OPERA
P. VIRGILII MARONIS.

PAVLI MANVTII ANNOTATIONES BREVISSIMÆ IN MARGINE ADSCRIPTAE.

HOMERI LOCA MAGIS insignia, quæ VIRGILIVS *imitatus est.*

GEORGII FABRITII Chemnicensis obseruationes Virgilianæ Lectionis.

LONDINI,
Excudebat H. Midletonus,
Impensis I. H.
1583.

AD TORQVATVM BEMBVM, PETRI F.

PAVLI MANVTII IN VIRGILIVM PRAEFATIO.

VOD ego de poetica facultate ſentio, idem tibi, Torquate Bembe, qui res præclaras ingenio, ſtudióque, cōſequutus es, bene iam eſſe cognitum ac perſuaſum facile puto, non eſſe illam inter ea, quæ minimi ducuntur, non vulgarem, non leuem: ſummum eſſe quiddam, ac planè diuinum: quique ſuas ad eam cogitationes conferant, etiamſi quod volunt, non aſſequantur, probandos tamen eſſe, quia ſcilicet ad maxima contendant: qui verò in ea ita verſentur, vt excellant, colendos nobis eſſe vehementer omníque omnium laudum genere cohoneſtandos. Ac miror equidem fuiſſe, hodieque eſſe nonnullos, qui rem hanc pulcherrimam, ac Deorum nobis munere conceſſam parui pendant, atque etiam

ſi dijs placet, in ſermonibus vituperent. Quid, inquiunt, eſt poetica? fabulas continet: fabulis autem quid inanius? Ridiculè: cùm ex ipſorum ingenijs cæterorum ingenia metiantur, quæque ipſis obſcura ſunt, ea reliquos videre, non putent. Ego contrà ita ſoleo diſputare: vtinam, Torquate, te præſente, ac tui ſimilibus; nihil enim tam optandum, quàm habere iudicem in controuerſijs, qui cauſam, qua de agitur, quæque propter aliquam difficultatem in dubium vocatur, optimè calleat: ſed ego contrà, cùm in hoc incidi, ita ſoleo diſputare. Eſtne aliquid hominum generi vtilius, aut omnino philoſophia præſtantius? negare coguntur, ſi negent, eos ratio refellet, & veritas ipſa, quæ cùm pugnat, facilè vincit. Vna enim eſt philoſophia, quæ vitia noſtris ex animis euellat, vna, quæ inſerat virtutes: humana omnia multis obſtructa difficultatibus aperit: diuina, non illa quidem prorſus, ſed magna tamen ex parte patefacit. Atque hanc, quæ tantas res præſtat, ſiue artem, ſiue ſcientiam, ne communis eſſet omnibus, vulgique

tra-

tractatione impuríſque mentibus contaminata ſordeſceret, obſcuris fabularum inuolucris, quaſi aliquid ſacroſanctum, velauit, & cuſtodiuit antiquitas, fabulas porro ipſas non eo, quo vulgus vtebatur, communi & ſoluto, ſed exquiſito, & numeris adſtricto orationis genere priſci illi, ſumma homines ſapientia præditi, prodiderunt: placebat hoc illis, primùm vt rei dignitatem, ſi poſſet, & quatenus poſſet, verborum augeret elegantia (lectis enim, admodumq́ue puris è vocibus efficitur verſus: nihil hauritur de fæce) deinde, quia cùm philoſophiam tractarent, maiore neſcio qua ſuauitate ex illo concentu, quem numeroſa vocum in verſibus compoſitio gignit, aures animosq́ue perfundi pulchrum putabant: quæ cùm ita ſint, neque fabulas, quæ philoſophiam continent, neque verſus, quibus fabulæ ipſæ continentur, iure quiſquam reprehenderit. His ego ad coarguendam iſtorum inſcitiam, aliíſque præterea vtor argumentis. addo exempla, eaq́ue Italorum, & eorum hominum, qui noſtra, patrumq́ue memoria floruerunt,

Pontanos, Sannazarios, Fracastorios (omitto alios: sunt enim multi) nónne musarum inprimis consuetudo delectauit? Propiùs accedo. Pater tuus, Torquate, Petrus Bembus, quem orbis terrarum cantat: nec iniuria: vixit enim, quantus ei vitæ cursus fuit, in virtute totus; is cùm alias coluit philosophiæ partes, tum verò poeticam artem amauit amore quodam ardentissimo, eiúsque studium à prima pueritia complexus, nunquam ne in extrema quidem senectute dimisit. scripsit autem versus in omni ætate multos, & scripsit omnium elegantissimè, sic vt ei Apollo dictasse videatur. Itaque rectè fecit, optimóque sanè consilio pater meus, qui latinorum poetarum principem Virgilium eius nomini, quem optimum poetam nouerat, inscriptum emiserit. rectè item ego, qui, patris mei exemplum sequutus, tibi, & tanti viri filio, multis virtutibus ornato, & artis poeticæ studiosissimo, atque peritissimo, eundem poetam, quasi munus Bembeæ familiæ debitum, dicauerim. Nam quemadmodum parentes nostri, alter alterũ tum sermoni-

nibus,tum ſcriptis ornabat,vt, quantum inter ſe amarent,æqui & iniqui cognoſcerent: item ego cupio, & conabor, quantum in me erit: an præſtare poſſim neſcio, ſed conabor certè, vt ex meis ſcriptis noſtram amicitiam, meamq́ue in te ſummam obſeruantiam etiam ipſa poſteritas intelligat, non enim, cùm hanc meam multis abhinc annis ad te amandum & colendum volũtatem contuli,id ſolùm ſpectaui, vt quaſi hæreditatem adirem amicitię paternę: tametſi hoc ipſum quoque me mouit, ſicuti mouere debuit ſanè plurimum, ſed tua quædam propria ſequutus ſum: tuos,inquam,mores, tua ſtudia, tuas virtutes vidi primùm: deinde ex iudicio fluxit amor,&, quo iam mea ſponte propendebam,ratio impulit. noui te adoleſcentem,noui iuuenem, & Patauij, & Venetijs ſanctiſſimè viuentem, & præclara illa cum doctiſſimis viris Philoſophiæ ſtudia tractantem: in quibus cùm iam tuo quidem aliquid, aliorum autem iudicio multum profeciſſes, Romam te,in eam vrbem contuliſti, quam pater tuus theatrum per annos multos

habuit suarum virtutum celeberrimum, ibi nunc tu quoque spectaris, & probaris : ibi plausum fers à bene intelligentibus, beneque sentientibus viris : ibi denique vera illa Petri Bembi cernitur, & agnoscitur in te filio non minus animi, quàm corporis effigies : & vt principia se dant, futurum omnes existimant, vt summi tibi honores ac præfecturæ deferantur : deberi quidem iam, nemo est, qui non intelligat. Quare lætor equidem, ac fruor iam nunc, pro meo erga te studio, quasi præsentibus honoribus tuis, & percipio gaudia, quanta potest animus meus capere maxima, tuæ futuræ dignitatis. Perge modò, vt cœpisti, in tuis perennibus studijs, & animum tuum pulcherrimis, teque dignis cogitationibus exerce. Vides eam viam, qua pater tuus iuit, extant vestigia. Istac euntibus rectissimus est ad gloriam cursus, offensio nulla, nullus error. Quod fecisti, laudamus: sunt enim magni, vereque laudandi processus in virtute tui. Quod reliquum est : quia te summum illud ad decus, quod excellentibus ingenijs propositum est,

est, tanquam ad metam peruenire cupimus, & quod cupimus, id in te ipso positum videmus, fauemus animis, prosequimur studiis, vocibus cohortamur. Atque ego quidem, huiusce animi mei non obscurum, vt opinor, argumentum, hunc librum, qui me tacente, apud omnes gentes loquetur, tibi inscriptum, ad te mitto; volo æternum extare monumentum, vnde homines, quid de te senserim, quid iudicauerim, intelligant. Volo, habeas ipse munus à me, vnde, quid tua caussa velim, conijcias: & maiora, cùm ornandi tui maior aliqua facultas existet, officia, studiaque expectes. Venetijs, 1555.

P. VIRGILII MARONIS VITA PER ÆLIVM DONATVM VT CREDITVR, EDITA.

VBLIVS *Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipuè patre Marone: quem quidam opificem figulum: plures Magi cuiusdam viatoris initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt, quem cùm agricolationi, reiq; rusticæ, & gregibus præfecißet socer, syluis coëmundis, & apibus curandis reculam auxit. Natus est Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Craßo primùm COSS. Iduum Octobrium die, in pago, qui Andes dicitur, qui est à Mantua non procul. Prægnans mater Maia, cùm somniaßet enixam se laureum ramum, quem compactum terræ coaluiße, & excreuiße illico in speciem maturæ arboris, refertæ varius pomis, & floribus cerneret, sequente luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere diuertit, atq; in subiecta foßa partu leuata est. Ferũt infantem, vt fuit editus, nec vagiße, & adeo miti*

vultu

vultu fuisse, ut haud dubiam spem prosperioris genituræ iam tum indicaret. Et accessit aliud præsagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem statim loco depacta ita breui coaluit, ut multò ante satas populos adæquarit: quæ arbor Virgilij ex eo dicta, atq; consecrata est summa grauidarum, & fœtarum religione suscipientium ibi, & soluentium vota. Initia ætatis, id est, vsque ad septimum annum, Cremonæ egit: & xvij. anno virilem togam cepit, illis Consulibus iterum, quibus natus erat. Euenitq; ut eo ipso die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius à Cremona Mediolanum, & inde paulò post Neapolim transiit: vbi cùm literis & Græcis, & Latinis vehementissimã operam dedisset, tandem omni cura, omniq; studio indulsit medicinæ, & mathematicis. Quibus rebus cùm ante alios eruditior, peritiorq; esset, se in vrbem contulit: statimq; magistri stabuli equorum Augusti amicitiam nactus, multos variosq; morbos incidentes equis curauit. At ille in mercedẽ singulis diebus panes Virgilio, ut uni ex stabulariis dari iussit. Interea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæsari dono fuit missus: qui omnium iudicio spem portendebat virtutis & celeritatis immensæ. Hunc cùm adspexisset

Maro,

Maro, magistro stabuli dixit natum esse ex morbosa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate: idq; verum fuisse inuentum est. Quod cùm magister stabuli Augusto recitasset, duplicari ipsi in mercedem panes iussit. Cùm item ex Hispania Augusto canes dono mitterentur, & parentes eorum dixit Virgilius, & animum, celeritatemq; futuram: quo cognito, mandat iterum Vergilio panes duplicari. Dubitauit Augustus Octauijne filius esset, an alterius: idq; Maronem aperire posse arbitratus est, quia canum, & equi naturam parentesq; cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat, & solum rogat, an sciat quisnam esset, & quam ad felicitādos homines facultatem haberet. Noui, inquit Maro, te Cesarem Augustum esse, & fermè æquam cum Diis immortalibus potestatem habere, vt quemuis felicem facias. Eo animo sum, respondit Cæsar, vt, si verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemq; reddam. Vtinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Augustus, putant alii me natum Octauio: quidem suspicantur alio me genitum viro. Maro subridens, Facilè, inquit, si impunè licenterq; quæ sentio loqui iubes, id dicam. Affirmat Cæsar iureiurando nullum eius

ius dictum ægrè laturum: imò non nisi donatum ab eo discessurum. Adhæc, oculos oculis Augusti insigens Maro, Facilius ait, in cæteris animalibus qualitates parētum mathematicis & philosophis cognosci possunt: in homine nequaquam possibile est. Sed de te coniecturam habeo similem veri, vt quid exercuerit pater tuus, scire possim. Attente expectabat Augustus quidnam diceret. At ille, Quantum ego rem intelligere possum, pistoris filius es, inquit. Obstupuerat Cæsar, & statim quo id pacto fieri potuerit, animo voluebat. Interrumpens Virgilius, Audi, inquit, quo pacto id conijcio, Cum quædam enūciarim, prędixerimq́, quæ intelligi, sciriq́ non nisi ab eruditissimis summisq́ viris potuissent, tu princeps orbis iterum & iterum panes in mercedem dari iussisti: quod quidem aut pistoris, aut nati pistore officium erat. Placuit Cęsari facetia. At deinceps, inquit, non à pistore, sed à rege magnanimo dona feres. Illumq́ plurimi fecit, & Pollioni commendauit. Corpore & statura fuit grandi, aquilino colore, facie rusticana, valetudine varia, nam plerunq́ ab stomacho, & faucibus, ac dolore capitis laborabat: sanguinem etiam sæpius eiecit: cibi, viniq́ minimi. Fama est eum libidinis pronioris in pueros fuisse. Sed

boni

boni ita eum pueros amasse putauerunt, vt Socrates Alcibiadem, & Plato suos pueros. Verùm inter omnes maximè dilexit Cebetem, & Alexandrum, quem secunda Bucolicorum Ecloga Alexim appellat, donatum sibi ab Asinio Pollione: vtrumque non ineruditum dimisit: Alexandrum grammaticum, Cebetem verò & poetam. Vulgatum est consueuisse eum cum Plotia Hieria. Sed Asconius Pedianus affirmat, ipsum postea minoribus natu narrare solitum, inuitatum quidem se à Vario ad communionem mulieris: Verum se pertinacissimè recusasse. Cætera sanè vita & ore, & animo tam probum fuisse constat, vt Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac, si quando Romæ (quo rarissimè commeabat) viseretur, in publico sectantes, demonstrantesq; se, subterfugeret in proximum tectum. Bona autem cuiusdam exultantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Possedit propè centies sestertium ex liberalitatibus amicorum. Habuitq; domum Romæ in Exquiliis, iuxta hortos Mæcenatianos, quanquam secessu Campaniæ, Siciliæq; plurimum vteretur. Quæcunque ab Augusto peteret, repulsam nunquam habuit: Parentibus quotannis aurum, ad abundantem alitum mittebat, quos iam grandis

amisit: ex quibus patrem oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum iam adultum: cuius exitum sub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera studia (vt suprà diximus) medicinæ quoque, ac maximè mathematicę operam dedit. Egit & causam vnam omnino, nec ampliùs, quam semel. Sermone tardissimum, ac penè indocto similem fuisse, Melyssus tradidit. Poëticam puer adhuc auspicatus, in Balistam ludimagistrum ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, distichon fecit:

Monte sub hoc lapidũ, tegitur Balista sepultus:
Nocte, dieq;, tuum carpe viator iter.

Deinde Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras: & culicem, cùm esset annorum quindecim, cuius materia talis est: Pastor fatigatus æstu, cùm sub arbore obdormisset, & serpens ad illum proreperet è palude, culex prouolauit, atque inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuò culicem contriuit, & visam serpentem interemit: ac sepulchrum culici statuit, & distichon fecit:

Parue culex, pecudum custos, tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scripsit etiam, de qua ambigitur, AEtnam. Et

mox

mox, cùm res Romanas inchoaßet, offensus materia & nominum asperitate, ad Bucolica transiit: maximè vt Asinium Pollionem, Alphenum Varium, & Cornelium Gallũ celebraret: quia in distributione agrorum, qui post Philippensem victoriam veteranis, Triumuirorum iußu, trans Padum diuidebantur, indemnem se præstitißent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit, cùm sibi vix dum noto opem tulisset aduersus Claudij veterani milites, vel, vt alii putant, Arij centurionis violentiam: a quo in altercatione litis Agrariæ parum abfuit quin occideretur. Nouißimè autem AEneidem aggressus est argumentum varium, & multiplex, & quasi amborum Homeri carminum instar: præterea nominibus ac rebus Græcis, Latinisq; commune, & in quo, quod maxime studebat, Romanæ simul vrbis, & Augusti origo contineretur. Cùm Georgica scriberet, traditur quotidiè meditatos mane plurimos versus dictare solitum, ac per totum diem recitando ad paucissimos redigere: non absurdè carmen se vrsæ more parere dicens, & lambendo demum effingere. AEneida prosa prius oratione formatam, digestamq; in xij. libros particulatim componere instituit, vt quidam tradunt. Alij eius sententiæ sunt, vt existimen

eum

eum, si diutius vixisset, quatuor & viginti libros vsque ad Augusti tempora scripturum: atque alia quidem percursurum. Augusti verò gesta diligentißimè executurum: quippe qui dum scriberet, ne quid impetum moraretur, quędam imperfecta reliquit: alia leuißimis versibus scripsit, quos per iocum, pro tigillis vel tibicinibus interponi a se dicebat ad sustinendum opus, donec solidæ collumnæ aduenirent. Bucolica triennio, Asinij Pollionis suasu perfecit. Hic transpadanam prouinciam regebat, cuius fauore, cùm veteranis Augusti militibus Cremonensium, & Mantuanorum agri distribuerentur suos Virgilius non amisit. Facta enim distributione, suos Claudio, seu Ario datos recuperauit. Hunc Pollionem maximè amauit Maro, & dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui inuitatus ad cœnam, captus pulchritudine & diligentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Huius Pollionis filium C. Asinium, & Cor. Gallum, oratorem clarum, & poëtam non mediocrem miro amore dilexit Virgilius. Is transtulit Euphorionem in Latinum: & libris quatuor amores suos de Cythereide scripsit. Hic primò in amicitia Cæsaris Augusti fuit, postea in suspicionem coniurationis contra illum adductus, occisus est.

Verum vsque adeo hunc Gallum Virgilius amarat, vt quartus Georgic. a medio vsque ad finem eius laudem contineret, quem postea iubente Augusto, in Aristæi fabulam commutauit. Georgica septennio Neapoli: Aeneida partim in Sicilia, partim in Campania vndecim annis confecit. Bucolica eo successu edidit, vt in scena quoque per cantores crebra pronuntiatione recitarentur. At cùm Cicero quosdam versus audißet, & statim acri iudicio intellexisset non communi vena editos, iußit ab initio totã eclogam recitari, quã cum accuratè pernotasset, in fine ait, Magnæ spes altera Romæ: quasi ipse linguæ Latinę spes prima fuißet, & Maro futurus esset secunda. Quæ verba postea AEneidi ipse inseruit. Georgica, reuerso ab Actiaca victoria Augusto, atque reficiendarum virium causa Atellæ commoranti, per continuum quatriduum legit, suscipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipse vocis offensione. Pronuntiabat autem maxima cum suauitate, & lenocinijs miris. Seneca tradidit Iulium Montanum poëtam solitum dicere, vi ablaturum se quędam Virgilio, si & vocem posset, & os, & hypocrisin. eosdem enim versus, eo pronuntiante, bene sonare: sine illo inarescere, quasi mutos. AEneidos vix dum cæpta

ta

regi tanta extitit fama, ut Sext. Propertius non dubitarit sic prædicare:

Cedite Romani Scriptores, cedite Graij,
Nescio quid maius nascitur Iliade.

Augustus verò, cùm iam forte expeditione Cãtabrica abesset, & supplicibus atque minacibus per iocum literis efflagitaret, ut sibi de Æneide (ut ipsius verba sunt) vel prima carminis hypographa, vel quodlibet colon mitteret: negauit se facturum Virgilius. Cui tamen multo pòst, perfecta demũ materia, tres omnino libros recitauit, secundum videlicet, quartũ, & sextum. Sed hunc præcipue ob Octauiã, quæ cũ recitationi interesset, ad illos de filio suo versus: Tu Marcellus eris, defecisse fertur, atq; ægre refocillata, dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari iussit. Recitauit & pluribus sed neq; frequenter, & ferme illa, de quibus ambigebat, quo magis iudicium hominum experiretur. Erotem librarium, & libertum eius exactæ iam senectutis, tradunt referre solitum, quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complesse ex tempore: & huic Misenum Æolidem adiecisse, Quo non præstantior alter. Item huic, Aere ciere viros, simili calore iactatum subiunxisse, Martémque accendere cantu: statimq; sibi imperasse, ut v-

trumque volumini adſcriberet Bucolica, Georgicáque emendauit. Anno verò quinquageſimo ſecundo, vt vltimam manum Æneidi imponeret, ſtatuit in Græciam & Aſiam ſecedere, triennioq́ continuo omnem operam limationi dare, vt in reliqua vita tantùm philoſophiæ vacaret. Sed cùm aggreſſus iter, Athenis occurriſſet Auguſto ab Oriente Romam reuertenti, vna cum Cæſare redire ſtatuit. Ac cùm Megaram, vicinum Athenis oppidum, viſendi gratia peteret, languorem nactus eſt, quem non intermiſſa nauigatio auxit, ita vt grauior in dies, tandem Brunduſium aduentarit: vbi diebus paucis obijt, decimo Calend. Octobris, Cn. Plancio, & Q. Lucretio COSS. Qui cùm grauari morbo ſeſe ſentiret, ſcrinia ſæpe, & magna inſtantia petiuit crematurus Æneida: quibus negatis, teſtamento comburi iuſſit, vt rem inemendatam, imperfectámque. Verùm Tucca, & Varius monuerunt, id Auguſtum non permiſſurũ. Tunc eidem Vario, ac ſimul Tuccæ ſcripta ſub ea conditione legauit, ne quid adderent, quod à ſe editum non eſſet, & verſus etiã imperfectos, ſi qui erant, relinquerent. Voluit etiã eius oſſa Neapolim transferri, vbi diu, & ſuauiſſimè vixerat: ac extrema valetudine hoc ipſe ſibi epitaphiũ fecit diſtichõ

Man-

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nũc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur iussu Augusti eius ossa, prout statuerat, Neapolin fuere, sepultaq; via Puteolana intra lapidẽ secundum, suoq; sepulchro id distichon, quod fecerat inscriptũ est. Hæredes fecit ex dimidia parte Valerium Proculum, fratrem ex altera parte: ex quarta Augustum: ex duodecima Mecenatem: ex reliqua L. Varium, & Plotium Tuccam, qui eius Æneidem post obitum, prout petierat, iussu Cæsaris emendauerunt. Nam nullius omnino sententia crematu Æneis digna visa fuit: de qua re Sulpitij Carthaginensis extant huiusmodi versus:

Iusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius: Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Variusq; simul: tu maxime Cæsar
Non sinis: & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamon igni.
Et pene est alio Troia cremata rogo.

Extant & Augusti de ipsa eadem re versus plures & clarissimi, quorum initium est,

Ergóne supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaq; docti loqui morietur musa Maronis? Et paulo post,
Sed legũ seruanda fides, suprema voluntas
Quod mandat, fieriq; iubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesq; diesq; labores
Hauserit vna dies. Et ea quæ sequuntur.

Nihil igitur authore Augusto Varius addidit quod & Maro præceperat: sed summatim emendauit, ut qui versus etiam imperfectos, si qui erant, reliquerit. Hos multi mox supplere conati, non perinde valuerunt ob difficultatem, quod omnia ferè apud eum hemestichia (præter illud, Quem tibi iam Troia peperit) sensum videntur habere perfectum. Nisus Grammaticus audisse se a senioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem cõmutasse, & qui tum secundus erat, in tertium locum transtulisse, etiam primi libri correxisse principium, his demptis versibus:

Ille ego qui quondam gracili modulatus auena
Carmen: & egressus sylvis vicina coëgi,
Ut quamuis auido parerent arua colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma, virumq; cano.

Nec Virgilius, qui columen linguæ Latinę fuit, caruit obtrectatoribus. In Bucolicis enim duas eclogas, sed insulsissimè, Paro quidam deridet, & sic deridendo incipit:

Tityre si toga calda tibi est: quo tegmine fagi?
Dic mihi Dameta cuiũ pecus? anne Latinum?
Non, verum Ægonis, nostri sic rure loquuntur.

Alius recitante eo ex Georgicis, Nudus ara, serè nudus: subiecit: habebis frigore febrem. Est & aduersus Æneida liber Carbilij Pictoris, titulo Æneidomastix. M. Vipranius eum

à Mæcenate ſuppoſitum appellabat nouæ κακοζηλίας repertorem, dicebatque neque tumidum eſſe, neque exilem, ſed communibus verbis opus illud confeciſſe. Herennius vitia eius tantùm contraxit: Perillius Fauſtinus furta. Sunt & Q. Octauij Auiti volumina, quibus annotantur, quos, & vnde verſus tranſtulerit. Aſconius Pedianus libro, quem contra obtrectatores Virgilij ſcripſit, pauca admodum ei obiecta proponit: & potiſſimum, quod non rectè hiſtoriam contexuit, & quod pleraque ab Homero ſumpſit. Sed hoc crimen ſic defendere aſſuetum ait: Cur non illi quoque eadem furta tentarent? Verum intellecturos, facilius eſſe Herculi clauam, quàm Homero verſum ſurripere: & tamen deſtinaſſe ſecedere, vt omnia ad ſatietatem maleuolorum decideret. Refert etiam Pedianus benignum cultorem omnium bonorum, atque eruditorum fuiſſe, & vſque adeò inuidiæ expertem, vt ſi quid eruditè dictum inſpiceret alterius, non minus gauderet ac ſi ſuum fuiſſet: neminem vituperare: laudare bonos: ea humanitate eſſe, vt niſi peruerſus maximè quiſq; illum non diligeret modò, ſed amaret. Nihil proprij habere videbatur. Eius bibliotheca non minus alijs doctis patebat, ac ſibi: illúdque Euripidis antiquum ſæpe

vsurpabat τὰ τῶν φίλων κοινά: Communia esse amicorum omnia. Quare coæuos omnes poetas ita adiunctos habuit, vt cùm inter se plurimum inuidia arderent, illum vnà omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius: Anser verò, quoniam Antonij partes sequutus est, illum non obseruaße dicitur. Cornificius ob peruersam naturam illum non tulit. Gloriæ verò adeò contemptor fuit, vt cùm quidam versus quosdam sibi adscriberent, eaque de re docti haberentur, non modò ęgrè non ferebat, imò voluptuosum id sibi erat. Cùm enim distichon, quod laudem, felicitatemque Augusti continebat, fecisset, valuisque non nominato authore infixißet (id erat huiusmodi:

Nocte pluit tota, redeunt spectacula manè:
Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet.)

diu quæritans Augustus cuiusnam hi versus essent, eorum authorem non inueniebat. Bathyllus verò, poeta quidam mediocris, tacentibus alijs, sibi adscripsit. Quamobrem donatus, honoratúsque à Cæsare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, ijsdem valuis affixit quater hoc principium: Sic vos non vobis. Postulabat Augustus, vt hi versus complerentur, quod cùm frustra aliqui conati essent,

sent, Virgilius præposito disticho sic subiunxit:

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis vellera fertis oues.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boues.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro verò exaltatior. Cùm is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturq́ quid nam faceret: respondet se aurum colligere de stercore Ennij. Habet enim poeta ille egregias sententias sub verbis non multùm ornatis. Interroganti Augusto, quo pacto ciuitas feliciter gubernaretur, Si prudentiores, inquit, temonem tenuerint, & boni malis præponantur. itaq; optimi suos habeant honores: nulli tamen aliorum iniusti quidquam fiat. At Mecenas, Quid, inquit, Virgili, satietatem homini non affert? Omnium rerum, respondit, aut similitudo, aut multitudo stomachum facit, præter intelligere. Idem interrogauit, quo pacto quis altam, felicemq́, eius fortunam seruare potest. Cui Maro, Si quantum honore, ac diuitijs alijs præstantior sit, tanto liberalitate & iustitia alios superare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodio-

vem homini esse patientia, ac nullam asperam adeò esse fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam sententiam in quinto AEneidos inseruit.

Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntq; sequamur:
Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Cùm quidam eius amicus Cornificij in eũ maledicta & inimicitias sibi narraret: Quam putas, inquit, esse huiusce maleuolentiæ causam? Nam neque unquam Cornificium offendi, & eum amo. An inquit, Hesiodi sententiæ non meministi, ubi ait, Architectum architecto inuidere, & poetam poetæ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit: Nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude & gloria vindictam in manu habeo. Maiore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego fiam, eò vehementius inuidia rumpetur. Erat Augusto familiaris Filistus quidam, orator, & poesim mediocriter doctus, cui multiplex, variumq; ingenium erat, quique omnium dicta reprehendere conabatur, non ut verum dignosceret (quod Socrates facere consueuit) sed ut eruditior videretur. Hic Virgilium ubicunq; conuenire dabatur, maledictis, salibusq; vexabat. Quare ille sæpe aut tacibundus discedebat, aut suffusus pudore tacebat.

tebat. Verum cùm Augusto audiente elinguẽ illum diceret, & causam etiam suam, si linguã haberet, defendere nequire: Tace (inquit) rabula. Nam hæc mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum fecit, & Mæcenatem: & ea tuba, cùm volo, loquor, quæ vbique, & diutissimè audietur. Tu loquacitate non modò aures hominum, sed muros rumpis. Augustus verò Filistum graui vultu increpauit. Tunc Maro, Si tempus Cęsar, inquit, tacendi hic sciret, rarò loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio alijs prosit. Nam qui contendit, & contentionis finis vtilis non est: stultis illũ annumerandũ sapientes putant. Posteaquam Augustus sũma rerũ omniũ potitus est, venit in mentẽ an conduceret tyrannidẽ omittere, & omnẽ potestatẽ annuis consulibus, & Senatui Remp. reddere: in qua re diuersę sententiæ consultos habuit Mæcenatem, & Agrippã. Agrippa enim vtile sibi fore, etiãsi honestũ nõ esset, relinquere tyrannidẽ, longa oratione contendit: quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Augusti animus & hinc ferebatur, & illinc. Erant enim diuersæ sententiæ variis rationibus firmatæ. Rogauit igitur Maronẽ an conferat priuato homini se

in sua Repub. tyrannum facere. Tum ille, Omnibus fermè, inquit, remp. occupantibus molesta ipsa tyrannis fuit, & ciuibus: quia necesse erat propter odia subditorum, aut eorum iniustitiam, in magna suspitione, magnoq; timore viuere: Sed si ciues iustum aliquem scirent, quem amarent plurimum, ciuitati id vtile foret, si in eo vno omnis potestas esset. Quare si iustitiam, quod modò facis, omnibus in futurum nulla hominum facta compositione distribues: dominari te, & tibi conducet, & orbi. Beneuolentiam enim omnium habes, vt Deum te & adorent, & credant. Eius sententiam secutus Cæsar principatū tenuit. Audiuit a Scirone præcepta Epicuri: cuius doctrinæ socium habuit Varium. Quamuis diuersorum philosophorum opiniones libris suis inseruisse de animo maximè videatur: ipse tamē fuit Academicus. Nam Platonis sententias omnibus alijs prætulit.

NVNC quoniā de authore summatim diximus, de ipso iam carmine dicendum videtur, quod bifariam tractari solet, hoc est, & ante opus, & in ipso opere. Ante opus: titulus, causa, intentio. Titulus, in quo quæritur cuius sit. Causa, vnde ortum sit, & quare hoc potissimum sibi ad scribendū poëta præsumpserit. Intentio, in qua cognoscitur, quid efficere conetur poëta.

In ipso opere sane tria spectantur: Numerus, ordo, explanatio. Quamuis igitur multa ψευδεγραφα, id est falsa inscriptione sub alieno nomine sunt prolata, vt Thyestes, Tragœdia huius poëtæ, quam Varius edidit pro sua, & alia huiusce modi: tamen Bucolica liquidò Virgilij esse minimè dubitandũ est, præsertim cùm ipse poëta, tanquam hoc prævidens in principio Æneidos sua esse testatus sit, sic dicens:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena, & reliqua.

Item in fine Georgici carminis:

Carmina qui lusi pastorum, audaxq́; iuuenta
Tityre te patulæ cecini sub tegmine fagi.

Bucolica autem & dici, & rectè appellari, vel hoc solum iudicium sufficerit, quod hoc eodem nomine apud Theocritum censeantur: Verùm ratio quoquè demonstranda est. Tria sunt pastorum genera, quæ dignitatem in Bucolicis habent: quorum qui minimi sunt, αἰπόλοι dicuntur a Græcis: ijdem a nobis caprarij, paulo honoratiores, qui ποιμένες, id est, opiliones dicuntur: honestissimi & maximi βουκόλοι, quos bubulcos dicimus. Vnde igitur magis decuit pastorali carmini nomen imponi, quàm ab eo gradu, qui apud pastores excellentissimus inuenitur?

Causa dupliciter inspici solet: ab origine carminis, & a voluntate scribentis. Originem autem

tem Bucolici carminis alij ob aliam causam ferunt. Sunt enim qui à Lacedæmonis pastoribus Dianæ primum carmen hoc redditum dicant, cùm eidem Deæ propter bellum, quod toti Græciæ illo tempore Persæ inferebant, exhiberi per virgines de more sacra non possent. Alij ab Oreste circa Siciliam vago, id genus carminis Dianæ redditum loquuntur, per ipsum atque pastores, quo tempore de Scythia cum Pilade fugerat, surrepto numinis simulachro, & celato in fasce lignorum. Vnde Fascelidem Dianam perhibent nuncupatam, apud cuius aras Orestes per sacerdotem eiusdem numinis Iphigeniam sororem suam a parricidio fuerat expiatus. Alij, Apollini Nomio, pastorali scilicet Deo, qua tempestate Admeti boues pauerat. Alij, Libero Nympharum scilicet & Satyrorum, & id genus Numinum principi, quibus placet rusticum carmen. Alij Mercurio Daphnidis patri, pastorum omnium principi, & apud Theocritum, & apud hunc ipsum poetam. Alij in honorem Panos scribi putãt peculiariter pastoralis dei. Alij itẽ in honorẽ Sileni, Syluani, atq; Faunorũ. Quę cùm omnia dicantur, illud erit probatissimũ, Bucolicũ carmẽ originẽ ducere a priscis temporibus, quibus vita pastoralis exercita

erat.

erat, & ideo velut aurei seculi speciē in huiusmodi personarum simplicitate cognosci, & meritò Virgiliū processurum ad alia carmina, non aliunde cœpisse, nisi ab ea vita, quæ prima in terris fuit. Nam posteà rura culta, & ad postremū pro cultis & feracibus terris bella suscepta quod videtur Virgilius in ipso ordine operum suorum voluisse monstrare, cùm pastores primò deinde agricolas canit, & ad vltimū bellatores. Restat, vt quæ causa voluntatē attulerit poetæ Bucolica potißimum scribendi, consideremus. Aut enim dulcedine carminis Theocriti, & admiratione eius illectus est: aut ordinē temporū est sequutus erga vitā humanā, vt suprà diximus, aut tres modos eloquutionū, quos χαρακτῆρας Græci vocant, ἰσχνὸν qui tenuis: ἁδρὸν, qui validus: μέσον, qui moderatus intelligitur. Credibile erat Virgiliū qui in omni genere præualuerit, Bucolica primùm, Georgica secundùm, AEneida tertiū voluisse conscribere. Aut ideo potiùs primò Bucolica scripsit, vt in eiusmodi carmine, quod & paulo liberius, & magis variū, quā cætera est, facultatē haberet captandæ Cæsaris indulgentiæ, recuperandiq; agri, quem amiserat. Ob hanc causā die tertio Iduū Martiarū C. Cæsare interfecto, cùm A. Cæsarē penè puerū veterani milites, nō abnuente Senatu sibi

ducem

ducem constituissent, exorto ciuili bello, Cremonenses cum cæteris eiusdem studij aduersarios Augusti Cæsaris adiuuerunt. Vnde factum est, vt cùm victor Augustus in eorum agros veteranos deduci iussisset, non sufficiente agro Cremonensium, Mantuani quoque, in quibus erat Virgilius, maximam partem suorum finium perdiderunt, eò quod vicini Cremonensibus fuerant. Sed Virgilius Augusti familiaritate, suóque carmine fretus, Centurioni Ario obsistere ausus est. Ille statim vt miles, ad gladium manum admonit. Cúmque se in fugam proripuisset Poëta, non prius persequendi finis fuit, quàm se in fluuium Virgilius coniecisset. Sed postea Mæcenate, & Pollione, & ipso Augusto fauentibus, agros suos recepit. Intentio libri, quam σκοπὸν Græci vocant, imitatione Theocriti poëtæ constituitur, qui Siculus, & Syracusanus fuit. Est etiam intentio in laudem Cæsaris, & principum cæterorum, per quos in sedes suas redijt, omnia deduci. Vnde vt & delectationem & vtilitatem finis contineret, secundum præcepta cuncta confecit.

Quæri solet, cur non plures quàm decem Eclogas conscripserit, quod nequaquam mirandum videbitur ei, qui considerauerit ætatem

tem scenarum pastoralium, quæ vltra hunc numerum non potest proferri: præsertim cùm ipse poëta (circumspectior Theocrito, vt ipsa res indicat) videatur metuere, ne illa Ecloga, quæ Pollio inscribitur, minus rustica videatur: cũ ipsam sic præstruat ipse, dicens: Sicelides Musæ paulo maiora canamus; & item similiter in alijs duabus facit. Illud tenendum esse prædicimus in Bucolicis Virgilij, neque nusquam, neque vbique aliquid figuratè dici, hoc est, per allegoriam. Vix enim propter laudem Cæsaris, & amissos agros, hæc Virgilio cõceduntur: cùm Theocritus, quem hic noster toto studio imitari conatur, simpliciter omnino conscripserit.

Quod autem in ipso carmine tractari solet, est numerus, ordo, explanatio. Numerus Eclogarum manifestus est, nam decẽ sunt, ex quibus propriè Bucolicæ septem esse credũtur, nam tres vltimæ propriè Bucolicæ dici nõ debẽt, Pollio scilicet, Silenus, & Gallus. Prima igitur continet conquestionem publicam, & priuatam cõgratulationem de agro: & dicitur Tityrus. Secunda, amorẽ pueri, & dicitur Alexis. Tertia, certamen pastorum, & dicitur Palæmon. Quarta, genethliacũ, & dicitur Pollio. Quinta, epitaphium, & dicitur Daphnis: Sexta, Metamorphosin, & dicitur Varus aut Silenus.

Septima, amores diuersorum sexuũ: & dicitur Corydon. Octaua, Pharmaceutria: & dicitur Damon. Nona continet Poëtæ conquestionem de amisso agro: & dicitur Mœris. Decima desyderium Galli: & dicitur Gallus. Quod ad ordinem spectat, illud scire debemus, in prima tantùm & vltima Ecloga poëtam voluisse ordinem seruare: quoniam in altera principium constituit, vt in Georgicis ait: Tityre te patulæ cecini sub tegmine fagi. In altera ostẽdit finem, quippe qui dicat, Extremũ hunc Arethusa mihi concede laborem. Verum inter ipsas Eclogas pastoralem, conscriptumq; ordinem nullum esse, certißimum est. Sed sunt qui dicant, initiũ Bucolici carminis non Tityrum esse: sed illã: Prima Syracusio dignata est ludere versu. Superest explanatio, ad quam antequã veniamus, illud dixerim, tenue esse Bucolicum carmen, & vsq; adeò ab Heroico charactere distare, vt versus quoq; huius carminis suas quasdam cæsuras habeant, & suis legibus distinguãtur. Nam cũ tribus probetur metrũ, cæsura, scansione, modificatione: non erit Bucolicus versus, nisi in quo & pes primus partem orationis absoluerit, & tertius trochæus fuerit, & cæsura, & quartus pes dactylus magis quàm spondæus, partẽ orationis terminauerit, quintus & sextus pes ex

in-

integris dictionibus fuerit: quod Virgilius à Theocrito sępe seruatũ, victus operis difficultate, neglexit: in solo principio, incertũ industria, an casu, has cæsuras seruauit. Nam Tityre, *dactylus partẽ orationis absoluit:* tu patu, læ recu *tertium trochæũ, quãuis de composita dictione conclusit:* bans sub *quartũ spondæum pro dactylo. Cũ autem subiunxit*, tegmine fagi, *terminatis partibus orationis integrum cõma perfecit. Cuius rei diligẽtiam licet in Theocriti fermè omnibus versibus admirari. Qui verò suprà dicta acri iudicio diligenterq; considerarit, facilè intelliget, quæ in Georgicis intentio, quiq; finis fuerit, nec minus etiã in Aeneide. Poëmatis styli genera tria sunt: aut enim actiuũ, vel imitatiuũ, quod Græci* δραματικὸν *appellant, in quo personæ loquentes introducũtur sine poëtæ interloqutione: vt sunt Tragœdiæ & Comœdiæ:* δρᾶν *enim Græcè agere dicitur: quo genere scripta est prima, Tityre tu patulę: & nona, Quò te Mœri pedes? Aut enarratiuũ, quod Græci* διηγηματικὸν *appellãt, in quo poëta ipse loquitur sine interpositione personę: vt tres primi Georg. li. item Lucretij carmina. Aut commun , vel mistum, quod Græci* μικτὸν *appellant, vbi & poëta ipse loquitur, & introductæ personæ: vt est Virgilij Aeneis.*

FINIS.

magis [illegible]

[illegible]

rentis [illegible] nec minus [illegible]

[illegible]

[illegible] Græci [illegible]

[illegible] apud Græcos, si vero Latinum [illegible]

[illegible] quod Græcè [illegible]

[illegible]

P. VIRGILII MARONIS BVCOLICA.

Ecloga prima, cui nomen *Tityrus.*

ARGVMENTVM.

Meliboeus pastor, cuius nomine quemuis Mantuanum pastorem hic intelligimus, finibus suis pulsus a milite veterano, calamitatem suã hac ecloga deplorat, & ex collatione felicitatis Tityri, vicini sui, miserias suas exaggerat. Contra Tityrus, qui Virgilij personam sustinet; recuperatis prædijs suis iam securus, Augustũ otij sui authorem miris in cœlum laudibus effert: sub finem Eclogæ Meliboeum, imminente iam nocte, rusticaquadam comitate ad hospitium inuitat.

Meliboeus, Tityrus.

*ITYRE, tu patulæ * recubans sub tegmine fagi,*
Syluestrem tenui musam meditaris auena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua,
Nos patriam fugimus; tu Tityre lentus in vmbra
Formosam resonare doces Amaryllida syluas.
TI. *O Melibœe, * Deus nobis hæc otia fecit.*
Namq; erit ille mihi semper deus, illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus,

Recubans, animi securitatem in Tityro significat.

Cæsar Augustus ob magnitudinem beneficij deus a Tityro dictus, non, vt putauit Seruius, quia Romæ, templis erectis coleretur.

 Ille

Ille meas errare boues, vt cernis, & ipsum
Ludere, quę vellem, calamo permisit agresti.
ME. *Non equidē inuideo, miror magis: vndiq; totis*
Vsque adeo turbatur agris, en ipse capellas
Protenus æger ago. hanc etiam vix Tityre duco:
Hic inter densas corylos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah, silice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, si mens non læua fuisset,
De cælo tactas memini prædicere quercus:
Sæpe sinistra caua prædixit ab ilice cornix.
*Sed tamen, iste deus qui sit, * da Tityre nobis.*

Expone, vt lib. vj. Da, (non indebita posco Regna meis fatis) Latio considere Teucros.

TI. *Vrbem quam dicunt Romam, Melibœe putaui*
Stultus ego huic nostræ similem, quò sæpe solemus
Pastores ouium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos similes, sic matribus hœdos
Noram: sic paruis componere magna solebam.
Verùm hæc tantum alias inter caput extulit vrbes,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
ME. * *Ecquæ tanta fuit Romā tibi causa videndi?*

Pro quænam, antiquo more.

TI. *Libertas: quæ sera, tamen respexit inertem:*
Candidior postquam tondenti barba cadebat:
Respexit tamen, & longo pòst tempore venit,
* *Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.*

Ex quo Romani veni Mantua relicta.

Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamuis multa meis exiret victima septis,
Pinguis & ingratæ premeretur caseus vrbi,
Non vnq; grauis ære domum mihi dextra redibat.
ME. *Mirabar, quid mœsta deos * Amarylli vocares,*

Apostrophe ad vrbem Romam.

Cui pendere sua patereris in arbore poma:
Tityrus hinc aberat. ipsæ te Tityre pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.
TI. *Quid facerem? neque seruitio me exire licebat,*
Nec tam præsentes alibi cognoscere diuos.

Augustum.

*Hic illum vidi * iuuenem, Melibœe, quotannis*

Bis senos cui nostra dies altaria fumant.*
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite, vt antè, boues pueri, submittite tauros.

Omnium mensium calendis.

Me. *Fortunate senex, ergo tua rura manebunt:*
Et tibi magna satis: quamuis lapis omnia nudus,
Limosoq́ palus obducat pascua iunco:
Non insueta graues tentabunt pabula fœtas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
*Fortunate senex, hic inter * flumina nota,*
*Et fontes * sacros frigus captabis opacum.*

Padum, & Mincium.
Nymphæ enim omnibus aquis præsident.

Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes
Hyblæis apibus florem depasta salicti,
Sæpe leui somnum suadebit inire susurro.
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras:
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria cessabit turtur ab vlmo.*

Gemere propriè de turturibus: quę cùm canunt gemere videntur.

Ti. *Antè leues ergo pascentur in æthere cerui,*
Et freta destituent nudos in littore pisces:
Antè, pererratis amborum finibus, exul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quàm nostro illius labatur pectore vultus.
Me. *At nos hinc alij* sitientes ibimus Afros*
Pars Scythiam, & rapidū Cretæ veniemus Oaxem:
Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

Ob calorem ibimus, pro adibimus: Scythiam veniemus: pro in Scythiam. Homer. Il. 203.

En vnquam patrios longo pòst tempore fines,
Pauperis & tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot (mea regna) videns, mirabor aristas?
Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
*Barbarus has segetes? * en quo discordia ciues*
Perduxit miseros: en, queis conseuimus agros.
Insere nunc Melibœe piros, pone ordine vites:
Ite meæ (quondam felix pecus) ite capellæ.
Non ego vos posthac viridi proiectus in antro
Dumosa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non me pascente, capellæ

Quo tamen sapore capellis placent.
In caseum coacti.

Florentem cytisum, & salices carpetis * *amaras.*
Ti. *Hic tamē hanc mecum poteris requiescere noctē*
Fronde super viridi: sunt nobis mitia poma,
Castanea molles, & * *pressi copia lactis:*
Et iam summa procul villarum culmina fumant,
Maioresq́ cadunt altis de montibus vmbra.

ECLOGA SECVNDA,

cui nomen, *Alexis.*

ARGVMENTVM.

Corydon pastor Alexis pueri amore captus, nihil eorum prætermittit, quæ ad puerilem animum demulcendum, multumq́ue amorem conciliandum possunt pertinere: verum vbi se neque querelis, neque blanditijs, aut munusculis quidquam proficere intelligit, tandem ad se rediens, dementiamq́ue suam agnoscens, ad intermissam rei familiaris curam sibi statuit reuertendum, vt assueto labore infelicis sui amoris, qui ferè ex otio nasci solet, tędium discutiat. Per Corydonem autem, si Donato credimus, Virgilium, per Alexin Alexandrum accipimus, Pollionis puerum, quem postea ab eo dono accepit.

Pro Corydone Virgilium, pro Alexi Augustum intelligе.
Non reddis ereptos mihi agros.
Ejus amica: qui tamen paulò pôst præferri a se Alexim ostendit.

FOrmosum pastor * *Corydon ardebat Alexim,*
Delicias domini: nec, quid speraret, habebat.
Tantū inter densas, vmbrosa cacumina, fagos,
Assiduè veniebat: ibi hac incondita solus
Montibus, & syluis studio iactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas:
Nil nostri * *miserere: mori me denique coges.*
Nunc etiam pecudes vmbras & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos:
* *Thestylis & rapido fessis messoribus astu*

Allia serpyllumq; herbas contundit olentes.
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nónne fuit satius, tristes Amaryllidis iras,
Atque superba pati fastidia? nónne Menalcam?
Quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses.
O formose puer, nimiùm ne crede colori.
Alba ligustra cadunt, vacinia nigra leguntur.*

Violę purpurei coloris, qui ad nigrum accedit.

Despectus tibi sum, nec quis sim quæris, Alexi:
Quàm diues pecoris niuei, quàm lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate nouum, non frigore desit.
Canto quæ solitus, si quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec sum adeò informis: nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis staret mare. non ego Daphnim
Iudice te metuam, si nunquam fallit imago.
O tantùm libeat mecum tibi sordida rura,
Atque humiles habitare casas, & figere ceruos,
Hædorumq; gregem viridi compellere hibisco.
Mecum vna in syluis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit: Pan curat oues, ouiumq; magistros.
Nec te pœniteat calamo triuisse labellum,
Hæc eadem vt sciret, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem compacta cicutis
**Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:*
Et dixit moriens, te nunc habet ista secundum.
Dixit Damœtas: inuidit stultus Amyntas.

Amantium more, munera offert.

Præterea duo nec tuta mihi valle reperti*
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die siccant ouis vbera, quos tibi seruo.
Iam pridem a me illos abducere Thestylis orat:
Et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades ò formose puer: tibi lilia plenis

Difficili: quæsiui eos non sine periculo, munus commendat a difficultate.

Ecce ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Nais
Pallentes violas, & summa papauera carpens,
Narcissum, & florem iungit bene olentis anethi.
Tunc casia atque aliis intexens, suauibus herbis,
Mollia luteola pingit vacinia caltha.
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
Castaneasq́ nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna: & honos erit huic quoq; pomo:
Et vos ò lauri carpam, & te proxima myrte:
Sic posita quoniam suaues miscetis odores.
Rusticus es Corydon: nec munera curat Alexis,
Nec si muneribus certes, concedat Iolas.
Eheu, quid volui misero mihi? floribus, Austrum
Perditus, & liquidis immisi fontibus apros.
Quem fugis ah demens? habitarunt dij quoq; syluas,
Dardaniusq́ * Paris. *Pallas, quas condidit arces,*
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia syluæ.
Torua leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam,
Florentem cytisum sequitur lasciua capella:
Te Corydon ò Alexi. Trahit sua quemq; voluptas.
Aspice, aratra iugo referunt suspensa iuuenci,
Et sol crescentes decedens duplicat vmbras:
Me tamen * *vrit amor, quis enim modus adsit amori?*
Ah Corydon Corydon, quæ te dementia cepit?
Semiputata tibi frondosa vitis in vlmo est.
* *Quin tu aliquid saltem potius, quorũ indiget vsũ,*
Viminibus, mollią; paras detexere iunco?
Inuenies alium, si te hic fastidit Alexis.

Antequam Priami regis filius agnosceretur.

Cum tamen solis calor, abeunte die deficiat.

Hortãtis est sed vehementer. Iungitur enim indicatiuo, ex quo pat et interrogandi vim inesse.

ECLOGA TERTIA, cui nomen *Palæmon.*

ARGVMENTVM.

Menalcas & Damœtas, pastores, mutuis primùm

mium inter se conuitijs certant: mox interueniente Palæmone iudice, amœbæi carminis lege disceptant: vbi neuter vincitur, sed vterque alteri Palæmonis sententia exæquatur.

Menalcas, Damœtas, Palæmon.

DIc mihi Damœta, cuium pecus? an Melibœi?
DA. *Non, verùm Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.*
ME. *Infelix ô semper ouis pecus ipse Neæram*
Dum fouet, ac, ne me sibi præferat illa, veretur,
*Hic alienus oues custos bis * mulget in hora:* Surripit domino imprudenti.
Et succus pecori, & lac subducitur agnis.
DA. *Parcius ista viris tamen obijcienda memento.*
Nouimus & qui te, transuersa tuentibus hircis,
Et quo (sed faciles nymphæ risêre) sacello.
ME. *Tum credo, cùm me arbustum vidêre Myconis,*
Atque mala vites incidere falce nouellas.
DA. *Aut hîc ad veteres fagos, cùm Daphnidis arcum*
Fregisti, & calamos: quæ tu peruerse Menalca,
Et cùm vidisti puero donata, dolebas:
Et, si non aliquâ nocuisses, mortuus esses.
ME. *Quid domini facient, audent cùm talia fures?*
Non ego te vidi Damonis pessime caprum
*Excipere insidijs, multum latrante * Lycisca?* Cane ex lupo & cane nato, vt ait Plinius.
Et cum clamarem, Quò nunc se proripit ille?
Tityre coge pecus: tu post carecta latebas.
DA. *An mihi cantando victus non redderet ille,*
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
*Si nescis, * meus ille caper fuit: & mihi Damon* Victoriæ meæ præmium.
Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat.
ME. *Cantando tu illum? aut vnquâ tibi fistula cera*
Iuncta fuit? non tu in triuijs indocte solebas

Non dulcẽ, iucũdúmue auribus sonitum reddente, &, Miserum, mœrorem inducens, ideo reijciendũ. Mecum certare: cui minimè cõparãdus es. Ignorantiã bellè tribuit homini rustico.

** Stridenti* miserum stipula disperdere carmen?*
DA. *Vis ergo inter nos, quid possit vterq; vicissim*
Experiamur? ego hanc vitulam (ne fortè recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
ME. *De grege non ausim quicquam deponere tecum,*
Est mihi namque domi pater, est iniusta nouerca:
Bisq; die numerant ambo pecus, alter & hædos.
Verùm id, quod multo tute ipse fatebere maius,
(Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam*
Fagina, cælatum diuini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili superaddita vitis,
Diffusos hedera vestit pallente corymbos.
*In medio duo signa, Conon, & * quis fuit alter?*
Descripsit radio totum qui gentibus orbem:
Tempora quæ messor, quæ curuus arator haberet.
Nec dum illis labra admoui, sed condita seruo.
DA. *Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,*
Et molli circum est ansas amplexus acantho:
Orpheaq; in medio posuit, syluasq; sequentes.
Nec dum illis labra admoui: sed condita seruo.
Si ad vitulam spectes, nihil est quòd pocula laudes.

Ad quemcunque locum, ad quẽcunque iudicem. Cum agatur & de vitula & de gloria. Ideo habitat, quia vbique est. Iouis enim omnia plena

ME. *Nunquã hodie effugies: veniã* quocunq; vocâris.*
Audiat hæc tantùm vel qui venit, ecce, Palæmon,
Efficiam, posthac ne quenquam voce lacessas.
D. *Quin age, si quid habes: in me mora nõ erit vlla:*
Nec quenquam fugio: tantùm vicine Palæmon
Sensibus hæc imis (res est non parua) reponas.*
PA. *Dicite: quandoquidẽ in molli consedimus herba:*
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent syluæ: nunc formosissimus annus:
Incipe Damœta, tu deinde sequere Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camœnæ.
DA. *Ab Ioue principium Musæ: Iouis omnia plena.*
Ille colit terras: illi mea carmina curæ.*

ME. Et

ME. Et me Phœbus amat: Phœbo sua sẽper apud me
Munera sunt, lauri, & suaue rubens hyacinthus.
DA. Malo me Galatea petit, lasciua puella,
Et fugit ad salices & se cupit antè videri.
ME. At mihi sese offert vltro meus* ignis, Amyntas,
Notior vt iam sit canibus non Delia nostris.
DA. Parta meæ Veneri sunt munera: namq; notaui
Ipse locum: aëriæ quo congessere palumbes.
ME. Quod potui, puero syluestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi, cras altera mittam.
DA. O quoties, & quæ nobis Galatea loquuta est!
Partem aliquam venti diuûm referatis ad aures.
ME. Quid prodest, quòd me ipse animo non spernis
Si, dum tu sectaris apros, ego* retia seruo? [Amynta;
DA. Phyllida mitte mihi (meus est natalis) Iola:
Cùm faciam vitula pro frugibus, ipse venito.
ME. Phyllida amo ante alias, nã ne discedere fleuit,
Et longum formose vale, vale, inquit, Iola.
DA. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti: nobis Amaryllidis iræ.
ME. Dulce satis humor, * depulsis arbutus hœdis,
Lenta salix fœto pecori: mihi solus Amyntas.
DA. Pollio amat nostrã, quãuis sit rustica, musam:
Pierides vitulam lectori pascite vestro.
M. Pollio & ipse facit noua carmina, pascite taurũ,
Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
D. Qui te Pollio amat, veniat, quò te quoq; gaudet,
Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum.
ME. Qui Bauiũ nõ odit, amet tua carmina Mæui:
Atque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos.
DA. Qui legitis flores, & humi nascentia fraga,
Frigidus, ô pueri fugite hinc, latet anguis in herba.
ME. * Parcite oues nimium procedere: non bene ripa
Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccat.
DA. Tityre pascentes à flumine reijce capellas

Ipse,

Amoris vis, quę incendij similitudine exprimitur, vt suprà. Me tamen vrit amor. Quod in venatione minimum habet voluptatis.

Ab vbere summotis. Asinius Pollio, poëta, & historicus qui Virgilio suos agros ab Augusto impetrauit.

Cauete ne nimium procedant.

Ipse, vbi tempus erit, omnes in fonte lauabo.
ME. *Cogite oues pueri: si lac praeceperit aestus,*
Ut nuper, frustrà pressabimus vbera palmis.
DA. *Eheu q̄ pingui macer est mihi taurus in eruo!*
Idem amor exitium est pecori pecorisq; magistro.*
ME. *His certè neq; amor causa est, vix ossibus haerēt:*
Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.
DA. *Dic quibus in terris (& eris mihi magnus * A-*
Tres pateat cœli spatium non amplius vlnas. [pollo)
ME. *Dic quibus in terris inscripti nomina regum*
Nascantur flores: & Phyllida solus habeto.
PA. *Non nostrum inter vos tantas componere lites.*
Et vitula tu dignus, & hic: & quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite iam riuos pueri: sat prata biberunt.

Cujus culpa meas planè res omnes negligo.

Cuius est diuinate, & ob scura nosse ac patefa- cere.

ECLOGA QVARTA, cui nomen *Pollio*.

ARGVMENTVM.

Pollioni Germanici exercitus duci, eodem anno, quo Salonas, Dalmatiae vrbem expugnauit, natus est filius, quem à nomine captae vrbis, Saloninum appellauit. Huic poëta hac ecloga genethliacum canit, eo detorquēs, quae Sybilla de futura aurei seculi felicitate cecinerat. Obiter tamen & Pollionis patris, & ipsius etiam Augusti laudes admiscet.

Quia supra bucolici carminis humilitatē paulum ascendit, ob

SIcelides Musae, paulò maiora canamus;*
Non omnes arbusta iuuant, humilesq; myricae.

Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ.
Ultima Cumæi venit iam carminis ætas:
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Iam redit & * virgo, redeunt Saturnia regna:
Iam noua progenies cœlo demittitur alto.
Tu modò nascenti puero, quo ferrea primùm
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta faue Lucina: tuus iam regnat Apollo,
Teq; adeò decus hoc æui, te consule inibit,
Pollio, & incipient magni procedere menses.
Te duce, si qua manent* sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua soluent formidine terras.
Ille deûm vitam accipiet, diuisq; videbit
Permistos heroas, & ipse videbitur illis:
Pacatumq; reget* patrijs virtutibus orbem.
At tibi prima puer nullo munuscula cultu
Errantes hederas passim cum baccare tellus,
Mistaq; ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Ubera, nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores,
Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet: Assyrium vulgo nascetur amomum.
At simul heroum laudes, & facta parentis
Iam legere, & quæ sit poteris cognoscere virtus:
Molli paulatim flauescet campus arista,
Incultisq; rubens pendebit sentibus vua,
Et duræ quercus sudabunt *roscida mella.
Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
Quæ* tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ iubeant telluri infindere sulcos.
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atq; iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.
Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ætas,

natum Pollioni filium.
Iustitia, Erigone quę fuit.

Ciuilis belli ab Augusto gesti.

C. Iulij Cæsaris, a quo adoptatus est. nam de Augusto placet intelligi, non de Pollione: quod Seruius sine causa dubitat.
Fragrantia, Seruius exponit.
Ob auaritiā nauigare.

Cedet

Cedet & ipse mari vector: nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus,
Non rastros patietur humus, non vinea falcem:
Robustus quoque iam tauris iuga soluet arator:
Nec varios discet mentiri * *lana colores:*
Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera luto:
Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.
Talia secla suis dixerunt currite fusis
Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere ô magnos (aderit iam tempus) honores,
Chara Deûm soboles, magnum Iouis incrementum.
Aspice conuexo * *nutantem pondere mundum,*
Terrasq; tractusq; maris, cœlumq; profundum:
Aspice, venturo * *lætentur vt omnia seclo.*
O mihi tam longæ maneat pars vltima vitæ,
Spiritus & quantum sat erit tua dicere facta.
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quãuis, atq; huic pater adsit:
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
Pan etiam * *Arcadia mecum si iudice certet:*
Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.
Incipe parue puer * *risu cognoscere matrem:*
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Incipe parue puer: cui non risere parentes,
Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

Cùm tincta varios refert colores

Inclinatum præsentibus malis.
Futuris bonis.

In qua colitur.
Risit enim statim natus Pollionis filius, quod malum est augurium: itaque cito perijt.

ECLOGA QVINTA, cui nomen, *Daphnis*.

ARGVMENTVM.

Menalcas & Mopsus pastores Daphnidis amici

mici sui mortem deflent : alterque eius epitaphium, alter apotheosin canit. Sunt qui per Daphnim Cæsarem dictatorem intelligi putent, paulo antequam hæc scriberet poëta, 23. vulneribus in curia cōfossum. Alij Quintilium Varum accipiunt, in Germania cum tribus legionibus cæsum. Alij Flaccum Maronē intelligi malunt, Virgilij fratrem, de quo extat peruulgatum quidem illud, sed incerti authoris, distichon :

Tristia fata tui dum fles in Daphnide Flacci
Docte Maro, fratrē dijs immortalibus æquas.

Menalcas, Mopsus.

CVR non Mopse (boni quoniā cōuenimus ambo,
Tu calamos inflare leues, ego dicere versus)
Hîc corylis mixtas inter * *consedimus vlmos?*
MO. *Tu maior: tibi me est æquum parêre Menalca,*
Siue sub incertas Zephyris * *motantibus vmbras,*
Siue antro potius succedimus: aspice vt antrum
Syluestris raris sparsit labrusca racemis.
ME. *Montibus in nostris solus tibi certat Amyntas.*
MO. * *Quid si idem certet Phœbū superare canendo?*
ME. *Incipe Mopse prior, si quos aut Phyllidas ignes,*
Aut * *Alconis habes laudes, aut iurgia* * *Codri.*
Incipe: pascentes seruabit Tityrus hœdos.
MO. *Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi*
Carmina descripsi, & modulans alterna notaui,
Experiar. Tu deinde iubeto certet Amyntas.
ME. *Lenta salix quantum pallenti cedit oliuæ,*
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:
Iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. *Sed tu desine plura puer: successimus antro.*
Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim

Vt cantu nos oblectemus.

Ex quo fiūt incertæ vmbræ.

Hom. in Ili. 54.

Alco fuit Cretensis sagittarius excellens.

Codrus Atheniensium rex: qui militem Spartanum iurgio prouocauit, vt ab eo occideretur, quod si fieret, salutem Athenarum vrbi oraculum promittebat.

Flebant: vos coryli testes & flumina Nymphis:
Cùm complexa sui corpus miserabile nati,
Atque deos, atque astra vocat crudelia mater.
Non vlli pastos illis egere diebus
Frigida Daphni boues ad flumina: nulla neq; amnē
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesq; feri, syluæq; loquuntur.
Daphnis & Armenias curru subiungere tigres
Instituit: Daphnis thiasos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
Vitis vt arboribus decori est, vt Vitibus vuæ,
Vt gregibus tauri, segetes vt pinguibus aruis:
*Tu decus omne * tuis. postquam te fata tulerunt,*
Ipsa Pales agros atque ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpe quibus mandauimus hordea sulcis,
Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus, & spinis surgit paliurus acutis.
*Spargite humum folijs: * inducite fontibus vmbras*
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo super addite carmen:
Daphnis ego in syluis hinc vsque ad sidera notus,
** Formosi pecoris custos, formosior ipse.*
Mr. Tale tuum carmen nobis diuine poëta,
Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere riuo.
Nec calamis solùm æquiparas, sed voce magistrum
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunq; modo tibi nostra vicissim
Dicemus, Daphnimq; tuum tollemus ad astra:
Daphnin ad astra feremus: amauit nos quoq; Daph-
Mo. An quidquā nobis tali sit munere maius? [nis.
Et puer ipse fuit cantari dignus: & ista
Iampridem Stimichon laudauit carmina nobis.

Romanis, quorum ditionem valde Cæsar auxit.

Facite nemora circa fontes.

Boni populi optimus Imperator, Cæsar, inquam, Romanorum.

MB.

Me. Candidus insuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibusq; videt nubes, & sidera Daphnis.
Ergo alacris syluas, & cætera rura voluptas,
Panaq; pastoresq; tenet, Dryadasq; puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitia voces ad sidera iactant
Intonsi montes: ipsæ iam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta, Deus Deus ille, Menalca.
Sis bonus, ô, felixq; tuis, en quattuor aras:* Apostrophe ad Daphnim, in deorum numerum relatū.
Ecce duas tibi Daphni, duoq; altaria Phœbo.
Pocula bina nouo spumantia lacte quotannis,
Craterasq; duos statuam tibi pinguis oliui:
Et multo imprimis hilarans conuiuia Baccho,
Ante focum, si frigus erit: si messis, in vmbra:
Vina nouum fundam calathis Ariusia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
Saltantes satyros imitabitur Alphesibœus.
Hæc tibi semper erunt, & cùm solennia vota
Reddemus Nymphis, & cùm lustrabimus agros.
Dum iuga montis aper, fluuios dum piscis amabit: Obligabis, obstringes homines votis: quæ antequam soluantur, damnati homines dicuntur.
Dumq; thymo pascentur apes, dum rore cicadæ:
Semper honos, nomenq; tuum, laudesq; manebunt.
Vt Baccho, Cererîq; tibi sic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoq; votis.*
Mo. *Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?*
Nam neque me tantum venientis sibilus Austri,
Nec percussa iuuant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
Me. *Hac te nos fragili donabimus antè cicuta.* Virga inculta ad retinendos pecudum pedes.
Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexim:
Hæc eadem docuit, Cuium pecus? an Melibœi?
Mo. *At tu sume* pedum (quod me cùm sæpe rogaret*
Non tulit Antigenes: & erat tum dignus amari)
Formosum paribus nodis atque ære, Menalca.

ECLOGA SEXTA,

cui nomen, *Silenus.*

ARGVMENTVM.

Silenum in hac ecloga inducit, ebrium quidem illum, vt Bacchi educatorem decebat, ſed tamen peritè ſecundum Epicureorum opinionem de rerum primordijs canentem, idque in gratiam Quintilij Vari: qui (teſte Donato) vnà cum Virgilio huic ſectæ ſub Silone philoſopho operam dedit. Ceterùm, quoniam hæc Bucolici carminis humilitati non ſatis cõueniebant, ſtatim ab initio veniam precatur: neque ita multum argumento illi immoratus, ſtatim ad fabulas tianſit.

Imitatur Theocritum Syracuſanũ, & bucolica ſcribere.
Tenue, humile, tráſlatio â lana, quæ deducitur in tenuificatem.

PRIMA Syracoſio dignata eſt ludere verſu*
Noſtra, nec erubuit ſyluas habitare Thalia.
Cùm canerem reges & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Paſtorem Tityre pingues
Paſcere oportet oues, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namq; ſuper tibi erunt, qui dicere laudes
Vare tuas cupiant, & triſtia condere bella)
Agreſtem tenui meditabor arundine muſam.*
Non iniuſſa cano: ſi quis tamen hæc quoq; ſi quis
Captus amore leget, te noſtræ Vare myricæ,
Te nemus omne canet, nec Phœbo gratior vlla eſt,
Quàm ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.
Pergite Pierides: Chromis & Mnaſylus in antro
Silenum pueri ſomno videre iacentem,
Inflatum heſterno venas, vt ſemper, Iaccho.

Frequenti potu.

Serta procul tantùm capiti delapſa iacebant,
Et grauis attrita pendebat cantharus anſa.*
Aggreſſi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambos
Luſerat) iniiciunt ipſis ex vincula ſertis.

Addit

Addit se sociam, timidisq; superuenit Ægle,
Ægle Naiadum pulcherrima: iamq; videnti
Sanguineis frontem moris & tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quò vincula nectitis? inquit:
Soluite me pueri: satis est, potuisse videri.
Carmina quæ vultis, cognoscite: carmina vobis, — Nymphæ stuprum latenter minatur.
* Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipse.
Tum verò in numerum Faunosq; ferasq; videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnassia rupes,
Nec tantùm Rhodope miratur, & Ismarus Orphea.
Namque canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumq;, animæq; marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis:
Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
Iamq; nouum terræ stupeant lucescere solem,
Altius atque cadant summotis nubibus imbres:
Incipiant syluæ cùm primùm surgere, cumq;
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ iactos, Saturnia regna,
Caucaseasq; refert volucres, furtumq; Promethei.
His adiungit, * Hylam nautæ quo fonte relictum
Clamassent ut littus, Hyla, Hyla, omne sonaret. — Adamatum ab Hercule puerum, quẽ perdidit in finibus Ionijs, iuxta Mysiam.
Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaen, niuei solatur amore iuuenci.
Ah virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falsis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudũ tamen ulla sequuta est
Concubitus: quamuis collo timuisset aratrum,
Et sæpe in læui quæsisset cornua fronte.
Ah virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille latus niueum molli fultus hyacintho,
Ilice sub nigra pallentes * ruminat herbas, — Reuomit, & denuo consumit.

Aut aliquā in magno sequitur grege. claudite nym-
Dictææ, nymphæ nemorū iam claudite saltus. [phæ
Si quà fortè ferant oculis sese obuia nostris
Errabunda bouis vestigia. forsitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta sequutum,
Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Hesperidum miratam *mala puellam:
Tum Phaëthontiadas musco circundat amaræ
Corticis, atq; solo proceras erigit alnos:
Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
Aonas in montes vt duxerit vna sororum,
Vtq; viro Phœbi chorus assurrexerit omnis:
Vt Linus hæc illi diuino carmine pastor,
Floribus atq; apio crines ornatus amaro,
Dixerit, Hos tibi dant calamos (en accipe) Musæ,
*Ascræo quos antè seni: quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo.
Quid loquar? aut Scyllā Nisi, quā fama sequuta est
Candida succinctam latrantibus inguina monstris
*Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis?
Aut vt mutatos Terei narrauerit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo cursu deserta petiuerit, & quibus antè
Infelix sua tecta superuolitauerit alis?
Omnia, quæ Phœbo quondam meditante, beatus
Audijt Eurotas, iussitq; ediscere lauros,
Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles.
Cogere donec oues stabulis, numerumq; referre
Iussit, & inuito processit Vesper olympo.

Aurea, quibus à Venere acceptis Atalantam Hippomanes in cursu vicit.

Hesiodo Poëtæ.

Vlyssis. Dulichium enim insula, vbi mons Ithacus, in qua fertur habitasse Vlysses.

ECLO-

ECLOGA SEPTIMA, cui nomen *Melibœus.*

ARGVMENTVM.

Sumptum est eclogæ huius argumentũ ex Bucolicistis Theocriti. Inducit autem hîc poëta Melibœum pastorem referentem certamen Corydonis & Thyrsidis, cui dum caprum, qui a grege deerrauerat, quæreret) fortè interuenerat, accersitus à Daphnide certaminis iudice: quem secundùm Corydonem pronuntiasse innuit, cùm ait ad finem eclogæ, Hęc memini, & victum frustra contendere Thyrsin.

Corydon, Thyrsis.

FORTE sub arguta consederat ilice Daphnis:*
Cõpulerantq́; greges Corydon & Thyrsis in vnum:
Thyrsis oues, Corydon distentas lacte capellas:
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo:*
Et cantare pares,& respondere parati.
Huc mihi,dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerrauerat: atq; ego Daphnim
Aspicio: ille vbi me contra videt,Ocyus,inquit,
Huc ades ô Melibœe(caper tibi saluus & hœdi)
Et,si quid cessare potes,requiesce sub vmbra.
Huc ipsi potum venient per prata iuuenci:
Hîc viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius,eque sacra resonant examina quercu.
Quid facerem? neq; ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat,Corydon cum Thyrside, magnum:
*Posthabui tamen illorum mea * seria ludo.*
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpere:alternos Musæ meminisse volebant.
Hos Corydon,illos referebat in ordine Thyrsis.
C. *Nymphæ,noster amor,* Libethrides,aut mihi carmen*

Stridula, mouente vento.

Ita periti, vt Arcades vtrumque diceres.

Necessitatẽ inquirendi capri.

Quia coluntur apud fontem Libethron.

Qua-

Quale meo Codro, concedite: (proxima Phœbi
Matri deûm consecrata. Versibus ille facit) aut si non possumus omnes,
Hîc arguta * sacra pendebit fistula pinu.
TH. Pastores hedera crescentem ornate poëtam
Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codro:
Aut, si vltra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
CO. Setosi caput hoc apri tibi Delia paruus,
Diuturnam esse ceruorũ ætatem, Plinius, & alij tradunt. Et ramosa Mycon * viuacis cornua cerui.
Si proprium hoc fuerit, leui de marmore tota
Puniceo stabis suras euincta cothurno.
TH. * Sinum lactis, & hæc te liba Priape quotannis
Expectare sat est: custos es pauperis horti:
Genus vasis Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem suppleuerit, aureus esto.
CO. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, hedera formosior alba:
Cùm primùm pasti repetent præsepia tauri,
Si qua tui Coridonis habet te cura venito.
TH. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior rusco, proiecta vilior alga,
Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est.
Ite domum pasti si quis pudor, ite iuuenci.
CO. * Muscosi fontes, & somno mollior herba,
Lanugine viridiore cooperti. Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra,
Solstitium pecori defendite: iam venit æstas
Torrida: iam læto turgent in palmite gemmæ.
TH. Hîc focus, & tædæ pingues: hîc plurimus ignis
Semper, & assidua postes fuligine nigri:
Hîc tantùm Boreæ curamus frigora quantum
Prædam enim lupus curat, non numerum ouium. Aut * numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
CO. Stant & iuniperi, & castaneæ hirsutæ:
Strata iacent passim sua quæque sub arbore poma:
Omnia nunc rident. At, si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina sicca.

TH.

TH. *Aret ager: vitio moriens sitit aëris herba:*
*Liber pampineas * inuidit collibus vmbras:*
Phyllidis aduentu nostræ nemus omne virebit,
Iupiter & læto descendet plurimus imbri.
CO. *Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,*
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo,
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
TH. *Fraxinus in syluis pulcherrima, pinus in hortis,*
Populus in fluuiis, abies in montibus altis:
Sæpius at si me Lycida formose reuisas,
Fraxinus in syluis cedet tibi, pinus in hortis.
ME. *Hęc memini, & victũ frustra cõtẽdere Thyrsim*
*Ex illo Corydon, Coridon * est tempore nobis.*

Exsiccatę vites nimio æstu folia amiserunt.

Subaudi, victor. nobilis ante omnes

ECLOGA OCTAVA, cui nomen, *Pharmaceutria.*

ARGVMENTVM.

Duæ sunt eclogæ huius partes. In priore Damon pastor, Nisæ puellæ amore captus, cùm illa sibi Mopsum prętulisset, impatientia amoris in varias erumpit querelas. Posterior pars penè tota sumpta est ex Theocriti eiusdem nominis Idyllio, in quo venefica quædam pharmacis & incantationibus animum viri, a quo spernebatur, ad sui amorem conatur reuocare.

Damon, Alphesibœus.

*PAstorum * Musam, Damonis & Alphesibœi,*
Immemor herbarum quos est mirata iuuenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
*Et mutata suos * requierunt flumina cursus:*

Cantilenam amorum quos cecinerunt.

Tardarunt.

Damonis musam dicemus & Alphesibæi.
Tu mihi, seu magni superas iam saxa Timaui,
Siue oram Illyrici legis æquoris, en erit vnquam
Ille dies, mihi cùm liceat tua dicere facta?
En erit, vt liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium, tibi desinet. accipe iussis
Carmina cœpta tuis, atq; hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.
Frigida vix cælo noctis decesserat vmbra,
Cùm ros in tenera pecori gratissimus herba est:
Incumbens tereti Damon sic cœpit oliuæ.
DA. *Nascere, præq; diem veniens age Lucifer almus*
Coniugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror, & diuos, quanquam nil testibus illis*
Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Mænalus argutumq; nemus, pinosq; loquentes
Semper habet: semper pastorum ille audit amores,
Panaq;, qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Mopso Nisa datur. quid non speremus amantes?*
Iungentur iam gryphes equis, æuoq; sequenti*
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse nouas incide faces: tibi ducitur vxor.
Sparge marite nuces: tibi deserit Hesperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
O digno coniuncta viro. dum despicis omnes:
Dumq; tibi est odio mea fistula, dumq; capellæ,
Hirsutumq; supercilium, prolixaq; barba:
Nec curare deûm credis mortalia quemquam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Sepibus in nostris paruam te roscida mala*
(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem:
** Alter ab vndecimo tum me iam ceperat annus:*

Ex Epicuri sententia, qui deos aiebat nihil curare mortalia.

Pulchra deformi.

Quorum sũt inimicissimæ.

Matutini roris humore perfusa.

Tertius decimus: alter enim de duobus dicitur.

Iam

Iam fragiles poteram à terra contingere ramos.
Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Nunc scio, quid sit amor: duris in cotibus illum
Ismarus, aut Rhodope, aut extremi * *Garamantes,*
Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Sæuus amor docuit natorum sanguine * *matrem*
Commaculare manus: crudelis tu quoque mater:
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Nunc & oues vltro fugiat lupus: aurea duræ
Mala ferant quercus: narcisso floreat alnus:
Pinguia corticibus sudent electra myricæ:
Certent & cycnis vlulæ: sit Tityrus Orpheus,
Orpheus in syluis, inter Delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Omnia vel medium fiant mare. * *viuite syluæ.*
Præceps aërij specula de montis in vndas
Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
Desine Mænalios, iam desine tibia versus.
Hæc Damon. vos, quæ responderit Alphesibœus,
Dicite Pierides. non omnia possumus omnes.
AL. *Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta:*
Verbenasque adole pingues, & mascula thura:
Coniugis vt magicis sanos auertere sacris
Experiar sensus: nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel cælo possunt deducere Lunam:
Carminibus Circe socios mutauit Vlyssis:
* *Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.*
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnĩ.
Terna tibi hæc primùm triplici diuersa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum

Montes Thraciæ asperrimi.

Medeam, quæ ab Iasone contẽpta, filios interemit.

Valere, quod à discedentibus dicitur.

Nocens, frigus timorémque inducens.

*Effi-

Amatoris.
** Effigiem duco. Numero Deus impare gaudet.*
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daph-
Necte tribus nodis ternos Amaryllis colores: [nin.
Necte Amarylli modò: & Veneris, dic, vincula necto
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daph-

Duas imagines fecerat, vnam ex limo, alteram ex cera.
** Limus vt hic durescit, & hæc vt cera liquescit [nin*
Vno eodemq; igni: sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros,
Daphnis me malus vrit: ego hãc in Daphnide laurũ
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.
Talis amor Daphnin, qualis cùm fessa iuuencum
Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos

Alias herba.
*Propter aquæ riuum viridi procumbit in * vlua*

Amore afflicta, consumpta.
** Perdita, nec seræ meminit decedere nocti:*
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnĩ.
Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit,

Loco sacro Vestæ.
*Pignora chara sui: quæ nunc ego * limine in ipso*
Terra tibi mando, debent hæc pignora Daphnin.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daph-
Has herbas, atq; hæc Ponto mihi lecta venena [nin.
Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.
His ego sæpe lupum fieri, & se condere syluis
Mœrin, sæpe animas imis exire sepulchris,

Magicis artibus.
*Atq; satas aliò vidi traducere * messes.*
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daph-
Per cineres Amarylli foras, riuoq; fluenti, [nin.
*Tránsq; caput iace: * ne respexeris: his ego Daphnin*

Quia ferè se nolunt numina videri. Putat artem magicam nihil valere.
*Aggrediar, nihil ille deos, nil * carmina curat.*
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daph-
Aspice, corripuit tremulis altaria flammis [nin.
Sponte sua (dum ferre moror) cinis ipse: bonum sit.
Nescio quid certè est: & Hylax in limine latrat.
Credimus? an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
Parcite, ab vrbe venit, iã parcite carmina, Daphnis.

ECLOGA NONA, cui nomen, *Mœris*.

ARGVMENTVM.

Post Philippensem victoriam, cum in distributione agrorum, qui Triumuirorũ iussu trans Padum diuidebantur, sua quoque prædia Virgilius amisisset, Romam profectus, cùm fauore ingenij, tum præsertim adiuuante Pollione, transpadanę regionis præfecto, possessiones suas recepit. Verum ægrè id ferente Arrio, cui fortè Virgilij fundus in portionem cesserat, parum abfuit, quin ab irato milite interficeretur. Denuo itaque Romam profecturus, præcepit procuratori, vt Arrio vsque ad reditum suum, quàm minimo posset detrimento suo, obsequeretur. Is igitur ex patroni sui præcepto Mantuam proficiscitur, hœdorũ aliquod munusculum Arrio oblaturus. Mœrin subsequitur Lycidas pastor, itineris eius causam inquirens. Ibi nactus occasionem Mœris, temporum illorum calamitatem deflet. Deinde vnà Mantuam euntes, itineris tædium varijs subleuant cantilenis.

Lycidas, Mœris.

QVò te Mœri pedes? an (quò via ducit) in vrbẽ?
Mœ. *O Lycida, viui peruenim⁹, aduena nostri*
(Quod nunquam veriti sumus) vt possessor agelli — Grauiora sunt nec opinata mala.
Diceret: Hæc mea sunt, veteres migrate coloni.
Nunc victi tristes (quoniam sors omnia versat)
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.
Ly. *Certè equidem audieram, quà se subducere colles.*

In-

Ipsum Virgilium, qui seruauit agros suos.

Incipiunt, mollíq; iugum demittere cliuo,
Vsq; ad aquã, & veteris iam fracta cacumina fagi
Omnia carminibus vestrum seruasse * *Menalcam.*
MOE. *Audieras, & fama fuit: sed carmina tantum*
Nostra valent, Lycida tela inter Martia quantum

Epiroticas.

* *Chaonias dicunt aquila veniente columbas.*
Quòd nisi me quacunq; nouas incidere lites

Vt Virgiliũ conetur occidere.

Antè sinistra caua monuisset ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec viueret ipse Menalcas.
LY. *Heu cadit in quẽquã* * *tãtũ scelus: heu tua nobis*
Penè simul tecum solatia rapta Menalca.
Quis caneret nymphas? quis humũ florentibus her-
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra? [bis

Surripui.

Vel quæ * *sublegi tacitus tibi carmina nuper,*

Communẽ amicam.

Cum te ad * *delicias ferres Amaryllida nostras?*
Tityre, dum redeo (breuis est via) pasce capellas:
Et potum pastas age Tityre, & inter agendum
Occursare capro (cornu ferit ille) caueto.
MOE. *Immo hæc, quæ Varo necdũ perfecta canebat*
Vare tuum nomen (superet modò Mantua nobis,
Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ)
Cantantes sublime ferent ad sydera cycni.

Arbores venenatas: quę Cymæ grecè dicuntur.

LY. *Sic tua Cyrneas fugiant examina* * *taxos:*
Sic cytiso pastæ distentent vbera vaccæ:
Incipe si quid habes. & me fecere poëtam
Pierides: sunt & mihi carmina: me quoque dicunt
Vatem pastores: sed non ego credulus illis.

Alludit ad Anserem Antonij poetam: de quo & Cicero in Philippicis De Falerno anseres depel-

Nam neq; adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, sed argutos interstrepere * *anser olores.*
MOE. *Id quidẽ ago & tacitus Lycida mecũ ipse vo-*
Si valeã meminisse: neq; est ignobile carmen. [luto,
Huc ades ó Galatea. quis est nam ludus in vndis?
Hîc ver purpureum: varios hîc flumina circum
Fundit humus flores: hîc candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt vmbracula vites.

Huc

Huc ades: insani feriant sine littora fluctus.*
LY. *Quid, quæ te pura solum sub nocte canentem*
Audieram? numeros memini, si verba tenerem.
Mo. *Daphni, quid antiquos signorū suspicis ortus?*
Ecce, Dionæi processit Cæsaris astrum,
Astrum, quo segetes gauderent frugibus, & quo
Duceret apricis in collibus vua colorem.
Insere Daphni pyros: carpent tua poma nepotes.
*Omnia *fert ætas, animum quoque: sæpe ego longos*
Cantando puerum memini me condere soles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrin
Iam fugit ipsa: lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcas.
LY.* *Causando nostros in longum ducis amores:*
Et nunc omne tibi stratum silet æquor, & omnes
(Aspice) ventosi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeò media est nobis via. namque sepulchrum
*Incipit apparere *Bianoris: hîc vbi densas*
Agricolæ stringunt frondes, hîc Mœri canamus:
Hic hædos depone tamen veniemus in vrbem:
Aut, si nox pluuiam ne colligat antè, veremur,
Cantantes licet vsque (minus via lædat) eamus.
Cantantes vt eamus, ego hoc te fasce leuabo.
MOE. *Desine plura puer: &, quod nunc instat, aga-*
Carmina tū melius, cū venerit ipse, canemus. [mus*

Magni: vt Insanoiuuat indulgere labori, lib. 6. & lib. 11.

Aufert.

Causas nectendo.

Qui Mantuam condidit

Augustus ab Actiaco bello.

ECLOGA DECIMA cui nomen *Gallus.*

ARGVMENTVM.

Cornelius Gallus eximius poëta fuit, primusque Ægypti præfectus, qui cùm Cythereidem meretricem, Volumnij libertam, quam poëta hic Lycoridem vocat, perditè adamaret, neque illa mutuo amori responderet, sed ipso

spreto

ſpreto. Antonium in Galliam ſequuta eſſet, ægerrimè repulſam tuliſſe creditur. Eum itaque hac Ecloga conſolatur Virgilius, ſed ita vt a paſtoralibus perſonis, ruſticiſque comparationibus non recedat. Totum autem fere hoc argumentum ſumptum eſt ex Thyrſide Theocriti, vbi ſimilem Daphnidis amorem exequitur.

Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda, neget quis carmina Gallo?
Sic tibi cùm fluctus ſubterlabere Sicanos,
**Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.*
Incipe: ſollicitos Galli dicamus amores:
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non canimus ſurdis: reſpondent omnia ſyluæ.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere puellæ
*Naiades, *indigno cùm Gallus amore periret?*
Nam neque Parnaſſi vobis iuga, nam neque Pindi
Vlla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, etiam fleuere myricæ:
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe iacentem
Mænalus, & gelidi fleuerunt ſaxa Lycæi.
Stant & oues circùm, noſtri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris diuine poeta.
Et formoſus oues ad flumina pauit Adonis:
*Venit & vpilio: *tardi venere bubulci:*
Vuidus hyberna venit de glande Menalcas:
**Omnes, vnde amor iſte, rogant: tibi venit Apollo.*
Galle quid inſanis? inquit: tua cura Lycoris
Perq; niues alium perq; horrida caſtra ſequuta eſt.
Venit & agreſti capitis Syluanus honore,
Florentes ferulas, & grandia lilia quaſſans.
Pan deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipſi

Mater nympharum, quā pro mari poſuit.
Meretricio, vel magno. Nam & Ennius indignas turres. i. magnas dixit.
*i. ſtulti non enim tardè, ſed citò ambulant porci.
Deridentis habet vim: vt amorem Lycoridis, relicto Gallo alium ſequentis, vituperet.

*Sanguineis ebuli baccis, minioq; * rubentem.*
Et, quis erit modus? inquit, amor non talia curat.
Nec lachrymis crudelis amor, nec gramina riuis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
Tristis at ille tamen: Cantabitis Arcades, inquit,
Montibus hæc vestris, soli cantare periti
Arcades, ó mihi tum quàm molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores.
*Atque * vtinam ex vobis vnus, vestriq; fuissem,*
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor vuæ.
Certè, siue mihi Phyllis, siue esset Amyntas,
*Seu quicunq; * furor (quid tum, si fuscus Amyntas?*
Et nigræ violæ sunt, & vacinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite iaceret:
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hîc gelidi fontes, hîc mollia prata Lycori:
Hîc nemus, hîc ipso tecum consumerer æuo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis,
Tela inter media atque aduersos detinet hostes.
Tu procul a patria (ne sit mihi credere) tantùm,
Alpinas ah dura niues & frigora Rheni
Me sine sola vides: ah te ne frigora lædant:
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas.
Ibo, & Chalcidico quæ sunt mihi condita versu
Carmina pastoris Siculi modulabor auena.
Certum est in syluis inter spelæa ferarum
Malle pati, tenerisq; meos incidere amores.
Arboribus: crescent illæ, crescetis amores
Interea mistis lustrabo Mænala nymphis,
Aut acres venabor apros: non me vlla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circundare saltus.
Iam mihi per rupes videor, lucosq; sonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tanquam hæc sit nostri medicina furoris:
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.

Facie enim rubea pingebatur Pan.

Vrbes detestatur, vbi meretrices exitiosę & perfidæ.

Furoris.n. amor omnis plenus est.

E. *Iam*

Affirmat expertem se amoris esse non posse.

Iam neque Hamadryades rursus, nec carmina nobis
Ipsa placent: ipsæ rursus concedite syluæ.
Non illum nostri poßunt mutare labores:*
Nec si frigoribus medijs Hebrumq; bibamus,
Sithoniasq; niues hyemis subeamus aquosæ:

Pascamus.

Nec si, cùm moriens alta liber aret in vlmo,
Æthiopum versemus oues sub sidere Cancri.*
Omnia vincit amor: & nos cedamus amori.
Hæc sat erit diuæ, vestrum cecinisse poëtam,

Rustico more sumit sæpe comparationem ab arboribus, aut ijs omnino, quæ a terra nascuntur.

Dum sedet, & gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides, vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in horas,
**Quantum vere nouo viridis se subijcit alnus.*
Surgamus: solet eße grauis cantantibus vmbra:
Iuniperi grauis vmbra: nocent & frugibus vmbræ.
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER I.

ARGVMENTVM.

Extat Hesiodi opus ad Persem fratrem, quod ἔργα καὶ ἡμέρας inscripsit: quem in hoc opere sibi imitandum pro posuit Virgilius, ita tamē, vt quod ille breuiùs complexus est, hic fusiùs in quatuor libros digesserit: nam cùm quatuor sint præcipua rustici operis capita, aratio, insitio, siue plantatio, pastio, & mellatio, singula horum singulis libris exequitur. Potest autem & hic primus liber in quinque partes distingui: quarum prima agri colendi rationes ostendit: secunda, primam agriculturæ originem commemorat: tertia, rusticorum arma bona ex parte enumerat: quarta, laboris rusticani varia distinguit tēpora: quinta, tempestatum prognostica exequitur, indéque arrepta occasione, ad prodigia, quæ Cæsaris mortem denuntiarunt, digreditur.

Aliud Modestini iurisconsulti nobilissimi argumentum.

Quid faciat lætas segetes: quæ sidera seruet
Agricola, vt facilem terram proscindat aratris:
Semina quo iacienda modo: cultusq́; locorum
Edocuit messis magno olim fœnore reddi.

Ad C. Mæcenatem.

Q*VID faciat* *lætas segetes: quo sidere terram
Vertere, Mæcenas, vlmisq́; adiungere vites,

Pingues terras. tunc enim segetē vberrimam ferunt, & ex vbertate oritur lætiti

Conueniat: quæ cura boum, quis cultus habendo
*Sit pecori: atque apibus quanta experientia * parcis:*
Hinc canere incipiam. Vos ô clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo, quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaq; inuentis Acheloia miscuit vuis:
Et vos agrestum præsentia numina Fauni,
Ferte simul Faunique pedem, Dryadesq; puellæ:
*Munera vestra cano. Tuq; ô cui * prima frementem*
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Ceæ
Ter centum niuei tondent dumeta iuuenci,
Ipse nemus linquens patrium, saltusq; Lycæi,
Pan ouium custos, tua si tibi Mænala curæ,
Adsis ô Tegeæe fauens: oleæq; Minerua
*Inuentrix: vnciq; * puer monstrator aratri:*
Et teneram ab radice ferens Syluane cupressum:
Dijq;, deæq; omnes, studium quibus arua tueri,
Quiq; nouas alitis non ullo semine fruges:
Quiq; satis largum cœlo demittitis imbrem,
Tuq; adeo, quem mox quæ sint habitura deorum
*Concilia, * incertum est, vrbis ne inuisere, Cæsar,*
Terrarumq; velis curam: & te maximus orbis
Authorem frugum, tempestatumq; potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto:
An deus immensi venias maris, ac tua nautæ
*Numina * sola colant, tibi seruiat vltima Thule:*
Teq; sibi generum Tethys emat omnibus vndis:
An ne nouum tardis sidus te mensibus addas,
Quà locus Erigonen inter, Chelasq; sequentes
Panditur: ipse tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cœli iusta plus parte relinquit.
*Quicquid eris (nam te nec sperent * Tartara regem,*
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:

Quam-

Frugi, quia mella custodiunt.

Tellus Attica omnium antiquissima Plato in Timæo.

Osiris.

Vtrum velis terrarum, an maris, an cæli imperium possidere.

Quasi melior sit futurus & Neptuno, & cęteris diis marinis.

Significat illum nec posse mori, nec debere velle,

Quamuis Elysios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis:
Ignarosq; viæ mecum miseratus agrestes,
Ingredere, & votis iam nunc assuesce vocari.* Viuus adhuc.
Vere nouo, gelidus canis cùm montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit:
Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.* Attritus enim frequēti aratione rubiginem amittit.
Illa seges demum votis respondet auari
Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit:
Illius immensæ ruperunt horrea messes.
Ac prius ignotum ferro quàm scindimus æquor,
Ventos & varium cœli prædiscere morem
Cura sit ac patrios cultusq; habitusq; locorum:
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset.
Hîc segetes, illic veniunt felicius vuæ:
Arborei fœtus alibi, atque iniussa virescunt* Nam frumēta quasi studio iussa nascuntur.
Gramina: nónne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, virosaq; Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epeiros equarum?
Continuò has leges æternaq; fœdera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primùm
Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem:
Vnde homines nati, durum genus, ergo age, terræ
Pingue solum primis extemplo a mensibus anni
Fortes inuertant tauri, glebasq; iacentes
Puluerulenta coquat maturis solibus æstas.* Valdè feruidis.
At, si non fuerit tellus fœcunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
**Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ:* In terra pingui.
**Hic sterilem exiguus ne deserat humor arenam* In terra sterili.
*Alternis idem *tonsas cessare nouales,* Messos agros.
Et segnem patiere situ durescere campum.

Aut ibi flaua feres mutato sidere farra,
Vnde prius lætum siliqua quassante legumen,
Aut tenues fœtus viciæ tristisque lupini
Sustuleris fragiles calamos, syluámque sonantem.
Vrit enim lini campum seges, vrit auena:
Vrunt Lethæo perfusa papauera somno.
Intermisso agrorum cultu. Sed tamen* alternis facilis labor, arida tantùm
Ne saturare fimo pingui pudeat sola, néue
Effœtos cinerem immundum iactare per agros.
Sic quoque mutatis requiescunt fœtibus arua.
Intermissæ. Nec nulla interea est* inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque leuem stipulam crepitantibus vrere flammis.
Siue inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt: siue illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, nouas veniat qua succus in herbas:
Seu durat magis & venas adstringit hiantes:
Quia facilè penetrant. Ne* tenues pluuiæ, rapidíue potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat:
Multum adeò, rastris glebas qui frangit inertes,
Vimineásque trahit crates, iuuat arua, neq; illum
Ob aristarũ maturitatẽ *Flaua Ceres alto nequicquam spectat Olympo:
Et qui, proscisso quæ suscitat æquore terga,
Rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
Exercétq; frequens tellurem, atq; imperat aruis.
Humida solstitia, atque hyemes orate serenas
Agricolæ: hyberno lætissima puluere farra,
Lætus ager, nullo tantùm se Mœsia cultu
Iactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.
Quid dicam, iacto qui semine comminus arua
Insequitur, cumulósque ruit malè pinguis arenæ?
Deinde satis fluuium inducit, riuósq; sequentes?
Et cùm exustus ager morientibus æstuat herbis,

Ecce superciliο cliuosi tramitis vndam
*Elicit: illa cadens raucum per leuia murmur
Saxa ciet, scatebrisq; arentia temperat arua.
Quid, qui ne grauidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenera depascit in herba,
*Cùm primùm sulcos æquant sata? quiq; paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præsertim* incertis si mensibus amnis abundans
Exit, & obducto latè tenet omnia limo:
Vnde caua tepido sudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cùm sint hominũq; boumq; labores
Versando terram experti) nihil improbus anser,
Strymoniæq; grues, & amaris* intyba fibris
Officiunt: aut vmbra nocet. Pater ipse colendi
Haud facilem esse viã voluit: primusq; per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere graui passus sua regna veterno.
Ante Iouem nulli subigebant arua coloni:
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant: ipsaq; tellus
Omnia liberiùs, nullo poscente ferebat.
Ille* malum virus serpentibus addidit atris:
Prædariq; lupos iussit, pontumq; moueri:
Mellaq; decussit foliis, ignemq; remouit:
Et passim riuis currentia vina repressit:
Vt varias vsus meditando *extunderet artes
Paulatim, & sulcis frumenti quæreret herbam:
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.
Tunc alnos primùm fluuij sensere cauatas:
Nauita tum stellis numeros, & nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, claramq; Lycaonis Arcton:
Tum laqueis captare feras, & fallere visco
Inuentum: & magnos canibus circundare saltus:
Atque alius latum funda iam verberat amnem,
Alta petens, pelagoq; alius trahit humida lina.

Metaphora ab homine.

Cùm adhuc herbę sunt tenerę.

Veris & autumni, quibus mensibus modò frigus, modò calor est.

Cicorea.

Nam & bonum virus est.

Exprimeret inueniret.

Stridulæ, sonoræ. *Tum ferri rigor, atque* argutæ lamina serræ:*
(Nam primi cuneis scindebant fissile lignum)
Tum variæ venere artes, labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

Communi verbo cuncta complexus est rusticorum arma. *Prima Ceres* ferro mortales vertere terram*
Instituit, cùm iam glandes atque arbuta sacræ
Deficerent syluæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus, vt mala culmos
Esset rubigo, segnisq; horreret in aruis*
Carduus, intereunt segetes: subit aspera sylua,

Infœcundus *Lappæq;, tribulisq; interq; nitentia culta*
Infelix lolium & steriles dominantur auenæ.
Quòd nisi & assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aues, & ruris opaci

Imminues. *Falce* premes vmbras, votisq; vocaueris imbrem:*
Heu magnum alterius frustra spectabis aceruum,
Concussaq; famem in syluis solabere quercu.
Dicendum & quæ sint duris agrestibus arma,
Queis sine nec potuere seri, nec surgere messes.
Vomis, & inflexi primum graue robur aratri,
Tardaq; Eleusinæ matris voluentia plaustra,
Tribulaq;, traheæq;, & iniquo pondere rastri:

Vasa viminea, qualia Ceres Celeo aliquando monstrauit. ** Virgea præterea* Celei, vilisq; supellex,*
Arbuteę crates, & mystica vannus Iacchi.
Omnia quæ multò antè memor prouisa repones,
Si te digna manet diuini gloria ruris.
Continuò in syluis magna vi flexa domatur

Curuaturã. Nam buris est curuamentum aratri. *In* burim, & curui formam accipit vlmus aratri.*
Huic a stirpe pedes temo protentus in octo:
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Cæditur & tilia antè iugo leuis, altaq; fagus,
Stiuaq;, quæ currus a tergo torqueat imos,
Et suspensa focis explorat robora fumus.
Possum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuesq; piget cognoscere curas.

Area

Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta solidanda tenaci:
Ne subeant herbæ, neu puluere victa fatiscat:*
Tum variæ illudant pestes, sæpe exiguus mus
Sub terris posuitq; domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodêre cubilia talpæ:
Inuentusq; cauis bufo, & quæ plurima terræ
Monstra ferunt: populátque ingentem farris aceruum*
Gurgulio, atque inopi metuens formica senectæ.
Contemplator item, cùm se nux plurima syluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes:
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
Magnaq; cum magno veniet tritura calore,
At, si luxuria foliorum exuberat vmbra,
**Ne quidquam pingues paleæ teret area culmos.*
Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset,
Et quamuis igni exiguo properata maderent.
Vidi lecta diu, & multo spectata labore,*
Degenerare tamen, nisi vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret: sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri:
Non aliter, quàm qui aduerso vix flumine lembum
Remigijs subigit, si brachia fortè remisit,
Atque illum in præceps, prono rapit alueus amne.
Preterea tam sunt Arcturi sidera nobis,
Hædorumq; dies seruandi & lucidus anguis,
Quàm quibus in patriã ventosa per æquora vectis
Pontus, & ostriferi fauces tentantur Abydi.
*Libra *die somniq; pares vbi fecerit horas,*
Et medium luci atque vmbris iam diuidet orbem:
Exercete viri tauros, serite ordea campis,
Vsque sub extremũ brumæ intractabilis imbrem.*

Ne victa fatiscat in puluerem.

Multitudine florum.

Minimè pingues sine frugibus.

Probata: vt Rebus spectata iuuentus.

Pro diei, antiquo more.

Asperę ob frigus.

Nec non & lini segetem, & Cereale papauer
Tempus humo tegere: & iamdudũ incũbere aratrũ,
Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio: tunc te quoque medica putres
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cùm cornibus annum
**Taurus, & aduerso cedens Canis occidit astro.*
At si triticeam in messem, robustaq; farra
Exercebis humum, solisq; instabis aristis:
Antè tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
Gnosiaq; ardentis decedat stella coronæ,
Debita quàm sulcis committas semina, quamq;
**Inuitæ properes anni spem credere terræ.*
Multi ante occasum Maiæ cœpere: sed illos
Expectata seges vanis elusit auenis.
Si verò viciamq; seres, vilemq; faselum,
Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis,
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes:
Incipe, & ad medias sementem extende pruinas.
Idcirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi sol aureus astra.
**Quinque tenent cælum zonæ: quarũ vna corusco*
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni:
Quam circum extremæ dextra, læuaq; trahuntur
Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter mediamq; duæ mortalibus ægris*
Munere concessæ diuûm: & via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.
Mundus vt ad Scythiam Riphæasq; arduus arces
Consurgit, premitur Libyæ deuexus in Austros.
Hic vertex nobis semper sublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, manesq; profundi.
Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis
Circum, perq; duas in morem fluminis Arctos:
Arctos, Oceani metuentes æquore tingi.

Aprili enim Mense in Tauro sol est quo mẽse cuncta aperiuntur. Quia quasi coacta rusticorum labore, non sponte fructus fert.

Circuli cœlum, ac terram veluti zonæ cingentes.

Laborant enim innumerabilibus morbis.

Illic (vt perhibent) aut intempesta silet nox
Semper, & obtenta densantur nocte tenebræ:
Aut redit a nobis auròra, diemq; reducit:
Nosq; vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
Hinc tempestates dubio prædicere cœlo* — Varios euentus, & pericula.
Possumus: hinc messisq; diem tempusq; serendi,
Et quando infidum remis impellere marmor* — Mare.
Conueniat: quando armatas deducere classes,
Aut tempestiuam syluis euertere pinum.
Nec frustra signorum obitus speculamur & ortus,
Temporibúsq; parem diuersis quatuor annum.
Frigidus agricolam si quando continet imber,* — Remouet ab exercenda agricultura.
Multa forent quæ mox cœlo properanda sereno,
Maturare datur. durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem, cauat arbore lintres.* — Acumine carentis.
Aut pecori signum, aut numeros impressit aceruis.
Exacuunt alij vallos furcásque bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.* — Flexibili.
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas & iura sinunt. riuos deducere nulla
Relligio vetuit: segeti prætendere sepem:
Insidias auibus moliri: incendere vepres:
Balantúmque gregem fluuio mersare salubri.* — Ob scabiem qua tentantur animalia.
Sæpe oleo tardi costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis, lapidémque reuertens
Incusum aut atræ massam picis vrbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine luna
Felices operum. quintam fuge: pallidus Orcus,
Eumenidésque satæ: tum partu terra nefando
Cœúmque, Iapetúmq; creat sæuúmque Typhœa,
Et coniuratos cœlum rescindere fratres.* — Oetum, & Ephialtem Neptuni filios.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,

Sci-

Scilicet atque Ossæ frondosum inuoluere Olympum;
Ter pater extructos disiecit fulmine montes.
Septima post decimam felix & ponere vites,
Et prensos domitare boues, & licia telæ
Addere: nona fugæ melior, contraria furtis.*
Multa adeò gelida melius se nocte dedere:
Aut cùm sole nouo terras irrorat Eous.
Nocte leues stipulæ meliùs, nocte arida prata
Tondentur: noctis lentus non deficit humor.
Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
Peruigilat, ferroq; faces inspicat acuto.
Interea longum cantu solata laborem
Arguto coniux percurrit pectine telas:
Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis vndam tepidi despumat aheni.
At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
Et medio tostas æstu terit area fruges.
Nudus ara: sere nudus, hyems ignaua colono.*
Frigoribus parto agricolæ plerunq; fruuntur,
Mutuaq; inter se læti conuiuia curant.
Inuitat genialis hyems, curasq; resoluit,*
Ceu pressæ cùm iam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tunc stringere tẽpus,
Et lauri baccas, oleamq;, cruentaq; myrta.*
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere curuis,
Auritosq; sequi lepores, tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ:
Cùm nix alta iacet: glaciem cùm flumina trudunt.
Quid tempestates autumni, & sidera dicam?
Atque vbi iam breuiorq; dies, & mollior æstas,
Quæ vigilanda viris? vel cùm ruit imbriferũ ver?
Spicea iam campis cùm messis inhorruit, & cùm
Frumenta in viridi stipula lactentia turgent?
Sæpe ego, cùm flauis messorem induceret aruis

Agri-

Non fugientibus seruis, sed dominis ad eos inueniendos, & furta recuperanda.

Quia ignauum reddit colonum.

Aufert.

Matura, quæ cruoris colorem imitantur.

Agricola, & fragili iam stringeret ordea culmo,* Secaret.
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quę grauidam latè segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent: ita turbine nigro* Tempestate noxia.
Ferret hyems culmumq; leuem, stipulasq; volantes.
Sæpe etiam immensum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris.
Collectæ ex alto nubes, ruit arduus æther,
Et pluuia ingenti sata læta boumq; labores
Diluit: implentur fossæ, & caua flumina crescunt
Cum sonitu: feruetq; fretis spirantibus æquor.
Ipse pater, media nimborum in nocte, corusca
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
Terra tremit, fugêre feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis strauit pauor ille flagranti
Aut Athon, aut Rhodopē, aut alta Ceraunia telo* In Græcia Thracia, Epiro.
Deijcit, ingeminant austri, & densissimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangūt,* Resonant.
Hoc metuens cœli menses, & sidera serua:
Frigida Saturna sese quò stella receptet:
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.* Quia Mercurius in Cylleno Arcadiæ monte natus dicitur.
In primis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ sub casum hyemis, iam vere sereno.
Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina:
Tunc somni dulces, densæq; in montibus vmbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret: Lacte, melle, vino Cereri sacrifica.
Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho:*
Terq; nouas circum felix eat hostia fruges,
Omnis quam chorus, & socij comitentur ouantes:
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque antè
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quàm Cereri torta redimitas tempora quercu
Det motus incompositos, & carmina dicat.* Hymnos.
Atque hæc vt certis possimus discere signis,

Æstúsque

Æstusq́; pluuiasq́; & agentes frigora ventos:
Ipse pater statuit quid menstrua luna moneret:
*Quo signo * caderent austri: quid sæpe videntes*
Agricolæ, propiùs stabulis armenta tenerent.
*Continuò, ventis surgentibus, aut * freta ponti*
Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis
Montibus audiri fragor, aut resonantia longè
Littora misceri, & nemorum increbrescere murmur.
Iam sibi tum curuis malè temperat vnda carinis
Cùm medio celeres reuolant ex æquore mergi,
*Clamoremq́; ferunt ad littora. cùmq́; * marinæ*
In sicco ludunt fulicæ: notasq́; paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis
Præcipites cœlo labi, noctisq́; per vmbras
Flammarum longos a tergo albescere tractus:
Sæpe leuem paleam, & frondes volitare caducas:
*Aut summa nantes in aqua * colludere plumas.*
At Boreæ de parte trucis cùm fulminat, & cùm
Euriq́; Zephyriq́; tonat domus: omnia plenis
Rura natant fossis, atque omnis nauita ponto
*Humida vela legit, nunquam * imprudentibus imber*
Obfuit, aut illum surgentem vallibus imis
** Aëriæ fugere grues: aut bucula cœlum*
Suspiciens, patulis captauit naribus auras:
Aut arguta lacus circumuolitauit hirundo:
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit oua
Angustum formica terens iter: & bibit ingens
Arcus: & e pastu decedens agmine magno
Coruorum increpuit densis exercitus alis.
Iam varias pelagi volucres, & quæ Asia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri:
Certatim largos humeris infundere rores:
Nunc caput obiectare fretis, nũc currere in vndas,

Definerent venti.

Litora pelagi, quæ feriuntur fluctibus.

Sunt enim & fluuiales.

Moueri.

Ignaris.

Altùm volantes.

Et studio incassum videas gestire lauandi.
Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce,*
Et sola in sicca secum spatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nesciuere hyemem: testa cùm ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concrescere fungos.
Nec minus ex imbri soles & aperta serena
Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.
Nam neque tum stellis acies obtusa videtur,
Nec fratris radijs obnoxia surgere Luna,
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetidi Halcyones: non ore solutos*
Immundi meminere sues iactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoq; recumbunt.
Solis & occasum seruans de culmine summo
Ne quicquam seros exercet noctua cantus.
Apparet liquido sublimis in aëre Nisus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunque illa leuem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno stridore per auras*
Insequitur Nisus: quà se fert Nisus ad auras,
Illa leuem fugiens raptim secat æthera pennis.
Tum liquidas corui presso ter gutture voces,
Aut quater ingeminant, & sæpe cubilibus altis
Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
Inter se folijs strepitant: iuuat imbribus actis
Progeniem paruam, dulcesq; reuisere nidos.
Haud equidem credo, quia sit diuinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior.
Verùm vbi tempestas, & cæli mobilis humor
Mutauere vias, & Iupiter humidus austris*
Densat, erant quæ rara modò, & quę densa, relaxat;
Vertuntur species animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,

Denuntiat ea voce, vt vocare videatur.

Halcyoniæ dicuntur dies, quibus halcyones aues nidos in mari faciunt.

Sonitu alarum.

Aër. Horat. Manet sub Ioue frigido Venator.

Con-

Concipiunt: hinc ille auium concentus in agris
Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.
Si verò solem ad rapidum lunásque sequentes
Ordine respicies, nunquam te crastina fallet
Horæ, neque insidiis noctu capiere serenæ,
Cùm incipit renasci. *Luna reuertentes cùm primùm* colligit ignes,*
Si nigrum obscuro comprenderit aëra cornu,
Maximus agricolis, pelagóque parabitur imber,
At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit vento: semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certissimus author)
Pura, nec obtusis per cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
Ad mensis vltimam partem. **Exactum ad mensem, pluuia ventisque carebunt:*
Votaque seruati soluent in littore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.
Sol quoque & exoriens, & cùm se condet in vndas,
Signa dabit, solem certissima signa sequentur,
Superueniente nocte. *Et quæ manè refert, & quæ* surgentibus astris,*
Ille vbi nascentem maculis variauerit ortum
Nubibus ex parte occultato. *Conditus in nubem, *medióque refugerit orbe:*
Suspecti tibi sint imbres: namque vrget ab alto
Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
Erumpunt sese. antiqua loquutio. **Aut vbi sub lucem densa inter nubila sese*
Diuersi erumpunt radij: aut vbi pallida surgit*
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Heu malè tum mites defendet pampinus vuas,
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso cùm iam decedet olympo,
Profuerit meminisse magis, nam sæpe videmus,
Ipsius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluuiam denuntiat, igneus Euros:
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tunc pariter vento, nimbisque videbis
Feruere, non illa quisquam me nocte per altum

Ire,

Ire: neque à terra moneat conuellere funem.
At si, cùm referetq; diem, condetq; relatum,
Lucidus orbis erit: frustra terrebere nimbis,
*Et * claro syluas cernes aquilone moueri.*

Qui serenitatem inducet, nam est & nubilus.

Denique quid vesper serus vehat, vnde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus auster,
Sol tibi signa dabit. solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemq; & operta tumescere bella.
Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
*Cùm caput obscura nitidum * ferrugine texit,*

Purpura nigrior est Hispana.

Impiaq; æternam timuerunt secula noctem.
Tempore quanq̃ illo tellus quoque, & æquora ponti
*Obscœniq; canes, importunæq; * volucres*

Striges, aut bubones.

Signa dabant. quoties Cyclopum efferuere in agros
*Vidimus * vndantem ruptis fornacibus Ætnam,*

Vndę modo flammas euomentem.

Flammarumq; globos, liquefactaq; voluere saxa?
Armorum sonitum toto Germania cœlo
Audijt: insolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
Ingens: & simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis: pecudésq; loquutæ:
(Infandum) sistunt amnes, terræq; dehiscunt
*Et mœstum illachrymat templis * ebur, æraq; sudant.*

Eburnea simulacra.

Proluit insano contorquens vortice syluas
Fluuiorum rex Eridanus, camposq; per omnes
Cum stabulis armenta tulit. nec tempore eodem
** Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,*

Tristia portendentibus

Aut puteis manare cruor cessauit: & altæ
Per noctem resonare lupis vlulantibus vrbes.
Non aliâs cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec diri toties arsere cometæ.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro

Emathiam & latos Æmi pinguescere campos.

Homerus Il.40. *Scilicet & tempus veniet cùm finibus illis

Agricola incuruo terram molitus aratro,

Exesa inueniet scabra rubigine pila:

Aut grauibus rastris galeas pulsabit inanes,

Quasi antiquorum heroum. *Grandiaq; effossis mirabitur ossa sepulchris.*

Dij patrij indigetes, & Romule, Vestaq; mater,

Quæ Tuscum Tiberim, & Romana palatia seruas:

Hunc saltem euerso iuuenem succurrere seclo

Ne prohibete. satis iam pridem sanguine nostro

Laomedonteæ luimus periuria Troiæ.

Iam pridem nobis cœli te regia Cæsar

Inuidet, atq; hominum queritur curare triumphos.

Quippe vbi fas versum atq; nefas, tot bella per orbē

Tam multæ scelerum facies non vllus aratro

Ad bellum. *Dignus honos: squalent * abductis arua colonis,*

Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.

Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum:

Vicinæ ruptis inter se legibus vrbes

Arma ferunt, sæuit toto Mars impius orbe:

Vt cùm carceribus sese effudere quadrigæ,

Augetur eorum cursus. * *Addunt se in spatia, & frustra retinacula tendens*

Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER II.

ARGVMENTVM.

Abſoluta ſuperiori libro prima operis huius parte, quę eſt de cultura agri ſatiui, ſeruato eodem ordine, quem in operis initio propoſuit, tranſit ad proximam rei ruſticæ partem, quæ eſt de plantatione, ſeu inſitióne, quam Græci φυτηργίαν vocant. Atque aliarum quidem arborum, fruticúmque curam aut omnino prætermittit, aut eatenus tantùm attingit, quatenus aut vitibus pedamenta, aut vincula ſubminiſtrare, aut ad ſimilem aliquem ruſticorum vſum adhiberi poſſunt: fructiferarum autem arborum cultum oleatum præſertim, & vitium, quæ duæ inter frugiferas proculdubio principatum obtinent, toto ferè hoc libro diligentiſſimè exequitur. Finē verò huius libri, quemadmodum & trium reliquorum, liberiori quidem, non tamen ab argumento aliena digreſſiuncula concludit; & quemadmodum ad finem ſuperioris libri in mortem Cæſaris, prodigiáque, quę necem eius anteceſſerunt, digreditur, ita & hic ad ruris amœnitatem: vitæque ruſticanæ laudem paulò fuſiùs expatiatur.

Aliud Modeſtini iuriſconſulti argumentum.

Hactenus aruorum cultus, & ſidera cœli:
Pampineas canit inde comas, collésque virentes.

Descriptásque locis vices, & dona Lyæi,
Atque oleæ ramos pomorum ex ordine lectos.

HActenus aruorum cultus, & sidera cœli:
*Nunc te Bacche canam, nec non * syluestria tecum*
Virgulta, & prolem tardè crescentis oliuæ.
Huc pater ô Lenæe (tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo grauidus autumno
Floret ager: spumat plenis vindemia labris)
Huc pater ô Lenæe veni, nudatáque musto
Tinge nouo mecum direptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia est natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, campósque, & flumina latè
Curua tenent: vt molle siler, lentæq; genistæ,
*Populus, & glauca * canentia fronde salicta.*
Pars autem posito surgunt de semine: vt altæ
Castaneæ, nemorumq; Iovi quæ maxima frondet
*Æsculus, atque habitæ Graijs * oracula quercus.*
Pullulat ab radice alijs densissima sylua,
Vt cerasis, vlmisque: etiam Parnassia laurus
Parua sub ingenti matris se subijcit vmbra.
Hos natura modos primùm dedit: his genus omne
Syluarum fruticumq; viret, nemorumq; sacrorum.
Sunt alij, quos ipse via sibi repperit vsus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis: hic stirpes obruit aruo,
Quadrifidásque sudes, & acuto robore vallos.
Syluarumq; aliæ pressos propaginis arcus
Expectant, & viua sua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ: summumq; putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & caudicibus sectis, (mirabile dictu)
** Truditur e sicco radix oleagina ligno.*

Arbores infœcundas, quibus cohęrent vites

Salix enim ab vna parte alba est, ab altera viridis. Vt in Dodonęo nemore.

Vrgente natura procreatur.

Et

Et ſæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamq; inſita mala
Ferre pyrum, & prunus lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite ó proprios generatim diſcite cultus
Agricolæ, fructúſque feros mollite colendo:
*Neu * ſegnes iaceant terræ iuuat Iſmara Baccho* — Infœcundæ
Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.
Túque ades, inceptumq; vnà decurre laborem,
O decus, ô famæ merito pars maxima noſtræ,
Mæcenas: pelagóque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto:
Non, mihi ſi lingua centum ſint, oráque centum,
Ferrea vox. ades, & primi lege littoris oram,
*In manibus terræ. * non hîc te carmine ficto,* — Sumpſit a Lucretio: ſimpliciter, inquit, vniuerſa deſcribam.
Atque per ambages, & longa exorſa tenebo.
Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, ſed læta, & fortia ſurgunt:
Quippe ſolo natura ſubeſt, tamen hæc quoq; ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandat mutata ſubactis:
*Exuerint * ſyluestrem animum, cultuq; frequenti,* — Naturalem aſperitatem
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequentur.
Nec non & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant:
Creſcentiq; adimunt fœtus, vruntq; ferentem,
Iam, quæ ſeminibus iactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram:
Pomaq; degenerant, ſuccos oblita priores:
*Et turpes auibus prædam fert * vua racemos.* — Fructum pro arbore poſuit.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ.
Sed truncis oleæ meliùs, propagine vites
*Reſpondent, ſolido * Paphiæ de robore myrtus.* — Venereç a Papho inſula, in qua Venus colebatur, cui myrtus erat conſecrata.
Plantis & duræ coryli naſcuntur. & ingens
Fraxinus Herculeæq; arbos vmbroſa coronæ,

Chaoniiq; patris glandes: etiam ardua palma
Nascitur, & casus abies visura marinos.
Inseritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida:
Et steriles platani malos gessere valentes,
Castaneæ fagos, ornúsq; incanuit albo
Flore pyri: glandémq; sues fregere sub vlmis.
*Nec modus inserere, atque oculos imponere simplex.
Nam quà se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus, huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdóq; docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur, & altè
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exijt ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miratúrq; nouas frondes, & non sua poma.
Præterea genus haud vnum nec fortibus vlmis,
Nec salici, lotóq;, nec Idæis cyparissis.
Nec pingues vnam in faciem nascuntur oliuę,
Orchades & *radij, & amara pausia bacca,
Pomáq;, & Alcinoi syluæ: nec surculus idem
Crustumijs, Syrijsq; pyris, grauibúsque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos,
Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ:
Pinguibus* hæ terris habiles, leuioribus illæ:
Et passo Psythia vtilior, tenuisque Lageos.
Tentatura pedes olim, vincturáque linguam,
Purpureæ, Præciæq;: & quo te carmine dicam
Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Amineæ vites, firmissima vina:
Tmolus & assurgit quibus, & rex ipse Phanæus:
Argitisque minor: cui non certauerit vlla,
Aut tantum fluere aut totidem durare per annos.
Non ego te mensis, & dijs accepta secundis

Tran-

Non facilis ratio est.

Oliuæ, sic a longitudine nominatæ.

Thasiæ.

Transierim Rhodia, & tumidis Bumaste racemis.* Vua in mammæ bouis similitudinem.
Sed neq; quàm multæ species, nec nomina quæ sint,
Est numerus (neq; enim numero cõprendere refert)
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere quàm multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut vbi nauigijs violentior incidit Eurus, Homer in Il. 27.
Nosse quot Ionij veniant ad littora fluctus.
Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices crassisque paludibus alni
Nascuntur, steriles saxosis montibus orni:
Littora myrtetis lætissima: denique apertos* Locum pro arboribus posuit.
Bacchus amat colles: Aquilonem, & frigora taxi.
Aspice, & extremis domitum cultoribus orbem,
*Eoasque domos Arabum, * pictósque Gelonos:* Stigmata habentes populi Scythię sunt.
Diuisæ arboribus patriæ: sola India nigrum
Fert ebenum: solis est thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno
Balsamáq; & baccas semper frondentis achanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lana?
Velleráque vt folijs depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi sinus orbis? vbi aëra vincere summum
Arboris haud vllæ iactu potuere sagittæ:
Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.
Media fert tristes succos, tardúmque saporem
Felicis mali: quo non præsentius vllum,
(Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ.
Miscuerúntque herbas, & non innoxia verba)*
Auxilium venit, ac membris agit atra venena, Nocentissima, vt proximè dixit,
Ipsa ingens arbos, faciémque simillima lauro:
Et, si non alium latè iactaret, odorem,
Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis: Non tarda id est, maximè strenua.
Flos apprimè tenax: animas, & olentia Medi
Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum syluæ, ditissima terra,

Gang es Indiæ fluuius, Hermus Lydiæ, vterque hic pro prouincia positus.

Nec pulcher * *Ganges, atq; auro turbidus* * *Hermus*
Laudibus Italiæ certent, non Bactra, neque Indi
Totaq; thuriferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Inuertêre, satis immanis dentibus Hydri:
Nec galeis, densisq; virûm seges horruit hastis:
Sed grauidæ fruges, & Bacchi Massicus humor
Impleuere: tenent oleæq;, armentaq; læta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert:
Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro
Romanos ad templa deûm duxere triumphos.
Hîc ver assiduum, atque alienis mensibus æstas,
Bis grauidæ pecudes, bis pomis vtilis arbos.
At rabidæ tigres absunt, & sæua leonum
Semina: nec miseros * *fallunt aconita legentes:*
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias vrbes, operumq; laborem:
Tot congesta manu præruptis oppida saxis:
Fluminaq; antiquos subter labentia muros.
An mare quod * *suprà memorem, quodq; alluit infrà?*
Anne lacus tantos? te Lari maxime teq;
Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino?
An memorem portus, Lucrinóque addita claustra,
Atque * *indignatum magnis stridoribus æquor,*
Iulia quà ponto longè sonat vnda refuso,
Tyrrhenusq; fretis immittitur æstus Auernis?
Hæc eadem argenti riuos, ærisq; metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm, Marsos, pubemq; Sabellam,
Assuetumq; * *malo Ligurem, Volcósque verutos*
Extulit: hæc Decios, Marios, magnósque Camillos,
Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ iam victor in oris

Non fallunt non quia non noceant, sed quia sunt omnibus nota.

De Adriatico dictum.

Quod a solita excluderetur licentia.

Labori.

* *Imbellem*

*Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.
Salue magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virûm: tibi res antiquæ laudis, & artes
Ingredior, sanctos ausus recludere fontes:
*Ascræumq; cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus aruorum ingenijs: quæ robora cuique,
Quis color, & quæ sit rebus natura ferendis.
Difficiles primùm terræ, collésque maligni,
Tenuis vbi argilla, & dumosis calculus aruis,
Palladia gaudent sylua * viuacis oliuæ.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem
Plurimus & strati baccis syluestribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcíq; vligine læta,
Quíq; frequens herbis, & fertilis vbere campus:
(Qualem sæpe caua montis conualle solemus
Despicere: huc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicémq; trahunt limum) quique editus Austro,
Et filicem curuis inuisam pascit aratris:
Hic tibi præualidas olim, multóq; fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis vuæ,
Hic laticis, qualem *pateris libamus & *auro,
Inflauit cùm * pinguis ebur Terrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis studium vitulósq; tueri,
Aut fœtus ouium, aut * vrentes culta capellas:
Saltus & saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascentem niueos herboso flumine cycnos.
Non *liquidi gregibus fontes, non gramina desunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, & presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis. non vllo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plaustra iuuencis.

Si cum Romanis conferatur.

Hesiodi poëtæ: qui fuit ex Ascra ciuitate.

Vt omnia, quę tardè crescunt, ideo suprà dixit tardè crescentis oliuæ.

Id est pateris aureis.

Victi marũ carnibus.

Quicquid enim momorderint, vrunt.

Puri, sine pestilentia.

Infœcunditate diuturna.

Aut vnde * iratus syluam deuexit arator,
Et nemora euertit multos ignaua per annos,
Antiquásq; domos auium cum stirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis:
At rudis enituit impulso vomere campus.

Sicca, & sterilis terra.

Nam * ieiuna quidem cliuosi glarea ruris
Vix humiles apibus casias, rorémque ministrat:
Et tophus scaber, & nigris exesa chelydris

Nicander, & Solinus, qui de his rebus scripsere.

Creta. * negant alios æquè serpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curuas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam fumósque volucres
Et bibit humorem, & cùm vult, ex se ipsa remittit:

Naturali, non coacto.

Quæq; * suo viridi semper se gramine vestit,
Nec scabie, & salsa lædit rubigine ferrum:
Illa tibi lætis intexit vitibus vlmos:
Illa ferax oleæ est: illam experiere colendo
Et facilem pecori & patientem vomeris vnci.

Mons est Ligurię.

Talem diues arat Capua, & vicina * Vesuuo
Ora iugo, & vacuus Clanius non æquus Acerris.
Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit an supra morem si densa, requiras:
(Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho:
Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo:
Ante locum capies oculis, altéq; iubebis
In solido puteum demitti, omnémque repones
Rursus humum, & pedibus summas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum pecorique & vitibus almis
Aptius vber erit: sin in sua posse negabunt
Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis

Graues.

Spissus ager: glebas * cunctantes, crassáque terga
Expecta, & validis terram proscinde iuuencis.
Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,

Per quos vinum defluit.

Frugibus infelix (ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat)
Tale dabit specimen, tu spisso vimine * qualos

Coláq;

Coloque prelorum fumosis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulcésque a fontibus vndæ
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At sapor indicium faciet manifestus, & ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
Pinguis item quæ sit tellus hoc denique pacto
Discimus: haud vnquam manibus iactata fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.* Cohæret.
Humida maiores herbas alit, ipsáque iusto
Lætior, ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
*Neu se prævalidam * primis ostendat aristis.* Surgentibus herbis.
Quæ grauis est, ipso tacitam se pondere prodit:
Quæq; leuis, promptum est oculis prædiscere nigrã,
Et quisquis color: at sceleratum exquirere frigus* Al. quis cui.
Difficile est piceæ tantùm, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.
His animaduersis, terram multo ante memento
Excoquere, & magnos scrobibus concidere montes:
Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
Quàm lætum infodias vitis genus. optima putri
Arua solo: id venti curant, gelidæq; pruinæ,
Et labefacta mouens robustus iugera fossor.* Promouens, & labefaciens.
At si quos haud vlla viros vigilantia fugit:
Ante locum similem exquirunt, vbi prima paretur
Arboribus seges, & quo mox digesta feratur,
Mutata ignorent subito ne semina matrem.* Terram.
Quinetiam cæli regionem in cortice signant,
Vt quo quæque modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, quæ terga obuerterit axi,
Restituant: adeò in teneris consuescere multum est.
Collibus, an plano melius sit ponere vites,
Quære prius si pinguis agros metabere campi,* Eliges.
Densa sere: in denso non segnior vbere Bacchus.
Sin tumulis accliue solum, collésque supinos,

Indulge

Perfectè, Horatius ad vnguem factus homo: *Translatio a marmorariis, qui iuncturas vnguibus probant.

Indulge ordinibus: nec seciùs omnis in vnguem*
Arboribus positis secto via limite quadret.
Vt sæpe ingenti bello cùm longa cohortes
Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto,
Directæq; acies, at latè fluctuat omnis
Ære renidenti tellus: necdum horrida miscent
Prælia, sed dubius medijs Mars errat in armis:
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum:

Delectet, vt li.vi. Atque animum pictura pascit inani.

*Non animum modò vti * pascat prospectus inanẽ:*
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neq; in vacuum poterunt se extendere rami.
Forsitan, & scrobibus quæ sint fastigia quæras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco:
Altiùs ac penitus terræ defigitur arbos:
Esculus inprimis: quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit.

Ventorum flatus.

*Ergo non hyemes illam, non * flabra, neque imbres*
Conuellunt, immota manet, multósque per annos
Multa virûm voluens durando secula vincit.
Tum fortes latè ramos, & brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet vmbram.
Néue tibi ad solem vergant vineta cadentem:

Eius enim radices vitibus nocent.

*Néue inter vites *corylum sere: néue flagella*
Sũma pete, aut summas defringe ex arbore plantas:
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuso
Semina, néue oleæ syluestres insere truncos.
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis:
Qui furtim pingui primùm sub cortice tectus
Robora comprendit, frondésque elapsus in altas
Ingentem cœlo sonitum dedit: inde secutus
Per ramos victor, perq; alta cacumina regnat,

Agentis est, hoc in loco, pro ruere facit.

*Et totum inuoluit flammis nemus, & *ruit atram*
Ad cœlum picea crassus caligine nubem:
Præsertim si tempestas a vertice syluis
Incubuit, glomeratq; ferens incendia ventus.

Hoc

Hoc* vbi: non a stirpe valent, cæsæq; reverti
Possunt, atque ima similes reuirescere terra:
Infelix* superat folijs oleaster amaris.
Nec tibi tam prudens quisq; persuadeat author,
Tellurem Borea rigidam spirante mouere.
Rura gelu tum claudit hyems: nec semine iacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis satio est cùm vere* rubenti
Candida venit auis, longis inuisa colubris:
Prima vel autumni sub frigora, cùm rapidus sol
Nondum hyemem contingit equis, iam præterit æstas
Ver adeo frondi nemorum, ver vtile syluis:
Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus * æther
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit, magno commistus corpore fœtus.
Auia tum resonant auibus virgulta canoris,
Et venerem certis repetunt armenta diebus,
Parturit almus ager: Zephyriq; tepentibus auris
Laxant arua sinus. superat tener omnibus humor,
Inque nouos soles audent se gramina tuto
Credere: nec metuit surgentes, pampinus austros,
Aut actum cœlo magnis aquilonibus imbrem:
Sed* trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliúmue habuisse tenorem
Crediderim. ver illud erat: ver magnus agebat
Orbis, & * hybernis parcebant flatibus euri:
Cùm primùm lucem pecudes hausere, virûmq;
* Ferrea progenies duris caput extulit aruis,
Immissæq; feræ syluis, & sidera cœlo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigúsque, caloremq;
Inter, & exciperet cœli indulgentia terras.
Quod superest, quæcunq; premes virgulta per agros,

Subaudi contigerit.
Pro, superest.
Propter flores.
Id est aër. nam æther pluuias non habet: accipitur autem Iupiter & pro æthere & pro aere.
Effundit.
Asperis & sæuis.
Dura ad laborem sustinendum, alibi: Vnde homines nati, durum genus.

Sparge

Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra:
Aut lapidem bibulum, aut squalentes infode cochas.
Inter enim labentur aquæ, tenuisq; subibit
Halitus, atque animos tollent sata. iamq; reperti,
Qui saxo super atque ingentis pondere testæ
Vrgerent, hoc, effusos munimen ad imbres:
Ardente calore fissa. *Hoc, vbi* hiulca siti findit canis æstifer arua.*
Seminibus positis, superest deducere terram
Sæpius ad capita, & duros iactare bidentes.
Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
Flectere luctantes inter vineta iuuencos.
Tum leues calamos, & rasæ hastilia virgæ,
Fraxineasq; aptare sudes, furcasq; bicornes:
Viribus enisi quarum, & contemnere ventos
Assuescant, summasq; sequi tabulata per vlmos.
Ac dum prima nouis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris: & dum se lætus ad auras
Aërem. *Palmes agit laxis per* purum immissus habenis,*
Ipsa acie falcis nondum tentanda, sed vncis
Carpendæ manibus frondes, interq; legendæ.
Solidioribus palmitibus. *Inde vbi iam validis amplexæ* stirpibus vlmos*
Exierint, tunc stringe comas: tunc brachia tonde.
Antè reformidant ferrum, tunc deniq; dura
Exerce imperia, & ramos compesce fluentes.
Texendæ sepes etiam, & pecus omne tenendum est:
Præcipuè dum frons tenera, imprudensq; laborum:
Cui, super indignas hyemes, solemq; potentem,
Syluestres vri assiduè, capreæq; sequaces
Etiam saxa caloribus penetrans. *Illudunt: pascuntur oues auidæq; iuuencæ.*
Frigora nec tantùm cana concreta pruina,
*Aut grauis incumbens * scopulis arentibus æstas,*
Primi enim ludi theatrales ex *Quantum illi nocuere greges, durîq; venenum*
Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
*Cæditur, * & veteres ineunt proscenia ludi.*

Præmi-

Præmiaq́ ingentes pagos, & compita circum
Theseidæ posuere: atque inter pocula læti
Mollibus in pratis vnctos saltere per vtres.
Nec non Ausonij Troia gens missa coloni
Versibus incomptis ludunt, risuq́ soluto,
Oraq́ corticibus sumunt horrenda cauatis.
Et te Bacche vocant per carmina læta, tibiq́
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
**Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu;*
Complentur vallésq́ cauæ, saltusq́ profundi.
Et quocunq́ Deus circum caput egit honestum.
Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patrijs, lancesq́ & liba feremus:
*Et ductus cornu stabit *sacer hircus ad aram:*
Pinguiaq́ in verubus torrebimus exta colurnis.
Est etiam ille labor curandis vitibus alter:
*Cui nunq̃ *exhausti satis est. namq́ omne quotannis*
Terq́ quaterq́ solum scindendum: glebaq́ versis
Æternùm frangenda bidentibus: omne leuandum
Fronde nemus redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia voluitur annus.
Et iam olim seras posuit cùm vinea frondes,
Frigidus & syluis Aquilo decussit honorem:
Iam tum acer curas venientem extendit in annum
Rusticus & curuo Saturni dente relictam*
Persequitur vitem attondens, fingitq́ putando.
Primus humum fodito, primus deuecta cremato
Sarmenta & vallos primus sub tecta referto:
Postremus metito. bis vitibus ingruit vmbra:
Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ.
Durus vterq́ labor. Laudato ingentia rura,
*Exiguum colito. nec non etiam aspera *rusci*
Vimina per syluam, & ripis fluuialis arundo
Cæditur: incultiq́ exercet cura salicti.
Iam vincta vites: iam falcem arbusta reponunt:
Jam

Liberalibus nati ludis.

Post hæc sacra celebrata.

Execrabilis

Pro, exhaustionis.

Falcem intelligit, quæ est in Saturni tutela.

Ruscum virgultum est, vnde vites alligantur.

Iam canit extremos effœtus vinitor antes:
Sollicitanda tamen tellus:pulusq; mouendus,
*Et iam maturis metuendus *Iuppiter vuis.*
Contrà,non vlla est oleis cultura:neque illæ
Procuruam expectant falcem,rastrósque tenaces,
Cùm semel hæserunt aruis,aurásque tulerunt.
Ipsa satis tellus,cùm dente recluditur vnco,
Sufficit humorem,& grauidas cum vomere fruges.
*Hoc pinguem,& placitam paci *nutritor oliuam.*
Poma quoque,ut primùm truncos sensere valentes,
Et vires habuere suas,ad sidera raptim
Vt propria nituntur,opisq; haud indiga nostræ.
Nec minus interea fœtu nemus omne grauescit,
*Sanguineisque inculta rubent auiaria *baccis:*
Tondentur cytisi: tedas sylua alta ministrat,
Pascunturq; ignes nocturni,& lumina fundunt.
Et dubitant homines serere,atque impendere curam?
Quid maiora sequar? salices,humilesq; genistæ,
Aut illæ pecori frondem,aut pastoribus vmbram
Sufficiunt,sepemq; satis,& pabula melli:
*Et iuuat * vndantem buxo spectare Cytorum,*
Naryciæq; picis lucos: iuuat arua videre
Non rastris hominum,non ulli obnoxia curæ.
Ipsæ Caucaseo steriles in vertice syluæ,
Quas animosi Euri assiduè franguntq; feruntq;
Dant alios aliæ fœtus: dant vtile lignum
Nauigijs pinos,domibus cedrosq; cupressosq;.
*Hinc *radios triuere rotis, hinc tympana plaustris*
Agricolæ & pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fœcundæ,frondibus vlmi.
At myrtus validis hastilibus:& bona bello
Cornus:Ityreos taxi torquentur in arcus:
Nec tiliæ leues,aut torno rasile buxum,
Non formam accipiunt,ferroq; cauantur acuto.
Nec non & torrentem vndam leuis innatat alnus
Missa

Aer,cuius varietas plerumque decipit laborem rusticorum.

Pro,nutri. & passiuum pro actiuo.

Syluestribus pomis.

Quia buxus in cytoro, Macedoniæ mõte æstus imitatur vndarum.

De syluis. nam de cupresso neque rotç, neque radij fiunt. Triuere aũt pro composuere de torno.

Missa Pado: nec non & apes examina condunt
Corticibúsque cauis, vitiosæq; ilicis aluo.
Quid memorandum æquè Baccheia dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam causas dedit: ille furentes
*Centauros letho domuit, Rhœtúmque Pholúmque,

Qui sunt ebrietate in furorem compulsi.

Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, sua si bona norint
Agricolas: quibus ipsa procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum iustissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Manè salutantum totis vomit ædibus vndam,
Nec varios inhiant *pulchra testudine postes,

Indica.

*Illusásque auro vestes, Ephyreiáque æra:
Alba nec Assyrio fucatur lana veneno:

Auro quasi per lusum ab artifice inspersas.

Nec casia liquidi corrumpitur vsus oliui:
At secura quies, & nescia fallere vita,
Diues opum variarum: at latis otia fundis,
Speluncæ *viuiq; lacus: at frigida tempe,

Naturales: non, vt in vrbibus, labore quæsiti.

Mugitúsque boum mollésq; sub arbore somni,
Non absunt: illic saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum, paruóq; assueta iuuentus:
Sacra Deûm, sanctiq; patres: extrema per illos
Iustitia, excedens terris, vestigia fecit.
Me verò primùm dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra fero, ingenti *perculsus amore,

Percussus.

Accipiant: cœliq; vias & sydera monstrent:
Defectus Solis varios, Lunæq; labores:
Vnde tremor terris: qua vi maria alta tumescant
Obicibus ruptis, rursúsque in se ipsa residant:
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturæ accedere* partes,

Si physicam Philosophiā nosse non licuerit.

Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis,
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes:
Flumina amem, syluásque inglorius. ô vbi campi,

Sperchiusq́; & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta. o qui me gelidis in vallibus Hæmi
Sistat, & ingenti ramorum protegat umbra.
Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Mundum vniuersum ad interitum trahentis.
Subiecit pedibus, strepitumq́; Acherontis auari.*
Fortunatus & ille, deos qui nouit agrestes,
Panaq́; Syluanumq́; senem, Nymphasq́; sorores.
Honores a populo dati.
Illum non populi fasces, non purpura regum*
Flexit, & infidos agitans discordia fratres:
Aut coniurato descendens Dacus ab Istro:
Non res Romanæ, perituraq́; regna: neque ille
Aut doluit miserans inopem, aut inuidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea iura,
Oblitos.
** Insanumq́; forum, aut populi tabularia vidit.*
Sollicitant alij remis freta cæca, ruuntq́;
In ferrum: penetrant aulas, & limina regum.
Hic petit excidijs vrbem, miserosq́; penates,
Gemmeo poculo.
Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro:*
Condit opes alius, defossoq́; incubat auro:
In theatro.
Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus hiantem*
Per cuneos (geminatur enim plebisq́; patrumq́;)
Corripuit: gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilioq́; domos, & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt sub sole iacentem.
Agricola incuruo terram dimouit aratro:
Annua capit alimenta Spicarum maniplis.
Hinc anni labor, hinc patriam, paruosq́; nepotes*
Sustinet: hinc armenta boum, meritosq́; iuuencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus:
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,*
Prouentuq́; oneret sulcos, atque horrea vincat.
Oliuæ: a Sicyone Laconiæ ciuitate.
Venit hyems, teritur Sicyonia baccha trapetis:*
Glande sues læti redeunt: dant arbuta syluæ:
Et varios ponit fœtus autumnus: & altè

Mitis

Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Intereà pendent dulces circum oscula nati:
Casta pudicitiam servat domus: ubera vacca
Lactea demittunt, pinguesq; in gramine læto
Inter se aduersis luctantur cornibus hædi.
Ipse dies agitat festos: fususq; per herbam,
Ignis ubi in medio, & socij cratera coronant,
Te libans, Lenæe, vocat: pecorisq; magistris
Velocis iaculi certamina ponit in ulmo:
Corporaq; agresti nudat prædura palæstra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus, & frater: sic fortis Hetruria crevit:*
Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma,
Septemq; una sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictæi regis, & antè
Impia quàm cæsis gens est epulata iuvencis:
Aureum hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Nec dum etiam audierant inflari classica, nec dum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spatiis confecimus æquor:
Et iam tempus equûm fumantia soluere colla.*

Constat enim Tuscos vsque ad fretum Siculum omnia possedisse.

Huic libro finem imponere, tanquã ingenio defatigato.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER III.

ARGVMENTVM.

Postquam duobus superioribus libris arationis, plantationísque rationem absoluit, nunc pastionis curam (quæ in generali operis totius propositione tertia erat) hoc libro exequitur. Duæ autem sunt argumenti hujus partes: quarum prior armentorum, equorum præsertim & boum, curam continet: quales scilicet in vtroque genere deligendæ sint matres, quales potissimum parandi sint admissarij, quibúsque indicijs equini pulli generositas possit deprehendi: quæque omnibus ijs cura pro ratione ætatis debeat adhiberi. Posterior pars minoris pecoris pascendi rationem complectitur, ouium præcipuè & caprarum: generáque morborum explicat, quibus greges peculiariter infestantur, vna cum eorum causis, & remedijs. Inter cætera autem morborum genera & pestilentiam enumerat: arreptáque inde occasione, Lucretium imitatus, ad grauissimã quandam Illyrici, Venetiarum, vicinarúmque regionum pestilentiam digreditur.

Aliud Modestini iurisconsulti argumentũ.

Téque Pales, & te pastor memorande per orbem,
Et pecorum cultus, & gramine pascua læta,
Queis habitent armenta locis, stabulentur & agni,
Omnia diuino monstrauit carmine vates.

TE

TE quoque magna Pales, & te memorande canemus
Pastor ab Amphryso: vos syluæ, amnésque Lycæi:
Cætera quæ vacuas* tenuissent carmina mentes,
Omnia iam vulgata. quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos,
Hippodameq́; humeroq́; Pelops insignis eburno,
Acer equis? tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorq́; virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modo vita supersit)
Aonio rediens deducam vertice Musas:
Primus* Idumæas referam tibi Mantua palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens vbi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumq́; tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conspectus in* ostro,
Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucósq; Molorchi,
Cursibus & crudo decernet Græcia cæstu.
Ipse caput* tonsæ folijs ornatus oliuæ
Dona feram. iam nunc solennes ducere pompas
Ad delubra iuuat, cæsósq́; videre iuuencos:
Vel scena vt versis discedat frontibus: vtq́;
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro, solidóq; elephanto
*Gangaridûm faciam, victorisque arma Quirini:
Atque hic vndantem bello, magnúmque fluentem
Nilum, ac nauali surgentes ære columnas.
Addam vrbes Asiæ domitas, pulsúmq́; Niphatẽ,
Fidentémq; fuga Parthum, versísq́; sagittis:
Et duo rapta manu diuerso ex hoste trophæa.
Bísque triumphatas vtroque ab littore gentes.

Quę delectare audientes fabulæ poterant.

Quantæ sunt apud Idumen, ciuitatem Phœnicis.

In habitu pontificis, exponit Seruius.

Minutis folijs compositæ.

Pro, Gangaridarum, quos deuicit Augustus. Vnde illud suprà, Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.

Qui non facile satiatur.

Stabunt & Parij lapides spirantia signa,
Assaraci proles: demissaq; ab Ioue gentis
Nomina, Trosq; parens, & Troiæ Cynthius author.
Inuidia infelix furias amnemq; seuerum
*Cocyti metuet, * tortosq; Ixionis angues,*
Immanemq; rotam, & non exuperabile saxum.
Interea Dryadum syluas saltusq; sequamur
Intactos, tua Mæcenas haud mollia iussa.
Te sine nil altum mens inchoat: en age segnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Citheron,
Taygetiq; canes, domitrix Epidaurus equorum:
Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæsaris, & nomen fama tot ferre per annos,
*Tithoni prima * quot abest ab origine Cæsar.*
Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Pascit equos, seu quis fortes ad aratra iuuencos,
Corpora præcipuè matrum legat, optima toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis, & albo:
Aut iuga detrectans, interdumq; aspera cornu,
Et faciem tauro propior: quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.
Ætas Lucinam, iustosq; pati Hymenæos
Desinit ante decem, post quatuor incipit annos:
** Cætera nec feturæ habilis, nec fortis aratris.*
Interea superat gregibus dum læta iuuentus,
Solue mares: mitte in Venerem pecuaria primus:
Atque aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit: subeunt morbi, tristisq; senectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Quibus religatus ad rotam est ob amplexus Iunonis petitos.

Id est, tua facta tot annis celebrabuntur, quot anni sunt a te vsque ad mundi principiũ.

Aetas vel ante quartũ, vel post decimum annum.

Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac ne post amissa requiras,
*Anteueni, & sobolem armento *sortire quotannis.*

Sumministra verbum a iudicijs ductum. Nam subsortiri iudices dicuntur, qui aliorum funguntur officio

Nec non & pecori est idem delectus equino.
Tu modò, quos in spem statuis submittere gentis,
Præcipuum iam inde a teneris impende laborem.
Continuò pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponti:
Nec vanos horret strepitus (illi ardua ceruix,
Argutumq; caput, breuis aluus, obesaq; terga,
Luxuriatq; toris animosum pectus: honesti
Spadices, glaucíq;: color deterrimus albis,
Et giluo) tum si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit: micat auribus & tremit artus,
Collectumq; premens voluit sub naribus ignem.*

Flatu animũ præstantem indicat.

Densa iuba & dextro iactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina: cauatq;
Tellurem, & solido grauiter sonat vngula cornu.
*Talis Amyclæi domitus *Pollucis habenis*
Cyllarus, & quorum Graij meminere poëtæ,
Martis equi biiuges, & magni currus Achillis.

Equorum domitor fuit Castor: posuit igitur fratrem, pro fratre poëticè.

Talis & ipse iubam ceruice effudit equina,
Coniugis aduentu pernix Saturnus: & altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto. [annis
Hunc quoq;, vbi aut morbo grauis, aut iam segnior
Deficit, abde domo: nec turpi ignosce senectæ.
Frigidus in Venerem senior, frustráq; laborem
Ingratum trahit: & si quando ad prælia ventum est,
Vt quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit. ergo animos æuumq; notabis
Præcipuè: hinc alias artes, prolemq; parentum:
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
*Nonne vides? *cùm præcipiti certamine campum*

Homerus in Il.2 54.

Corripuere, ruúntq; effusi carcere currus:
Cùm spes arrecta* iuuenum exultantiáque hauris
Corda pauor pulsans: illi instant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi feruidus axis:
Iámque humiles, iámq; elati sublime videntur
Aëra per vacuum ferri, atque assurgere in auras.
Nec mora, nec requies: at fuluæ nimbus arenæ
Tollitur: humescunt spumis, flatúq; sequentum:
Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
Primus Erichthonius currus, & quattuor ausus
Iungere equos, *rapidisq; rotis insistere victor.
Fræna Pelethronij Lapithæ, gyrósque dedêre
Impositi dorso: atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
Æquus vterque labor: æquè iuuenémque magistri
Exquirunt, calidúmq; animis & cursibus acrem:
Quamuis sæpe fuga versos ille egerit hostes,
Et patriam Epeirum referat fortésque Mycenas,
*Neptunique ipsa deducat origine gentem.
His animaduersis, instant sub tempus, & omneis
Impendunt curas denso distendere pingui
Quem legêre ducem, & pecori dixere maritum:
Florentésque secant herbas, fluuiósque ministrant,
Farráque, ne blando nequeant superesse labori,
Inualidique patrum referant ieiunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes:
Atque, vbi concubitus primos iam nota voluptas
Sollicitat, frondésque negant, & fontibus arcent:
Sæpe etiam cursu quatiunt, & Sole fatigant,
*Cùm grauiter tunsis gemit area frugibus, & cùm
Surgentem ad Zephyrum paleæ iactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne* luxu obtusior vsus
Sit genitali aruo, & sulcos oblimet inertes,
Sed rapiat sitiens Venerem, interiúsque recondat.
Rursus cura patrum cadere, & succedere matrum
Incipit,

Aurigarum, vel spectantium.

Rapidus in Seruio legitur, sed opinor mendosè.

Ab equo Neptuni, percussione tridentis nato.

Die medio.

Ob luxuriem segetum.

Incipit, exactis grauidæ cùm mensibus errant.
Non illas grauibus quisquam iuga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus, & acri
Carpere prata fuga, fluuiósque innare rapaces.
*Saltibus in vacuis pascant, & * plena secundùm* — Vacuis, pro magnis: plena, ne inclinetur ad potum.
Flumina: muscus vbi, & viridissima gramine ripa
Speluncæq; tegant, & saxea procubet vmbra.
Est lucos Silari circa, ilicibusq; virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen Asilo
Romanum est, (œstron Graij vertere vocantes)
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita syluis
Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther
*Concussus, syluæq;, & sicci ripa * Tanagri.* — Fluuius est in Lucania.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
Inachiæ Iuno pestem meditata iuuencæ.
Hunc quoque (nam medijs feruoribus acrior instat)
Arcebis grauido pecori armentaq; pasces
*Sole * recens orto, aut noctem ducentibus astris.* — Statim.
Post partum cura in vitulos traducitur omnis:
Continuóque notas & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris seruare sacris, aut scindere terram,
*Et campum horrentem fractis * inuertere glebis.* — Scindere terram.
Cætera pascuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad studium, atque vsum formabis agrestem,
Iam vitulos hortare, viamq; insiste domandi,
Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis ætas.
Ac primùm laxos tenui de vimine circlos
Ceruici subnecte: dehinc, vbi libera colla
Seruitio assuerint ipsis e torquibus aptos
Iunge pares, & coge gradum conferre iuuencos:
*Atque illis iam sæpe rotæ ducantur * inanes* — Sine pondere.
Per terram, & summo vestigia puluere signent.
Post valido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat, & iunctos temo trahat æreus orbes.

Iuuencis.

Siccas, & teneras vnde & aranearum telę vocantur siccæ.

Interea pubi indomitæ non gramina tantùm,*
Nec vescas salicum frondes, vluamq; palustrem,*
Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi fœtæ
More patrum niuea implebunt mulctralia vaccę,
Sed tota in dulces consument vbera natos.
Sin ad bella magis studium, turmasq; feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisæ,
Et Iouis in luco currus agitare volantes:
Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantum, lituosq; pati, tractuq; gementem
Ferre rotam, & stabulo frænos audire sonantes.
Tum magis atq; magis blandis gaudere magistri
Laudibus, & plausæ sonitum ceruicis amare.
Atque hæc iam primo depulsus ab vbere matris
Audiat, inq; vicem det mollibus ora capistris

Nondum ab annis sumpta fiducia.

*Inualidus, *etiamq; tremens, etiam inscius æui.*
At tribus exactis vbi quarta accesserit ætas:
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusq; sonare
Compositis, sinuetq; alterna volumina crurum:
Sitq; laboranti similis: tum cursibus auras
Prouocet: ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix summa vestigia ponat arena.
Qualis Hyperboreis Aquilo cùm densus ab oris

Sine pluuijs

Incubuit, Scythiæq; hyemes, atque arida differt*
Nubila: tum segetes altæ, campiq; natantes
Lenibus horrescunt flabris, summæq; sonorem
Dant syluæ, longiq; vrgent ad littora fluctus.

Elis Arcadiæ ciuitas, in qua curule certamen agitabatur: & est species pro genere.

Ille volat, simul arua fuga, simul æquora verrens.
Hic vel ad Elei metas, & maxima campi*
Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas,
Belgica vel molli meliùs feret esseda collo.
Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere iam domitis sinito, namq; ante domandum
Ingentes tollent animos, prensiq; negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.

Sed

Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quàm Venerem, & cæci stimulos auertere amoris,
Siue boum, siue est cui gratior vsus equorum.
Atque ideo tauros procul, atque in sola relegant
Pascua, post montē oppositū, & trans flumina* lata: Ne sit facilis natatus.
Aut intus clausos satura ad præsepia seruant.
Carpit enim vires paulatim, vritq; videndo
Fœmina: nec nemorū patitur meminisse, nec herbæ.
Dulcibus illa quidem illecebris & sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna sylua formosa iuuenca:
Illi alternantes multa vi prælia miscent
Vulneribus crebris: lauit ater corpora sanguis:
Versaq; in obnixos vrgentur cornua vasto
Cum gemitu:* reboant syluæq; & magnus Olympus. Remugiunt.
Nec mos bellantes vnà stabulare: sed alter
Victus abit, longeq; ignotis exulat oris,
*Multa gemens ignominiam, plagasq; superbi Pro valde, vt in episto-la Cæcinnæ fam. lib. vj. Multa deos veneratus: & Cicero, Non multa peccas.
Victoris, tum quos amisit inultus amores:
Et stabula aspectans regnis excessit auitis.
Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura iacet pernix instrato saxa cubili,
Frondibus hirsutis, & carice pastus acuta.
Et tentat sese, atque irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco: ventosq; lacessit
Ictibus: & sparsa ad pugnam proludit arena.
Post vbi collectum robur, viresq; receptæ,
Signa mouet, præcepsq; oblitum fertur in hostem.
Fluctus vt in medio cœpit cùm albescere ponto,
Longiùs ex altoq; sinum trahit: vtq; volutus
Ad terras, immane sonat per saxa, nec ipso
Monte minor procumbit: at ima exæstuat vnda
Vorticibus, nigramq; altè subiectat arenam.
Omne adeò genus in terris hominumq; ferarumq;,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæq; volucres

In

In furias ignemq́ ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum* oblita leæna

Vi nimij amoris.

Sæuior errauit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes vrsi, stragemq́ dedere
Per syluas: tum sæuus aper, tum pessima tigris.
Heu malè tum Libyæ solis erratur in agris.
Nónne vides, vt tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantùm notas odor attulit auras?
At neque eos iam fræna virûm, nec verbera sæua,
Non scopuli, rupésq; cauæ atque obiecta retardant
Flumina, correptos vnda torquentia montes.
Ipse ruit dentésque* Sabellicus exacuit sus,

Sabinus, & est species pro genere.

Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
Atque hinc atq; illinc humeros ad vulnera durat.
Quid iuuenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Cæca nocte natat serus freta: quem super ingens
*Porta tonat cœli, & scopulis illisa reclamant

Aer nubibus plenus, per quem iter est in cœlū.

Æquora, nec miseri possunt reuocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atq; canum? quid quæ imbelles dant prælia cerui?
Scilicet ante omnes furor est insignis equarum:
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumpsere quadrigæ.
Illas ducit amor trans* Gargara, transq; sonantem
*Ascanium: superant montes, & flumina tranant,

Gargara pro quibuslibet montibus posuit, vt Ascanium pro quibuslibet fluminibus.

Continuóque auidis vbi subdita flamma medullis,
(Vere magis: quia vere redit calor ossibus) illæ
Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantq́ leues auras: & sæpe sine vllis
Coniugijs vento grauidæ (mirabile dictu)
Saxa per & scopulos & depressas conualles
Diffugiunt, non Eure tuos, neque Solis ad ortus
In Borean, Caurúmq; aut vnde nigerrimus Auster
Nascitur,

Nascitur, & pluuio contristat frigore cælum.
Hinc demũ Hippomanes, verò quod nomine dicunt
*Pastores, *lentum distillat ab inguine virus:* Viscidum.
Hippomanes, quod sæpe malæ legere nouercæ,
Miscuerúntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumuectamur amore.
Hoc satis armentiũ: superat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtásque capellas.
*Hic *labor: hinc laudem fortes sperate coloni.* Ad tuenda imbecilliora animalia.
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quàm sit, & angustis hunc addere rebus honorem:
Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
Raptat amor: iuuat ire iugis, quà nulla priorum
*Castaliam *molli diuertitur orbita cliuo.* Facili descensu.
Nunc veneranda Pales, magno nunc ore sonandũ.
Incipiens, stabulis edico in mollibus herbam
Carpere oues, dum mox frondosa reducitur æstas:
Et multa duram stipula, filicúmque maniplis
Sternere subter humum: glacies ne frigida lædat
Molle pecus, scabiémq; ferat turpésque podagras.
**Post hinc digressus, iubeo frondentia capris* Cùm hoc feceris.
Arbuta sufficere, & fluuios præbere recentes,
Et stabula a ventis hyberno opponere Soli
Ad medium conuersa diem, cùm frigidus olim
*Iam cadit, *extremóque irrorat Aquarius anno.* Ianuario mense anni penultimo.
Hæc quoque non cura nobis leuiore tuendæ:
Nec minor vsus erit, quamuis Milesia magno
*Vellera *mutentur, Tyrios incocta rubores.* Ingenti pretio comparentur.
Densior hinc soboles: hinc largi copia lactis.
Quàm magis exhausto spumauerit vbere mulctra,
*Læta magis pressis manabunt *flumina mammis.* Ali. vbera.
*Nec minus interea barbas, *incanáque menta* Pro, nimium cana.
Cinyphij tondent hirci, setásque comantes,
Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis.

Pascuntur

Montis Arcadiæ.

Pascuntur verò syluas, & summa * Lycæi,
Horrentesq; rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipsæ memores redeunt in tecta: suosq;
Ducunt, & grauido superant vix vbere limen.
Ergo omni studio glaciem, ventosq; niualis,
Quo minus est illis curæ mortalis egestas,
Auertes: victumq; feres, & virgea lætus
Pabula: nec tota claudes fœnilia bruma.

I. aduenerit.

At verò Zephyris cùm læta vocantibus * æstas,
In saltus vtrumque gregem, atque in pascua mittet:
Luciferi primo cum sidere, frigida rura
Carpamus: dum manè nouum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.
Inde vbi quarta sitim cæli collegerit hora,

Nimio clamore.

Et cantu querulæ * rumpent arbusta cicadæ:
Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto

Ex illice factis.

Currentem * ilignis potare canalibus vndam:
Æstibus ac medijs vmbrosam exquirere vallem:

Omnis enim quercus Ioui consecrata.

Sicubi magna * Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacra nemus accubet vmbra.
Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus
Solis ad occasum, cùm frigidus aëra vesper
Temperat, & saltus reficit iam roscida Luna:
Litteraq; Halcyonem resonant, & acanthida dumi.
Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
Persequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem, noctemq;, & totum ex ordine mensem
Pascitur, itq; pecus longa in deserta sine vllis
Hospitijs: tantum campi iacet. omnia secum

Abusiuè, Nam de gregibus loquitur.

* Armentarius Afer agit, tectumq;, laremq;,
Armaq;, Amyclæumq; canem, Cressamq; pharetram.
Non secus ac patrijs acer Romanus in armis
Iniusto sub fasce viam cùm carpit, & hosti
Ante expectatum positis stat in agmine castris.

At

At non quà Scythiæ gentes, Mæoticaq; vnda,
Turbidus & torquens flauentes Ister arenas:*
Quaq; redit medium Rhodope porrecta sub axem.
Illic clausa tenent stabulis armenta, neque vllæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed iacet aggeribus niueis informis & alto
Terra gelu latè, septemq; assurgit in vlnas.
Semper hyems, semper spirantes frigora Cauri.
Tum sol pallentes haud vnquam discutit vmbras:
Nec cùm inuectus equis altum petit æthera, nec cùm
Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum.
Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ:
Vndaq; iam tergo ferratos sustinet orbes,
Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris:*
Æraq; dissiliunt vulgò, vestesq; rigescunt
Indutæ, cæduntq; securibus humida vina:
Et totæ solidam in glaciem vertêre lacunæ:
**Stiriaq; impexis induruit horrida barbis.*
Interea toto non secius aëre ningit.
*Intereunt pecudes: stant circumfusa *pruinis*
Corpora magna boum: confertoq; agmine cerui
Torpent mole noua, & summis vix cornibus extant.
Hos non immissis canibus, non cassibus vllis,
Puniceæue agitant pauidos formidine pennæ:
Sed frustra oppositum trudentes pectore montem,
Comminus obtruncant ferro: grauiterq; rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus, secura sub alta
Ocia agunt terra, congestaq; robora, totasq;
Aduoluêre focis vlmos, igniq; dedêre.
Hîc noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento, atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo septem subiecta trioni
Gens effræna virûm Riphæo tunditur Euro:*
Et pecudum fuluis velantur corpora setis.

Fluuius Scythiæ, qui & Danubius vocatur.

Facilis.

Gutta, vnde fit stilla.

Abusiuè, pro nubibus nam pruina est matutini temporis frigus.

Sæua, rectorem recusans.

Si

A quibus lana decerpitur.

Si tibi lanicium curæ, primùm aspera sylua,
**Lappæq; tribulique absint: fuge pabula læta,*
Continuóque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamuis aries sit candidus ipse
Nigra subest vdo tantùm cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum: plenóque alium circumspice campo.
Munere sic niueo lanæ (si credere dignum est)

Mutat fabulam, non enim Pan, sed Endymion amasse lunam dicitur.

**Pan Deus Arcadiæ captam te Luna fefellit,*
In nemora alta vocans: nec tu aspernata vocantem.
At cui lactis amor, cytisum, lotósq; frequentes
Ipse manu salsásque ferat præsepibus herbas.
Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera ten-
Et salis occultum referunt in lacte saporem. (dunt:
Multi iam excretos prohibent a matribus hœdos:

Duris.

*Primáq; *ferratis præfigunt ora capistris.*
Quod surgente die mulsere, horisque diurnis,
Nocte premunt: quod iam tenebris & sole cadente,
Sub lucem exportant calathis, (adit oppida pastor)
Aut parco sale contingunt, hyemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed vnà
Veloces Spartæ catulos, acrémq; Molossum
Pasce sero pingui: nunquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem, incursúsque luporum,

Omnes enim Hispani abactores sunt, vt ait Seruius.

*Aut impacatos a tergo horrebis *Iberos.*
Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulsos syluestribus apros
Latratu turbabis agens: montésque per altos
Ingentem clamore premes ad retia ceruum.
Disce & odoratam stabulis accendere cedrum,
Galbanéoque agitare graues nidore chelydros.

Nocens tactu.

*Sæpe sub immotis præsepibus aut *mala tactu*
Vipera delituit, cœlúmque exterrita fugit:
Aut tecto assuetus coluber succedere, & vmbræ,

Pestis

*Pestis acerba boum, pecorique aspergere virus,
Fouit humum, cape saxa manu, cape robora pastor,
Tollentémque minas, & sibila colla tumentem
Deijce: iámque fuga timidum caput abdidit altè,
Cùm medij nexus extremæq; agmina caudæ
Soluuntur, tardósque trahit sinus vltimus orbes.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamea conuoluens sublato pectore terga,
Atque notis longam maculosus grandibus aluum:
Qui dum amnes vlli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent vdo terræ, ac pluuialibus Austris,
Stagna colit: ripísque habitans hic piscibus atram
*Improbus ingluuiem, ranísque loquacibus explet.
Postquam exhausta palus, terræq; ardore dehiscũt,
Exilit in siccum, & flammantia lumina torquens
Sæuit agris, asperque siti, atque exterritus æstu.
Ne mihi tum molles sub diuo carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas,
Cùm positis nouus exuuijs, nitidúsque iuuenta
Voluitur, aut catulos tectis aut oua relinquens
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.
Morborum quoque te caussas, & signa docebo.
*Turpis oues tentat scabies, vbi frigidus imber
Altiùs ad viuum persedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cùm tonsis illotus adhæsit
Sudor, & hirsuti secuerunt corpora vepres.
*Dulcibus idcirco fluuijs pecus omne magistri
Perfundunt: vdísque aries in gurgite villis
Mersatur, missúsque secundo defluit amni.
At tonsum tristi contingunt corpus amurca,
Et spumas miscent argenti, viuáque sulfura,
Idæásque pices, & pingues vnguine ceras,
Scillámq;, helleborósque graues, nigrúmq; bitumen.
Non tamen vlla magis præsens fortuna laborũ est,
Quàm si quis ferro potuit rescindere summum

Qui non facilè satiatur.

Ab effectu, nam corpora reddit turpia.

Salsa enim aqua magis pruriginem creat.

Vlceris os. alitur vitium, viuitq; tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, & meliora deos sedet omnia poscens.
Quinetiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cum furit, atque artus depascitur arida febris:
Febrem. *Profuit incensos* æstus auertere, & inter*
Ima ferire pedis salientem sanguine venam:
Populi Scytharum. *Bisaltæ* quo more solent, acerq; Gelonus,*
Cum fugit in Rhodopen, atq; in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quàm procul aut molli succedere sæpius umbræ
Videris, aut summas carpentem ignauiùs herbas,
Extremamq; sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem, & seræ solam decedere nocti:
Continuò ferro culpam compesce priùs quàm
Dira per incautum serpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hyemem ruit æquore turbo,
Quàm multæ pecudum pestes. nec singula morbi
Loca posuit pro animalibus. *Corpora corripiunt: sed tota* æstiua repentè,*
Spemq; gregemq; simul, cunctamq; ab origine gentẽ.
Tum sciat aërias Alpes, & Norica siquis
Castella in tumulis, & Iapidis arua Timaui
Nunc quoque pòst tanto videat, desertaq; regna
Pastorum, & longè saltus, lateq; vacantes.
Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoq; autumni incanduit æstu:
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum:
Corrupitq; lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex: sed vbi ignea venis
Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus,
Humor sordidus. *Rursus abundabat fluidus* liquor, omniaq; in se*
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
Sæpe in honore deûm medio stans hostia ad aram,
Lanea dum niuea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda ministros.

Aut

Aut si quam ferro mactauerat antè sacerdos,*
Inde neque impositis ardent altaria fibris,
Nec responsa potest consultus reddere vates:
Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri:
Summaq; ieiuna sanie infuscatur arena.
Hinc lætis vituli vulgò moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præsepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tussis anhela sues, ac faucibus angit obesis.
Labitur infelix studiorum, atque immemor herbæ
Victor equus: fontesq; auertitur, & pede terram
Crebra ferit: demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura resistit.
Hæc ante exitium primis dant signa diebus:
Sin in processu cœpit crudescere morbus,
Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu grauis, imaq; longo
Ilia singultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obsessas fauces premit aspera lingua.*
Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos, ea visa salus morientibus vna.
Mox erat hoc ipsum exitio, furijsq; refecti
Ardebant: ipsiq; suos iam morte sub ægra
(Dij meliora pijs, erroremq; hostibus illum)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
Concidit, & mistum spumis vomit ore cruorem,
Extremosq; ciet gemitus. it tristis arator
Mœrentem abiungens fraterna morte iuuencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non vmbræ altorum nemorum, non mollia possunt
Prata mouere animum: non qui per saxa volutus*
Purior electro campum petit amnis: at ima
Soluuntur latera, atque oculos stupor vrget inertes:

Præueniens eius mortē.

Clausas asperam ve. ò linguam dicet ob siccitatem.

In sui desyderium illicere.

Ad terrámque fluit deuexo pondere ceruix.
Quid labor, aut benefacta iuuant? quid vomere terras
Inuertisse graues? atqui non Massica Bacchi
Munera non illis epulæ nocuere repostæ.
Frondibus & victu pascuntur simplicis herbæ:
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina; nec somnos abrumpit cura salubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
*Quæsitas ad sacra boues Iunonis, & * vris*
Imparibus ductos alta ad donaria currus.

Bobus agrestibus.

Ergò ægrè rastris terram rimantur, & ipsis
Vnguibus infodiunt fruges, montésque per altos
Contenta ceruice trahunt stridentia plaustra.
Non lupus insidias explorat ouilia circum,
*Nec gregibus nocturnus * obambulat: acrior illum*

Insidiatur.

Cura domat. timidi damæ, ceruíque fugaces,
Nunc interque canes, & circum tecta vagantur.
Iam maris immensi prolem, & genus omne natantũ
Littore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
*Proluit insolitæ * fugiunt in flumina Phocæ.*

Quasi timentes marinam pestilentiam

Interit & curuis frustra defensa latebris
Vipera, & attoniti squamis astantibus hydri.
Ipsis est aër auibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.
Præterea, nec iam mutari pabula refert:
Quæsitæq; nocent artes: cessêre magistri,
*Phillyrides * Chiron, Amythaoniúsque Melampus.*

Medicinæ inuentor Saturni & Philyræ filius.

Sæuit & in lucem Stygijs emissa tenebris
Pallida Tisiphone: morbos agit ante metúmque,
Inq; dies auidum surgens caput altiùs effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
Arentésque sonant ripæ, collésque supini.
Iamq; cateruatim dat stragem, atq; aggerat ipsis
In stabulis turpi dilapsa cadauera tabo:

Donec

Donec humo tegere, ac foueis abscondere discunt.
Nam neque erat *corijs vsus: nec viscera quisquã* — Quippe morbo putrefactis.
Aut vndis abolere potest, aut vincere flamma.
Nec tondere quidem morbo illuuieque peresa
Vellera. nec telas possunt attingere putres
Verùm etiam inuisos siquis tentarat amictus,
Ardentes *papulæ, atque immundus olentia sudor* — Carbunculi.
Membra sequebatur, nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus sacer ignis edebat.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM LIBER IIII.

ARGVMENTVM.

Quarto hoc libro apum curam, mellificijq; ratione (quæ pars in generali operis totius propositione postrema erat) copiosissimè exequitur: cumq; argumentũ hoc adeò angustũ esset, vt intra paucos versus posset consumi, varijs id digressionibus dilatat, iucundisque translationibus amplificat & exornat. Nam & suam quandam apibus rempub. assignat, reges ipsis tribuens, castra prætoria, vrbes, populos, officia, studia, & mores: idq; tanta commoditate, vt nusquã immemor suarũ translationũ a proposito excidat. Potest autem & hic liber in duas partes secari, in priori enim eius parte propagandarũ, conseruandarũq; apum curam exequitur: in posteriori rationẽ, qua cùm funditus interierint, denuò possint reparari. Huius inuenti authorẽ Aristæum quendam pastorem facit: qui primus amissas apes, iugulatis aliquot boum iugis, creditur reparasse.

Aliud Modestini iurisconsulti argumentum,

Protinus aërij mellis redolentia regna,
Hyblæas & apes, alueorum & cerea tecta,
Quiq; apibus flores, examina quæq; legenda,
Indicat, humentésque fauos, cœlestia dona.

Nam mel ex rore colligitur, qui ex aëre defluit, vnde est cœlestia dona.

PROTINVS aërij mellis cœlestia dona
Exequar. hanc etiam Mecenas aspice partem.

Admiranda tibi leuium spectacula rerum,
Magnanimosq́ duces, totiúsque ex ordine gentis
Mores, & studia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria: siquem
Numina læua sinunt, auditq́ vocatus Apollo.
Principio sedes apibus staticq́ petenda,
Quo neque sit ventis aditus (nam pabula venti
*Ferre domum prohibent) neque oues, hædiq́ *petulci*
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.
Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, Meropesq́ aliaq́ volucres,
Et manibus Progne pectus signata cruentis.
Omnia nam latè vastant, ipsasq́ volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.*
At liquidi fontes, & stagna virentia musco
Adsint, & tenuis fugiens per gramina riuus:
Palmaq́ vestibulum, aut ingens oleaster obumbret:
Vt cùm prima noui ducent examina reges
Vere suo, ludetq́ fauis emissa iuuentus,
Vicina inuitet decedere ripa calori,
Obuiaq́ hospitijs teneat frondentibus arbos.
In medium, seu stabit iners, seu profluat humor,
Transuersas salices, & grandia conijce saxa,
Pontibus vt crebris possint consistere, & alas
Pandere ad æstiuum solem, si forte morantes*
Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Eurus.
Hæc circum casiæ virides, & olentia latè
Serpilla, & grauiter spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumq́ bibant violaria fontem.
Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cauatis,
Seu lento fuerint aluearia vimine texta,
Angustos habeant aditus, nam frigore mella
Cogit hyems, eademq́ calor liquefacta remittit.
a Vtraq́ vis apibus pariter metuenda, neque illæ

Lasciui, exultantes.

Pullis crudelibus, qui apum morte nutriuntur.

Tardè remeantes ex pascuis.

Tam caloris quàm frigoris.

Nequicquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucóque & floribus oras
Explent, collectúmque hæc ipsa ad munera gluten
Et visco, & Phrygiæ seruant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effossis (si vera est fama) latebris,
Sub terra fodere larem, penitúsque repertæ
Pumicibúsque cauis, exesǽque arboris antro.
Tu tamen & leui rimosa cubilia limo
Vnge fouens circum, & raras superinjice frondes.
Neu propius tectis taxum sine, néue rubentes*
Vre foco cancros, altæ neu crede paludi,
Aut vbi odor cœni grauis, aut vbi concaua pulsu
Saxa sonant, vocísque offensa resultat imago.

Venenatam arborem, e qua mel pessimum gignitur in Bucolicis: sic tua Cyrneas fugiant examina taxos.

Quod superest, vbi pulsam hyemem sol aureus egit
Sub terras, cœlúmque æstiua luce reclusit:
Illæ continuò saltus, syluásque peragrant,
Purpureósque metunt flores, & flumina libant
Summa leues. Hinc nescio qua dulcedine lætæ
Progeniem nidósque fouent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.*

Quia fauis inuersis, mel tamen inde non funditur.

Hinc, vbi iam emissum caueis ad sidera cœli
Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
Obscurámque trahi vento mirabere nubem,
Contemplator: aquas dulces & frondea semper
Tecta petunt: huc tu iussos asperge sapores,
Trita meliphylla, & cerinthæ ignobile gramen:*
Tinnitúsque cie, & Matris quate cymbala circum.
Ipsæ consident medicatis sedibus: ipsæ
Intima more suo sese in cunabula condent.*

Ob copiam, vbique enim nascitur Naturali ratione, cuius causa latet.

Sin autem ad pugnam exierint, (nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu)
Continuóque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longè præsciscere, nánque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum.

Tum

Tum trepidæ inter se coeunt, pennisq; coruscant:
Spiculaq; exacuunt rostris, aptantq; lacertos:
Et circa regem, atque ipsa ad prætoria densæ
Miscentur, magnisq; vocant clamoribus hostem.
Ergo ubi ver nactæ sudum, campósque patentes,
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit sonitus, magnum mistæ glomerantur in orbem,
Præcipitesq; cadunt, non densior aëre grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis.
Ingentes animos angusto in pectore versant,
Usque adeò obnixi non cedere, dum grauis aut hos,
Aut hos versa fuga victor dare terga coëgit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta,
*Pulueris exigui iactu compressa quiescent.
Verùm, ubi ductores acie reuocaueris ambos,
Deterior qui visus eum, ne prodigus obsit,
Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squallentibus ardens:
(Nam duo sunt genera) hic melior, insignis & ore,
Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
Desidia, latámque trahens inglorius aluum.
Vt bina regum facies, ita corpora gentis.
Námque aliæ turpes horrent, ceu puluere ab alto
Cùm venit, & terram sicco spuit ore viator
Aridus: elucent aliæ, & fulgore coruscant
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior soboles: hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi* domitura saporem.
At cùm incerta volant, cœlóque examina ludunt,
Contemnúntque fauos, & frigida tecta relinquunt;
Instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe. non illis quisquam cunctantibus altum

Viso enim puluere, tẽpestatem futuram plurimùm eis nocentẽ timent.

Ad vina temperãda, quia maiores vina asperrima mellis dulcedine temperabant,

Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
Inuitent croceis halantes floribus horti,
Et custos furum atque auium, cum falce saligna

Lampsaci natus, quæ ciuitas est in Hellesponto

*Hellespontiaci seruet tutela Priapi.
Ipse thymum pinosq; ferens de montibus altis,
Tecta serat latè circum, cui talia curæ:
Ipse labore manum duro terat: ipse feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni iam sub fine laborum
Vela traham, & terris festinem aduertere proram:
Forsitan & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem: biferiq; rosaria *Pesti.

Oppidum est Campaniæ, in quo bis in anno rosa nascitur.

Quoq; modo potis gauderent intyba riuis,
Et virides apio ripæ: tortusq; per herbam
Cresceret in ventrem cucumis: nec sera comantem
Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentesq; hederas, & amantes littora myrtos.
Namq; sub Oebaliæ memini me turribus altis,
Quà niger humectat flauentia culta Galesus,
Corycium vidisse senem cui pauca relicti
Iugera ruris erant, nec fertilis illa iuuencis,
Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaq; circum
Lilia, verbenásque premens, vescumq; papauer,

Non potestate: quia regum more cibis non comparatis vtebantur.

Regum æquabat opes *animis: seraq; reuertens
Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis.
Primus vere rosam, atque autumno carpere poma,
Et cùm tristis hyems etiam nunc frigore saxa
Rumperet, & glacie cursus frænaret aquarum:
Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi,
Æstatem increpitans seram, Zephyrosq; morantes,
Ergo apibus fœtis idem atq; examine multo
Primus abundare, & spumantia cogere pressis
Mella fauis: illi tiliæ, atque vberrima pinus:
Quotq; in flore nouo pomis se fertilis arbos

Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum distulit vlmos, Pro transtulit.
Eduramq́; pyrum, & spinos iam pruna ferentes,
Iamq́; ministrantem platanum potantibus vmbrā.
Verum hæc ipse equidem spacijs exclusus iniquis
Prætereo, atq; alijs post commemoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter ipse
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum sonitus, crepitantiaq́; æra sequutæ,
Dictæo cœli regem pauere sub antro.
Solæ communes natos, consortia tecta
*Vrbis habent, * magnisq́; agitant sub legibus æuum:* Immutabilibus.
Et patriam solæ, & certos nouere penates:
Venturæq́; hyemis memores, æstate laborem
Experiuntur, & in medium quæsita reponunt.
Namq́; aliæ victu inuigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra septa domorum Humorem.
Narcissi lachrymam, & lentum de cortice gluten,* allusit ad fabulam: quia Narcissus puer in florem est conuersus.
Prima fauis ponunt fundamina: deinde tenaces
Suspendunt ceras: aliæ spem gentis adultos
Educunt fœtus: aliæ purissima mella
Stipant, & liquido distendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti,
Inq́; vicem speculantur aquas, & nubila cœli: Apum festinationem ostendit comparatione Cyclopū.
Aut onera accipiunt venientum: aut agmine facto
Ignauum fucos pecus a præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentq́; thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis*
Cùm properant, alij taurinis follibus auras Athenienses: a Cecrope Atticæ rege, vbi mella nascuntur optima.
Accipiunt redduntq́;: alij stridentia tingunt
Æra lacu, gemit impositis incudibus Ætna:
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
In numerum, versantq́; tenaci forcipe ferrum:
Non aliter (si parua licet componere magnis)
**Cecropias innatus apes amor vrget habendi,*

Mu-

Munere quamque suo, grandæuis oppida curæ:
Et munire fauos, & Dædala fingere tecta.
At fessæ multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenæ: pascuntur & arbuta passim,
Et glaucas salices, casiámque, crocúmque rubentem.

Nigri coloris.

*Et pinguem tiliam, & * ferrugineos hyacinthos.*
Omnibus vna quies operum, labor omnibus vnus.
Mane ruunt portu: nusquam mora, rursus easdem
Vesper vbi e pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit sonitus, mussántque oras & limina circum.
Pòst, vbi iam thalamis se composuere, siletur

Ipsis aptus: vt illud suprà.

In noctem, fessósq; sopor suus occupat artus.*
Nec verò a stabulis pluuia impendente recedunt
Longiùs, aut credunt cœlo aduentantibus Euris:
Sed circum tutæ sub mœnibus vrbis aquantur,
Excursúsq; breues tentant, & sæpe lapillos,

Fluctuantes

Vt cymbæ instabiles fluctu iactante saburram,*
Tollunt: his sese per inania nubila librant.
Illum adeò placuisse apibus mirabere morem,
Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem soluunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verùm ipsæ folijs natos, & suauibus herbis
Ore legunt: ipsæ regem paruósq; Quirites

Pro figunt.

Sufficiunt, aulásq; & cerea regna refigunt.*
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas

Onere.

Attriuere, vltróque animam sub fasce dedere:*
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipsas quamuis angusti terminus æui
Excipiat, (neque enim plus septima ducitur æstas)
At genus immortale manet: multósque per annos
Stat fortuna domus, & aui numerantur auorum.
Præterea regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Obseruant; rege incolumi, mens omnibus vna est:

A-

Amisso, rupere fidem, constructáque mella
Diripuere ipsæ, & crates soluêre fauorum.
Ille operum custos, illum admirãtur, & omnes
Circunstant fremitu denso, stipantq; frequentes.
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchrámque petunt per vulnera mortẽ.
His quidam signis, atque hæc exempla sequuti,
Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
*Aethereos dixêre: deum nánque ire per omnes
Terrásque tractusq; maris, cœlúmque profundum:
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.
Scilicet* huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viua volare
Sideris in numerum, atque alto succedere cœlo.
Si quando sedem* augustam, seruatáque mella
Thesauris relines, priùs haustu sparsus aquarum
Ore foue, fumósque manus prætende sequaces.
Bis grauidos cogunt fœtus, duo tempora messis:
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pleias, & Oceani spretos pede reppulit amnes:
Aut eadem sidus fugiens vbi piscis aquosi,
Tristior hybernas cœlo descendit in vndas.
Illis ira modum supra est: læsæq; venenum
Morsibus inspirant, & spicula cæca relinquunt,
Affixæ venis, animásque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hyemem, parcésque futuro,
Contusósque animos, & res miserabere fractas:
At suffire thymo, cerásque recidere inanes
Quis dubitet? nam sæpe fauos ignotus adedit
Stellio,* lucifugis congesta cubilia blattis:
Immunisque sedens aliena ad pabula fucus,
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis:
Aut dirum tineæ genus, aut* inuisa Mineruæ
In foribus laxos suspendit aranea casses.

Diuinos spiritus.

Dissolui, & redire ad originem suam.

Quasi maiestatis plenã. augustum enim propriè tectum est augurio consecratum.

Per noctem vagantibus. Stellio, &c.

Quia puella Lydia Mineruam lanificio prouocare ausa in hoc animal ab ea conuersa est.

Quo

Quo magis exhausta fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas:
Complebuntq́ foros, & floribus horrea texent.
Si verò (quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo:
Quod iam non dubijs poteris cognoscere signis:
(Continuò est ægris alius color; horrida vultum
Deformat macies. tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & tristia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes,
Ignauæq́ fame, & contracto frigore pigræ.

Tres comparationes singulis cõplexus est versibus quas Hom. binis.

Tum sonus auditur grauior, tractimq́ susurrant:
Frigidus vt quondam syluis immurmurat auster:*
Vt mare sollicitum stridet refluentibus vndis,
Æstuat, vt clausis rapidus fornacibus ignis)
Hic iam Galbaneos suadebo incendere odores,
Mellaq́ arundineis inferre canalibus, vltro
Hortantem, & fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunsum gallæ admiscere saporem,
Arentesq́ rosas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel Psythia passos de vite racemos.
Cecropiumq́ thymum, & graueolentia centaurea.
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.

Imo.

Namque vno ingentem tollit de cespite syluam:*
Aureus ipse, sed in folijs, quæ plurima circum

In viriditate folliorũ.

Funduntur, violæ sublucet purpura nigræ.*
Sæpe deûm nexis ornatæ torquibus aræ.
Asper in ore sapor: tonsis in vallibus illum

Fluuius Galliæ.

Pastores, & curua legunt prope flumina Mellæ.*
Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabulaq́ in foribus plenis appone canistris.
Sed, si quem proles subito defecerit omnis,
Nec genus vnde nouæ stirpis reuocetur, habebit:

Tempus

Tempus, & Arcadij memoranda inuenta magistri
Pandere, quoque modo cæsis iam sæpe iuuencis
Insyncerus apes tulerit cruor: altiùs omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam quà Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur sua rura phaselis*
Quaq́ pharetratæ vicinia Persidis vrget,
Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,
Et diuersa ruens septem discurrit in ora
Vsque coloratis amnis deuexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
Exiguus primum, atque ipsos contractus ad vsus
Eligitur locus: hunc angustiq́ imbrice tecti
Parietibusq́ premunt arctis, & quattuor addunt
Quattuor a ventis obliqua luce fenestras.
Tum vitulus bima curuans iam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, & spiritus oris
**Multa reluctanti obstruitur: plagisq́ perempto*
Tunsa per integram soluuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt, & ramea costis
Subijciunt fragmenta, thymum, casiasq́ recentes.
Hoc geritur, Zephyris primùm impellentibus vndas,
Antè nouis rubeant quàm prata coloribus, antè
Garrula quàm tignis nidum suspendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Æstuat, & visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primò, mox & stridentia pennis
**Miscentur, tenuemq́ magis magis aëra* carpunt,*
Donec vt æstiuis effusus nubibus imber,
Erupere, aut vt neruo pulsante sagittæ,
Prima leues ineunt siquando prælia Parthi.
Quis deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
Vnde noua ingressus hominum experientia cepit?*
Pastor Aristæus, fugiens Penæia tempe,

> Breuibus nauigijs quibus vtũtur cùm stagnauerit Nilus.

> Pro multum sic in lib. 3. Multa gemens ignominiam.

> Inter se cõueniunt pinnarum striditate.

> Captant.

> Nullo enim docente, ars per vsum experta.

Amissis

Amissis (vt fama) apibus morbóque faméque,
Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis,
Multa querens, atque hac affatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis huius* — Penei fluminis.
Ima tenes: quid me præclara stirpe deorum
(Si modò, quem perhibes, pater est Thymbræus Apollo)
** Inuisum fatis genuisti? aut quò tibi nostri* — Homerus in Il. 8.
Pulsus amor? quid me cœlum sperare iubebas?
En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem:
Quem mihi vix frugum, & pecudum custodia solers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, & ipsa manu felices erue syluas:* — Fertiles.
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messes.
Vre sata, & validam in vites molire bipennem:
Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.
At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit, eam circum Milesia vellera nymphæ
Carpebant hyali saturo fucata colore,
Drymóque, Xanthóque, Ligeáque, Phyllodocéque
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla.
Nesæe, Spióque, Thaliáque, Cymodocéque,
Cydippéque & flaua Lycorias (altera virgo,
Altera tum primo Lucinæ experta labores:)
Clióque, & Beroe soror, Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,* — Venantium habitu, venatrices enim nymphæ multæ.
Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deiopea,
Et tandem positis velox Arethusa sagittis:
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martísque dolos, & dulcia furta,
Atq; Chao densos diuûm numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fusis mollia pensa
Deuoluunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Aristæi: vitreísque sedilibus omnes
Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores,
Prospiciens, summa flauum caput extulit vnda,* — Quia fons.
Et

Et procul, O gemitu non frustra exterrita tanto
Cyrene soror, ipse tibi tua maxima cura
Tristis Aristaeus Penei genitoris ad vndam
Stat lachrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic percussa noua mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos: fas illi limina diuûm
*Tangere, ait: *simul alta iubet discedere latè*
Flumina, qua iuuenis gressus inferret. at illum
Curuata in montis faciem circumstetit vnda:
Accepitq; sinu vasto, misitq; sub amnem.
Iamq; domum mirans genitricis, & humida regna,
*Speluncisq; * lacus clausos, lucosq; sonantes,*
Ibat, & ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat diuersa locis: Phasinq;, Lycumq;,
Et caput vnde altus primùm se erumpit Enipeus:
Vnde pater Tiberinus, & vnde Aniena fluenta,
Saxosumq; sonans Hipanis, Mysusq; Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pingua culta
*In mare *purpureum violentior influit amnis.*
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Peruentum, & nati fletus cognouit inanes
Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanae, tonsisq; ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
Pocula: Panchaeis adolescunt ignibus arae,
Et mater, Cape Maeonii carchesia Bacchi:*
Oceano libemus, ait. simul ipsa precatur
Oceanumq; patrem rerum, nymphasq; sorores,
Centum quae syluas, centum quae flumina seruant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam:*
Ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit:
Omine quo firmans animum sic incipit ipsa:
Est in Carpathio Neptuni gurgite vates

Arethusae dulcia fluenta inter medios habet fluctus.

Homerus in Ili. 164.

Qui sunt fotium, & fluuiorum receptacula.

Nigrum, ex altitudine scilicet.

Poculorum genera.

Vinum purissimum in ignem infudit.

Dij enim marini prima parte equi sunt, postrema pisces.

Ceruleus Proteus: magnum qui piscibus æquor,*
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus, patriámq; reuisit
Pallenen, hunc & nymphæ venerantur, & ipse
Grandæuus Nereus. nouit namq; omnia vates,*
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahãtur.

Homerus in Ili. 4.

Quippe ita Neptuno visum est: immania cuius
Armenta, & turpes pascit sub gurgite phocas.*

Magnas: vt cui turpe caput.

Hic tibi nate prius vinclis capiendus, vt omnem
*Expediat morbi *caußam,* euentusq; secundet.*

Quæritur enim ab oraculis causa mali, & remedium.

Nam sine vi non vlla dabit præcepta: neq; illum
Orando flectes, vim duram, & vincula capto
Tende, doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, medios cùm sol accenderit æstus,
Cùm sitiunt herbæ, & pecori iam gratior vmbra est,
In secreta senis ducam, quo feßus ab vndis
Se recipit: facilè vt somno aggrediare iacentem.
Verùm vbi correptum manibus, vinclisq; tenebis:
Tum variæ illudent species, atque ora ferarum.

Pro sæua.

Fiet enim subitò sus horridus, atraq; tigris,*
Squamosúsq; draco, & fulua ceruice leæna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit: atq; ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cùm lumina somno.

Vnxit eum vt ad videndum numen fieret idoneus.

Hæc ait, & liquidum ambrosiæ diffudit odorem:*
Quo totum nati corpus perduxit, at illi
Dulcis compositis spirauit crinibus aura,
Atque habilis mẽbris venit vigor. Est specus ingens
Exesi latere in montis: quò plurima vento

Periclitantibus.

Cogitur, inq; sinus scindit sese vnda reductos,
**Deprensis olim statio tutissima nautis.*
Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.

His

Hic iuuenem in latebris auersum a lumine nympha
Collocat: ipsa procul nebulis obscura recessit.
Iam rapidus torrens sitientes Sirius Indos* — Stella in ore canis.
Ardebat cælo, & medium sol igneus orbem
*Hauserat: arebant herbæ, & * caua flumina siccis* — Alta Lucan. Deseruere cauo tentoria fixa Lemano.
Faucibus ad limum radij tepefacta coquebant:
Cùm Proteus consueta petens e fluctibus antra
Ibat. eum vasti circum gens humida ponti
Exultans, rorem latè dispergit amarum:
Sternunt se somno diuerso in littore phocæ.
Ipse (velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper vbi e pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditiq; lupos acuunt balatibus agni)
Consedit scopulo medius, numerumq; recenset.
Cujus Aristæo quoniam est oblata facultas,
Vix defessa senem passus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisq; iacentem
Occupat. ille suæ contrà non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignemq; horribilemq; feram, fluuiumq; liquentem.
Verùm vbi nulla fugam reperit fallacia, victus
In sese redit: atque hominis tandem ore loquutus.
**Nam quis te iuuenum confidentissime nostras* — Pro quisnã.
Iussit adire domos? quidue hinc petis? inquit: at ille
Scis Proteu, scis ipse neq; est te fallere cuiquam. — Homerus in Il. 9.
Sed tu desine velle. deûm præcepta sequuti
Venimus huc, lapsis quæsitum oracula rebus.
Tantum effatus, ad hæc vates vi denique multa
Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
Et grauiter frendens sic fatis ora resoluit:
Non te nullius exercent numinis iræ:*
Magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus — Non humilis, sed magni.
Haud quaquam ob meritũ pœnas (ni fata resistant)
Suscitat, & rapta grauiter pro coniuge sæuit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,

Ex persona poetę, nam postea Rhesus eam regionem tenuit.

Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Seruantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore supremos
Implerunt montes: flerunt Rhodopeiæ arces,
*Altaq; Pangæa & * Rhesi Mauortia tellus,*
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithyia
Ipse caua solans ægrum testudine amorem,
Te dulcis coniux, te solo in littore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.

Tænarus Laconiæ promontorium circa finē Maleæ, vbi ad inferos descensus esse dicitur.

** Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,*
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, manesq; adiit, regemq; tremendum,
Nesciaq; humanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
Vmbræ ibant tenues, simulacraq; luce carentum:
Quàm multa in syluis auium se millia condunt,
Vesper vbi aut hybernus agit de montibus imber:
Matres atque viri, defunctaq; corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri, innuptæq; puellæ,
Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum.
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaq; palus innabilis vnda
Alligat, & nouies Styx interfusa coercet.
Quin ipsæ stupuere domus, atque intima lethi

Inuolutæ, implicitę. Cum vento intellige.

*Tartara, cæruleosq; * implexæ crinibus angues*
Eumenides: tenuitq; inhians tria Cerberus ora,
*Atque Ixionei * vento rota constitit orbis.*
Iamq; pedem referens, casus euaserat omnes,
Redditaq; Eurydice superas veniebat ad auras,
Ponè sequens, (nanq; hanc dederat Proserpina legē)
Cùm subita incautum dementia cepit amantem:
(Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes)

Vt illud, o præstans animi.

Restitit, Eurydicenq; suam iam luce sub ipsa
*Immemor heu, victusq; * animi respexit: ibi omnis*
Effusus labor, atque immitis rupta tyranni

Fœdera:

Fœdera: terq; fragor stagnis auditus Auernis.
Illa, Quis & me inquit, miseram, & te perdidit Orpheus?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant: conditq; natantia lumina somnus:
Iamq; vale: feror ingenti circundata nocte,
*Inualidasq; tibi tendens, heu non tua palmas. — In vmbræ tenuitatem redactas.
Dixit: & ex oculis subitò, ceu fumus in auras
Commistus tenues, fugit diuersa neque illum,
Prensantem nequicquā vmbras, & multa volentē
Dicere præterea vidit: nec portitor Orci
Amplius obiectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
Quo fletu manes, qua numina voce moueret?
Illa quidem Stygia nabat iam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent * ex ordine menses — Sine intermissione.
Rupe sub aërea, deserti ad Strymonis vndam
Fleuisse, & gelidis hæc euoluisse sub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
Qualis populea mœrens* philomela sub vmbra — Pro quauis aue, species pro genere.
Amissos queritur fœtus, quos durus arator
Obseruans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoq; sedens miserabile carmen
Integrat, & mœstis latè loca questibus implet.
Nulla Venus, nullisq; animum flexere Hymenei:
Solus Hyperboreas glacies, Tanaimq; niualem,
Aruaq; Rhiphæis nunquam viduata pruinis
Lustrabat, raptam Euridicen, atque irrita Ditis
Dona querens, spretæ Ciconum quo*munere matres — Nuptijs ejus
Inter sacra deûm, nocturnaq; Orgia Bacchi
Discerptum latos iuuenem sparsere per agros.
Tum quoq; * marmorea caput a ceruice reuulsum, — Pulchro, candida.
Gurgite cùm medio portans Oeagrius Hebrus
Volueret Eurydicen vox ipsa, & frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen anima fugiente vocabat:

Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus: & se iactu dedit æquor in altum:
Quaq; dedit, spumantem undam sub vertice torsit.
At non* Cyrene, namque ultra affata timentem,
Nate licet tristes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi caussa: hinc miserabile nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misere apibus, tu munera supplex
Tende, petens pacem, & * faciles venerare Napæas.
Namq; dabunt veniam votis, irasq; remittent.
Sed modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quattuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,
Delige, & * intacta totidem ceruice iuuencas.
Quattuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, & sacrum iugulis demitte cruorem:
Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
Post ubi nona suos aurora ostenderit ortus:
Inferias Orphei Lethæa papauera mittes,
Et nigram mactabis ouem, lucumq; reuisis:
* Placatam Eurydicen vitula* venerabere cæsa.
Haud mora: continuò matris præcepta facessit:
Ad delubra venit, monstratas excitat aras:
Quattuor eximios præstanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem ceruice iuuencas.
Post ubi nona suos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumq; reuisit.
Hic verò subitum, ac dictu mirabile monstrum
Aspiciunt: liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes, utero, & ruptis efferuere costis:
Immensasq; trahi nubes, iamq; arbore summa
Confluere, & lentis * uuam demittere ramis.
Hæc super aruorum cultu, pecorúmq; canebam,
Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorq; volentes

Subauditer-sita est.

Exorabiles ad ignoscendum paratas.

Indomita.

Hypallage pro veneratam placabis.

In morem uuæ defluere.

*Per populos dat iura, viamq; affectat * olympo:*
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studijs florentem ignobilis oti:
*Carmina qui lusi pastorum, * audaxq; iuuenta,*
Tityre te patulæ cecini sub tegmine fagi.

Præparat sibi diuinos honores. Scripsit enim bucolica, vt ait Seruius, natus annos 28.

GEORGICORVM FINIS.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS

LIBER I.

ARGVMENTVM.

Troia capta, Æneas Anchisæ & Veneris filius, vir singulari pietate, parique fortitudine prædictus, dum errores sui anno septimo per mare Tyrrheoum a Sicilia in Italiam nauigat, immissa ab Æolo rege ventorum (rogatu Junonis) grauissima tempestate, ad Libycum littus appellitur: egressusque in terram, septem ingenti magnitudine ceruos sagittis prosternit, singulosque in singulas naues (tot enim ex dispersa classe collegerat) æqualiter distribuit: sociosque deinde longis iam erroribus fatigatos, spe futuræ quietis ad tolerandum quod reliquum erat laboris, hortatur. Interea Venus Æneæ sui Troianorumq; caussam apud Jouem agit, omniumq; calamitatum illarum caussam Junoni imputat. Iupiter contrà, reserata fatorum serie, spe felicis posteritatis, potentiæq; Romanorum, filiæ dolorem consolatur. Cuius oratione confirmata Venus Æneæ suo, locorum ignaro, & explorandæ regionis caussa huc illuc oberranti, sese obuiam præbet: nauésque dispersas saluas esse nuntiat: ostenditque non procul illinc abesse Carthaginē, quam tunc in ijs locis condebat Dido. Æneas itaque matris beneficio caua nube cinctus, vnà cum Achate Carthaginem ingreditur: vbi & socios saluos reperit, & a Didone benignè excipitur. Venus tamen, quod neque Junonio hospitio, neque muli-

muliebri inconstantiæ satis fideret, sopito in Idaliæ lucis Ascanio, pro eo Cupidinem substituit, qui inter amplexus & oscula latenter reginæ amorem inspirat Æneæ.

Aliud argumentum.

Æolus immittit ventos, Iunone precante,
Troianosq; vagos Libycas expellit in oras.
Solatur Venerem dictis pater ipse dolentem.
Aeneam recipit pulchra Carthagine Dido:
Cui Venus Ascanij sub imagine mittit Amorem.

LLE ego, qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egressus syluis, vicina coëgi
Vt quamuis auido parerent arua colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
**Arma virumq; cano: Troia qui primus ab oris*
Italiam fato profugus, Lauinaq; venit
Littora: multùm ille & terris iactatus & alto,
Vi superûm, sæuæ memorem Iunonis ob iram:
Multa quoque & bello passus, dũ conderet vrbem,
Inferretq; deos Latio: genus vnde Latinum,
Albaniq; patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa mihi caussas memora, quo numine læso,
Quidue dolens regina deûm, tot voluere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit, tantæne animis cœlestibus iræ?
Vrbs antiqua fuit (Tyrij tenuere coloni)
Carthago, Italiam contra, Tiberinaq; longè
Ostia, diues opum, studijsq; asperrima belli.
Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam

ὕστερον πρότερον, ad Homeri exemplũ, primùm n. de erroribus Aeneæ, deinde de bello in Italia gesto scripsit.

*Posthabita coluisse Samo: hîc illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
(Si qua fata sinant) iam tum tenditq́; fouétque.
Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum latè regem, belloq́; superbum
Venturum excidio Libyæ: sic* voluere Parcas.
Id metuens, veterisq́; memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro charis gesserat Argis.
Nec dum etiam caussæ irarum, sæuiq́; dolores
Exciderant animo: manet alta mente repostum
Judicium Paridis, spretæq́; iniuria formæ,
Et genus inuisum, & rapti Ganimedis* honores.
His accensa super, iactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaûm, atq; immitis Achilli,
Arcebat longè Latio: multosq́; per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
VIX e conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant:
Cùm Juno æternum seruans sub pectore vulnus,
Hæc secum, Méne incepto desistere victam?
Nec posse Italia Teucrorum auertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallásne exurere* classem
Argiuûm, atque ipsos potuit submergere ponto,
Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei?
Ipsa Jouis rapidum iaculata e nubibus ignem,
Disiecitq́; rates, euertitq́; æquora ventis:
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, scopulóque infixit acuto:
Ast ego, quæ diuûm incedo* regina, Jouisq́;
Et soror, & coniux, vna cum gente tot annos
Bella gero: & quisquam numen Junonis adoret
*Præterea? aut supplex aris imponat honorem?
Talia flammato secum dea corde volutans,

Non contempta, sed in secundis habita.

Vna enim loquitur, altera scribit, tertia fila deducit.

Homerus in Ili. 263.

Ob ministerium poculorum, ad quod receptus est, remota Hebe, Junonis filia

De vna loquitur Aiacis naue: sed totum pro parte ad inuidiam posuit.

Homerus in Ili. 39.

i. Postea: vt alibi quoq;.

Nim-

Nimborũ in patriam, loca fœta furẽtibus Austris*
Aeoliam venit. hîc vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos tempestatesq́ue sonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere frænat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt, celsa sedet Æolus arce,*
Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras.
Ni faciat: maria, ac terras, cœlúmque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantq́ue per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
*Hoc metuens: molémque & * montes insuper altos*
Imposuit: regémque dedit, qui fœdere certo
Et premere & laxas sciret dare iussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus vsa est.
Æole (namque tibi diuûm pater, atq́ue hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos)
Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victósque penates.*
Incute vim ventis, submersásque obrue puppes:
Aut age diuersas, & disjice corpora ponto.
** Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,*
Quarum quæ forma pulcherrima, Deiopeiam
Connubio iungam stabili, propriámque dicabo:
Omnes vt tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contrà, Tuus, o regina, quid optes,
Explorare labor: mihi iussa capessere fas est.
Tu mihi quodcũq́ue hoc regni, tu sceptra, Jouémque*
Concilias: tu das epulis accumbere diuûm,
Nimborúmque facis tempestatúmque potentem.
Hæc vbi dicta, cauum conuersa cuspide montem*
Impulit in latus: at venti velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totúmque à sedibus imis
Vnà Eurúsque Notúsq́ue ruunt, creberque procellis
Afri-

Plena, grauida.

Non otiatur sed curat.

Id est, molem montis vt alibi, pateris libamus & auro.

Ergo contemnendos.

Homerus in Il. 94. 156.

Motus enim aëris. i. Junonis ventos creat, quibus præest Æolus. Homerus in Od. 46.

Africus, & vastos voluunt ad littora fluctus.
Insequitur clamórq; virûm, stridórq; rudentum.
Eripiunt subitò nubes cœlumq; diemq;
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præsentemq; viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneæ soluuntur frigore membra.
Homerus in Od.46. *Ingemit, & duplices* tendens ad sidera palmas,*
Talia voce refert: O terq; quaterq; beati,
Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere: ô Danaum fortissime gentis
Tydide, mêne Iliacis occumbere campis
Non potuisse? tuaq; animam hanc effundere dextra?
Sæuus vbi Aeacidæ telo iacet Hector, vbi ingens
Sarpedon, vbi tot Simois correpta sub vndis
Scuta virûm, galeasq;, & fortia corpora voluit.
Talia iactanti stridens Aquilone procella
Contrarius enim est Aquilo in Italiam euntibus. *Velum* aduersa ferit, fluctusq; ad sidera tollit.*
Franguntur remi: tum prora auertit, & vndis
Dat latus: insequitur cumulo præruptus aquæ mõs.
Hi summo in fluctu pendent: his vnda dehiscens
Terram inter fluctus aperit: furit æstus arenis.
Ob tempestatem. *Treis Notus abreptas in saxa* latentia torquet:*
(Saxa vocant Itali medijs quæ in fluctibus Aras:
Dorsum immane mari summo tres Eurus ab alto
In breuia, & Syrtes vrget (miserabile visu)
Illiditq; vadis, atque aggere cingit arenæ.
Vnam quæ Lycios fidumq; vehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
Homerus in Od.110. *In* puppim ferit: excutitur, pronusq; magister*
Voluitur in caput: ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circũ, & rapidus vorat æquore vor-
** Apparent rari nantes in gurgite vasto: [tex.*
Homerus in Od.110. *Arma virûm: tabulæq;, & Troia gaza per vndas.*
Iam validam Ilionei nauem, iam fortis Achatæ,

Et qua vectus Abas, & qua grandæuus Alethes,
Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes* — Vis venti.
Accipiunt inimicum imbrem, rimisq́; fatiscunt.
Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamq́; hyemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis: grauiter commotus & alto
Prospiciens summa placidum caput extulit vnda, — Homerus in Ili. 100.
Disiectam Aeneæ toto videt æquore classem,*
Fluctibus oppressos Troas, cœliq́; ruina.
Nec latuere doli fratrem Iunonis, & iræ:
Eurum ad se Zephirumq́; vocat: de hinc talia fatur, — Homerus in Ili. 12.
Tantáne vos generis tenuit fiducia vestri?
Iam cœlum terrámq́; meo sine numine, venti,
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
**Quos ego. sed motos præstat componere fluctus:* — Sermo imperfectus, iram indicans.
Pòst mihi non simili pœna commissa luetis.
Maturate fugam, regique hæc dicite vestro:
** Non illi imperium pelagi, sæuumq́; tridentem,* — Homerus in Ili. 163.
Sed mihi sorte datum. tenet ille immania saxa
Vestras Eure domos: illa se iactet in aula
Aeolus, & clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectásque fugat nubes, solémque reducit.
Cymothoe simul, & Triton adnixus acuto
Detrudunt naues scopulo: leuat ipse tridenti,
Et vastos aperit Syrtes, & temperat æquor,
Atque rotis summas leuibus perlabitur vndas:* — Homerus in Ili. 137.
Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est*
Seditio, sæuitque animis ignobile vulgus, — Tempestati motum populi comparat.
Iamq́; faces, & saxa volant furor arma ministrat:
Tum pietate grauem ac meritis si fortè virum quem
Conspexere silent, arrectisq́; auribus astant,
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet: — Vectus per maria, cœlo sereno.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor cœloque inuectus aperto,*

Flectit

Flectit equos, curruq; volans dat lora secundo.
Defessi Æneadæ, quæ proxima littora cursu
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inq; sinus scindit sese vnda * reductos.
Hinc atq; hinc vastæ rupes, geminiq; minantur
In cœlum scopuli: quorum sub vertice latè
Æquora tuta silent: tum syluis scena coruscis
Desuper, horrentiq; atrum nemus imminet vmbra.
Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, * viuoq; sedilia saxo:
Nympharum domus. hîc fessas non vincula naues
Vlla tenent, vnco non alligat anchora morsu.
Huc septem Æneas collectis nauibus omni
Ex numero subit: ac magno telluris amore
Egressi optata potiuntur Troës arena,
Et sale * tabentes artus in littore ponunt.
Ac primùm silicis scintillam excudit Achates,
* Suscepitq; ignem folijs, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitq; in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam vndis, Cerealiaq; arma
Expediunt * fessi rerum: frugesq; receptas
Et torrere parant flammis, & frangere saxo.
Æneas scopulum interea conscendit, & omnem
Prospectum latè pelago petit, Anthea siquâ
Iactatum vento videat Phrygiasq; biremes,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus * arma Caici.
Nauem in conspectu nullam, tres littore ceruos
Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur
A tergo, & longum per valles pascitur agmen.
Constitit hîc, arcúmque manu celerésque sagittas
Corripuit fidus quæ tela gerebat Achates.
Ductorésque ipsos primùm capita alta ferentes
Cornibus arboreis sternit: tum vulgus, & omnem

Homerus in Od. 113.

Qui recolliguntur, & replicantur.

Naturali vt viuo prætervehor ostia saxo.

Malefactos aspergine.

Pro suscepit

Inopia fatigati.

Quia nauigantium militum est mos, puppibus arma religare: vt alibi Pacem orare manu, præfigere puppibus arma.

Misce

Miscet agens telis nemora inter frondea turbam:
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerũ cũ nauibus æquet. Homerus in Ili. 93.
Hinc portum petit, & socios partitur in omnes.
Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes
Littore Trinacrio, dederatq; abeuntibus heros,
Diuidit, & dictis mœrentia pectora mulcet. Homerus in Od. 107.
O socij, (neque enim ignari sumus ante malorum)*
O passi grauiora: dabit deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penitúsque sonantes
Accestis scopulos, vos & Cyclopea saxa Accesserunt enim ad scopulos, non peruenerũt, i. pericula non tulerũt, sed propè adierunt.
Experti, reuocate animos, mœstúmq; timorem
Mittite, forsan & hæc olim meminisse iuuabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum
**Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas*
Ostendunt: illic fas regna resurgere Troiæ.
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.
Talia voce refert, curisq; ingentibus æger
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.
Illi se prædæ accingunt dapibusq; futuris:
Tergora diripiunt costis, & viscera nudant:
Pars in frusta secant, verubusq; trementia figunt:* Homerus in Ili. 10.
Littore ahena locant alij, flammasq; ministrant.
Tum victu reuocant vires: fusiq; per herbam
Implentur veteris Bacchi pinguisq; ferinæ. Homerus in Ili. 10. 28. 273.
** Postquam exempta fames epulis, mensæq; remotæ,*
Amissos longo socios sermone requirunt:
Spemq; metumq; inter dubij seu viuere credant,
Siue extrema pati, nec iam exaudire vocatos.
Præcipuè pius Æneas, nunc acris Oronti, Homerus in Ili. 263. 78. 273.
Nunc Amyci casum gemit & crudelia secum
Fata Lyci, fortemq; Gyan, fortémque Cloanthum.
Et iam finis erat, cùm Iuppiter æthere summo
Despiciens mare veliuolum, terrasq; iacentes,
Littoraq;, & latos populos, sic vertice cœli

Con-

Constitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum tales iactantem pectore* curas
Tristior, & lachrymis oculos suffusa nitentes,
Alloquitur Venus. O qui res hominumq; deumq;
Aeternis regis imperijs, & fulmine terres,
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere? quibus tot funera passis
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certè hinc Romanos olim,* voluentibus annis,
Hinc fore ductores, reuocato a sanguine Teucri,
Qui mare qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus: quæ te genitor sententia vertit?
Hoc equidem occasum Troiæ, tristésq; ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur: quem das finem rex magne laborum?
Antenor potuit medijs elapsus Achiuis
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem superare Timaui:
Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis
It mare præruptum & pelago premit arua sonanti.
Hic tamen ille vrbem Pataui, sedésq; locauit
Teucrorum, & genti* nomen dedit, armaq; fixit
Troia: nunc placida compostus pace quiescit.
Nos tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Nauibus (infandum) amissis, vnius ob iram
Prodimur, atque Italis longè disiungimur oris.
Hic pietatis honos? sic nos in sceptra reponis?
Olli subridens* hominum sator atque deorum,
Vultu quo cœlum, tempestatésq; serenat,
Oscula* libauit natæ: dehinc talia fatur.
Parce metu Cytherea: manent immota tuorum
Fata tibi: cernes vrbem, & promissa Lauini
Mœnia, sublimemq; feres ad sidera cœli
Magnanimum Aeneam: neque me sententia vertit.

Secundum Stoicos, qui deos dicunt curare mortalia.

Participium pro nomine: volubilis enim significat annos, qui voluuntur, non voluunt: vnde illud, Atque in se sua per vestigia voluitur annus.

Quod ne victori quidem Aeneæ concedetur. Romani enim, non Troiani, dicti sunt eius posteri.

Homerus in Ili. 55.

Leuiter tetigit.

Hic

Hic tibi (fabor enim, quando hæc te cura remordet,
Longius & voluens fatorum arcana mouebo)
Bellum ingens geret Italia, populosque feroces
*Contundet, moresque viris, & * mœnia ponet:*
Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,
Ternaque transierint Rutulis hyberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, (Ilus erat dum res stetit Ilia regno)
Triginta magnos voluendis mensibus orbes
Imperio explebit, regnumque à sede Lauini
Transferet, & longam multa vi muniet Albam.
Hîc iam tercentum totos regnabitur annos
*Gente sub * Hectorea, donec regina sacerdos*
Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fuluo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mauortia condet
Mœnia, Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi. quin aspera Iuno,
Quæ mare nunc, terrasque metu, cœlumque fatigat,
Consilia in melius referet, mecumque fouebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum: veniet lustris labentibus ætas,
Cùm domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar,
Imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Iulius, à magno demissum nomen Iulo.
Hunc tu olim cœlo, spoliis Orientis onustum,
*Accipies secura: vocabitur hic quoque * votis.*
Aspera tum positis mitescent sæcula bellis:
Cana fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Claudentur belli portæ. Furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centum vinctus ahenis

ὕστερον πρότερον, antè enim vrbs, pòst iura conduntur: sic illud, Arma, virumque cano Troiana, dicendum fuit Æneia: sed poëtarum est mos, nomina ex vicino vsurpare.

Quia bello Punico secundo, vt ait Ennius, Iuno placata cœpit fauere Romanis.

Quia post mortem C. Cæsar meruit aram, fastigium, flaminem. Vt Cicero in Philippicis, Suetonius, Plutarchus & alij.

Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait: & Maia genitum demisit ab alto,
Vt terræ, vtq; nouæ pateant Carthaginis arces
Hospitio Teucris, ne fati nescia Dido
Finibus arceret. volat ille per aëra magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus astitit oris:
Et iam iussa facit. ponuntq; ferocia Pæni
Corda, volente deo, imprimis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentémq; benignam.
At pius Æneas per noctem plurima voluens,
Vt primùm lux alma data est exire, locósque
Explorare nouos, quas vento accesserat oras,
Qui teneant (nã inculta videt) hominésne, feræne,*
Quærere constituit, socijsq; exacta referre.
Classem in conuexo nemorum, sub rupe cauata,
** Arboribus clausam circum, atq; horrentibus *vm-*
Occulit: ipse vno graditur comitatus Achate, [bris
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obuia sylua,
Virginis os habitumq; gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threïssa fatigat
Harpalice, volucrémq; fuga præuertitur Hebrum.
Namq; humeris de more habilem suspẽderat arcum*
Venatrix, dederátq; comas diffundere ventis:
Nuda genu, nodóq; sinus collecta fluentes.
Ac prior: Heus, inquit, iuuenes, monstrate mearum
Vidistis siquam hic errantem fortè sororum.
Succinctam pharetra, & maculosæ tegmine lyncis,
Aut spumantis apri cursum clamore prementem.
Sic Venus: at Veneris contrà sic filius orsus.
Nulla tuarum audita mihi, neque visa sororum.
O quàm te memorem virgo? namq; haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat: ô dea certè:
An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis vna?
Sis fœlix, nostrúmq; leues quæcunq; laborem.

Homerus in Od. 124.

Pro vmbris arborum, vt illud, Molemque & montes.

Aptũ sexui.

Homerus in Od. 52.

Homerus in Ili. 269.

Et,

Et quo sub cœlo tandem: quibus orbis in oris
Iactemur doceas ignari hominúmq; locorumq;
Erramus, vento huc, vastis & fluctibus acti.
Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
Purpureóque altè suras vincire cothurno.
*Punica regna vides, Tyrios, & * Agenoris vrbem:*
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit vrbe profectæ,
Germanum fugiens. longa est iniuria, longæ
Ambages. sed summa sequar fastigia rerum.
Huic coniux Sichæus erat, ditissimus agri
Phœnicum, & magno miseræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primísque iugarat
Ominibus: sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medius venit furor: ille Sichæum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum superat, securus amorum
Germanæ: factumq; diu celauit, & ægram
Multa malus simulans vana spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Coniugis, ora modis attollens pallida miris.
**Crudeles aras traiectáque pectora ferro*
Nudauit: cæcumq; domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriáque excedere suadet:
Auxiliúmque viæ, veteres tellure recludit
Thesauros ignotum argenti pondus & auri.
His commota fugam Dido sociósque parabat:
*Conueniunt quibus aut odium * crudele Tyranni,*
Aut metus acer erat. naues, quæ fortè paratæ
Corripiunt, onerántque auro: portantur auari
Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti.
Deuenêre locos, vbi nunc ingentia cernes

Qua sub cœli parte.

Quam fecerunt Agenoridæ. Agenor autem rex Phœniciæ fuit.

Piæ sunt aræ: sed respexit ad crudele factum Pygmalionis.

Crudelis tyranni. non enim crudele sed iustum est odium in tyrannos.

Mœnia, surgentemq́ noue Carthaginis arcem:
Mercatiq́ solum facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circundare tergo.
Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
Quóue tenetis iter? Quærenti, talibus ille
Homerus in Ili. 9. **Suspirans, imoq́ trahens à pectore vocem,*
O dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum:
Homerus in Od. 98. *Antè diem* clauso componet vesper olympo.*
Nos Troia antiqua (si vestras fortè per aures
Troiæ nomen iit) diuersa per æquora vectos
Fortè sua Libycis tempestas appulit oris.
Sum pius Æneas raptos qui ex hoste penates
Classe veho mecum, fama super æthera notus.
Coritum Tusciæ ciuitatem, vnde fuit Dardanus: qui ex Ioue natus est: ideo intulit poeta, Genus ab Ioue summo sic Seruius. *Italiam quæro* patriam, & genus ab Ioue summo.*
Bis denis Phrygium conscendi nauibus æquor,
Matre dea monstrante viam, data fata sequutus:
Vix septem conuulsæ vndis, Euroq́ supersunt.
Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
Europa atque Asia pulsus. Nec plura querentem
Passa Venus, medio sic inter fata dolore est:
Quisquis es, haud (credo) inuisus cœlestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adueneris vrbem.
Perge modò, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namq́ tibi reduces socios, classemq́ relatam
Nuntio, & in tutum versis aquilonibus actam:
Ni frustra augurium vani docuere parentes:
Aspice bis senos lætantes agmine cygnos,*
Cygnos nauibus, aquilam tempestati comparat. *Æthereæ quos lapsa plaga Iouis ales aperto*
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas iam despectare videntur.
Vt reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantusq́ dedêre:
Haud aliter puppesq́ tuæ, pubesq́ tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.

Perge

Perge modo, & qua te ducit via, dirige gressum.
**Dixit: & auertens rosea ceruice refulsit:* Homerus in Ili. 36.
**Ambrosiaeq́; comae diuinum vertice odorem* Homerus in Ili. 154.
Spirauere: pedes vestis defluxit ad imos:
Et vera incessu patuit dea. ille vbi matrem
Agnouit, tali fugientem est voce sequutus.
**Quid natum toties crudelis tu quoque falsis* Homerus in Ili. 36.
Ludis imaginibus? cur dextrae iungere dextram
Non datur, ac veras audire, & reddere voces?
Talibus incusat, gressumq́; ad moenia tendit.
At Venus obscuro gradientes aëre sepsit,* Homerus Od. 56. Apol. Arg. 53.
Et multo nebulae circum dea fudit amictu:* Homerus in Ili. 35. 169.
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
Moliriue moram, aut veniendi poscere causas.
Ipsa Paphum sublimis abit, sedesq́; reuisit* Diuino incessu.
Laeta suas, vbi templum illi, centumq́; Sabaeo
Thure calent arae, sertisq́; recentibus halant.
Corripuere viam interea, quà semita monstrat:
Iamq́; ascendebant collem, qui plurimus vrbi
Imminet, aduersasq́; aspectat desuper arces.
**Miratur molem Aeneas, magalia quondam:* Homerus in Od. 56.
Miratur portas, strepitumq́; & strata viarum.
Instant ardentes Tyrij: pars ducere muros,* Festinantes.
Molirique arcem, & manibus subuoluere saxa:
Pars aptare locum tecto, & concludere sulco.
Iura, magistratusq́; legunt, sanctumq́; senatum.
Hic portus alij effodiunt: hic alta theatris Homerus in Ili. 15.
Fundamenta locant alij, immanesq́; columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris. Sine sordibus.
Qualis apes aestate noua per florea rura
Exercet sub sole labor: cùm gentis adultos Pecus enim dicimus, quicquid humana lingua, & effigie caret.
Educunt foetus: aut cùm liquentia mella*
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum: aut agmine facto,
Ignauum fucos pecus a praesepibus arcent.*

Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
O fortunati quorum iam mœnia surgunt,
Æneas ait, & fastigia suspicit vrbis.
Infert se septus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miscetq; viris, neque cernitur vlli.
** Lucus in vrbe fuit media, lætissimus vmbra:*
Quò primùm iactati vndis, & turbine Pœni
Effodêre loco signum, quod regia Iuno
Monstrarat, caput acris equi: sic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per secula gentem:
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum, & numine diuæ:
Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæq;
Ære trabes: foribus cardo stridebat ahenis.
Hoc primùm in luco noua res oblata timorem*
Leniit: hîc primùm Æneas sperare salutem
Ausus, & afflictis melius confidere rebus.
Námq;, sub ingenti lustrat dum singula templo
Reginam operiens: dum quæ fortuna sit vrbi,
Artificumq; manus inter se, operúmq; labores
Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Belláq; iam fama totum vulgata per orbem.
Atridas, Priamumq;, & sæuum ambobus Achillem.
Constitit, & lachrymans, Quis iam locus (inquit) Achate,
Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
En Priamus. sunt hîc etiam sua præmia laudi,*
Sunt lachrymæ rerũ: & mentem mortalia tangunt.
Solue metus: feret hæc aliquam tibi fama salutem.
Sic ait: atque animum pictura pascit inani,
** Multa gemens, largoq; humectat flumine vultum.*
Namq; videbat, vti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graij, premeret Troiana iuuentus.*
Hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
** Nec procul hinc Rhesi niueis tentoria velis*
Agnoscit

Vbicunque lucum Virgilius ponit sequitur cõsecratio.

Secuta enim alia quoque sunt quæ formidinem detraxere.

Virtuti.

Homerus in Il. 9 1.173.

Hectorem significat.

Homerus in Ilia. 12.

Agnoscit lachrymans, primo quae prodita somno
*Tydides multa vastabat caede cruentus:
*Ardentésq; auertit equos in castra prius, quàm
Pabula gustassent Troiae, Xanthúmq; bibissent.
Parte alia fugiens amissis Troilus armis
Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis: curruq; haeret resupinus inani,
Lora tenens tamen. huic ceruixq; comaeq; trahuntur
Per terram, & versa puluis inscribitur hasta.
*Interea ad templum non aequae Palladis ibant
Crinibus Iliades passis peplúmque ferebant
Suppliciter tristes, & tunsae pectora palmis.
*Diua solo fixos oculos auersa tenebat.
*Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros,
Exanimúmq; auro corpus vendebat Achilles.
Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Vt spolia, vt currus, vtq; ipsum corpus amici,
*Tendentémq; manus Priamum conspexit inermes.
Se quoq; principibus permistum agnouit Achiuis,
Eoásq; acies, & nigri* Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisq; in millibus ardet,
Aurea subnectens exertae cingula mammae,
Bellatrix, audétque viris concurrere virgo.
Haec dum Dardanio Aeneae miranda videntur,
Dum stupet, obtutuq; haeret defixus in vno:
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Incessit, magna iuuenum stipante caterua:
*Qualis in Eurotae ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros, quam* mille sequutae
Hinc atq; hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradiénsq; deas supereminet omnes:
Latonae tacitum pertentant gaudia pectus:
Talis erat Dido, talem se laeta ferebat
Per medios instans operi, regnisque futuris.*

Duo tantùm nominantur Diomedes, & Achilles, vt excusetur Aeneas, si est a fortibus victus.

Homerus in Ili. 19.

Homerus in Ili. 263. 271

Homerus in Ili. 271.

Homerus in Ili. 171.

Aurorae filij quae ab Aethiopibus prima surgit ideo Niger Memnon, vt in Aethiopia natus, appellatur.

Homerus in Od. 51.

Finitus numerus pro infinito.

Camera incurua, ad imaginē cœli referendam, quod conuexum est.

Tum foribus diuæ, media testudine templi,*
Septa armis solioq́, altè subnixa resedit.
Iura dabat, legesq́ viris, operumq́ laborem
Partibus æquabat iustis, aut sorte trahebat:
Cum subitò Æneas concursu accedere magno
Antea, Sergestumq́, videt, fortemq́ Cloanthum,
Teucrorumq́ alios: ater quos æquore turbo

Desierat, segregauerat.

Dispulerat, penitùsq́ alias adduxerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates:

Lætitia ob socios liberatos, metu ob concursum Pœnorum.

** Lætitiáque metuq́ auidi coniungere dextras*
Ardebant: sed res animos incognita turbat,
Dissimulant, & nube caua speculantur amicti.
Quæ fortuna viris classem quo littore linquant,
Quid veniant, cunctis nam lecti nauibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit.

Blāditur: vt a laude beneuolentiā captet.

O regina, nouam cui condere Iupiter vrbem,*
Iustitiáq́ dedit gentes frænare superbas,
Troes te miseri, ventis maria omnia vecti
Oramus, prohibe infandos a nauibus ignes:
Parce pio generi, & propius res aspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare penates
Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas.
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus: (Hesperiam Graij cognomine dicunt)
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ:
Oenotrij coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit.
Cùm subito assurgens fluctu nimbosus Orion

Obstinatè vrgentibus.

In vada cæca tulit, penitùsq́ procacibus Austris,*
Perq́ vndas, superante salo, perq́ inuia saxa
Dispulit, huc pauci vestris adnauimus oris.
Quod genus hoc hominum? quaue hūc tam barbara [morem

Per-

Permittit patriæ? hoſpitio prohibemur arenæ.
Bella cient,* primáq; vetant conſiſtere terra. Littore.
Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
At ſperate Deos memores fandi, atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis: quo iuſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello maior, & armis.
Quem ſi fata virum ſeruant, ſi veſcitur aura
Ætherea, nec adhuc crudelibus occubat vmbris:
Non metus: officio nec te certaſſe priorem
Pœniteat: ſunt & Siculis regionibus vrbes,
Armáq; Troianóq; a ſanguine clarus Aceſtes.
Quaſſatam ventis liceat* ſubducere claſſem,
Et ſyluis aptare trabes, & ſtringere remos:
Si datur Italiam, ſocijs, & rege recepto,
Tendere, vt Italiam læti, Latiúmq; petamus:
Sin abſumpta ſalus, & te, pater optime Teucrûm
Pontus habet Libyæ, nec ſpes iam reſtat Iuli,
At freta Sicaniæ ſaltem, ſedéſq; paratas,
Vnde huc aduecti, regemq; petamus Aceſten.
Talibus Ilioneus: cuncti ſimul ore* fremebant
Dardanidæ.
Tum breuiter Dido, vultum* demiſſa profatur:
Soluite corde metum Teucri: ſecludite curas.
Res dura, & regni nouitas me talia cogunt
Moliri, & latè fines cuſtode tueri.
Quis genus Æneadûm, quis Troiæ neſciat vrbem?
Virtutéſq;, viróſq;, aut tanti incendia belli?
Non obtuſa adeò geſtamus pectora Pœni:
Nec tam auerſus equos Tyria ſol iungit ab vrbe.
Seu vos Heſperiam magnam, Saturniáq; arua,
Siue Erycis fines, regemq; optatis Aceſten,
Auxilio tutos dimittam, opibúſq; iuuabo.
Vultis & his mecum pariter conſidere regnis?
Vrbem quam ſtatuo, veſtra eſt: ſubducite naues:
Tros, Tyriúſq; mihi nullo diſcrimine* agetur. Regetur.

In terram trahere. deducere autẽ eſt, in mare mittere vt, Deducunt naues ſocij.

Conſentiebant.

Poëtica figura: vt illud Oculos ſuffuſa nitentes.

Atque vtinam rex ipse Noto compulsus eodem
Qui hoc vnum agant vt Æneam inueniant. *Afforet Æneas: equidem per littora* certos*
Dimittam, & Libyæ lustrare extrema iubebo,
Si quibus eiectus syluis aut vrbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Æneas, iam dudum erumpere nubem
Homerus in Il.226. *Ardebant. prior Æneam compellat Achates.*
Nate dea, quæ nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides, classem sociósque receptos.
Vnus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum: dictis respondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cùm circumfusa repentè
Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum:
Homerus in Od.53. *Restitit Æneas, claráque in luce refulsit,*
Os, humerósque Deo similis, námque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, luménq; iuuentæ
Pulchrum: vt Horatius purpureis ales coloribus. **Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.*
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum, Pariúsue lapis circundatur auro.
Tum sic reginam alloquitur, cunctisq; repentè
Homerus Od.210. **Improuisus ait: Coram, quem quæritis adsum*
Troius Æneas, Libycis ereptus ab vndis.
O sola infandos Troiæ miserata labores:
Quæ nos relliquias Danaûm, terræq; marisq;
Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,
Et publico & priuato dignaris hospitio. *Vrbe, domo* socias: grates persoluere dignas*
Non opis est nostræ, Dido: nec quicquid vbiq; est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
Dij tibi (si qua pios respectant numina, si quid
Vsquam iustitiæ est, & mens sibi conscia recti)
Nascentium meritis. *Præmia digna ferant. quæ te tam* læta tulerunt*
Secula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluuij current, dum montibus vmbræ
Lustrabunt conuexa, polus dum sidera pascet:
Semper honos, noménque tuum, laudésq; manebunt:

Quæ me cunque vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, læuaq; Serestum:
Pòst alios, fortemq; Gyan, fortemq; Cloanthum.
**Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido,*
Casu deinde viri tanto: & sic ore loquuta est:
Quis te nate dea, per tanta pericula casus
**Insequitur? quæ vis immanibus applicat oris?*
Túne ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ
Alma Venus Phrygij genuit Simoentis ad vndam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulsum patrijs, noua regna petentem
Auxilio Beli. genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, & victor ditione tenebat.*
Tempore iam ex illo casus mihi cognitus vrbis
Troianæ, nomenq; tuum, regésque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat.
Séque ortum antiqua Teucrorum a stirpe volebat.
Quare agite, ô tectis iuuenes succedite nostris,
Me quoque per multos similis fortuna labores
Iactatam, hac demum voluit consistere terra.
**Non ignara mali, miseris succurrere disco.*
Sic memorat: simul Æneam in regia ducit
Tecta: simul diuûm templis indicit honorem.
Nec minus interea socijs ad littora mittit.
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pingues centum cum matribus agnos,
Munera, lætitiámque dei.
At domus interior regali splendida luxu
Instruitur: medijsq; parant conuiuia tectis.
Arte laboratæ vestes, ostróque superbo:
Ingens argentum mensis, cælatáque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiqua ab origine gentis.*
Æneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naues præmittit Achatē,
Ascanio

Homerus in Ili. 171.

Admirantis, non interrogantis, Seruius ait esse.

Quam subactam concessit Belo.

Ideo, non sum ignara bis enim intelligendū, Non, vt ait Seruius.

A Belo primo Assyriorum rege, ad Belum, Didonis patrē, qui & ipse Assyrius fuit.

Ascanio ferat hæc, ipsumq; ad mœnia ducat:
Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.
Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre iubet, pallam signis, auroq; rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argiuæ Helenæ quos illa Mycenis,
*Pergama cùm peteret * inconcessosq; Hymenæos,*
Extulerat: matris Ledæ mirabile donum.
Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
Maxima natarum Priami, colloq; monile
** Baccatum, & duplicem gemmis, auroq; coronam.*
Hæc celerans, iter ad naues tendebat Achates.
At Cytherea nouas artes, noua pectore versat
Consilia, vt faciem mutatus, & ora Cupido
*Pro dulci Ascanio veniat, donisq; * furentem*
Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguã, Tyriosq; bilingues.
Vrit atrox Iuno: & sub noctem cura recursat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem.
** Nate, meæ vires, mea magna potentia solus,*
Nate patris summi qui tela Typhoëa temnis,
Ad te confugio, & supplex tua numina posco.
Frater vt Æneas pelago tuus omnia circum
*Littora * iactetur, odijs Iunonis iniquæ,*
Nota tibi, & nostro doluisti sæpe dolore.
Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisq; moratur
Vocibus: & vereor, quo se Iunonia vertant
Hospitia, haud tanto cessabit cardine rerum.
Quocirca capere antè dolis: & cingere flamma
Reginam meditor, ne quo se numine mutet,
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Quà facere id possis, nostram nunc accipe mentem
Regius accitu chari genitoris ad vrbem
*Sidonium puer ire parat, mea * maxima cura:*
Dona ferens pelago, & flammis restantia Troia.

Non enim matrimonium, sed adulterium fuit cum Paride.

Margaritis ornatum.

Pro, incensam furere faciat: poëtica figura.

Homerus in Ili. 154.

Satis erat, iactatur. nam, que, abundat quod notauit Seruius.

Quod ei regnum Italiç Romanaque tellus debebatur

Hunc

Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
Aut super Idalium sacrata sede recondam:
*Ne qua scire dolos, *mediúsue occurrere possit.* Importunus
Tu faciem illius noctem non amplius unam
Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:
Ut cùm te gremio accipiet lætissima Dido,
Regales inter mensas laticemq; Lyæum:
Cùm dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
**Occultum inspires ignem, fallasq; veneno.* Occultus ignis, definitio amoris est.
Paret Amor dictis charæ genitricis, & alas
Exuit, & gressu gaudens incedit Iuli.
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat & fotum gremio dea tollit in altos
*Idaliæ lucos: vbi mollis *amaracus illum* Sampsucus vocatur.
Floribus, & dulci aspirans complectitur vmbra.
Iamq; ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyrijs duce lætus Achate.
Cùm venit, auleis iam se regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamq; locauit.
Iam pater Æneas & iam Troiana iuuentus
**Conueniunt: stratoq; super discumbitur ostro.* Homerus in Ili. 95.
Dant famuli manibus lymphas, Cereremq; canistris
Expediunt, tonsisq; ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
*Cura penum *struere, & flammis adolere penates.* Vnde structores dicũtur, qui fercula componunt.
Centum aliæ totidemq; pares ætate ministri,
Qui dapibus mensas onerent, & pocula ponant.
Necnon & Tyrij per limina læta frequentes
Conuenêre, toris iussi discumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ, mirantur Iulum,
*Flagrantesq; dei vultus, *simulataq; verba,* Quia videbantur ab Ascanio dici, cùm tamen Cupido loqueretur.
Pallamq; & pictum croceo velamen acantho.
Præcipuè infelix pesti deuota futuræ
Expleri mentem nequit, ardescitq; tuendo
Phœnissa: & puero pariter, donisq; mouetur.

Ille

Jlle vbi complexu Æneæ, colloque pependit,
Et magnum falsi impleuit genitoris amorem,
Reginam petit, hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret: & interdum gremio fouet, inscia Dido
Insideat quantus miseræ deus, at memor ille
*Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
Incipit, & viuo tentat præuertere amore
Iampridem resides animos, desuetáque corda.
Postquam prima quies epulis, mensǽq; remotæ:
Crateras magnos statuunt, & *vina *coronant.
Fit strepitus tectis, vocemq; per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.
Hîc regina grauem gemmis, auróque poposcit,
Impleuitq; mero pateram: quam Belus, & omnes
A Belo soliti. tum facta silentia tectis.
Iupiter (hospitibus nam te dare iura loquuntur)
Hunc lætum Tyrijsq; diem, Troiáque profectis
Esse velis, nostrósque huius meminisse minores.
Adsis lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno:
Et vos ô cœtum Tyrij celebrate fauentes.
Dixit, & in mensa laticum libauit honorem:
Primáque libato *summo tenus attigit ore.
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hausit
Spumantem pateram, & pleno se proluit auro.
Post alij *proceres. cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Solísq; labores,
Vnde *hominum genus & pecudes, vnde imber, & ignes:
Arcturum, pluuiásq; Hyadas, geminósq; Triones:
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hyberni: vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausum Tyrij, Troésq; sequuntur.
Nec non & vario noctem sermone trahebat

Præceptorum, quæ mater dederat.

Vina pro poculis posuit, Coronant autem, id est, implent vsque ad marginē.

Reginæ verecundiam ostendit.

Apol. Arg. 12.

Originem ducentium, si fabulæ respiciuntur, a Prometheo, aut a Deucalione, & Pyrrha.

Infelix

Infelix Dido, longumq́; bibebat amorem,
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa.
Nunc quibus Auroræ venisset filius armis,
Nunc quales Diomedis equi: nunc quantus Achilles.
Immo age, & a prima dic hospes origine nobis
Insidias, inquit, Danaûm, casusq́; tuorum,
Erroresque tuos, nam te iam septima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus æstas.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER II.

ARGUMENTUM.

Didonis voluntati morem gerens Æneas, Excidij Troiani seriem narrat: ea est hujusmodi. Græci decimo belli Troiani anno, attritis iam viribus, virtutique diffidentes, ad dolum confugiunt: nocteque ea quæ vrbis incendium antecessit, fugam simulantes, circa Tenedũ latitant, relicto in agro Troiano equo ligneo tantæ magnitudinis, vt portis vrbis recipi non posset. eius vtero lectissimum quemq; procerũ includunt. Troiani partim fraude Sinonis impulsi, partim Laocoontis supplicio territi, diruta muri parte, equum in arce statuunt. Nocte intempesta Græci à Tenedo profecti, per eam muri ruinam, qua equus erat introductus, vrbem inuadunt. Sinon reserato equi vtero armatos emittit: omnia ferro flammísque fœdantur. Æneas interim ab Hectore in somnis admonetur, vt sibi fuga consulat, deósque patrios incendio eripiat. Ille tamen honestam mortem turpi fugæ præferens, frustra in arma ruit, satis feliciter primus impetus succedit Troianis, donec Chorœbi consiliũ sequuti, sumptis Græcorum armis suorum telis obruuntur. Interea Priami regia oppugnatur, Priamúsque ipse à Pyrrho Achillis filio interficitur. Æneas itaq; frustra tentatis omnibus, cùm iam nihil spei reliquum esset, sacra Anchisæ patri committit, eóque in humeros suos sublato, assumptísque

Ascanio

Ascanio filio Creusaq; vxore, fugam arripit. Græci a tergo insequuntur. In eo tumultu Creusam vxorem amittit: cuius quærendæ causa, per totam vrbē oberranti, obuia fit vxoris vmbra, virúmque mortis suæ certiorem facit. ipse ad socios reuertitur, quò iam magnus virorum mulierúmque numerus confluxerat, eius auspicium, quocunque terrarum abducere vellet, sequi paratus.

Aliud Argumentum.

Cogitur Æneas bellorum exponere casus,
Graiorumq; dolos, & equum, fraudemq; Sinonis,
Excisamq; vrbem, Priamiq; miserrima fata:
Vtq; patrem impositum forti ceruice per ignes
Extulerit, charamq; amiserit ipse Creusam.

CONTICVERE omnes*. *intentique ora tenebant.* — Homerus in Od.111.& Apollonius Arg.13.
Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto.
Infandum regina iubes renouare dolorem: — quia magnum.
Troianas vt opes, & lamentabile regnum*
Eruerint Danai, quæque ipse miserrima vidi, — Homerus in Ili.142.
Et quorum pars magna fui. quis talia fando*
Myrmidonum, Dolopumue, aut duri miles Vlyssi* — Non laboriosi, sed crudelis.
Temperet a lachrymis? & iam nox humida cælo
Præcipitat, suadentq; cadentia sidera somnos.
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breuiter Troiæ supremum audire laborem:
Quanquam animus meminisse horret, luctuq; refugit, — Ingeniose: ac si diceret consilio deę Troianis iratę.
Incipiam. Fracti bello, fatisq; repulsi
Ductores Danaum tot iam labentibus annis,
Instar montis equum diuina Palladis arte*
Ædificant, sectaque intexunt abiete costas.

Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.
Huc delecta virûm sortiti corpora furtim
Includunt caeco lateri: penitúsque cauernas
Ingentes, uterúmque armato milite complent.
Est in conspectu Tenedos, notissima fama
Insula, diues opum, Priami dum regna manebant,
Nunc tantùm sinus, & * statio malè fida carinis.
Huc se prouecti deserto in littore condunt:
Nos abijsse rati, & vento petijsse Mycenas.
Ergo omnis longo soluit se Teucria luctu:
Panduntur portae, iuuat ire & Dorica castra,
Desertósque videre locos, littúsque relictum.
Hic Dolopum manus, hîc saeuus tendebat Achilles:
Classibus hîc locus: hic acies certare solebant.
Pars stupet innuptae donum exitiale Mineruae,
Et molem mirantur equi: primúsque Thymoetes
Duci intra muros hortatur, & arce locari,
Siue * dolo, seu iam Troiae sic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaûm insidias, suspectáq; dona
Praecipitare iubent, subiectísq; vrere flammis,
Aut terebrare cauas vteri, & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes, magna comitante caterua,
Laocoon ardens summa decurrit ab arce.
Et procul: ô miseri, quae tanta * insania, ciues?
Creditis auectos hostes? aut vlla putatis
Dona carere dolis Danaûm? sic notus Vlysses?
Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui,
Aut haec in nostros fabricata est machina muros,
Inspectura domos, venturáque desuper vrbi:
Aut aliquis latet error: equo ne credite Teucri.
Quicquid id est, timeo Danaos & dona ferentes.
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inq; * feri curuam compagibus aluum
Contorsit,

Vbi ad tempus naues stant, portus autem est vbi hyemant.

Homerus in Od, 70.

Quo fune omnes decepti.

Insanorum enim est, cōtra se sentire.

Quadrupedis: ab eo quòd toto corpore feratur.

Contorsit, stetit illa tremens: vteroq; recusso
Insonuere cauae, gemitumq; dedere cauernae:
Et si fata deûm, si mens non laeua fuisset,
Impulerat ferro Argolicas foedare latebras:
Troiaq; nunc stares, Priamiq; arx alta maneres.
Ecce manus iuuenem interea post terga reuinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidae: qui se ignotum venientibus vltro,
Hoc ipsum vt strueret, Troiamq; aperiret Achiuis,
Obtulerat; fidens animi, atq; in vtrumq; paratus,
Seu versare dolos, seu certè occumbere morti.* Exercere.
Vndique visendi studio Troiana iuuentus
Circumfusa ruit, certantq; illudere capto.
Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab vno
Disce omnes.
Namq; vt conspectu in medio turbatus inermis* Quasi turbatus: vt Exultat Amozon, quasi Amazon.
Constitit, atq; oculis Phrygia agmina circumspexit:
Heu quae nunc tellus inquit, quae me aequora possunt
Accipere? aut quid iam misero mihi denique restat?
Cui neq; apud Danaos vsquam locus: & super ipsi
Dardanidae infensi poenas cum* sanguine poscunt.* Tormenta & mortem.
Quo gemitu conuersi animi, compressus & omnis
Impetus hortamur fari quo sanguine cretus:
Quidue ferat, memoret, quae sit fiducia capto.
Ille haec, deposita tandem formidine fatur. Homerus in Ili.4.
Cuncta equidem tibi rex fuerint quaecunq; fatebor,
Vera, inquit, neque me Argolica de gente negabo:
Hoc primum: nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemq; improba finget.
** Fando aliquid si fortè tuas peruenit ad aures* Dum sermo habetur.
Belidae nomen Palamedis: & inclyta fama
Gloria, quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella vetabat, Priuatum, id est, mortuum.
*Demisêre neci, nunc * cassum lumine lugent.*
Illi me comitem, & consanguinitate propinquum,

Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dum stabat regno incolumis, regumque vigebat
Consilijs: & nos aliquod nomenque decusque
Gessimus: invidia postquam pellacis Ulyssi*
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris:
Afflictus vitam in tenebris, luctuque trahebam,
Et casum insontis mecum indignabar amici:*
Nec tacui demens: & me, fors si qua tulisset,*
Si patrios unquam remeassem victor ad Argos,
Promisi ultorem, & verbis odia aspera movi.
** Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Ulysses*
Criminibus terrere novis: hinc spargere voces
In vulgum ambiguas, & quaerere conscius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante ministro.*
Sed quid ego haec autem nequicquã ingrata revolvo?
Quidve moror? si omnes uno ordine habetis Achivos,
*Idque audire sat est: iamdudum sumite poenas:**
** Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridae.*
Tum verò ardemus scitari, & quaerere causas,
Ignari scelerum tantorum, artisque Pelasgae.
Prosequitur pavitans, & ficto pectore fatur:
Saepe fugam Danai Troia cupiere relicta
Moliri, & longo fessi discedere bello.
Fecissentque utinam, saepe illos aspera ponti
Interclusit hyems, & terruit Auster euntes.
Praecipuè cùm iam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto sonuerunt aethere nimbi.*
Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phoebi
Mittimus: isque adytis haec tristia dicta reportat.
Sanguine placastis ventos, & virgine caesa,
Cùm primùm Iliacas Danai venistis ad oras:
Sanguine quaerendi reditus, animaque litandum
Argolica. vulgi quę vox ut venit ad aures,
Obstupuere animi, gelidusque per ima cucurrit

Ossa

Margin notes:

Homerus in Ili. 321.

Tacitus.

Post impatientia doloris, nec tacui.

Homerus in Ili. 124.

Subaudi, me destinat arae

Homerus in Ili. 7.

Homerus in Ili. 152.

Pro aëre, poëtica licentia.

*Ossa tremor, cui fata * parent, quem poscat Apollo.*
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
*Protrahit in medios, * quæ sint ea numina diuûm*
Flagitat, & mihi iam multi crudele canebant
Artificis scelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies, tectusque recusat
Prodere voce sua quenquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
*Composito * rumpit vocem, & me destinat aræ.*
Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat,
Vnius in miseri exitium conuersa tulere.
Iamque dies infanda aderat: mihi sacra parari
Et salsæ fruges, & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) letho me, & vincula rupi,
Limosoque lacu per noctem obscurus in vlua
Delitui, dum vela darent, si fortè dedissent,
Nec mihi iam patriam antiquam spes vlla videndi,
Nec dulces natos, exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
Effugia, & culpam hanc miserorum morte piabunt.
Quod te per superos & conscia numina veri,
Per si qua est, quæ restat adhuc mortalibus vsquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.
*His lachrymis vitam damus, & miserescimus * vltro.*
Ipse viro primus manicas, atque arcta leuari
Vincla iubet Priamus dictisque ita fatur amicis.
Quisquis es, amissos hinc iam obliuiscere Graios:
*Noster eris, * mihique hæc edissere vera roganti.*
Quò molem hanc immanis equi statuere? quis author?
Quidue petunt? quæ relligio? aut quæ machina belli?
Dixerat ille dolis instructus, & arte Pelasga,
Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas:
*Vos æterni * ignes, & non violabile vestrum*
Testor numen, ait: vos aræ, ensesque nefandi,

Mortem. Quis debeat immolari. & numina pro oraculis posuit.

Pro erumpis in vocem, & dictum est per contrarium: rumpitur enim silentium non vox vt, Quid me alta silentia cogis Rumpere? vocem autem rumpere est tacere.

Non sponte (iam enim rogati erant sed insuper. Homerus in Ili. 10.

Vel ararum quas fugit: vel solem lunámque significat.

Quos fugi, vittæque deûm, quas hostia gessi:
Fas mihi Graiorum sacrata resoluere iura:
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
Ob ea, quæ latent in equo. *Si qua* tegunt: teneor patriæ nec legibus vllis.*
Tu modo promissis maneas, seruatáque serues
Troia fidem, si vera feram, si magna rependam.
Omnis spes Danaûm, & cœpti fiducia belli
Palladis auxilijs semper stetit: impius ex quo
* Propter Palamedem ipsius astuto consilio interfectum *Tydides sed enim scelerúmque* inuentor Vlysses,*
Fatale aggressi sacrato auellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibúsque cruentis
Virgineas ausi diuæ contingere vittas:
Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri
Spes Danaûm. fractæ vires, auersa deæ mens.
Nec dubijs ea signa dedit Tritonia monstris.
Vix positum castris simulacrum: arsere coruscæ
Luminibus flammæ arrectis: salsúsque per artus
Sudor ijt, térque ipsa solo (miserabile dictu)
Emicuit, parmámque ferens, hastámque trementem.
Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas.
Nec posse Argolicis excindi Pergama telis,
Pro reconcilient. *Omina ni repetant Argis, numénque* reducant,*
Quod pelago & curuis secum auexêre carinis.
Et nunc quòd patrias vento petiere Mycenas,
Arma, deósque parant comites, pelagóque remenso
Quod ita factum est. ** Improuisi aderunt: ita digerit omnia Calchas.*
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læso
Effigiem statuêre, nefas quæ triste piaret.
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cæloque educere iussit:
Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit,
Neu populum antiqua sub relligione tueri.
Nam si vestra manus violasset dona Mineruæ,
Tum magnum exitiũ (quod dij prius omen in ipsum

Conuer-

Conuertant) Priami imperio, Phrygibusq́ futurum.
Sin manibus vestris vestram ascendisset in vrbem,
Vltro Asiam magno Pelopeïa ad mœnia bello.
Venturam, & nostros ea fata manere nepotes.
Talibus insidijs, periuriq́ arte Sinonis
Credita res: captiq́ dolis, lacrymisq́ coactis,*
Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud maius miseris, multoq́ tremendum
Obijcitur magis, atque improuida pectora turbat.
Laocoon ductus Neptuno *sorte sacerdos*
Solennes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
(Horresco referens) immensis orbibus angues*
Incumbunt pelago, pariterq́ ad littora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, iubæq́
Sanguineæ exuperant vndas, pars cætera pontum
Pone legit, sinuatq́ immensa volumine terga.
Fit sonitus spumante salo: iamq́ arua tenebant:
Ardentesq́ oculos suffecti sanguine & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.*
Diffugimus visu exangues, illi agmine certo
Laocoonta petunt: & primum parua duorum
Corpora natorum serpens amplexus vterque
Implicat, & miseros morsu depascitur artus.
Post ipsum auxilio subeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt, spirisq́ ligant ingentibus, & iam
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, superant capite, & ceruicibus altis.
Ille simul manibus tendit diuellere nodos,
Perfusus sanie vittas, atroq́ veneno:
Clamores simul horrendos ad sidera tollit:
Quales mugitus fugit cùm saucius aras
Taurus: & incertam excussit ceruice securim.*
At gemini lapsu delubra ad summa dracones

Arte expressis, non spõte fluentibus.

Angues aquarum sũt, serpentes terrarum, dracones templorum.

Mobilibus. nullũ enim animal tam celeriter linguam mouet: vt triplicem habere videatur, cum vna sit.

Dubiè illisã, quia certam tauro mortẽ non attulerit.

Effugiunt, sæuæq́ petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibúsq́ deæ, clypeiq́ sub orbe teguntur.
Tum verò tremefacta nouus per pectora cunctis
Insinuat pauor, & scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
Læserit, & tergo sceleratam intorserit hastam.
Homerus in Ili.9. Ducendum ad sedes simulacrum, *orandáq́ diuæ
Numina conclamant.
Diuidimus muros, & mœnia pandimus vrbis.
Accingunt omnes operi, pedibúsq́ rotarum
Subjiciunt lapsus, & stuppea vincula collo
Intendunt. scandit fatalis machina muros,
Fœta armis, circum pueri, innuptæq́ puellæ
Hymnos. *Sacra canunt, funemq́ manu contingere gaudent.
Illa subit, mediæq́ minans illabitur vrbi.
Quia Troiani totam Mysiam superarunt. O patria, ô diuûm domus Ilium, & *inclyta bello
Mœnia Dardanidûm, quater ipso in limine portæ
Substitit, atque vtero sonitum quater arma dedere.
Instamus tamen immemores, cæciq́ furore:
Vt antea sæpe. Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
Tunc *etiam fatis aperit Cassandra futuris
Apollinis qui fidem sustulit vera dicenti, coitus promissi spe frustratus. Ora, *dei iussu non vnquam credita Teucris.
Nos delubra deûm miseri, quibus vltimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per vrbem.
Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox,
*Inuoluens vmbra magna terrámq́, polúmq́,
Myrmidonúmq́ dolos: fusi per mœnia Teucri
Conticuere: sopor fessos complectitur artus.
Homerus in Ili.10. Et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica silentia lunæ,
More militiæ; vt, Dat clarum puppis signum. Littora nota petens, *flammas cùm regia puppis
Extulerat: fatisq́ deûm defensus iniquis,
Inclusos vtero Danaos, & pinea furtim
Laxat claustra Sinon. Illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætiq́ cauo se robore promunt

Tisan-

Tisandrus, Sthenelusq; duces, & dirus Vlysses,
Demissum lapsi per funem, Athamásq; Thoásq;,
**Pelidésq; Neoptolemus, primúsque Machaon,*

Non Pelei filius, sed nepos, ex Achille patre.

Et Menelaus, & ipse doli fabricator Epeus.
Inuadunt vrbem somno, vinóque sepultam.
Cæduntur vigiles: portisq; patentibus omnes
Accipiunt socios: atque agmina conscia iungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris*

Describit primam noctis partem.

Incipit, & dono diuûm gratissima serpit.
In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector
Visus adesse mihi, largósq; effundere fletus,
Raptatus bigis, vt quondam, aterq; cruento
Puluere, pérque pedes traiectus lora tumentes.
(Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaûm Phrygios iaculatus puppibus ignes)

Homerus in Ili. 269.

Squalentem barbam, & concretos sanguine crines,
Vulneráq; illa gerens, quæ circum plurima muros

Homerus in Ili. 245.

*Accepit patrios. *vltro flens ipse videbar*
Compellare virum, & mœstas expromere voces,

Quia ratio exigebat, vt loqueretur ille, qui venerat.

O lux Dardaniæ, spes ó fidissima Teucrûm,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Expectate venis? vt te post multa tuorum
Funera post varios hominúmq;, vrbisq; labores
Defessi aspicimus? quæ causa indigna serenos
Fœdauit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur:
Sed grauiter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge nate dea, teq; his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros: ruit alto à culmine Troia.
**Sat patriæ, Priamóq; datum. si Pergama dextra*

Ab honestate fugam suadet.

Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra, suósq; tibi commendat Troia penates.
Hos cape fatorum comites: his mœnia quære:
Magna peruagato statues quæ denique ponto,

Sic ait, & manibus vittas Vestamq; potentem,
Æternúmq; adytis effert penetralibus ignem.
Diuerso interea miscentur mœnia luctu:
Et magis atq; magis (quanquam secreta parentis
Anchisæ domus, arboribusq; obtecta recessit)
Clarescunt sonitus, armorumq; ingruit horror.
Excutior somno & summi fastigia tecti
Ascensu supero, atq; arrectis auribus asto.
In segetem veluti cùm flamma furentibus austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta, boumq; labores,
Præcipitesq; trahit syluas: stupet inscius alto
**Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.*
Tum verò manifesta fides, Danaûmq; patescunt
Insidiæ, iam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano superante domus: iam proximus ardet
Vcalegon: Sigæa igni freta lata relucent.
Exoritur clamorq; virûm, clangorq; tubarum,
Arma amens capio nec sat rationis in armis*
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cum socijs ardent animi: furor, iráq; mentem
Præcipitant, pulchrumq; mori succurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapsus Achiuûm,
Panthus Otriades, arcis Phœbiq; sacerdos,
Sacra manu, victósq; deos paruúmq; nepotem
Ipse trahit, cursúq; amens ad littora tendit.
Quo res summa loco Panthu? quã prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cùm talia reddit:
Venit summa dies & ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troes: fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum, ferus omnia Iupiter Argos
Transtulit, incensa Danai dominantur in vrbe.
Arduus armatos medijs in mœnibus astans*
Fundit equus: victorq; Sinon incendia miscit
Insultans, portis alij bipatentibus adsunt,

Longe abfuit.

Homerus in Ili. 45.

Qui nec sõnis credidi, nec rebus aspectis, vel Amens, vt in atroci, subitáque re quasi perturbatus, inops consilij.

Vbi fuerat arx.

Millia

Millia quot magnis nunquam venêre Mycenis.
Obsedere alij telis angusta viarum
Oppositi: stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci: vix primi prælia tentant
*Portarum vigiles, & *cæco Marte resistunt.* Nocturno prælio.
Talibus Otriadæ dictis, & numine diuûm
In flammas, & in arma feror: quò tristis Erynnis,
Quò fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor.
Addunt se socios Ripheus, & maximus armis
Iphitus, oblati per lunam, Hypanisq; Dymasq;,
Et lateri agglomerant nostro, iuuenisq; Choræbus
Mygdonides: illis qui ad Troiam forte diebus* Homerus in Ili. 143.
Venerat, insano Cassandræ incensus amore,
Et gener auxilium Priamo, Phrygibusq; ferebat:* Homerus in Ili. 58.
**Infelix qui non sponsæ precepta furentis*
Audierat. Homerus in Ili. 185.
Quos vbi confertos audere in prælia vidi,
Incipio super his: Iuuenes fortissima frustra* Refertur ad inferius verbum, Succurritis.
Pectora, (si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis:
Excessere omnes adytis, arisq; relictis,
Dij, quibus imperium hoc steterat) succurritis vrbi
Incensæ, moriamur & in media arma ruamus:
Vna salus victis, nullam sperare salutem.
Sic animis iuuenum furor additus: inde, lupi ceu* Homerus in Ili. 16.
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies catuliq; relicti Homerus in Ili. 156.
Faucibus expectant siccis, per tela, per hostes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediaq; tenemus
Vrbis iter: nox atra caua circumuolat vmbra.* Naturale. n. est, vt obscurum omne sit concauum.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lachrymis æquare labores?
Vrbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perq; vias sternuntur inertia passim
Corpora, perq; domos & relligiosa deorum

Limina.

Homerus in Ili. 159.
Varia mortis genera significat.

Limina. * nec soli pœnas dant sanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus:
Victoresq; cadunt Danai, crudelis vbiq;
Luctus, vbiq; pauor, & * plurima mortis imago.
Primus se Danaûm magna comitante caterua
Androgeos offert nobis, socia agmina credens,
Inscius, atque vltrò verbis compellat amicis:
Festinate viri nam quæ tam sera moratur

Homerus in Ili. 5.

Segnities? alij rapiunt incensa, feruntque
Pergama: vos celsis nunc primùm a nauibus itis?
Dixit, & extemplo (neque enim responsa dabantur

Homerus in Ili. 210.

Fida satis) * sensit medios delapsus in hostes.
(Obstupuit retróque pedem cum voce repressit:)

Homerus in Ili. 30.

* Improuisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepidusq; repentè refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem:
Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.
Irruimus, densis & circumfundimur armis,
Ignarosq; loci passim, & formidine captos

Fauet vnde & fauor aura dicitur: vt illud, Gaudens popularibus auris.

Sternimus: * aspirat primo fortuna labori.
Atque hic exultans successu, animisq; Chorœbus,
O socij, quà prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quàq; ostendit se dextra, sequamur.
Mutemus clypeos, Danaûmq; insignia nobis
Aptemus: dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
Arma dabunt ipsi, sic fatus: deinde comantem
Androgei galeam, clypeiq; insigne decorum
Induitur, lateriq; Argiuum accommodat ensem.

Multi hic distinguit, vt sit, Ego Æneas.

Hoc Ripheus, hoc * ipse Dymas, omnisq; iuuentus
Læta facit: spolijs se quisque recentibus armat.
Vadimus immisti Danais, haud numine nostro:
Multáque per cæcam congressi prælia noctem
Conserimus, * multos Danaûm demittimus Orco.

Homerus in Ili. 3.

Diffugiunt alij ad naues, & littora cursu
Fida petunt, pars ingentem formidine turpi

Scandunt rursus equum, & nota conduntur in aluo.
*Heu nihil inuitis fas quenquam fidere diuis.
Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus a templo Cassandra, adytisq; Mineruæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc speciem furiata mente Corœbus,
Et sese medium iniecit* moriturus in agmen.
Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.
Hic primùm ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur, oriturq; miserrima cædes
Armorum facie, & Graiarum errore iubarum.
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis ira,
Vndique collecti inuadunt: acerrimus Aiax,
Et gemini Atridæ, Dolopumq; exercitus omnis.
Aduersi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt Zephyrusq;, Notusq;, & lætus eois
Eurus equis: stridunt syluæ, sæuitq; tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
Fudimus insidijs, totâq; agitauimus vrbe,
Apparent: primi clypeos* mentitaq; tela
Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
Ilicet obruimur numero: primusq; Chorœbus
Penelei dextra diuæ armipotentis ad aram
Procumbit: cadit & Ripheus, iustissimus vnus
Qui fuit in Teucris, & seruantissimus æqui.
Dijs aliter visum, pereunt Hypanisq;, Dymasq;,
Confixi a socijs: nec te tua plurima* Panthu
Labentem pietas nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Testor, in occasu vestro nec tela, nec vllas
Vitauisse* vices Danaûm: & si fata fuissent
Vt caderem, meruisse manu. diuellimur inde
Iphitus, & Pelias mecum: quorum Iphitus æuo

Jam

Homerus in Ili.84.126.

Neglecta vita refertur enim ad affectum dimicantis.

Homerus in Ili.92.

Simulata, quæ nos esse Græcos mẽtiebantur.

Vocatiuus Græcus.

Pugnas, id est, pericula.

Jam grauior Pelias, & vulnere tardus Vlyssi.
Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
Homerus in Ili. 172. Hic vero ingentem pugnam, * ceu cætera nusquam
Bella forent, nulli tota morerentur in vrbe:
Homerus in Ili. 135. Sic Martem indomitum, Danaósque ad tecta ruentes
Cernimus, obsessumq́; acta testudine limen.
Hærent parietibus scalæ: postésque sub ipsos
Nituntur gradibus, clypeosq́; ad tela sinistris
Protecti obijciunt, prensant fastigia dextris.
Dardanidæ contrà, turres, ac tecta domorum
Culmina conuellunt, (his se quando vltima cernunt,
Extrema iam in morte parant defendere telis)
Auratásque trabes, veterum decora alta parentum
Deuoluunt. alij strictis mucronibus imas
Obsedere fores: has seruant agmine denso.
Homerus in Ili. 70. *Instaurati animi regis succurrere tectis,
Auxilioq́; leuare viros, vimq́; addere victis.
Quia paucis notæ, ideo cæcæ. Limen erat, cæcæq́; * fores, & peruius vsus
Tectorum inter se Priami, postésq́; relicti
A tergo: infelix qua se, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
Quasi puerū Ad soceros, & auo puerum Astyanacta * trahebat.
Euado ad summi fastigia culminis, vnde
Tela manu miseri iactabant irrita Teucri.
Homerus in Ili. 237. *Turrim in præcipiti stantem, summisq́; sub astra
Eductam tectis, vnde omnis Troia videri,
Et Danaûm solitæ naues, & Achaïca castra
Aggressi ferro circum, quà summa labantes
Iuncturas tabulata dabant, conuellimus altis
Sedibus, impulimúsq́; : ea lapsa repentè ruinam
Cum sonitu trahit, & Danaûm super agmina latè
Incidit. ast alij subeunt; nec saxa, nec vllum
Telorum interea cessat genus.

Vestibu-

Vestibulum ante ipsum, primoq; in limine Pyrrhus
Exultat, telis & luce coruscus ahena:
** Qualis vbi in lucem coluber mala gramina pastus,* Homerus in
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat, Ili. 240.
Nunc positis nouus exuuijs, nitidusq; iuuenta,
Lubrica conuoluit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.
Vna ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
*Armiger Automedon: vna omnis * Scyria pubes* A Scyro in-
Succedunt tecto, & flammas ad culmina iactant. sula, vno de
Ipse inter primos correpta dura bipenni cycladibus.
Limina perrumpit, postesq; a cardine vellit
Æratos: iamq; excisa trabe, firma cauauit
Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.
Apparet domus intus, & atria longa patescunt:
Apparent Priami, & veterum penetralia regum:
Armatosq; vident stantes in limine primo.
At domus interior gemitu, miseroque tumultu
*Miscetur: penitusq; * caua plangoribus ædes* Camerata
Fœmineis vlulant: ferit aurea sidera clamor. tecta.
Tum pauidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæq; tenent postes, atque oscula figunt.
** Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra, nec ipsi* Homerus in
Custodes sufferre valent: labat ariete crebro Ili. 135.
Ianua, & emoti procumbunt cardine postes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primosq; trucidant
Immissi Danai, & latè loca milite complent.
Non sic aggeribus ruptis cùm spumeus amnis
Exijt, oppositasq; euicit gurgite moles, Homerus in
Fertur in arua furens cumulo, camposq; per omnes Ili. 122.
Cum stabulis armenta trahit: vidi ipse furentem
Cæde Neoptolemum, geminosq; in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumq; nurus, Priamumq; per aras
Sanguine fœdantem, quos ipse sacrauerat ignes.
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,

Barba-

Barbarico postes auro spolijsque superbi
Procubuere: tenent Danai, qua deficit ignis.
Forsitan, & Priami fuerint quæ fata, requiras.
Vrbis vbi captæ casum, conuulsaque vidit
*Limina tectorum, & * medium in penetralibus hostem:*

In medijs ædibus.

Arma diu senior desueta trementibus æuo
Circundat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.

Sub dio, quod impluuium dicitur.

*Ædibus in medijs, * nudóque sub ætheris axe*
Ingens ara fuit, iuxtáque veterrima laurus,
Incumbens aræ, atque umbra complexa penates.
Hic Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempestate columbæ,
Condensæ, & diuûm amplexæ simulacra sedebant.
Ipsum autem sumptis Priamum iuuenilibus armis

Propriè: quasi deorum ira infusa.

*Vt vidit, Quæ mens tam * dira miserrime coniux,*
Impulit his cingi telis? aut quo ruis, inquit.
Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget: non, si ipse meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede, hæc ara tuebitur omnes,
Aut moriere simul, sic ore effata recepit
Ad sese, & sacra longæuum in sede locauit.
Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
Vnus natorum Priami, per tela, per hostes
Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat

Pro telo posuit.

*Saucius: illum ardens infesto * vulnere Pyrrhus*
Insequitur, iam iamque manu tenet, & premit hasta.
Vt tandem ante oculos euasit, & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.

Manifesta.

*Hic Priamus, quanquam in * media iam morte tenetur,*
Non tamen abstinuit, nec voci iræque pepercit.
At tibi pro scelere (exclamat) pro talibus ausis
Dij (si qua est cælo pietas, quæ talia curet)
Persoluant grates dignas, & præmia reddant
Debita, qui nati coram me cernere lethum

Fecisti,

Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.
At non ille satum quo te mentiris, Achilles, Homerus in Ili. 174.
Talis in hoste fuit Priamo: sed jura fidemq;
Supplicis erubuit, corpúsque exangue sepulchro
Reddidit Hectoreum, méque in mea regna remisit.
*Sic fatus senior, telumq; * imbelle sine ictu* Inutile, sine vi.
Coniecit: rauco quod protinus ære repulsum,
Et summo clypei nequicquam vmbone pependit.
Cui Pyrrhus, referes ergo hæc, & nuntius ibis
Pelidæ genitori, illi mea tristia facta,
**Degeneremq; Neoptolemum narrare memento:* Non respondentem moribus patris.
Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipsa trementẽ
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati:
Implicuitq; comam læua, dextráque coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incensam, & prolapsa videntẽ
Pergama, tot quondam populis, terrísque superbum
**Regnatorem Asiæ: iacet ingens littore truncus,* Imperauerat Phrygię, & Mygdonię, ideo regnator Asię vocatur.
Auulsúmq; humeris caput, & sine nomine corpus.
At me tum primùm sæuus circunstitit horror,
Obstupui: subijt chari genitoris imago,
Vt regem æquæuum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: subijt deserta Creusa,
Et direpta domus & parui casus Juli.
Respicio, & quæ sit me circum copia lustro.* De exercitu loquitur.
Deseruêre omnes defessi, & corpora saltu
Ad terram misêre, aut ignibus ægra dedêre.
** Jamq; adeò super vnus eram, cùm limina Vestæ* Homerus in Ili. 121.
Seruantem, & tacitam secreta in sede latentem
Tyndarida aspicio: dant clara incendia lucem
Erranti, passímq; oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos euersa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaûm, & deserti coniugis iras
Permetuens, Troiæ & patriæ communis Erinnys,

Abdiderat sese, atque aris inuisa sedebat.
Exarsere ignes animo: subit ira, cadentem
Vlcisci patriam, & sceleratas sumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis, patriasq́; Mycenas
Quasi de nobis victis. *Aspiciet? partoq́; ibit regina * triumpho?*
Coniugiumq́;, domumq́;, patres, natosq́; videbit
Iliadum turba & Phrygijs comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine littus?
Non ita. namque etsi nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est, nec habet victoria laudem:
Extinxisse nefas tamen, & sumpsisse merentis
Laudabor pœnas: animumq́; explesse iuuabit
Vltricis flammæ, & cineres satiasse meorum.
Talia iactabam, & furiata mente ferebar:
Cùm mihi se non antè oculis tam clara, videndam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulsit
Alma parens confessa deam, qualisq́; videri
Quæ Helenæ ictum minabatur. *Cœlicolis, & quanta solet: * dextraq́; prehensum*
Continuit, roseoq́; hæc insuper addidit ore.
Nate quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
Non priùs aspicies, vbi fessum ætate parentem
Superuiuat. *Liqueris Anchisen? * superet coniuxne Creusa,*
Ascaniusq́; puer? quos omnes vndiq́; Graiæ
Circum errant acies: & ni mea cura resistat,
Iam flammæ tulerint, inimicus & hauserit ensis.
Homerus in Ili. 3. *** Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacænæ,*
Culpatúsue Paris: verùm inclementia diuûm
Has euertit opes, sternitq́; a culmine Troiam.
Veretur, ne imperanti sibi fugam non pariat. *Aspice (namq́; omnem, quæ nunc obducta tuenti*
Mortales hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat nubem eripiam: tu ne qua parentis
*Iussa * time, neu præceptis parere recusa)*

Hic

Hic vbi disiectas moles, auulsaq; saxis Homerus in
Saxa vides, mistoq; vndantem puluere fumum: Ili. 129.
Neptunus muros, magnóque emota tridenti
Fundamenta quatit, totámque a sedibus vrbem
Eruit, hîc Iuno Scæas sæuissima portas*
Prima tenet, sociumq; furens a nauibus agmen Quæ fugam
Ferro accincta vocat. vetaret.
Iam summas arces Tritonia (respice) Pallas
Insedit, nimbo effulgens, & Gorgone sæua.
Ipse pater Danais animos, virésque secundas
Sufficit: ipse deos in Dardana suscitat arma.
**Eripe nate fugam, finémque impone labori.* Cape celeri-
Nusquam abero, & tutum patrio te limine sistam. ter.
Dixerat, & spissis noctis se condidit vmbris.*
Apparent diræ facies, inimicaq; Troiæ
Numina magna deûm.
Tum verò omne mihi visum considere in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troia:
Ac veluti summis antiquam in montibus ornum Homerus in
Cum ferro accisam, crebrisq; bipennibus instant Ili. 46. 143.
Eruere agricolæ certatim: illa vsque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutat,
Vulneribus donec paulatim euicta supremum Aliarum ar-
Congemuit, traxitq; iugis auulsa ruinam.* borum.
Descendo, ac ducente Deo, flammam inter & hostes
Expedior: dant tela locum, flammæq; recedunt.
**Ast vbi iam patriæ peruentum ad limina sedis,* Quia non
Antiquasq; domos, genitor quem tollere in altos est integer
Optabam primum montes, primumq; petebam, sanguis in
Abnegat excisa vitam producere Troia, senibus in
*Exiliumq; pati. vos ó quibus *integer æui* quibus eum
Sanguis (ait) solidæq; suo stant robore vires, minui per
Vos agitate fugam. ætatem, phy-
Me si cælicolæ voluissent ducere vitam, sici dicunt,
Has mihi seruassent sedes, satis vna, supérque vnde illis tremor.

Vidimus excidia, & captæ superauimus vrbi.
Sic ô sic positum affati discedite corpus.
Ipse manu mortem inueniam: miserebitur hostis,
Exuuiasq; petet: facilis iactura sepulcri est.
Iam pridem inuisus diuis, & inutilis annos
Demoror, ex quo me diuûm pater atq; hominũ rex*
Fulminis afflauit ventis & contigit igni.
Talia perstabat memorans, fixusq; manebat.
Nos contra effusi lachrymis, coniuxq; Creusa,
*Ascaniusq; omnisq; *domus: ne vertere secum*
Cuncta pater, fatoq; vrgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptóque, & sedibus hæret in iisdem.
Rursus in arma feror, mortemq; miserrimus opto.
Nam quod consiliũ, aut quæ iam fortuna dabatur?
Méne efferre pedem genitor te posse relicto
Sperasti? tantumq; nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta superis placet vrbe relinqui:
Et sedet hoc animo, perituræq; addere Troiæ
Teq; tuósque iuuat: patet isti ianua letho.
Iamq; aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrémque obtruncat ad aras.
Hoc erat alma parens, quòd me per tela, per ignes
Eripis, vt mediis hostem in penetralibus, vtque*
Ascaniumq;, patremq; meum, iuxtáque Creusam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
Arma viri, ferte arma: vocat lux vltima victos:
Reddite me Danais: sinite instaurata reuisam*
Prælia. nunquam omnes hodie moriemur inulti.
Hinc ferro accingor rursus, clypeóque sinistram*
Insertabam aptans, meq; extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine coniux
Hærebat, paruumq; patri tendebat Iulum.
Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
Hanc primùm tutare domum, cui paruus Iulus,*

Cui

De veneris concubitu gloriantem.

Pro familia posuit: vt Cicero ad Atticum: Tota domus te salutat.

Quibus me miser eripuit.

Homerus in Il. 70.

Homerus in Il. 70.

Epitheto commendat ætatem.

Cui pater, & coniux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Cum subitum, dictúque oritur mirabile monstrum.
Námque manus inter, mœstorúmque ora parentum,
Ecce leuis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactúque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora *pasci. Crescere.
Nos pauidi trepidare metu, crinémque flagrantem
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.
At pater Anchises oculos ad sidera lætus
Extulit, & cælo palmas cum voce tetendit.
Iupiter omnipotens, precibus si flecteris vllis
*Aspice nos, hoc tantùm: & si pietate meremur, Intuentes
Da deinde auxilium pater, atque hæc omina firma. enim dij iuuant.
Vix ea fatus erat senior, subitóque fragore
Intonuit* læuum, & de cælo lapsa per vmbras Prosperum.
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam summa super labentem culmina tecti,
Cernimus* Idæa claram se condere sylua, Vbi erat
*Signantémque vias: tum longo limite sulcus Aeneæ domus.
Dat lucem, & latè circum loca sulphure fumant.
Hîc verò victus genitor, se tollit ad auras, Scintillis
Affatúrque deos, & sanctum sidus adorat. relictis.
Iam iam nulla mora est: sequor, & quà ducitis, adsum. Homerus in Ili. 268.
Dij patrij seruate domum, seruate nepotem.
Vestrum hoc augurium, vestróque in numine Troia est.
Cedo equidem, nec nate tibi comes ire recuso.
Dixerat ille: & iam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiúsque æstus incendia voluunt.
*Ergo age chare pater, ceruici imponere nostræ:
Ipse subibo humeris, nec me labor iste grauabit. Quia iam
*Quo res cunque cadent, vnū & cōmune periclum, consensisti.
Vna salus ambobus erit, mihi paruus Iulus
Sit comes, & longè seruet vestigia coniux.

Vos famuli, quæ dicam animis aduertite vestris.
Est vrbe egressis tumulus, templumq́ue vetustum
Desertæ Cereris, iuxtaq́ue antiqua cupressus,
Relligione patrum multos seruata per annos.
Hanc ex diuerso sedem veniemus in vnam.
Tu genitor cape sacra manu, patriósque penates:
Me bello e tanto digressum, & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.
Hæc fatus latos humeros subiectaq́ue colla
Veste super, fuluiq́ue insternor pelle leonis,
Succedóque oneri: dextræ se paruus Iulus
Implicuit, sequitúrq́ue patrem non passibus æquis.
Ponè subit coniux, ferimur per opaca locorum:
Et me quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, neque aduerso glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum, & pariter comitique onerique timentem.
Iamq́ue propinquabam portis, omnémque videbar
Euasisse viam, subitò cùm creber ad aures
Visus adesse pedum sonitus: genitorq́ue per vmbram
Prospiciens, Nate, exclamat, fuge nate, propinquant:
Ardentes clypeos, atque æra micantia cerno.
Hic mihi nescio quod trepido malè numen amicum
Confusam eripuit mentem, námque auia cursu
Dum sequor, & nota excedo regione viarum,
Heu misero coniux fatóne erepta Creusa
Substitit, errauitne via, seu lassa resedit,
Incertum: nec pòst oculis est reddita nostris.
Nec prius amissam respexi, animúmque reflexi,
Quàm tumulum antiquæ Cereris, sedémq́ue sacratam
Venimus, hic demum collectis omnibus, vna
Defuit, & comites natúmq́ue virúmque fefellit.
Quem non incusaui amens, hominúmq́ue deorúmque?
Aut quid in euersa vidi crudelius vrbe?

Bene Cereris fanum ante vrbem facit esse: quia dea rusticorum est.

Dixit iam, Arboribusque obtecta recessit. Vel Consternat.

Tantũ enim vmbram eius vidit.

As-

Ascanium, Anchisemq; patrem, Teucrosq; penates
*Commendo socijs, & * curua valle recondo:*
Ipse urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Stat casus renouare omnes, omnemq; reuerti
Per Troiam, & rursus caput obiectare periclis.
Principio muros, obscuraq; limina portæ,
Qua gressum extuleram, repeto & vestigia retro
*Obseruata sequor per noctem, & * lumine lustro.*
Horror vbique animos, simul ipsa silentia terrent.
Inde domum si fortè pedem, si fortè tulisset,
Me refero. irruerant Danai, & tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
Voluitur, exuperant flammæ, furit æstus ad auras.
*Procedo ad * Priami sedes, arcemq; reuiso.*
Et iam porticibus vacuis Iunonis asylo,
Custodes lecti Phœnix, & dirus Vlysses
Prædam adseruabant: huc vndiq; Troïa gaza,
Incensis erepta adytis, mensæq; deorum,
*Cratereśq; auro solidi, * captiuaq; vestis*
Congeritur: pueri & pauida longo ordine matres
Stant circum.
** Ausus quin etiam voces iactare per vmbram,*
Impleui clamore vias: mœstusq; Creusam
Ne quicquam ingeminans, iterumq; iterumq; vocaui.
Quærenti & tectis vrbis sine fine furenti,
Infelix simulacrum, atque ipsius vmbra Creusæ
Visa mihi ante oculos, & nota maior imago.
Obstupui, steteruntq; comæ, & vox faucibus hæsit.
Tum sic affari, & curas his demere dictis:
Quid tantum insano iuuat indulgere labori,
O dulcis coniux? non hæc sine numine diuûm
** Eueniunt, nec te comitem hinc asportare Creusam*
Fas: haud ille sinit superi regnator olympi.

Sic & lib. 1. dixit, In cõuexo nemorum.

Oculis circumspicio.

Patris Creusæ.

Captiuorũ.

Contra salutem meam qui cuperem latere.

Homerus in Ili. 51.

Hic versus, vt Seruius animaduertit, abundat vna syllaba: si tollas hinc recte habebit.

Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandū.
Ad terram Hesperiam venies: vbi Lydius arua
Inter opima virûm leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumq́, & regia coniux
Parta tibi. lachrymas dilectæ pelle Creusæ.
Non ego Myrmidonum sedes, Dolopúmue superbas
Aspiciam, aut Graijs seruitum matribus ibo,
Dardanis, & diuæ Veneris nurus:
In quibus colebatur. *Sed me magna deûm genitrix his detinet* oris.*
Jamq́ vale, & nati serua communis amorem.
Hæc vbi dicta dedit, lachrymantem, & multa volē-
Dicere, deseruit: tenuésque recessit in auras. [tem
Homerus in Ili. 249. *Ter conatus ibi collo dare brachia circum:*
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucriq́ simillima somno.
Sic demum socios, consumpta nocte reuiso.
Atque hîc ingentem comitum affluxisse nouorum
Inuenio, admirans numerum, matrésque, virósque,
Collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
Vndique conuenere, animis opibusq́ parati,
In quascunque velim pelago deducere terras.
Jamq́ iugis summæ surgebat lucifer Idæ,
Ducebátque diem, Danaíque obsessa tenebant
Seruandæ vrbis. *Limina portarum, nec spes* opis vlla dabatur.*
Cessi, & sublato montem genitore petiui.

P. Virgi-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS

LIBER III.

ARGVMENTVM.

Euersa Troia, Aeneas collectis suorum reliquiis, quæ cædi flammisque supererant, paratáque apud Antandrum viginti nauium classe, primùm in Traciam defertur: Vbi cùm futuræ vrbis fundamenta poneret, territus Polydori a Polymnestore cæsi prodigijs, Delum petit. Consultóque ibi Apollinis oraculo, cùm antiquam gentis suę matrem, hoc est primam originis suæ terram, repetendam didicisset, falsa Anchisæ patris interpretatione adductus, Cretam contendit. Verùm cùm ibi quoque, positis iam mœnibus, grauissima peste exagitaretur, in somnis monitus à dijs penatibus, relicta Creta Italiam petit. Ibi suborta tempestate, primùm ad Strophades insulas appulsus, ab Harpijs infestatur, mox Actium delatus, in honorem Apollinis ludos celebrat. Inde Corcyram prætereuectus Epirum tenet; quæ id temporis Heleno Priami filio parebat, cui post Pyrrhi cædem Andromache in coniugiũ cesserat. Helenus Aeneam hospitio excipit, omnique humanitatis genere complectitur, imminentiũmque terra mariq; periculorum certiorem facit. Aeneas, relicta Epiro, Tarentum, primámq; Italiæ oram prętereuectus, ad eam Siciliæ partem, quę Aetne monti adiacet, appellitur. Ibi Achæmenidē ab Vlysse in Cyclopis antro desertum, supplicem recipit, edoctúsque ab eo de Cyclopum feritatę, inde an-

choras soluit: memórque preceptorum Heleni, vitatis Charybdis & Scyllæ periculis, Siciliæ littora longo circuitu circunuectus tandem Drepanum aduehitur: vbi Anchises tum senio, tum longæ nauigationis iactatione fatigatus fatis concedit. Inde Italiam petiturus immissa ab Aeolo subita tempestate, in Africam ejicitur: quam partem libro primo exequitur.

Aliud argumentum.

Post casum Troiæ fabricata classe superstes
Vela dat Æneas, vrbemq́; in littore Thracum
Mox aliam pulsus Cretæis condit in oris,
Cedit & hinc, Helenumq́; videt præceptaq́; sumit.
Ætnæum Cyclopa fugit: sepelitq́; parentem.

Imperium Troianum, quod erat in Asia. Ilium enim est in Phrygia minore.

Duo humana posuit, & duo diuina. Patris non fit mentio, quia non peruenit in Italiam.

*POSTQVAM * res Asiæ, Priamiq́; euertere gentem*
Immeritam visum superis, ceciditq́; superbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia:
Diuersa exili, & desertas quærere terras*
Auguriis agimur diuûm: classemq́; sub ipsa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quò fata ferant, vbi sistere detur:
Contrahimusq́; viros vix prima inceperat æstas
Et pater Anchises dare fatis vela iubebat.
Littora tum patriæ lachrymans, portusq́; relinquo,
Et campos vbi Troia fuit, feror exul in altum
Cum sociis, natoq́; penatibus, & magnis diis.*
Terra procul vastis colitur Mauortia campis,
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo:
Hospitium antiquum Troiæ, sociiq́; penates,
Dum fortuna fuit: feror huc, & littore curuo

Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis:
Æneadásque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri, diuísq; ferebam
Auspicibus cœptorum operum, superóque nitentem
Cœlicolum regi mactabam in littore taurum.
Fortè fuit iuxta * tumulus, quo cornea summo — Et collis, & sepulchrum
Virgulta, & densis hastilibus horrida myrtus.
Accessi, viridémque ab humo conuellere syluam
Conatus, ramis tegerem vt frondentibus aras:
Horrendum & dictu video mirabile monstrum.
Nam quæ prima solo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ, 3
Et terram tabo maculant, mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidúsq; coit formidine sanguis.
Rursus & alterius * lentum conuellere vimen — Molle, & flexuosum.
Insequor, & caussas penitus tentare latentes:
Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.
Multa mouens animo, nymphas venerabar agrestes,
Gradiuúmq; patrem Geticis qui præsidet aruis,
Ritè secundarent visus, oménque * leuarent. — Bonum ac leue, id est, minimè graue, aut aduersum, facerent.
Tertia sed postquam maiore hastilia nixu
Aggredior, genibúsq; aduersæ obluctor arenæ,
(Eloquar, an sileam?) gemitus lachrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures.
Quid miserum Ænea laceras? iam parce sepulto:
Parce pias scelerare manus. non me tibi Troia
Externum tulit: aut cruor hic de stipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus auarum.
Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea texit
Telorum seges, & iaculis increuit acutis.
Tum verò ancipiti mentem formidine pressus — Homerus in Ili. 169.
* Obstupui: steterúntq; comæ, & vox faucibus hæsit.
Hunc Polydorum auri quondam cũ pôdere magno,
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi, cùm iam diffideret armis

Dar-

Dardaniæ, cingique vrbem obsidione videret.
Ille vt opes fractæ Teucrûm, & fortuna recessit,
**Res Agamemnonias, victriciaq; arma sequutus*
Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis
*Auri *sacra fames? postquam pauor ossa reliquit:*
Delectos populi ad proceres, primumq; parentem
Monstra Deûm refero, & quæ sit sententia posco:
Omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
Linquere pollutû hospitium, & dare classibus Austros.*

Imperium, vt, Postquã res Asiæ, lib. 3.
Execrabilis: vt Sacræ panduntur portæ.
Pro classem Austris.

Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus: stant manibus aræ
Cæruleis mœstæ vittis, atráque cupresso:
Et circum Iliades crinem de more solutæ.*
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
**Sanguinis & sacri pateras, animámque sepulchro*
Condimus, & magna supremum voce ciemus.
Inde vbi prima fides pelago placatáque venti
Dât maria, & lenis crepitans vocat Auster in altû,
Deducunt socij naues, & littora complent.

Gentis, aut præliantiû. De victimis sumpti.

Prouehimur portu: terræq; vrbésque recedunt.*
Sacra mari colitur medio, gratissima tellus
Nereidum matri, & Neptuno Ægæo:
Quam pius arcitenens oras, & littora circum
Errantem Mycone celsâ, Gyaróque reuinxit:
Immotamq; coli dedit, & contemnere ventos.*
Huc feror, hæc fessos tuto placidissima portu
Accipit: egressi veneramur Apollinis vrbem.

In nauigãtibus videtur.
Ob terræ motum.

*Rex Anius, rex idem hominû, Phœbiq; *sacerdos*
Vittis & sacra redimitus tempora lauro
Occurrit, veterem Anchisen agnoscit amicum.
Iungimus hospitio dextras, & tecta subimus.
Templa dei saxo venerabar structa vetusto:
Da propriam Thymbræe domum, da mœnia fessis,

Tunc erat hic mos, vt reges essent etiam sacerdotes, vel pontifices.

Et

Et genus, & mansuram urbem: serua altera Troiae
Pergama, relliquias Danaûm, atq; immitis Achilli.
Quem sequimur? quóue ire iubes? vbi ponere sedes?
**Da pater augurium, atque animis illabere nostris.*
Vix ea fatus eram, tremere omnia visa repentè, Homerus in Ili. 268.
**Liminaque: laurúsque dei totúsque moueri*
Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis, Breuem syllabam, que, pro longa posuit, ratione finalitatis.
Submissi petimus terram, & vox fertur ad aures.
Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos vbere laeto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris,
**Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.* Homerus in Ili.224.
Haec Phoebus, mistóque ingens exorta tumultu
Laetitia, & cuncti quae sint ea moenia, quaerunt,
Quò Phoebus vocet errantes, iubeátq; reuerti.
Tum genitor, veterum voluens monumenta virorum,
*Audite ô proceres, ait, & spes discite * vestras.* Quia se moriturum sciebat.
Creta Iouis magni medio iacet insula ponto:
Mons Idaeus vbi, & gentis cunabula nostrae.
Centum urbes habitant magnas, vberrima regna:
Maximus vnde pater (si ritè audita recordor)
Teucrus Rhoeteas primùm est aduectus ad oras,
**Optauitq; locum regno. nondum Ilium, & arces* Pro, elegit, vt, Pars optare locum.
Pergameae steterant: habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiáq; aera,
Idaeúmque nemus: hinc fida silentia sacris:
Et iuncti currum dominae subiere leones.
Ergo agite, & diuûm ducunt quà iussa, sequamur:
Placemus ventos, & Gnosia regna petamus.
*Nec longo * distant cursu (modo Iupiter adsit)* A Delo.
Tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactauit honores, Homerus in Ili. 126.
**Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.*
*Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus * albam.* Homerus in Ili. 31.

Fama volat pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, desertáque littora Cretæ,
Hoste vacare domos, sedesq; astare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoq; volamus,

Vitibus cõsitam.

**Bacchatámq; iugis Naxon, viridemq; Donysam,*
Olearon, niueámq; Paron, sparsásq; per æquor

Præteruehimur.

Cycladas, & crebris legimus freta consita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor:

Primi erant cultores Cretæ.

Hortantur socij, Cretam proauosq; petamus.*
Prosequitur surgens à puppi ventus euntes,
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo auidus muros optatæ molior vrbis,
Pergameámq; voco & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcémq; attollere tectis.
Iamq; ferè sicco subductæ littore puppes,

Sacrificium fecit: quia mos erat, vt neque vxor duceretur, neque ager araretur sine sacrificijs.

Connubijs aruisq; nouis operata iuuentus:*
Iura domosq; dabam, subitò cùm tabida membris,
Corrupto cœli tractu, miserandáque venit
Arboribusq; satisque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora, tum steriles exurere Syrius agros.
Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.
Rursus ad oraclum Ortygiæ, Phœbumq; remenso
Hortatur pater ire mari, veniámq; precari:

Cum nimbo, qui circa deos videri solet.

Quem fessis finem rebus ferat: vnde laborum
Tentare auxilium iubeat, quò vertere cursus.
Nox erat, & terris animalia somnus habebat.
Effigies sacræ Diuum, Phrygijque penates,
Quos mecum à Troia, mediisque ex ignibus vrbis
Extuleram, visi ante oculos astare iacentis
In somnis, multo manifesti lumine quà se*
Plena per incertas fundebat Luna fenestras.
Tum sic affari, & curas his demere dictis.
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit: & tua nos en vltro ad limina mittit.

Nos

Nos te, Dardania incensa, tuaque arma secuti:*
Nos tumidum sub te permensi classibus æquor, Pro, tuas partes, tuum imperium.
Idem venturos tollemus ad astra nepotes,
Imperiumque vrbi dabimus: tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ sedes: non hæc tibi littora suasit
Delius, aut Cretæ iussit considere Apollo.
Est locus (Hesperium Graij cognomine dicunt)* Ab Hespero rege.
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ,
Oenotrij coluere viri: nunc fama minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem:
Hæ nobis propriæ sedes: hinc Dardanus ortus, De Dardano non de Iasio dictum.
Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum.*
Surge age, & hæc lætus longæuo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Corithum, terrasque requirat
Ausonias: Dictæa negat tibi Iupiter arua.
Talibus attonitus visis, ac voce Deorum Theocrit.
(Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
Velatásque comas præsentiáque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio e stratis corpus, tendóque supinas
Ad cœlum cum voce manus, & munera libo
** Intemerata focis, perfecto lætus honore* Ritè perfecta.
Anchisen facio certum, rémque ordine pando.
Agnouit prolem ambiguam geminósque parentes,* Non incertam, sed duplicem.
Séque nouo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
Nunc repeto hæc generi portendere debita nostro,
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare.
Sed quis ad Hesperiæ venturos littora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moueret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora sequamur.
Sic ait: & cuncti dictis paremus ouantes.
Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis

Vela

Vela damus, vastúmq;* caua trabe currimus æquor.
Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius vlla
Apparent terræ, cælum vndiq; pontus:
Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hyeméq; ferens, & inhorruit vnda tenebris.
Continuò venti voluunt mare: magnaq; surgunt
Æquora: dispersi iactamur gurgite vasto.
Inuoluere diem nimbi, &* nox humida cælum
Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu, & cæcis erramus in vndis.
Ipse diem, noctémq; negat discernere cælo,
Nec meminisse viæ media* Palinurus in vnda.
Tres adeò incertos cæca caligine soles
Erramus pelago, totidem sine sidere noctes.
Quarto terra die primùm se attollere tandem
Visa, aperire procul montes, ac voluere fumum.
Vela cadunt; remis insurgimus: haud mora, nautæ
Adnixi torquent spumas, & cærula verrunt.
Seruatum ex vndis Strophadum me littora primùm
Accipiunt. Strophades Graio stant nomine dictæ
Insulæ in Ionio magno: quas dira Celæno,
Harpyiæq; colunt aliæ, Phineia postquam
Clausa domus, mensásq; metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec sæuior vlla
Pestis, & ira Deûm Stygiis sese extulit vndis.
Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris
*Proluuies, vncæq; manus & pallida semper
Ora fame.
Huc vbi* delati portus intrauimus, ecce
Læta boum passim campis armenta videmus,
Caprigenúmq; pecus, nullo custode per herbas.
Irruimus ferro, & diuos ipsúmq; vocamus
In prædam partémq; Iouem, tunc littore curuo
Extruimúsque toros, dapibúsque epulamur opimis.
At subito horrifico lapsu de montibus adsunt
Har-

Nauis definitio. (margin note, beside lines 1–2)
Homerus Od.110. (margin note, beside lines 3–4)
Nubes caliginosa. (margin note, beside lines 8–9)
Vide eius mortem lib. v. in fine. (margin note, beside lines 12–14)
Apol. Arg. 2. (margin note, beside lines 21–22)
Sordis effusio. (margin note, beside lines 26–27)
Necessitatē significat. nam sponte venimus, non deferimur. (margin note, beside lines 28–33)

Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntq; dapes, contactúque omnia fœdant
Immundo, tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo sub rupe cauata,
Arboribus clausi circum, atque horrentibus vmbris
Instruimus mensas, arisq; reponimus ignem.
Rursum ex* diuerso cœli, cæcisque latebris
Turba sonans prædam pedibus circumuolat vncis,
Polluit ore dapes, socijs tunc arma capessant
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud secus ac iussi faciunt, *tectósq; per herbam
*Disponunt enses, & scuta latentia condunt.
Ergo vbi delapsæ sonitum per curua dedêre
Littora, dat signum specula Misenus ab alta
Aere cauo: inuadunt socij, & *noua prælia tentant,
Obscœnas pelagi ferro fœdare volucres.
Sed neque vim plumis vllam, nec vulnera tergo
Accipiunt celeríq; fuga sub sidera lapsæ,
Semesam prædam, & vestigia fœda relinquunt.
Vna in præcelsa consedit rupe Celæno,
Infelix* vates, rupitq; hanc pectore vocem.
Bellum etiam pro cæde boum, stratisq; iuuencis,
Laomedontiadæ, bellúmne inferre paratis?
Et* patrio insontes Harpyias pellere regno?
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotẽs, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis: ventisq; vocatis
Ibitis Italiam, portusq; intrare licebit:
Sed non antè datam cingetis mœnibus vrbem,
Quàm vos dira fames, nostræq; iniuria cædis
*Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit, & in syluam pennis ablata refugit.
At socijs subita gelidus formidine sanguis
Diriguit: cecidere animi: nec iam amplius armis,

E secreto montium loco.

Figura, pro disponunt, & tegunt.

Vel quia rarum est pugnare cum Harpyis, vel quia vulnerari non poterant.

Nuntia infelicitatis.

Neptunio.

Circum esas id est rotundas paniceas scilicet: quas maiores in honore deorum habebant.

Sed votis precibusq; iubent exposcere pacem.
Siue deæ, seu sint diræ, obscœnæq; volucres.
At pater Anchises, passis de littore palmis
Numina magna vocat, meritosq; indicit honores.
Dij prohibete minas: dij talem auertite casum:
Et placidi seruate pios. tum littore funem
Diripere, excussosq; iubet laxare rudentes.
Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus vndis
Quà cursum ventusq; gubernatorq; vocabant.
Jam medio apparet fluctu* nemorosa Zacynthos,
Dulichiumq; Sameq; & Neritos ardua saxis.
Effugimus scopulos Ithacæ, Laertia regna:
Et terram altricem sæui execramur Vlyssis.
Mox & Leucatæ nimbosa cacumina montis,
Et* formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus fessi, & paruæ succedimus vrbi:
Anchora de prora iacitur stant littore puppes.
Ergo insperata tandem tellure potiti,
Lustramurq; Joui, votisq; incendimus aras,
Actiaq; Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias, oleo labente palæstras
Nudati socij, iuuat euasisse tot vrbes
Argolicas, mediosq; fugam tenuisse per hostes.
Interea* magnum Sol circumuoluitur annum,
Et glacialis hyems Aquilonibus asperat vndas,
Ære cauo clypeum, magni gestamen Abantis,
Postibus aduersis figo, & rem carmine signo:
Æneas hæc de Danais victoribus arma.
Linquere tum portus iubeo, & considere transtris.
Certatim socij feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus aërias Phæacum abscondimus arces,
Littoraq; Epiri legimus, portuq; subimus
Chaonio, & celsam Buthroti ascendimus vrbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Graias regnare per vrbes,

Con-

Homerus in Od. 92. Homerus in Ili. 24. Homerus in Ili. 32. Ob locorum asperitatem non sponte sed quia fessi: est enim nautis formidatus. Addidit magnum, ne lunaris annus, qui est triginta dierũ intelligeretur, addidit, Sol, ne quia dixerat, magnum, de illo omnium planetarum anno qui fuit annorum 36. millia acciperetur.

Coniugio Æacidæ Pyrrhi sceptrisq; potitum.
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
Obstupui: miroq; incensum pectus amore
Compellare virum, & casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classes, & littora linquens.
Solennes tum fortè dapes & tristia dona,
Ante urbem in luco falsi Simoentis ad undam.
Libabat cineri Andromache, manesq; vocabat,
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanẽ,
Et geminas, causam lachrymis, sacrauerat aras.* Vnam marito, alterã filio.
Vt me conspexit venientem, & Troia circùm
Arma amens vidit, magnis exterrita monstris.
** Diriguit visu in medio, calor ossa reliquit:* Obstupuit.
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur.
Veráne te facies, verus mihi nuntius affers,
Nate dea? viuisne? aut, si lux alma recessit.
Hector vbi est? dixit, lachrymasq; effudit, & omnem
*Impleuit clamore locum, vix pauca * furenti* Impatientes dolenti.
Subijcio, & raris turbatus vocibus hisco:
Viuo equidem, vitamq; extrema per omnia duco:
Ne dubita; nam vera vides.
Heu quis te casus deiectam coniuge tanto
Excipit? aut quæ digna satis fortuna reuisit?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia seruas?
Deiecit vultum, & demissa voce loquuta est.
O felix vna ante alias Priameia virgo,* Quia virgo extincta est.
Hostilem ad tumulum Troiæ sub mœnibus altis
Iussa mori, quæ sortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiua cubile.
Nos patria incensa, diuersa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ fastus, iuuenemq; superbum
Seruitio enixæ tulimus, qui deinde secutus
** Ledæam Hermionen, Lacedæmoniosq; hymenæos* Ledæ neptem.
Me famulam, famulamq; Heleno transmisit habendã.
Ast illum ereptæ magno inflammatus amore

Ob interfe-ctam matré.

*Coniugis, & * scelerum furiis agitatus Orestes*
Excipit incautum, patriasq; obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi, regnorum reddita cessit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamq; omnem Troiano à Chaone dixit:
Pergamaq; Iliacamq; iugis hanc addidit arcem.

Idest, tam prosperi.

*Sed tibi qui * cursum venti, quæ fata dedere?*
Aut quis te ignarum nostris deus appulit oris?
Quid puer Ascanius? superátne, & vescitur aura?
Quem tibi iam Troia.

Non Creusę, quam mortuam Andromache scire non poterat, sed patriæ, quę communis omnium est parens.

*Ecquæ iam puero est, amissæ cura * parentis?*
Ecquid in antiquam virtutem, animosq; viriles
Et pater Æneas, & auunculus excitat Hector?
Talia fundebat lachrymans, longósq; ciebat
Incaßum fletus, cùm sese à mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus offert:
Agnoscítq; suos, lætusq; ad mœnia ducit:
Et multum lachrymas verba inter singula fundit.
Procedo, & paruam Troiam, simulatáq; magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, Scææq; amplector limina portæ.
Nec non & Teucri socia simul vrbe fruuntur.

De conuiuio intellige: sic Terentius, Accipit homo nemo melius.

*Illos porticibus rex * accipiebat in amplis.*
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus, paterásq; tenebant.
Iamq; dies, alterq; dies processit: & auræ
Vela vocant, tumidóq; inflatur carbasus austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
Troiugena, interpres diuûm, qui numina Phœbi,

Apollinis, ab oppido Clario, sito in finibus Colophoniorum.

*Qui tripodas, * Clarij lauros, qui sidera sentis,*
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ:
Fare age (namq; omnem cursum mihi prospera dixit
Relligio: & cuncti suaserunt numine diui
Italiam petere, & terras tentare repostas:
Sola nouum, dictúq; nefas Harpyia Celæno

Pro-

Prodigium canit, & tristes denuntiat iras,
Obscœnamq́; famem) quæ prima pericula vito,
Quidue sequens tantos possim superare labores.
Hic Helenus, cæsis primùm de more iuuencis,
Exorat pacem* diuûm, vittásq; resoluit
Sacrati capitis: meq́; ad tua limina, Phœbe,
Ipse manu multo* suspensum numine ducit.
Atque hæc deinde canit diuino ex ore sacerdos.
Nate dea (nam te maioribus ire per altum
Auspicijs manifesta fides: sic fata deûm rex
Sortitur, voluitq́; vices: is vertitur ordo)
Pauca tibi e multis, quo tutior* hospita lustres
Aequora, & Ausonio possis considere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, fariq́; vetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam,
Vicinósque ignarè paras inuadere portus,
* Longa procul longis via diuidit inuia terris.
Antè & Trinacria* lentandus remus in vnda,
Et salis Ausonij lustrandum nauibus æquor,
Infernique lacus, Aeææq; insula Circes,
Quam tuta possis vrbem componere terra.
*Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Cùm tibi sollicito secreti ad fluminis vndam,
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus
*Triginta capitum fœtus enixa iacebit,
Alba, solo recubans, albi circum vbera nati:
Is locus vrbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
Fata viam inuenient, aderitq́; vocatus Apollo.
*Has autem terras, Italiq́; hanc littoris oram,
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graijs.
Hic & Narytij posuerunt mœnia Locri:
Et Salentinos obsedit milite campos

Deorum ob iniurias sibi illatas.
Sollicitum, attentum.

Vicina exponit Seruius.

Homerus in Il. 5.
Flectendus vt lentum vimen.
Homerus in Ili. 4.
Quo prodigio, regnaturum triginta annis Ascanium, significabatur.
Ostendentis est, nam Calabria non longè distat ab Epiro.

Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Meliboei
Parua Philoctetae subnixa Petilia muro.
Quin vbi transmissae steterint trans aequora classes,
Et positis aris iam vota in littore solues:

Imperatiuus Passiuus.

Purpureo* velare comas adopertus amictu,
Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum
Hostilis facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto:
Hac casti maneant in relligione nepotes,
Ast vbi digressum Siculae te admouerit orae

Quia a continenti tribus passiuū millibus distant.

Ventus, & *angusti rarescent claustra Pelori:
Laeua tibi tellus, & longo laeua petantur
Aequora circuitu: dextrum fuge littus, & vndas.
Haec loca vi quondam, & vasta conuulsa ruina
(Tantum aeui longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt, cum protinus vtraque tellus

Pro, in medium, vt, it clamor caelo

Vna foret, venit* medio vi pontus, & vndis
Hesperium Siculo latus abscidit, aruaque & vrbes
Littore diductas angusto interluit aestu.
Dextrum Scylla latus, laeuum implacata Charybdis

Homerus in Od. μ.

Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat vnda.
At Scyllam caecis cohibet spelunca latebris
Ora exertantem, & naues in saxa trahentem.

Primae corporis partes.

*Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus: postrema immani corpore pristis,
Delphinum caudas vtero commissa luporum.
Praestat Trinacrij metas lustrare Pachyni

Immorantem.

*Cessantem, longos & circumflectere cursus,
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, & caeruleis canibus resonantia saxa.
Praeterea si qua est Heleno prudentia vati,
Si qua fides, animum si veris implet Apollo:
Vnum illud tibi nate dea, praeque omnibus vnum

Prae-

Prædicam, & repetens iterumq; iterumq; monebo.
Iunonis magnæ primùm prece numen adora:
Iunoni cane vota libens, dominamq; potentem
Supplicibus supera donis, sic deniq; * victor
Trinacria fines Italos mittêre relicta.

Voti compos.

Huc vbi delatus Cumæam accesseris vrbem,
Diuinosq; * lacus, & Auerna sonantia syluis,
Insanam vatem aspicies, quæ rupe sub ima
Fata canit, folijsq; notas & nomina mandat.
Quæcunque in folijs descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.

Auernum & Lucrinum: diuinos autem, id est, consecratos

Verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
Impulit & teneras turbauit * ianua frondes:
Nunquam deinde cauo volitantia prendere saxo,
Nec reuocare situs, aut iungere carmina curat.
Inconsulti abeunt, sedemq; odere Sibyllæ.

Non ianua, sed ventus per ianuam ingressus.

Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti,
Quamuis increpitent socij, & vi cursus in altum
Vela vocet, possisq; sinus implere secundos.
Quin adeas vatem precibusq; oracula poscas
Ipsa canat, vocemq; volens atque ora resoluat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaq; bella,
Et quo quemque modo fugiasq; ferasq; laborem,
Expediet: cursusq; dabit venerata secundos.
Hæc sunt, quæ nostra liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Troiam.
Quæ postquam vates sic ore effatus amico est,
Dona dehinc auro * grauia, sectoq; elephanto
Imperat ad naues ferri, stipatq; carinis
Ingens argentum, Dodonæosq; lebetas,
Loricam consertam hamis, auroq; trilicem,
Et conum insignis galeæ, cristasq; comantes,
Arma Neoptolemi. sunt & sua dona parenti.
Addit equos, additq; duces.

Vltima syllaba contra consuetudinem producitur ratione finalitatis.

Remigium supplet, socios simul instruit armis.
Interea classem velis aptare iubebat
Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.* Flanti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
Coniugio Anchisa Veneris dignate superbo,
** Cura deûm, bis Pergameis erepte ruinis,* Amor: vt illud. Veneris iustissima cura.
Ecce tibi Ausoniæ tellus hanc arripe velis:
Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est:
Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade (ait) ô felix nati pietate, quid vltrà
Prouehor, & fando surgentes demoror Austros? Homerus Od. 130.
** Nec minus Andromache digressu mœsta supremo,*
Fert picturatas auri sub tegmine vestes,
Et Phrygiam Ascanio chlamydem nec cedit honori:* Nec munera dat inferiora meritis.
Textilibusq; onerat donis: ac talia fatur:
Accipe & hæc, manuũ tibi quæ monimenta mearũ
Sint, puer & longũ Andromaches testentur amorẽ Homerus in Od. 130.
Coniugis Hectoreæ: cape dona extrema tuorum,
O mihi sola mei super Astyanactis imago: Homerus in Od. 19.
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubesceret æuo.
Hos ego digrediens lachrymis affabar obortis:
Viuite felices, quibus est fortuna peracta* Aduersa.
Iam sua: nos alia ex alijs in fata vocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum:
Arua neque Ausoniæ semper cedentia retro,* Vt illud, Italiæ fugientis prendimus oras.
Quærenda: effigiem Xanthi, Troiamq; videtis,
Quam vestræ fecêre manus: melioribus opto
Auspicijs, & quæ fuerit minùs obuia Graijs.
Si quando Tybrim, vicináq; Tybridis arua
Intraro, gentique meæ data mœnia cernam:
Cognatasq; vrbes olim, populosq; propinquos
Epiro, Hesperia quibus idem Dardanus autor,
Atque idem casus, vnam faciemus vtramque
Troiam animis: maneat nostros ea cura nepotes.

Pro-

Prouehimur pelago vicina Ceraunia iuxta,
Vnde iter Italiam cursusq; breuissimus vndis.

Homerus in Ili. 118.

Sol ruit interea, & montes vmbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad vndam,
Sortiti remos, passimq; in littore sicco*

Officia remigandi.

Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cælo,
Arcturum, pluuiásque Hyadas, geminosq; Triones,

Homerus in Ili, 46.

Armatúmque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt cælo constare sereno,
Dat clarum e puppi signum: nos castra mouemus,*

Faculam extulit vt illud, Flãmas cùm regia puppis Extulerat.

Tentamusq; viam, & velorum pandimus alas.
Iamq; rubescebat stellis aurora fugatis,
Cùm procul obscuros colles, humilemque videmus
Italiam: Italiam primus conclamat Achates,
Italiam læto socij clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit, impleuitq; mero, Diuósque vocauit
Stans celsa in puppi.
Dij maris, & *terræ, tempestatumq; potentes,*

Maris, quod nauigo: terræ, quò sum iturus.

Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.
Crebrescunt optatæ auræ, portusq; patescit
Iam propior, templúmq; apparet in arce Mineruæ.
Vela legunt socij, & proras ad littora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curuatur in arcum,
Obiectæ salsa spumant aspergine cautes:
Ipse latet: gemino demittunt brachia muro*

Procul intuentibus.

Turriti scopuli, refugitque a littore templum.
Quatuor hîc (primum omen) equos in gramine vidi
Tondentes campum latè, candore niuali.
Et pater Anchises, Bellum ô terra hospita portas:
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minãtur.

Sed tamen iidem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, & fræna iugo concordia ferre.
Spes est pacis, ait, tum numina sancta precamur
Palladis armisonæ, quæ prima accepit ouantes:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
*Præceptisq́; Heleni, dederat quæ * maxima, ritè* — Quia dixerat Prę que omnibus vnum Prædicam.
Iunoni Argiuæ iussos adolemus honores.
Haud mora, continuò perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obuertimus antennarum:
Graiugenumq́; domus suspectaq́; linquimus arua.
Hinc sinus Herculei (si vera est fama) Tarenti
Cernitur: attollit se diua Lacinia contrà,
Caulonisq́; arces, & nauifragum Scylaceum.
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Aetna,
Et gemitum ingentem pelagi, pulsataq́; saxa
*Audimus longè, fractasq́; ad littora * voces,* — Quæ redduntur perculsu fluctuum ad saxa.
Exultantq́; vada, atque æstu miscentur arenæ.
Et pater Anchises: nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat.
Eripite ó socij, pariterq́; insurgite remis.
Haud minus ac iussi faciunt: primusq́; rudentem
Contorsit læuas proram Palinurus ad vndas,
Læuam cuncta cohors remis, ventisq́; petiuit.
Tollimur in cælum curuato gurgite & iidem
Subducta ad manes imos descendimus vnda,
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedêre:
*Ter spumam elisam & * rorantia vidimus astra.* — Homerus in Od. 150. Pro irrorata Euomit.
Interea fessos ventus cum sole reliquit:
Ignariq́; viæ Cyclopum allabimur oris.
Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
Ipse, sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis:
*Interdumq́; atram * prorumpit ad æthera nubem,*
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla:
Attollitq́; globos flammarum, & sidera lambit:
*Interdum scopulos auulsaq́; * viscera montis.* — Partes. nam & ossa terrę dicuntur.

Eri-

Erigit eructans, liquefactaq; saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoq; exæstuat imo.
Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
Vrgeri mole hac, ingentemq; insuper Ætnam
*Impositam ruptis flammam expirare *caminis:* Fornacibus.
Et fessum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum subtexere fumo.
Noctem illam tecti syluis immania monstra
Perferimus: nec quæ sonitum det causa, videmus.
*Nam neque erant astrorũ ignes, nec lucidus *æthra* Pro ætheris
Siderea polus: obscuro sed nubila cælo, splendorem.
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
Postera iamq; dies primo surgebat Eoo,
Humentemq; aurora polo dimouerat vmbram:
Cum subito e syluis macie confecta suprema
Ignoti noua forma viri, miserandaq; cultu
Procedit, supplexq; manus ad littora tendit.
Respicimus: dira illuuies, immissaq; barba,
**Consertum tegmen spinis. at cætera Graius,* Illigatum.
Et quondam patriis ad Troiam missus in armis.
Isq; vbi Dardanios habitus, & Troia vidit
Arma procul, paulum aspectu conterritus hæsit,
Continuitq; gradum: mox sese ad littora præceps
Cum fletu precibusq; tulit. Per sidera testor,
Per superos, atque hoc cæli spirabile lumen,
Tollite me Teucri, quascunq; abducite terras.
**Hoc sat erit, scio me Danais e classibus vnum,* Vitasse Cy-
Et bello Iliacos fateor petiisse penates: clopas.
Pro quo, si sceleris tanta est iniuria nostri,
**Spargite me in fluctus, vastoq; immergite ponto.* Dilaceratq;.
Si pereo manibus hominum, periisse iuuabit.
*Dixerat, & *genua amplexus, genibusq; volutans* Homerus in
Hærebat, qui sit, fari, quo sanguine cretus, Ilia. x.
Hortamur: quæ deinde agitet fortuna, fateri. Homerus in
Ipse pater dextrã Anchises, haud multa moratus, Ili. 271.

Dat

Dat iuueni, atque animum præsenti pignore firmat.
Ille hæc deposita tandem formidine fatur.
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Vlyssi,
Nomine Achæmenides, Troiā genitore Adamasto
Paupere (mansissetq; vtinam fortuna) profectus.
Hic me dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socij vasto Cyclopis in antro
Deseruēre domus sanie dapibusq; cruentis
Intus opaca, ingens ipse arduus, altaq; pulsat
Sidera (dij talem terris auertite pestem)
Nec visu facilis, nec dictu affabilis vlli.*
Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro,
Prensa manu magna medio resupinus in antro
*Frangeret ad saxum, sanieq; * aspersa natarent*
Limina: vidi atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent sub dentibus artus.
Haud impunè equidem, nec talia passus Vlysses,
Oblitúsue sui est Ithacus discrimine tanto.
Nam simul expletus dapibus, vinoq; sepultus
Ceruicem inflexam posuit, iacuitq; per antrum
Immensum, saniem eructans, ac frusta cruento
Per somnum commista mero: nos magna precati
Numina, sortitiq; vices, vna vndique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto*
Ingens, quod torua solum sub fronte latebat,*
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar.
Et tandem læti sociorum vlciscimur vmbras.
Sed fugite ó miseri, fugite, atque ab littore funem
Rumpite.
Nam qualis, quātusq; cauo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque vbera pressat:
Centum alij curua hæc habitant ad littora vulgo
Infandi Cyclopes: & altis montibus errant.
Tertia iam luna se cornua lumine complent,

Cuius etiam aspectus metum inferret.

Expersa, magis placet Seruio, id est madefacta.

Terebrando obcæcamus.

Oculo per somnum clauso: quem comparat clypeo, ob magnitudinem: soli, ob splendorem.

Cùm

Cùm vitam in sylvis, inter deserta ferarum
Lustra, domosq; traho, vastosq; ab rupe Cyclopas
Prospicio: sonitumq; pedum, vocemq; tremisco.
Victum infelicem baccas, lapidosaq; corna* Agrestium arborum fructus.
Dant rami & vulsis pascunt radicibus herbæ.
Omnia collustrans hanc primùm ad littora classem
Conspexi venientem: huic me, quæcunque fuisset,
Addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animam hanc potius quocunq; absumite letho.
Vix ea fatus erat, summo cum monte videmus
Ipsum inter pecudes vasta se mole moventem
Pastorem Polyphemum, & littora nota petentem:
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.
Trunca manum pinus regit, & vestigia firmat.
Lanigeræ comitantur oues: ea sola voluptas,
**Solamenq; mali.* Sic in antiquo libro Calociano. in alijs malè additur De collo fistula pendet.
Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit:
Luminis effossi fluidum lauit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu, graditurq; per æquor
Iam medium: nec dum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, sic merito: tacitiq; incidere funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis. Remigij, nõ hominum. dixit enim, Tacitique incidere funem.
Sensit: & ad sonitum vocis vestigia torsit.*
Verùm vbi nulla datur dextram affectare potestas,
Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo,
Clamorem immensum tollit, quo pontus, & omnes
Intremuere vndæ penitusq; exterrita tellus
Italiæ, curuisq; immugijt Aetna cauernis.
At genus è sylvis Cyclopum, & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & littora complent.
Cernimus astantes nequicquam lumine toruo* Quia longinqui nocere non poterant.
Aetnæos fratres, cœlo capita alta ferenteis.
Concilium horrendum: quales cum vertice celso,
Aeriæ

Aeriæ quercus, aut coniferæ cyparißi
Constiterant, sylua alta Iouis, lucusue Dianæ.
Præcipites metus acer agit, quocunque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela secundis.
Contrà iußa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim
Inter vtranque viam, lethi discrimine paruo,
Ni teneant cursus: certum est dare lintea retrò.
Ecce autem Boreas angusta a sede Pelori
** Mißus adest, viuo prætervehor ostia saxo*
Pantagiæ, Megarosq; sinus, Tapsumq; iacentem.
Talia monstrabat relegens errata retrorsum
Littora Achæmenides, comes infelicis Vlyßi.
Sicanio prætenta sinu iacet insula contra
Plemmyrium vndosum, nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
Occultas egiße vias subter mare, qui nunc
Ore Arethusæ tuo Siculis confunditur vndis.
Numina magna loci iußi veneramur: & inde
Exupero præpingue solum stagnantis Elori.*
Hinc altas cautes proiectaq; saxa Pachyni
Radimus, & fatis nunquam concessa moueri.
Apparet Camarina procul, campiq; Geloi,
Immanisq; Gela fluuij cognomine dicta.
Arduus inde Agragas ostentat maxima longè*
Mœnia, magnanimûm quondam generator equorum.
Teq; datis linquo ventis palmosa Selinus:
Et vada dura lego saxis Lilybeia cæcis.
Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
Accipit: hic pelagi tot tempestatibus actus,
Heu genitorem, omnis curæ casusq; leuamen
Amitto Anchisen, hic me pater optime feßum
Deseris, heu tantis nequicquam erepte periclis.
** Nec vates Helenus, cùm multa horrenda moneret,*

Fauore numinum, quæ suprà rogauerat Anchises: Ferte viam vento facilem.

Campis enim superfunditur, vt Nilus.

Mons muro cinctus, in cuius summa parte oppidum.

Homerus in Ili. 195.

Hei

Hoc mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digreßum vestris deus appulit oris.*
Sic pater Aeneas intentis omnibus vnus
Fata renarrabat diuûm, cursusq; docebat.
Conticuit tandem, factoq; hic fine quieuit.

Confirmat animum Didonis, cùm se ad eam deorum voluntate dicit accessisse.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS

LIBER IIII.

ARGVMENTVM.

Dido amore Æneæ insaniens, animi sui morbum sorori aperit: eiusque consilium sequuta, ad nuptias animum adijcit. Juno quoque, vt Æneam faciliùs ab Italia auerteret, agit cum Venere, vt eius bona venia liceat Æneæ Elisam vxorem ducere: quóque id commodiùs fieri possit, se opportunitatem obiecturam ostendit. Postridie Aeneas, & Dido venatum proficiscuntur. Ibi omnibus iam prædę intentis, Juno subitam immittit tempestatem. Comites alius aliò diffugiunt. Aeneas & Dido in idem antrum conueniunt, ibique infaustis ominibus coniunguntur. Interim Jupiter Iarbæ Getulorum regis, (qui aduenam sibi præferri iniquo animo ferebat, precibus fatigatus) Mercurium mittit ad Aeneam, iubetque vt relicta Africa in Italiam nauiget. Ille Jouis imperio morem gerens, quæcunque ad nauigationem erant necessaria, clam per socios parari iubet: Cæterum Dido vbi classem instaurari sensit, suspicata id quod res erat, grauiter cũ ipso expostulat, precibusq;, & lachrymis tum per se ipsã, tum per sororẽ, eum ab incepto reuocare conatur. Aeneas iterũ in somnis a Mercurio admonitus, intempesta nocte anchoras soluit. Illa doloris impatiens, in editissima ędium parte, simulatione sacrorũ ingentẽ pyram extruit, ablegataq;

Barce

Barce Sichæi nutrice, ne quid destinatæ morti impedimenti afferret, necem sibi consciscit.

Aliud Argumentum.

Ardet amore graui Dido; soror Annaq; suadet
Nubere: iunguntur nimbo cogente sub antro.
Incusat precibus patrem contemptus Iarbas.
Nauigat Æneas iussu Iouis: illa dolore
Impatiens & amore necem sibi protinus infert.

AT regina graui iam dudum saucia cura,
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni. — Apol. Arg. 57. de Medea.
Multa viri virtus animo, multusq; recursat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaq;: nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phœbea lustrabat lampade terras, — Illustrabat.
Humentemq; aurora polo dimouerat vmbram:
Cùm sic vnanimem alloquitur malè sana sororem,
Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?
Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes?
Quem sese ore ferens! quàm forti pectore & armis! — Vnde illud suprà, Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido.
Credo equidem (nec vana fides) genus esse deorum.
Degeneres animos timor arguit: heu quibus ille
Iactatus fatis! quæ bella exhausta canebat!
Si mihi non animo fixum, immotumq; sederet,
Ne cui me vinclo vellem sociare iugali,
Postquam primus amor deceptam morte fefellit,
Si non pertæsum thalami, tedæq; fuisset:
Huic vni forsan potui succumbere culpæ.
Anna (fatebor enim) miseri post fata Sichæi
Coniugis, & sparsos fraterna cæde penates,
Solus hic inflexit sensus, animumq; labantem
Impulit: agnosco veteris vestigia flammæ. — Pro impulsit labare fecit.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,

Vel pater omnipotēs adigat me fulmine ad umbras
Pallentes umbras Erebi, noctemq; profundam:
Antè pudor, quam te violem, aut tua * iura resolvam.

Vincla iugalia.

Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
Abstulit: ille habeat secum, seruetq; sepulcro.
Sic effata sinum lachrymis impleuit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta sorori,
Solàne perpetua mœrens carpêre iuuenta?
* Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem, aut manes credis curare sepultos?
Esto: ægram nulli quondam flexêre mariti,
Non Libyæ, non antè Tyro despectus * Iarbas,
Ductoresq; alij, quos Africa terra triumphis
Diues alit, placitóne etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum consederis aruis?
Hinc Getulæ vrbes, genus insuperabile bello,
Et Numidæ * infreni cingunt, & inhospita Syrtis:
Hinc deserta siti regio, latéq; furentes
Barcæi, quid bella Tyro surgentia dicam,
Germaniq; minas?
Dijs equidem auspicibus reor, & Iunone secunda
Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
Quam tu urbem soror hanc cernes! quæ surgere regna
Coniugio tali! Teucrûm comitantibus armis
Punica se quantis attollet gloria rebus!
Tu modo posce deos veniam, sacrisq; litatis
* Indulge hospitio, causasq; innecte morandi:
Dum pelago desæuit hyems, & aquosus Orion,
Quassatæq; rates, & non tractabile cœlum.
His dictis incensum animum inflammauit amore,
Spemq; dedit dubiæ menti, soluitq; pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemq; per aras
Exquirunt; mactant lectas de more bidentes.

Homerus in Ili. 3o. δῶρα ἀφροδίτης.

Rex Libyæ.

Vel, frænis, vel qui equis vtuntur sine frænis.

Da operam: vt, Indulget vino.

Legi-

*Legiferæ Cereri, Phœboq; patriq; * Lyæo,*
Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ.

Qui aptè vrbibus libertatis est deus.

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit,
Aut ante ora deûm pingues spatiatur ad aras,
Instauratq; diem donis: pecudumq; reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes: quid vota furentem,
Quid delubra iuuant? est mollis flamma medullas
Interea, & tacitum viuit sub pectore vulnus.
Vritur infœlix Dido, totaq; vagatur
Vrbe furens: qualis coniecta cerua sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit

Homerus in Ili. 123.

Pastor agens telis, liquitq; volatile ferrum
** Nescius: illa fuga syluas saltusq; peragrat*

Ignoratus a cerua non qui ceruam ipse nesciret.

Dictæos: hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Ænean secum per mœnia ducit,
Sidoniasq; ostentat opes, vrbemq; paratam.
Incipit effari, mediaq; in voce resistit.
Nunc eadem labente die conuiuia quærit:
*Iliacosq; iterum * demens audire labores*

Quæ vellet eadem, quæ nouerat, audire.

Exposcit, pendetq; iterum narrantis ab ore.
Post vbi digressi, lumenq; obscura vicissim
Luna premit, suadentq; cadentia sidera somnos:
Sola domo mœret vacua, stratisq; relictis
Incubat: illum absens absentem auditq; videtq;:
Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum si fallere possit amorem.
Non cœptæ assurgunt turres: non arma iuuentus
Exercet, portúsue aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæq;
** Murorum ingentes, æquataq; machina cœlo.*

Qui videntur minari pinnarum altitudine.

Quam simul ac tali persensit peste teneri
Chara Iouis coniux, nec famam obstare furori,
** Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:*

Homerus in Ili. 73. 154.

Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis
Tuq; puerq; tuus, magnum & memorabile nomen:
Singula verba in hoc versu habēt emphasin. **Vna dolo diuûm si fœmina victa duorum est.*
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia nostra
Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quò nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam, pactósq; Hymenæos
Exercemus? habes tota quod mente petesti.
Ardet amans Dido, traxitq; per ossa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribúsq; regamus
Auspicijs: liceat Phrygio seruire marito,
Dotalésq; tuæ Tyrios permittere dextræ.
Homerus in Ili.155. *Olli (sensit enim simulata mente loquutam,*
Quò regnum Italiæ Libycas auerteret oras)
Sic contrà est ingressa Venus: Quis talia demens
Abnuat? aut tecum malit contendere bello?
Si modò quòd memoras, factum fortuna sequatur.*
Tangit tria, fortunam id est casum, fata, voluntatem deorum. *Sed fatis incerta feror, si Iupiter vnam*
Esse velit Tyrijs vrbem Troiaq; profectis,
Misceriue probet populos, aut fœdera iungi.
Tu coniux: tibi fas animum tentare precando.
Perge: sequar. Tum sic excepit regia Iuno:
Mecum erit iste labor: nunc qua ratione, quod instat*
Vt exploremus a Ioue. *Confieri possit, paucis (aduerte) docebo.*
Venatum Æneas, vnáque miserrima Dido
In nemus ire parant, vbi primos crastinus ortus
Aperuerit, nocte tectū. *Extulerit Titan, radijsq;* retexerit orbem.*
His ego nigrantem commista grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, saltúsq; indagine cingunt,
Nubium caligine. *Desuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.*
*Diffugient comites, & *nocte tegentur opaca.*
Eadem verba 158. *Speluncam Dido, dux & Troianus eandem*
Deuenient, adero, & tua si mihi certa voluntas,
**Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.*

Hic

Hic Hymenaus erit. Non aduersata petenti
Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
Oceanum interea surgens aurora reliquit;
*It portis, *iubare exorto, delecta iuuentus:* Lucifero.
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro:
*Massylique ruunt equites, & odora canum *vis.* Plus significat, quàm multitudo, vt ait Seruius.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant: ostróque insignis, & auro
Stat sonipes: ac fræna ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur magna stipante caterua,
Sidoniam picto chlamydem circundata lymbo,
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
*Nec non & Phrygij comites, & *lætus Iulus* More puerorum.
Incedunt: ipse antè alios pulcherrimus omnes
Infert se socium Æneas, atque agmina iungit.
**Qualis, vbi hybernam Lyciam, Xanthíque fluenta* Apoll. Arg. 10.
Deserit, ac Delum maternam inuisit Apollo:
Instauratque choros, mistíque altaria circum
Cretésque, Dryopésque fremunt, pictíque Agathyrsi:
*Ipse iugis Cynthi graditur, mollíque *fluentem* Vnguentatum.
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
*Tela sonant humeris. haud illo *segnior ibat* Deformior, nam virtus, & pulchritudo inuicē vsurpantur. quod notauit Seruius.
Æneas, tantum egregio decus enitet ore.
Postquam altos ventum in montes, atque inuia lustra,
Ecce feræ saxi deiectæ vertice capræ
Decurrêre iugis: alia de parte patentes
Transmittunt cursu campos, atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, montésque relinquunt.
At puer Ascanius medijs in vallibus acri
Gaudet equo, iamque hos cursu, iam præterit illos,
Spumantémque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fuluum descendere monte leonem.
Interea magno misceri murmure cælum

Incipit: insequitur commista grandine nimbus,
Et Tyrij comites passim, & Troiana iuuentus,
Dardaniúsq; nepos Veneris, diuersa per agros
Tecta metu petiêre: ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux & Troianus eandem
Deueniunt: prima & Tellus, & pronuba Iuno
Dant signum: fulsere ignes, & conscius æther
*Connubij, summóq; *vlularunt vertice Nymphæ.*
Ille dies primus lethi primúsq; malorum
Causa fuit: neque enim specie, famáue mouetur,
Nec iam furtiuum Dido meditatur amorem:
Coniugium vocat: hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it fama per vrbes:
*Fama, *malum, quo non aliud velocius vllum:*
Mobilitate viget, viresq; acquirit eundo:
*Parua metu primo, *mox sese attollit in auras:*
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, ira irritata deorum,
Extremam (vt perhibent) Cœo, Enceladóque sororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis:
*Monstrum horrendum, ingens: cui quot sunt *corpore plumæ,*
Tot vigiles oculi subter, (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terræq; per vmbram,
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat vrbes.
Tam ficti prauiq; tenax, quàm nuntia veri.
Hæc tum multiplici populos sermone replebat
Gaudens, & pariter facta, atque infecta canebat:
Venisse Æneam, Troiano a sanguine cretum,
*Cui se pulchra viro *dignetur iungere Dido.*
Nunc hyemem inter se luxu, quàm longa, fouere,

Vt in ijs nuptijs, quas mors secutura esset.

Definitio famæ. Homerus in Ili. 45. & Callimachus.

Non ipsius, sed omnium corporibus vt si diceret, quot sunt arenæ.

Qui superior inferiori.

Regnorum

Regnorum immemores, turpíq; cupidine captos.
Hæc passim Dea fœda virûm diffundit in ora.
Protinus ad Regem cursus detorquet Iarbam:
Incenditq; animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone satus, rapta Garamantide nympha,
Templa Ioui centum latis immania regnis,* Finitus numerus pro
Centum aras posuit, vigilemq; sacrauerat ignem, infinito.
Excubias diuûm æternas, pecudúmq; cruore
Pingue solum, & varijs florentia limina sertis.
Isq; amens animi, & rumore accensus amaro,* Vt & amator, & bar-
Dicitur ante aras, media inter numina diuûm, batus.
**Multa Iouem manibus supplex orasse supinis.*
**Iupiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis* Homerus in
Gens epulata toris, Lenæum libat honorem, Ili. 8.
Aspicis hæc? an te genitor, cùm fulmina torques, Homerus in
Nequicquam horremus? cæciq; in nubibus ignes Il. 18.
Terrificant animos, & inania murmura miscent?
**Fœmina quæ nostris errans in finibus, vrbem* Inuidiam
Exiguam pretio posuit, cui litus arandum, quærit a
Cuiq; loci leges dedimus, connubia nostra sexu.
Reppulit, ac dominum Ænean in regna recepit.
Et nunc ille Paris cum semiuiro comitatu* Inuidiam
Mæonia mentum mitra, crinémq; madentem quærit a
Subnixus, rapto potitur: nos munera templis persona.
Quippe tuis ferimus, famámq; fouemus inanem.
Talibus orantem dictis, arásq; tenentem Homerus in
Audijt omnipotens, oculósq; ad mœnia torsit Ili. 86.
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat: Qui Mercu-
Vade age, nate, voca Zephyros: & labere pennis,* riū vehant.
Dardaniumq; ducem (Tyria Carthagine qui nunc
Expectat, fatísq; datas non respicit vrbes)
**Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.* Homerus in
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem Ili. 14.
Promisit, Graiúmq; ideo bis vindicat armis:

Quæ aliquãdo multa pareret imperia.

*Sed fore, qui * grauidam imperijs belloque frementem*
Italiam regeret, genus alto à sanguine Teucri
Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec super ipse sua molitur laude laborem:
Ascanione pater Romanas inuidet arces?
Quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur?
Nec prolem Ausoniam, & Lauinia respicit arua?
Nauiget, hæc summa est: hic nostri nuntius esto.

Homerus in Od. 42.

** Dixerat: ille patris magni parère parabat*
Imperio, & primùm pedibus talaria nectit
Aurea, quæ sublimem alis, siue æquora supra,
Seu terram rapido pariter cùm flamine portant.

Caduceum ei ab Apolline donatũ.

*Tum * virgam capit: hac animas ille euocat Orco*
Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit:
Dat somnos, adimitq;, & lumina morte resignat.
Illa fretus agit ventos, & turbine tranat
Nubila. iamq; volans apicem, & latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:
Atlantis cinctum assiduè cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulsatur & imbri.
Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.

Leui volatu.

*Hic primùm * paribus nitens Cyllenius alis*
Constitit: hinc toto præceps se corpore ad vndas

Mergo.

*Misit, * aui similis, quæ circum littora, circum*
Piscosos scopulos humilis volat æquora iuxta.
Haud aliter terras inter cœlumq; volabat,
Littus arenosum Libyæ, ventosq; secabat,

Natus enim Maia, Atlantis filia.

** Materno veniens ab auo Cyllenia proles.*
Vt primùm alatis tetigit magalia plantis,

Togã duplex, amictus auguralis.

Æneam fundantem arces, ac tecta nouantem
Conspicit, atque illi stellatus iaspide fulua
*Ensis erat: Tyrioq; ardebat murice * læna,*

Demissa

Demissa ex humeris laeua quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.
Continuo inuadit: Tu nunc Carthaginis altæ
*Fundamenta locas pulchramq́; *uxorius urbem* — Vxori seruiens.
Extruis, heu regni, rerúmque oblite tuarum.
**Ipse deûm tibi me claro demittit Olympo* — Homerus in
Regnator, cælum, & terras qui numine torquet: — Ili.163,117
Ipse hæc ferre iubet celeres mandata per auras,
Quid struis: aut qua spe Libycis teris otia terris?
Si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
Nec super ipse tua moliris laude laborem:
Ascanium surgentem, & spes hæredis Iuli — Homerus in
Respice, cui regnum Italiæ, Romanáque tellus — Ili.271.
Debentur. Tali Cyllenius ore loquutus,
Mortales visus medio sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
At verò Æneas aspectu obmutuit amens:
Arrectæq; horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
Ardet abire fuga, dulcésque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperióque Deorum.
*Heu quid agat? quo nunc reginam *ambire furentem* — Blanditijs
Audeat affatu? & quæ prima exordia sumat? — circumueni-
Atq; animum nunc huc celerem, nunc diuidit illuc: — re.
In partésq; rapit varias, perq; omnia versat.
Hæc alternanti potior sententia visa est: — Homerus in
Mnesthea Sergestúmque vocat: fortémque Cloanthum, — Ili.14.
Classem aptent taciti, socios ad littora cogant,
Arma parent, & quæ sit rebus causa nouandis
Dissimulent: sese interea, quando optima Dido
Nesciat, & tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, & quæ mollissima fandi
*Tempora, quis rebus *dexter modus, ocyus omnes* — Optimus re-
Imperio læti parent, ac iussa facessunt. — bus euen-
At Regina dolos (quis fallere possit amantem?) — tus.

Præsensit: motúsque excepit prima futuros,
*Omnia tuta timens. *eadem impia fama furenti* — Quæ & Iarbæ nuntiauerat.
Detulit, armari classem, cursumq; parari.
Sæuit inops animi, totamq; incensa per vrbem
Bacchatur: qualis commotis excita sacris
Thyas, vbi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusq; vocat clamore Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus vltro:
**Dissimulare etiam sperasti perfide tantum* — Apol. Arg. 80.
Posse nefas? tacitusq; mea decedere terra?
Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hyberno moliris sidere classem,
Et medijs properas aquilonibus ire per altum
**Crudelis quid si non arua aliena domosq;* — In te ipsum odio mei.
Ignotas peteres? & Troia antiqua maneret?
Troia per vndosum peteretur classibus æquor?
Mēne fugis? per ego has lachrymas, dextrámque tuam, te,
*(Quando aliud mihi iam miseræ nihil ipsa *reliqui)* — Iam enim & pudorem, & regnū neglexi.
Per connubia nostra, per inceptos hymenæos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum: miserere domus labentis, & istam
Oro (si quis adhuc precibus locus) exue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Nomadumq; tyranni
Odêre, infensi Tyrij: te propter eundem
Extinctus pudor, & qua sola sidera adibam,
Fama prior. cui me moribundam deseris hospes?
Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat,
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater — Quasi dicat vt si te non possum, tui saltem imaginem haberem.
Destruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles: si quis mihi paruulus aula
Luderet Æneas, qui te tantùm ore referret,*
Non equidem omnino capta, aut deserta viderer.

Dixerat,

Dixerat. ille Iouis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixus curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales, nunquam regina negabo
Promeritam: nec me meminisse pigebit Elisæ, Homerus in
**Dum memor ipse mei, dum spiritus hos regit artus.* Ili.102.
*Pro re pauca loquar: Nec ego *hanc abscondere furto* Subaudiri
Speraui (ne finge) fugam: nec coniugis vnquam profectionẽ
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni. ait Seruius.
Me si fata meis paterentur ducere vitam
Auspicijs, & sponte mea componere curas:
Vrbem Troianam primum, dulcesq́; meorum
Relliquias colerem, & Priami tecta alta manerent,
*Et *recidiua manu posuissem Pergama victis.* Post casum
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo, restituta.
Italiam Lyciæ iussere capessere sortes.
Hic amor, hæc patria est. si te Carthaginis arces
Phœnissam, Libycæq́; aspectus detinet vrbis:
*Quæ tandem, Ausonia Teucros *considere terra* Quandoqui-
Inuidia est? & nos fas extera quærere regna. dem fatis
Me patris Anchisæ, quoties humentibus vmbris promittitur.
Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
Admonet in somnis, & turbida terret imago:
*Me puer Ascanius, capitisq́; *iniuria chari,* Quam illi
*Quem *regno Hesperiæ fraudo, & fatalibus aruis.* infero.
Nunc etiam interpres diuûm, Ioue missus ab ipso, Ei debito.
(Testor vtrunq; caput) celeres mandata per auras
Detulit: ipse Deum manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemq́; his auribus hausi.
**Desine meq́; tuis incendere, teq́; querelis,* Homerus in
Italiam non sponte sequor. Ili.102.
*Talia dicentem iamdudum *auersa tuetur,* Irata.
Huc illuc voluens oculos, totumq́; pererrat
Luminibus tacitis, & sic accensa profatur: Homerus in
**Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus author,* Ili.174.
Perfide:

Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanaq; admorunt vbera tigres.
Nam quid dissimulo? aut quæ me ad maiora reseruo?
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Num lachrymas victus dedit? aut miseratus amantem est?

Quid prius, quid posterius dicam.

Quæ quibus anteferam? iam iam nec maxima Iuno*
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquam tuta fides. eiectum littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui:
Amissam classem, socios a morte reduxi:
Heu furiis incensa feror. nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes, nunc & Ioue missus ab ipso
Interpres diuûm fert horrida iussa per auras.
Scilicet is superis labor est, ea cura quietos

Homerus in Ili. 5.

Sollicitat: neque te teneo, neque dicta refello.*
I, sequere Italiam ventis: pete regna per vndas.
Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,

Luiturum.

Supplicia hausurum scopulis, & nomine Dido*
Sæpe vocaturum. sequar atris ignibus absens:
Et cùm frigida mors anima seduxerit artus,
Omnibus vmbra locis adero. dabis improbe pœnas:
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama sub imos.

Cùm Aeneas multa dicere pararet.

His medium dictis sermonem abrumpit, & auras*
Ægra fugit, seq; ex oculis auertit, & aufert,
Linquens multa metu cunctantẽ & multa parantẽ
Dicere. suscipiunt famulæ, collapsáq; membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisq; reponunt.
At pius Æneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis auertere curas,
Multa gemens, magnóq; animum labefactus amore:
Iussa tamen Diuûm exequitur, classémq; reuisit.

Ob regis præsentiam.

**Tum verò Teucri incumbunt, & littore celsas*
Deducunt toto naues. natat vncta carina,
Frondentésque ferunt remos, & robora syluis

Infa-

Infabricata, fugae studio.
Migrantes cernas, totáque ex vrbe ruentes:
Ac veluti ingentem formicae farris aceruum
Cùm populant, hyemis memores, tectóq; reponunt,
It* nigrum campis agmen, praedámq; per herbas Hemistichiũ Ennij de elephantis ait Seruius esse.
Conuectant calle angusto, pars grandia trudunt
Obnixae frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Castigántq; moras: opere omnis semita feruet.
Quis tibi nunc Dido cernenti talia sensus?
Quósue dabas gemitus, cùm littora feruere latè
Prospiceres arce ex summa, totúmq; videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus aequor?
* Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis? Apol. Arg. 81.
Ire iterum in lachrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & supplex animos submittere amori,
Nequid inexpertum, frustra moritura relinquat.
Anna vides toto properari littore circùm
Vndique conuenere: vocat iam carbasus auras,
Puppibus & laeti nautae imposuere coronas.
Hunc ego si potui tantum* sperare dolorem, Pro, timere, vt suprà.
Et perferre soror potero. Miserae hoc tamen vnum
Exequere Anna mihi: solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus.
Sola viri* molles aditus, & tempora noras. Faciles vt, Et quæ mollissima tempora fandi,
I soror, atque hostem supplex affare superbum:
Non ego cum Danais Troianam excindere gentem
Aulide iuraui, classémue ad Pergama misi,
Nec patris Anchisae cineres, manésue reuelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quò ruit? extremum hoc miserae det munus amanti:
Expectet facilémque fugam, ventósq; ferentes.
Non iam coniugium antiquum*, quod prodidit, oro:
Nec* pulchro vt Latio careat, regnúmq; relinquat. Quod illi pulchrum videtur.
Tempus inane peto, requiem, spatiúmque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.

Extremam

Extremam hanc oro veniam (miserere sororis)
Quam mihi cùm dederis, cumulatam* morte relinquã. — Sola morte.
Talibus orabat, talesq; miserrima fletus
Fertq; refertq; soror: sed nullis ille movetur
Fletibus: aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obstant, placidasq; viri deus obstruit aures.
Ac veluti annosam valido cùm robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc — Homerus in Ili. 131.
Eruere inter se certant, it stridor, & altæ
Consternunt terram, concusso stipite frondes:
Ipsa hæret scopulis, & quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit: — Apol. Arg. 81.
Haud secus assiduis hinc atq; hinc vocibus heros
Tunditur, & magno persentit pectore curas.
Mens immota manet, *lachrymæ volvuntur inanes.
Tum verò infelix fatis exterrita Dido — Ipsius, non Annæ, aut Didonis.
Mortem orat, tædet cæli convexa tueri.
Quò magis inceptum peragat, lucemq; relinquat,
Vidit, thuricremis cùm dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
Fusaq; in obscœnum se vertere vina cruorem. — Pro, timere. vt supra.
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
Præterea, fuit in tectis de marmore templum
Coniugis antiqui, miro quod honore colebat, — Diuina, vt si numen coleret.
Velleribus niveis & *festa fronde revinctum:
Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Visa viri, nox cùm terras obscura teneret: — Nam tacentis bubonis felix omen est.
Solaq; culminibus ferali *carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multaq; præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant: agit ipse furentem — In somnis legit Ser. pro insomnijs vigilijs.
In somnis ferus Æneas: semperq; relinqui
Sola sibi, semper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios deserta quærere terra.
*Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus, — Euripides.

Et

Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas: Bacchis, &
Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes* Aeschylus
Armatam facibus matrem, & serpentibus atris Eumenidib.
Cùm fugit, vltricesq; sedent in limine Diræ. Tragœdijs
Ergo vbi concepit furias euicta dolore, celebratus.
Decreuitq; mori: tempus secum ipsa modúmq; frequenter
Exigit: & mœstam dictis aggressa sororem, actus.
Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat.
Inueni, germana, viam (gratare sorori)*
Quæ mihi reddat eum, vel eo me soluat amantem. *Antiquè pro
Oceani finem iuxta, solémque cadentem gratulari.
Vltimus Æthiopum locus est: vbi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.*
Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulásq; draconi *Sustinet, re-
Quæ dabat, & sacros seruabat in arbore ramos, git, vt suprà
Spargens humida mella, soporiferumq; papauer. cœlum, &
Hæc se carminibus promittit soluere mentes, terras qui
Quas velit, ast alijs duras immittere curas: numine tor-
Sistere aquam fluuijs, & vertere sidera retro: quet.
Nocturnósq; ciet manes, mugire videbis
Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos.
Testor chara Deos, & te germana, tuúmq;
Dulce caput, magicas inuitam accingier arteis. Homerus in
Tu secreta pyram tecto interiore sub auras Il. z. 4.
*Erige, & * arma viri, thalamo quæ fixa reliquit* *Gladium.
Impius, exuuiásq; omneis, lectúmq; iugalem,
Quo perij, superimponas: abolere nefandi
Cuncta viri monimenta iubet monstrátq; sacerdos.
Hæc effata silet: pallor simul occupat ora.
Non tamen Anna nouis prætexere funera sacris Non iterum,
Germanam credit, nec tantos mente furores sed victimam.
*Concipit, aut grauiora timet, * quàm morte Sichæi.* *Subaudi,
Ergo iussa parat. quàm conti-
At regina pyra penetrali in sede sub auras gerint mor-
te Sichæi.

Erecta

Erectâ ingenti, tædis atque ilice sectâ,
*Intenditque locum sertis, & *fronde coronat*

Cupresso.

Funereâ: super exuuias, ensémque relictum,
Effigiémque toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum, & crines effusa sacerdos

Refertur ad verbum tonat, non ad Deos.

**Tercentum tonat ore Deos, Erebúmque, Chaósque,*
Tergeminámque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.
Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis

Succum nigrum intelligit, qui exprimitur ex illis herbis.

*Pubentes herbæ, nigri cum *lacte veneni.*
Quæritur & nascentis equi de fronte reuulsus,
Et matri præreptus amor.
Ipsa mola manibúsque piis altaria iuxta,
Vnum exuta pedem vinclis, in veste recinctâ,
Testatur moritura Deos, & conscia fati
Sidera: tum si quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, iustúmque memórque precatur.

Apol. Arg.

**Nox erat & placidum carpebant fessa soporem*
Corpora per terras, syluæque, & sæua quierant
Æquora: cùm medio voluuntur sidera lapsu:
Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres,
Quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumis
**Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti*

Homerus in Ili.204.

Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœnissa: nec vnquam
Soluitur in somnos, oculísue aut pectore noctem
Accipit, ingeminant curæ, rursúsque resurgens
Sæuit amor, magnóque irarum fluctuat æstu.
Sic adeò insistit, secúmque ita corde volutat.

Non iterum, sed vicissim.

*En quid agam? *rursúsne procos irrisa priores*
Experiar? Nomadúmque petam connubia supplex,
Quos ego sim toties iam dedignata maritos?
Iliacas igitur classes, atque vltima Teucrûm
Iussa sequar? quia ne auxilio iuuat antè leuatos,
Et bene apud memores veteris stat gratia facti?

Quis

Quis me autem (fac velle) sinet? ratibusq́ superbis
Irrisam accipiet? nescis heu perdita, nec dum
Laomedonteæ sentis periuria gentis?* Quia per ius iurandum Laomedon fefellit Neptunum, & Apollinem qui Troiam illi condiderant.
Quid tum? sola fuga nautas comitabor ouanteis?
An Tyrijs, omniq́ manu stipata meorum
Insequar? & quos Sidonia vix vrbe reuelli,
Rursus agam pelago, & ventis dare vela iubebo?
Quin morere vt merita es, ferróq́ auerte dolorem.
Tu lacbrymis euicta meis: tu prima furentem
His germana malis oneras, atque obijcis hosti.
Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ? tales nec tangere curas?
Non seruata fides cineri promissa Sichæo.* Sichæi coniugis, est enim Sichæo pro Sichæio
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
Æneas celsa in puppi, iam certus eundi
Carpebat somnos, rebus iam rite paratis.
Huic se forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusq́ ita visa monere est,
(Omnia Mercurio similis, vocemq́ coloremq́,
Et crines flauos, & membra decora iuuentæ)
**Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos?* Ili. 14. 264.
Nec quæ circunstent te deinde pericula cernis
Demens? nec Zephyros audis spirare secundos?* Pro quolibet vento, nam Zephyris de Africa nauigari, non potest.
Illa dolos dirumq́, nefas in pectore versat
Certa mori, varioq́ irarum fluctuat æstu.
Non fugis hinc præceps: dum præcipitare potestas?* Festinus.
Iam mare turbari trabibus, sæuásq́ videbis
Collucere faces, iam feruere littora flammis,* Ob illud quod est infrà: Ferte citi flãmas.
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eia age, rumpe moras. varium, & mutabile semper
Fœmina. sic fatus, nocti se immiscuit atræ.
Tum verò Æneas subitis exterritus vmbris,
Corripit e somno corpus, sociosq́ fatigat:
Præcipites vigilate viri, & considite transtris,
Soluite vela citi: Deus æthere missus ab alto, Homerus in Ili. 14.

Festinare fugam, tortósque incidere funes,
Ecce iterum stimulat: sequimur te, sancte deorum
*Quisquis es, imperioque *iterum paremus ouantes.*
Adsis ó, placidúsque iuues, & sidera cœlo
Dextra feras. Dixit. vaginaq; eripit ensem
Fulmineum, strictoq; ferit retinacula ferro.
Idem omnes simul ardor habet: rapiuntq; ruúntque.
Littora deseruêre: latet sub classibus æquor.
Annixi torquent spumas, & cærula verrunt.
Et iam prima nouo spargebat lumine terras*
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
*Regina e speculis vt primùm *albescere lucem*
Vidit, & æquatis classem procedere velis,
Littoraq; & vacuos sensit sine remige portus:
Terq; quatérque manu pectus percussa decorum,
Flauentésq; abscissa comas: Proh Jupiter, ibit
Hic (ait) & nostris illuserit aduena regnis?
Non arma expedient, totaq; ex vrbe sequentur?
Diripiéntque rates alij naualibus? ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut vbi sum? quæ mentem insania mutat?
Infelix Dido nunc te fata impia tangunt.
Tum decuit cùm sceptra dabas. en dextra fidésque,
Quem secum patrios aiunt portare Penates,
Quem subijsse humeris confectum ætate parentem.
Non potuis abreptum diuellere corpus? & vndis
Spargere? non socios? non ipsum absumere ferro
Ascanium? patrijsq; epulandum apponere mensis?
Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna. fuisset:
Quem metui moritura? faces in castra tulissem,*
Jmplessémque foros flammis, natumq; patrémque
Cum genere extinxem, memet super ipsa dedissem.
Sol qui terrarum flammis opera omnia lustras:
Tuq; harum interpres curarum, & conscia Juno,

Iam enim paruerat præparatione nauigiorum.

Homerus in Ili, 114.

Figura hypallage: non enim albescit lux, sed luce albescunt omnia.

Homerus in Il. 38.

Classem, vt Non castra mouemus.

Noctur-

Nocturnisq; Hecate triuijs vlulata per vrbes:*
Et diræ vltrices, & dij morientis Elisæ:

A matronis in eius sacris.

Accipite hæc, meritumq; malis aduertite numen,
Et nostras audite preces. si tangere portus
Infandum caput ac terris adnare necesse est:
Et si fata Iouis poscunt, hic terminus hæret:

Homerus in Od. 81.

At bello audacis populi vexatus & armis,
Finibus extorris, complexu auulsus Iuli,
Auxilium imploret videatq; indigna suorum*

Implorauit ab Euandro & Tarchonte.

Funera: nec cùm se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur:
Sed cadat ante diem, mediaq; inhumatus arena.
Hæc precor, hanc vocem extremam cum sanguine fundo.
Tum vos ô Tyrij stirpem, & genus omne futurum*

Quasi ad posteros loquitur. Infert enim genus omne futurum.

Exercete odijs cineriq; hæc mittite nostro
Munera: nullus amor populis, nec fœdera sunto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus vltor,*

Hannibalem intelligit, qui vastauit multísque cladibus Italiam afflixit.

Qui face Dardanios, ferroq; sequare colonos.
Nunc, olim, quocunq; dabunt se tempore vires,
Littora littoribus contraria, fluctibus vndas
Imprecor, arma armis: pugnent ipsiq; nepotes.
Hæc ait: & partes animum versabat in omneis,
Inuisam quærens quàm primùm abrumpere lucem.
Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi:
(Namq; suam patria antiqua cinis ater habebat)
Annam chara mihi nutrix huc siste sororem:
Dic corpus properet fluuiali spargere lympha,*

Quia dijs inferis sacrificātes aspergebantur aqua: vt lib. 6. Spargens rore leui.

Et pecudes secum, & monstrata piacula ducat:
Sic veniat: tuq; ipsa pia tege tempora vitta.
Sacra Ioui Stygio, quæ ritè incepta paraui,
Perficere est animus, finémq; imponere curis,
Dardaniique rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait: illa gradum studio celerabat anili.
At trepida & cœptis immanibus effera Dido,

Sanguineam voluens aciem, maculisq́ trementes
Interfusa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos, ensemq́ recludit
*Dardanium, * non hos quaesitum munus in vsus.*
Hic postquam Iliacas vestes notumq́ cubile
Conspexit, paulùm lachrymis & mente morata,
Incubuitq́ toro, dixitq́ nouissima verba:
Dulces exuuiae, dum fata deusq́ sinebant
Accipite hanc animam, meq́ his exoluite curis.
Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi:
*Et nunc magna mei sub terras ibit * imago.*
Vrbem praeclaram statui: mea moenia vidi:
*Vlta virum, * poenas inimico a fratre recepi:*
Felix heu nimium felix, si littora tantùm
Nunquam Dardaniae tetigissent nostra carinae.
Dixit & os impressa toro, Moriemur inultae?
Sed moriamur, ait. sic, sic iuuat ire sub vmbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & nostrae secum ferat omina mortis.
Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapsam aspiciunt comites, ensemq́ cruore
Spumantem, sparsasq́ manus it clamor ad alta
Atria: concussam bacchatur fama per vrbem.
Lamentis gemituq́, & foemineo vlulatu
Tecta fremunt: resonat magnis plangoribus aether:
** Non aliter, quàm si immissis ruat hostibus omnis*
Carthago, aut antiqua Tyros: flammeq́ furentes
Culmina perq́ hominum voluantur perq́ Deorum.
Audijt exanimis, trepidoq́ exterrita cursu,
*Vnguibus ora soror * foedans, & pectora pugnis*
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat.
Hoc illud germana fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iste mihi, hoc ignes, araeq́ parabant?
Quid primùm deserta querar? comitémne sororem

Spre-

Non enim ideo reliquerat eum Æneas, vt eo in suam necem vteretur Dido.

Vmbra corporis post obitum.

Nulla, n. amari poena grauior, quã amittere pecuniam, cuius causa scelus commiserat.

Homerus in Ili.200.

Cruentans.

Spreuisti moriens? eadem me ad fata vocasses:
Idem ambas ferro dolor atq; eadem hora tulisset.
His etiam struxi manibus, patriosq; vocaui*
Voce Deos, sic te vt posita crudelis abessem?
Extinxti te meq;, soror populumq; patresq;
Sydonios, vrbemq; tuam. date, vulnera lymphis*
Abluam, & extremus si quis super halitus errat,
Ore legam. sic fata gradus euaserat altos.*
Semianimemq; sinu germanam amplexa fouebat
Cum gemitu, atq; atros siccabat veste cruores.
Illa graues oculos conata attollere, rursus
Deficit: infixum stridet sub pectore vulnus.
Ter sese attollens, cubitoq; innixa leuauit:
Ter reuoluta toro est, oculisq; errantibus alto
Quæsiuit cœlo lucem, ingemuitq; reperta.
Tum Iuno omnipotens longum miserata dolorem,
**Difficilesq; obitus, Irim demisit olympo,*
Quæ luctantem animam, nexosq; resolueret artus.
Nam quia nec fato, merita nec morte peribat,*
Sed misera ante diem, subitoq; accensa furore:
Nondum illi flauum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioq; caput damnauerat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roscida pennis,
Mille trahens varios aduerso sole colores,
Deuolat: & supra caput astitit. Hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, teq; isto corpore soluo.
Sic ait: & dextra crinem secat: omnis & vnà
Dilapsus calor, atq; in ventos vita recessit.*

P. VIR.

Subaudi, rogos.

Permittite, aut date aquam.

Rogi.

Quia non natura, non fato, sed casu perierat. Seruij error. Homerus in Ili. 163.

Anima recedẽte, corpus friget. Vitam autẽ pro anima posuit, vt li. 4. Georg. Tenues nascentem accessere vitas,

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER V.

ARGVMENTVM.

Æneas, relicta Carthagine in Italiam nauigans, vi tempestatis in Siciliam defertur: vbi ab Aceste benignè exceptus, manibus Anchisę patris, quem superiori anno, eodem die, apud Drepanum sepeliuerat, anniuersarium sacrum facit, ludosque apud tumulum eius instituit, suaque victoribus præmia decernit. Nauali certamine vincit Cloanthus. Euryalus, Nisi dolo, cursu superat. Entellus senex Daretem iuueniliter se iactantem cæstu vincit. Sagittandi peritia superat Eurytion: prima tamen præmia, ætatis, dignitatisq; habita ratione, Acestæ decernuntur, cuius sagitta in aërem emissa subitò exarserat. Ascanius in honorem Anchisæ aui cum primę nobilitatis pueris equestres ludos pugnamque imaginariam exhibet. Interea Troiæ mulieres, hortatu Iridis, longæque nauigationis tædio, ignem in classem conijciunt, quatuorque naues exurunt: cæteræ subita a Joue immissa pluuia, incendio sunt ereptæ. Nocte sequenti Anchises Aeneę filio in somnis apparẽs, Jouis verbis admonet, vt Nautæ consilium sequutus, mulieres, imbellesque senes in Sicilia relinquat, ipse cum iuuentutis robore, integræque ætatis flore in Italiam nauiget, Sibyllæq; inprimis antrum adeat: illius enim ductu ad se in campos Elysios esse peruenturũ, vbi & posteritatis suæ seriem, omniumque instantium

stantium bellorum discat euentum. Monitis itaq; paternis morem gerens Æneas, oppidũ in Sicilia condit, nomine Acestam: eò & matrum & senum bello inutilium coloniam transcribit: ipse cùm exercitus robore Italiam petit. Interim Neptunus, Veneris precibus exoratus, nauiganti Aeneæ mare tutum præstat. Palinurus in tanta securitate somno succumbens, vnà cum gubernaculo in mare excutitur: eiusque vicem supplet Aeneas.

Aliud Argumentum.

In Siculas iterum terras fortuna reducit
Æneam: tumuloque patris persoluit honorem.
Tum cogit naues incendere Troadas Iris.
Troës ibi linquunt socios. Venus anxia placat
Neptunum: Somnus Palinurum mergit in vndis.

INTEREA *medium Æneas iam classe tenebat*
Certus iter fluctusq; * *atros Aquilone secabat:* Ob Aquilonis flatum.
Mœnia respiciens, quæ iam infelicis Elisæ
Collucent flammis. quæ tantum accenderit ignem
Causa latet duri magno sed amore dolores
Polluto, notúmq; furens quid fœmina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Vt pelagus tenuere * *rates, nec iam amplius vlla* Impropriè. non enim sunt naues.
Occurrit * *tellus, maria vndiq;, & vndique cœlum:* Al. cœlum vndique & vndiq; pontus.
Olli cæruleus supra caput astitit imber,
Noctem, hyememq; ferens: & inhorruit vnda tenebris.
Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidue pater Neptune paras? sic deinde loquutus

Colligere * arma iubet, validisq; incumbere remis.
Obliquatq; sinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, non si mihi Juppiter author
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cælo.
Mutati transuersa fremunt, & vespere ab atro
Consurgunt venti: atque in nubem cogitur aër.
Nec nos obniti contrà, neque tendere tantum
Sufficimus. superat quoniam fortuna, sequamur:
Quoq; vocat, vertamus iter. nec littora longè
Fida reor * fraterna Erycis, portusq; Sicanos:
Si modo rite memor seruata remetior astra.
Tum pius Æneas: Equidem sic poscere ventos
Jamdudum, & frustra cerno te tendere contrà.
Flecte viam velis: an sit mihi gratior vlla,
Quoq; magis fessas optem dimittere naues,
Quàm quæ * Dardanium tellus mihi seruat Acesten,
Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?
Hæc vbi dicta, petunt portus, & vela secundi
Intendunt Zephyri. fertur cita gurgite classis:
Et tandem læti notæ aduertuntur arenæ.
At procul excelso miratus vertice montis
Aduentum, sociasq; rates, occurrit Acestes,
Horridus in iaculis, & pelle Libystidis vrsæ:
Troïa Criniso conceptum flumine mater
Quem genuit: veterum non immemor ille parentum
Gratatur reduces, & gaza lætus agresti
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
Postera cùm primo stellas oriente * fugarat
Clara dies, socios in cœtum littore ab omni
Aduocat Aeneas, tumuliq; ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, genus alto a sanguine diuûm,
Annuus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo relliquias, diuiniq; ossa parentis
Condidimus terra, mæstasq; sacrauimus aras.
Iamq; dies (* ni fallor) adest, quem semper acerbum,
Semper

Vela contrahere, non penitus deponere: infert enim, Obliquatq; sinus in ventum.

Erix enim Veneris filius.

Natum Egesta, Hippotis Troiani filia

Effecerat, vt abijsse viderentur, quæ tamen semper fixæ sunt.

Ob consu-t..entn. an-

Semper honoratum (sic dij voluistis) habebo.
Hunc ego Gætulis agerem si Syrtibus exul,
Argolicóue mari deprensus & urbe Mycenæ:
Annua vota tamen, solennesq; ordine pompas
Exequerer, struerémque suis altaria donis.*
Nunc ultrò ad cineres ipsius & ossa parentis
(Haud equidē sine mente reor, sine numine diuûm)
Adsumus: & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem:*
Poscamus ventos: atque hæc mea sacra quotannis
Urbe velit posita templis sibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troia generatus Acestes
Dat numero capita in naues adhibete Penates
Et patrios epulis, & quos colit hospes Acestes.
Præterea, si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radijsq; retexerit orbem:
Prima citæ Teucris ponam certamina classis.
Quiq; pedum cursu valet, & qui viribus audax:
Aut iaculo incedit melior leuibúsue sagittis:
Seu crudo fidet pugnam committere cæstu:*
Cuncti adsint, meritæq; expectent præmia palmæ.
Ore fauete omnes & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto.*
Hoc Helymus facit hoc æui maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius: sequitur quos cætera pubes.
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua,
**Hîc duo rite mero libans carchesia Baccho*
Fundit humi, duo lacte nouo, duo sanguine sacro:
Purpureosq; iacit flores, ac talia fatur:
Salue sancte parens, iterum saluete recepti
Nequicquam cineres, animæq; umbræq; paternæ.*
Non licuit fines Italos fatáliaq; arua,
Nec tecum Ausonium quicunq; est quærere Tybrim.
Dixerat hæc: adytis cùm lubricus anguis ab imis

ni, quæ erat apud maiores.

Congruis.

Non dicit, exequias. vult. n. quasi a numine ventos posci.

Duro.

Veneri dicata.

Homerus in Ili. 250. victimarum.

Quatuor enim esse in homine animas, vegetatiuam, vitalem, sensualem, intellectualem Philosophi dixêre.

Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexus placidè tumulum, lapsúsque per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculosus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios aduerso sole colores.
Obstupuit visu Æneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras & leuia pocula serpens,
Leuiter gustauit. **Libauitque dapes, rursúsque innoxius imo*
Successit tumulo, & depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori instaurat honores:
Incertus geniúmne loci, famulúmne parentis
Homerus in Ili. 250. *Esse putet: cædit* quinas de more bidentes,*
Totque sues, totidem nigrantes terga iuuencos:
Homerus in Ili. 251. *Vináque fundebat pateris, animámque vocabat*
Anchisæ magni, manésque Acheronte remissos.
Nec non & socij, quæ cuique est copia, læti
Dona ferunt onerántque aras, mactántque iuuencos.
Ordine ahena locant alij, fusique per herbam
Subijciunt verubus prunas, & viscera torrent.
Expectata dies aderat, nonámque serena
Auroram Phaetontis equi iam luce vehebant:
Homerus in Ili. 252. **Famaque finitimos & clari nomen Acestæ*
Exciérat: læto complerant littora cœtu
Visuri Æneadas: pars & certare parati.
Munera principio ante oculos, circoque locantur
Quales sacrari solent. *In medio: * sacri tripodes, viridésque coronæ,*
Et palmæ pretium victoribus: armaque & ostro
Inceptos. sic pugnam committere. *Perfusæ vestes: argenti aurique talenta:*
Et tuba commissos medio canit aggere ludos.*
Prima pares ineunt grauibus certamina remis
Quattuor ex omni delectæ classe carinæ.
Velocem Mnesthem agit acri remige Pristin,
Mox Italus Mnestheus, genus a quo nomine Memmi:

Ingen-

Ingentémque Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus, triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt: terno consurgunt ordine remi:
Sergestúsq́; domus tenet a quo Sergia nomen,
Centauro inuehitur magna: Scyllâque Cloanthus
**Cærulea genus vnde tibi Romane Cluenti.*
Est procul in pelago saxum, spumantia contra
Littora, quod tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt vbi sidera Cori:
Tranquillo silet, immotáque attollitur vnda
Campus, & apricis statio gratissima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Constituit, signum nautis, pater: vnde reuerti
Scirent, & longos vbi circumflectere cursus.
Tum loca sorte legunt: ipsiq́; in puppibus auro
**Ductores longè effulgent ostróq́; decori.*
Cætera populea velatur fronde iuuentus:
Nudatósq́; humeros oleo perfusa nitescit.
Considunt transtris, intentáq́; brachia remis
Intenti expectant signum: exultantiáq́; haurit
Corda pauor pulsans, laudúmq́; arrecta cupido.
Inde vbi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes
(Haud mora) prosiluere suis: ferit æthera clamor
Nauticus: adductis spumant freta versa lacertis.
Infindunt pariter sulcos: totúmq́; dehiscit
Conuulsum remis, rostrisq́; ruentibus æquor.
**Non tam præcipites bijugo certamine campum*
Corripuêre, ruuntq́; effusi carcere currus:
Nec sic immissis aurigæ vndantia lora*
Concussêre iugis, proniq́; in verbera pendent.
Tum plausu, fremitúq́; virûm, studijsq́; fauentum
Consonat omne nemus: vocémq́; inclusa volutant
Littora, pulsati colles clamore resultant.
Effugit ante alios, primúsq́; elabitur vndis.
**Turbam inter fremitúmq́; Gyas, quem deinde Cloanthus*
Conse-

Nigra. nam cæruleum ad nigrum vergit.

Non gubernatores, sed domini.

Homerus in Ili. 256.

Largè effusa.

Id est, in ipso principio

Consequitur melior remis, sed pondere pinus
Tarda tenet: post hos æquo discrimine Pristis
Id est, tertium: nã Gyas primus, Cloanthus secundus. *Centaurusq; locum tendunt superare* priorem.*
Et nunc Pristis abit, nunc victam præterit ingens
Centaurus: nunc vnà ambæ, iunctisq; feruntur
Frontibus, & longa sulcant vada salsa carina.
Iamq; propinquabant scopulo, metamq; tenebant,
Cùm princeps medioq; Gyas in gurgite victor,
Rectorem nauis compellat voce Menæten:
Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum:
Littus ama, & læuas stringat sine palmula cautes:
Homerus in Ili. 255. *Altum alij teneant. Dixit: sed* cæca Menœtes*
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad vndas.
Quò diuersus abis? iterum, Pete saxa Menœte,
Cum clamore Gyas reuocabat & ecce Cloanthum
Respicit instantem tergo, & propiora tenentem.
Homerus in Ili. 154. *Ille inter nauemq; Gyæ, scopulósque* sonantes*
Radit iter læuum interior, subitusq; priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
Tum verò exarsit iuueni dolor ossibus ingens:
Nec lachrymis caruêre genæ, segnemq; Menœten,
Quorũ salus agebatur, deiecto gubernatore. *Oblitus decorisq; sui,* sociúmq; salutis*
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister
Hortaturq; viros, clauumq; ad littora torquet.
At grauis vt fundo vix tandem redditus imo est
Iam senior, madidaq; fluens in veste Menœtes,
Summa petit scopuli, siccaq; in rupe resedit,
Illum & labentem Teucri, & risere natantem,
Et salsos rident reuomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis spes est accensa duobus,
Inscitia gubernantis. *Sergesto, Mnestheóq; Gyan superare* morantem.*
Sergestus capit ante locum scopulóq; propinquat:
Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
Parte prior: partem rostro premit æmula Pristis.

*At

*At media socios incedens naue per ipsos
Hortatur Mnestheus: Nunc nunc insurgite remis
Hectorei socij, Troiæ quos sorte suprema
Delegi comites: * nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gætulis Syrtibus vsi,
*Ionioq; mari, Maleæq; sequacibus vndis.
Non iam prima peto Mnestheus: neq; vincere certo:
(Quanquam, ó) sed superent, quibus hoc Neptune dedisti:
Extremos pudeat redijsse. hoc vincite ciues,
Et prohibete nefas.* Olli certamine summo
Procumbunt. vastis tremit ictibus * ærea puppis:
Subtrahiturq; solum. Tum creber anhelitus artus,
Aridáq; ora quatit: sudor fluit vndique riuis.
Attulit ipse viris optatum casus honorem.
Námq; furens animi, dum proram ad saxa suburget
Interior, spatioq; subit Sergestus iniquo,
Infelix saxis in procurrentibus hæsit.
Concussæ cautes, & acuto in* murice remi
Obnixi crepuêre, illisáq; prora pependit.
Consurgunt nautæ, & magno clamore * morantur:
Ferratásq; sudes, & acuta cuspide contos
Expediunt, fractósque legunt in gurgite remos.
At lætus Mnestheus, successúq; acrior ipso,
Agmine remorum celeri, ventisq; vocatis,
*Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis spelunca subitò commota columba,
Cui domus, & dulces latebroso in pumice nidi,
Fertur in arua volans: plausumq; exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aëre lapsa quieto
*Radit iter liquidum, celeres neque commouet alas:
Sic Mnestheus: sic ipsa fuga secat vltima Pristis
Æquora: sic illam fert impetus ipse volantem.
Et primùm in scopulo luctantem deserit alto
Sergestum, breuibúsq; vadis, frustraque vocantem
Auxilia,

Homerus in Ili. 254.
Homerus in Ili. 182.
Iuxta Charybdin.
Homerus in Ili. 255.
Non re vera ærea, sed firma, fortis, vt iunctos temo trahat æreus orbes
Saxi acumine.
Retroagunt.
Vicina littoribus vnde altũ est longè positum.
Secat purum aërem.

Auxilia, & fractis discentem currere remis.
Inde Gyan, ipsámque ingenti mole Chimeram
Consequitur: cedit, quoniam spoliata magistro est.
Solus iamq; ipso superest in fine Cloanthus:
Quem petit, & summis adnixus viribus vrget.
Homerus in Ili. 260. *Tum verò ingeminat clamor: cunctiq; sequentem
Instigant studijs: resonat clamoribus æther.
Quasi iam certum, victoria parta Hi* proprium decus, & partum indignantur honorē,
Ni teneant, vitamq; volunt pro laude pacisci.
Hos successus alit: possunt, quia posse videntur.
Et fors æquatis cepissent præmia rostris,
Pro, palmam vtranque. Ni* palmas ponto tendens vtrasq; Cloanthus,
Fudissétque preces, diuosq; in vota vocasset:
Dij quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Debitor. vnde vota soluentes, dicimus absolutos. hinc illud in Bucol. Damnabis tu quoque votis, id est, reos facies. Constituam ante aras voti* reus, extáque salsos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit: eumq; imis sub fluctibus audijt omnis
Nereidum, Phorciq; chorus Panopeáque virgo:
Et pater ipse manu magna Portunus euntem
Impulit: illa Noto citius, volucriq; sagitta
Ad terram fugit, & portu se condidit alto.
Tum satus Anchisa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique aduelat tempora lauro:
Muneraq; in naues ternos aptare iuuencos,
Homerus in Ili. 258. Vinaq;, & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipsis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam: quam plurima circū
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit:
Homerus in Ili. 223. *Intextusq; puer frondosa regius Ida
Veloces iaculo ceruos cursúque fatigat,
Volans. Acer, anhelanti similis: quem* præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Iouis armiger vncis.
Longæui palmas nequicquam ad sidera tendunt

Custodes:

Custodes: sæuitq; canum latratus in auras.
At, qui deinde locum tenuit virtute secundum,
Leuibus huic hamis consertam, auróque trilicem
Loricam (quam Demoleo detraxerat ipse* Homerus in
Victor, apud rapidum Simoënta sub Ilio alto) Ili. 261.
Donat habere viro decus, & tutamen in armis.
**Vix illam famuli Phegeus, Sagarisque ferebant* Homerus in
Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim Ili. 53. 270.
Demoleus cursu palantes Troas agebat.
**Tertia dona facit, geminos ex ære lebetas.* Homerus in
Cymbiáque argento perfecta, atque aspera signis. Ili. 258.
**Iámque adeò donati omnes, opibúsque superbi,*
Puniceis ibant euincti tempora tænijs, Homerus in
Cùm sæuo e scopulo multa vix arte reuulsus,* Ili. 257.
Amissis remis, atque ordine debilis vno,
Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat. Id est, virtu-
Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens, te.
Aerea quem obliquum rota transijt, aut grauis ictu
Seminecem liquit saxo lacerumq; viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardénsque oculis, & sibila colla
Arduus attollens: pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodos, séque in sua membra plicantem.
Tali remigio nauis se tarda mouebat:
**Vela facit tamen, & plenis subit ostia velis.* Homerus in
Sergestum Æneas promisso munere donat, Ili. 11.
Seruatam ob nauem lætus, sociosque reductos.
**Olli serua datur, operum haud ignara Mineruæ.* Homerus in
*Cressa *genus, Pholoë, geminique sub vbere nati.* Ili. 156.
Hoc pius Aeneas misso certamine, tendit Græca figu-
Gramineum in campum: quem collibus vndiq; curuis ra vt illud
Cingebant syluæ: mediáque in valle, theatri lib. 8. Qui
Circus erat: quò se multis cum millibus heros genus, vnde
Consessu medium tulit, extructóque resedit. domo.
**Hic qui fortè velint rapido contendere cursu,* Homerus in
Inuitat pretijs animos, & præmia ponit. Ili. 252.

Vndique conueniunt Teucri, mistiq; Sicani.
Nisus, & Euryalus primi.
Euryalus forma insignis, viridiq; iuuenta,
Nisus amore pio pueri. quos deinde sequutus
Regius egregia Priami de stirpe Diores.

Epirota. Acarnania enim pars Epiri.

Hũc Salius simul, & Patron, quorũ alter Acarnã,*
Alter ab Arcadia Tegeæ de sanguine gentis.
Tum duo Trinacrij iuuenes, Helymus Panopésque
Aßueti syluis, comites senioris Acestæ.
Multi præterea, quos fama obscura recondit.
Æneas quibus in medijs sic deinde loquutus.
Accipite hæc animis, lætásq; aduertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit:

Cretensia. Gnossos enim ciuitas Cretæ.

**Gnossia bina dabo læuato lucida ferro*
Spicula, cælatámq; argento ferre bipennem.
Omnibus hîc erit vnus honos, tres præmia primi
Accipient, flauaq; caput nectentur oliua.

Homerus in Ili. 252.

**Primus equum phaleris insignem victor habeto:*

Quasi Amazoniam. vsitata figura.

Alter Amazoniam pharetram, plenamq; sagittis*
Threicijs: lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti subnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.

Il. 260. 254.

Hæc vbi dicta, locum capiunt, signoq; repentè

Intuentur auiditate vincendi.

Corripiunt spatia audito, liménq; relinquunt
Effusi, nimbo similes: simul vltima signant.*
Primus abit, longéq; ante omnia corpora Nisus

Sic Cice. loquutus in Bruto.

Emicat, & ventis & fulminis ocior alis.
Proximus huic, longo sed proximus interuallo,*
Insequitur Salius: spatio pòst deinde relicto,
Tertius Euryalus.

Homerus in Ili. 254.

*Euryalúmq; Helymus sequitur: *quo deinde sub ipso*
Ecce volat, calcémq; terit iam calce Diores,

Flexo humero.

*Incumbens * humero: spatia & si plura supersint,*
Transeat elapsus prior, ambiguúmue relinquat.
Iámq; ferè spacio extremo fessiq; sub ipsum

Finem

Finem aduentabant, laeui cùm sanguine Nisus
Labitur infelix, caesis vt fortè iuuencis
Fusus humum, viridesq; super madefecerat herbas:
Hic iuuenis iam victor ouans vestigia presso
Haud tenuit titubata solo sed pronus in ipso
Concidit, immundoq; fimo sacróque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:*
Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens.
Ille autem spissa iacuit reuolutus arena,
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plausuq; volat, fremitúq; secundo:
Pòst Helymus subit, & nunc tertia palma Diores.
Hic totum caueae concessum ingentu, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet:
Ereptúmq; dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur fauor Euryalum, lachrymaeq; decorae,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus
Adiuuat, & magna proclamat voce Diores:
Qui subijt palmae, frustráq; ad praemia venit
Vltima, si primi Salio reddantur honores.
Tum pater Aeneas, Vestra inquit, munera vobis
Certa manent pueri: & palmã mouet ordine nemo:
Me liceat casum miserari insontis amici.
Sic fatus: tergum Gaetuli immane leonis*
Dat Salio, villis onerosum atq; vnguibus aureis.*
Hic Nisus, Si tanta, inquit, sunt praemia victis,
Et te lapsorum miseret: quae munera Niso
Digna dabis? primam merui qui laude coronam,*
Ni me quae Salium, fortuna inimica tulisset?
Et simul his dictis faciem ostentabat, & vdo
*Turpia membra fimo, *risit pater optimus olli:*
Et clypeum efferri iussit, Didymaonis artes,
Neptuni sacro Danais de poste refixum.
**Hoc iuuenem egregium praestanti munere donat.*
**Post vbi confecti cursus, & dona peregit:*

Turpitudinẽ plurali numero. Seruius ait significari: sed errat. nam legimus in Cicerone: Pompeius, amores nostri: & Est mihi in amoribus.

Pro, tergus, plus est, quã oneratum. Id est virtute.

Homerus in Ili. 257.
Homerus in Ili. 257.
H[illegible]

Nunc si cui virtus, animusq; in pectore præsens,
Adsit, & euinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem,
Solent etiã habere laminas quasdam auratas, vnde illud: Aurata iuuencum.
Victori velatum auro vittisq; iuuencum:*
Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
Nec mora, continuò vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoq; virûm se murmure tollit:
Solus qui Paridem solitus contendere contra,
Idemq; ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore (qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat)
Morienti similem.
Perculit, & fulua moribundum extendit arena.*
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit:
Ostenditq; humeros latos, alternaq; iactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Homerus in Ili. 75.
Quæritur huic alius: nec quisquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibusq; inducere cæstus.
Ergo alacris, cunctosq; putans excedere pugna,
Homerus in Ili. 57.
** Æneæ stetit ante pedes: nec plura moratus,*
Tum læua taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate dea, si nemo audet se credere pugnæ,
Quæ finis standi? quò me decet vsque teneri?
Ducere dona iube. Cuncti simul ore fremebant
Quasi debita.
*Dardanidæ, *reddiq; viro promissa iubebant.*
Hic grauis Entellum dictis castigat Acestes,
Homerus in Ili. 75.
Proximus vt viridante toro consederat herba.
Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
Tantáne tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? vbi nunc nobis Deus ille magister
Ne quicquã memoratus Eryx? vbi fama per omnem
Homerus in Ili. 14.
*Trinacriam? & *spolia illa tuis pendentia tectis?*
Ille sub hæc. Non laudis amor, nec gloria cessit
Homerus in Ili. 75.
Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigentq; effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaq; improbus iste

Ex-

Exultat fidens, si nunc foret illa iuuenta:
Haud equidem pretio inductus, pulchroq; iuuenco
Venissem: nec dona moror. Sic deinde loquutus,
In medium geminos immani pondere cæstus
Proiecit: quibus acer Eryx in prælia suetus
Ferre manum, duroq; intendere brachia tergo.
*Obstupuere animi: * tantorum ingentia septem*
Terga boum plumbo insuto ferroq; rigebant.
Ante omnes stupet ipse Dares, longeq; recusat:
Magnanimusq; Anchisiades & pondus, & ipsa
Huc illuc vinclorum immensa volumina versat.
Tum senior tales referebat pectore voces,
Quid si quis cæstus ipsius & Herculis arma
Vidisset, tristemq; hoc ipso in littore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondã tuus arma gerebat:
** Sanguine cernis adhuc, sparsoq; infecta cerebro.*
His magnum Alciden contra stetit: his ego suetus
Dum melior vires sanguis dabat, æmula nec dum
Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
Sed, si nostra Dares hæc Troius arma recusat,
*Idq; pio sedet Aeneæ, probat * author Acestes:*
Aequemus pugnas: Erycis tibi terga remitto:
Solue metus, & tu Troianos exue cæstus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris reiecit amictum:
Et magnos membrorum artus, magna ossa lacertosq;
Exuit, atque ingens media consistit arena.
Tum satus Anchisa cæstus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Constitit in digitos extemplo arrectus vterque,
**Brachiaq; ad superas interritus extulit auras.*
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:
Immiscentq; manus manibus, pugnamq; lacessunt.
Ille pedum melior motu, fretusq; iuuenta
*Hic * membris, & mole valens: sed tarda trementi*
Genua labant: vastos quatit æger anhelitus artus.

Seruius ait ad homines referri, & ideo distinguendum, non ad boues.

Erycis, ab Hercule occisi.

Huius certaminis.

Homerus in Ili. 159.

Pro, membrorum mole, vt molemque & montes.

Multa viri nequicquam inter se vulnera iactant:
Multa cauo lateri ingeminant, & pectore vasto
Dant sonitus, erratq́ aures, & tempora circum
Crebra manus: duro crepitant sub vulnere malæ.
Stat grauis Entellus, nisuq́ immotus eodem
Ictus. Corpore* tela modo, atque oculis vigilantibus exit.
Ille velut celsam oppugnat qui molibus vrbem,
Pro, circumsidet. Aut montana * sedet circum castella sub armis:
Nunc hos nunc illos aditus, omnemq́ pererrat
Arte locum, & varijs assultibus irritus vrget.
Ostendit dextram insurgens Entellus, & altè
Homerus in Ili. 743. Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
* Præuidit, celeriq́ elapsus corpore cessit.
Entellus vires in ventum effudit: & vltrò
Ipse grauis grauiterq́ ad terram pondere vasto
Homerus in Ili. 118. Concidit: * vt quōdam caua concidit aut Erymantho
Aut Ida in magna radicitus eruta pinus.
Consurgunt studijs Teucri, & Trinacria pubes
It clamor cœlo: primusq́ accurrit Acestes,
Æquæuumq́ ab humo miserans attollit amicum.
Homerus in Ili. 52. * At non tardatus casu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, & vim suscitat ira.
Tum pudor incendit vires, & conscia virtus:
Motu celerem. * Præcipitemq́ Daren ardens agit æquore toto,
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.
Nec mora, nec requies, quàm multa grādine nimbi
Culminibus crepitant: sic densis ictibus heros
Creber vtraq́ manu pulsat, versatq́ Dareta.
Homerus in Ili. 260. * Tum pater Æneas, procedere longiùs iras,
Et sæuire animis Entellum haud passus acerbis:
Sed finem imposuit pugnæ, fessumq́ Dareta
Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
Homerus in Ili 57. * Infelix, quæ tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, conuersaq́ numina sentis?
Cede Deo, Dixitq́, & prælia voce diremit.

Ast

Ast illum fidi aequales genua aegra trahentem,
Iactantemq; vtroque caput, crassumq; cruorem
Ore reiectantem mistosq; in sanguine dentes,
*Ducunt ad naues. galeamq;, ensemq; * vocati* — Sponte enim non venie-bant, pudore Daretis ve-cti.
Accipiunt: palmam Entello, taurumq; relinquunt.
Hic victor superans animis, tauroq; superbus,
Nate dea, vosq; haec, inquit, cognoscite Teucri.
Et mihi quae fuerint iuuenili in corpore vires,* — Carisius le-gendum ait, Juuenali.
Et qua seruetis reuocatum a morte Dareta.
Dixit: & aduersi contra stetit ora iuuenci:
Qui donum astabat pugnae: durosq; reducta
Librauit dextra media inter cornua caestus
Arduus, effractoq; illisit in ossa cerebro.
** Sternitur, exanimisq; tremens procumbit humi bos.* — Homerus in Ili. 34.
Ille super tales effudit pectore voces:
Hanc tibi Eryx meliorem animā pro morte Daretis
Persoluo: hic victos caestus, artemq; repono.
** Protinus Aeneas celeri certare sagitta* — Homerus in Ili. 262.
Inuitat, qui fortè velint, & praemia ponit:
Ingentiq; manu malum de naue Seresti
*Erigit: & volucrem * traiecto in fune columbam,* — Pro extenso.
Quò tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
Conuenêre viri: deiectamq; aerea sortem* — Homerus in Ili. 262.
Accepit galea: & primus clamore secundo
Hyrtacidae ante omnes exit locus Hyppocoontis.
Quem modò naualı Mnestheus certamine victor
Consequitur, viridi Mnestheus cinctus oliua.
Tertius Eurytion, tuus ô clarissime frater.
Pandare, qui quondam iussus confundere foedus* — A Minerua.
In medios telum torsisti primus Achiuos.
Extremus galeaq; ima subsedit Acestes,
Ausus & ipse manu iuuenum tentare laborem.
Tum validis flexos incuruant viribus arcus* — Incuruos flectunt, de-buit dicere.
Pro se quisque viri, & depromunt tela pharetris:
Primaq; per caelum, neruo stridente, sagitta

Hyrtacidæ iuuenis volucres diuerberat auras
Et venit, aduersiq; infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitq; exterrita pennis
Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu.
*Post acer Mnestheus adducto constitit arcu
Alta petens, pariterq; oculos telumq; tetendit.
Ast ipsam* miserandus auem contingere ferro
Non valuit: nodos & vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos, atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus iamdudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in* vota vocauit.
Iam vacuo lætam cælo speculatus, & alis
Plaudentem nigra figit sub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamq; reliquit in astris
Aërijs, fixamq; refert delapsa sagittam.
Amissa solus palma superabat Acestes,
Qui tamen æthereas telum contorsit in auras,
Ostentans* artem pariter arcumq; sonantem.
Hic oculis subitò obijcitur, magnoq; futurum
Augurio monstrum docuit post exitus ingens:
*Seraq; terrifici cecinerunt omina vates.
Námque volans liquidis in nubibus arsit arundo,
Signauitq; viam flammis, tenuésq; recessit
Consumpta in ventos: cælo ceu sæpe refixa
Transcurrunt, crinemq; volantia sidera ducunt.
Attonitis hæsere animis, superósque precati
Trinacrij Teucriq; viri, nec maximus omen
Abnuit Aeneas, sed lætum amplexus Acesten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
*Sume pater (nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auspicijs exortem ducere honorem)
Ipsius Anchisæ longæui hoc munus habebis:
*Cratera impressum signis, quem Thracius olim
Anchisæ genitori in magno munere Cisseus

Fer-

Homerus in Ili. 262.

Quia victoria caruit.

Nam apud Lycios colebatur quasi heros.

In gestum manifestam.

Grauia: vt Salustius, Serum bellum in angustijs futurum.

Percipe.

Homerus in Il. 67.

Ferre sui dederat monimentum & pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro:* Participium sine verbi origine.
Et primum ante omnes victorem appellat Acesten.
Nec bonus Eurytion prælato inuidit honori:
Quamuis solus auem cælo deiecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:* Ad dona.
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas, nondum certamine misso,
Custodem ad sese, comitémque impubis Iuli
Epytidem vocat, & fidam sic fatur ad aurem:
Vade age, & Ascanio, si iam puerile paratum
Agmen habet secum, cursúsque instruxit equorum:
Ducat auo turmas, & sese ostendat in armis.
Sic ait: ipse omnem longo decedere circo
Infusum populum, & campos iubet esse patentes.* Iubet populum discedere, vt campus pateat.
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frænatis lucent in equis: quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit, Troiæque iuuentus.
Omnibus in morem tonsa coma pressa corona:
Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferro,
Pars leues humero pharetras, it pectore summo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
Ductores: pueri bisseni quenque secuti,
Agmine partito fulgent, paribusque magistris.* Equitum enim dicebantur magistri.
Vna acies iuuenum, ducit quam paruus ouantem
(Nomen aui referens) Priamus, tua clara Polite
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus, bicolor maculis: vestigia primi* Homerus in Ili. 255.
Alba pedis, frontémque ostentans arduus albam.
Alter, Atys: genus vnde Atii duxêre Latini:
Paruus Atys, pueróque puer dilectus Iulo.
**Extremus formáque ante omnes pulcher Iulus* Ordine extremus, forma primus.
Sidonio est inuectus equo: quem candida Dido
Esse sui dederat monimentum & pignus amoris.

Cætera Trinacrijs pubes senioris Acestæ
Fertur equis.
Gloriæ cupiditate. *Excipiunt plausu* pauidos, gaudentq; tuentes*
Dardanidæ, veterumq; agnoscunt ora parentum.
Postquam omnem læti consessum, oculosq; suorum
Lustrauere in equis, signum clamore paratis
Epytides longè dedit, insonuitq; flagello.
Olli discurrere pares, atque agmina terni
Aciebus, vocati autem, ictu flagelli, id est, virgæ in morem flagelli sonantis. *Diductis soluêre* choris: rursumq; *vocati*
Conuertêre vias infestáque tela tulêre.
Inde alios ineunt cursus, aliosq; recursus
Aduersis spatijs, alternosq; orbibus orbes
Impediunt, pugneq; cient simulacra sub armis.
Et nunc terga fugæ nudant, nunc spicula vertunt
Infensi: facta pariter nunc pace feruntur.
Homerus in Ili. 243. *Vt quondam Creta fertur Labyrinthus in alta,*
Parietibus textum cæcis iter, ancipitémque
Mille vijs habuisse dolum, quà signa sequendi
Falleret indeprensus, & irremeabilis error:
Haud aliter Teucrûm nati vestigia cursu
Implicant, intexunt. ** Impediunt, texuntq; fugas, & prælia ludo:*
Delphinum similes: qui per maria humida nando
Carpathium Libycumq; secant, luduntq; per vndas.
Hunc morem, hos cursus, atq; hæc certamina primus
Ascanius, longam muris cùm cingeret Albam,
Rettulit, & priscos docuit celebrare Latinos:
Quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes,
Post longũ interuallũ. *Albani docuere suos. hinc maxima* porrò*
Accepit Roma, & patrium seruauit honorem:
Troiáq; nunc pueri Troianum dicitur agmen.
Sequitur enim Palinuri mors. *Hæc celebrata tenus sancto certamina patri.*
Hic primùm fortuna fidem mutata nouauit.*
Dum varijs tumulo referunt solennia ludis,
Homerus in Ili. 53. 204 ** Irim de cælo misit Saturnia Iuno*
Iliacam ad classem, ventosq; aspirat eunti,

Multa

Multa mouens, nec dũ antiquũ saturata dolorem.
*Illa viam celerans per mille coloribus arcum
Nulli visa cito decurrit tramite virgo. Homerus in Ili. 16.
Conspicit ingentem concursum, & littora lustrat:
Desertosq; videt portus, classemq; relictam.
At procul in* sola secreta Troades acta
Amissum Anchisen flebant: cunctaq; profundum
Pontum aspectabant flentes. Heu, tot vada fessis
Et tantum superesse maris, vox omnibus vna:
Vrbem orant, tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
Conijcit, & faciemq; deæ, vestemque reponit:
Fit Beroe, Ismarij coniux longæua Dorycli:
Cui genus, & quondam nomen, natiq; fuissent:
Ac sic Dardanidũm mediam se matribus infert.
O miseræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
Traxerit ad lethum patriæ sub mœnibus: ô gens
Infelix, cui te* exitio fortuna reseruat?
Septima post Troiæ excidium iam vertitur æstas:
Cùm freta, cùm terras omnes, tot inhospita saxa
Sideraq; emensæ ferimur: dum per mare magnum
Italiam sequimur* fugientem, & voluimur vndis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes:
Quid prohibet muros iacere, & dare ciuibus vrbem?
O patria, & rapti nequicquam ex hoste penates,
Nullane iam Troiæ dicentur mœnia? nusquam
Hectoreos amnes, Xanthum, & Simoenta videbo?
Quin agite, & mecum infaustas exurite puppes.
Nam mihi Cassandræ per somnum vatis imago
Ardentes dare visa faces, Hic quærite Troiam:
Hic domus est, inquit, vobis, nunc tempus agi res:
Nec tantis mora* prodigijs: en quattuor aræ
Neptuno: Deus ipse faces, animumq; ministrat.
Hæc memorans prima infensum vi corripit ignem,
Sublataq; procul dextra conniza coruscat,

Deserta, sic Terentius: Venit meditatus e solo loco.

Non regno, sed exitio.

Alibi Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.

In bonam partẽ vsurpatur.

Et iacit. arrectæ mentes, stupefactáque corda
Iliadum. hic vna e multis, quæ maxima natu,
Pyrgo,* tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroe vobis, non hæc Rhœteïa, matres,
Est Dorycli coniux: diuini signa decoris,
Ardentésque notate oculos, qui* spiritus illi,
Qui vultus, vocísque sonus vel gressus eunti.
Ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui
Ægram, indignantem tali quòd sola careret
Munere, nec meritos Anchisæ inferret honores,
Hæc effata.
At matres* primò ancipites, oculísque malignis
Ambiguæ, spectare rates, miserum inter amorem
Præsentis terræ, fatísque vocantia regna:
Cùm dea se paribus per cœlum sustulit* alis,
Ingentémque fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum verò attonitæ monstris, actǽque furore
Conclamant, rapiúntque focis penetralibus ignem:
Pars spoliant aras, frondem ac virgulta facésque
Coniiciunt: furit immissis Vulcanus habenis
Transtra per & remos, & pictas abiete puppes.
Nuntius Anchisæ ad tumulum cuneósque theatri
Incensas perfert naues Eumelus: & ipsi
Respiciunt atram in nimbo volitare fauillam.
Primus & Ascanius, cursus vt lætus equestres
Ducebat, sic acer equo turbata petiuit
* Castra: nec exanimes possunt retinere magistri.
Quis furor iste nouus? quò nũc quò tenditis (inquit)
Heu miseræ ciues? non hostem inimicáque castra
Argiuûm, vestras spes vritis. en ego vester
Ascanius, galeam ante pedes proiecit inanem,
Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrûm.
Ast illæ diuersa metu per littora passim
Diffugiunt, syluásque, & sicubi concaua furtim

Saxa

Quinquaginta.

Odor: vt, diuinum vertice odorẽ Spirauêre.

Ante cognitum numen.

Homerus in Ili. 204.

Classem: vt lib. 3. Nos castra mouemus.

Saxa petunt piget incepti, lucisq; suosq;
Mutata agnoscunt, excussaq; pectore Iuno est:*
Sed non idcirco flammæ, atque incendia vires Furoris caussa.
*Indomitas posuêre, * vdo sub robore viuit* Aquis vicino.
** Stuppa vomens tardum fumum: lentusq; carinas* Antiquè dixit. est enim a stipando.
Est vapor, & toto descendit corpore pestis:
Nec vires heroum, infusaq; flumina prosunt.
** Tum pius Aeneas humeris abscindere vestem,* Homerus in Ili. 27.
Auxilióque vocare Deos, & tendere palmas.
*Iupiter omnipotens, si nondum * exosus ad vnum* Antiquè, pro, odisti.
Troianos, si quid pietas antiqua labores
Respicit humanos: da flammam euadere classi
Nunc pater, & tenues Teucrûm res eripe letho.
Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaq; hic obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cùm effusis imbribus, atra
*Tempestas * sine more furit, tonitruq; tremiscunt* Sine exemplo.
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, densisq; nigerrimus austris:
Implenturq; super puppes, semusta madescunt
Robora, restinctus donec vapor omnis, & omnes
Quattuor amissis seruatæ a peste carinæ.
At pater Aeneas casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentes nunc illuc pectore curas
Mutabat, versans Siculis ne resideret aruis,
*Oblitus * fatorum, Italásne capesseret oras.* Oraculorũ.
Tum senior Nautes, vnum Tritonia Pallas Virtute.
*Quem docuit, multaq; insignem reddidit * arte,* Natus enim.
Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna Deûm, vel quæ fatorum posceret ordo.
Isq; his Aeneam solatus vocibus infit.
Nate dea, quò fata trahunt retrahuntq;, sequamur:
Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.
*Est tibi Dardanius * diuinæ stirpis Acestes:* Criniso fluuio.
Hunc cape consilijs socium, & coniunge volentem:

Huic

Huic trade, amissis superant qui nauibus, & quos
Pertæsum magni incepti, rerumq́; tuarum est:
Longæuosq́; senes, ac fessas æquore matres.
Et quicquid tecum inualidum, metuensq́; pericli est,
Delige: & his habeant terris sine mœnia fessi.
Ab ipso Aceste. *Vrbem appellabunt* permisso nomine Acestam.*
Talibus incensus dictis senioris amici:
Tum verò in curas animus diducitur omnes.
Quasi maior caussa cogitationis. *Et * nox atra polum bigis subuecta tenebat:*
Visa de hinc cœlo facies delapsa parentis
Anchisæ subitò tales effundere voces,
Nate mihi vita quondam, dum vita manebat,
Chare magis, nate Iliacis exercite fatis,
Homerus in Ili. 51. ** Imperio Iouis huc venio, qui classibus ignem*
Depulit, & cœlo tandem miseratus ab alto est.
Consilijs pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos iuuenes, fortissima corda,
Vnde lib. 9. Natos ad flumina Deferimus, sæuóque gelu duramus & æstu. *Defer in Italiam, gens dura, atque* aspera cultu*
Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen antè
Infernas accede domos, & Auerna per alta
Congressus pete nate meos, non me impia namque
Tartara habent, tristesq́; vmbræ: sed amœna piorum
Consilia, Elysiumq́; colo, huc casta Sibylla
Nigrantum multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omnè tuũ, & quæ dentur mœnia disces,
Iámque vale: torquet medios nox humida cursus,
Et me sæuus equis oriens afflauit anhelis.
Homerus in Od. 96. *Dixerat, & tenues fugit ceu fumus in auras.*
Æneas, quò deinde ruis? quo proripis inquit?
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Antiquę aut ob ignis fauillas. *Hæc memorans, cinerem & sopitos suscitat ignes:*
Pergameúmque larem, & canæ penetralia Vestæ
Farre pio, & plena supplex veneratur acerra.
Homerus in li. 266. ** Extemplo socios primúmque accersit Acestem:*
Et Iouis imperium, & chari præcepta parentis

Ede-

Edocet, & quæ nunc animo sententia constet.
Haud mora consiliis, nec iussa recusat Acestes.
*Transcribunt vrbi matres, populúmque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.
Ipsi transtra nouant flammisq; ambesa reponunt
Robora nauigiis: aptant remosq; rudentesq;
Exigui numero, sed bello viuida virtus.

Respexit ad morem Romanorum. transcripti n. in colonias deducebantur.

Interea Æneas vrbem designat aratro,
Sortiturq; domos: hoc Ilium, & hæc loca Troiæ
Esse iubet, gaudet regno Troianus Acestes:
Indicitq; *forum, & patribus dat iura vocatis.
Tunc vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliæ: tumulóque sacerdos,
Et lucus latè sacer additur Anchiseo
Iamque dies epulata nouem gens omnis, & aris
Factus honos: placidi strauerunt æquora venti:
Creber & aspirans rursus vocat Auster in altum.

Locum, & tempus agendorum negotiorum conuentus qui dicitur.

Exoritur procurua ingens per littora fletus:
Complexi inter se noctemq; diemq; morantur.
Ipsæ iam matres, ipsi quibus aspera quondam
Visa maris facies, & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemq; * fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis solatur amicis,
Et consanguineo lachrymans commendat Acestæ.

Homerus in Ili. 14. Profectionis

Referri ad illud, cædere ait Seruius.)

Tres Eryci vitulos, & tempestatibus agnam
Cædere deinde iubet, soluique ex * ordine funes.
Ipse caput tonsæ foliis euinctus oliuæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extaq; salsos
*Porrici in fluctus, ac vina liquentia fundit,
*Prosequitur surgens a puppi ventus euntes:
Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, talésque * effundit pectore questus.
Iunonis grauis ira, & inexaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:

Homerus in Ili. 11.

Id est, cum dolore vt illud, lib. 6. Funditque preces rex pectore ab imo.

Quam

Quam nec longa dies, pietas nec mitigat vlla:
Nec Iouis imperio, fatisue infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum exedisse nefandis
Vrbem odijs satis est, pœnam traxisse per omnem
Relliquias Troiæ: cineres, atque ossa peremptæ
Insequitur.* causas : tanti sciat illa furoris.
Ipse mihi nuper Lybicis tu testis in vndis
Quam molem subitò excierit: maria omnia cælo
Miscuit, Aeolijs nequicquam freta procellis:
In regnis hoc ausa tuis.
Prò scelus, ecce etiam Troianis matribus * actis.
Exussit fœdè puppes, & classe subegit
Amissa socios * ignotæ linquere terræ.
Quod superest, oro liceat dare tuta per vndas
Vela tibi, liceat Laurentum attingere Tybrim:
Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne est Cytherea meis te fidere regnis,
Vnde genus ducis. merui quoque: sæpe furores
Compressi, & rabiem tantam cœliq; mariq;
* Nec minor in terris (Xanthum, Simoentaq; testor)
Aeneæ mihi cura tui, cùm Troia Achilles
Exanimata sequens impingeret agmina muris,
* Millia multa daret letho: gemerentq; repleti
Amnes: nec reperere viam, atque euoluere posset
In mare se Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
Congressum Aenean, nec dijs nec viribus æquis,
Nube caua eripui: cuperem cùm vertere ab imo
* Structa meis manibus periuræ mœnia Troiæ.
Nunc quoque mens eadē perstat mihi: pelle timorē
Tutus quos optas portus accedet Auerni:
Vnus erit tantùm amissum quem gurgite quæret:
Vnum pro multis dabitur caput.
His vbi læta deæ permulsit pectora dictis,
Iungit equos curru genitor, spumantiaq; addit

Frana

Eæ sunt quas Iuno exequitur lib. 10.

In furorem.

Pro ignobili. non enim ignota, ad quā bis Troiani venerāt

Homerus in Ili. 224.

Homerus in Ili. 232.

Homerus in Ili. 236.

De Miseno loquitur, vnde illud lib. 6. Inter saxa virum spumosa immerserat vnda.

Frana feris, manibusq; omnes effundit habenas.
Caeruleo per summa leuis volat aequora curru:* Homerus in Ili. 137.
Subsidunt vndae, tumidumq; sub axe tonanti
Sternitur aequor aquis: fugiunt vasto aethere nimbi.
Tum variae comitum facies, immania cete,
Et senior Glauci chorus, Inoüsque Palaemon,
Tritonesq; citi, Phorciq; exercitus omnis.
**Laeua tenent Thetis & Melite, Panopeaq; virgo* Sexum imbecilliorem sinistrae parti prudenter applicat.
Nisaee, Spioq; Thaliaque, Cymodoceq;.
Hic patris Aeneae suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem, iubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.
Vna omnes fecere pedem: pariterq; sinistros,* Funem, quo velum tenditur.
Nunc dextros soluere sinus: vna ardua torquent
Cornua, detorquentq;: ferunt sua flamina classem.
Princeps ante omnes densum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alij cursum contendere iussi.
Iamque ferè mediam caeli nox humida metam
Contigerat placida laxarant membra quiete
Sub remis fusi per dura sedilia nautae:
Cùm leuis aethereis delapsus Somnus ab astris
Aëra dimouit tenebrosum, & dispulit vmbras,* Suas nam semper deos ambit nimbus.
Te Palinure petens, tibi tristia somnia portans
Insonti: puppique Deus consedit in alta,
Phorbanti similis, funditq; has ore loquelas:
Iaside Palinure, ferunt ipsa aequora classem:
** Aequatae spirant aurae: datur hora quieti.* Prosperae vt lib. 3. Aequatis classem procedere velis.
Pone caput, fessosque oculos furare labori:
Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mène salis placidi vultum, fluctusque quietos
Ignorare iubes? mène huic confidere monstro?
Aeneam credam quid enim fallacibus austris,
Et caeli toties deceptus fraude sereni?
Talia dicta dabat, clauumque affixus & haerens

Nus-

Nusquam amittebat, oculósque sub astra tenebat:
Ecce Deus ramum lethæo rore madentem,
Viquc soporatum Stygia, super vtraque quassat
Quasi relu-ctanti. Tempora, *cunctantique natantia lumina soluit.
Vix primos inopina quies laxauerat artus,
Et super incumbens, cùm puppis parte reuulsa,
Cúmque gubernaclo liquidas proiecit in vndas
Præcipitem, ac socios nequicquam sæpe vocantem.
Ipse volans tenues se sustulit ales in auras.
Neptuni præsidio. Currit iter *tutum non secius æquore classis,
Promissísque patris Neptuni interrita fertur.
Iámque adeò scopulos Sirenum aduecta subibat:
Difficiles quondam, multorúmque ossibus albos,
Tum rauca assiduo longè sale saxa sonabant:
Æneas. Cùm *pater amisso fluitantem errare magistro
Sensit: & ipse ratem nocturnis rexit in vndis,
Nomen pro aduerbio vt alibi. *Multa gemens, casúque animum concussus amici.
O nimium cælo, & pelago confise sereno,
Nudus in ignota, Palinure, iacebis arena.

P. VIR.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS
LIBER VI.

ARGVMENTVM.

Cumas aduectus Æneas antrum Sibyllę petit, peractoque de more sacrificio, Phœbi oraculum consulit. Ibi & instantia pericula & futuri belli euentum discit. Miseni cadauer in littore inuentum exurit, reliquiasque sub proximo monte sepelit, qui Miseni nomen ab illo obtinuit. Inde columbarum ductu ad aureum ramum peruenit: quo decerpto, mactatisque hostijs deos inferos veneratus, Sibylla duce per auerni fauces ad inferos tendit. Palinurum, quòd sepulchri honore careret, circa Stygiam paludem oberrantem inuenit, eumque vnà in vlteriorem ripam traijcere cupientem Sibylla prohibet, cenotaphijque, & exequiarũ spe consolatur. Post hæc Stygem traiectus Æneas, Cerberóque medicatis offis sopito, per loca infantium, eorumque qui falso crimine damnati capite supplicium luerant, iter faciens, peruenit ad sedem eorum qui amoris impatientia manus sibi consciuerant. Ibi Elisam conspicatus cùm se purgare vellet, illa indignabunda conspectum eius effugit. Inde progressus Deiphobum in sedibus eorum qui bello aliquando claruerunt, multis vulneribus lacerum conspicit, necisq; eius indignum modum ab ipso edocetur. Relicto deinde ad læuam Tartaro, sceleratorumque pœnas a Sibylla edoctus, ad Ditis ipsius mœnia contendit, aure-

umque ramum in ipso regiæ limine defigit. Post hęc ad fortunatorum sedes iter instituit, & a Musæo ad patrem suum perducitur. Ibi Anchises Aeneæ filio Albanorum Romanorũque regum catalogum recenset, nobiliumque aliquot Romanorum nomina percurrens, ad Iulii Cæsaris, & Augusti laudes descendit, Marcellumque Octauiæ filium, immatura morte pręreptum, miris in cœlum laudibus effert. Inde eburneam portam ad superos egressus, socios reuisit, relictisque Cumis Caietam petit.

Aliud argumentum.

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in urbem
Rex Phrygius, vatisq; petit responsa Sibyllæ.
Misenum sepelit: post hæc adit infera regna:
Congressusq; patri, discit genus omne suorum
Quoq; modo casus valeat superare futuros.

Ad Aeneæ desiderium retulit, cupientis ad Italiam peruenire.

SIC fatur lachrymans classiq; immittit habenas.
*Et * tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.*
Obuertunt pelago proras tum dente tenaci
Anchora fundabat naues & littora curuæ
Prætexunt puppes, iuuenum manus emicat ardens
Littus in Hesperium: quærit pars semina flammæ,
Abstrusa in venis silicis, pars densa ferarum
**Tecta rapit, syluas, inuentaq; flumina monstrat.*
At pius, Aeneas arces, quibus altus Apollo
*Præsidet * horrendæq; procul secreta Sibyllæ,*
Antrum immane petit: magnam cui mentem animumq;
Delius inspirat vates, aperitq; futura.

Definitio syluę.

Venerandæ vt: Horrendum syluis, & religione parentum.

Iam

Iam subeunt Triuiæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus (vt fama est) fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis ausus se credere cœlo,
Insuetum per iter gelidas enauit ad arctos,
Chalcidicaq́ leuis tandem superastitit arce.
Redditus his primùm terris tibi Phœbe sacrauit
**Remigium alarum, posuitq́ immania templa.*

Quia & nauium, & volucrum sunt alę: vnde illud lib. 5. Velorum pandimus alas.

In foribus, lethum Androgeo: tum pendere pœnas
Cecropidæ iussi (miserum) septena quotannis
Corpora natorum: stat ductis sortibus vrna.
Contrà elata mari respondet Gnossia tellus.
Hic crudelis amor tauri, suppostáque furto
Pasiphaë, mistumq́ genus, prolesq́ biformis
Minotaurus inest, Veneris monumenta nefandæ.
Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
Magnum reginæ sed enim miseratus amorem*

Ariadnes, regis filię.

Dædalus, ipse dolos tecti, ambagesq́ resoluit,
Cæca regens filo vestigia, tu quoque magnam
Partem opere in tanto (sineret dolor) Icare haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus, quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni iam præmissus Achates
Afforet: atque vnà Phœbi, Triuiæq́ sacerdos
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia regi:
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
Nunc grege de intacto septem mactare iuuencos*
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

Impropriè, pro armento. nam de iuuencis dicturus est.

Talibus affata Aeneam (nec sacra morantur
Iussa viri) Teucros vocat alta in templa sacerdos.
Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
Quò lati ducunt aditus centum, ostia centum:
Vnde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cùm virgo, poscere fata
*Tempus (ait) *Deus ecce Deus. Cui talia fanti,*
Ante fores subitò non vultus, non color vnus,

Iam afflata est numine.

Non comptæ mansere comæ: sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: maiorq; * videri,
Nec mortale sonans: afflata est numine quando
Jam propiore dei. Cessas in vota precesq;
Tros (ait) Ænea, cessas? neque enim ante dehiscent
*. Attonitæ magna ora domus, & talia fata
Conticuit: gelidus Teucris per dura cucurrit
Ossa tremor, funditq; preces rex pectore ab imo.
Phœbe graues Troiæ semper miserate labores,
* Dardana qui Paridis direxti tela manusq;
Corpus in Æacidæ: magnas obeuntia terras
Tot maria intraui duce te, penitusq; repostas
* Massylûm gentes, prætentaq; Syrtibus arua:
Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Troiana tenus fuerit fortuna sequuta.
Vos quoque Pergameæ iam fas est parcere genti
Dijq;, deæq; omnes, quibus obstitit Ilium, & ingens
Gloria Dardaniæ, tuq; ô sanctissima vates,
Præscia venturi, da (non indebita posco
Regna meis fatis) Latio considere Teucros,
Errantesq; deos, agitataque numina Troiæ.
Tum Phœbo, & Triuiæ solido de marmore templa
Instituam, festosq; dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
Hic ego namque tuas sortes, arcanaq; fata
Dicta meæ genti ponam, lectosque sacrabo
Alma viros, * folijs tantùm ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipsa canas, oro. Finem dedit ore loquendi.
At Phœbi nondum patiens immanis in antro
* Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse deum, tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitq; premendo.
Ostia iamq; domus patuere ingentia centum
Sponte sua, vatisq; ferunt responsa per auras.
O tan-

Pro videbatur.

Facientis attonitos.

Homerus in Il. 52.

Pro Africæ, posuit enim speciem pro genere. Quia Massyla Africæ mediterranea pars est ad quam Æneas classe peruenire non potuit.

Palmæ in quibus scribebant.

Bacchantis more furit vel quia idē est Apollo, qui liber, qui Sol.

O tandem magnis pelagi defuncte periclis,
Sed terræ grauiora manent: in regna Lauini
Dardanidæ venient (mitte hanc de pectore curam):
Sed non & venisse volent: bella, horrida bella,
Et Tybrim multo spumantem sanguine cerno.
Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra*
Defuerint. alius Latio iam partus Achilles,
Natus & ipse dea, nec Teucris addita Iuno
Vsquam aberit, cum tu supplex in rebus egenis,
Quas gentes Italûm, aut quas non oraueris vrbes?
Causa mali tanti coniux iterum hospita Teucris,
Externiq; iterum thalami.
Tu ne cede malis, sed contrà audentior ito
Quam tua te fortuna sinet, via prima salutis
(Quod minimè reris) Graia pandetur ab vrbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroq; remugit,
Obscuris vera inuoluens: ea fræna furenti
Concutit, & stimulos sub pectore vertit Apollo.
Vt primum cessit furor, & rabida ora quierunt,*
Incipit Æneas heros: Non vlla laborum,
O virgo, noua mi facies inopinàue surgit:
*Omnia *præcepi, atque animo mecum antè peregi,*
Vnum oro, (quando hic inferni ianua regis
Dicitur, & tenebrosa palus Acheronte refuso)*
Ire ad conspectum chari genitoris, & ora
Contingat: doceas iter, & sacra ostia pandas.
Illum ego per flammas, & mille sequentia tela
Eripui his humeris, medioq; ex hoste recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagiq; minas, cæliq; ferebat
*Inualidus, vires vltra, *sortemq; senectæ.*
Quin, vt te supplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat, natiq; patrisq;

Tyberinus, inquit, & Numicus, in quem cecidit Æneas pro Simoi, Xanthóque aderunt.

Non penitus recessit, sed cœpit imminui.

Æschylus Prometheo.

Pro lacu posuit. nam Auernum significat.

Sors enim senectæ quies est, atque otium, vt pueritiæ ludus.

Alma precor miserere. potes namq; omnia, nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Auernis.
Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus,
Threicia fretus cithara, fidibusq; canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itq; reditq; viam toties, quid Thesea magnum — Homerus in Ili. 5.
Quid memorē Alcidem? & mi genus ab Ioue summo.
Talibus orabat dictis, arasq; tenebat:
Tunc sic orsa loqui vates: Sate sanguine diuum
Tros Anchisiade: facilis descensus Auerni:
Noctes atque dies patet atri ianua Ditis:
Sed reuocare gradum, superasq; euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est, pauci, quos æquus amauit — Tria genera hominum tangit dilectos a Ioue, præditos virtute, dijs genitos.
Juppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus,
Dijs geniti, potuere. tenent media omnia syluæ,
Cocytusq; sinu labens circumfluit atro.
Quòd si tantus amor menti, si tanta cupido est,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & insano iuuat indulgere labori:
Accipe quæ peragenda prius. latet arbore opaca
Aureus & folijs, & lento vimine ramus,
Junoni infernæ dictus sacer. hunc tegit omnis — Id est, Proserpinæ.
Lucus, & obscuris claudunt conuallibus vmbræ.
Sed non antè datur telluris operta subire,
Auricomos quàm quis decerpserit arbore fœtus.
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus — Sibi charum
Instituit. primo auulso non deficit alter
Aureus, & simili frondescit virga metallo.
Ergo altè vestiga oculis, & ritè repertum
Carpe manu, namque ipse volens, facilisq; sequetur,
Si te fata vocant: aliter non viribus vllis
Vincere, nec duro poteris conuellere ferro.
Præterea iacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu nescis) totamque incestat funere classem,
Dum consulta petis, nostróq; in limine pendes. — Sollicitus es.

Sedibus hunc refer antè suis, & conde sepulchro,
Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto.
Sic demum lucos Stygios, regna inuia * *viuis*
Aspicies. Dixit pressoq; obmutuit ore.
Aeneas mœsto defixus lumina vultu
Ingreditur linquens antrum, cæcosq; volutat
Euentus animo secum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis vestigia figit.
Multa inter sese vario sermone serebant,
Quem sociũ exanimũ vates, quod corpus humandũ
Diceret, atque illi Misenum in littore sicco,
Vt venere, vident indigna morte peremptum:
Misenum Aeoliden: quo non præstantior alter,
Aere ciere viros, * *Martemq; accendere cantu.*
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas insignis obibat, & hasta.
Postquam illum victor vita * *spoliauit Achilles,*
Dardanio Aeneæ sese fortissimus heros
Addiderat socium, non inferiora sequutus.
* *Sed tum fortè caua dum personat æquora concha*
Demens, & cantu vocat in certamina Diuos,
Aemulus * *exceptũ Triton (si credere dignum est)*
Inter saxa virum spumosa immerserat vnda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant,
Præcipuè pius Aeneas. Tum iussa Sibyllæ,
Haud mora, festinant flentes: aramq; sepulchri
Congerere arboribus cœloq; educere certant.
* *Itur in antiquam syluam, stabula alta ferarum:*
Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæq; trabes, cuneis & fissile robur
Scinditur: aduoluunt ingentes montibus ornos.
Nec non Aeneas opera inter talia primus
Hortatur socios, paribusq; * *accingitur armis.*
Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat,
Aspectans syluam immensam, & sic ore precatur:

Exceptis tamen tribus hominum generibus quos nominauit.

Hoc hemistichium dicitur addidisse, dum Augusto recitaret.

Ad bellum retulit, in quo victis auferuntur exuuiæ.

Homerus in Ili 264.

Insidijs oppressum, quasi virtute vinci non posset.

Homerus in Ili. 150.

Instruitur officijs.

Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto: quando omnia verè
Heu nimium de te vates, Misene loquuta est.
Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè* columbæ
Ipsa sub ora viri cælo venêre volantes,
Et viridi sedêre solo. tum maximus heros
Maternas agnoscit aues: lætusq; precatur
Este duces, ô si qua via est cursúmq; per auras
Dirigite in lucos, vbi pinguem diues opacat
Ramus humum, tuq; ô dubijs ne defice rebus
*Alma parens. Sic effatus vestigia pressit,
Obseruans quæ signa ferant, quo tendere pergant.
*Pascentes illæ tantum prodire volando,
Quantum acie possent oculi seruare sequentum.
Inde vbi venêre ad fauces graueolentis Auerni,
Tollunt se celeres, liquidumq; per aëra lapsæ,
Sedibus optatis gemina super arbore sidunt:
Discolor vnde auri per ramos *aura refulsit.
Quale solet syluis brumali frigore viscum
Fronde virere noua, quod non sua seminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circundare truncos:
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice: sic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Aeneas, auidusq; refringit
*Cunctantem, & vatis portat sub tecta Sibyllæ.
Nec minus interea Misenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.
*Principio pinguem tædis, & robore secto
Ingentem struxêre pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupressos
Constituunt: decorantq; super fulgentibus armis.
Pars calidos latices & ahena vndantia flammis
Expediunt,* corpusq; lauant frigentis & vngunt.
*Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt,
*Purpureásque super vestes, velamina nota,
Con-

Quasi a Venere, Æneæ matre, missæ sunt enim in eius deæ tutela.

Al. Diua.

Optimum augurium, quia pascebant.

Splendor.

Ad ipsius auiditatem respexit.

Homerus in Ili. 150.

Homerus in Ili. 273.

Homerus in Ili. 276.

Homerus in Ili. 276.

Conijciunt: pars ingenti subiêre pheretro, | Propinquioribus enim virilis sexus hoc dabatur officium.
Triste ministerium: & subiectam* more parentum
Auersi tenuêre facem, congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres oliuo.
Postquam collapsi cineres, & flamma quieuit:
*Relliquias vino, & bibulam lauêre fauillam: | Homerus in Ili. 276.
*Ossaq; lecta cado texit Chorineus aheno. | Homerus in Ili. 276.
Idem ter socios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ: | Homerus in Ili. 276. & Od. 103.
Lustrauitque viros, dixitq; nouissima verba.
At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imponit, suaque arma viro, remumque tubamq;
Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur æternúmque tenet per secula nomen.
His actis, properè exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vastóque immanis hiatu,
Scrupia, tuta lacu nigro, nemorúmq; tenebris:
Quam super haud vllæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis: talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad* conuexa ferebat: | Ad cœli curuitatem.
Vnde locum Graij dixerunt nomine Aornum.
Quattuor hic primùm nigrantes terga iuuencos | Lib. 4. ait:
Constituit,* frontique inuergit vina sacerdos: | Media inter cornua fundit.
Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten cœlóque Ereboque potentem.
Supponunt alij cultros, tepidúmq; cruorem
*Suscipiunt pateris, ipse atri velleris agnam | Pro suscipiunt,
Aeneas matri Eumenidum, magnæq; sorori | Homerus in Ili. 216.
Ense ferit, sterilemq; tibi Proserpina vaccam.
Tum stigio regi nocturnas * inchoat aras | Perficit, exponit Seruius & ait esse verbum sacrorum.
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem primi sub lumina solis, & ortus,
Sub pedibus mugire solum, & iuga cœpta moueri

Furiæ. Lucanus, Stygiasque canes In luce superna Destituam.

Simulacra enim illic sunt quæ inania esse dubium non est.

Homerus in Ili. 155. & Od. 121.

Vestibulo, aiut absolutum est: & intelligitur de porta eburnea. Homerus in Ili. 9. Erili & Geryonis.

Syluarum: visæq. canes vlulare per vmbram,*
Aduentante dea. Procul ò, procul este profani,
Conclamat vates, totoq. absistite luco:
Tuq. inuade viam, vaginaq. eripe ferrum:
Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro se immisit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat.
Dij quibus imperiũ est animarum vmbræq. silentes,
Et chaos, & Phlegethon, loca nocte silentia latè,
Sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro,
Pandere res alta terra, & caligine mersas.
Ibant obscuri sola sub nocte per vmbras,
Perq. domos Ditis vacuas, & inania regna:*
Quale per incertam lunam sub luce maligna
Est iter in syluis, vbi cælum condidit vmbra
Juppiter, & rebus nox abstulit atra colorem.
Vestibulũ ante ipsum primisq. in faucibus Orci,
Luctus & vltrices posuere cubilia Curæ:
Pallentesq. habitant Morbi, tristisq. Senectus:
Et Metus, & malesuada Fames, & turpis Egestas,
(Terribiles visu formæ) Lethumq., Labórque.
Tum consanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumq. aduerso in limine Bellum:
Ferreiq. Eumenidum thalami, & Discordia demens
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos, annosaq. brachia pandit*
Vlmus opaca ingens: quam sedem somnia vulgò
Vana tenere ferunt, folijsq. sub omnibus hærent.
Multaq. præterea variarum monstra ferarum,
Centauri in foribus stabulant, Scyllæq. biformes,
Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum stridens, flammisq. armata Chimæra:
Gorgones, Harpyiæq., & forma tricorporis vmbræ.*
Corripit hic subita trepidus formidine ferrum
Aeneas, strictamq. aciem venientibus offert.

*Et

**Et ni docta comes tenues sine corpore vitas*
Admoneat volitare caua sub imagine formæ,
Irruat, & frustra ferro diuerberet vmbras.
Hinc via Tartarei quæ fert Acherontis ad vndas.
Turbidus hîc cœno, vastaq; voragine gurges
*Aestuat, atque omnem *Cocyto eructat arenam.*
Portitor has horrendus aquas, & flumina seruat
Terribili squalore Charon: cui plurima mento
*Canities inculta iacet: *stant lumina flammæ:*
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipse ratem conto subigit, velisq; ministrat,
*Et *ferruginea subuectat corpora cymba,*
Iam senior: sed cruda deo, viridisq; senectus.
Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat,
Matres, atque viri, defunctaque corpora vitæ
Magnanimûm heroum pueri, innuptæq; puellæ.
Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum:
*Quàm multa in syluis autumni frigore *primo*
Lapsa cadunt folia: aut terram gurgite ab alto
Quàm multæ glomerantur aues, vbi frigidus annus
*Transpontum fugat, & terris immittit *apricis.*
Stabant orantes primi transmittere cursum,
Tendebantq; manus ripæ vlterioris amore.
Nauita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos.
Ast alios longè summotos arcet arena.
Aeneas, (miratus enim motuq; tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid vult concursus ad amnem?
Quidue petunt animæ? vel quo discrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada liuida verrunt.
Olli sic breuiter fata est longæua sacerdos:
*Anchisa generate, Deûm *certissima proles.*
Cocyti stagna alta vides, Stygiamq; paludem:
Dij cuius iurare timent, & fallere numen.
*Hæc omnis quam cernis, *inops, inhumataq; turba est.*

Homerus in Ili. 249.

In Cocytum id est, per Stygem.

Homerus in Ili. 4.

Nigra: tristi alibi: Cum caput obscura niti dum ferrugine texit.

Ergo vltima autumni parte.

Sine frigore in Africa,

Ex eo quòd subire inferos potuit.

Quæ neque legitimam habuit, neque imaginariam sepulturam.

Por-

Homerus in Ili. 23.

Portitor ille Charon: hi, quos vehit unda, sepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare prius, quàm sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos, volitantq; hæc littora circũ:
Tum demum admissi stagna exoptata reuisunt.
Constitit Anchisa satus, & vestigia pressit.
Multa putans, sortémq; animo miseratus* iniquam,
Cernit ibi mæstos, & mortis honore carentes,
Leucaspim, & Lyciæ ductorem classis Orontem:
Quos simul a Troia ventosa per æquora vectos
Obstruit auster, aqua inuoluens nauémque, uirósque.
Ecce gubernator sese Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper cursu, dum sidera seruat,
Exciderat puppi, mediis effusus in undis.
Hunc vbi vix multa mæstum cognouit in umbra
Sic prior alloquitur: Quis te Palinure deorum
Eripuit nobis, medioq; sub æquore mersit?
Dic age,* namque mihi fallax haud ante repertus,
Hoc uno responso animum delusit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, finésque canebat
Venturum Ausonios, en hæc promissa fides est?
Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchisiade: nec me Deus æquore mersit.
Namque gubernaclum multa vi forte reuulsum,
Cui datus hærebam custos, cursusq; regebam,
Præcipitans traxi mecum, maria aspera iuro,
Non ullum pro me tantum cepisse timorem,
Quàm tua ne spoliata* armis excussa magistro,
Deficeret tantis nauis surgentibus undis.
Tres notus* hybernas immensa per æquora noctes
Vexit me violentus aqua, vix lumine quarto
Prospexi Italiam, summa sublimis ab unda.
Paulatim adnabam terræ, iam tuta tenebam,
Ni* gens crudelis madida cum veste grauatum,
Pren-

In Cocytum.

Quid enim iniquius, quàm ob alterius negligentiam puniri? nemo etiam culpa sua caret sepulchro.

Homerus in Ili. 131.

Gubernaculo.

Asperus.

Lucanorum.

Prensantemque uncis manibus capita aspera montis,
Ferro inuasisset, prædamque ignara putasset.
*Nunc me fluctus habet, versantque in littore venti.
Homerus in Od. 39.
Quod te per cæli iucundum lumen, & auras
Per genitorem oro, per spem surgentis Iuli,
Eripe me his inuicte* malis, aut tu mihi terram
Iniice, (namque potes) portusque require Velinos:
Aut tu si qua via est, si quam tibi diua creatrix
Qui etiam ad inferos descenderis.
Ostendit, (neque enim credo sine numine diuûm
Flumina tanta paras, Stygiámque innare paludem)
Da dextram misero, & tecum me tolle per vndas:
Sedibus vt saltem placidis in morte quiescam.
Talia fatus erat, cœpit cùm talia vates:
Vnde hæc ô Palinure tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnémque *seuerum
Id est, triste.
Eumenidum aspicies, ripámue iniussus abibis?
Desine fata deûm flecti sperare precando:
Sed cape dicta memor duri solatia casus,
Nam tua, finitimi longè latéque per* vrbes,
Prodigijs acti cœlestibus, ossa piabunt:
Et statuent tumulum, & tumulo solennia mittent:
Æternúmque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulsúsque parumper
Corde dolor tristi: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluuióque propinquant.
Nauita quos iam inde vt Stygia prospexit ab vnda,
De historia dictum, Lucanis enim pestilentia laborantibus, respondit oraculum, manes Palinuri placandos.
Per tacitum nemus ire, pedémque aduertere ripæ:
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat vltro:
Quisquis es, * armatus qui nostra ad flumina tendis,
Fare age quid venias: iam istinc, & comprime gressum.
Vmbrarum hîc locus est, somni noctísque soporæ,
Corpora viua nefas Stygia vectare carina.
Quasi dicat nihil pium molitur armatus.
Nec verò Alciden me sum lætatus euntem
Accepisse lacu: nec Thesea, Pirithoúmque;
Dijs quanquam geniti, atque inuicti viribus essent.

*Tar-

*Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petiuit,
Ipſius a ſolio regis, traxitq́ trementem.
Hi *dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contrà breuiter fata eſt Amphryſia vates:
Nullæ hic inſidiæ tales (abſiſte moueri)
Nec vim tela ferunt: licet ingens ianitor antro
Aeternum latrans exangues terreat vmbras:
Caſta licet patrui ſeruet Proſerpina limen.
Troius Aeneas, pietate inſignis, & armis,
Ad genitorem, imas *Erebi deſcendit ad vmbras.
Si te nulla mouet tantæ pietatis imago:
At ramum hunc (aperit ramum qui veſte latebat)
Agnoſcas. tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his, ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo poſt tempore viſum,
Cæruleam aduertit puppim, ripæq́ propinquat.
Inde alias animas, quæ per iuga longa ſedebant,
Deturbat,* laxatque foros: ſimul accipit alueo
Ingentem Æneam: *gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem.
Tandem trans fluuium incolumes, vatémq́ virumq́
Informi limo, glaucaq́ exponit in vlua.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, aduerſo recubans immanis in antro.
Cui vates horrere videns iam colla *colubris,
Melle ſoporatam, & medicatis frugibus offam
Obijcit: ille fame rabida tria guttura pandens,
Corripit obiectam, atque immania terga reſoluit,
Fuſus humi, totoq́ ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum, cuſtode *ſepulto,
Euaditq́ celer ripam irremeabilis vndæ.
Continuò auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantúmque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exortes, & ab vbere raptos
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.

Homerus in Ili. 8.

Ipſius Charontis, non enim coniungendum eſt, dominā Ditis.

Pars eſt inferorum, vbi ſedes eorum qui bene vixerunt.

Multitudine enim remota, quaſi laxantur ſpatia.

Homerus in Ili. 62.

Fingit enim pro pilis habere ſerpentes.

Dormiente, ſine pulſu, id eſt, motu.

Hos

Hos iuxta falso damnati crimine mortis.
Nec verò hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes.
**Quæsitor Minos vrnam mouet: ille silentum*
Conciliúmque vocat, vitasque & crimina discit.
Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi lethum
Insontes peperere manu, lucémque perosi
Proiecêre animas, quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!
Fata obstant, tristique palus innabilis vnda
Alligat, & nouies Styx interfusa coercet.
*Nec procul hinc partem fusi monstrantur in * omnē*
Lugentes campi, sic illos nomine dicunt.
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylua tegit. curæ non ipsa in morte relinquunt.
His Phædram, Procrinque locis, mœstámque Eriphylen
Crudelis nati monstrantem vulnera cernit:
Euadnenque, & Pasiphaen. his Laodamia
It comes, & iuuenis quondam, nunc fœmina, Cæneus
Rursus & in veterem fato reuoluta figuram.
Inter quas Phœnissa recens a vulnere Dido
Errabat sylua in magna: quam Troïus heros,
Vt primùm iuxta stetit, agnouitque per vmbram
**Obscuram (qualem primo quis surgere mense*
Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam)
Demisit lachrymas, dulcique affatus amore est.
Infelix Dido: verus mihi nuntius ergo
Venerat extinctam, ferróque extrema secutam.
Funeris heu tibi causa fui, per sidera iuro,
*Per superos, & si qua fides * tellure sub ima est,*
Inuitus regina tuo de littore cessi.
Sed me iussa deûm, quæ nunc has ire per vmbras,
Per loca senta situ cogunt, noctémque profundam.
Imperijs egere suis. nec credere quiui,
Hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.

* Quæsitores sunt, qui exercendis quæstionibus præsunt

* Ostendit plures esse in quibus libido dominatur.

* Recenti morte.

* Apud inferos enim promissi nõ habent exitum.

Siste

Siste gradum, teq; aspectu ne subtrahe nostro.*
Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc est.
Talibus Aeneas ardentem, & torua tuentem
*Leniebat dictis animum, lachrymasq; * ciebat.*
Illa solo fixos oculos auersa tenebat:
Nec magis incepto vultum sermone mouetur,
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.
Tandem proripuit sese, atque inimica refugit
In nemus vmbriferum: coniux vbi pristinus illi
Respondet curis, aequatq; Sichaeus amorem.
Nec minus Aeneas casu percussus iniquo,
Prosequitur lachrymis longè, & miseratur euntẽ.
Inde datum molitur iter. Iamq; arua tenebant*
Vltima, quae bello clari secreta frequentant:
Hîc illi occurrit Tydeus, hîc inclytus armis
Parthenopaeus, & Adrasti pallentis imago.
Hîc multum fleti ad superos, belloque caduci
Dardanidae: quos ille omnes longo ordine cernens
*Ingemuit, * Glaucumq;, Medontaq;, Thersilochumq;,*
Tres Antenoridas, Cererique sacrum Polybetem,
Idaeumq; etiam currus, etiam arma tenentem.*
Circumstant animae dextra, laeuaq; frequentes.
Nec vidisse semel satis est: iuuat vsque morari,
Et conferre gradum, & veniendi discere caussas.
At Danaûm proceres, Agamemnoniaq; phalanges
Vt videre virum, fulgentiaque arma per vmbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
**Exiguam: inceptus clamor frustratur hiantes.*
Atque hîc Priamiden laniatum corpore toto
**Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora:*
Ora, manusq; ambas, populataq; tempora raptis
Auribus, & truncas inhonesto vulnere nares.*
Vix adeò agnouit pauitantem, & dira tegentem
Sup-

Abibat enim vt irata.

Id est, ciere poterat: nec tamen illam placauit.

Ratione fati, aut oblatum fortuitò.

Homerus in Ili. 192.

Priami enim fuerat auriga.

Vt sit in metu.

Qui Helenã duxerat mortuo Paride.

Turpi: vt Terentius, Illúmne, obsecro, inhonestum hominem?

Supplicia; & notis compellat vocibus vltro:
Deiphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucri,
Quis tam crudeles optauit sumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama suprema
Nocte tulit, fessum vasta te cæde Pelasgûm
Procubuisse super confusæ stragis aceruum.
Tum egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
Constitui, & magna manes ter voce vocaui.
*Nomen & arma locum seruant: * te amice nequiui*
Conspicere, & patria decedens ponere terra.
Atq; hic Priamides: Nihil ô tibi amice relictũ est:
*Omnia Deiphobo soluisti, & funeris * vmbris.*
Sed me fata mea, & scelus exitiale Lacænæ
His mersere malis: illa hæc monimenta reliquit.
Námq; vt supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti: & nimium meminisse necesse est:
Cùm fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo:
*Illa chorum simulans, * euantes Orgia circum*
Ducebat Phrygias: flammam media ipsa tenebat
Ingentem, & summa Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis, somnóque grauatum,
Infelix habuit thalamus, pressitq; iacentem
Dulcis, & alta quies, placidæq; simillima morti.
*Egregia interea * coniux arma omnia tectis*
Emouet, & fidum capiti subduxerat ensem:
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit,
Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum sic posse malorum.
Quid moror? irrumpunt thalamo: comes additur vnà
*Hortator scelerum * Æolides. dij talia Graijs*
Instaurate, pio si pœnas ore reposco.
Sed te qui viuum casus, age fare vicissim,
Attulerint. pelagíne venis erroribus actus,
An monitu diuûm? an quæ te fortuna fatigat,

Tuum corpus.
Non funeri, sed vmbris funeris, non enim funus ibi potuit esse, vbi nec cadauer fuerat.
Bacchantes a Libero, qui Euan dicitur.
Helena, quæ occiso Paride, Deiphobo nupsit eius fratri.
Vlysses Æoli nepos, Anticleę filius, quæ ante Laërtis nuptias cum Sisypho Æoli filio concubuit.

Vt tristes sine sole domos, loca turbida, adires?
Hac vice sermonum roseis aurora quadrigis
Iam medium æthereo cursu traiecerat axem,
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breuiterq; affata Sibylla est,
Nox ruit, Ænea, nos flendo ducimus horas.
Hic locus est, partes vbi se via findit in ambas.
Dextera quæ Ditis magni sub mœnia tendit:
Hac iter Elysium nobis, at læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.*
Deiphobus contrà: Ne sæui magna sacerdos:
Discedam, explebo numerum, reddarq; tenebris.*
I decus i nostrum: melioribus vtere fatis.
Tantum effatus, & in verbo vestigia torsit.
Respicit Æneas subitò, & sub rupe sinistra
Mœnia lata videt triplici circundata muro,
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetq; sonantia saxa.
Porta aduersa ingens, solidoq; adamante columnæ:
Vis vt nulla virûm, non ipsi excindere ferro*
Cœlicolæ valeant, stat ferrea turris ad auras,
Tysiphoneq; sedens, palla succincta cruenta
Vestibulum insomnis seruat noctesq; diesq;.
Hinc exaudiri gemitus, & sæua sonare
Verbera, tum stridor ferri, tractæq; catenæ.
Constitit Æneas, strepitumq; exterritus hausit:
Quæ scelerum facies? (ó virgo effare) quibusue
Vrgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates sic orsa loqui: Dux inclyte Teucrum,
Nulli fas casto sceleratum insistere limen.
Sed me cùm lucis Hecate præfecit Auernis,
Ipsa deûm pœnas docuit, perq; omnia duxit.*
Gnossius hæc Rhadamanthus habet durissima regna:
Castigatq; auditq; dolos, subigitq; fateri,
Quæ quis apud superos furto lætatus inani

Distulit

Vnde Vlisses natus, quod ei apud Ouidium etiam Aiax obijcit.

Vbi puniuntur impij.

Minuam vestrum numerum. Ennius: Nauibus explebant sese.

Non ad sexum, sed ad virtutem retulit: vt Cic. virum res illa quærebat.

Quas dij nocentibus statuerunt.

Distulit in seram commissa piacula mortem.
Continuò sontes vltrix accincta flagello
Tysiphone quatit insultans, toruosq; sinistra
Intentans angues, vocat agmina saeua sororum.
Tum demum horrisono stridentes cardine sacrae*
Panduntur portae. cernis custodia qualis
Vestibulo sedeat? facies quae limina seruet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
Saeuior intus habet sedem. tum Tartarus ipse*
Bis patet in praeceps tantum, tenditq; sub vmbras,
Quantus ad aetherium coeli suspectus Olympum.
Hic genus antiquum terrae, Titania pubes,
Fulmine deiecti, fundo voluuntur in imo.
**Hic & Aloidas geminos, immania vidi*
Corpora, qui manibus magnum rescindere coelum
Aggressi, superisq; Iouem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonea poenas,
Dum flammas Iouis & sonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic inuectus equis, & lampada quassans,
Per Graium populos, mediaeq; per Elidis vrbem*
Ibat ouans, diuumq; sibi poscebat honorem:
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Aere, & cornipedum cursu simularet equorum.
At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit (non ille faces, nec fumea taedis
Lumina) praecipitemq; immani turbine adegit.
**Nec non & Tityon, terrae omnipotentis alumnum,*
Cernere erat: per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur: rostroq; immanis vultur obunco
Immortale iecur tundens, foecundaq; poenis
*Viscera, *rimaturq; epulis, habitatq; sub alto*
Pectore: nec fibris requies datur vlla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumq;?
Quos super atra silex iamiam lapsura cadentiq;
Imminet adsimilis: lucent genialibus altis

Mittuntur, sit, post verbera ad supplicium aeternum. Homerus in Ili. 82.

Homerus in Od 97.

In qua ipse Iupiter praecipuè colebatur.

Homerus in Od. 102.

Pascitur: vt Rimantur prata Caystri.

Aurea fulcra toris, epulæq; ante ora paratæ
*Regifico luxu: furiarum * maxima iuxta*
Accubat, & manibus prohibet contingere mensas:
Exurgitq; facem attollens, atque intonat ore.
Hic quibus inuisi fratres, dum vita manebat,
Pulsatúsue parens, & fraus innexa clienti:
Aut qui diuitijs soli incubuere repertis,
Nec partem posuere suis (quæ maxima turba est)
*Quiq; ob * adulterium cæsi, quiq; arma sequuti*
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras:
Inclusi pœnam expectant. ne quære doceri
Quam pœnã, aut quæ forma viros, fortunáue mersit.
Saxum ingens voluunt alij, radijsq; rotarum
Districti pendent. sedet, æternumq; sedebit
Infelix Theseus: Phlegyasq; miserrimus omnes
Admonet, & magna testatur voce per vmbras:
Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos.
Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
Imposuit: fixit leges pretio, atque refixit.
Hic thalamum inuasit natę vetitosq; hymenæos:
Ausi omnes immane nefas, ausoq; potiti.
** Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum,*
Ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possim.
Hæc vbi dicta dedit Phœbi longæua sacerdos,
Sed iam age, carpe viam, & susceptum perfice munus.*
Acceleremus ait. Cyclopum educta caminis*
Mœnia conspicio, atq; aduerso fornice portas.
Hæc vbi nos præcepta iubent deponere dona.
Dixerat: & pariter gressi per opaca viarum
Corripiunt spatium medium, foribusq; propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpusq; recenti
Spargit aqua, ramumq; aduerso in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere diuæ,

De-

[F]ames: vt [V]obis furi-rum ego maxima [t]ando.

Vt Aegysthus, qui commisit adulterium cum Clytemnestra, Agamemnonis vxore.

Contra opinionem: nã fertur ab Hercule liberatus.

Homerus in Ili. 22.

Id est, redde ramum.

Magna sic enim cuiuslibet rei significatur magnitudo.

Deuenêre locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, ſedeſq; beatas.
**Largior hîc campos æther, & lumine veſtit*
Purpureo: ſolemq; ſuum, ſua ſidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæſtris:
Contendunt ludo, & fulua luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Nec non Threïcius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum:
Iamq; eadem digitis, iam pectine pulſat eburno:
Hîc genus antiquum Teucri pulcherrima proles,
Magnanimi heroës nati melioribus annis,
Iluſq;, Aſſaracuſq;, & Troiæ Dardanus author
Arma procul, curruſq; virûm miratur inanes.
Stant terræ defixæ haſtæ, paſſimq; ſoluti
Per campos paſcuntur equi. quæ gratia currûm,*
Armorumq; fuit viuis, quæ cura nitentes
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit (ecce) alios dextra, læuaq; per herbam
Veſcentes, lætumq; choro Pæana canentes,*
Inter odoratum lauri nemus: vnde supernè
Plurimus Eridani per ſyluam voluitur amnis.
Hîc manus ob patriam pugnando vulnera paſſi:
Quiq; ſacerdotes caſti, dum vita manebat,
Quiq; pij vates, & Phœbo digna locuti,*
Inuentas aut qui vitam excoluere per artes,
Quiq; ſui memores alios fecêre merendo:
Omnibus his niuea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfuſos ſic eſt affata Sibylla:
**Muſæum ante omnes, medium nam plurima turba*
Hunc habet, atque humeris extantem ſuſpicit altis.
Dicite felices animæ, tuq; optime vates:
Quæ regio Anchiſen, quis habet locus? illius ergò
Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes.
Atque huic reſponſum paucis ita reddidit heros:

Quàm eſt i[...] cætera inſe[...] rorum parte[...]

Pro, curruū licẽtia poëtica.

Laudes Apollinis.

Id eſt, vera, quæ Apollinem decerent.

Theologus fuit poſt Orpheum.

Nulli certa domus: lucis habitamus opacis
Riparumq; toro., & prata* recentia riuis
Incolimus. sed vos (si fert ita corda voluntas)
Hoc superate iugum & facili iam tramite sistam.
Dixit: & antè tulit gressum, camposq; nitentes
Desuper ostentat, dehinc summa cacumina linquunt.
At pater Anchises penitus conualle virenti
*Inclusas animas, superumq; ad lumen ituras,
Lustrabat studio recolens: omnemq; suorum
Fortè recensebat numerum, charosq; nepotes,
Fataq; fortunasq; virûm, moresq;, manusq;.
Isq; vbi tendentem aduersum per gramina vidit
Æneam, alacris palmas vtrasq; tetendit:
Effusæq; genis lachrymæ, & vox* excidit ore:
Venisti tandem, tuaq; expectata parenti
Vicit * iter durum, pietas: datur ora tueri,
Nate, tua, & notas audire, & reddere voces.
Sic equidem ducebam animo, rebarq; futurum,
Tempora dinumerans: nec me * mea cura fefellit.
Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
Accipio! quantis iactatum nate periclis!
Quàm metui ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: Tua me genitor, tua tristis imago,
Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
Stant sale Tyrrheno classes da iungere dextram,
Da genitor, teq; amplexu ne subtrahe nostro.
Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.
*Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucriq; simillima somno.
Interea videt Æneas in valle reducta
Seclusum nemus, & virgulta sonantia syluis,
Lethæumq;, *domos placidas qui prænatat amnem.
Hunc circum innumeræ gentes populiq; volabant.
Ac veluti in pratis, vbi apes æstate serena

Flo-

Virentia riuorum causa.

A multitudine separatas, quo facilius agnoscerentur

Quasi seni

Ad inferos.

Id est, tu, mea cura, vt illud, Veneris iustissima cura: sic exponit Seruius.

Homerus in Od. 96.

Elysios campos.

Floribus insidunt variis, & candida circum
* Lilia funduntur, strepit omnis murmure campus.

Speciem pro genere posuit.

Horrescit visu subito, causasq; requirit
Inscius Æneas, quæ sint ea flumina porrò,
Quiue viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchises, Animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis vndam
* Securos latices, & longa obliuia potant.

Qui securos faciunt, vt morbi pallidi qui pallidos faciunt.

Has equidem memorare tibi, atq; ostendere coram,
Iampridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
Quo magis Italia tandem lætere reperta. [est
O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum
Sublimes animas, iterumq; ad tarda reuerti
Corpora? quæ lucis miseris tam dira cupido?
Dicam equidem, nec te suspensum nate tenebo,
Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.
Principio * cœlum, ac terras, camposq; liquentes,

Pro aëre, & æthere posuit.

Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totamq; infusa per * artus

Elementa, quæ membra sunt mundi.

Mens agitat molem, & magno se corpore miscet:
Inde hominum pecudumq; genus, vitæq; volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq; hebetant artus moribundaq; membra.
Hinc metuunt, cupiūtq;, dolent, gaudentq;: nec auras
Respiciunt clausæ tenebris, & * carcere cæco.

Corpus intelligit.

Quin & supremo cùm lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt pestes: penitusq; necesse est
Multa diu * concreta modis inolescere miris.

Conglutinata.

Ergo exercentur pœnis: veterumq; malorum
Supplicia expendunt, aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.

Supplicia quæ sunt apud manes.

Quisq; suos patimur manes: exinde per amplum*
Mittimur Elysium, & pauci læta arua tenemus:
Donec longa dies, perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem, purúmque relinquit
Æthereum sensum, atque aurai simplicis ignem.
Has omnes, vbi mille rotam voluêre per annos,
Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno,

Vel præteritorum, vel futurorum.

Scilicet immemores supera vt conuexa reuisant,*
Rursus & incipiant in corpora velle reuerti.
Dixerat Anchises, natúmque, vnàque Sibyllam,
Conuentus trahit in medios, turbamq; sonantem:
Et tumulum capit, vnde omnes longo ordine possit

Considerare.

Aduersos legere, & venientum discere vultus.*
Nunc age, Dardaniā prolem quæ deinde sequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illustres animas, nostrumq; in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.

Sine ferro.

*Ille (vides?) *pura iuuenis qui nititur hasta,*
Proxima sorte tenet lucis loca. primus ad auras

Omnes enim Albani reges Syluij dicti sunt.

Ætherias, Italo commistus sanguine surget
Syluius, Albanum nomen, tua posthuma proles,*
Quem tibi longæuo serum Lauinia coniux
Educet syluis regem, regúmque parentem:
Vnde genus longa nostrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas, Troianæ gloria gentis,
Et Capys, & Numitor: & qui te nomine reddet,

Quercea, quę dabatur ijs, qui ciuem in prælio seruassent.

Syluius Æneas, pariter pietate, vel armis
Egregius, si vnquam regnandam acceperit Albam.
Qui iuuenes quantas ostentant, aspice vires,
Atque vmbrata gerunt ciuili tempora quercu.*
Hi tibi Nomentum, & Gabios, vrbemq; Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces:

Hunc versū reperit Iunius in veteri libro.

Laude pudicitiæ celebres, addentq; superbos
Pomerios, Castrumq; Inui, Bolamq;, Corámque.
Hæc tum nomina erunt, nūc sunt sine nomine terræ.

Quin

Quin & * auo comitem sese Mauortius addet
Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
Educet. viden' vt geminæ stant vertice cristæ,
Et pater ipse suo superûm iam signat honore?
En huius, nate, auspicijs illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo,
Septemq́ vna sibi muro circundabit arces,
Felix prole virûm: qualis * Berecynthia mater
Inuehitur curru Phrygias turrita per vrbes,
Læta Deûm partu, centum complexa nepotes,
Omnes cælicolas, omnes supera alta tenentes.
Huc geminas nunc flecte acies: hanc aspice gentem,
Romanósque tuos hic Cæsar, & omnis Iuli
Progenies, magnum cæli * ventura sub axem.
Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
Augustus Cæsar, * diuûm genus: aurea condet
Sæcula qui rursus Latio, regnata per arua
Saturno quondam: super & Garamantas, & Indos
Proferet imperium. iacet extra sidera tellus,
Extra anni, Solisq́ vias, vbi cælifer Atlas
Axem humero * torquet stellis ardentibus * aptum:
Huius in aduentu iam nunc & Caspia regna
Responsis horrent diuûm, & Mæotica tellus,
Et septem gemini turbant trepida ostia Nili.
Nec verò Alcides tantum telluris obiuit:
Fixerit æripidem ceruam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu:
Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis,
Liber agens celso Nysæ de vertice tigres.
Et * dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ
Sacra ferens? nosco crines, incanaq́ menta
Regis Romani: primus qui legibus vrbem
Fundauit, Curibus paruis, & paupere terra

Numitori, cum quo Romulus, & Remus, eius nepotes, vno anno regnauerunt.

Phrygia: nã Berecynthos castellũ est Phrygiæ.

Assequuntur a cælestes honores.

Sustinet, regit.

Aptum autem, id est, vicinum.

Hortantis pro dubitas.

S.v. Missus

Missus in imperium magnum, cui deinde subibit
Otia qui rumpet patriæ * *residesq́; mouebit*
Tullus in arma viros, & iam desueta triumphis
Agmina: quem iuxta sequitur iactantior Ancus,
Nunc quoq; iam nimium gaudens popularibus auris.
Vis & Tarquinios reges, animamq́; superbam
* *Vltoris Bruti, fascesq́; videre receptos?*
Consulis imperium hic primus, sæuasq́; secures
Accipiet, natosq́; pater, noua bella mouentes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit,
Infelix vtcunq; ferent ea facta minores:
Vincet amor patriæ, laudúmq; immensa cupido.
Quin Decios Drusosq́; procul, sæuúmque securi
Aspice Torquatum, & * *referentem signa Camillum.*
Illæ autem paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter se bellum, si lumina vitæ
Attigerint, quantas acies, stragémque ciebunt!
Aggeribus socer Alpinis, atque arce Monœci
Descendens gener, aduersis instructus Eois.
Ne pueri, ne tanta animis assuescite bella,
Neu patriæ validas in viscera vertite vires:
Túque prior, tu parce, * *genus qui ducis olympo.*
Proijce tela manu sanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæsis insignis Achiuis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniasq́; Mycenas,
Ipsumq; Aeaciden, genus armipotentis Achilli,
Vltus auos Troiæ, templa & temerata Mineruæ.
Quis te magne Cato, tacitũ, aut te, Cosse relinquat?
Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli
Scipiadas, cladem Libyæ? paruóq; potentem
Fabricium? Vel te sulco * *Serrane serentem?*
Quò fessum rapitis Fabij? tu maximus ille es,
Vnus qui nobis cunctando restituis rem.

Otiosos, quasi nimiũ sedentes.

Et libertatis publicæ, & Lucretiæ pudoris.

Quæ Galli, victis Romanis abstulerant.

Ad Cæsarẽ hoc pertinet, & ait, Parce, vt victorem simul & clementem significet.

Attiliç gentis: cui agrũ colenti delata ob virtutem dictatura est.

Excudent

Excudent alij spirantia mollius æra,
Credo equidem: viuos ducent de marmore vultus:
Orabunt causas melius: cœliq; meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos Romane memento,
(Hæ tibi erunt artes) paciq; imponere morem,
Parcere subiectis, & debellare superbos.
Sic pater Anchises: atq; hæc mirantibus addit.
*Aspice, vt insignis spolijs Marcellus *opimis*
Ingreditur, victorq; viros supereminet omnes.
Hic rem Romanam, magno turbante tumultu
Sistet eques. sternet Pœnos: Gallumq; rebellem.
*Tertiaq; arma * patri suspendet capta Quirino.*

Interfecto Gallorum duce Viridomaro.

Quia Romã condidit: Numæ autẽ lex prima opima spolia suspendi Ioui iubebat, secunda Marti, tertia Quirino hęc Seruius.

Atque hîc Æneas: (vnà namq; ire videbat
Egregium forma iuuenem, & fulgentibus armis:
Sed frons læta parum, & deiecto lumina vultu)
Quis pater, ille virum qui sic comitatur euntem?
Filius? ánne aliquis magna de stirpe nepotum?
Quis strepitus circa comitum! quantum instar in ipso est!
Sed nox atra caput tristi circumuolat vmbra.
Tum pater Anchises lachrymis ingressus obortis:
O nate. ingentem luctum ne quære tuorum,
Ostendent terris hunc tantùm fata, neque vltra
Esse sinent, nimium vobis Romana propago
*Visa potens superi, * propria hæc si dona fuissent.*

Perpetua, vt libro 1. propriamque dicabo.

Quantos ille virûm magnam Mauortis ad vrbem
Campus aget gemitus! vel quæ Tyberine videbis
Funera: cùm tumulum præterlabere recentem!
Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
*In tantum spe * tollet auos: nec Romula quondam*
Vllo se tantum tellus iactabit alumno.

Exiget antiquitatem generis

Heu pietas, heu prisca fides, inuictaq; bello
Dextera. non illi quisquam se impunè tulisset
Obuius armato, seu cùm pedes iret in hostem,

Seu

Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miserande puer, si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris: manibus date lilia plenis:
Purpureos spargam flores: animamq; nepotis
His saltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. Sic tota passim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia lustrant.
Futuræ laudis. *Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,*
*Incenditq; animum famæ*venientis amore:*
Ex in bella viro memorat, quæ deinde gerenda:
Laurentesq; docet populos, vrbemq; Latini:
Et quo quemq; modo fugiatq; feratq; laborem.
Sunt geminæ somni portæ: quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus vmbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.
His vbi tum natum Anchises, vnaq; Sibyllam
Prosequitur dictis, portaq; emittit eburna:
** Ille viam secat ad naues, sociosq; reuisit.*
Tum se ad Caietæ recto fert littore portum.
Anchora de prora iacitur, stant littore puppes.

Ternet, Vnde secta dicitur, quia propositum tenet.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER VII.

ARGVMENTVM.

Caietam nutricem suam Æneas sepelit, locúmque ipsum ab eius nomine Caietam appellat. Inde Circes sedem præteruehitur, secundoque vento ad Tiberis ostia defertur; aduersoque flumine subuectus, in Laurentem agrum egreditur. Ibi cùm ex Ascanij verbis cognouisset eam esse terram fatis sibi debitam, ad Latinum regem, qui eius tractus regnum obtinebat, centum oratores mittit, qui & suo nomine illi munera offerrent, & vrbis condendæ locũ peterẽt. Latinus legatione benignè audita præter postulata Lauiniã filiã suã quã & ex Fauni (patris sui oraculis, & Augurum responsis externo viro tradere iubebatur) vltro Æneæ coniugẽ offert. Interim Iuno, prosperis Troianorum rebus offensa, Alecto ad disturbandam pacem ab inferis euocat: quæ primùm Amatam, Latini vxorem, deinde ipsum etiam Turnum furijs implet: atque inde ad Troianorum iuuentutem conuersa, quæ tum fortè venationi dedita erat, mansuetum illis ceruum obijcit, Tyrrhei armentarij regij liberis inprimis charum: quem cùm Ascanius sagitta vulnerasset, rustici arreptis armis, in Troianos impetum faciunt. Alecto ex superiore loco classicum canit, cadunt in eo tumultu Almon, Tyrrhei filius natu maximus, & Galesus agricola regionis totius locupletissimus: qui cùm in vrbem

mortui

mortui eſſent relati, Turnus, & Amata regem Latinum ad bellum ſuſcipiendum, iniuriamque manu vindicandam extimulant. Verùm dum ille & fatorum, & fœderis nuper cum Troianis initi memor, adduci non poſſet, vt illis bellum indiceret, Iuno ipſa belli portas aperuit. Turni auſpicia ad bellum ſequitur Mezentius vnà cum Lauſo filio: item Auentinus Herculis ex Rhea filius, Catillus & Coras Tyburtini fratres, Camilla ex Volſcorum gente mulier fortiſſima, alijque complures, quorum catalogus ad finem libri recenſetur.

Aliud Argumentum.

Tandem deueniunt Laurentia Troës in arua,
Et pace accepta læti noua mœnia condunt.
Nocte ſatam Iuno furiam euocat: illa Latinos
Inter, & Aeneadas bellum ſerit, & ciet arma.
Portunus auxilijs terra inſtruit Itala Turnum.

Sicut Miſenus, & Palinurus.

TV quoque littoribus noſtris Aeneïa nutrix*
Æternam moriens famam Caieta dediſti:
Et nunc ſeruat honos ſedem tuus, oſſaq; nomen

Ob hiſpaniæ diſtinctionē

Heſperia in magna, ſiqua eſt ea gloria ſignat.*
At pius exequijs Æneas ritè ſolutis,
Aggere compoſito tumuli, poſtquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumq; relinquit.

Circa noctē Homerus in Od. 102.

Aſpirant auræ in noctem: nec candida curſum*
Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine Pontus.
Proxima Circeæ raduntur littora terræ:
Diues inacceſſos vbi Solis filia lucos

Homerus in Od. 64.

Aſſiduo reſonat cantu: tectiſq; ſuperbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,*
Arguto tenues percurrens pectine telas.

* Hinc

*Hinc exaudiri gemitus, iræq; leonum
Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum:
Setigeriq; sues, atque in præsepibus vrsi
Sæuire, ac formæ magnorum vlulare luporum:
Quos hominum ex facie dea sæua potentibus herbis
Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.
Quæ ne monstra pij paterentur talia* Troës,
Delati in portus, neu littora dira subirent,
Neptunus ventis impleuit vela secundis:
Atque fugam dedit, & præter vada feruida vexit.
Iamq; rubescebat radijs mare, & æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
Cùm venti posuêre, omnisq; repentè resedit
Flatus, & in lento luctantur marmore* tonsæ.
Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Prospicit. hunc inter fluuio Tyberinus amœno,
Verticibus rapidis, & multa flauus arena,
In mare prorumpit: variæ circumque supráque
Assuetæ ripis volucres, & fluminis alueo,
Aethera mulcebant cantu, lucóque volabant.
Flectere iter socijs: terræq; aduertere proras
Imperat, & lætus fluuio succedit opaco.
Nunc age, qui reges Erato quæ tempora* rerum,
Quis Latio antiquo fuerit status, aduena classem
Cùm primùm Ausonijs exercitus appulit oris,
Expediam: & primæ reuocabo* exordia pugnæ.
Tu vatem, tu diua mone. dicam horrida bella:
Dicam acies, actosq; animis in funera reges,
Tyrrhenamq; manum, totámq; sub arma coactam
Hesperiam. maior rerum mihi nascitur ordo:
Maius opus moueo. Rex arua Latinus, & vrbes
Iam senior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno, & nymphe genitũ Laurente Marica
*Accipimus. Fauno Picus pater, isque parentem
Te Saturne refert: tu sanguinis vltimus author.

Quorum dissimiles, id est impij, qui illa passi sunt.

Remi. ita dicti a decutiendis fluctibus, vt a tondendo tonsores.

Tempora. i. vt ait Lucretius, nulla sunt nisi a rebus colligantur.

Cerni interitum.

Hoc adiecit ob varias opiniones de conditoribus vrbis Romæ.

Filius

Filius huic fato diuûm, prolésque virilis
Nulla fuit, primáq; oriens erepta iuuenta est.
Sola domum, & tantas seruabat filia sedes,
Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.
Multi illam magno e Latio totáque petebant
Ausonia: petit ante alias pulcherrimus omnes
Turnus auis, atauísq; potens: quam regia coniux
Noua intemperantia. *Adiungi generum* miro properabat amore:*
Sed varijs portenta deûm terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
Religione quę nascitur ob timorem. *Sacra comam, multósque* metu seruata per annos.*
Quam pater inuentam primas cùm conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
Laurentísq; ab ea nomen posuisse colonis.
Huius apes summum densæ (mirabile dictu)
Stridore ingenti, liquidum trans æthera vectæ,
Obsedêre apicem, & pedibus per mutua nexis
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuo vates: Externum cernimus, inquit,
Aduentare virum, & partes petere agmen easdem
Partibus ex ijsdem, & summa dominarier arce.
Pijs. *Præterea *castis adolet dum altaria tædis,*
Et iuxta genitorem astat Lauinia virgo,
Visa (nefas) longis comprendere crinibus ignem,
Atq; omnem ornatum flamma crepitante cremari,
Regalésq; accensa comas, accensa coronam
Insignem gemmis: tum fumida lumine fuluo
Incendium bellicum significat. *Inuolui, ac totis* Vulcanum spargere tectis.*
Id verò horrendum, ac visu mirabile ferri.
Námque fore illustrem fama, fatísq; canebant
Ipsam, sed populo magnum portendere bellum.
At rex sollicitus monstris, oracula Fauni
Omnis enim fons alicui deo dicatus. *Fatidici genitoris adit, lucósque sub alta*
Consulit Albunea: nemorum quæ maxima sacro*
Fonte sonat, sæuámq; exhalat opaca Mephitim.

Hinc

Hinc Italæ gentes, omnisq; Oenotria tellus
In dubijs responsa petunt: huc dona sacerdos
Cùm tulit, & cæsarum ouium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnósque petiuit,
Multa modis simulachra videt volitantia miris:
Et varias audit voces, fruitúrque deorum* — Ob multa simulacra.
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Auernis.
Hîc & tum pater ipse petens responsa Latinus,
*Centum lanigeras mactabat ritè bidentes:**
Atque harum effultus tergo, stratísq; iacebat
Velleribus: subita ex alto vox reddita luco est:
Ne pete connubijs natam sociare Latinis,
O mea progenies: thalamis neu crede paratis.* — Ob Turnum.
Externi veniunt generi: qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant, quorumq; a stirpe nepotes
Omnia sub pedibus, quà Sol vtrunq; recurrens* — Id est, imperio suo.
Aspicit Oceanum, vertiq; regiq; videbunt.
Hæc responsa patris Fauni, monitúsq; silenti
Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus:
Sed circum latè volitans iam fama per vrbes
Ausonias tulerat, cùm Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religauit ab aggere classem.
Æneas primiq; duces & pulcher Iulus
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ:
Instituuntq; dapes, & adorea liba per herbas* — Placentæ sũt ex farre, melle, oleo, sacris aptæ.
Subijciunt epulis; (sic Iuppiter ipse monebat)
Et Cereale solum pomis agrestibus augent.
Consumptis hîc fortè alijs, vt vertere morsus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu, malisq; audacibus orbem
Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris:
Heus etiam mensas consumimus inquit Iulus.
Nec plura alludens: ea vox audita laborum* — Per iocum.
Prima tulit finem: primámq; loquentis ab ore
Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.

Continuò Salue fatis mihi debita tellus,
Vósque (ait) ó fidi Troiæ saluete Penates.
Híc domus, hæc patria est, genitor mihi talia namque
(Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
Cùm te nate, fames ignota ad littora vectum
Accisis coget dapibus consumere mensas:
Tum sperare domos defessus, ibique memento
Prima locare manu, moliríq; aggere tecta.
Extrema scilicet omnium periculorum. Hæc erat* illa fames: hæc nos suprema manebant,
Exitiis positura modum.
Quare agite, & primo læti cum lumine solis,
Quæ loca, quíue habeant homines, vbi mœnia gentis
Vestigemus & a portu diuersa petamus.
Id est vinũ. posuit.n. continens pro contento. Nunc* pateras libate Ioui, precibúsq; vocate
Anchisen genitorem: & vina reponite mensis.
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, & geniúmque loci, primámque deorum
Tellurem, nymphásque & adhuc ignota precatur
Flumina: tum noctem, noctísq; orientia signa,
Idæúmque Iouem, Phrygiámq; ex ordine matrem
Inuocat, & duplices Cælóque, Ereбóque parentes.
Homerus in Ili.84. * Híc pater omnipotens ter cælo clarus ab alto
Intonuit: radiísq; ardentem lucis, & auro,
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
Diditur híc subitò Troiana per agmina rumor,
Aduenisse diem quo debita mœnia condant.
Dixit iam. Et vina reponite mensis. Certatim instaurant* epulas, atque omine magno
Crateras læti statuunt, & vina coronant.
Postera cùm prima lustrabat lampade terras
Orta dies, vrbem, & fines, & littora gentis
Diuersi explorant: hæc fontis stagna Numici,
Hunc Tybrim fluuiũ: híc fortes habitare Latinos.
Tum satus Anchisa, delectos ordine ab omni,
Augurio consecrata. Centum oratores* augusta ad mœnia regis
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes,

Donáq;

Donaq; ferre viro, pacemq; exposcere Teucris.
Haud mora festinant iussi, rapidisq; feruntur
Passibus: ipse humili designat mœnia fossa,
Moliturq; locum, primasq; in littore sedes
*Castrorum in morem * pinnis atque aggere cingit.*
Iamq; iter emensi, turres & tecta Latinorum
Ardua cernebant iuuenes, muroq; subibant:
Ante vrbem pueri, & primæuo flore iuuentus
Exercentur equis, domitantq; in puluere currus:*
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursuq; ictuq; lacessunt.
Cùm prouectus equo longæui regis ad aures
Nuntius ingentes ignota in veste reportat
Aduenisse viros. Ille intra tecta vocari
Imperat, & solio medius consedit auito.
Tectum augustum, ingens centum sublime columnis
Vrbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
** Horrendum syluis, & relligione parentum.*
Hinc sceptra accipere, & primos attollere fasces
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
*Hæ sacris sedes epulis: hîc ariete * cæso*
Perpetuis soliti patres considere mensis.
Quinetiam veterum effigies ex ordine auorum
Antiqua ex cedro, Italusq; paterq; Sabinus:
Vitisator curuam seruans sub imagine falcem:
Saturnusq; senex, Ianiq; bifrontis imago,
*Vestibulo astabant: aliiq; * ab origine reges,*
Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
Multaq; præterea sacris in postibus arma,
Captiui pendent currus, curuæq; secures,
Et cristæ capitum, & portarum ingentia claustra,
Spiculaq; clypeiq; ereptaq; rostra carinis.
Ipse Quirinali lituo, paruaq; sedebat
*Succinctus * trabea, læuaq; ancile gerebat*
Picus equûm domitor, quem capta cupidine coniux

T.ij. *Aurea,*

Id est muro, in quo sunt pinnæ.

Non currus sed equos sub curribus domitant.

Venerandū.

Hoc sacrificium in ianua Palatij fiebat festis diebus.

Pro, Aboriginum reges sed est metro prohibitus.

Augurum toga de cocco, & purpura.

Aurea, percussum virga, versumq; venenis,
Fecit auem Circe, sparsitq; coloribus alas.
Tali intus templo diuûm, patriaq; Latinus
Sede sedens, Teucros ad sese in tecta vocauit,
Atque hæc ingressis placido* prior edidit ore:
Dicite Dardanidæ (neq; enim nescimus & vrbem,
Et genus: auditiq; aduertitis æquore cursus)
Quid petitis? quæ causa rates, aut cuius egentes
Litus ad Ausonium tot per vada cærula vexit?
Siue errore viæ, seu tempestatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intrastis ripas portuq; sedetis:
Ne fugite hospitium: neue ignorate Latinos,
Saturni gentem haud vinclo, nec legibus æquam,
Sponte sua* veterisq; dei se more tenentem.
Atque equidem memini (fama est obscurior annis)
Auruncos ita ferre senes, his ortus vt agris
Dardanus Idæas Phrygiæ penetrauit ad vrbes,
Threiciamq; Samum quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Coryti Tyrrhena ab sede profectum,
Aurea nunc solio stellantis regia cœli
Accipit, & numerum diuorum altaribus auget.
Dixerat: & dicta Ilioneus sic voce sequutus:
*Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra subegit hyems vestris succedere terris,
Nec sidus regione viæ, littúsue fefellit:
Consilio hanc omnes, animisq; volentibus vrbem
Afferimur, pulsi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens sol aspiciebat Olympo.
Ab Ioue principium generis: Ioue Dardana pubes
Gaudet* auo, rex ipse Iouis de gente suprema
Troius Æneas tua nos ad limina misit.
Quanta per Idæos sæuis effusa Mycenis
Tempestas ierit campos: quibus actus vterque
Europæ, atq; Asiæ fatis concurrerit orbis:
Audijt,

Legatorum enim fuerat vt ipsi antè loquerentur

Ac si diceret, aurei seculi more viuimus.

Beneuolentiam conciliat ab honore & genere.

Generis origine: nam alius non est Iuppiter Troianorũ, sed vnius Aeneę.

Audijt, & siquem tellus extrema refuso
Submouet Oceano, & siquem extenta plagarum
Quattuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
Diluuio ex illo tot vasta per æquora vecti
Dijs sedem exiguam patrijs littusq; rogamus*
Innocuum, & cunctis vndamq; auramq; patentem.
Non erimus regno indecores: nec vestra feretur
Fama leuis, tantiq; abolescet gratia facti:
Nec Troiam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per Æneæ iuro, dextramq; potentem,
Siue fide, seu quis bello est expertus, & armis:
Multi nos populi, multæ (ne temne, quòd vltro
Præferimus manibus vittas, ac verba precantum)
Et petiêre sibi, & voluêre adiungere gentes.
Sed nos fata Deûm vestras exquirere terras
Imperijs egêre suis. hinc Dardanus ortus
Huc repetit: iussisq; ingentibus vrget Apollo
Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada sacra Numici.
Dat tibi præterea fortunæ parua prioris
Munera, relliquias Troia ex ardente receptas.
** Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:*
Hoc Priami gestamen erat, cùm iura vocatis
More daret populis, sceptrumq; sacerq; tiaras,
Iliadumq; labor, vestes.
Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
Obtutu tenet ora: soloq; immobilis hæret,
Intentos voluens oculos: nec purpura regem
**Picta mouet, nec sceptra mouent Priameïa tantum,*
Quantum in connubio natæ, thalamoq; moratur,
Et veteris Fauni voluit sub pectore sortem.
Hunc illum fatis externa a sede profectum
Portendi generum, paribusq; in regna vocari
** Auspicijs: hinc progeniem virtute futuram*
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.

Arte vtitur ad impetrandum apta. Petit enim dijs, & petit exiguam sedem. Homerus in Ili. 18.

Pateram significat.

Homerus in Ili. 33. Acu laborata.

Potestate pari.

Tandem lætus ait: Dij nostra incepta secundent,

Pax.

Auguriumq; suum: dabitur Troiane quod optas.*
Munera nec sperno: non vobis rege Latino,

Pro libertate, vt alibi.

Diuitis vber agri, Troiæue opulentia deerit.*
Ipse modò Æneas (nostri si tanta cupido est,
Si iungi hospitio properat, sociusq; vocari)
Adueniat, vultus neue exhorrescat amicos.
Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.
Vos contrà regi mea nunc mandata referte.
Est mihi nata, viro gentis quam iungere nostræ

Oracula.

Non patrio ex adyto sortes non plurima cœlo*
Monstra sinunt: generos externis affore ab oris,
(Hoc Latio restare canunt) qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant: hunc illum poscere fata
Et reor, & siquid veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.

Spectauit legionis Romanæ morem, in qua erant equites trecenti.

Stabant tercentum nitidi in præsepibus altis*
Omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
Instratos ostro alipedes pictisq; tapetis.
Aurea pectoribus demissa monilia pendent.
Tecti auro, fuluum mandunt sub dentibus aurum.
Absenti Æneæ currum, geminosq; iugales
Semine ab ætherio spirantes naribus ignem:

Ingeniosa, vt Dędalus.

Illorum de gente, patri quos Dædala Circe*
Supposita de matre nothos furata creauit.

Ad differentiam, nam & Argi erant in Italia, a Diomede conditi.

Talibus Æneadæ donis, dictisq; Latini,
Sublimes in equis redeunt, pacemq; reportant.
Ecce autem Inachijs sese referebat ab Argis*
Sæua Iouis coniux, aurasq; inuecta tenebat,
Et lætum Æneam, classemq; ex æthere longè
Dardaniam Siculo prospexit ab vsq; Pachyno.

Homerus in Ili. 191.

Moliri iam tecta videt, iam fidere terræ,
Deseruisse rates. stetit acri fixa dolore:

Voluntatibus.

Tum, quassans caput, hæc effudit pectore dicta:
*Heu stirpem inuisam, & * fatis contraria nostris*

Fata

Fata Phrygum? num Sigeis occumbere campis?
Num capti potuere capi? num incensa cremauit
Troia viros? medias acies, mediosq; per ignes
Inuenêre viam: at credo mea numina tandem
Fessa iacent, odijs aut exaturata quieui.
Quin etiam patria excussos infesta per vndas
Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.* Per Iunonē
Absumptæ in Teucros vires cœliq; mariq;. aërem intel-
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis ligimus. er-
Profuit? optato conduntur Tybridis alueo, go me, cùm
Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem dixit, im-
Immanem Lapithûm valuit: concessit in iras bres, toni-
Ipse deûm antiquam genitor Calydona Dianæ: trua, tempe-
(Quod scelus aut Lapithis tantū, aut Calydona merente?) states signi-
ficat.
Ast ego magna Iouis coniux, nil linquere inausum
Quæ potui infelix quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Ænea. quòd si mea numina non sunt
Magna satis, dubitem haud equidem implorare quod vsquam est.
Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.
Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lauinia coniux:
At trahere atque moras tantis licet addere rebus.
At licet amborum populos excindere regum.
Hac gener, atque socer coeant mercede suorum.
Sanguine Troiano & Rutulo dotabere virgo:
Et Bellona manet te pronuba, nec face tantum
**Cisseis prægnans ignes enixa iugales.* Cissei filia
Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter, Hecuba vx-
Funestæq; iterum recidiua in Pergama tædæ. or Priami.
Hæc vbi dicta dedit, terras horrenda petiuit:
Luctificam Allecto dirarum ab sede sororum
Infernisq; ciet tenebris: cui tristia bella,* Homerus in
Iræq; insidiæq; & crimina noxia cordi. Ili. 62.

 Odit

Odit & ipse pater Pluton: odêre sorores
Tartareæ monstrum, tot sese vertit in ora:
Tam sæuæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Iuno his acuit verbis, ac talia fatur.
Hunc mihi da proprium virgo sata nocte, laborem,

Vel antehac infracta, vel valde fracta cedat.

*Hanc operam: ne noster honos, *infractáue cedat*
Fama loco: neu connubijs ambire Latinum
Æneadæ possint, Italósue obsidere fines.
Tu potes vnanimes armare in prælia fratres,
Atque odijs versare domos: tu verbera tectis,
Funereasq́; inferre faces: tibi nomina mille,

Malitiæ plenum.

*Mille nocendi artes: *fœcundum concute pectus,*
Disijce compositam pacem, sere crimina belli:
Arma velit, poscatq́; simul, rapiatq́; iuuentus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni

Pro tacitè. Non enim refertur ad limen.

*Celsa petit, *tacitumq́; obsedit limen Amatæ.*
Quam super aduentu Teucrûm, Turniq́; hymenæis
Fœmineæ ardentem curæq́;, iræq́; coquebant.
Huic dea cæruleis vnum de crinibus anguem
Conijcit, inq́; sinum præcordia ad intima subdit:
Quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
Ille inter vestes, & leuia pectora lapsus

Sine sensu accipientis furorem injicit. Serpentum enim vda corpora.

*Voluitur attactu nullo, *fallitq́; furentem,*
Vipeream inspirans animam: fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitq́; comas, & membris lubricus errat.
*Ac dum prima lues, *udo sublapsa veneno,*
Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem,
Nec dum animus toto percepit pectore flammam:
Mollius, & solito matrum de more loquuta est,
Multa super nata lachrymans, Phrygijsq́; hymenæis.
Exulibúsne datur ducenda Lauinia Teucris,
O genitor? nec te miseret natæq́; tuiq́;?
Nec matris miseret, quã primo Aquilone relinquet
Perfidus,

Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
Ledæamq; Helenam Troianas vexit ad arces?
Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum
*Et *consanguineo toties data dextera Turno?*
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idq; sedet, Fauniq; premunt te iussa parentis:
Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
Dissidet, externam reor, & sic dicere diuos.
Et Turno si prima domus repetatur origo,
Jnachus, Acrisiusq; patres, mediæq; Mycenæ.
His vbi nequicquam dictis experta, Latinum
Contrà stare videt, penitusq; in viscera lapsum
Serpentis furiale malum, totámq; pererrat:
Tum verò infelix, ingentibus excita monstris,
Immensam sine more furit lymphata per vrbem:
**Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,*
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Jntenti ludo exercent: ille actus habena
Curuatis fertur spatijs: stupet inscia turba,
Impubésq; manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. non cursu segnior illo
Per medias vrbes agitur, populósq; feroces.
*Quin etiam in syluas, *simulato numine Bacchi,*
Maius adorta nefas, maiorémque orsa furorem,
Euolat: & natam frondosis montibus abdit,
Quò thalamum eripiat Teucris, tædasq; moretur:
Euohe Bacche fremens, solum te virgine dignum
Vociferans. etiam molles tibi sumere thyrsos,
Te lustrare choros, sacrum tibi pascere crinem.
Fama volat: furijsq; accensas pectore matres
Idem omnes simul ardor agit, noua quærere tecta.
Deseruêre domos, ventis dant colla, comasq;.
Ast aliæ tremulis vlulatibus æthera complent,
Pampineasq; gerunt incinctæ pellibus hastas.

Ipsius Amatæ filius enim Venuliç fuit, Amatæ sororis.

Homerus in Ili. 158, 211

Non quòd ipsa simularet (id enim est sanorũ) sed quia ita fureret, vt speraret se Liberi sacra celebrare.

Ipsa inter medias flagrantem feruida pinum
Sustinet, ac natæ Turniq; canit hymenæos,
Sanguineam torquens aciem: toruumq; repentè
Clamat: Io matres audite vbi quæque Latinæ.
Siqua pijs animis manet infelicis Amatæ
Gratia, si iuris materni cura remordet:
Soluite crinales vittas, capite Orgia mecum.*
Talem inter syluas, inter deserta ferarum,
Reginam Alecto stimulis agit vndique Bacchi.
Postquam visa satis primos acuisse furores,
Consiliumque omnémque domum vertisse Latini:
Protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur vrbem
** Acrisioneis Danaë fundasse colonis,*
Præcipiti delata Noto. locus Ardea quondam
Dictus auis, & nunc magnum manet Ardea nomē.
Sed fortuna fuit: tectis hîc Turnus in altis
Iam mediam nigra carpebat nocte quietem:
Alecto toruam faciem, & furialia membra
Exuit, in vultus sese transformat aniles,
Et frontem obscœnam rugis arat, induit albos
Cum vitta crines: tum ramum innectit oliuæ:
Fit Calybe Iunonis anus, templiq; sacerdos:
Et iuueni ante oculos his se cum vocibus offert.
Turne tot incassum fusos patiere labores?
Et tua Dardanijs transcribi sceptra colonis?*
Rex tibi coniugium, & quæsitas sanguine dotes
Abnegat, externusq; in regnum quæritur hæres.
I nunc ingratis offer te irrise periclis:
Tyrrenas i sterne acies, tege pace Latinos.
Hæc adeò tibi me, placida cùm nocte iaceres,*
Ipsa palam fari omnipotens Saturnia iussit.
Quare age, & armari pubem portisq; moueri
Lætus in arma para: & Phrygios, qui flumine pulchro*
Con-

Motronarũ, nam meretricibus non dabantur.

Nominandi casus: refertur enim ad Danaë, non ad colonis.

Propriè de colonis, qui transcribi dicebantur.

Homerus in Ili. 204.

Suprà, Fluuio Tiberinus amœno.

Consedêre duces, pictasq; exurere carinas.
Cœlestûm vis magna iubet: rex ipse Latinus
Ni dare coniugium, & dicto parêre fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hîc iuuenis vatem irridens, sic orsa vicissim
Ora refert, Classes inuectas Tybridis vndam,
Non vt rere, meas effugit nuntius aures:
(Ne tantos mihi finge metus) nec regia Juno
Immemor est nostri.
*Sed te victa * situ, veriq; effœta senectus,* Qui ex vetustate nascitur.
O mater, curis nequicquam exercet, & arma
Regum inter falsa vatem formidine ludit.
Cura tibi, diuûm effigies, & templa tueri:* Homerus in Od. 55.
Bella viri, pacemq; gerant, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
At iuueni oranti subitus tremor occupat artus:* Loquenti.
Diriguêre oculi: tot Erinnys sibilat hydris,
Tantaq; se facies aperit: tum flammea torquens
Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura
Reppulit, & geminos erexit crinibus angues:
**Verberaq; insonuit, rabidoq; hæc addidit ore.* Pro, verberibus.
En ego victa situ, quam veri effœta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit.
Respice ad hæc: adsum dirarum ab sede sororum
Bella manu lethumq; gero.
Sic effata, facem iuueni coniecit, & atro* Furiali, inferno.
Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.
Olli somnum ingens rupit pauor, ossaq; & artus
Perfudit toto proruptus corpore sudor.
*Arma amens * fremit, arma toro, tectisq; requirit.* Cum clamore poscit.
Sæuit amor ferri, & scelerata insania belli:
**Ira super. magno veluti cùm flamma sonore* Homerus in Ili. 203.
Virgea suggeritur costis vndantis aheni,
Exultantq; æstu latices: furit intus aqua vis,
Fumidus atq; altè spumis exuberat amnis:

Nec iam se capit vnda: volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, polluta pace Latinum
Indicit primus iuuenum, & iubet arma parari:
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
Se satis ambobus Teucrisq; venire Latinisq;.

Quia votis nuncupatis bella sumebantur.

Hæc vbi dicta dedit, diuosq; in vota vocauit:*
Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ mouet, atq; iuuenta:
Hunc ataui reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygijs se conscitat alis,
Arte noua speculata locum, quo littore pulcher

Aptius ad cursum, quā ad insidias refertur. nā cursu agitamus, insidijs circumuenimus.

*Insidijs, cursuq; feras * agitabat Iulus.*
Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
Obijcit, & noto nares contingit ordore,
Vt ceruum ardentes agerent. quæ prima malorum
Causa fuit, belloq; animos accendit agrestes.
Ceruus erat forma præstanti, & cornibus ingens:
Tyrrhidæ pueri quem matris ab vbere raptum
Nutribant, Tyrrhusq; pater, cui regia parent
Armenta, & latè custodia credita campi.
Assuetum imperijs soror omni Syluia cura
Mollibus intexens ornabat cornua sertis:

Id est, quadrupedem, vt illud lib. 11. In latus inque feri.

Pectebatq; ferum, puroq; in fonte lauabat.*
Ille manum patiens, mensæq; assuetus herili,
Errabat syluis, rursuq; ad limina nota
Ipse domum sera quamuis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli
Commouere canes: fluuio cùm fortè secundo
Deflueret, ripaq; æstus viridante leuaret.

Alecto, sic de Venere, lib. 11. Descendo, ac ducente deo

Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
Ascanius, curuo direxit spicula cornu:
Nec dextræ erranti deus abfuit: actaq; multo*
Perq; vterum sonitu, perq; ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,

Successit.

Successitq; gemens stabulis: questuq; cruentus,
Atq; imploranti similis, tectum omne replevit.
Sylvia prima soror palmis percussa lacertos,
Auxilium vocat, & * duros conclamat agrestes, Ex laborum consuetudine.
Olli (pestis enim tacitis latet aspera sylvis)
Improvisi adsunt: hic torre armatus obusto,
Stipitis hic gravidi nodis, quod cuiq; repertum
Rimanti, telum ira facit: vocat agmina Tyrrhus,
Quadrifidam quercum cuneis ut fortè coactis
Scindebat, rapta spirans immane securi.
At sæva e speculis tempus dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit, stabuli & de culmine summo
Pastorale canit signum, cornuq; recurvo
Tartaream intendit vocem: qua protinus omne
Contremuit * nemus, & sylvæ intonuêre profundæ. Locus haud longè ab Aricia.
Audijt & Triviæ longè lacus, audijt amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fontesq; Velini:
Et trepidæ matres pressêre ad pectora natos.
Tum verò ad * vocem celeres, qua buccina signum Buccinæ.
Dira dedit, raptis concurrunt undiq; telis
Indomiti agricolæ: nec non & Troïa pubes
Ascanio auxilium castris effudit apertis.
Direxêre acies: non iam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, sudibúsue praeustis,
Sed ferro ancipiti decernunt: atraq; latè
*Horrescit strictis seges ensibus, æraq; fulgent Homerus in Ili. 21.
*Sole lacessita, & lucem sub nubila iactant: Homerus in Ili. 218.
Fluctus uti primo cœpit cùm albescere vento,
Paulatim sese tollit mare, & altiùs undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.
Hîc iuvenis primam ante aciem stridente sagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus Almon
Sternitur. hæsit enim sub gutture, * vulnus, & uda Idest, sagitta: ut lib. 2. infesto vulnere Pyrrhus.
Vocis iter, tenuemq; inclusit sanguine vitam.
Corpora multa virûm circa, seniorq; Galesus,

Dum

Dum paci medium se offert: iustissimus vnus
Qui fuit, Ausonijsq; olim ditissimus arvis.
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.
Homerus in Ili.58. **Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur,*
Promissi dea facta potens, vbi sanguine bellum
Imbuit, & primæ commisit funera pugnæ:
Deserit Hesperiam, & cœli conuexa per auras
Voti compos. *Iunonem* victrix affatur voce superba:*
En perfecta tibi bello discordia tristi:
Dic in amicitiam coëant, & fœdera iungant:
Quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros
Eadem verba lib.4. 125. *Hoc etiam his addam* tua si mihi certa voluntas,*
Finitimas in bella feram rumoribus vrbes,
Accendamq; animos insani Martis amore,
Vndiq; vt auxilio veniant: spargã arma per agros.
Tum contra Iuno: Terrorum & fraudis abundè*
est.
Terrorum, ex tot hominum cæde: fraudis, ex ceruo vulnerato. *Stant belli caussæ, pugnatur comminus armis:*
Quæ fors prima dedit, sanguis nouus imbuit arma.
Talia connubia, & tales celebrent hymenæos
Egregium Veneris genus, & rex ipse Latinus.
Te super ætherias errare licentius auras
Haud pater ipse velit summi regnator Olympi.
Cede locis: ego siqua super fortuna laborum est,
Ipsa regam. Tales dederat Saturnia voces:
Illa autem attollit stridentes anguibus alas,
Cocytiq; petit sedem: supera ardua linquens.
Notus. *Est locus Italiæ in medio sub montibus altis,*
Quòd hostiæ admotæ concidant, & moriantur. **Nobilis, & fama multis memoratus in oris,*
Amsancti valles densis hunc frondibus atrum
Vrget vtrunque latus nemoris, medioq; fragosus
Dat sonitum saxis, & torto vertice torrens.
Hic specus horrendum, & sæui spiracula ditis*
Monstrantur: ruptoq; ingens Acheronte vorago

Pesti-

Pestiferas aperit fauces: queis condita Erynnis,
Inuisum numen, terras cœlumq́; leuabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum: ruit omnis in vrbem
Pastorum ex acie numerus, cæsosq́; reportant, Cruentati.
Almonem puerum, fœdatique ora Galesi:
Implorantq́; deos, obtestantúrque Latinum.
Turnus adest, medióque in crimine cædis, & ignis
*Terrorem ingeminat: * Teucrósq́; in regna vocari,* Quasi exules, & perfidos.
Stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli.
Tum quorum attonitæ Baccho nemora auia matres
*Insultant * thyasis (neque enim leue nomen Amatæ)* Choreis.
Vndique collecti coëunt, Martémque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata Deûm, peruerso numine poscunt,
Certatim regis circunstant tecta Latini.
** Ille velut pelagi rupes immota, resistit:* Homerus in Ili. 170.
Vt pelagi rupes magno veniente fragore,
Quæ sese multis circum latrantibus vndis,
Mole tenet: scopuli nequicquam, & spumea circum
Saxa fremunt, laterisq́; illisa refunditur alga.
*Verùm vbi nulla datur * cæcum exuperare potestas* Fremitum populi.
Consilium, & sæuæ nutu Iunonis eunt res:
Multa deos, aurásque pater testatus inanes,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimúrque procella.
*Ipsi has sacrilego pendetis sanguine * pœnas* Quia bellũ sumebant contra voluntatem deorum.
O miseri, te Turne nefas, te triste manebit
Supplicium, votisq́; deos venerabere seris.
Nam mihi parta quies, omnisq́; in limine portus;
Funere felici spolior. Nec plura loquutus,
Sepsit se tectis, rerúmque reliquit habenas.
*Mos erat, * Hesperia in Latio, quem protinus vrbes* Id est, antiquo. nam duo Latia fuerunt.
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cùm prima mouent in prælia Martem:
Siue Getis inferre manu lachrymabile bellum,

Hyrca-

Hyrcanisue, Arabisue parant, seu tendere ad Indos,
** Aurorámq; sequi, Parthosq; reposcere signa.*
Sunt geminæ Belli portæ (sic nomine dicunt)
Relligione sacræ, & sæui formidine Martis.
Centum ærei claudunt vectes, æternáq; ferri
Robora: nec custos absistit limine Ianus:
Has vbi certa sedet patribus sententia pugnæ,
*Ipse * Quirinali trabea cinctúq; Gabino*
Insignis, reserat stridentia limina consul:
Ipse vocat pugnas: sequitur tum cætera pubes:
Æreáq; assensu conspirant cornua rauco.
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
More iubebatur, tristesq; recludere portas.
Abstinuit tactu pater, auersúsque refugit
Fœda ministeria, & cæcis se condidit vmbris.
Tum regina deûm cœlo delapsa, morantes
Jmpulit ipsa manu portas, & cardine verso
Belli ferratos rupit Saturnia postes.
Ardet inexcita Ausonia, atque immobilis antè.
Pars pedes ire parat campis: pars arduus altis
Puluerulentus equis furit: omnes arma requirunt:
Pars leues clypeos, & spicula lucida tergent
Aruina pingui, subiguntq; in cote secures:
Signáq; ferre iuuat: sonitúsq; audire tubarum.
Quinque adeò magnæ, positis incudibus, vrbes
Tela nouant, Atina potens, Tyburq; superbum,
*Ardea, * Crustumeriq; & turrigeræ Antemnæ.*
Tegmina tuta cauant capitum, flectuntq; salignas
Vmbonum crates: alij thoracas ahenos,
Aut leues ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc, & falcis honos, huc omnis aratri
Cessit amor: recoquunt patrios fornacibus enses.
Classica iámque sonant: it bello tessera signum.
Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementes
Ad iuga cogit equos, clypeúmq;, auróq; trilicem

Loricam

Ortum diei pro populis dixit.

Regali, purpurea scilicet albo admisto: nam trabearum tria genera fuere, deorum, regum, augurum.

Crustumerium dicitur, sed metri causa mutauit.

Loricam induitur, fidoq; accingitur ense.
**Pandite nunc Helicona deæ, cantusq; mouete,* Homerus in Ili. 22.
Qui bello exciti reges, quæ quemque sequutæ
Complerint campos acies, quibus Itala iam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arserit armis.
Et meministis enim diuæ, & memorare potestis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris* Homerus in Ili. 25.
Contemptor diuûm Mezentius, agmináque armat.
Filius huic iuxtà Lausus: quo pulchrior alter* Homerus in Ili. 48.
Non fuit excepto Laurentis corpore Turni.
Lausus equûm domitor, debellatórque ferarum, Homerus in Ili. 171.
Ducit Agyllina nequicquam ex vrbe sequutos
*Mille viros: *dignus patrijs qui lætior esset* Homerus in Ili. 115.
Imperijs, & cui pater haud Mezentius esset.
Post hos insignem palma per gramina currum,
Victorésque ostentat equos, satus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus: clypeoq; insigne paternum,
Centum angues, cinctamq; gerit serpentibus hydram.
Collis Auentini sylua quem Rhea sacerdos
**Furtiuum partu sub luminis edidit auras,* Homerus in Ili. 22.
Mista deo mulier, postquam Laurentia victor:
**Geryone extincto, Tirynthius attigit arua,* Hispaniæ rege.
Tyrrhenoq; boues in flumine lauit Iberas.
Pila manu, sæuósque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone, veruq; Sabello.
Ipse pedes tegmen torquens immane leonis,* Homerus in Ili. 104.
Terribili impexum seta, cum dentibus albis,
Indutus capiti, sic regia tecta subibat,
Horridus, Herculeóque humeros innexus amictu.
**Tum gemini fratres Tyburtia mœnia linquunt,* Homerus in Ili. 22.
Fratris Tyburti dictam cognomine gentem,
Catillusq;, acérque Coras, Argiua iuuentus.
Et primam ante aciem densa inter tela feruntur:
**Ceu duo nubigenæ cùm vertice montis ab alto* Homerus in Ili. 56.

Descendunt Centauri, Omelen Othrymq́; niualem
Linquentes, cursu rapido dat euntibus ingens;
Sylua locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec prænestinæ fundator defuit vrbis,
Vulcano genitum pecora inter agrestia regem,
Inuentumq́; focis omnis quem credidit ætas,
Cæculus hunc legio latè comitatur agrestis:
Quiq́; altum Præneste viri, quiq́; arua Gabinæ*
Junonis, gelidúmq́; Anienem, & roscida riuis
Hernica saxa colunt: quos diues Anagnia pascit
Quos Amasene pater. non illis omnibus arma,
Nec clypei, currúsue sonant, pars maxima glandes
Liuentis plumbi spargit: pars spicula gestat
Bina manu, fuluosq́; lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: vestigia nuda sinistri
Instituere pedis: crudus tegit altera pero.
At Mesapus equûm domitor, Neptunia proles,*
Quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro,
Jam pridem resides populos, desuetáq́; bello
Agmina in arma vocat subitò, ferrumq́; retractat.
Hi Fescenninas acies, æquosq́; Faliscos,
Hi Soractis habent arces, Flauiniaq́; arua,
Et Cymini cum monte lacum, lucosq́; Capenos.*
Jbant æquati numero, regemq́; canebant:
** Ceu quondam niuei liquida inter nubila cycni,*
Cùm sese e pastu referunt, & longa canoros
*Dant per colla modos: * sonat amnis, & Asia longè*
Pulsa palus.
Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
Misceri putet: aëriam sed surgite ab alto
Vrgeri volucrum raucarum ad littora nubem.
Ecce Sabinorum prisco de sanguine, magnum
Agmen agens Clausus magniq́; ipse agminis instar:
Claudia nunc a quo diffunditur & tribus, & gens
Per Latium, postquã in partẽ data Roma Sabinis.

Homerus in Ili. 64.

Quæ Gabijs colitur.

Hoc dicit, quia per mare ad Italiam venerat.

vnde porta Capena, quæ juxta est, nomen accepit.

Homerus in Il. 21

Caystrus, qui cohæret Asiæ paludi.

Vnà

*Vnà ingens Amiterna cohors, prisciq́; * Quirites,*
Ereti manus omnis, oliuiferæq́; Mutuscæ.
Qui Nomentum vrbem, qui rosea rura Velini,
Qui Tetricæ horrentes rupes, montémque Seuerum
Casperiamq́; colunt, Forulosq́; & flumen Himellæ:
Qui Tybrim, Fabarimq́; bibunt, quos frigida misit
*Nursiæ & * Hortinæ classes, populiq́; Latini:*
Quósq́; secans infaustum interluit Allia nomen.
Quàm multi Libyco voluuntur marmore fluctus,
Sæuus vbi Orion hybernis conditur vndis,
Vel cùm Sole nouo densæ torrentur aristæ.
Aut Hermi campo, aut Lyciæ flauentibus aruis
Scuta sonant, pulsúque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Troiani nominis hostis
Curru iungit Halesus equos, Turnóque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Massica qui rastris, & quos te collibus altis
Aurunci misêre patres, Sidicináque iuxta
Æquora: quiq́; Cales linquunt: amnísque vadosi
*Accola Vulturni, paritérque Saticulus * asper,*
Oscorúmque manus, teretes sunt aclides illis
Tela: sed hæc lento mos est aptare flagello.
Læuas cetra tegit, falcati comminus enses.
Nec tu carminibus nostris indictus abibis
Oebale, quem generasse Telon Sebetide nympha
Fertur, Teleboûm Capreas cùm regna teneret
Iam senior, patrijs sed non & filius aruis
Contentus, latè iam tum ditione premebat
Sarrastes populos, & quæ rigat æquora Sarnus,
Quiq́; Rufas, Batulumq́; tenent, atq́; arua Celennæ
*Et * quos maliferæ despectant mœnia Abellæ,*
Teutonico ritu soliti torquere cateias:
*Tegmina queis capitum * raptus de subere cortex:*
Æratæq́; micant peltæ, micat æreus ensis.
Et te montosæ misêre in prælia Nursæ,

Sabini, a quibus & Romani dicti sunt Quirites.

Hortini equites, qui classes dicuntur.

Moribus, & est populus Campaniæ.

Homerus in Ili. 24.

Propriè: quia recens suberis cortex in quãtis formam facilè flectitur.

Vfens, insignem fama, & felicibus armis.
Horrida præcipuè cui gens, aßuetáque multo
Venatu nemorum, durus Æquicola glebis:
Armati terram exercent, semperq; recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente sacerdos,
Fronde super galeam & felici comptus oliua,
Archippi regis missu fortißimus Vmbro.
Vipereo generi, & grauiter spirantibus hydris,
Spargere qui somnos cantúque manúq; solebat,
Mulcebatq; iras, & morsus arte leuabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
Eualuit: neque eum iuuêre in vulnera cantus,
Somniferi, & Marsis quæsitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus vnda,
Te liquidi fleuere lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius: insignem quem mater Aritia misit,
Eductum Egeriæ lucis, Hymmettia circum
Littora: pinguis vbi & placabilis ara Dianæ.* — Homerus in Ili. 23.
*Namque ferunt fama, Hippolytum, postquam arte *nouercæ* — Phædræ.
Occiderit, patriásque explerit sanguine pœnas,
Turbatis distractus equis, ad sidera rursus
Ætheria, & superas cæli venisse sub auras,
**Pæonijs reuocatum herbis, & amore Dianæ.* — A Pæone, deorum medico.
Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab vmbris
Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ,
Ipse repertorem medicinæ talis & artis,
Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad vndas.
At Triuia Hippolytum secretis alma recondit — Cõmendat, segregatum ab alijs.
Sedibus, & nymphæ Egeriæ, nemoriq; relegat:*
Solus vbi in syluis Italus ignobilis æuum
Exigeret, versoq; vbi nomine Virbius esset.

Vnde

Vnde etiam Triuiæ templo, lucisq; sacratis
Cornipedes arcentur equi, quod littore currum
Et iuuenem monstris pauidi effudêre marinis.
Filius ardentes haud secius æquore campi
Exercebat equos, currúque in bella ruebat.
**Ipse inter primos præstanti corpore Turnus* Homerus in
Vertitur, arma tenens, & toto vertice suprà est: Il.23.
**Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram* Homerus in
Sustinet, Aetnæos efflantem faucibus ignes: Ili.48.
Tam magis illa fremens, & tristibus effera flammis
Quàm magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.
At leuem clypeum sublatis cornibus Io
Auro insignibat, iam setis obsita, iam bos, Ne reuerti
*Argumentum ingens, & * custos virginis Argus,* posset in for
Cælatáq; amnem fundens pater Inachus vrnâ. mam prioré
Insequitur nimbus peditum, clypeatáq; totis
Agmina densantur campis, Argiuáq; pubes,
Auruncǽq; manus, Rutuli, veteresque Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti scuta Labici:
**Qui saltus Tyberine tuos sacrúmq; Numici* Homerus in
Littus arant, Rutulósque exercent vomere colles, Ili.23.
Circæumq; iugum: queis Iuppiter Anxurus aruis
Præsidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Quà Saturæ iacet atra palus, gelidúsq; per imas Significat
Quærit iter valles, atque in mare conditur Vfens.* fluminis an-
Hos super aduenit Volsca de gente Camilla, gustias.
Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas,
Bellatrix: non illa colo calathisue Mineruæ
Fœmineas aßueta manus, sed prælia virgo
Dura pati, cursúq; pedum præuertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
**Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti,* Homerus in
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas. Ili.233.
Illam omnis tectis agrisq; effusa iuuentus, Apol, Arg.8

Turbaq; miratur matrum, & prospectat euntem
Attonitis inhians animis: ut regius ostro*
Velet honos leues humeros, ut fibula crinem
Auro internectat, Lyciam ut gerat ipsa pharetrā,
Et pastoralem præfixa cuspide myrtum.

Ore ob stuporem patefacto.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER VIII.

ARGVMENTVM.

Belli signum Turnus ex Laurenti arce proponit, Latijque totius finitimarumq; vrbium sibi auxilia adiungit. Venulus quoque Arpos ad Diomedem mittitur, vt eum periculi similitudine ad belli societatem impellat. Quibus rebus permotus Æneas, copiarumque suarum paucitati diffidens, Tyberini monitu aduerso flumine in ea loca subuehitur, in quibus postea Roma condita fuit: Euandrique regis, qui ex Arcadia profugus in Palatino monte oppidum nomine Pallanteum condiderat, auxilium implorat. Euander Æneam, aduentus eius caussa cognita, benignè hospitio excipit, sacrisq; Herculis, quibus tum intentus erat adhibitum, caussam ritusque sacrificij edocet, locaque eius tractus nobiliora obiter hospiti recenset. Postridie Æneas equitum quadringentorum subsidio adiutus (quibus pręerat Pallas, vnicus Euandri filius) partem copiarum secundo flumine ad suos remittit, ipse cum reliquis Agillam florentissimam Tyrrhenorum ciuitatē petit, cui cum Mezentio, quem ob intolleran-dam crudelitatem regno expulerat, internecina odia intercedebant. Interim Vulcanus vxoris blanditijs adductus, priuigno suo arma fabricatur, eademq; a Venere ad Æneam deferuntur: qui armorum pulchritudine delectatus, cùm cętera omnia, tum clypeum imprimis, qui res a posteritate sua strenuè gerendas habebat depictas, studiosè admiratur.

Aliud Argumentum.

Vidit vt Aeneas summa vi bella parari,
Arcadas Euandrumq; senem sibi fœdere iungit,
Dardanioq; duci sociatur Etruria tota.
Arma petit genitrix, dat Mulciber in clypeoq;
Respingit Latias, & fortia facta nepotum.

VT Belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit & rauco strepuerunt cornua cantu:
Vtq; acres concussit equos, vtq; impulit arma:
Extemplo turbati animi: simul omne tumultu
**Coniurat trepido Latium, sæuitq; iuuentus*
Effera. ductores primi Mesapus & Vfens,
Contemptorq; deûm Mezentius, vndiq; cogunt
Auxilia, & latos vastant cultoribus agros.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad vrbem:
Qui petat auxilium, & Latio consistere Teucros
Aduectum Æneam classi victosq; penates
Inferre, & fatis regem se dicere posci
Edoceat: multasq; viro se adiungere gentes
Dardanio & latè Latio increbescere nomen.
Quid struat his cœptis, quem si fortuna sequatur,
*Euentum pugnæ cupiat, * manifestius ipsi,*
Quàm Turno regi aut regi apparere Latino,
Talia per Latium, quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu.
Atque animũ nunc huc celerem, nunc diuidit illuc,
In partesq; rapit varias. perq; omnia versat:
Sicut aquæ tremulum labris vbi lumen ahenis
*Sole * repercussum, aut radiantis imagine lunæ*
Omnia peruolitat latè loca, iamq; sub auras
Erigitur; summiq; ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia fessa per omnes

Erant n. tria militiæ genera, coniuratio, & euocatio, in tumultu: quæ hic significantur, tertium sacramentum. Ostendit victorem Aeneam cum ipso etiam Diomede bella gesturum. Quia primò aquam ferit inde tendit ad tecta.

Ali-

Alituum, pecudumq; genus sopor altus habebat:
Cùm pater in ripa, gelidiq; sub ætheris axe Homerus in Ili. 249.
Æneas, tristi turbatus pectora bello
Procubuit, serámq; dedit per membra quietem.
Huic deus ipse loci, fluuio Tyberinus amœno,
Populeas inter senior se attollere frondes* Pertinet ad reuerentiam.
Visus, eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus, & crines vmbrosa tegebat arundo.
Tum sic affari, & curas his demere dictis.
O sate gente deûm, Troianam ex hostibus vrbem
Qui reuehis nobis, æternáque Pergama seruas,* Ob Dardanum, Troiani generis authorem, ex Italia profectum.
Expectate solo Laurenti, aruisq; Latinis:
Hic tibi certa domus, certi, ne absiste penates,
Neu belli terrere minis, tumor omnis & ira
Concessere Deûm.
Jamq; tibi (ne vana putes hæc fingere somnum)
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa, iacebit
Alba solo recubans, albi circum vbera nati.
Hic locus vrbis erit, requies ea certa laborum.
Ex quo ter denis vrbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano, nunc qua ratione quod instat,
Expedias victor, paucis (aduerte) docebo.
Arcades his oris (genus a Pallante profectum,* Ad has oras exponit Seruius.
Qui regem Euandrum comites, qui signa sequuti)
Delegêre locum, & posuere in montibus vrbem,
Pallantis proaui de nomine Pallanteum.
Hi bellum assiduè ducunt cum gente Latina:
Hos castris adhibe socios, & fœdera iunge.
Ipse ego te ripis, & recto flumine ducam,
Aduersum remis superes subuectus vt amnem.
Surge age, nate dea, primisq; cadentibus astris,
Iunoni fer ritè preces, irámque, minasq;
Supplicibus supera votis. mihi victor honorem

Persolues: ego sum pleno quem flumine cernis
*Stringentem ripas, & pinguia culta secantem,
Cæruleus Tybris, cælo gratissimus amnis.
Hic mihi magna domus, celsis caput vrbibus exit.
*Dixit, deinde lacu fluuius se condidit alto
Ima petens: nox Ænean, somnúsque reliquit.
Surgit & ætherei spectans orientia solis
Lumina, ritè cauis vndam de flumine palmis
Sustulit, ac tales effudit ad æthera voces:
Nymphæ, Laurẽtes Nymphæ, genus amnibus vnde est:
Túque ô Tybri tuo genitor cum* flumine sancto,
Accipite Ænean, & tandem arcete periclis.
Quo te cunque lacus miserantem incomoda nostra
Fonte tenet, quocunque solo pulcherrimus exis:
Semper honore meo, semper celebrabere donis,
Corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum,
Adsis ô tandem, & *propius tua numina firmes.
Sic memorat, geminásque legit de classe biremes,
Remigióque aptat: socios simul instruit armis.
Ecce autem subitum, atque oculis mirabile monstrum:
Candida per syluam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridíque in littore conspicitur sus:
Quam pius Æneas tibi enim, tibi maxima Iuno
Mactat sacra ferens, & cum grege sistit ad aram.
Tybris ea fluuium, quam longa est, nocte tumentem
Leniit, & tacita refluens ita substitit vnda,
Mitis vt in morem stagni, placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo vt luctamen abesset.
Ergo iter inceptum celerant rumore* secundo:
Labitur vncta vadis abies: mirantur & vndæ,
Miratur nemus insuetum fulgentia longè
Scuta virûm fluuio, pictásque innare carinas.
Olli remigio noctémque, diémque fatigant,
Et longos superant flexus, variísque teguntur
Arboribus, viridésque secant placido æquore* syluas.

Minuentem: quod Tiberis propriũ est.

Homerus in Ili. 16.

Seruius ait sic inuocari solitum. Adesto Tiberine cum tuis vndis.

Non enim dubitat Æneas de fide oraculi, sed petit celeritatem.

Bona fama, cùm neminem læderent.

Id est, apparentes in flumine vicinarum syluarum imagines.

Sol

Sol medium cæli conscenderat igneus orbem,
Cùm muros, arcémque procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquauit: tum res inopes Euandrus habebat.
Ocyus aduertunt proras, vrbiq; propinquant.
Fortè die solennem illo rex Arcas honorem
**Amphitryoniadæ magno, diuisque ferebat*
Ante vrbem in luco: Pallas huic filius vnà,
Vnà omnes iuuenum primi, pauperq; senatus
Thura dabant: tepidúsque cruor fumabat ad aras.
Vt celsas vidêre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, & tacitis incumbere remis:
Terrentur visu subito: cunctique relictis
Consurgunt mensis: audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, rapióque volat telo obuius ipse:
Et procul e tumulo, Iuuenes, quæ causa subegit
Ignotas tentare vias? quò tenditis? inquit:
Qui genus? vnde domo: pacémne huc fertis, an arma?*
Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta,
(Paciferæq; manu ramum prætendit oliuæ)
Troiugenas, ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello profugos egere superbo:*
Euandrum petimus: ferte hæc, & dicite lectos
Dardaniæ venisse duces, socia arma rogantes.
Obstupuit tanto perculsus nomine Pallas:
Egredere ô quicunque es, ait: coramq; parentem
Alloquere, ac nostris succede penatibus hospes.
Accepitque manu, dextrámque amplexus inhæsit.
Progressi subeunt luco: fluuiumq; relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
Optime Graiugenûm, cui me fortuna precari,
Et vitta comptos voluit prætendere ramos:
Nō equidē extimui, Danaū quòd ductor & Arcas,
Quodq; a stirpe fores gemini coniunctus Atridis:
Sed

* Herculi Amphitryonis filio.

* Id est, quo genere: vt illud, Cressa genus Pholoe.

* Vt vos quoque. quærit enim beneuolentiā a similitudine fortunę.

Antiquum verbum, pro sparsa, diuulgata.

Splendidior n. Maia inter Pleiadas.

Experimenta pactus sum.

Rululi a Danao rege.

Troiano bello per decennium.

Homerus in Ili. 100.

Sed mea me virtus, & sancta oracula diuûm,
*Cognatiq; patres, tua terris * didita fama,*
Coniunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus, Iliacæ primus pater vrbis & author,
Electra (vt Graij perhibent) Atlantide cretus,
Aduehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, ætherios humero qui sustinet orbes.
*Vobis Mercurius pater est, quem * candida Maia*
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam (auditis si quicquam credimus) Atlas,
Idem Atlas generat, cœli qui sidera tollit.
Sic genus amborum scindit se sanguine ab vno.
His fretus, non legatos neque prima per artem
**Tentamenta tui * pepigi: meme ipse meumq;*
Obieci caput, & supplex ad limina veni,
*Gens eadem, quæ te crudeli * Daunia bello*
Insequitur: nos si pellant, nihil absore credunt,
Quin omnẽ Hesperiã penitus sua sub iuga mittant:
Et mare quod suprà teneant, quódq; alluit infrà:
Accipe, daq; fidem, sunt nobis fortia bello
*Pectora, sunt animi, & rebus * spectata iuuentus.*
Dixerat Æneas: ille os, oculosq; loquentis
Jamdudum, & totum lustrabat lumine corpus.
Tunc sic pauca refert, Vt te fortissime Teucrûm
Accipio, agnoscóque libens? vt verba parentis,
Et vocem Anchisæ magni, vultumq; recordor!
Nam memini Hesiones visentem regna sororis
Laomedontiaden Priamum Salamina petentem,
Protinus Arcadiæ gelidos inuisere fines.
Tum mihi prima genas vestibat flore iuuenta,
Mirabarq; duces Teucros, mirabar & ipsum
Laomedontiaden: sed cunctis altior ibat
Anchises, mihi mens iuuenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ coniungere dextram.
Accessi, & cupidus Phenei sub mœnia duxi.

Ille

Ille mihi insignem pharetram, Lyciasq; sagittas
Discedens, chlamydemq; auro dedit intertextam,
Frenáque bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas.*
Ergo & quam petitis, iuncta est mihi fœdere dextra
Et lux cùm primùm terris se crastina reddet,
Auxilio lætos dimittam, opibusq; iuuabo.
Interea sacra hæc (quando huc venistis amici)
Annua, quæ differre nefas celebrate fauentes
Nobiscum, & iam nunc sociorum assuescite mensis.
Hæc vbi dicta, dapes iubet, & sublata reponi
Pocula: gramineóque viros locat ipse sedili:
Præcipuúmque toro, & villosi pelle leonis*
Accipit Aeneam solióque inuitat acerno.
Tum lecti iuuenes certatim, aræq; sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum, onerántq; canistris
Dona laboratæ Cereris, Bacchúmque ministrant.
Vescitur Aeneas simul, & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis.
Postquã exempta fames, & amor cõpressus edendi,
Rex Euandrus ait: Non hæc solennia nobis,
Has ex more dapes hanc tanti numinis aram
Vana superstitio, veterúmue ignara deorum
Imposuit, sæuis hospes Troiane, periclis
Seruati facimus, meritósque nouamus honores.
Jam primùm, saxis suspensam hanc aspice rupem,*
Disiectæ procul vt moles, desertáque montis
Stat domus, & scopuli ingentem traxêre ruinam.
Hic spelunca fuit vasto submota recessu,
Semihominis Caci: facies quam dira tegebat,
Solis inaccessam radijs: semperque recenti
Cæde tepebat humus, foribusq; affixa superbis
Ora virûm tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Vulcanus erat pater illius atros
Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas*
Auxi-

Impropriè nam bina tantum dici de ijs, quæ singulari carent numero, ait Seruius.

Structo ex herbis, & super sedile posito.

Homerus in Ili. 78.

Homerus in Ili. 10. 249.

Quasi iam iamque lapsuram.

Vt multis.

Auxilium, aduentúmq; dei nam maximus vltor,
*Tergemini nece Geryonis *spolijsq; superbus*
Alcides aderat, taurosq; hac victor agebat
Ingentes vallémque boues, amnémq; tenebant.
At furijs Caci mens effera, nequid inausum,
Aut intentatum scelerisue, doliue fuisset,
Quattuor a stabulis præstanti corpore tauros
Auertit, totidem forma superante iuuencas:
Atque hos, nequa forent pedibus vestigia rectis,
*Cauda in speluncam tractos, versisq; *viarum*
Indicijs raptos, saxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
Interea cùm iam stabulis saturata moueret
Amphitryoniades armenta, abitúmque pararet,
Discessu mugire boues, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit vna boum vocem, vastóque sub antro
Mugijt, & Caci spem custodita fefellit,
Hîc verò Alcidæ furijs exarserat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodisq; grauatum
**Robur, & aërij cursu petit ardua montis.*
Tum primùm nostri Cacum videre timentem,
Turbatumq; oculis. fugit ilicet ocyor Euro,
Speluncamq; petit: pedibus timor addidit alas.
Vt sese inclusit, ruptísque immane catenis
Deiecit saxum, ferro quod & arte paterna
Pendebat, fultósque emuniit obice postes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnémque
Accessum lustrans, huc ora ferebat, & illuc,
Dentibus infrendens; ter totum feruidus ira
Lustrat Auentini montem: ter saxea tentat
*Limina nequicquam: ter *fessus valle resedit.*
Stabat acuta silex, præcisis vndique saxis,
Speluncæ dorso insurgens, altissima visu,
**Dirarum nidis domus opportuna volucrum.*

Abductis bobus. Quæ vestigijs signatæ furtum sæpe patefaciunt.

Clauam.

Non corpore, sed animo, vt egẽs consilij.

Non mali ominis, sed humanis cadaueribus vescentium.

Hanc vt prona iugo læuum incumbebat ad amnem,
Dexter in aduersum nitens concussit, & imis
Auulsum soluit radicibus: inde repentè
Impulit: impulsu quo maximus insonat æther.
Dissultant ripæ, refluitq; exterritus amnis:
At specus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & vmbrosæ penitus patuère cauernæ:
** Non secus, ac siqua penitus vi terra dehiscens* Homerus in Ili. 220.
Infernas reseret sedes, & regna recludat
Pallida, dijs inuisa, supérque immane barathrum
Cernatur, trepidéntq; immisso lumine manes.
Ergo insperata deprensum in luce repentè
Inclusumq; cauo saxo, atque insueta rudentem,* Clamantem
Desuper Alcides telis premit omniaq; arma
Aduocat, & ramis, vastisque molaribus instat.
Ille autem (neq; enim fuga iam super vlla pericli est)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Euomit, inuoluitque domum caligine cæca.
Prospectum eripiens oculis, glomerátq; sub antro
Fumiferam noctem, commistis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis: seq; ipse per ignem
Præcipiti iecit saltu, qua plurimus vndam
Fumus agit, nebuláq; ingens specus æstuat atra.
*Hic Cacum in tenebris incendia * vana vomentem* Nihil Herculem lædentia.
Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
Elisos oculos, & siccum sanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra reuulsis
Abstractæq; boues, abiurat æq; rapinæ* Contra ius retentæ.
Cœlo ostenduntur pedibúsque informe cadauer
Protrahitur: nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum villosáq; setis
Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignes. Id est, ministra: vt lib. 11. At Triuiæ custos.
Ex illo celebratus honos, lætiq; minores
Seruauère diem: primusq; Potitius author
Et domus Herculei custos Pinaria sacri,*

Hanc

Hanc aram loco statuit: quæ maxima semper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima semper.
Quale agit ô iuuenes, tantarū in munere laudum
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris,
Communémq; vocate deum, & date vina volentes.
Herculi cõsecrata. *Dixerat,* * *Herculea bicolor cùm populus vmbra*
Velauitq; comas, folijsq; innexa pependit:
Et sacer impleuit dextram scyphus. ocyus omnes
In mensam læti libant, diuosq; precantur.
In noctem inclinato. * *Deuexo interea propior fit vesper Olympo:*
Jamq; sacerdotes, primúsque Potitius ibant,
Pellibus in morem cincti, flammásque ferebant.
Instaurant epulas, & mensæ grata secundæ
Dona ferunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.
Qui tripudiantes circuibant aras. *Tum* * *Salij ad cantus, incensa altaria circum*
Populeis adsunt euincti tempora ramis.
Hic iuuenum chorus, ille senum, qui carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt: vt prima nouercæ
Monstra manu geminósque premens eliserit angues;
Vt bello egregias idem disiecerit vrbes,
Homerus in Ili. 114. *Troiámq; Oechaliamq;: vt* * *duros mille labores*
Rege sub Eurystheo fatis Junonis iniquæ
Homerus in Ili. 88. *Pertulerit. Tu nubigenas, inuicte bimembres,*
Hyleúmque Pholumq; manu, tu Cressia mactas
Prodigia, & vastum Nemeæ sub rupe leonem.
Homerus in Ili. 88. * *Te Stygij tremuêre lacus: te ianitor Orci,*
Ossa super recubans antro semesa cruento.
Id est prudentissimum te non circumuenit. *Nec te vllæ facies, non terruit ipse Typhœus*
Arduus, arma tenens: * *non te rationis egentem*
Lernæus turba capitum circunstetit anguis.
Salue vera Jouis proles, decus addite diuis:
Magis quàm omnia, vltra omnia. *Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.*
Talia carminibus celebrant: * *super omnia Caci*
Speluncam adiiciunt, spirantémq; ignibus ipsum,
Consonat omne nemus strepitu, collesq; resultant.

Exin se cunctis diuinis rebus ad vrbem
Perfectis referunt. ibat rex obsitus æuo,
Et comitem Æneam iuxta, natúmque tenebat
Ingrediens, varióque viam sermone leuabat.
Miratur, faciléisq; oculos fert omnia circum
Æneas, capiturq; locis, & singula lætus
Exquiritq;, auditq;, virûm monimenta priorum.
Tum rex Euandrus* Romanæ conditor arcis:
Hæc nemora indigenæ Fauni, nymphæq; tenebant,
Gensq; virûm truncis, & duro robore nata:
Queis neq; mos neq; cultus erat: nec iungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami, atque asper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus* indocile, ac dispersum montibus altis
Composuit, legesq; dedit: Latiumq; vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
Auréaque (vt perhibent) illo sub rege fuere
Secula: sic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paulatim, ac* decolor ætas,
Et belli rabies, & amor successit habendi.
Tum manus Ausoniæ, & gentes venêre Sicanæ,
Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.
Tum reges, asperq; immani corpore Tybris:
A quo pòst Itali fluuium cognomine Tybrim
Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.
Me pulsum patria, pelagiq; extrema sequentem,
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
His posuêre locis: matrisq; egere tremenda
Carmentis nymphæ monita, & deus author Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progressus, monstrat &* aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam
Quam memorant Nymphæ priscũ Carmẽtis honorẽ
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros

Id est, Pallanteæ vbi postea palatium fuit.

Pro, indoctum.

Non aurea id est, pulcherrimi coloris, sed infecta, vt sunt corpora vitiosa.

Quam fecit extinctæ matri.

Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem (quem Romulus acer Asylum
Rettulit) & gelida monstrat sub* rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
Nec non & sacri monstrat nemus Argileti:
Testaturq; locum, & lethum docet hospitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam sedem, & Capitolia ducit
Aurea nunc, olim syluestribus horrida dumis.
Iam tum relligio pauidos terrebat agrestes
* Dira loci: iam tum syluam, saxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc (inquit) frondoso vertice collem,
(* Quis Deus incertum est) habitat Deus: Arcades ipsum
Credunt se vidisse* Iouem, cùm sæpe nigrantem
Ægida concuteret, dextra nimbósque cieret.
Hæc* duo præterea disiectis oppida muris,
Relliquias, veterumq; vides monimenta virorum.
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit vrbem:
Ianiculum huic illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter se dictis ad tecta subibant
Pauperis Euandri: *passimq; armenta videbant
Romanóque foro & lautis mugire Carinis.
Vt ventum ad sedes, Hæc (inquit) limina victor
Alcides subiit: hæc illum regia cepit.
* Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignũ
Finge deo: rebusq; veni non asper egenis.
Dixit, & angusti subter fastigia tecti
Ingentem Æneam duxit: stratisque locauit,
Effultum folijs & pelle Libystidis vrsæ.
Nox ruit, & fuscis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequicquã exterrita mater,
Laurentumq; minis & duro mota tumultu
Vulcanum alloquitur: thalamoq; hæc coniugis aureo
Incipit, & dictis diuinum aspirat amorem:
Dum bello Argolici vastabant Pergama reges

Montis Palatini.

Magna vt alibi.

Homerus in Ili. 10.

Homerus in Ili. 198.

Vnum Iani, alterum Saturni.

Quasi tuta Caco mortuo.

Quasi rem arduam, & difficilem.

* Debita,

*Debita, casurásque inimicis ignibus arces: Fatis exitio destinata.
Non vllum auxilium miseris, non arma rogaui
Artis opisque tuæ: nec te, charissime coniux,
Incassúmue tuos volui exercere labores.
*Quamuis & Priami deberem plurima natis: Homerus in Ili.208.
Et durum Æneæ fleuissem sæpe laborem.
Nunc Iouis imperijs Rutulorum constitit oris: Homerus in
*Ergo eadem supplex venio, & sanctum mihi numē Ili. 209.
Arma rogo genitrix nato, te filia Nerei,
Te potuit lachrymis Tythonia flectere coniux.
Aspice qui coeant populi, quæ mœnia clausis
Ferrum acuant portis in me, excidiúmque meorum.
*Dixerat, & niueis hinc atque hinc Diua lacertis Homerus in
Cunctantem amplexu molli fouet: ille repentè Ili.155.
Accepit solitam flammam, notusq; medullas Homerus in
Intrauit calor, & labefacta per ossa cucurrit, Ili.156.
Non secus atque olim tonitru cùm rupta corusco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Sensit læta dolis, & formæ conscia coniux.
*Tum pater æterno fatur deuictus amore, Homerus in
*Quid causas petis ex alto? fiducia cessit Ili.157.
Quo tibi diua mei? *similis si cura fuisset: Ili.209.
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset:
Nec pater omnipotens Troiam, nec fata vetabant
Stare, decemq; alios Priamum superesse per annos.
Et nunc si bellare paras, atque hæc tibi mens est:
Quicquid in arte mea possum promittere curæ Puro.
Quod fieri ferro, *liquidóue potest electro: Homerus in
Quantum ignes, animæq; valent: absiste, precando Ili. 157.
Viribus indubitare tuis. *Ea verba loquutus
Optatos dedit amplexus, placidumq; petiuit
Coniugis infusus gremio per membra soporem.
Inde, vbi prima quies medio iam noctis abactæ
*Curriculo expulerat somnū: cùm fœmina primùm Tempore.
Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerua,

Impositum cinerem & sopitos suscitat ignes,
Noctem addens operi famulasq; ad lumina longo
Exercet penso, castum vt seruare cubile
Coniugis, & possit paruos educere natos:
Haud secus ignipotens, nec tempore segnior illo
Mollibus e stratu opera ad fabrilia surgit.
Insula Sicanium iuxta latus, Æoliamq;
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis:
Quam subter specus, & Cyclopum exesa caminis
Antra Ætnæa tonant, validiq; incudibus ictus
Auditi referunt gemitum: striduntq; cauernis
Terræ sunt, ferri in massam coactæ. **Stricturæ Chalybum, & fornacibus ignis anhelat*
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cælo descendit ab alto.
Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontesq; Steropesq; & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cælo
Deijcit in terras, pars imperfecta manebat.
Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ
Addiderant, rutili tres ignis & alitis Austri.
Homerus in Ili. 6o. **Fulgores nunc terrificos, sonitumq; metumq;*
Miscebant operi flammisq; sequacibus iras.
Parte alia Marti currumq; rotasq; volucres
Instabant, quibus ille viros, quibus excitat vrbes:
Pro, turbantis. *Ægidáque horrificam* turbatæ Palladis arma,*
Certatim squamis serpentum, auróque polibant,
Connexosq; angues, ipsamq; in pectore diuæ
Gorgona, desecto vertentem lumina collo.
Homerus in Ili. 2 9. **Tollite cuncta (inquit) cæptos auferte labores*
Ætnæi Cyclopes, & huc aduertite mentem.
Pro, tempus est vt viribus. *Arma acri facienda viro. nunc viribus* vsus,*
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra:
Præcipitate moras. Nec plura effatus, at illi
Ocyus incubuére omnes, pariterq; laborem

*Sortiti: fluit æs riuis, auriq; metallum: Diuiserunt inter se, vt alibi, sortitã remos.
Vulnificúsque chalybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum informant, vnum omnia contra
Tela Latinorum: septenósque orbibus orbes
Impediunt. alij ventosis follibus auras
Accipiunt redduntq;. alij * stridentia tingunt Tingendo stridere faciunt.
Aera lacu: gemit impositis incudibus antrum.
Illi inter sese multa vi bracchia tollunt
In numerum, versántq; tenaci forcipe massam.
Hæc pater Æolijs properat dum * Lemnius oris, Quia deiectus a Iunone ob deformitatem, cecidit in Lẽnum.
Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini volucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior: tunicáque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circundat vincula plantis:
Tum lateri, atque humeris Tegeæũ subligat ensem, Homerus in Ili. 14. Od. 10.
Demissa ab læua panther.e terga retorquens.
Nec non & gemini custodes limine ab alto
Procedunt, gressúmq; canes comitantur herilem.
Hospitis Æneæ sedem, & secreta petebat,
Sermonum memor & promissi muneris heros.
*Nec minus Æneas se matutinus agebat. Homerus in Ili. 104.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congressi iungunt dextras, medijsq; residunt
Ædibus: & licito tandem sermone fruuntur. Homerus in Ili. 104.
Rex prior hæc:
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquam
*Res equidem Troiæ victas, aut regna fatebor, Vt illud lib. 3. Postquam res Asiæ.
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires, hinc Thusco claudimur amni:
Hinc Rutulus premit, & murũ circumsonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos opulentáq; regna
Iungere castra paro, quam sors inopina salutem
Ostentat: fatis huc te poscentibus affers.
Haud procul hinc saxo incolitur fundata * vetusto Antiquo opere.
Vrbis Agyllinæ sedes: vbi Lydia quondam

Gens bello præclara iugis insedit Etruscis.
Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
Imperio & sæuis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni
Effera? dij capiti ipsius, generiq; reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibusq; manus, atque oribus ora,

Sanie mortui: tabo viuentis.

*(Tormenti genus) & * sanie taboq; fluentes*
Complexu in misero, longa sic morte necabat.
At fessi tandem ciues infanda furentem
Armati circunsistunt, ipsumq; domumque,
Obtruncant socios, ignem ad fastigia iactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapsus in agros

Historicè, pro confugiebat.

** Confugere, & Turni defendier hospitis armis.*
Ergo omnis furijs surrexit Etruria iustis:
Regem ad supplicium præsenti marte reposcunt.

Quasi, fortè multis, vt sit firmus exercitus.

*His ego te Ænea ductorem millibus * addam.*
Toto namque fremunt condensæ littore puppes,
Signaq; ferre iubent: retinet longæuus aruspex
Fata canens, O Mæoniæ delecta iuuentus,
Flos veterũ, virtusq; virûm, quos iustus in hostem
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira:
Nulli fas Italo tantam subiungere gentem:

Votis.

*Externos * optate duces. Tum Etrusca resedit*
Hoc acies campo, monitis exterrita diuûm.
*Ipse oratores ad me, regniq; * coronam*

Insigne. nã coronam Tuscos reges nunquã habuisse, ait Seruius.

Cum sceptro misit, mandátq; insignia Tarchon,
Succedam castris, Tyrrhenaq; regna capessam.
Sed mihi tarda gelu, seclisq; effœta senectus
Inuidet imperium, seræq; ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni mistus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. Tu, cuius & annis,
Et generi fatum indulget, quem numina poscunt,
Ingredere, ô Teucrûm, atque Italûm fortissime ductor.

*Hunc tibi præterea spes, & * solatia nostri,*
Pallanta adiungam, sub te tollerare magistro
Militiam, & graue Martis opus, tua cernere facta
Aßuescat, primis & te miretur ab annis.
Arcades huic equites bis centum, robora pubis
Lecta, dabo: totidemq; suo tibi nomine Pallas.
*Vix ea fatus erat: defixiq; ora * tenebant*
Æneas Anchisiades, & fidus Achates:
Multaq; dura suo tristi cum corde putabant,
Ni signum cœlo Cytherea dedisset aperto.
** Namq; improuiso vibratus ab æthere fulgor*
*Cum sonitu venit: & ruere * omnia visa repentè*
Tyrrhenusq; tubæ mugire per æthera clangor.
Suspiciunt: iterum atq; iterũ fragor intonat ingens:
*Arma inter * nubem, cœli in regione serena,*
*Per * sudum rutulare vident, & pulsa tonare.*
Obstupuere animis alij, sed Troïus heros
Agnouit sonitum, & diuæ promißa parentis.
Tum memorat: Ne verò hospes, ne quære profectò
Quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo.
Hoc signum cecinit mißuram diua creatrix,
Si bellum ingrueret, Vulcaniaq; arma per auras
Laturam auxilio.
Heu quantæ miseris cædes Laurentibus instant:
Quas pœnas mihi Turne dabis: quam multa sub vndas
Scuta virûm, galeasq;, & fortia corpora volues,
*Tybri pater: poscant acies, & * fœdera rumpant.*
Hæc vbi dicta dedit, solio se tollit ab alto:
Et primùm Herculeis sopitas ignibus aras
*Excitat: * hesternumq; larem, paruosq; penates*
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,
Euandrus pariter, pariter Troiana iuuentus.
Post hinc ad naues graditur, sociosq; reuisit:
Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,

Quia amissâ coniuge, vnicum habebat solatium.

Tristes ob auxiliorum paucitatem, ait Seruius. Homerus in Ili. 115.

Serenum est post pluuias quasi subudum.

Homerus in Ili. 204.

Quæ se facturum Latinus promiserat. Cui pridie sacrificauerat.

Sine remigio.

Præstantes virtute legit: pars cætera prona
Fertur aqua, segnisq; secundo defluit amni,*
Nuntia ventura Ascanio rerumq; patrisq;.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arua:

Optimum, & præcipuum.

*Ducunt * exortem Æneæ, quem fulua leonis*
Pellis obit totum præfulgens vnguibus aureis:
Fama volat paruam subitò vulgata per vrbem,

Homerus in Ili. 20.

Ocyus ire equites Tyrrheni ad littora regis.
** Vota metu duplicant matres, propiusq; periclo*

Homerus in Ili. 1 : 5.

It timor, & maior Martis iam apparet imago.
Tum pater Euandrus dextram complexus euntis
Hæret, inexpletum lachrymans, ac talia fatur,

Homerus in Ili. 43.

** O mihi præteritos referat si Iuppiter annos:*
Qualis eram, cùm primam aciem Præneste sub ipsa
Straui, scutorumq; incendi victor aceruos:
Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi

Per tres animas perfectum indicat virum.

*Nascenti cui * tres animas Feronia mater,*
(Horrendum dictu) dederat terna arma mouenda,
Ter letho sternendus erat, cui tum tamen omnes
Abstulit hæc animas dextra, & totidē exuit armis:
Non ego nunc dulci amplexu diuellerer vsquam,
Nate tuo: neque finitimus Mezentius vnquam,

A suis laudibus ad curam filij cōuertitur.

Huic capiti insultans, tot ferro sæua dedisset
Funera, tam multis viduasset ciuibus vrbem.
*At * vos ò superi, & diuûm tu maxime rector*
Iuppiter, Arcadij quæso miserescite regis,
Et patrias audite preces, si numina vestra
Incolumem Pallanta mihi, si fata reseruant:
Si visurus eum viuo, & venturus in vnum:
Vitam oro, patiar quemuis durare laborem.
Sin aliquem infandum casum fortuna minaris:
Nunc ò nunc liceat crudelem abrumpere vitam:

Nam & serò & solus est susceptus.

Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri,
Dum te chare puer, mea sera, & sola* voluptas,*
Complexu teneo: grauior ne nuntius aures

Vul-

Vulneret. Hæc genitor digressu dicta supremo
Fundebat. famuli collapsum in tecta ferebant.
Iámque adeò exierat portis equitatus apertis:
Æneas inter primos, & fidus Achates:
*Inde alij Troiæ proceres: *ipse agmine Pallas* Homerus in
In medio, chlamyde & pictis conspectus in armis: Ili. 115.
** Qualis vbi Oceani perfusus Lucifer vnda,* Homerus in
(Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes) Ili. 244.
Extulit os sacrum cœlo, tenebrasq; resoluit.
Stant pauidæ in muris matres, oculisq; sequuntur
Pulueream nubem, & fulgentes ære cateruas.
Olli per dumos quà proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
Quadrupedãte putrẽ sonitu quatit vngula cãpum.
Est ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
*Relligione patrum *latè sacer: vndique colles*
Inclusêre caui, & nigra nemus abiete cingunt. Quia non solùm a ciuibus, sed & ab incolis colebatur.
Syluano fama est veteres sacrasse Pelasgos
Aruorum pecorisq; deo, lucumq; diémque:
Qui primi fines aliquando habuêre Latinos.
Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tenebant
Castra locis: celsóque omnis de colle videri
Jam poterat legio, & latis tendebat in aruis.
Huc pater Æneas, & bello lecta iuuentus
Succedunt, fessiq; & equos, & corpora curant.
At Venus ætherios inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natumq; in valle reducta Homerus in
Vt procul e gelido secretum flumine vidit, Il. 212. 211.
Talibus affata est dictis, seq; obtulit vltrò:*
En perfecta mei promißa coniugis arte Confessa deum.
Munera: ne mox aut Laurentes nate superbos,
Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit: Homerus in
** Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.* Ili. 212.

Homerus in Ili. 212.

Ille deæ donis, & tanto lætus honore,
Expleri nequit, atque oculos per singula voluit;
Miratúrque interq́ manus, & brachia versat
Terribilem cristis galeam flammasq́ vomentem,

Homerus in Ili. 211.

** Fatiferumq́ ensem, loricam ex ære rigentem,*
Sanguineam, ingentem: qualis cùm cærula nubes

Homerus in Ili. 215.

** Solis inardescit radijs, longèq́ refulget.*
Tum leues ocreas electro, auróque recocto,

Homerus in Ili. 215.

Hastámq́ & clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorúmque triumphos,
Haud vatum ignarus, venturiq́ inscius æui,
Fecerat ignipotens, illic genus omne futuræ

Subaudi ad Augustum.

** Stirpis ab Ascanio, pugnatáq́ in ordine bella*
Fecerat: & viridi fœtam Mauortis in antro
Procubuisse lupam: geminos huic vbera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impauidos: illam tereti ceruice reflexam

i. tergere.

*Mulcere alternos, & corpora * fingere lingua.*
Nec procul hinc Romã, & raptas sine more Sabinas

Cauea est, vbi populus spectat.

*Consessu * caueæ, magnis Circensibus actis,*
Addiderat: subitóq́ nouum consurgere bellum
Romulidis, Tatióque seni, Curibusq́ seueris.
Post ijdem inter se posito certamine reges
Armati Iouis ante aras, paterásque tenentes

In omnibus sacris plus valent fœminei generis victimæ. Tellus, legit Stephanus.

*Stabant, & cæsa iungebant fœdera * porca.*
Haud procul inde, citæ Mettũ in diuersa quadrigæ
Distulerant (at tu dictis Albane maneres)
*Raptabatq́ viri mendacis viscera * Tullus*
Per syluam, & sparsi rorabant sanguine vepres.
Nec non Tarquinium eiectum Porsenna iubebat
Accipere, ingentiq́ vrbem obsidione premebat.
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti similem, similemq́ minanti
Aspiceres: pontem auderet quòd vellere Cocles,
Et fluuium vinclis innaret Clœlia ruptis.

In summo custos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, & Capitolia celsa tenebat,
Romuleóque recens horrebat regia* culmo:
Atque hîc auratis volitans argenteus anser
Porticibus, Gallos in limine adesse canebat:
Galli per dumos aderant, arcemq́* tenebant,
Defensi tenebris & dono noctis opacæ.
Aurea cæsaries ollis, atque aurea* vestis:
Virgatis lucent sagulis. tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quisque Alpina coruscant
Gæsa manu, scutis protecti corpora longis:
Hinc exultantes Salios, nudósque Lupercos,
Lanigerosq́ apices, & lapsa ancylia cœlo
*Extuderat: castæ ducebant sacra per vrbem
Pilentis matres in mollibus: hinc procul addit
Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis:
Et scelerum pœnas, & te Catilina minaci
Pendentem scopulo, furiarumq́ ora trementem:
Secretósque pios, his dantem iura* Catonem.
Hæc inter tumidi latè maris ibat imago
Aurea: sed fluctu spumabant cærula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æstúmque secabant.
In medio classes æratas, Actia bella
Cernere erat: totumq́ instructo Marte videres
Feruere Leucaten, auróq́ effulgere fluctus.
Hinc Augustus agens Italos in prælia Cæsar
Cum patribus, populóque, penatibusq́, & magnis dijs,
Stans celsa in puppi: geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriúmque aperitur vertice sidus.
Parte alia ventis & dijs Agrippa* secundis,
Arduus, agmen agens: cui belli insigne superbum
Tempora nauali fulgent rostrata corona.
Hîc ope barbarica, varijsq́ Antonius armis,
Victor ab Auroræ populis, & littore rubro
Ægyptum,

Summa clypei parte.

Curiam Calabram dicit, quam Romulus texerat culmis.

Id est, parũ aberat quin tenerent.

Pro barba, sic accipit Seruius.

Studiose fecerat in clypeo.

Censorium, non. n. Vticensem laudasset, qui contrà Cæsarem Augusti patrẽ, arma tulerat.

Significat, deos fauisse primũ Augusto, deinde Agrippæ.

Ægyptum, viresq; Orientis, & vltima secum
Bactra vehit: sequiturq; (nefas) Ægyptia coniux.
Vnà omnes ruere, ac totum spumare reductis
Conuulsum remis rostrisq; stridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare reuulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.

Quod inuenit Agrippa primus.

Tanta mole viri* turritis puppibus instant,
Stuppea flamma manu, telisq; volatile ferrum
Spargitur: arua noua Neptunia cæde rubescunt:
Regina in medijs patrio vocat agmina sistro,
Nec dum etiam geminos a tergo respicit angues.

Homerus in Ili. 220.

*Omnigenumq; deûm monstra, & latrator Anubis
Contra Neptunum, & Venerem, contráq; Mineruā
Tela tenent: sæuit medio in certamine Mauors,
Cælatus ferro, tristésque ex æthere Diræ:
Et scissa gaudens vadit Discordia palla:

Homerus in Ili. 15.

Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore Ægyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.

Vento de Apulia flante.

Ipsa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, & laxos iamiamq; immittere funes.
Illam inter cædes pallentem morte futura
Fecerat ignipotens, vndis & * Iapyge ferri:

Antoniano, Dalmatico, Alexandrino.

Contrà autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentemq; sinus, & tota veste vocantem
Cæruleum in gremium latebrosaq; flumina victos.
At Cæsar triplici inuectus Romana* triumpho

Marmoreū n. erat templum, aduecto marmore de portu Lunę, qui est in Liguria.

Mœnia dijs Italis votum immortale sacrabat,
Maxima tercentum totam delubra per vrbem.
Lætitia, ludisq; viæ plausuq; fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ
Ante aras terram cæsi strauêre iuuenci.
Ipse sedens * niueo candentis limine Phœbi,
Dona recognoscit populorum, aptatq; superbis

Postibus;

Postibus, incedunt victæ longo ordine gentes,
Quàm variæ linguis, habitu tam vestis & armis.
Hic Nomadum genus, & discinctos Mulciber Afros,
Hîc Lelegas, Carasq;, sagittiferosq; Gelonos
Pinxerat. Euphrates ibat iam mollior vndis:
Extremiq; hominum Morini, Rhenúsq; bicornis:
Indomitiq; Daæ, & pontem indignatus Araxes.* Al. Dacę vel Daci.
Talia per clypeum Vulcani dona parentis
Miratur: rerúmq; ignarus imagine gaudet,
Attollens humero famámq;, & fata nepotum.

P. VIR.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER IX.

ARGVMENTVM.

Absente Ænea & in Tuscia conquirendis auxilijs occupato, Turnus a Iunone per Iridē admonitus ne tantam rei bene gerendæ occasionem amitteret, quā proximè ad hostes copias admouet. Qui cùm suis se mœnibus continerent, neque æquo loco facerent dimicandi potestatem, vt illis spem omnem fugæ intercluderet, classem exurere conatur. Erat eius classis materia ex Ideæ matris luco cæsa: quapropter matris precibus adductus Juppiter, naues omnes instanti incendio eripuit, & in totidem nymphas marinas conuertit. Post hæc imminente iam nocte, Turnus aduersus hostium eruptiones ad oppidi portam excubias disponit: ijs Messapum præficit. Interim consultantibus Troianorum ducibus quemnam potissimum ad Æneam mitterent, qui de suorum periculo eum faceret certiorem, vltro eā prouinciam suscipiunt Nisus & Euryalus, coniunctissimum amicorum par: qui cùm vrbe emissi, hostium excubias vino somnoque obrutas offendissent, Rhamnetem cum magno Rutulorum numero trucidant, eorumque se spolijs exornant. Verum cùm instante iam luce se recipere conantur, a Volscentis equitibus cōspecti, ad syluas confugiunt. Ibi Euryalus armorum pondere, viæque errore impeditus, in hostes incidit, & a Volcente, frustra deprecāte Niso,

Niso,confoditur. Nisus quoque cæso Volscente, & Euryali nece strenuè vindicata, multis vulneribus confossus super amici corpus concidit. Capita hastis affixa, in castra deferuntur vbi a Troianis e mœnibus agnita, ingentem in vrbe luctum excitant. Interim Turnus totis viribus hostes oppugnat, magna vtrinque strages editur. Ibi Ascanius Numanũ insolentius se iactantem sagittæ ictu interficit, Pandarus & Bitias successu elati portã recludunt, hostesque subeuntes ingenti cæde propellunt. Eius rei nuntio accepto Turnus per portam patentem in oppidum irrumpit, Troianosque in fugam conuertit, tandem hostium multitudine circumuentus, paulatim cedit ad eam oppidi partem quæ fluuio alluitur: & vt erat armatus, flumen tranans, incolumis ad suos reuertitur.

Aliud argumentum.

Ad Turnum properè Iunonia mittitur Iris,
Instigatq; animos, acies mouet ille, Phrygásque
Obsidet: inde igni euersa est Æneia classis.
Euryalus Nisusq; luunt nece prælia noctis.
Vt Turnus potitur castris, mox pellitur inde.

ATque ea diuersa penitus dum parte geruntur,
Irim de cœlo misit Saturnia Iuno
**Audacem ad Turnum, luco tum fortè parẽtis*
Pilumni Turnus sacrata valle sedebat:
Ad quem sic roseo Thaumantias ore loquuta est,
Turne, quod optanti diuũm promittere nemo
Auderet, voluenda dies en attulit vltro.
Æneas, urbe & socijs & classe relicta,

* Ita vocat fortes viros sine felicitate, vt alibi P vallantem: t terque au- sem est occi- us.

Sceptra

Sceptra Palatini, sedémque petiuit Euandri.
Nec satis: extremas Coriti penetrauit ad vrbes:
Lydorúmque manum, collectos armat agrestes.
Quid dubitas? nunc tẽpus equos, nũc poscere currus.
Rumpe moras omnes, & turbata arripe castra.
Dixit, & in cœlum paribus se sustulit alis,
Ingentémque fuga secuit sub nubibus arcum.
Agnouit iuuenis, duplicésq; ad sidera palmas
Sustulit, ac tali fugientem est voce sequutus:
Iri, *decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? vnde hæc tam clara repentè
Tempestas? video medium discindere cœlum,
*Pallantésq; polo stellas, sequar omina tanta,
Quisquis in arma vocas, & sic effatus, ad vndam
Processit, summóq; hausit de gurgite lymphas,
Multa deos orans, onerauitq; æthera votis.
Iámque omnis campis exercitus ibat apertis,
Diues equûm, diues pictai vestis, & auri.
Messapus primas acies, postrema coërcent
Tyrrhidæ iuuenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est:
Ceu septem surgens sedatis amnibus altus
*Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
Cùm refluit campis, & iam se condidit alueo.
Hîc subitam nigro glomerari puluere nubem
Prospiciunt Teucri, ac tenebras insurgere campis.
Primus ab aduersa* conclamat mole Caicus:
Quis globus, ô ciues, caligine voluitur atra!
Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros:
Hostis adest: eia ingenti clamore per omnes
Condunt se Teucri, portas & mœnia complent.
Namq; ita discedens præceperat optimus armis
Æneas: siqua interea* fortuna fuisset,
Ne struere auderent aciem, neu credere campo:
Castra modò, & tutos seruarent aggere muros.

Quæ absente Ænea turbari facilè possunt. Homerus in Ili. 204.

Quasi in alienum tempus errore venientes.

Id est, per profundam altitudinem

Non interrogans (ipse enim nunciat) sed cum admiratione.

Casus bellicus.

Ergo,

Ergo, etsi conferre manum pudor, iráq; monstrat,
Obijciunt portas tamen, & præcepta facessunt:
Armatiq; cauis expectant turribus hostem.
*Turnus vt antè volans tardum præcesserat agmen, Homerus in Il. 85.
Viginti lectis equitum comitatus, & vrbi
Improuisus adest: maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristáque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum, ò iuuenes, qui primus in hostem?
En, ait, & iaculum intorquens *emittit in auras, More Romano, hasta enim in hostium fines immissa, pugnæ principium indicabatur.
Principium pugnæ, & campo sese arduus infert.
Clamorem excipiunt socij, fremituq; sequuntur
Horrisono. Teucrûm mirantur inertia corda:
Non æquo dare se campo, non obuia ferre
Arma viros, sed castra fouere. huc turbidus atque huc
Lustrat equo muros, aditúmque per auia quærit.
Ac veluti pleno lupus insidiatus ouili,
Cùm fremit ad caulas, ventos perpessus, & imbres,
Nocte super *media: tuti sub matribus agni Vltra mediam noctem.
Balatum exercent: ille asper, & improbus ira
Sæuit in absentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & siccæ sanguine fauces:
Haud aliter Rutulo muros & castra tuenti
Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet.
Qua tentet ratione aditus, & qua via clausos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
*Classem, quæ lateri castrorum adiuncta latebat, Homerus in Ili. 172.
Aggeribus septam circum, & fluuialibus vndis,
Inuadit: sociosq; incendia poscit ouantes:
Atque manum pinu flagranti feruidus implet.
Tum verò incumbunt: vrget præsentia Turni,
Atque omnis facibus pubes *accingitur atris. Armatur, instruitur
Diripuêre focos: piceum fert fumida lumen
Tæda, & commistam Vulcanus ad astra fauillam.
Quis deus ò Musæ tam sæua incendia Teucris

Auertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite. prisca fides facto, sed fama perennis.
Formare cogitabat: non. n. in Ida, sed in Antandro facti. Tempore quo primùm Phrygia* formabat in Ida
Æneas classem, & pelagi petere alta parabat:
Ipsa deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Iouem. Da nate petenti,
Quod tua chara parens domito te poscit Olympo.
Pinea sylua mihi multos dilecta per annos
Lucus in arce fuit summa, quò sacra ferebant,
Nigranti picea, trabibusq; obscurus acernis:
Has ego Dardanio iuueni, cum classis egeret,
Læta dedi: nunc sollicitam timor anxius vrget.
Solue metus, atque hoc precibus sine posse parentem,
Neu cursu quassatæ vllo, neu turbine venti
Vincantur. prosit nostris in montibus ortas.
Sustinet, regit. Filius huic contrà,* torquet qui sidera mundi,
O genitrix, quò fata vocas? aut quid petis istis?
Mortaline manu factæ, immortale carinæ
Pro, ius. *Fas habeant? certúsq; incerta pericula lustret
Æneas? cui tanta deo permissa potestas?
Liberatæ longa nauigatione. Immo vbi* defunctæ finem, portúsq; tenebunt
Ausonios, olim quæcunque euaserit vndis,
Dardaniumq; ducem Laurentia vexerit arua,
Mortalem eripiam formam, magniq; iubebo
Æquoris esse deas, qualis Nereia Doto,
Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
Dixerat: idq; ratum Stygii per flumina fratris,
Illi. 11. Per pice* torrentes, atraque voragine ripas
Ardentes. Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promissa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant: cùm Turni iniuria matrem
Admonuit sacris ratibus depellere tædas.
Id est, nimbus deorum. Hic primùm* noua lux oculis effulsit, & ingens
Visus ab aurora cælum transcurrere nimbus,
Ideiq; chori, tum vox horrenda per auras

Excidit,

Excidit, & Troum, Rutulorumq; agmina complet:
Ne trepidate meas Teucri defendere naues,
Neue armate manus: maria antè exurere Turno,
Quàm sacras dabitur pinus. vos ite solutæ,
Ite deæ pelagi: genitrix iubet, & sua quæque
Continuò puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumq; modo demersis æquora rostris
Ima petunt, hinc virgineæ (mirabile monstrum)
Reddunt se totidem facies, pontoq; feruntur,
Quot prius æratæ steterant ad littora proræ.
Obstupuere animis Rutuli: conterritus * ipse
Turbatis Messapus equis: cunctatur & amnis
Rauca sonans, reuocatq; pedem Tyberinus ab alto.
At non audaci cessit fiducia Turno:
Vltro animos tollit dictis atq; increpat vltro.
*Troianos hæc monstra petunt: his Iuppiter ipse
Auxilium solitum eripuit, non tela, nec ignes
*Expectant Rutulos: ergo maria inuia Teucris,
Nec spes vlla fugæ: rerum pars altera adempta est:
Terra autem in manibus nostris tot millia gentes
Arma ferunt Italæ. Nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ se iactant responsa deorum,
* Sat fatis Venerique datum est, tetigere quòd arua
Fertilis Ausoniæ Troës. sunt & mea contrà
Fata mihi ferro sceleratam exindere gentem,
Coniuge prærepta: *nec solos tangit Atridas
Iste dolor, solisq; licet capere arma Mycenis.
Sed perijsse semel satis est peccare fuisset
Ante satis, penitus modò non genus omne perosos
Fœmineum:* quibus hæc medij fiducia valli,
Fossarumq; moræ lethi discrimina parua,
Dant animos. an non viderunt mœnia Troiæ,
Neptuni fabricata manu, considere in ignes?
Sed vos ô lecti, ferro quis scindere vallum
Apparat, & mecum inuadit trepidantia castra?

Etsi Neptuni esset filius

Homerus in Ili. 8 3.
Si quidem nauibus amissis iam periere.

Homerus in Ili. 172.

Homerus in Ili. 97.

Homerus in Ili. 98.

Non armis mihi Vulcani, non mille carinis*
Est opus in Teucros: addant se protinus omnes
Etrusci socios: tenebras & inertia furta
Palladij, cæsis summæ custodibus arcis,
Ne timeant: nec equi cæca condemur in aluo:
Luce palam certum est igni circundare muros.
Haud sibi cum Danais rem faxo & pube Pelasga
Esse putent, decimum quos distulit Hector in annū.
Nunc adeò melior quoniam pars acta diei
** Quod superest, læti bene gestis corpora rebus*
Procurate viri, & pugnam sperate parati.
Interea vigilum excubijs obsidere portas
Cura datur Meßapo, & mœnia cingere flammis.
Bis septem Rutuli, muros qui milite seruent,
Delecti. ast illos centeni quemque sequuti
Purpurei cristis iuuenes, auroq; corusci
Discurrunt, variantq; vices: fusiq; per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
** Collucent ignes: noctem custodia ducit*
Insomnem ludo.
**Hæc super e vallo prospectant Troës, & armis*
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontesq; & propugnacula iungunt:
Tela gerunt: instant Mnestheus, acerq; Serestus,
Quos pater Æneas, siquando aduersa vocarent,
Rectores iuuenum, & rerum dedit eße magistros.
Omnis per muros legio sortita periclum*
Excubat exercetq; vices, quod cuique tuendum est.
Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
Hyrtacides (comitem Æneæ quem miserat Ida
Venatrix, iaculo celerem leuibusq; sagittis)
Et iuxta comes Euryalus: quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, Troiana nec induit arma;*
Ora puer prima signans intonsa iuuenta.
** His amor vnus erat, pariterq; in bella ruebant:*

Tum

[Margin notes:]
ladio enim uem fecerit vulcanus tebatur, nde illud, n em quem Dauno ignipotens deus ipse parenti fecerat.
Homerus in Ili.20.
Homerus in Ili.93.
Homerus in Ili.91.
Homerus in Ili.107.
Sorte diuisa ad pericula depellenda.
Per ætatem.
Homerus in Ili.177.

Tum quoque communi portam statione tenebant,
Nisus ait, Dij ne hunc ardorem mentibus addunt
Euryale? an sua cuique deus fit* dira cupido?
Aut pugnã, aut aliquid iamdudũ inuadere magnũ
Mens agitat mihi: nec placida contenta quiete est.
Cernis quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant: somno vinoq; soluti
Procubuere: silent latè loca: percipe porro
Quid* dubitẽ: & quæ nunc animo sententia surgat.
Ænean acciri omnes populusq; patresq;
Exposcunt, mittiq; viros qui certa reportent.
Si tibi quæ posco, promittunt, (nam mihi facti
Fama sat est) tumulo videor reperire sub illo
Posse viam ad muros, & mœnia Pallantea.
Obstupuit magno laudum perculsus amore
Euryalus, simul his ardentem affatur amicum.
Mene igitur socium summis adiungere rebus
Nise fugis? solum te in tanta pericula mittam?
* Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes,
Argolicum* terrorem inter Troiaeq; labores
Sublatum erudijt: nec tecum talia gessi,
Magnanimũ Ænean, & fata extrema sequutus.
Est hic, est animus lucis contemptor, & istum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Nisus ad hæc. Equidem de te nil tale verebar,
Nec fas: non ita me referat tibi magnus ouantem
Juppiter: aut quicunque oculis hæc aspicit æquis.
Sed si quis (quæ multa vides discrimine tali)
Si quis in aduersum rapiat casúsue: deúsue,
Te superesse velim: tua vita dignior ætas.
Sit qui me raptum pugna pretióue redemptum
Mandet humo* solita: aut, siqua id fortuna vetabit
Absenti ferat inferias, decoretq; sepulchro.
Neu matri miseræ tanti sim caussa doloris
Quæ te sola puer multis e* matribus ausa

Pro magna alibi exitiosum significat.

Pro cogitare incipiam

Homerus in Ili. 44.

Quem Græci Troianis inferebant, non quo ipsi turbarentur.

Vbi cæteri sepeliuntur.

Matres non nisi nobiles dici ait Seruius.

Prosequitur, magni nec mœnia curat Acestæ.
Ille autem: Causas nequicquam nectis inanes:
Nec mea iam mutata loco sententia cedit.
Acceleremus, ait. vigiles simul excitat: illi
Succedunt, seruantq́ vices, statione relicta
Ipse comes Niso graditur, regemq́ requirunt.*

Ascanium regis filium sic lib. 6. Reginæ sed enim miseratus amorem

Cætera per terras, omnes animalia somno
Laxabant curas, & corda oblita laborum:
Ductores Teucrûm primi, & delecta iuuentus
**Consilium summis regni de rebus habebant.*
Quid facerent, quisue Æneæ iam nuntius esset.
Stant longis adnixi hastis, & scuta tenentes

Homerus in Ili. 107.

Castrorum, & campi medio. tum Nisus, & vnà
Euryalus confestim alacres admittier orant:

Homerus in Ili. 108.

Rem magnam, pretiumq́ moræ fore. primus Iulus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere iussit.
Tum sic Hyrtacides: Audite ô mentibus æquis
Æneadæ, neque hæc nostris spectentur ab annis,
Quæ ferimus, Rutuli somno vinoq́ soluti
Conticuere: locum insidijs conspeximus ipsi,
Qui patet, in biuio portæ, quæ proxima ponto,
Interrupti ignes, aterq́ ad sidera fumus
*Erigitur si * fortuna permittitis vti,*

Occasione oblata.

Quæsitum Æneam ad mœnia Pallantea,
Mox hîc cum spolijs, ingenti cæde peracta
Affore cernetis. nec nos via fallit euntes.

Primam vrbis partem.

*Vidimus obscuris *primam sub vallibus vrbem*
Venatu assiduo, & totum cognouimus amnem.
Hîc annis grauis, atq́ animi maturus Alethes:
Dij patrij, quorum semper sub numine Troia est,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
** Cùm tales animos iuuenum, & tam certa tulistis*

Homerus in Ili. 108.

Pectora, sic memorans humeros, dextrasq́ tenebat
Amborum, & vultũ lachrymis atq́ ora rigabat.

Seruius legit, Laudi-

Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus ausis*

Præmia

Præmia posse rear solui? pulcherrima primùm
Dij morésq; dabunt vestri, tum cætera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer æui
Ascanius, meriti tanti non immemor vnquam.
Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto
(Excipit Ascanius) per magnos Nise Penates,
Assaracíq; Larem: & canæ penetralia Vestæ
Obtestor (quæcunque mihi fortuna, fidésq; est,
In vestris pono gremijs) reuocate parentem,
Reddite conspectum. nihil illo triste recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
Pocula, deuicta genitor quæ cepit Arisba:
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta:
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, sceptrísq; potiri*
Contigerit victori, & prædæ ducere sortem:
Vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipsum illum clypeum, cristasq; rubentes
Excipiam sorti, iam nunc tua præmia Nise.
Præterea bis sex genitor lectissima matrum
Corpora, captiuósq; dabit, suaq; omnibus arma:
** Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.*
Te verò, mea quem spatijs propioribus ætas
Insequitur, venerande puer, iam pectore toto
Accipio, & comitem casus complector in omnes.
Nulla meis sine te quæretur gloria rebus:
Seu pacem, seu bella geram, tibi maxima rerum,
Verborúmque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
Dissimilem arguerit: tantùm fortuna secunda*
Aut aduersa cadat. sed te super omnia dona
Vnum oro: genitrix Priami de gente vetusta
Est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus,
Mecum excedentem: non mœnia regis Acestæ.
Hanc ego nunc, ignaram huius quodcunq; pericli est

bus istis : & exponit, virtutibus: vt a laude virtus intelligatur, id est, ab eo quod sequitur, id quod precedit.

Homerus in Ili. 94.

Homerus in Ili. 5.

Homerus in Ili. 109.

Ita legit Seruius, & exponit, super hæc.

Hoc tantùm promittere de me possum.

Inq́ salutatam linquo (nox & tua testis
Dextera) quòd nequeā lachrymas perferre parentis.
At tu, oro, solare inopem, & succurre relictæ.*
Hanc sine me spem ferre tui audentior ibo
In casus omnes. Perculsa mente dederunt
Dardanidæ lachrymas: ante omnes pulcher Iulus:
Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
Tum sic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit ista mihi genitrix, nomenq́ Creusæ
Solum defuerit: nec partum gratia talem*
Parua manet, casus factum quicunque sequetur.
Per caput hoc iuro (per quod pater antè solebat)
Quæ tibi polliceor reduci, rebusq́ secundis,
Hæc eadem matriq́ tuæ generiq́ manebunt.
** Sic ait illachrymans: humero simul exuit ensem*
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Cnossius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisque leonis
Exuuias: galeam fidus permutat Aletbes.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
Primorum manus ad portas iuuenumq́ senumque
Prosequitur votis, nec non & pulcher Iulus,
Ante annos animumq́ gerens, curámq́ virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: sed auræ
Omnia discerpunt, & nubibus irrita donant.
** Egressi superant fossas, noctisq́ per vmbram*
Castra inimica petunt: multis tamen antè futuri
Exitio. passim vino somnóque per herbam
Corpora fusa vident: arrectos littore currus:
Inter lora rotasq́ viros, simul arma iacere,
Vina simul. prior Hyrtacides sic ore loquutus:
Euryale, audendum dextra: nunc ipsa vocat res.
** Hac iter est: tu, ne qua manus se attollere nobis*
A tergo possit, custodi & consule longè.

Auxilij egentem, me discedente.

Homerus in Ili. 109.

Quæ peperit te talem debet ab omnibus coli.

Homerus in Ili. 108.

Homerus in Ili. 168.

Homerus in Ili. 112.

Homerus in Ili. 112.

Hac

Hæc ego vasta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocémque premit: simul ense superbum
**Rhamnetem aggreditur, qui fortè tapetibus altis* Homerus in
Extructus, toto proflabat pectore somnum. Ili. 107.
Rex idem, & regi Turno gratissimus augur:
Sed non augurio potuit depellere pestem.
Tres iuxtà famulos temerè inter tela iacentes,
**Armigerumq; Rhemi premit, aurigamq; sub ipsis* Homerus in
Nactus equis, ferróque secat pendentia colla. Ili. 64.
Tum caput ipsi aufert domino: truncumq; relinquit Homerus in
*Sanguine singultantem, *atro tepefacta cruore* Ili. 140.
*Terra, *toriq; madent. nec non Lamyrũq; Lamumq;* Homerus in
Et iuuenem Serranum, illa qui plurima nocte Ili. 45.
Luserat, insignis facie, multoq; iacebat
Membra deo victus felix, si protinus illum Homerus in
Æquasset nocti ludum, in lucemq; tulisset. Ili. 122. 109.
Impastus ceu plena leo per ouilia turbans 134.
(Suadet enim vesana fames) manditq; trahitq;
Molle pecus, mutumq; metu: fremit ore cruento.
*Nec minor Euryali cædes: *incensus & ipse* Exemplo
Perfurit, ac multam in medio sine nomine plebem, Nisi.
Fadumq;, Hebesumq; subit Rhœtúmque, Abarimq;
Ignaros: Rhœtum vigilantem, & cuncta videntẽ:
Sed magnum metuens se post cratera tegebat:
Pectore in aduerso totum cui comminus ensem
Condidit assurgenti, & multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animã, & cũ sanguine mista
*Vina refert moriens: hic *furto feruidus instat:* Latenter e-
Iamq; ad Messapi socios tendebat, vbi ignem nim sæuie-
Deficere extremum, & religatos ritè videbat bat nocturno
Carpere gramen equos: breuiter cùm talia Nisus, prælio.
(Sensit enim nimia cæde, atq; cupidine ferri) Homerus in
Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat. Ili. 9.
Pœnarum exhaustum satis est: via facta per hostes.
Multa virũm solido argento perfecta relinquunt

Armaq; craterasq; simul, * pulchrosq; tapetas,
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula: Tyburti Remulo ditißimus olim
Quæ mittit dona, hospitio cùm iungeret absens
Cædicus: ille suo moriens dat habere nepoti,
Post mortem bello Rutuli, prædaq; potiti:
Hæc rapit, atq; humeris nequicquam fortibus aptat.
* Tum galeam Meßapi habilem cristisq; decoram
Induit, excedunt castris, & tuta capeßunt.
Interea præmißi equites ex vrbe Latina,
Cætera dum * legio campis instructa moratur,
Ibant, & Turno regi responsa ferebant,
Tercentum, scutati omnes, Volscente magistro.
Iamq; propinquabant castris, muróque subibant,
* Cùm procul hos læuo flectentes limite cernunt:
Et galea Euryalum sublustri noctis in vmbra
Prodidit immemorem, radijsq; aduersa refulsit.
Haud temerè est visum: conclamat ab agmine Volscens
State viri: quæ causa viæ? quiue estis in armis?
Quóue tenetis iter? Nihil illi tendere contrà,
Sed celerare fugam in syluas, & fidere nocti.
Obijciunt equites sese ad * diuortia nota,
Hinc atq; hinc omnemq; aditum custode coronant.
Sylua fuit, latè dumis, atque ilice nigra
Horrida: quam densi complerant vndiq; sentes:
Rara per occultos ducebat semita calles.
Euryalum tenebræ ramorum, onerosaq; præda
Impediunt, fallitq; timor regione viarum.
Nisus abit: iamq; imprudens euaserat hostes,
Atque locos, qui pòst Albæ de nomine dicti
Albani: tum rex stabula alta Latinus habebat.
Vt stetit, & frustra absentem respexit amicum:
Euryale * infelix, qua te regione reliqui?
Quáue sequar? rursus perplexū iter omne reuoluens
Fallacis syluæ, simul & vestigia retrò

Pictosque, Carisius legit lib. I.

Homerus in Ili. 140.

Propriè nā legio de peditibus, turma de equitibus dicitur.

Homerus in Ili. 110.

Homerus in Ili. 110.

Semitas transuersas, quæ sunt a latere viæ militaris.

Ad se ipsum, non ad Euryalum refert, vt ait Seruius.

Obseruata

Obseruata legit, dumisq́; silentibus errat:
Audit equos, audit strepitus, & signa sequentum.
Nec longum in medio tempus, cùm clamor ad aures*
Peruenit, ac videt Euryalum, quē iam manus omnis
Fraude loci, & noctis subito turbante tumultu,
Oppressum rapit, & conantem plurima frustra.
Quid faciat? qua vi iuuenem, quibus audeat armis
Eripere? an sese medios moriturus in hostes
Inferat, & pulchram properet per vulnera mortem?
Ocyus adducto torquens hastile lacerto,
Suspiciens altam Lunam, sic voce precatur:
**Tu dea, tu præsens nostro succurre labori,*
Astrorum decus, & nemorum Latonia custos.
Siqua tuis vnquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, siqua ipse meis venatibus auxi,
Suspendiue tholo, aut sacra ad fastigia fixi:
Hunc sine me turbare globum, & rege tela per auras.
Dixerat: & toto connixus corpore ferrum
Conjicit: hasta volans noctis diuerberat vmbras,
Et venit aduersi in tergum Sulmonis, ibiq́;
Frangitur, ac fixo transit præcordia ligno.*
Voluitur ille vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis singultibus ilia pulsat.
Diuersi circumspiciunt. hoc acrior idem
Ecce aliud summa telum librabat ab aure,
Dum trepidant. it hasta Tago per tempus vtrumq́;
Stridens, traiectoq́; hæsit tepefacta cerebro.
Sæuit atrox Volscens, nec teli conspicit vsquam
Authorem, nec quò se ardens immittere possit.
*Tu tamen * interea calido mihi sanguine pœnas*
Persolues amborum, inquit: simul ense recluso
Ibat in Euryalum tunc verò exterritus amens
Conclamat Nisus: nec se celare tenebris
Amplius aut tantum potuit perferre dolorem.

Inter auditum, sonum, & visum Euryalum.

Homerus in Ili. 50.

Homerus in Ili. 50.

Obscurum hunc esse locum ait Seruius.

Donec ille inuenitur.

*Me.

Subaudi, occidite.

* Me me: adsum qui feci: in me conuertite ferrum,
O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iste nec ausus,
Nec potuit (cælum hoc & sidera conscia) testor.
Tantùm infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: sed viribus ensis adactus
Transadigit costas, & candida pectora rumpit.
Voluitur Euryalus letho, pulchrosq; per artus
It cruor, inq; humeros ceruix collapsa recumbit:

Homerus in Ili. 87.

*Purpureus veluti cùm flos succisus aratro
Languescit moriens, lassóue papauera collo
Demisere caput pluuia, cùm fortè grauantur.
At Nisus ruit in medios, solumq; per omnes
Volscentem petit: in solo Volscente moratur: [hinc
Quem circum glomerati hostes, hinc comminus atq;
Proturbant: instat non segnius, ac rotat ensem
Fulmineum, donec Rutuli clamantis in ore

Homerus in Ili. 64. Quasi contentus perempto hoste

Condidit aduerso, & moriens* animã abstulit hosti.
Tum super exanimem sese proiecit amicum
Confossus, * placidaq; ibi demum morte quieuit.
Fortunati ambo: siquid mea carmina possunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo:
Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumq; pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli, spolijsq; potiti,

Homerus in Ili. 113. Spumat enim sanguis cùm effunditur: & adhuc effundebitur: quia dixit, Semineceísque viros.

Volscentem exanimem flentes in castra ferebant.
* Nec minor in castris luctus Rhamnete reperto
Exangus, & primis vna tot cæde peremptis,
Serranoq;, Numaq;, ingens concursus ad ipsa
Corpora, seminecesq; viros, tepidumq; recenti
Cæde locum, & plenos* spumanti sanguine riuos.
Agnoscunt spolia inter se, galeamq; nitentem
Messapi, & multo phaleras sudore receptas.
Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Iam sole infuso, iam rebus luce retectis,

*Turnum

Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse,
Suscitat: aeratasque acies in praelia cogit — Homerus in Ili. 114.
*Quisque suas, variisque acuunt rumoribus * iras.* — Ex Euryali, & Nisi audacia susceptas.
Quin ipsa arrectis (visu mirabile) in hastis
Praefigunt capita (& multo clamore sequuntur)
Euryali, & Nisi.
Aeneadae duri murorum in parte sinistra
Opposuere aciem, (nam dextra cingitur amni)
Ingentesque tenent fossas, & turribus altis
Stant moesti: simul ora virûm praefixa videbant,
Nota nimis miseris, atroque fluentia tabo.
** Interea pavidam volitans pennata per urbem* — Homerus in Ili. 246.
Nuntia fama ruit, matrisque allabitur aures
Euryali: at subitus miserae calor ossa reliquit:
Excussi manibus radij, revolutaque pensa:
Evolat infelix, & foemineo ululatu,
*Scissa comam, * muros amens, atque agmina cursu* — Homerus in Ili. 70. 246.
Prima petit: non illa virûm, non illa pericli,
Telorûmve memor: caelum dehinc questibus implet;
Hunc ego te Euryale aspicio? túne ille senectae — Homerus in Ili. 247.
Sera meae requies? potuisti linquere solam
*Crudelis? * nec te sub tanta pericula missum,* — Homerus in Ili. 275.
Affari extremum miserae data copia matri? — Ili. 128. 247.
Heu terra ignota, canibus data praeda Latinis,
** Alitibusque iaces: nec te tua funera mater* — Homerus in Ili. 3.
Produxi pressive oculos, aut vulnera lavi,
Veste tegens: tibi quam noctes festina diesque
Urgebam, & tela curas solabar aniles.
Quò sequar? aut quae nunc artus, avulsaque membra
*Et * funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te* — Cadauer.
Nate refers? hoc sum terraque, marique sequuta?
Figite me, si qua est pietas: in me omnia tela
Conijcite, ô Rutuli: me primam obsumite ferro,
Aut tu magne pater divûm miserere, tuoque
Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo.

Quando

Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concussi animi, mæstiq; per omnes
It gemitus: torpent infracta ad prælia vires.
Illam incendentem luctus Idæus & Actor,
Ilionei monitu, & multum lacrymantis Iuli,
*Corripiunt, interq; manus sub tecta reponunt.
At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit: sequitur clamor, cœlumq; remugit.
Accelerant acta pariter testudine Volsci,
Et fossas implere parant, ac vellere vallum:
Quærunt pars aditum, & *scalis ascendere muros
Quà rara est acies, interlucetq; corona.
Non tam spissa viris. telorum effundere contrà
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
*Assueti longo muros defendere bello.
*Saxa quoq; infesto voluebant pondere si qua
Possent tectam aciem perrumpere: cũ tamen omnes
Ferre libet subter densa testudine casus.
Nec iam sufficiunt. nã quà globus imminet ingens,
Immanem Teucri molem voluuntq;, ruuntq;:
Quæ Rutulos stravit latè, armorumq; resoluit
*Tegmina. nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
Missilibus certant.
Parte alia horrendus visu quassabat Etruscam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.
At Messapus, equûm domitor, Neptunia proles,
Rescindit vallum, & scalas in mœnia poscit.
Vos ô Calliope precor aspirate canenti,
Quas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quisq; virum demiserit Orco:
Et mecum ingentes oras euoluite belli.
Et meministis enim diuæ, & memorare potestis.
Turris erat vasto suspectu, & pontibus altis,
*Opportuna loco: summis quam viribus omnes
Expug-

Non cum iniuria, sed cum celeritate.

Homerus in Ili.136.

Il.46.16. 208.

Homerus in Il.131.

Id est, ipsam testudinem quæ armorum erat connexio.

Homerus in Ili.160.

Circa portas.

Expugnare Itali summáq; euertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere saxis,
Perq; cauas densi tela intorquere fenestras.
Princeps ardentem coniecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & postibus hæsit adesis.
Turbati trepidare intus, frustráq; malorum
Velle fugam. dum se glomerant, retróq; residunt
In partem quæ* peste caret, tum pondere turris
Procubuit subito, & cœlum tonat omne fragore.

Id est, incendio.

Semineces ad terram, immani mole sequuta,
Confixiq; suis telis, & pectora duro
Transfossi ligno, veniunt. vix vnus Helenor
Et Lycus elapsi: quorum primæuus Helenor,
Mæonio regi quem serua Lycimnia furtim
*Sustulerat, vetitisq; ad Troiam miserat armis:

Educauerat supra, Argolicum terrorem inter Troiasque labores Sublatum.

Ense leuis nudo, parmáque inglorius alba.
Isq; vbi se Turni media inter millia vidit,
Hinc acies, atque hinc acies astare Latinas,
Vt fera, quæ densa venantum septa corona
Contra tela furit, seséq; haud nescia morti
Inijcit, & saltu supra venabula fertur:
Haud aliter iuuenis medios moriturus in hostes
*Irruit, & quà tela videt densissima tendit.

Homerus in Ili. 129.

At pedibus longè melior Lycus, inter & hostes,
Inter & arma fuga muros tenet, altaq; certat

Homerus in Ili. 117.

Prendere tecta* manu, sociûmq; attingere dextras.
Quem Turnus pariter cursu telóque sequutus
Increpat his victor: Nostras euadere demens

Quia tunc alti non erant muri.

Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum
Pendentem, & magna muri cum parte reuellit:
*Qualis vbi aut leporē, aut candenti corpore cygnū
Sustulit alta petens pedibus Iouis armiger vncis:

Homerus in Ili. 244.

*Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
Martius a stabulis rapuit lupus: vndiq; clamor,

Homerus in Ili. 50.

Tollitur,

Tollitur: inuadunt, & fossas aggere complent.
Ardentes tædas alij ad fastigia iactant.
Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis
Lucetium, portæ subeuntem: ignésque ferentem,
Emathiona Liger, Chorinæum sternit Asylas:
(Hic iaculo bonus, hic longè fallente sagitta)
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus:
Turnus Ityn, Cloniu q́; Dioxippum, Promulumq́;
Et Sagarim, & summis stantem pro turribus Idam,
Priuernum Capys: hunc primo leuis hasta Themillæ
Strinxerat: ille manum proiecto tegmine,* demens
Ad vulnus tulit. ergo alis allapsa sagitta,
Et læuo infixa est lateri manus, abditáque intus
Spiramenta animæ lethali vulnere rupit.
Stabat in egregijs Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Eductum Martis luco,* Simethia circum
Flumina, pinguis vbi & placabilis ara Palici.
Stridentem fundam positis Mezentius armis,
Ipse ter adducta circum caput egit habena:
Et media* aduersi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendisse sagittam
Dicitur, antè feras solitus terrere fugaces
Ascanius, fortémque manu fudisse Numanum,
Cui Remulo cognomen erat, Turniq́; minorem
Germanam, nuper thalamo sociatus habebat.
Is primam ante aciem digna, atque indigna relatu
Vociferans, tumidusq́; nouo præcordia regno
Ibat, & ingenti sese clamore ferebat:
Non pudet obsidione iterum valloque teneri,
*Bis capti Phryges, & morti prętendere muros?
En qui nostra sibi bello connubia poscunt.
Quis deus Italiam, quæ vos dementia adegit?

Homerus in Ili. 132.

Qui tegmē, id est, scutū proiecerit.

Simethos fluuius est Siciliæ.

Quia plumbum iactum dissoluitur nimio rotatu, & aëris calore.

Ab Hercule primū, post a Græcis capti.

Non

Non hic Atridæ, nec fandi fictor Vlysses.
Durum a stirpe genus: natos ad flumina primum
*Deferimus, sæuoq; * gelu duramus, & vndis.* Pro gelidis vndis.
Venatu inuigilant pueri, syluasq; fatigant:
Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.* Aliorum labor nostræ pueritiæ ludus est.
At patiens operum, paruoq; assueta iuuentus
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne æuum ferro teritur, versaq; iuuencûm
Terga fatigamus hasta, nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatq; vigorem.
Canitiem galea premimus: semperq; recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.
Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis:* Purpura.
Desidiæ cordi: iuuat indulgere choreis:
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ. Homerus in
**O verè Phrygiæ (neque enim Phryges) ite per alta* Ili. 18.
Dindyma, vbi assuetis biforem dat tibia cantum. A monte
*Tympana vos, buxusq; vocat * Berecynthia matris* Berecyntho.
Idææ: sinite arma viris, & cedite ferro.
Talia iactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Ascanius: neruoq; obuersus equino
Contendit telum, diuersaq; brachia ducens,
Constitit ante Iouem, supplex per vota precatus:
Iuppiter omnipotens audacibus annue cœptis.
Ipsa tibi ad tua templa feram solennia dona,
**Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum* Homerus in
Candentem, pariterq; caput cum matre ferentem:* Ili. 119.
Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam. Æqualem
Audijt, & cæli genitor de parte serena, matri, non-
Intonuit læuum: sonat vna lethifer arcus: dum patri.
Et fugit horrendum stridens elapsa sagitta,
Perque caput Remuli venit, & caua tempora ferro
Traijcit. I verbis virtutem illude superbis.
Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt. Et dixit, &
Hoc tantùm Ascanius. Teucri clamore sequuntur, fecit.

Lætitiaq́; fremunt, animosq́; ad sidera tollunt.
Aetherea tum fortè plaga crinitus Apollo
Desuper Ausonias acies, vrbemq́; videbat
Nube sedens, atque his victorem affatur Iulum.
Macte noua virtute puer (sic itur ad astra)
Ob Venerē, Dijs *genite, & *geniture deos, iura omnia bella
Geniture autem, ob Iulium Cæsarē, & Augustum. Gente sub Assaraci fato ventura resident:
Nec te Troia capit. Simul hæc effatus ab alto
Æthere se mittit: spirantes dimouet auras,
Ascaniumq́; petit *forma tum vertitur oris
Antiquum in Buten. *hic Dardanio Anchisæ
Homerus in Ili. 185. Armiger antè fuit, fidusq́; ad limina custos:
Tum comitem Ascanio pater addidit, ibat Apollo
Homerus in Ili. 99. Omnia longæuo similis, vocemq́; coloremq́;,
Et crines albos, & *sæua sonoribus arma.
Terribilia. Atque his ardentem dictis affatur Iulum:
Sit satis Æneide telis impunè Numanum
Oppetiisse tuis, primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & paribus non inuidit armis:
Cetera parce puer bello. Sic orsus Apollo
Mortales medio aspectus sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
Agnouere deum proceres, diuinaq́; tela
Dardanidæ, pharetramq́; fuga sensere sonantem.
Ergo auidum pugnæ dictis, ac numine Phœbi
Ascanium prohibent: ipsi in certamina rursus
Succedunt, animasq́; in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris:
Homerus in Ili, 10. Intendunt acres arcus, amentaq́; torquent.
Sternitur omne solum telis tum scuta cauæq́;
Homerus in Ili. 138 Dant sonitum flictu galeæ, pugna aspera surgit:
* Quantus ab occasu veniens plunialibus Hædis
Homerus in Ili. 104 Verberat imber humū: quàm multa grandine nimbi
In vada præcipitāt, cùm *Iuppiter horridus Austris
Aër, vt alibi Torquet aquosam hyemē, & cœlo caua nubila rūpit.

*Pande-

*Pandarus, & Bitias, Idæo Alcanore creti, Homerus in Ili. 131.
Quos Jouis eduxit luco syluestris Hiera,
*Abietibus iuuenes patrijs, & montibus æquos, Homerus in Ili. 113.
Portam quæ ducis imperio commissa recludunt
Freti armis, vltroq; inuitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextra, ac læua pro turribus astant
Armati ferro, & cristis capita alta coruscis:
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,
Consurgunt geminæ quercus, intonsaq; cœlo
Attollunt capita, & sublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli vt videre patentes:
Continuò Quercens, & pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mauortius Hæmon,
Agminibus totis aut versi terga dedere,
Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
Tum magis increscunt animis discordibus iræ:
Et iam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere longius audent.
Ductori Turno, diuersa in parte furenti,
Turbantiq; viros, perfertur nuntius hostem
Feruere cæde noua, & portas præbere patentes.
Deserit inceptum, atque immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratresq; superbos:
Et primum Antiphaten (is enim se primus agebat)
Thebana de matre nothum Sarpedonis* alti, i. nobilis.
Coniecto sternit iaculo, volat Itala cornus
Aëra per tenuem, stomachóq; infixa sub altum
Pectus abit: reddit specus atri vulneris vndam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepescit.
Tum Meropem, atq; Erymantha* manu, tum sternit Gladio.
Aphydnum.
Tum Bitian ardentem oculis, animisq; frementem,
Non iaculo (neque enim iaculo vitam ille dedisset)
Sed magnum stridens contorta phalarica venit,

Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squama lorica fidelis, & auro
Sustinuit: collapsa ruunt immania membra.
Homerus in Ili. 48. *Dat tellus gemitum, & clypeũ super intonat ingẽs:*
Qualis in Euboico Baiarum littore quondam,
Saxea pila cadit, magnis quam molibus antè
Constructam iaciunt ponto: sic illa ruinam
Prona trahit, penitúsque vadis illisa recumbit.
Miscent se maria, & nigræ attolluntur arenæ:
Mortiferum. *Tum sonitu Prochyta alta tremit, * durumq; cubile*
Inarime, Iouis imperijs imposta Typhœo.
Homerus in Ili. 21. 170. ** Hic Mars armipotens animum, viresq; Latinis*
Addidit, & stimulos acres sub pectore vertit:
Itali scilicet quibus Mars animos addidit. *Immisitq; fugam Teucris, atrumq; timorem.*
*Vndiq; * conueniunt: quoniam data copia pugnæ,*
Bellatorq; animo deus incidit.
Pandarus vt fuso germanum corpore cernit,
Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
Portam vi multa conuerso cardine torquet,
Obnixus latis humeris, multósque suorum
Sine spe inuadendi. *Mœnibus exclusos * duro in certamine linquit:*
Ast alios secum includit recipitq; ruentes,
Demens: qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, vltróque incluserit vrbi,
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuò noua lux oculis effulsit, & arma
Horrendum sonuere: tremunt in vertice cristæ
Sanguineæ, clypeoq; micantia fulgura mittit.
Agnoscunt faciem inuisam, atque immania mẽbra
Turbati subitò Æneadæ: tum Pandarus ingens
Tibi data per dotem. *Emicat, & mortis fraternæ feruidus ira*
*Effatur: Non hæc * dotalis regia Amatæ,*
Confidentia Virtutis. *Nec muris cohibet patrijs media Ardea Turnum.*
Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.
*Olli * subridens sedato pectore Turnus:*

Inci-

Incipe, siqua animo virtus, & consere dextram
Hic etiam inuentum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat. ille rudem nodis, & cortice crudo
Intorquet summis adnixus viribus hastam.
* Excepêre auræ vulnus: Saturnia Iuno
Detorsit veniens: portæq; infigitur hasta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
Effugies: neque enim is teli, nec vulneris author.
Sic ait, & sublatum altè consurgit in ensem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Diuidit, impubesq; immani vulnere malas.
Fit sonus ingenti concussa est pondere tellus.
Collapsos artus, atq; arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis
Huc caput atq; illuc humero ex vtroq; pependit.
Diffugiunt versi trepida formidine Troës:
* Et si continuò victorem ea cura subisset
Rumpere claustra manu, sociosq; immittere portis,
Vltimus ille dies bello gentiq; fuisset:
Sed furor ardentem cædisq; insana cupido
Egit in aduersos.
Principio Phalarim, & succiso poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In tergum (Iuno vires animumq; ministrat)
Addit Halyn comitem, & confixa Phegea parma,
Ignaros deinde in muris, Martemq; cientes,
Alcandrumq;, Haliumq;, Noemonaq; Prytanimq;.
Lyncea tendentem contrà, sociosq; vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat, huic vno deiectum comminus ictu
Cum galea longè iacuit caput. inde ferarum
Vastatorem Amycum quo non * felicior alter
Vngere tela manu ferrumq; armare veneno:
Et Clytium Æoliden, & amicum Cretea Musis,
Cretea Musarum comitem, cui carmina semper

Homerus in Ili. 35. 227.

Homerus in Ili. 48.

Homerus in Ili. 180.

Homerus in Ili. 86.

Id est, peritior.

Et Citharæ cordi,* numerosq; intendere neru.
Semper equos atq; arma virûm, pugnasq; caneba.
Tandem ductores, audita cæde suorum,
Conueniunt Teucri. Mnestheus, acerq; Serestus,
Palantesq; vident socios, hostemq; receptum.
*Et Mnestheus, Quo deinde fugam, quò tenditis? inquit.
Quos alios muros, quæ iam vltra mœnia habetis?
*Vnus homo, & vestris ô ciues vndique septus
Aggeribus, tantas strages impunè per vrbem
Ediderit? iuuenum primos tot miserit Orco?
Non infelicis patriæ veterumq; deorum,
Et magni Æneæ segnes misereiq; pudetq;?
*Talibus accensi firmantur, & agmine denso
Consistunt. Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluuium petere ac partem, quæ cingitur amni.
Acriùs hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum,* ceu sæuum turba leonem
Cum telis premit infensis: at territus ille
Asper, acerba tuens retrò redit: & neq; terga
Ira dare aut virtus patitur, nec tendere contrà,
Ille quidem hoc cupiens, potis est per tela virosq;
Haud aliter retrò dubius vestigia Turnus
Improperata refert, & mens exæstuat ira.
*Quinetiam bis tum medios inuaserat hostes:
Bis conuersa fuga per muros agmina vertit:
Sed manus e castris properè coit omnis in vnum:
Nec contra vires audet Saturnia Iuno
Sufficere, aeriam cœlo nam Iuppiter Irim
Demisit, germanæ haud mollia iussa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
*Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantum,
Nec dextra valet: * iniectis sic vndique telis,
Obruitur: * strepit assiduo caua tempora circum
Tinnitu galea, & saxis solida æra fatiscunt:

Discusse

Marginal notes:
Rythmos facere intétione neruorum.
Homerus in Ili. 86.
Homerus in Ili. 150.
Homerus in Ili. 65.
Homerus in Ili. 123.
Homerus in Ili. 124.
Homerus in Ili. 175.
Homerus in Ili. 124.
Homerus in Ili. 3. 175.
Homerus in Ili. 124.

Diffusæq; iubæ capiti nec sufficit vmbo
Ictibus, ingeminant hastis & Troes, & ipse
Fulmineus Mnestheus: tum toto corpore sudor
Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit: fessos quatit æger anhelitus artus. Sordidum.
Tum demum præceps saltu sese omnibus armis
In fluuium dedit: ille suo cum gurgite flauo
Accepit venientem, ac mollibus extulit vndis:
Et letum ad socios abluta cæde remisit.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS
LIBER X.

ARGVMENTVM.

Iuppiter conuocato deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur. Ibi Venus de Troianorum periculo insatiabilique Iunonis odio conqueritur: aliquamque tandem tot calamitatum requiem petit. Iuno contrà malorũ omnium causam in Troianos, veluti primos belli authores, atque adeò in Venerem ipsam reijcit. Frustra itaque tentata reconciliatione Iuppiter vbi nullum videt esse contentionum finem, ne aut vxorem aut filiam læderet, se neutrarum partium studia sequuturum pronuntiat: sed pro sua se æquitate omnia fatis esse permissurum. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt: non minore animo obsessi se ad defensionẽ parant. Dum hæc in Latio geruntur, Æneas rebus in Etruria ex animi sententia confectis, multorumque sibi populorum auxilijs adiunctis, triginta nauium classe ad suos reuehitur. Ibi nymphas paulò antè in eam formam ex nauibus suis transformatas, obuias habet: ex his & de classis amissione, & de suorum periculo certior redditur. Inde in hostium vsq; conspectum prouectus, copias suas exponit. Rutuli oppugnatione desistunt, occurrentesque ad littus, terra hostem prohibere conantur. Magno vtrinque detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magna priùs edita hostium strage, tandẽ a Turno occiditur. Cuius rei dolore

lore percitus Æneas magnos Rutulorum aceruos amico inferias mittit. Ascanius quoque eruptione facta, suas cum patre copias coniungit. Quibus rebus permota Juno, & pro Turno solicita, impetrata a Joue venia, præsenti eum periculo eripit, obiecta illi falsa Æneæ imagine: quam dum in nauim quandam fugientem insequitur, vinculis a Junone ruptis, vi tempestatis ad littora Ardeę proxima deuehitur. Interim Mezentius, Jouis monitu pugnæ succedens, magnum tam Troianorũ quàm Etruscorũ numerum prosternit: donec ab Ænea hastę ictu vulneratus & a Lauso filio protectus, ægrè se ad obligandum vulnus ex acie recipit. Ibi Lausus quoque dum patrem vlcisci conatur, ab Ænea interficitur: eius rei nuntio accepto, Mezentius conscenso equo in prœlium redit: vbi dum filij mortem vindicare parat, eadem qua filius, dextra concidit.

Aliud Argumentum.

Placat & vxorem dictis, & iurgia nata
Juppiter. Auxilijs instructus Troius heros
Aduenit: occurrunt Rutuli, atq; in littore pugnant.
Occidit, Turno Pallas, victorq; superbus
Æneæ eripitur. Mezentius interit acer.

PAnditur interea domus omnipotentis Olympi: a Homerus in Ili. 38. 82.
Conciliumq; vocat diuûm pater, atque hominum rex Homerus in Ili. 82.
Sideream in sedem: terras vnde arduus omnes, Cui, Ennianum sermonem Seruius ait esse.
Castraq; Dardanidûm aspectat, populosq; Latinos.
b Considunt tectis bipatentibus: incipit ipse,
Cælicolæ magni, quia nam sententia vobis*

Versa retro? tantumq́ animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:
Quæ contra vetitum discordia? quis metus aut hos
Aut hos arma sequi, ferrumq́ lacessere suasit?
Adueniet iustum pugnæ (ne accersite) tempus:
Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atque Alpes immittet apertas.

Bellum per fœciales indicere.

Tum certare odijs, tum res rapuisse licebit:*
Nunc sinite, & placidum læti componite fœdus.
Iuppiter hæc paucis: at non Venus aurea contrà
Pauca refert:

Seruius.

Homerus in Ili. 25.

O pater, ô hominum, diuûmque æterna potestas,
(Namque aliud quid sit, quod iam implorare que-
(amus?)
Cernis vt insultent Rutuli, Turnusq́ feratur
Per medios insignis equis? tumidusq́ secundo
Marte ruat? non clausa tegunt iã mœnia Teucros:

Antiquè pro murorum.

Quin intra portas, atque ipsis prælia miscent
Aggeribus murorum, & inundant sanguine fossæ.*
Æneas ignarus abest, nunquámne leuari
Obsidione sines? muris iterum imminet hostis
Nascentis Troiæ, nec non exercitus alter:

Homerus in Ili. 5 3.

Atque iterum in Teucros Ætolis surgit ab Arpis
Tydides: equidem (credo) mea vulnera restant:*
Et tua progenies mortalia demoror arma.

Per superos Apollinem intelligit, per manes Creusam. Aeneæ vxorem, & Anchisen patrem.

Si sine pace tua, atque inuito numine Troes
Italiam petiere: luant peccata, neque illos
Iuueris auxilio: sin tot responsa sequuti
Quæ superi,* manesq́ dabant: cur nunc tua quis-*
quam
Flectere iussa potest? aut cur noua condere fata?
Quid repetam exustas Erycino in littore classes?
Quid tempestatum regem, ventósq́ furentes
Æolia excitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat

Sors rerum mouet: & superis immissa repentè
Alecto, medias Italûm bacchata per urbes.
Nil super imperio moueor: sperauimus ista
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mauis.
Si nulla est regio, Teucris quam det tua coniux
Dura, per euersæ genitor fumantia Troiæ
Excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem:
Æneas sanè ignotis iactetur in vndis,
Et quamcunque viam dederit fortuna sequatur:
*Hunc tegere, & diræ valeam subducere pugnæ. Homerus in Ili. 180.
Est Amathus, & celsa mihi Paphos, atque Cythera,
Idaliæq; domus positis inglorius armis
Exigat hic æuum: magna ditione iubeto
Carthago premat Ausoniam: nihil vrbibus inde
Obstabit Tyrijs. quid pestem euadere belli
Iuuit, & Argolicos medium fugisse per ignes?
Totq; maris, vastæq; exhausta pericula terræ,
Dum Latiū Teucri, recidiuaq; Pergama quærunt?
Non satius cineres patriæ insedisse supremos,
Atq; solum, quo Troia fuit? Xanthum, & Simoēnta
Redde oro miseris: iterumq; reuoluere casus
Da pater Iliacos Teucris. *Tum regia Iuno
Acta furore graui: Quid me alta silentia cogis Homerus in Ili. 38.
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Ænean hominum quisquam diuûmq; subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam petijt fatis authoribus: esto,
Cassandræ impulsus furijs: num linquere castra
Hortati sumus aut vitam committere* ventis? Incertis & inanibus.
Num puero summam belli, num credere muros?
Tyrrhenámue fidem, aut gentes agitare quietas?
Quis deus in * fraudem, quæ dura potentia nostra Id est, periculum.
Egit? vbi hîc Iuno, demissáue nubibus Iris?
Indignum est Italos Troiam circundare flammis

Nascen-

Nascentem, & patria Turnum consistere terra,
Cui Pilumnus auus, cui * diua Venilia mater.
Quid, face Troianos atra vim ferre Latinis?
Arua aliena iugo premere, atq; auertere prædas?
Quid, soceros legere & gremijs abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Æneam manibus subducere Graium,
Proq; viro nebulam, & ventos obtendere inanes:
Et potes in totidem classem conuertere Nymphas.
Nos aliquid Rutulos contrà iuuisse nefandum est.
Æneas ignarus abest : ignarus & absit.
Est Paphos Idaliumq; tibi, sunt alta Cythera:
Quid grauidā bellis vrbem, & corda aspera tentas?
Nósne tibi * fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? nos, an miseros qui Troas Achiuis
Obiecit? quæ causa, fuit consurgere in arma
Europamq; Asiamq;, & fœdera soluere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter?
Aut ego tela dedi, fouiue cupidine bella?
Tunc decuit metuisse tuis: nunc sera querelis
Haud iustis assurgis, & irrita iurgia iactas.
Talibus orabat Iuno: cunctiq; fremebant
Cælicolæ, assensu vario, ceu flamina prima
Cùm deprensa fremunt syluis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas
Infit : eo dicente, deûm domus alta silescit
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther:
Tum Zephyri posuere, premit placida æquora pontus:
Accipite ergo animis, atq; hæc mea figite dicta:
Quandoquidem Ausonios coniungi fœdere Teucris
Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem:
Quæ cuiq; est fortuna hodie, quā quisq; * secat spem,
Tros Rutulusue fuat, nullo discrimine habebo:
Seu fatis Italûm castra obsidione tenentur,

Pungit Venerem, Æneę matrem non enim dea Venilia sed nympha.

Molles quæ etiam sine inimicis perire possent.

Homerus in Ili. 263.

Pro tenet. vnde sectæ philosophorum, propria quędam instituta retinentium.

Siue

Siue errore malo Troiæ, monitisq́; sinistris.
Nec Rutulos soluo: sua cuique exorsa laborem,
Fortunamq́; ferent: rex Iuppiter omnibus idem.
Fata viam inuenient. Stygij per flumina fratris,
Per pice torrentes, atráq; voragine ripas,
** Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.* Homerus in Il. 11.
Hîc finis fandi. solio tum Iuppiter aureo
*Surgit: * cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.* Homerus in Ili, 12.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis. Homerus in Ili, 120.
Ast legio Æneadûm vallis obsessa tenetur:
Nec spes vlla fugæ miseri stant turribus altis
Nequicquam, & rara muros cinxêre corona.
Asius Imbracides, Hicetaoniusq́; Thymœtes,
Assaraciq́; duo, & senior cum Castore Tybris,
Prima acies, hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus & Hæmon Lycia comitantur ab alta.* Nobili.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,
*Haud partem exiguam montis, * Lyrnesius Acmon,* Phryx: nam Lyrnesos ciuitas est phrygiæ.
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
Hi iaculis, illi certant defendere saxis:
Moliriq́; ignem, neruóq; aptare sagittas.
Ipse inter medios, Veneris iustissima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honestum:
(Qualis gemma micat, fuluum quæ diuidit aurum,
Aut collo decus, aut capiti vel quale per artem
Inclusum buxo, aut Oricia terebintho* Oricos ciuitas est Epiri, iuxta quam nascitur terebinthus.
Lucet ebur) fusos ceruix cui lactea crines
Accipit, & molli subnectit circulus auro,
Te quoque magnanimæ viderunt Ismare gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mæonia generose domo: vbi pinguia culta
Exercentq́; viri, Pactolúsque irrigat auro.
Affuit & Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
Aggere murorum sublimem gloria tollit:

Et

Et Capys, hinc nomen Campanæ ducitur vrbi.
Ille inter sese duri certamina belli
Contulerant: media Æneas freta nocte secabat.
Namque vt ab Euandro castris ingressus Etruscis
Regem adit, & regi memorat nomenq; genúsq;:
Quidue petat, quidue ipse ferat: Mezentius arma
Quæ sibi conciliet, violentáque pectora Turni
Edocet: humanis quæ sit fiducia rebus
Admonet: immiscetq; preces: haud fit mora, Tarcho
Iungit opes, fœdusq; ferit: tum libera fatis*
Classem conscendit iussis gens Lydia diuûm
Externo commissa duci. Æneia puppis
Prima tenet, rostro Phrygios subiuncta leones:
Imminet Ida super profugis gratissima Teucris.
Hic magnus sedet Æneas secumq; volutat
Euentus belli varios: Pallásque sinistro
Affixus lateri, iam quærit sidera, opacæ

Permittẽtibus fatis: quia pugnare non poterant, ob illud, Externos optare duces, lib. 8.

Noctis iter, iam quæ passus terráque mariq;.
Pandite nunc Helicona deæ, cantúsq; mouete,
Quæ manus interea Tuscis comitetur ab oris
Æneam, armetq; rates, pelagóque vehatur.
Massicus ærata princeps secat æquora Tigri:
Sub quo mille manus iuuenum, qui mœnia Clusi,
Quiq; vrbem liquêre Cosas: queis tela sagittæ,
**Corytiq; leues humeris, & lethifer arcus.*

Pharetra.

Vna toruus Abas, huic totum insignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli iuuenes: ast Ilua trecentos
Insula inexhaustis Chalybum generosa metallis.
Tertius, ille hominum, diuûmq; interpres Asylas,

Homerus in Ili. 18.

Cui pecudum fibræ, cæli cui sidera parent,
Et linguæ volucrum, & præsagi fulminis ignes.
Mille rapit densos acie, atque horrentibus hastis.*

Raptim ducit.

Hos parere iubent Alpheæ ab origine Pisæ,

Vrbs

Vrbs Etrusca solo sequitur pulcherrimus Astur,
Astur equo fidens, & versicoloribus armis.*
Tercentum adijciunt (mens omnibus vna sequendi)
Qui Cærete domo, qui sunt Minionis in aruis:
*Et Pyrgi veteres, *intempestæq́; Grauiscæ.*
Non ego te Ligurum ductor fortissime bello,
Transierim Cycne: & paucis comitate Cupauo:
Cuius olorinæ surgunt de vertice pennæ:
Crimen amor vestrum, formæq́; insigne paternæ,
Namque ferunt luctu Cycnum Phaethontis amati,
Populeas inter frondes, vmbramq́; sororum:
Dum canit, & mœstum musa solatur amorem,
Canentem molli pluma duxisse senectam,
Linquentem terras, & sidera voce sequentem.
Filius æquales comitatus classe cateruas,
Ingentem remis Centaurum promouet: ille
Instat aquæ saxúmque vndis immane minatur,
Arduus, & longa sulcat maria alta carina.
Ille etiam patrijs agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicę Mantûs, & Thusci filius amnis:
Qui muros, Matrisq́; dedit tibi Mantua nomen,
Mantua diues auis. sed non genus omnibus vnum:
Gens illi triplex, populi sub gente * quaterni:*
Ipsa caput populis, Thusco de sanguine vires.
Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca,
Mincius infesta ducebat in æquora pinu.
It grauis Auletes, centenaq́; arbore fluctum
Verberat assurgens, spumant vada marmore verso.*
Hinc vehit immanis Triton, & cærula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem præfert, in Pristin desinit aluus,
Spumea semifero sub pectore murmurat vnda,
Tot lecti proceres ter denis nauibus ibant
Subsidio Troiæ, & campos salis ære secabant.

Eques optimus.

Pestiferæ, quasi sine temperie: Grauiscæ enim dictæ, quòd graue aërem sustinerent.

Quia Mantua vrbs Tusciæ, tres habuit tribus quæ in quaternas curias diuidebantur.

Mari.

Iamq́;

Iamq́ dies cœlo concesserat, almaq́ curru
Noctiuago Phœbe medium pulsabat Olympum:
Æneas (neq́ enim membris dat cura quietem)
*Ipse sedens clauumq́ * regit, velisq́ ministrat.*
Atq́ illi medio in spatio chorus ecce suarum
Occurrit comitum, nymphæ: quas alma Cybele
Numen habere maris, nymphasq́ e nauibus esse
Iusserat. innabant pariter, fluctusq́ secabant,
Quot prius æratæ steterant ad littora proræ.
Agnoscunt longè regem lustrantq́ choreis:
Quarum quæ fandi doctissima Cymodocea,
Ponè sequens, dextra puppim tenet: ipsaq́ dorso
Eminet, ac læua tacitus subremigat vndis.
Tum sic ignarum alloquitur: Vigilásne deûm gens
Ænea? vigila: & velis immitte rudentes.
Nos sumus Idææ sacro de vertice pinus,
*Nunc pelagi nymphæ, classis tua. * perfidus vt nos*
Præcipites ferro Rutulus flammaq́ premebat,
Rupimus inuitæ tua vincula, teq́ per æquor
Quærimus, hanc genitrix faciem miserata refecit,
Et dedit esse deas, æuumq́ agitare sub vndis.
At puer Ascanius muro fossisq́ tenetur
Tela inter media, atq́ horrentes Marte Latinos.
Iam loca iussa tenet forti permistus Etrusco
Arcas eques. medias illis opponere turmas,
Ne castris iungant, certa est sententia Turno.
Surge age, & aurora socios veniente vocari
Primus in arma iube: & clypeum cape, quē dedit ipse
Inuictum ignipotens, atq́ oras ambijt auro.
Crastina lux (mea si non irrita dicta putaris)
Ingentes Rutulæ spectabit cædis aceruos.
Dixerat, & dextra discedens impulit altam,
*Haud ignara * modi, puppim, fugit illa per vndas*
Ocyor & iaculo, & ventos æquante sagitta.
Inde aliæ celerant cursus, stupet inscius ipse

Tros

Et lib. 5. dedit ei gubernandi peritiam.

Qui post fœdus bellum commouit. vnde illud Latini regis ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas

Moderationis, quippe quæ fuerat nauis.

Tros Anchisiades: animos tamen omine tollit.
**Tum breuiter supera aspectans conuexa precatur:*
Alma parens Idæa deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræq; vrbes, bijugiq; ad fræna leones:
*Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite * propinques*
Augurium, Phrygibusq; adsis pede diua secundo.
Tantum effatus: & interea reuoluta ruebat
Matura iam luce dies, noctémque fugarat.
Principio socijs edicit, signa sequantur:
Atque animos aptent armis, pugnæq; parent se.
Jamq; in conspectu Teucros habet & sua castra,
Stans celsa in puppi: clypeum tumdeinde sinistra
*Extulit ardentem *clamorem ad sidera tollunt*
Dardanidæ e muris: spes addita suscitat iras.
Tela manu iaciunt: quales sub nubibus atris
**Strymoniæ dant signa grues, atq; æthera tranant*
Cum sonitu, fugiuntq; Notos clamore secundo.
At Rutulo regi ducibusq; ea mira videri
Ausonijs donec versas ad littora puppes
Respiciunt, totúmq; allabi classibus æquor.
Ardet apex capiti, cristisq; a vertice flamma
Funditur, & vastos vmbo vomit aureus ignes:
Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Syrius ardor:*
Ille sitim morbosq; ferens mortalibus ægris
Nascitur, & læuo contristat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
Littora præripere, & venientes pellere terra.
Vltro animos tollit dictis, atque increpat vltro,
** Quod votis optastis, adest perfringere dextra*
In manibus Mars ipse, viri. nunc coniugis esto
Quisque suæ tectiq; memor. nunc magna referto*
Facta, patrum laudes. vltro occurramus ad vndam,
Dum trepidi, egressiq; labant vestigia prima,
Audentes fortuna iuuat.

Homerus in Ili. 168.

Familiare facias: vt, Et propiùs res aspice nostras.

Homerus in Ili. 26. 56.

Homerus in Ili. 29.

Homerus in Ili. 48.

Homerus in Ili. 239.

Homerus in Ili. 171.

Homerus in Ili. 83. 171.

Cogitat quidem, nō tamen facit, ne diuiso exercitu, vtrobique vincantur.

Hæc ait: & secum versa quos ducere contra,*
Vel quibus obsessos possit concredere muros.
Interea Æneas socios de puppibus altis
Pontibus exponit. multi seruare recursus
Languentis pelagi, & breuibus se credere saltu:
Per remos alij. speculatus littora Tarchon,
Quà vada nō sperat, nec fracta remurmurat vnda,
Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu,
Aduertit subitò proras, sociósq; precatur:
Nunc ô lecta manus validis incumbite remis:
Tollite, ferte rates: inimicam findite rostris
Hanc terram, sulcumq; sibi premat ipsa carina.
Frangere nec tali puppes statione recuso,
Arrepta tellure semel. Quæ talia postquam
Effatus Tarchon, socij consurgere tonsis,
Spumantesq; rates aruis inferre Latinis:
Donec rostra tenent siccum, & sedêre carinæ
Omnes innocuæ: sed non puppis tua Tarchon.
Namque inflicta vadis, dorso dum pendet iniquo,*
Anceps, sustentata diu, fluctusq; fatigat,
Soluitur, atque viros medijs exponit in vndis:
Fragmina remorum quos & fluitantia transtra
Impediunt, retrahitq; pedes simul vnda relabens.
Nec Turnum segnis retinet mora. sed rapit acer*
Totam aciem in Teucros, & contrà in littore sistit.
Signa canunt: primus turmas inuasit agrestes
Æneas. omen pugnæ: strauitq; Latinos,*
Occiso Therone: virûm qui maximus vltro
Æneam petit; huic gladio, perq; ærea scuta,
Per tunicam squalentem auro latus haurit apertū.
Inde Lycam ferit, exectum iam matre perempta,
Et tibi Phœbe sacrum: casus euadere ferri
Cui licuit paruo. nec longè Cissea durum,
Immanemq; Gyam, sternentes agmina claua,
Deiecit letho, nihil illos Herculis arma,*

Arenæ durioris cumulo

Homerus in Ili. 130.

Quia vt nūc sic vbique vincet Aeneas.

Homerus in Il. 48. 64.

Nil

Nil validæ iuuere manus, genitórque Melampus,
Alcidæ comes, vsque graues dum terra labores
Præbuit. ecce Pharo, voces dum iactat inertes,
Intorquens iaculum clamanti sistit in ore.
Tu quoque flauentem prima lanugine malas
Dum sequeris Clytium infelix noua gaudia, Cydon,
Dardania stratus dextra, securus amorum,*
Qui iuuenum tibi semper erant, miserande iaceres:
Ni fratrum stipata cohors foret obuia Phorci
Progenies. septem numero, septenáque tela
Coniiciunt: partim galea, clypeoq; resultant
Irrita, deflexit partim stringentia corpus*
Alma Venus. fidum Æneas affatur Achatem:
Suggere tela mihi (non vllum dextera frustra
Torserit in Rutulos) steterāt quæ in corpore Graiū*
Iliacis campis. tum magnam corripit hastam,
Et iacit: illa volans clypei transuerberat æra
Mæonis, & thoraca simul cum pectore rumpit.
Huic frater subit Alcanor. fratrémq; ruentem
Sustentat dextra. traiecto missa lacerto*
Protinus hasta fugit, seruatq; cruenta tenorem:
Dexteraq; ex humero neruis moribunda pependit.
Tum Numitor, iaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petijt: sed non & figere contra
Est licitum, magniq; femur perstrinxit Achatæ.
Hic Curibus, fidens primæuo corpore, Lausus*
Aduenit, & rigida Dryopen ferit eminus hasta,
Sub mentum grauiter pressa: pariterq; loquentis
Vocem, animamq; rapit, traiecto gutture. at ille
Frōte ferit terram, & crassum vomit ore cruorem.
Tres quoque Threicios, Boreæ de gente suprema,
Et tres quos Idas pater, & patria Ismara mittit,*
Per varios sternit casus. occurrit Halesus,
Auruncæq; manus: subit & Neptunia proles,
Insignis Messapus equis. expellere tendunt*

Cydones Cretenses erant: porro de Cretensibus legitur, intemperantes in amore puerorum fuisse.

Homerus in Ili. 51.

Homerus in Ili. 141.

Retroacto.

Homerus in Ili. 87.

Mezentij filius.

Thraciæ vrbs.

Homerus in Ili. 135.

Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipso
Ausoniæ: magno discordes æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis & viribus æquis:
Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit:
Anceps pugna diu: stant obnixa omnia contra:
Haud aliter Troianæ acies, aciésq; Latinæ
Homerus in Ili.45. * Concurrunt: hæret pede pes, densúsq; viro vir.
At parte ex alia, qua saxa rotantia latè
Intulerat torrens, arbustáque diruta ripis,
Arcadas insuetos acies, inferre pedestres
Pro Latinis. Vt vidit Pallas * Latio dare terga sequaci,
Aspera queis natura loci dimittere quando
Suasit equos: vnum quod rebus restat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris,
Quò fugitis socij? per vos, & fortia facta,
Per ducis Euandri nomen, deuictáq; bella,
Spemq; meam, patriæ quæ nunc subit æmula laudi,
Homerus in Ili.158. Fidite ne pedibus: ferro rumpenda per hostes
Est via, qua globus ille virûm densissimus vrget:
Hac vos & Pallanta ducem patria alta reposcit:
Numina nulla premunt: mortali vrgemur ab hoste
Mortales: totidem nobis animæq; manusq;.
Ecce maris magno claudit nos obice pontus:
Deest iam terra fugæ: pelago Troiámne petemus?
Hæc ait, & medius densos prorumpit in hostes,
Obuius huic primùm fatis adductus iniquis
Vt eos hortaretur exemplo. Fit Lagus: hunc magno vellit dum pondere saxum,
Intorto figit telo, discrimina costis
Per medium quà spina dedit, hastámq; receptat
Ossibus hærentem: quem non super occupat Hisbon,
Ille quidem hoc sperans: nam Pallas antè ruentem,
Dum furit incautum, crudeli morte sodalis
Pulmo tumidus est naturaliter. Excipit, atque ensem * tumido in pulmone recondit.
Hinc Helenum petit, & Rhœti de gente vetusta
Anchemolum, thalamos ausum incestare nouercæ:

Vos

Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in aruis:
Daucia, Laride, Tymberq́; simillima proles,
Indiscreta suis gratusq́; parentibus error.
At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas:
Nam tibi Tymbre caput Euandrius abstulit ensis:
Te decisa suum Laride dextera quaerit:
**Semianimésq́; micant digiti ferrumq́; retractant.* Homerus in Ili.49.
Arcadas accensos monitu, & praeclara tuentes
Facta viri mistus dolor & pudor armat in hostes.
**Tum Pallas bijugis fugientem Rhoetea praeter* Homerus in Ili 48.
Traijcit: hoc spatium, tantúmq́; morae fuit Ilo.*
Ilo namque procul validam direxerat hastam: Ad mortem.
Quam medius Rhoeteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens fratremq́; Tyren: curruq́; volutus
Cedit semianimis Rutulorum calcibus arua.
Ac velut optato ventis aestate coortis Homerus in Ili.117.
Dispersa immittit syluis incendia pastor:
Correptis subitò medijs extenditur vnà
Horrida per latos acies Vulcania campos:* Vis ignea.
Ille sedens victor flammas despectat ouantes:
Non aliter socium virtus coit omnis in vnum,
Teq́; iuuat Palla sed bellis acer Halesus* Post scutum se clausit.
Tendit in aduersos, seq́; in sua colligit arma.
Hic mactat Ladona Pheretáq́;, Demodocumq́;,
Strymonio dextram fulgenti diripit ense, Homerus in Ili.28.
Elatam in iugulum: saxo ferit ora Thoantis,
Ossáq́; dispergit cerebro permista cruento. Vicinum inuocat numē
**Fata canens syluis genitor celarat Halesum:* nam circa ripas eius
Vt senior letho canentia lumina soluit, pugnabant.
Iniecere manum Parcae, telisq́; sacrarunt
Euandri: quem sic Pallas petit antè precatus:
Da nunc Tybri pater ferro, quod missile libro,* Id est, spoliat: sic Plaut.
Fortunam, atque viam duri per pectus Halesi: Hominem detexam
Haec arma, exuuiasq́; viri tua quercus habebit. pallio.
Audijt illa deus dum texit Imaona Halesus,*

Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lausus,
Pars ingens belli sinit agmina, primus Abantem
Homerus in Ili.7. Oppositum interimit,* pugnæ nodumq; moramq;.
Sternitur Arcadiæ proles sternuntur Etrusci:
Et vos ô Graijs imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibusq; & viribus æquis
Extremi addensent acies: nec turba moueri
Tela manúsq; sinit, hinc Pallas instat & vrget.
Hinc contrà Lausus: nec multum discrepat ætas:
Egregij forma, sed queis fortuna negarat
In patriam reditus, ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
Pallantem enim Turnus, Lausum occidit Æneas. Mox illos sua fata manent* maiore sub hoste.
Interea soror alma monet succurrere Lauso
Turnum qui volucri curru medium secat agmen.
Vt vidit socios, Tempus desistere pugnæ:
Solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
Homerus in Ili.242. Debetur: cuperem ipse parens spectator adesset.
Hæc ait: & socij cesserunt æquore iusso.
At Rutulûm abscessu iuuenis, tum iussa superba
Miratus stupet in Turno corpusq; per ingens
Lumina voluit obitq; truci procul omnia visu.
Talibus & dictis it contra dicta tyranni,
Homerus in Ili.134. *Aut spolijs ego iam raptis laudabor opimis,
Aut letho insigni: sorti pater æquus vtrique est.
Tolle minas: fatus medium procedit in æquor.
Homerus in Ili.77. Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
Desiluit Turnus bijugis pedes apparat ire
Comminus. vtq; leo specula cùm vidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Aduolat: haud alia est Turni venientis imago.
Vt posset hasta feriri. Hunc vbi* contiguum missæ fore credidit hastæ,
Ire prior Pallas, siqua fors adiuuet ausum
Viribus imparibus: magnumq; ita ad æthera fatur:

Per

Per patris hospitium, & mensas quas aduena adisti,
Te precor Alcide, cœptis ingentibus adsis:
Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
Victorémq; ferant morientia lumina Turni.
Audijt Alcides iuuenem: magnúmq; sub imo
Corde premit gemitũ, lachrymásq; effundit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis,
**Stat sua cuique dies: breue & irreparabile tempus* Homerus in
Omnibus est vitæ: sed famam extendere factis, Ili. 72.
Hoc virtutis opus. Troiæ sub mœnibus altis
Tot nati cecidere deũm: quin occidit vnà
Sarpedon, mea progenies: etiam sua Turnum Homerus in
Fata vocant, metásq; dati peruenit ad æui. Ili. 147.
**Sic ait, atque oculos Rutulorum reijcit aruis.* Homerus in
At Pallas magnis emittit viribus hastam: Ili. 30.
Vagináq; caua fulgentem diripit ensem.
Illa volans, humeris surgunt quà tegmina summa,
Incidit, atque viam clypei molita per oras,* Quasi cum
Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni. difficultate.
Hîc Turnus ferro præfixum robur acuto Homerus in
In Pallanta, diu librans, iacit: atque ita fatur: Ili. 40.
Aspice num mage sit nostrum penetrabile telum.
**Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,* Homerus in
Cùm pellis toties obeat circundata tauri, Ili. 57.
Vibranti cuspis medium transuerberat ictu,
Loricæq; moras, & pectus perforat ingens.* Non pectus,
Ille rapit calidum frustra de vulnere telum: sed cuspis.
Vna eadémq; via sanguisq; animusq; sequuntur. non enim
Corruit in vulnus: sonitum super arma dedere: ingens pue-
Et terram hostilem moriens petit ore cruento. ri pectus.
Quem Turnus super assistens,
Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte
Euandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
Quisquis honos tumuli, quicquid solamen humandi
est,

Constabunt.

Largior: haud illi stabunt Æneïa paruo*
Hospitia, & læuo pressit pede, talia fatus,
Exanimum rapiens immania pondera baltei,

Danai filiarum, quæ suos viros occiderunt omnes vna nocte.

*Impressumq́; * nefas: vna sub nocte iugali*
Cæsa manus iuuenum fœdè, thalamiq́; cruenti:
Quæ bonus Eurytion multo cælauerat auro.
Quo nunc Turnus ouat spolio, gaudetq́; potitus.
Nescia mens hominum fati, sortisq́; futuræ,
Et seruare modum rebus sublata secundis.

Homerus in Ili. 271.

Turno tempus erit, magno cùm optauerit emptum
Intactum Pallanta, & cùm spolia ista diemq́;
Oderit. At socij multo gemitu lacrymisq́;
Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.

Homerus in Ili. 275.

O dolor, atque decus magnum rediture parenti:*
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert,
Cùm tamen ingentes Rutulorum linquis aceruos,
Nec iam fama mali tanti, sed certior author
Aduolat Æneæ: tenui discrimine lethi

In fugam.

Esse suos, tempus versis succurrere Teucris.*
Proxima quæque metit gladio, latumq́; per agmen
Ardens limitem agit ferro, te Turne superbum
Cæde noua quærens. Pallas, Euander, in ipsis

Homerus in Ili. 226.

Omnia sunt oculis: mensæ quas aduena primas
Tunc adijt, dextræq́; datæ. Sulmone creatos*
Quattuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens,

Homerus in Ili. 229.

Viuentes rapit, inferias quos immolet vmbris,
Captiuoq́; rogi perfundat sanguine flammas.

Homerus in Ili. 227.

Inde Mago procul infensam cùm tenderet hastam,
Ille astu subit, ac tremebunda superuolat hasta:

Homerus in Ili. 64. 116.

Et genua amplectens effatur talia supplex:*
Per patrios manes, & spes surgentis Iuli,

Alte infossa, fossæ cōmissa.

Te precor, hanc animam serues natóque patriq́;.
Est domus alta: iacent penitus defossa talenta*
Cælati argenti: sunt auri pondera facti
Infectiq́; mihi. non hic victoria Teucrûm

Ver-

Vertitur hic anima, non dabit discrimina tanta. Homerus in Ili. 116.230.
Dixerat: Æneas contra cui talia reddit:
Argenti atq; auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis; belli commercia Turnus* Ignoscendi facultatem.
Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus, galeam læua tenet: atq; reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit ensem.
Nec procul Æmonides, Phœbi Triuiæq; sacerdos,
**Infula cui sacra redimibat tempora vitta:* Fasciade albo & cocco.
Totus collucens veste, atque insignibus armis.
Quem congressus agit campo, lapsumq; superstans
Immolat, ingentiq; umbra tegit, arma Serestus
Lecta refert humeris, tibi rex Gradiue tropheum.
** Instaurant acies Vulcani stirpe creatus* Iam fusas.
Cæculus & veniens Marsorum montibus Vmbro.
Dardanides contrà furit. Anxuris ense sinistram,
Et totum clypei ferro deiecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimq; affore verbo
Crediderat, cœloq; animum fortasse ferebat:* Æquabat.
Caniciemq; sibi, & longos promiserat annos.
**Tarquitus exultans contrà fulgentibus armis,* Homerus in Ili. 121.
Syluicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat,
Obuius ardenti sese obtulit: ille reducta
Loricam clypeiq; ingens onus impedit hasta.
**Tum caput orantis nequicquam, & multa parãtis* Homerus in Ili. 117.
Dicere, deturbat terræ: truncumq; repentè
*Prouoluens, *super hæc inimico pectore fatur:*
*Istic nunc metuende iace: *non te optima mater*
Condet humi, patrióue onerabit membra sepulchro: Homerus in Ili. 122.
Alitibus linquêre feris: aut gurgite mersum
Vnda feret, piscesq; impasti vulnera lambent. Homerus in Il. 130.166.
Protinus Antheũ, & Lycã, prima agmina Turni
Persequitur, fortémq; Numã, fuluumq; Camertem,
Magnanimo Volscente satum: ditissimus agri

Qui fuit Ausonidûm, & * tacitis regnauit Amyclis.
Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenasq; manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribúsq; arsisse. Iouis cùm fulmina contrà
Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses:
Sic toto Æneas desæuit in æquore victor,
Vt semel intepuit mucro. * quin ecce Nyphei
Quadrijuges in equos, aduersaq; pectora tendit:
Atque illi * longè gradientem & dira frementem
Vt vidêre metu versi, retroq; ruentes,
Effunduntq; ducem, rapiuntque ad littora currus.
Interea bijugis infert se Lucagus albis
In medios, fraterq; Liger: sed frater habenis
Flectit equos, strictum rotat acer Lucagus ensem.
Haud tulit Æneas tanto feruore furentes:
* Irruit, aduersaq; ingens apparuit hasta.
Cui Liger:
Non * Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis & æui
His dabitur terris. vesano talia latè
Dicta volant Ligeri: sed non & Troius heros
Dicta parat contrà. iaculũ nam torquet in hostem.
Lucagus, vt pronus pendens in verbera telo
Admonuit bijugos, proiecto dum pede læuo
Aptat se pugnæ, subit oras hasta per imas
Fulgentis clypei: tum læuum perforat inguen.
Excussus curru moribundus voluitur aruis,
Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertêre ex hostibus vmbræ.
Ipse rotis saliens iuga deseris. Hæc ita fatus
Arripuit bijugos, frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapsus eodem.
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Troiane sine hanc animã, & miserere precãtis.

Plu-

Quia veniente hoste, cum nemo nunciaret, improuiso captæ sunt.
Homerus in Ili. 64.
Longis gradibus.

Homerus in Ili. 116.
Duos nominat, a quibus est victus Aeneas

Pluribus oranti Æneas: Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne desere frater.
Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.
**Talia per campos edebat funera ductor* Homerus in Ili. 46.
Dardanius, torrentis aquæ vel turbinis atri
More furens. Tandẽ erumpunt, & castra relinquunt
Ascanius puer & nequicquam obsessa iuuentus.
Iunonem interea compellat Iuppiter vltro:
**O germana mihi, atq; eadem gratissima coniux:* Homerus in Ili. 30.
Vt rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Troianas sustentat opes: non viuida bello
Dextra viris, animusq; ferox, patiensq; pericli.
Cui Iuno submissa: Quid ô pulcherrime coniux,
Sollicitas ægram, & tua tristia dicta timentem?* Seuera.
Si mihi quæ quondam fuerat, quamq; esse decebat,
Vis in amore foret: non hoc mihi namque negares
Omnipotens, quin & pugnæ subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumem seruare parenti.
Nunc pereat, Teucrisq; pio det sanguine pœnas.
**Ille tamen nostra deducit origine nomen:* Homerus in Ili. 264.
Pilumnusq; illi quartus pater, & tua larga
**Sæpe manu multisq; onerauit limina donis.* Homerus in Ili, 86.
Cui rex ætherei breuiter sic fatur Olympi:
*Si mora præsentis lethi, tempusq; *caduco* Morituro.
Oratur iuueni, meq; hoc ita ponere sentis,
Tolle fuga Turnum atq; instantibus eripe fatis.
Hactenus indulsisse vacat: sin altior istis
Sub precibus venia vlla latet, totumq; moueri
Mutariue putas bellum, spes pascis inanes.
Cui Iuno illachrymãs: Quid si quod voce grauaris,
Mente dares atq; hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet insontem grauis exitus: aut ego veri
**Vana feror, quòd vt ô potius formidine falsa* Ignara veritatis.
Ludar: & in melius tua, qui potes, orsa reflectas.
Hæc vbi dicta dedit, cœlo se protinus alto

Misit, agens hyemem nimbo succincta per auras:
Iliacamq; aciem, & Laurentia castra petiuit.
Homerus in Ili. 55. **Tum dea nube caua tenuem sine viribus vmbram*
In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum)
Dardanijs ornat telis, clypeumq; iubasq;
Diuini assimulat capitis, dat inania verba.
Dat sine mente sonum gressusq; effingit euntis.
Suscepta. *Morte* obita quales fama est volitare figuras,*
Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus.
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritatq; virum telis, & voce lacessit.
Instat cui Turnus stridentemq; eminus hastam
Conijcit: illa dato vertit vestigia tergo.
Tum verò Ænean auersum vt cedere Turnus
Elatus, arrogantia tumens. *Credidit, atque animo spem * turbidus hausit inanē.*
Quò fugis Ænea? thalamos ne desere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quæsita per vndas.
Talia vociferans sequitur strictumq; coruscat
Mucronem, nec ferre videt sua gaudia ventos.
Abrupti saxi altitudine. *Fortè ratis celsi coniuncta* crepidine saxi*
Expositis stabat scalis, & ponte parato,
Qua rex Clusinis aduectus Osinius oris.
Huc sese trepida Æneæ fugientis imago
Conijcit in latebras, nec Turnus segnior instat,
Exuperatq; moras, & pontes transilit altos
Ne redire posset in prælium. *Vix proram attigerat, * rumpit Saturnia funem,*
Auulsamq; rapit reuoluta per æquora nauem.
Illum autem Æneas absentem in prælia poscit:
Obuia multa virûm demittit corpora morti.
Tunc leuis haud vltra latebras iam quærit imago,
Sed sublime volans nubi se immiscuit atræ:
Cùm Turnum medio interea fert æquore turbo.
Artis, per quam euaserat. *Respicit ignarus* rerum, ingratusq; salutis,*
Et duplices cum voce manus ad sidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum

Dux

Duxisti? & tales voluisti expendere pœnas?
Quò feror? vnde abij? quæ me fuga, quémue reducet?
Laurentésne iterum muros aut castra videbo?
Quid manus illa virûm, qui me meáq; arma secuti?
Quósq; (nefas) omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes video, gemitúmq; cadentûm
Accipio. quid agam? aut quæ iam satis ima dehiscat
Terra mihi? vos ô potius miserescite venti:
In rupes, in saxa (volens vos Turnus adoro)
Ferte ratem, sęuísq; vadis immittite Syrtes:
Quò neq; me Rutuli, neque conscia fama sequatur.
* *Hæc memorãs, animo nunc huc nũc fluctuat illuc:* Homerus in Ili. 85.
An sese mucrone ob tantum dedecus amens
*Induat, & *crudum per costas exigat ensem:* Crudelem.
Fluctibus an iaciat medijs, & littora nando
Curua petat, Teucrûmq; iterum se reddat in arma.
Ter conatus vtramque viam: ter maxima Iuno
*Continuit, iuuenémque *animo miserata repressit.* Pro, animo.
Labitur alta secans, fluctúque æstúq; secundo:
*Et patris antiquam Dauni defertur ad *vrbem.* Ardeam.
At Iouis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucrósq; inuadit ouantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus vni,
Vni odijsq; viro telisq; frequentibus instant.
* *Ille velut rupes, vastum quæ prodit in æquor* Homerus in Ili. 170.
Obuia ventorum furijs, expostáque ponto,
Vim cunctam atque minas perfert cœliq; marisq;
Ipsa immota manens: prolem Dolichaonis Hebrum
Sternit humi: cum quo Latagũ, Palmúmq; fugacem.
Sed Latagum saxo, atque ingenti fragmine montis
Occupat os faciémque aduersam: poplite Palmum
Succiso voluit segnem: sinit armáque Lauso
Donat habere humeris, & vertice figere cristas.
Nec non Euanten Phrygium, Paridisq; Mimanta
Æqualem, comitémque: vna quem nocte Theano

In

In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
Cisseis regina Parin creat: urbe paterna
Occubat ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Homerus in Ili. 189. 121. *Ac velut ille canum morsu de montibus altis
Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos
Defendit, multosq́; palus Laurentia) sylua
Pastus arundinea, postquam inter retia ventum est,
Substitit, infremuitq́; ferox, & inhorruit armos:
Nec cuiquam irasci, propiusue accedere virtus,
Sed iaculis, tutisq́; procul clamoribus instant:
Homerus in Ili. 189. *Haud aliter, iustæ quibus est Mezentius iræ,
Non ulli est animus stricto concurrere ferro:
Missilibus longè, & vasto clamore lacessunt.
Disponit se. Ille autem impauidus partes* cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.
Venerat antiquis Corythi de finibus Acron,
Graius homo, infectos linquens profugus hymenæos:
Homerus in Il. 50. *Hunc ubi miscentem longè media agmina vidit,
Purpureum pennis, & pactæ coniugis ostro:
Homerus in Ili. 20. *Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans
(Suadet enim vesana fames) si fortè fugacem
Cornibus eminentem. Conspexit capream, aut* surgentem in cornua ceruum,
Gaudet hians immane, comasq́; arrexit, & hæret
Visceribus super accumbens: lauit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes,
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum expirans, infractaq́; tela cruentat.
Atque idem fugientem haud est dignatus Oroden
Sternere, nec iacta cæcum dare cuspide vulnus:
Obuius aduersoq́; occurrit, seq́; viro vir
Furto, id est, insidijs. Contulit haud* furto melior, sed fortibus armis.
Tum super abiectum posito pede nixus & hasta,
Homerus in Ili. 46. *Pars belli haud temnenda viri, iacet altus Orodes.
Conclamant socij lætum Pæana secuti.

*Ille

*Ille autem expirans: non me, quicunq; es inulto, Homerus in Ili. 187.
Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Prospectant paria, atque eadem mox arua tenebis.
Ad quem subridens mista Mezentius ira:
*Nūc morere: ast de me diuū pater, atq; hominū rex Homerus in Ili. 245.
Viderit, hoc dicens eduxit corpore telum.
*Olli dura quies oculos, & ferreus vrget Homerus in Ili. 118.
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspē
Partheniumq; Rapo, & prædurum viribus Orsen:
Messapus Cloniumq;, Lycaoniumq; Ericaten,
Illum,* infrenis equi lapsu tellure iacentem: Aspertimi.
Hunc peditem pedes, & Lycius processerat Agis:
Quem tamen haud expers Valerus virtutis auitæ
Deijcit Atronium Salius, Saliumq; Nealces,
Insignis iaculo, & longè fallente sagitta.
Iam grauis æquabat luctus & mutua Mauors
Funera; cædebant pariter pariterq; ruebant
Victores victiq;* neque his fuga nota, nec illis. Homerus in Ili. 115.
Dij Iouis in tectis iram miserantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus esse labores.
Hinc Venus, hinc contrà spectat Saturnia Iuno.
Pallida Tisiphone media inter millia sæuit.
At verò ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campo: quàm magnus Orion,
Cùm pedes incedit medij per maxima Nerei
Stagna, viam scindens, humero supereminet vndas,
Aut summis referens annosam montibus ornum,
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit:
Talis se vastis infert Mezentius armis.
Huic contrà Æneas, speculatus in agmine longo,
Obuius ire parat. manet imperteritus ille,
Hostem magnanimum opperiens, & mole sua stat:
Atque oculis spatium emensus quantū satis hastæ,
Dextra mihi deus, & telum quod missile libro,

Nunc

Nunc adsint voueo. prædonis corpore raptis
Indutum spolijs, ipsum te Lause trophæum
Homerus in Ili. 46. Ænea, dixit. *stridentémque eminus hastam
Iecit. at illa volans clypeo est excussa, proculq;
Egregium Anthorem latus inter & ilia figit:
Herculis Anthorem comitem, qui missus ab argis
Hæserat Euandro, atque Itala consederat vrbe,
Telo in Aeneam destinato. Sternitur infelix *alieno vulnere, cœlumq;
Aspicit, & dulces moriens reminiscitur Argos.
*Tum pius Aeneas hastam iacit: illa per orbem
Homerus in Ili. 35. Ære cauum triplici, per* linea terga, tribusq;
Transijt intextum tauris opus, imaq; sedit
Lino enim tegebantur scuta. Inguine, sed vires haud pertulit. ocyus ensem
Aeneas, *viso Tyrrheni sanguine, lætus
Eripit a femore, & trepidanti feruidus instat.
Homerus in Ili. 122. Ingemuit chari grauiter genitoris amore,
Vt vidit Lausus, lachrymæq; per ora volutæ.
Hic mortis duræ casum, tuaq; optima facta
Siqua fidem tanto est* operi latura vetustas,
Pietati, & virtuti Lausi. Non equidem, nec te iuuenis memorande silebo.
Ille pedem referens, & inutilis, inq; ligatus
Cedebat, clypeoq; inimicum hastile trahebat
Proripuit iuuenis, seseq; immiscuit armis.
Iámque assurgentis dextra, plagamq; ferentis
Æneæ subijt mucronem, ipsumq; morando
Sustinuit, socij magno clamore sequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret:
Telaq; conijciunt, proturbantq; eminus hostem
Missilibus. furit Æneas, tectusque tenet se.
Homerus in Ili. 42. 133. *Ac velut effusa si quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator.
Omnis & agricola, & tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
Dum pluit in terris. vt possint sole reducto
Exercere diem: sic obrutus vndique telis

Aeneas,

Æneas nubem belli, dum* detonet, omnem
Sustinet: & Lausum increpitat, Lausoq; minatur:
Quò moriture ruis, maioraq; viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exultat demens: sæuæ iamq; altius iræ
Dardanio surgunt ductori: extremaq; Lauso
Parcæ fila legunt: validum namque exigit ensem
Per medium Æneas iuuenem, totumq; recondit.
Transijt & parmam mucro, leuia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neuerat auro:
* Impleuitq; sinum sanguis: tum vita per auras
Concessit mœsta ad manes, corpusq; reliquit.
* At verò vt vultum vidit morientis & ora,
Ora modis Anchisiades pallentia miris,
Ingemuit miserans grauiter, dextramq; tetendit:
Et mentem subijt patriæ pietatis imago.
Quid tibi nunc miserande puer pro laudibus istis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma quibus lætatus habe tua: téque parentum
Manibus, & cineri (siqua est ea cura) remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem:
Æneæ magni dextra cadis. Increpat vltro
Cunctantes socios, & terra subleuat ipsum,
Sanguine turpantem comptos de* more capillos.
Interea genitor Tyberini ad fluminis vndam
Vulnera siccabat lymphis, corpusq; leuabat
Arboris acclinis trunco procul ærea ramis
Dependet galea, & prato grauia arma quiescunt.
* Stant lecti circùm iuuenes: ipse æger, anhelans
* Colla fouet fusus propexam in pectore barbam:
Multa super Lauso rogitat, multosq; remittit
Qui reuocent, mœstiq; ferant mandata parentis.
At Lausum socij exanimum super arma ferebant
Flentes ingentem, atque ingenti vulnere victum.
* Agnouit longè gemitum præsaga mali mens:

Dum impetus hostium remittatur.

Homerus in Ili. 227.
Homerus in Ili. 57.

Tunc enim viri, vt mulieres, componebant capillos.
Homerus in Il. 41.
Sustinens se trunco arboris.
Homerus in Ili. 201.

Bb. Cani-

Homerus in Ili. 201. 104

Caniciem immundo deformat puluere, & ambas
Ad cœlum tendit palmas, & corpori inhæret.
Tantane me tenuit viuendi nate voluptas,

Quæ aspicio ab Ænea tibi illata & vulnera, pro vulnus.

Vt pro me hostili paterer succedere dextræ,
*Quē genui? tua ne hæc genitor per * vulnera seruor,*
Morte tua viuens? heu nunc misero mihi demum
Exilium infelix, nunc altè vulnus adactum.
Idem ego nate tuum maculaui crimine nomen,
Pulsus ob inuidiam solio, sceptrisq; paternis.
Debueram patriæ pœnas, odiisq; meorum
Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem.

Homerus in Ili. 203.

** Nunc viuo, neq; adhuc homines, lucemq; relinquo.*
Sed linquam. Simul hæc dicens, attollit in ægrum
Se femur, & quanquam vis alto vulnere tardat,
Haud deiectus equum duci iubet, hoc decus illi,
Hoc solamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus. alloquitur mœrentem, & talibus infit.
Rhæbe diu (res si qua diu mortalibus vlla est)

Lausi cruore perfusa.

*Viximus: aut hodie victor spolia illa * cruenta,*
Et caput Æneæ referes, Lausiq; dolorum
Vltor eris mecum: aut aperit si nulla viam vis,
Occumbes pariter: neque enim fortissime, credo
Iussa aliena pati, & dominos dignabere Teucros.

Equo se præbente.

*Dixit, & * exceptus tergo consueta locauit*
Membra, manusq; ambas iaculis onerauit acutis,
Ære caput fulgens, cristaq; hirsutus equina.
Sic cursum in medios rapidus dedit. æstuat ingens

Quia victus iam sit.

*Imo in corde * pudor, mistoq; insania luctu,*
Et furiis agitatus amor, & conscia virtus.
Atque hic Æneam magna ter voce vocauit.
Aeneas agnouit eum, lætusq; precatur:
Sic pater ille deûm faciat, sic altus Apollo:
Incipias conferre manum.

In vulnus parata.

*Tantum effatus, & * infesta subit obuius hasta.*
Ille autem. Quid me erepto sæuissime nato

Terres?

Terres? hæc via sola fuit qua perdere posses.
Nec mortem horremus, nec diuûm parcimus vlli.
Desine, iam venio moriturus, & hæc tibi porto
Dona prius. Dixit, telumq; intorsit in hostem:
Inde aliud super, atque aliud figitq; volatq;
Ingenti gyro: sed sustinet aureus vmbo.
Ter circum astantem læuos equitauit in orbes,
Tela manu iaciens: ter secum Troius heros
Immanem ærato circunfert tegmine syluam.
Inde vbi tot traxisse moras, tot spicula tædet
Vellere, & vrgetur pugna congressus iniqua,*
Multa mouens animo, iam tandē erumpit, & inter
Bellatoris equi caua tempora conijcit hastam.
Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effusumq; equitem super ipse sequutus
Implicat: eiectoq; incumbit cernuus armo.*
Clamore incendunt cœlum Troësq; Latiniq;
Aduolat Æneas, vaginaq; eripit ensem:
Et super hæc, Vbi nunc Mezentius acer, & illa
Effera vis animi? contra Tyrrhenus, vt auras
Suspiciens hausit cœlum, mentémq; recepit:
Hostis amare, quid increpitas mortémque minaris?
Nullum in cæde nefas: nec sic ad prælia veni,
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
Vnum hoc per (si qua est victis venia hostibus) oro
Corpus humo patiare tegi: scio acerba meorum
Circunstare odia: hunc (oro) defende furorem
**Et me consortem nati concede sepulchro.*
Hæc loquitur, iuguloq; haud inscius accipit ensem:
Vndantiq; animam diffundit in arma cruore.

Pedes con-
tra equite

Quia ceci-
dit in faci
quasi in ea
partem qu
cernimus.

Homerus i
Ili. 227.

Homerus i
Ili. 249.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER XI.

ARGVMENTVM.

Occiso Mezentio, victor Aeneas Marti trophæum erigit. Pallantis mortui corpus magno pompæ apparatu ad Euandri vrbem remittit: vbi summo & patris & suorum omnium luctu excipitur. Interim oratores a Latinis missi dierum 12. inducias impetrant: quo temporis spatio vtrique suorum cadauera perquirunt, supremoque sepulturæ honore prosequuntur. Eodem quoque tempore Venulus, quem sub belli initium legatum ad Diomedem miserant Latini, ad suos rediens, auxilia sibi denegata renuntiat. Ea spe destitutus Latinus, consilio conuocato, de summa belli consultat, legatosque de pacis conditionibus ad Aeneam mittendos censet, ibi Drances & Turnus pro inueterato inter ipsos odio, se mutuis conuicijs proscindunt. Interim Æneas bipartitò diuisis copijs, leuis armaturæ equites planis itineribus ad vrbem præmittit: ipse cum reliquo exercitu per loca syluis montibusq; impedita ad editiorem oppidi partem contendit. Cuius rei nuntio Laurentū perlato, concilium dimittitur, paranturque ea quæ ad vrbis defensionem putantur pertinere. Turnus cognito per exploratores Aeneæ consilio, bifariam & ipse suas copias partitur, equitibus Messapū & Camillam præficit, eosque hostium equitibus opponit: ipse cum peditibus angustias, quà

quà necessariò Aeneæ ad vrbem iter erat, breuiori itinere occupat, atque ibi in insidijs substitit. Interim equestre prælium committitur, diuque dubio vtrinque euentu pugnatur. Ibi Camilla, magna prius edita hostium strage, dũ Chloreum Cybeles sacerdotem, armorum eius pulchritudine capta, incautiùs insequitur, ex insidijs ab Arunte hasta traijcitur. Quam tamẽ sacræ virginis cædem Aruns non diu tulit inultam: nam & ipse paulo pòst ab Opi Dianæ ministra sagitta traiectus, offensi numinis pœnas persoluit. Camillæ nece consternati Rutuli, fugam arripiunt: Troiani vrbis oppugnationem parant. Eius calamitatis nuntio ab Acca Camillæ comite ad Turnum perlato, relictis quas obsederat angustijs, suis auxilio occurrit. Eodem subsequitur & Aeneas: & quoniam, imminente iam nocte prælium committi non poterat, vtrique positis castris ante vrbem confidunt.

Aliud argumentum.

Occisis proprium pars vtraq; reddit honorem.
Supplicibus Calydone satus negat arma Latinis.
Cum Drance alterno iurgat certamine Turnus.
Æneas equitem præmittit, & obuia virgo
Excipit, extincta Rutuli dant terga Camilla.

OCeanum interea surgens aurora reliquit. — Homerus in Ili. 8.
Aeneas (quanquam & socijs dare tempus humandis
**Præcipitant curæ, turbataq; *funere mens est)* — Vrgent. funere autem Pallantis.
Vota deûm primo victor soluebat Eoo.
**Ingentem quercum decisis vndique ramis* — Homerus in Ili. 112.
Constituit tumulo: fulgentiaq; induit arma,

Mezenti ducis exuuias, tibi magne trophæum
Bellipotens, aptat rorantes sanguine cristas,
*Telaq; * trunca viri, & bis sex thoraca petitum*
Perfossumq; locis, clypeumq; ex ære sinistræ
Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.
Tum socios (namq; omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiens hortatur ouantes:
Maxima res effecta viri, timor omnis abesto,
Quod superest: hæc sunt spolia, & de rege superbo
Primitiæ: manibusq; meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis, murosq; Latinos,
Arma parate animis, & spe præsumite bellum,
Ne qua mora ignaros (vbi primùm vellere signa
Annuerint superi, pubemq; educere castris)
Impediat, segnesq; metu sententia tardet.
** Interea socios, inhumataq; corpora terræ*
Mandemus: qui solus honos Acheronte sub imo est.
Ite, ait: egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc patriam peperêre suo, decorate supremis
Muneribus: mœstamq; Euandri primus ad vrbem
Mittatur Pallas: quem non virtutis egentem
*Abstulit atra dies, & funere mersit * acerbo.*
Sic ait illachrymans, recipitq; ad limina gressum.
Corpus vbi exanimi positum Pallantis Acetes
Seruabat senior: qui Parrhasio Euandro
Armiger antè fuit: sed non felicibus æquè
Tum comes auspicijs charo datus ibat alumno.
Circùm omnes, famulûmq; manus, Troianaq; turba,
*Et mœstæ * Iliades crinem de more solutæ.*
Vt verò Æneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, mœstoq; immugit regia luctu.
Ipse caput niuei fultum Pallantis & ora
Vt vidit, leuiq; patens in pectore vulnus
Cuspidis Ausoniæ, lachrymis ita fatur obortis,

[Marginal notes:]
[P]erfracta ita [i]n trophæis [p]oni consu[e]uere.
Homerus in Ili. 245. 11.
Homerus in Ili. 248.
Immaturo. translatio a pomis.
Ancillæ Aeneæ: nam honestas mulieres in Sicilia omnes reliquerat, excepta Euryali matre.

Tene,

Téne, inquit, miserande puer, cùm læta veniret,
Inuidit fortuna mihi, ne regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
Non hæc Euandro de te promissa parenti
Discedens dederam, cùm me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium: metuensq́; moneret
Acres esse viros, cum dura prælia gente.
Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
Fors & vota facit, cumulatq́; altaria donis:
Nos iuuenem exanimum, & nil iam cœlestibus vllis
**Debentem vano mœsti comitamur honore.* Quia periit.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi nostri reditus, expectatiq́; triumphi:
Hæc mea magna fides, at non Euandre pudendis* Homerus in
Vulneribus pulsum aspicies, nec sospite dirum Il. 141. 207.
Optabis nato funus pater, hei mihi quantum
Præsidium Ausonia, & quantum tu perdis Jule.
Hæc vbi defleuit, tolli miserabile corpus Ergo Troianos, Tuscos, Arcades.
*Jmperat: & * toto lectos ex agmine mittit*
Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
Intersintq́; patris lachrymis: solatia luctus
Exigua ingentis, misero sed debita patri.
Haud segnes alij crates & molle pheretrum
Arbuteis texunt virgis, & vimine querno:
Extructosq́; toros obtentu frondis inumbrant.
Hic iuuenem agresti sublimem in stramine ponunt:
Qualem virgineo demessum pollice florem
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit,
Non iam mater alit tellus, viresq́; ministrat.
Tum geminas vestes ostroq́; auroq́; rigentes
Extulit Æneas, quas illi, læta laborum,
**Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido* Homerus in Ili. 60.
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.
Harum vnam iuueni, supremum mœstus honorem

Induit: arsurásque comas obnubit amictu.
Multáque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam iubet ordine duci.
Homerus in Ili. 250. Addit* equos & tela, quibus spoliauerat hostem.
Vinxerat & post terga manus, quos mitteret umbris
Sacra sunt mortuorum * Inferias, cæso sparsuros sanguine flammas:
Indutósque iubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, inimicáque nomina figi.
Quasi præ dolore non posset ire. *Ducitur infelix æuo confectus Acetes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora:
Sternitur & toto proiectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfusos sanguine currus.
Homerus in li. 195. * Post bellator equus, positis in signibus Æthon,
It lacrymans, guttisq; humectat grandibus ora.
Hastam alij galeámque ferunt. nam cætera Turnus
Homerus in li. 250. Victor habet.* tum mœsta phalanx, Teucriq; sequuntur,
Tyrrhenique duces, &* versis Arcades armis.
Lugentum more, qui mucronem hastæ, non cuspidem contra terram tenebant. Postquam omnis longè comitum processerat ordo,
Substitit Æneas gemitúque hæc addidit altos
Nos alias hinc ad lachrymas eadem horrida belli
Fata vocant salue æternum mihi maxime Palla,
Æternúmque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, gressúmq; in castra ferebat.
Iamq; oratores aderant ex vrbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniámq; rogantes:
Homerus in li. 80. * Corpora per campos, ferro quæ fusa iacebant,
Redderet, ac tumulo fineret succedere terræ:
Homerus in li. 264 * Nullum cum victis certamen & æthere cassis:
Parceret hospitibus quondam socerísque vocatis.
Homerus in l. 80 * Quos bonus Æneas, haud aspernanda precantes,
Prosequitur venia, & verbis hæc insuper addit:
Admirantis est, non dubitantis. * Quæ nam vos tanto fortuna indigna Latini
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacemne exanimis & Martis sorte peremptis

Oratis?

Oratis equidem & viuis concedere vellem.
Nec veni nisi fata locum sedemq; dedissent:
Nec bellum cum gente gero, rex nostra reliquit
Hospitia, & Turni potius se credidit armis.
Æquius huic Turno fuerat se opponere morti.
Si bellum finire manu, si pellere Teucros
Apparat, his decuit mecum concurrere telis:
Vixet cui vitam deus aut sua dextra dedisset.
*Nunc ite, & * miseris supponite ciuibus ignem.*
Dixerat Æneas, olli obstipuere silentes:
Conuersiq; oculos inter se atque ora tenebant.
Tum senior, semperq; odijs & crimine Drances
** Infensus iuueni Turno, sic ore vicissim*
Orsa refert: O fama ingens, ingentior armis
*Vir Troiane, quibus * cœlo te laudibus æquem?*
Iustitiæne prius mirer, belline laborum?
Nos verò hæc patriam grati referemus ad vrbem:
Et te siqua viam dederit fortuna, Latino
Iungemus regi: quærat sibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxaq; subuectare humeris Troiana iuuabit.
Dixerat hæc, vnoq; omnes eadem ore fremebant.
*Bis senos pepigere dies, & pace * sequestra*
Per syluas Teucri mistiq; impunè Latini
*Errauere iugis. ferro sonat alta * bipenni*
Fraxinus: euertunt actas ad sidera pinus:
** Robora nec cuneis, & olentem scindere cedrum,*
Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.
Et iam fama volans tanti prænuntia luctus,
Euandrum Euandriq; domos & mœnia complet,
Quæ modò victorem Latio Pallanta ferebat.
** Arcades ad portas ruere, & de more vetusto*
Funereas rapuere faces. lucet via longo
Ordine flammarum, & latè discriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia iungit

Quasi aliena culpa pereuntibus.

Homerus in Il. 17.

Iis, qui in cœlo sunt.

Media.

Nomen proprium pro epitheto vsurpauit. Homerus in Il. 276.

Ij qui erant intra vrbem.

Homerus in Ili.203.

Agmina: * quæ postquam matres succedere tectis
Viderunt, mœstam incendunt clamoribus urbem.
At non Euandrum potis est vis ulla tenere:

Homerus in Ili.205.

Sed venit in medios * pheretro Pallante reposto,
Procumbit super atq; hæret lachrymansq; gemensq;
Et via vix tandem voci laxata dolore est:
Non hæc ô Palla dederas promissa parenti,
Cautius vt sæuo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram quantum noua gloria in armis
Et prædulce decus primo certamine posses.
Primitiæ iuuenis miseræ, belliq; propinqui
Dura rudimenta: & nulli exaudita deorum
Vota, precesq; meæ, tuq; ô sanctissima coniux,
Felix morte tua, neq; in hunc seruata dolorem.

Superaui naturalem ordinem vita longiore.

Contrà ego viuendo * vici mea fata, superstes
Restarem vt genitor. Troum socia arma sequutum
Obruerent Rutuli telis, animam ipse dedissem.
Atque hæc pompa domũ me, non Pallanta referret,
Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec quas
Iunximus hospitio dextras: sors ista senectæ
Debita erat nostræ. quòd si immatura manebat
Mors natum, cæsis * Volscorum millibus antè,

Homerus in Ili.257.

* Ducentem in Latium Teucros, cecidisse iuuabit.
Quin ego non alio digner te funere Palla,

Homerus in Il.275.

Quàm pius Æneas, & quàm magni Phryges, & quàm
Tyrrheniq; duces, Tyrrhenũm exercitus omnis.
Magna trophæa ferunt quos dat tua dextera letho.

Sicut reliqui duces à Pallante cęsi.

Tu * quoque nunc stares immanis truncus in armis,
Esset par ætas & idem si robur ab annis,
Turne, sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte.
Quòd vitam moror inuisam Pallante perempto,
Dextera caussa tua est, Turnum gnatoq; patriq;
Quam debere vides: meritis vacat hic tibi solus

For-

*Fortunæq́; locus: *non vitæ gaudia quæro.* Homerus in
Nec fas: sed gnato manes perferre sub imos. Ili.253.
Aurora interea miseris mortalibus almam Homerus in
Extulerat lucem, referens opera atque labores. Il.14.80.
Iam pater Æneas, iam curuo in littore Tarchon
*Constituêre pyras: *huc corpora quisque suorum* Homerus in
More tulêre patrum, subiectisq́; ignibus atris, Ili.80.
Conditur in tenebras altum caligine cœlum. Homerus in
**Ter circum accensos cincti fulgentibus armis* Ili. 248.
Decurrêre rogos: ter mœstum funeris ignem
Lustrauere in equis, vlulatusq́; ore dedere.
**Spargitur & tellus lachrymis, spargũtur & arma:* Homerus in
It cœlo clamorq́; virûm, clangorq́; tubarum. Ili. 80.
Hinc alij spolia, occisis direpta Latinis,
Coniiciunt igni galeas, ensesq́; decoros,
*Frenaq́;, *feruentésq́; rotas: pars munera nota,* Nimio cursu
Ipsorum clypeos, & non felicia tela. Horat. Me-
**Multa boum circa mactantur corpora morti:* taque, fer-
Setigerosq́; sues, raptásq́; ex omnibus agris uidis euita-
In flammam iugulant pecudes. tum littore toto ta rotis.
Ardentes spectant socios semiustaq́; seruant Homerus in
Busta: neque auelli possunt: nox humida donec Ili.248.
*Inuertit cœlum stellis fulgentibus *aptum.* Homerus in
Nec minus & miseri diuersa in parte Latini Ili.250.
Innumeras struxere pyras, & corpora partim Coniunctũ,
Multa virûm terræ infodiunt: auectaq́; partim vt alibi.
Finitimos tollunt in agros, vrbique remittunt.
Cætera, confusæq́; ingentem cædis aceruum,
Nec numero, nec honore cremant. tunc vndiq́; vasti Homerus in
Certatim crebris collucent ignibus agri. Ili.251.
**Tertia lux gelidam cœlo dimouerat vmbram:* Homerus in
**Mærentes altum cinerem & confusa ruebant* Ili. 80.
Ossa focis, tepidóque onerabant aggere terræ.
** Iam vero in tectis prædiuitis vrbe Latini*
Præcipuus fragor, & longè pars maxima luctus. Homerus in
Hic Ili,266.

Hic matres, miseræq́; nurus, hic chara sororum
Pectora mœrentum, puerié; parentibus orbi,
Dirum execrantur bellum, Turnié; hymenæos:
Ipsum armis ipsumq́; iubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ & primos sibi poscat honores.
* Ingrauat hæc sæuus Drances: solumq́; vocari
Testatur, solum posci in certamina Turnum.
Multa simul contrà varijs sententia dictis
Pro Turno: & magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis sustentat fama trophæis.
Hos inter motus medio flagrante tumultu,
Ecce super mœsti magni Diomedis ab vrbe
Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impensis operum: nil dona nec aurum,
Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
Quærenda aut pacem Troiano ab rege petendam.
Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
Fatalem Æneam manifesto numine ferri
Admonet ira deûm,* tumulié; ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primosq́; suorum
Imperio accitos alta intra limina cogit.
* Olli conuenêre fluuntq́; ad regia plenis
Tecta viris: sedet in medijs & maximus æuo,
Et* primus sceptris, haud læta fronte, Latinus.
Atque hîc legatos Aetola ex vrbe remissos
* Quæ referant, fari iubet: & responsa reposcit
Ordine cuncta suo: tunc facta silentia linguis,
Et Venulus dicto parens, ita fariet infit:
Vidimus ô ciues Diomedem, Argiuáque castra:
Atque iter emensi casus superauimus* omnes,
Contigimusq́; manum, qua concidit Ilia tellus.
Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis
Victor Gargani condebat Iapygis agris.
Postquam introgressi, & coràm data copia fandi,
Munera præferimus, nomen patriámq́; docemus:

Maiorem concitat inuidiam.

Cæsorum in pugna.

Homerus in Ili. 15.

Homerus in Ili. 15.

Homerus in Ili. 103.

Itineris, vt flumina, latrones.

Qui

Qui bellũ intulerint, quæ causa attraxerit Arpos.
Auditis ille hæc placido sic reddidit ore:
O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
**Antiqui Ausonij, quæ vos fortuna quietos*
Sollicitat, suadetq; ignota lacessere bella?
Quicunque Iliacos ferro violauimus agros,
(Mitto ea quæ muris bellando exhausta sub altis,
Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & scelerum pœnas expendimus omnes,
Vel Priamo miseranda manus. scit triste Mineruæ*
Sidus, & Euboïca cautes, vltorq; Caphareus.
Militia ex illa diuersum ad littus abacti,
Atrides Protei Menelaus adusque columnas
Exulat: Aetnæos vidit Cyclopas Vlysses.
Regna Neoptolemi referam, versósq; penates
Idomenei? Libycóue habitantes littore Locros?
Ipse Mycenæus magnorum ductor Achiuûm
Coniugis infandæ primæ inter limina dextra
Oppetijt: deuicta Asia subsedit adulter.
Inuidisse deos patrijs vt redditus oris
Coniugium optatũ & pulchram Calydona viderem?*
Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur:
Et socij amissi petierunt æthera pennis,
Fluminibusq; vagantur, aues (heu dira meorum
Supplicia) & scopulos lachrymosis vocibus implent.
Hæc adeò ex illo mihi iam speranda fuerunt
Tempore, cùm ferro cœlestia corpora demens
Appetij, & Veneris violaui vulnere dextram.
Ne verò, ne me ad tales impellite pugnas.*
Nec mihi cum Teucris vllum post eruta bellum
Pergama: nec veterum memini lætórue malorum.
Munera, quæ patrijs ad me portatis ab oris,
Vertite ad Æneam: stetimus tela aspera contra,
Contulimusq; manus: experto credite, quantus
In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam.

* Si

Primi enim Ausones tenuisse dicuntur Italiam.

Iratæ Græcis ob strupum Cassãdræ.

Homerus in Ili. 51.

Homerus in Ili. 52.

Homerus in Ili. 53.

Quarum etiam victoria perniciosa est.

Homerus in Ili.20.

*Si duo præterea tales Idæa tulisset
Terra viros, vltro Inachias venisset ad vrbes
Dardanus, & versis lugeret Græcia fatis.
Quicquid apud duræ cessatum est mœnia Troiæ,

Dardanius populus.

*Hectoris Æneæq; manu victoria Graiûm
Hæsit, & in decimum vestigia rettulit annum.

Homerus in Ili 197.

*Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis:
Hic pietate prior, coëant in fœdera dextræ

Homerus in Ili.187.197.

Qua datur: ast armis concurrant arma cauete.
Et responsa simul quæ sint, rex optime regum,
Audisti, & quæ sit magno sententia bello.
Vix ea legati, variusq; per ora cucurrit
Ausonidum turbata fremor: ceu saxa morantur
Cùm rapidos amnes, clauso fit gurgite murmur,
Vicinæq; fremunt ripæ crepitantibus vndis.

Homerus in Ili.103.

*Vt primùm placati animi, & trepida ora quierũt,
Præfatus diuos solio rex infit ab alto:
Antè equidem summa de re statuisse Latini,
Et vellem, & fuerat melius, non tempore tali
Cogere concilium, cùm muros obsidet hostis.

Originem ducente a dijs.

Bellum importunum ciues cum gente* deorum,
Inuictisq; viris gerimus: quos nulla fatigant
Prælia, nec victi possunt absistere ferro.
Spem siquam accitis Ætolûm habuistis in armis,
Ponite. spes sibi quisque: sed hæc quàm angusta videtis.
Cætera qua rerum iaceant perculsa ruina,

Quasi dicat, narratione non egent.

Ante* oculos interq; manus sunt omnia vestras.
Nec quenquam incuso: potuit quæ plurima virtus
Esse, fuit: toto certatum est corpore regni.
Nunc adeò quæ sit dubiæ sententia menti,
Expediam, & paucis (animos adhibete) docebo.
Est antiquus ager Thusco mihi proximus amni,
Longus in occasum, fines super vsque Sicanos.
Aurunci Rutuliq; serunt, & vomere duros

Ex-

Exercent colles: atque horum asperrima pascunt.
Hæc omnis regio & celsi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum: & fœderis æquas
Dicamus leges, sociosq; in regna vocemus.
Considant, & tantus amor, & mœnia condant.
Sin alios fines aliamq; capessere gentem
Est animus, possuntq; solo decedere nostro:
Bis denas Italo texamus robore naues,
Seu plures complere valent, iacit omnis ad vndam
Materies, ipsi numerumq;, modumq; carinis
*Præcipiant: nos æra, manus, *naualia demus.* Posuit pro trabibus ex quibus naues fiunt.
Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, pacisq; manu prætendere ramos.
Munera portantes eborisq; aurisq; talenta,
Et sellam, regni trabeamq; insignia nostri.
Consulite in medium, & rebus succurrite fessis.
Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
Obliqua inuidia stimulisq; agitabat amaris: Homerus in
*Largus opum, & * lingua melior, sed frigida bello* Ili. 17.
Dextera, consiliis habitus non futilis author: Homerus in
Seditione potens (genus huic materna superbum Ili. 4.
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, & his onerat dictis, atq; aggerat iras.
Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem,
Consulis ô bone rex: cuncti se scire fatentur
*Quid fortuna ferat populi, sed dicere *mussant.* Verentur.
Det libertatem fandi, flatusq; remittat,
Cuius ob auspicium infaustum, moresq; sinistros
(Dicam equidē, licet arma mihi mortemq; minetur)
Lumina tot cecidisse ducum, totamq; videmus Homerus in
**Consedisse vrbem luctu dum Troia tentat* Ili. 92. 100.
Castra, fugæ fidens, & cœlum territat armis. Iacere afflictam.
Vnum etiam donis istis, quæ plurima mitti
Dardanidis, duciq; iubes, vnum optime regum,

Adiici-

Adijcias: nec te vllius violentia vincat,
Quin gnatam egregio genero dignisq; hymenæis
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere iungas.
Quod si tantus habet mentes & pectora terror,
Ipsum obtestemur, veniamq; oremus ab ipso:
Cedat ius proprium regi, patriæq; remittat.
Quid* miseros toties in aperta pericula ciues
Proijcis? ô Latio caput horum & caussa malorum.
Nulla salus bello. pacem te poscimus omnes,
Turne, simul pacis solum inuiolabile pignus.
Primus ego, inuisum quem tu tibi fingis (& esse
Nil moror) en supplex venio miserere tuorum:
Pone animos, & pulsus abi. sat funera fusi
Vidimus, ingentes & * desolauimus agros.
Aut (si fama mouet, si tantum pectore robur
Concipis, & si adeò dotalis regia cordi est)
* Aude, atque aduersum fidens fer pectus in hostem.
Scilicet, vt Turno contingat regia coniux,
Nos animæ viles, inhumata infletaq; turba,
Sternamur campis: etiam tu: si qua tibi* vis,
Si Patrij quid Martis habes, illum aspice contrà,
Qui vocat.
Talibus exarsit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitq; has imo pectore voces:
Larga quidem semper Drance tibi copia fandi,
Tum cùm bella manus poscunt: patribusq; vocatis
Primus ades, sed non replenda est curia verbis,
Quæ tutò tibi magna volant, dum* distinet hostem
Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
Proinde tona eloquio, solitum tibi: meq; timoris
Argue tu Drance, tot quando stragis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit, passimq; trophæis
Insignis agros, possit quid viuida virtus,
Expertare licet, nec longè scilicet hostes
Quærendi nobis: circumstant vndiq; muros.

Homerus in Ili. 79.

Singula verba pondus habent.

Abductis ad bellum colonis.

Homerus in Ili. 69.

Virtus.

Homerus in Ili. 184.

Homerus in Ili. 22.

Arcet, repellit.

Imus

Ibunt in aduersos? quid cessas? an tibi Mauors
Ventosa in lingua pedibusq; fugacibus istis
Semper erit?
Pulsus ego? aut quisquam meritò fœdissime* pulsum
Arguet? Iliaco tumidum qui crescere Tybrim
Sanguine & Euandri totam cum stirpe videbit
Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor sub Tartara misi,
Inclusus muris, hostiliq; aggere septus.
Nulla salus bello? (capiti* cane talia demens
Dardanio, rebusq; tuis) proinde omnia magno
Ne cessa turbare metu, atq; extollere vires
Gentis bis victæ, contra premere arma Latini.
Nunc & Myrmidonum procceres Phrygia arma tremiscunt,
Nunc & Tydides, & Larissæus Achilles:
Amnis & Adriacas retro fugit Aufidus vndas.
Vel cùm se pauidum contra mea iurgia fingit
Artificis* scelus, & formidine crimen acerbat.
Nunq̃ animam talem dextra hac (absiste moueri)
Amittes: habitet tecum, & sit pectore in isto.
Nunc ad te, & tua magne pater consulta reuertor.
Si nullam nostris vltra spem ponis in armis
Si tam deserti sumus, & semel agmine verso,
Funditus occidimus, nec habet fortuna regressum:
Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
(Quanquam ô si solitæ quicquam virtutis adesset,
* Ille mihi ante alios, fortunatúsque laborum,
Egregiusq; animi, qui, nequid tale videret,
*Procubuit moriens, & humũ semel ore momordit)
Sin & opes nobis, & adhuc intacta iuuentus,
Auxilioq; vrbes Italæ populiq; supersunt:
*Sin & Troianis cum multo gloria venit
Sanguine, sunt illis sua funera, parq; per omnes

Homerus in Ili. 85.191.

Quasi vates futura diuinans.

Est enim sceleratorũ, simulare formidinem.

Homerus in Ili. 267.

Homerus in Ili. 21.

Homerus in Ili. 194.

Tempestas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variusq; labor mutabilis æui
Rettulit in melius: multos alterna reuisens
Lusit, & in solido rursus fortuna locauit.
Homerus in Ili.6. **Non erit auxilio nobis Aetolus, & Arpi?*
At Messapus erit: felixq; Tolumnius, & quos
Tot populi misere duces, nec parua sequetur
Gloria delectos Latio & Laurentibus agris.
Est & Volscorum egregia de gente Camilla,
Homerus in Ili.30. *Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas.*
Quod si me solum Teucri in certamina poscunt,
Idq; placet, tantumq; bonis communibus obsto:
Non adeo has exosa manus victoria fugit,
Vt solus dicar seruasse rempub. *Vt *tanta quicquam pro spe tentare recusem.*
Ibo animis contra: vel magnum præstet Achillem,
Factaq; Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet. vobis animam hanc, soceroq; Latino,
Turnus ego, haud vlli veterum virtute secundus,
Deuoueo. solum Æneas vocat? & vocet oro.
Nec Drances potius, siue est hæc ira deorum,
Homerus in Ili.8. *Morte luat: siue est virtus & gloria tollat.*
Illi hæc inter se dubijs de rebus agebant
n *Certantes: castra Æneas aciemq; mouebat.*
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magnisq; vrbem terroribus implet,
Instructos acie Tyberino a flumine Teucros,
Tyrrhenamq; manum totis descendere campis.
Extemplo turbati animi, concussaq; vulgi
Pectora: & arrectæ stimulis haud mollibus iræ.
Queruntur. *Arma manu trepidi poscunt, fremit arma iuuentus.*
Flent mæsti mussantq; patres: hic vndiq; clamor*
Dissensu magnus vario se tollit in auras,
Pars est Padi. *Haud secus atque alto in luco cùm fortè cateruæ*
Consedere auium, piscosoue amne Padusæ*

Dant

Dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
Imo ait, ô ciues, arrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, & pacem laudate sedentes:
Illi armis in regna ruunt. Nec plura loquutus
Corripuit sese, & tectis citus extulit altis.
Tu Voluse armari Volscorum edice* maniplis:
Duc, ait: & Rutulos equites Messapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus vrbis firment, turresq; capessant:
Cætera, quà iusso, mecum manus inferat arma.

Signiferis, qui triginta fuerunt in legione.

Ilicet in muros tota discurritur vrbe.
*Concilium ipse pater, & magna incœpta Latinus
Deserit, ac tristi turbatus tempore differt.
Multáque se incusat, qui non acceperit vltro
Dardanium Æneam, generumq; adsciuerit vrbi.

Homerus in Ili.27.

*Præfodiunt alij portas, aut saxa sudesq;
Subuectant: bello dat signum rauca cruentum
Buccina. tunc muros varia cinxere corona
Matronæ pueriq; vocat labor vltimus omnes.

Ante portas faciunt fossas.

Nec non ad templum, summasq; ad Palladis arces
*Subuehitur magna matrum regina caterua,
Dona ferens: iuxtáque comes Lauinia virgo,
Causa mali tanti, atque oculos deiecta decoros.
Succedunt matres, & templum thure vaporant,
Et mœstas alto fundunt de limine voces:

Pilento scilicet, vt lib. 8 Pylentis matres in mollibus.

Armipotens belli præses Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygij prædonis, & ipsum
Pronum sterne solo, portisq; effunde sub altis.
Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus:
*Iamq; adeo Rutulum thoraca indutus ahenis
Horrebat squamis, surasq; incluserat auro,
Tempore nudus adhuc: laterique accinxerat ensem:
Fulgebatq; alta decurrens aureus arce,
Exultátque animis, & spe iam præcipit hostem.
*Qualis vbi abruptis fugit præsepia vinclis

Homerus in Ili.69.
Homerus in Ili.69.
Homerus in Ili.218.
Homerus in Ili.72. 114.
Homerus in Ili.164.

Tandem liber equus, campóq; potitus aperto,
Aut ille in pastus armentáque tendit equarum,
Aut aßuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectisq; fremit ceruicibus altè
Luxurians: luduntq; iubæ per colla, per armos.
Obuia cui Volscorum acie comitante Camilla
Occurrit, portisq; ab equo regina sub ipsis
Desiluit: quam tota cohors imitata, relictis

Arte quadã & facili cõcinnoque motu.

Ad terram* defluxit equis. tum talia fatur:
Turne, sui meritò siqua est fiducia forti,
Audeo & Æneadũ promitto occurrere turmæ,

Homerus in Ili. 18.

* Soláque Tyrrhenos equites ire obuia contra.
Me sine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros subsiste, & mœnia serua.

In armis egregia, metuenda.

Turnus ad hæc, oculos* horrenda in virgine fixus:
O decus Italiæ, virgo, quas dicere grates,
Quásue referre parem? sed nunc (est omnia quando
Iste animus supra) mecum partire laborem.
Æneas (vt fama fidem missiq; reportant
Exploratores) equitum leuia improbus arma

Perturbarẽt insidias.

Præmisit, *quaterent campos: ipse ardua montis
Per deserta iugo properans aduentat ad vrbem.
Furta paro belli conuexo in tramite syluæ,
Vt biuias armato obsidam milite fauces:
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis.

Catillus, & Corax, fratres.

Tecum acer Messapus erit, turmæq; Latinæ,
Tyburtiq; *manus: ducis & tu concipe curam.
Sic ait, & paribus Messapum in prælia dictis
Hortatur, sociosq; duces: & pergit in hostem.

Pro vallis, ob metri necessitatẽ.

Est curuo anfractu* valles, accommoda fraudi,
Armorumq; dolis, quàm densis frondibus atrum
Vrget vtrinq; latus: tenuis quò semita ducit,

Quò se citò recipere potest exercitus.

Angustæq; ferunt fauces, aditusq; maligni.
Hanc super, in speculis summóq; in vertice montis
Planities ignota iacet, tutiq; *receptus:

Seu

Seu dextra læuáque velis occurrere pugnæ,
Siue instare iugis, & grandia voluere saxa.
Huc iuuenis nota fertur regione viarum,
Arripuitque locum, & syluis insedit iniquis.
Velocem interea superis in sedibus Opim,
Vnam ex virginibus socijs sacráque caterua
Compellabat: & has tristis Latonia voces
Ore dabat, Graditur bellum ad crudele Camilla,
*O virgo, & * nostris nequicquam cingitur armis,* Quibus vtraq; gaudemus.
Cara mihi ante alias. neque enim nouus iste Dianæ
Venit amor, subitáque animum dulcedine mouit.
Pulsus ob inuidiam regno, virésque superbas,
Priuerno antiqua Metabus cùm excederet vrbe,
Infantem fugiens media inter prælia belli
Sustulit exilio comitem, matrísque vocauit
Nomine Casmillæ, mutata parte, Camillam.
*Ipse sinu præ se portans iuga * longa petebat* Remotiora.
Solorum nemorum: tela vndique sæua premebant,
Et circunfuso volitabant milite Volsci.
*Ecce, fugæ * medio summis Amasenus abundans* Inter fugam.
Spumabat ripis (tantus se nubibus imber
Ruperat) ille innare parens infantis amore
Tardatur, charóque oneri timet. omnia secum
Versanti, subitò vix hæc sententia sedit.
Telum immane manu valida quod fortè gerebat
*Bellator solidum nodis & robore * coctio,* Hastæ enim igni durari plerúnque consueuerunt.
Huic natam, libro & syluestri subere clausam,
Implicat, atque habilem mediæ circunligat hastæ.
Quam dextra ingenti librans, ita ad æthera fatur:
Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo,
** Ipse pater famulam voueo. tua prima per auras* Quia soli parentes potestatem habent auctorandi.
Tela tenens supplex hostem fugit: accipe, testor,
Diua tuam, quæ nunc dubijs committitur auris.
Dixit, & adducto contortum hastile lacerto
Immittit. sonuere vndæ: rapidum super amnem

Infelix fugit in iaculo stridente Camilla.
At Metabus, magna propius iam vrgente caterua,
Dat sese fluuio, atque hastam cum virgine victor
Gramineo, donum Triuiæ, de cespite vellit.
Non illum* tectu vllæ non mœnibus vrbes
Accepere (neque ipse manus feritate dedisset)
Pastorum & solus exegit montibus æuum.
Hic natam in dumis, interq; horrentia lustra,
Armentalis equæ mammis, & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens vbera labris,
Vtq; pedum primis infans vestigia plantis
Institerat, iaculo palmas onerauit acuto,
Spiculaq; ex humero paruæ suspendit & arcum.
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuuiæ per dorsum a vertice pendent.
Tela manu iam tum tenera puerilia torsit,
Et fundam tereti circum caput egit habena,
* Strymoniamq; gruem, aut album deiecit olorem.
Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
Optauere nurum: sola contenta Diana
Æternum telorum, & virginitatis amorem
Intemerata colit: vellem haud correpta fuisset
Militia tali, conata lacessere Teucros:
Chara mihi comitúmq; fores nunc vna mearum.
Verùm age, quandoquidem fatis vrgetur acerbis,
* Labere nympha polo, finésque inuise Latinos,
Tristis vbi infausto committitur omine pugna.
Hæc cape, & vltricem pharetra deprome sagittam:
Hac, quicunque sacrum violarit vulnere corpus,
Tros Italúsue, mihi pariter det sanguine pœnas.
Post ego nube caua miserandæ corpus & arma
Inspoliata feram tumulo, patriæq; reponam.
Dixit: at illa leues cœli demissa per auras
Insonuit, * nigro circundata turbine corpus.
At manus interea muris Troiana propinquat,

Hoc dicit, nec in ciuitates, nec in priuatam admissus est domum.

Thraciam a flumine Strymone.

Homerus in Ili. 285.

Homerus in Ili. 206.

Qui descendit ad luctū. contrà de

Etrusci-

Etrusci duces, equitumq; exercitus omnis,
Compositi numero in turmas. fremit æquore toto
Insultans sonipes, & pressis pugnat habenis.
Huc obuersus & huc. tum latè ferreus hastis
Horret ager, campiq; armis sublimibus ardent.
Nec non Messapus contrà, celerésque Latini,
Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ,
**Aduersi campo apparent: hastasq; reductis*
Protendunt longè dextris, & spicula vibrant:
**Aduentusq; virûm fremitusq; ardescit equorum,*
Jamq; intra iactum teli progressus vterque
Substiterat: subito erumpunt clamore, frementesq;
Exhortantur equos, fundunt simul vndique tela
Crebra, niuis ritu: cœlumq; obtexitur vmbra.
Continuò aduersis Tyrrhenus & acer Aconteus
Connixi incurrunt hastis, primiq; ruinam
Dant sonitu ingenti, perfractaq; quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. excussus Aconteus
*Fulminis in morem, aut tormento * ponderis acti,*
Præcipitat longè, & vitam dispergit in auras.
Extemplo turbatæ acies: versiq; Latini
**Reijciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt.*
Troës agunt, princeps turmas inducit Asylas.
Jamq; propinquabant portis: rursusq; Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penitusq; datis referuntur habenis.
Qualis vbi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, scopulosq; superiacit vndam
*Spumeus, extremamq; * sinu perfundit arenam:*
Nunc rapidus retro atq; æstu reuoluta resorbens
Saxa, fugit, littusq; vado labente relinquit.
Bis Tusci Rutulos egere ad mœnia versos,
Bis reiecti armis respectant terga tegentes:
Tertia sed postquam congressi in prælia, totas
Implicuere inter se acies, legitq; virum vir,

Venerē ad lætitiam descendente, lib. 8. Æthereos inter dea candida nimbos.

Homerus in Il. 45.

Homerus in Ili. 222.

Homerus in Ili, 19.

Vt pilæ ferreæ.

Retro agunt

Flexu vndarum.

Tū verò & gemitus morientū, & sanguine in alto
Armaq; corporaq;, & permisti cæde virorum
Semianimes voluuntur equi: pugna aspera surgit.
Orsilocus Remuli (quando ipsum horrebat adire)
* Hastam intorsit equo, ferrumq; sub aure reliquit.
Quo sonipes ictu furit arduus, altaq; iactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore, crura:
Voluitur ille excussus humi. Catillus Iolam,
Ingentemq; animis, ingentem corpore & armis
Deijcit Herminium. nudo cui vertice fulua
Cæsaries, nudiq; humeri: nec vulnera terrent:
Tantus in arma patet. latos huic hasta per * armos
Acta tremit, duplicatq; virum transfixa, dolorem.
Funditur ater vbique cruor: dant funera ferro
Certantes, pulchramq; petunt per vulnera mortem.
At medias inter cædes exultat * Amazon,
Vnum exerta latus pugnæ pharetrata Camilla:
Et nunc lenta manu spargens hastilia densat,
Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.
Aureus ex humero sonat arcus, & arma Dianæ:
Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
* Spicula conuerso fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites Larinaq; virgo,
Tullaq; & æratam quatiens Tarpeia securim,
Italides: quas ipsa * decus sibi dia Camilla
Delegit, pacisq; bonas bellíq; ministras.
Quales Threiciæ cùm flumina Thermodontis
Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum * Hyppoliten, seu cùm se Martia curru
* Penthesilea refert: magnoq; vlulante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.
* Quem telo primum, quem postremum aspera virgo
Deijcis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium Clytio primum patre: cuius apertum
Aduersi longa transuerberat abiete pectus.

Sangui-

Homerus in Ili. 251.

Transfert ad hominem, quod est quadrupedis.

Non verè Amazon, sed quasi Amazon.

Homerus in Ili. 87.

Ad decus ad ornaméntum.

Duas Amazonum reginas nominat.

Homerus in Ili. 59. 185.

Sanguinis ille vomens riuos cadit, atque cruentam
Mandit humum, moriensq; suo se vulnere versat.
Tū Lyrin, Pagasumq; super: quorum alter habenas
Suffuso reuolutus equo dum colligit, alter
Dum subit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites pariterq; ruunt. his addit Amastrum
Hippotaden: sequiturq; incumbens eminus hasta
Tereaq;, Harpalicumq;, & Demophoonta, Chromimque.
* Quotque emissa manu contorsit spicula virgo,
Tot Phrygij cecidere viri. procul Ornitus armis
* Ignotis, & equo venator Iapyge fertur.
Cui pellis latos humeros erepta iuuenco
Pugnatori operit, caput ingens oris hiatus,
Et malæ texere lupi, cum dentibus albis:
Agrestisq; manus armat sparus. ipse cateruis
Vertitur in medijs, & toto vertice suprà est.
Hunc illa * exceptum (neq; enim labor agmine verso)
Traijcit, & super hæc inimico pectore fatur:
Syluis te Tyrrhene feras agitare putasti?
Aduenit qui vestra dies muliebribus armis
Verba redargueris, nomen tamen haud leue patrum
Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.
Protinus Orsilochum, & Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora: sed Buten aduersum cuspide figit
Loricam galeamq; inter, quà colla * sedentis
Lucent, & læuo dependet parma lacerto:
Orsilochum fugiens, magnumq; agitata per orbem
Eludit gyro * interior, sequiturque sequentem.
Tum validam perq; arma viro perq; ossa securim,
Altior insurgens, oranti & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic subitoq; aspectu territus hæsit
Apenninicolæ bellator filius Auni,

Casuro, exponit Seruius.

Homerus in Ili. 87.

Nouis, insolitis.

Fraude circúuentum.

Equitis.

Breuiore scilicet circulo.

Haud Ligurũ extremus, dum fallere fata sinebant.
Isq; vbi se nullo iam cursu euadere pugna
Posse neque instantem reginam auertere cernit:
Consilio versare dolos ingressus, & astu,
Incipit hæc. Quid tam egregium, si fœmina forti
Fidis equo? dimitte fugam, & te comminus æquo
Mecum crede solo, pugnæq; accinge pedestri.
Iam nosces ventosa ferat cui gloria laudem.*
Dixit, at illa furens, acriq; incensa dolore
Tradit equum comiti, paribusq; assistit in armis,
Ense pedes nudo, puraq; interrita parma.
At iuuenis vicisse dolo ratus, auolat ipse,
(Haud mora) conuersisq; fugax aufertur habenis,
Quadrupedemq; citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligur, frustraque animu elate superbis,
Nequicquam patrias tentasti lubricus artes:*
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
Transit equum cursu, frenisq; aduersa prehensis
Congreditur, pœnasq; inimico a sanguine sumit.
Quam facilè accipiter saxo sacer ales ab alto
Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
Comprensamq; tenet, pedibusq; euiscerat vncis:
Tum cruor, & vulsæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum sator, atque deorum
Obseruans oculis, summo sedet altus Olympo:
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæua
Suscitat, & stimulis haud mollibus incitat iras.
Ergo inter cædes, cedentiaq; agmina Tarchon
Fertur equo, variisq; instigat vocibus alas,
Nomine quenque vocans, reficitq; in prælia pulsos.
Quis metus, ô nunquam dolituri, ô semper inertes*
Tyrrheni, quæ tanta animis ignauia venit?
Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
Quò ferrum? quidue hæc gerimus tela irrita dextris?

Quos omnes fallaces esse, ait Cato lib. 2. Originum.

Vana, inanis more venti.

Fallax, mobilis.

Homerus in Il. 116. 241.

Homerus in Ili. 235.

Stulti. stultus enim, qui nō mouetur iniuria.

Homerus in Ili. 43.

At non in Venerem segnes nocturnáque bella
Aut vbi curua choros indixit tibia* Bacchi,
Expectare dapes, & plenæ pocula mensæ.
Hic amor, hoc studium, dum sacra secundus aruspex
Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.
Hæc effatus, equum in medios, moriturus & ipse,
Concitat, & Venulo aduersum se turbidus infert,
Direptumq; ab equo dextra complectitur hostem,
Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor, cunctiq; Latini
Conuertere oculos. volat igneus æquore Tarchon
Arma virumq; ferens: tum summa ipsius ab hasta
Defringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Quà vulnus lethale ferat, contrà ille repugnans
Sustinet a iugulo dextram, & vim viribus exit.
Vtq; volans altè raptum cùm fulua draconem
Fert aquila, implicuitq; pedes, atq; vnguibus hæsit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisq; horret squamis, & sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minus vrget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis:
Haud aliter prædam Tyburtũ ex agmine Tarchon
Portat ouans. ducis exemplum* euentúmq; sequuti
Mæonidæ incurrunt, tum fatis debitus Aruns
Velocem iaculo & multa prior arte Camillam
Circuit, & quæ sit fortuna facillima tentat:
Quà se cunque furens medio tulit agmine virgo,
Hac Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat:
Quà victrix redit illa, pedemq; ex hoste reportat,
Hac iuuenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, iamq; hos aditus, omnémq; pererrat
Vndiq; circuitum, & certam quatit improbus hastã.
Fortè sacer* Cybelo Chloreus, olimq; sacerdos,
Insignis longè Phrygijs fulgebat in armis;
Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis
In

Quia ludi theatrales apud veteres erant in honorem Bacchi.
Homerus in Ili. 180.

Homerus in Ili. 132.

P[illegible]mùm virtutem, deinde felicitatem ponit.

Montẽ pro numine posuit, quod in eo colitur.

In plumam squamis auróque inserta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro,
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu:
Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
*Cassida tum croceam chlamydemq; sinusq; crepantes
Carbaseos fuluo in nodum collegerat auro,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, siue vt templis præfigeret arma
Troia, captiuo siue vt se ferret in auro,
Venatrix: vnum ex omni certamine pugnæ
Cæca sequebatur, totumq; incensa per agmen
*Fœmineo prædæ & spoliorum ardebat amore.
Telum ex insidijs cùm tandem tempore capto
Conijcit, & superos Aruns sic voce precatur:
Summe deûm, sancti custos* Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor aceruo
Pascitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna:
Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis
Omnipotens, non* exuuias, pulsæue trophæum
Virginis, aut spolia vlla peto: mihi cætera laudem
Facta ferant: hæc dira meo dum vulnere pestis
Pulsa cadit,* patriam remeabo inglorius vrbem.
Audijt, & voti Phœbus succedere partem
Mente dedit, partem volucres dispersit in auras.
Sterneret vt subita turbatam morte Camillam,
Annuit oranti: reducem vt patria alta videret,
Non dedit: inq; Notos vocem vertere procellæ.
Ergo vt missa manu sonitum dedit hasta per auras,
Conuertere animos acies, oculósq; tulere
Cuncti ad reginam Volsci: nihil ipsa, nec auræ,
Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere teli:
Hasta sub exertam donec perlata papillam
Hæsit, virgineumq; altè bibit acta cruorem.

Con-

Margin notes: A Lauro cōserta. Pro, casses. Impatienti irrationabili. Mons est Hirpinorum in Flaminia. Occisæ. Homerus in Ili. 16. Homerus in Ili. 177.

Concurrunt trepidæ comites, dominamq́; ruentem
Suscipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, mistóq; metu nec iam amplius hastæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quàm tela inimica sequantur, Homerus in Ili. 170.
Continuò in montes sese auius abdidit altos
Occiso pastore lupus, magnóue iuuenco,
Conscius audacis facti, caudamq́; remulcens
Subiecit pauitantem vtero, syluasq́; petiuit:* Pro, ipse pauitans.
Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns:
Contentusq́; fuga, medijs se immiscuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
Labitur exanguis: labuntur frigida letho
Lumina, purpureus quondam color ora reliquit.
Tum sic expirans Accam, ex æqualibus vnam,
Alloquitur (fida ante alias quæ sola Camillæ,* Subaudi, consueuerat.
Quicum partiri curas) atque hæc ita fatur:
Hactenus Acca soror potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, & tenebris nigrescunt omnia circum.
Effuge, & hæc Turno mandata nouissima perfer,
Succedat pugnæ, Troianosq́; arceat vrbe.
Iamq́; vale. simul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non sponte fluens. tum frigida toto
Paulatim exoluit se corpore: lentáq; colla
Et captum letho posuit caput, arma relinquens:
Vitaq́; cum gemitu fugit indignata sub vmbras.
Tum verò immensus surgens ferit aurea clamor* Troianorũ, præ lætitia scilicet ob Camillam occisam.
Sidera: deiecta crudescit pugna Camilla.
Incurrunt densi, simul omnis copia Teucrûm,
Tyrrheniq́; duces, Euandriq́; Arcadis alæ.
At Triuiæ custos iamdudum in montibus Opis
Alta sedet summis. spectatq́; interrita pugnas,
Vtq́; procul medio iuuenum in clamore furentum
Prospexit tristi mulctatam morte Camillam,

Inge-

Ingemuitq́,deditq́ has imo pectore voces:
Heu nimium virgo, nimium crudele luisti
Supplicium, Teucros conata lacessere bello.
Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras.
Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema iam in morte: neq́ hoc sine nomine lethum
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.
Nam quicunq́ tuum violauit vulnere corpus,
Morte luet merita. fuit ingens* monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacaq́ ilice tectum.
Hic dea se primùm rapido pulcherrima nisu
Sistit, & Aruntem tumulo speculatur ab alto.
Vt vidit fulgentem armis, ac vana tumentem,
Cur (inquit) diuersus abis? huc dirige gressum,
Huc periture veni: capias vt digna Camillæ
Præmia? *tune etiam telis moriere Dianæ?
Dixit, & aurata volucrem Threissa sagittam
Deprompsit pharetra, cornuq́ infensa tetendit;
Et duxit longè, donec curuata coirent
Inter se capita, & manibus iam tangeret æquis,
Læua aciem ferri, dextra neruóque papillam.
*Extemplo teli stridorem aurasq́ sonantes
Audijt vnà Aruns, hæsitq́ in corpore ferrum.
Illum expirantem socij atq́ extrema gementem
Obliti ignoto camporum in puluere linquunt;
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
Prima fugit domina amissa leuis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas:
Disiectiq́ duces, desolatiq́ manipli
*Tuta petunt, & equis auersi ad mœnia tendunt.
Nec quisquam instantes Teucros lethumq́ ferentes
Sustentare valet telis, aut sistere contrà:
Sed* laxos referunt humeris languentibus arcus,

Aut enim sub montibus, aut in domibus veteres sepeliebantur.

Dolet enim mortis genere nobilitari.

Homerus in Ili.40.10.

Homerus in Ili.3.

Homerus in Ili.237.

Solutos.

Qua-

Quadrupedumq́; putrem cursu quatit ungula campum. Paulò post dicet, Fumātes puluere campos.
Voluitur ad muros caligine turbidus atra*
Puluis, & e speculis percussæ pectora matres,
Fœmineum clamorem ad cœli sidera tollunt.
Qui cursu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica super misto premit agmine turba.
Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso
Mœnibus in patrijs atq; inter tuta domorum,
Confixi expirant animas. pars claudere portas,* Homerus in Ili. 131.
Nec socijs aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: oriturq́; miserrima cædes
Defendentum armis aditus, inq́; arma ruentum.
Exclusi ante oculos, lachrymantumq́; ora parentum,
** Pars in præcipites fossas, vrgente ruina* Homerus in Ili. 130.
Voluitur: immissis pars cæca & concita frenis
** Arietat in portas, & duros obice postes.* Id est, more arietis, bellici instrumenti, irruit in portas.
Ipsæ de muris summo certamine matres
(Monstrat amor verus patriæ) ut videre Camillam,
Tela manu trepidæ iaciunt, ac robore duro,
Stipitibus ferrum sudibusq́; imitantur obustis
Præcipites, primæq; mori pro mœnibus audent.
Interea Turnum in syluis sæuissimus implet
Nuntius, & iuueni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volscorum acies cecidisse Camillam:
Ingruere infensos hostes, & Marte secundo
Omnia corripuisse: metum iam ad mœnia ferri:
Ille furens (nam sæua Iouis sic numina poscunt)
Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
Vix e conspectu exierat, campumq́; tenebat,
Cùm pater Æneas, saltus ingressus apertos,* Sine insidijs quas antè exposuerat Turnus.
Exuperatq́; iugum, syluaq́; euadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi totoq́; feruntur
Agmine, nec longis inter se passibus absunt.
Ac simul Æneas fumantes puluere campos
Prospexit longè, Laurentiaq́; agmina vidit:

Et

Fortem, vt lib. 1. sæuus Hector, Homerus in Ili. 78. Et qui tuentur, & obsident.

Et sæuum Ænean agnouit Turnus in armis,
Aduentúmq; pedum, flatusq; audiuit equorum:
Continuoq; ineant pugnas, & prælia tentent:
Ni roseus fessos iam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemq; die labente reducat.
Considunt castris ante vrbem, & mœnia vallant.*

P. VIR.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER XII.

ARGVMENTVM.

Attritis duobus aduersis prælijs Latinorum viribus, animisque eorum fractis, Turnus vbi omnem spem suam in seipso sitam videt, frustra dissuadente Latino, regináque multis eum cum lachrymis nequicquam retinente, singulari certamine cum Ænea dimicare statuit: eiusque rei Æneam per quendam ex suis Idmonem nomine facit certiorem. Accipit conditionem Æneas, solenniq̃ue vtrinque sacramento fœdus sancitur. Id Iunonis impulsu a Iuturna nympha Turni sorore, in falsam Camertis imaginem conuersa, perturbatur: primúsque omnium Tolumnius augur falso augurio certam suis victoriam promittens, vnum ex Gylippi filijs hasta traijcit. Æneas quoque dum subiti tumultus caussam ignorans suos reuocare conatur, ab incerto authore sagitta vulneratus, prçlio excedere cogitur. Qua re intellecta, Turnus magnam sibi reibene gerendæ occasionẽ oblatam ratus, ingentem hostium stragem edit. Interim Venus, decerptó ex Ida Cretensi dictamo herba, filio suo medetur. Refectis viribus Æneas Ascanium paucis suo exemplo ad virtutem cohortatus, suis auxilio accurrit, Turnũq̃ue nominatim ad pugnam deposcit. Verùm cùm Turnus sui copiam non faceret (Iuturna enim, quç excusso Metisco auriga, currum eius moderabatur, in diuersam semper partem ha-

benas deflectens, cōgredi eos non patiebatur, oppugnandæ vrbis consilium capit, admotóque ad mœnia excercitu, in propugnacula proximaque ędificia ignem coniecit. Ibi Amata cùm Turnum occisum arbitraretur, doloris impatientia laqueo vitam finit. His rebus Turno per Sagem nuntiatis cùm eò rem deductam videret, vt sibi necessariò dimicandum esset, nisi perpeti mallet sociorum vrbem se inspiciente in hostium potestatem peruenire, vltro Æneam ex præscripto fœderis ad singulare certamē prouocat. Ea pugna superior Æneas, cùm victi hostis precibus iam pene ad misericordiam flecteretur, cōspecto in humeris eius balteo quem occiso Pallanti Turnus detraxerat, repētè ira accensus gladio per pectus adacto, eum vita spoliat.

Aliud argumentum.

Troianis, Rutulisq́; placet coniungere fœdus.
Id Rutuli rumpunt: nato Venus alma medetur
Dictamno: Rutuliq́; luunt periuria victi.
Cogitur Æneæ Dauni concurrere proles.
Pallantea necem misero dant cingula Turno.

Nunquam antea victos Venatoris, quia latrones vocabantur milites conducti, & venatores ipsi quoque suas operas locabant.

TVrnus vt infractos aduerso Marte Latinos*
Defecisse videt: sua nunc promissa reposci,
Se signari oculis: vltro implacabilis ardet,
Attollitq́; animos. Pœnorum qualis in aruis
Saucius ille graui venantum vulnere pectus,
Tum demum mouet arma leo, gaudetq́; comantes
Excutiens ceruice toros, fixumq́; latronis*
Impauidus frangit telum, & fremit ore cruento:
Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
Tum sic affatur regem, atq; ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno: Nihil est quòd dicta retractent

Ignaui Æneadæ, nec quæ pepigere recusent:
Congredior: fer sacra pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra sub tartara mittam,
Desertorem Asiæ (sedeant spectentq; Latini)
Et solus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos, cedat Lauinia coniux.
Olli sedato respondit corde Latinus:
O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atq; omnes metuentem expendere* casus.
Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
Multa manu: nec non aurumq; animusq; Latino est.
Sunt aliæ innuptæ Latio & Laurentibus agris,
Nec genus indecores: sine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis: simul hæc animo hauri,
Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat: idq; omnes diuiq; hominesq; canebant.
Victus amore tui,* cognato sanguine victus,
Coniugis & mœstæ lachrymis, vincla omnia rupi:
Promissam eripui genero, atq; arma impia sumpsi.
Ex illo qui me casus, quæ Turne sequantur
Bella vides: quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna, vix vrbe tuemur
Spes Italas: recalent nostro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc, campiq; ingentes ossibus albent.
Quò referor toties? quæ mentem insania mutat?
Si Turno extincto, socios sum accire paratus,
Cur non incolumi potiùs certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet
Italia, ad mortem si te (fors dicta refutet)
Prodiderim natam & connubia nostra petentem?
Respice res bello* varias, miserere parentis
Longæui, quem nunc mœstum patria Ardea longè
Diuidit. Haud quaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exuperat magis, ægrescitq; medendo.

Casus nominat, ne de eius virtute dubitare videatur.

Quia Venilia, Turni Mater, Amatæ soror vxoris Latini.

Homerus in Ili. 49.

Casus memorat, vt paulò antea, ne ignauiæ videatur eũ arguere.

Vt primùm fari potuit, sic incipit ore:
Quam pro me curam geris, hanc precor optime pro me
Deponas: lethúmque sinas pro laude pacisci.
Et nos tela pater, ferrumq; haud debile dextra
Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.
Longè illi dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœminea tegat, & vanis sese occulat vmbris.*
At regina noua pugnæ conterrita sorte
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:
Turne per has ego te lachrymas, per si quis Amatæ
Tangit honos animum (spes tu nunc vna senectæ,
Tu requies miseræ: decus imperiumq; Latini
Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit)
Vnum oro, desiste manum committere Teucris.
Qui te cunque manent isto certamine casus,
Et me Turne manent simul hæc inuisa relinquam
Lumina, nec generum Æneam captiua videbo.
Accepit vocem lachrymis Lauinia matris
Flagrantes perfusa genas: cui plurimus ignem
Subiecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
Indum sanguineo veluti violauerit ostro
Si quis ebur, vel mista rubent vbi lilia multa
Alba rosa: tales virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitq; in virgine vultus.
Ardet in arma magis, paucisq; affatur Amatam.
Ne quæso, ne me lachrymis, neue omine tanto
Prosequere, in duri certamina Martis euntem,
O mater, neque enim Turno mora libera mortis.
Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer. Cùm primùm crastrina cœlo
Puniceis inuecta rotis aurora rubebit,
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma quiescant
Et Rutulûm nostro dirimatur sanguine bellum:

Homerus in Ili. 46. 2. Vt in bello Troiano.

Homerus in Ili. 25.

Homerus in Il. 40.

Homerus in Ili. 39. 267.

Homerus in Ili. 30.

Illo

Illo quæratur coniux Lauinia campo.
Hæc vbi dicta dedit, rapidusq; in tecta recessit,
Poscit equos: gaudetq; tuens ante ora frementes,
Pilumno quos ipsa * decus dedit Orithya,
Qui candore * niues anteirent, cursibus auras.
Circunstant properi aurigæ, manibusq; lacessunt
Pectora plausa cauis, & colla comantia pectunt.
Ipse dehinc auro squalentem, alboq; orichalco
Circundat loricam humeris: simul aptat * habendo
Ensemq; clypeumq;, & rubræ cornua cristæ.
Ensem, quem Dauno ignipotens deus ipse parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat vnda.
Exin, quæ in medijs ingenti adnixa columnæ
Ædibus astabant, validam vi corripit hastam,
Actoris Aurunci spolium, quassatq; trementem,
Vociferans: Nunc, ô nunquam frustrata vocatus
Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
Loricamq; manu valida * lacerare reuulsam
Semiuiri Phrygis, & fœdare in puluere crines
Vibratos calido ferro, myrrhaq; madentes.
His agitur furijs, totoq; ardentis ab ore
Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cùm prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco, ventosq; lacessit
Ictibus & sparsa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea maternis * sæuus in armis
Æneas acuit Martem, & se suscitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
* Tum socios, mœstiq; metum solatur Iuli,
Fata docens, regiq; iubet responsa Latino
Certa referre viros, & pacis dicere leges.
Postera vix summos spargebat lumine montes
Orta dies, cùm primùm alto se gurgite tollunt

Homerus in Ili. III.

Ad decus: vt supra, Quos ipsa decus sibi dia Camilla Delegit.

Ad habendum, vt cōgruè possint inhærere.

Pro, laceratam reuellere.

Fortis, vt alibi.

Homerus in Ili. 41.

Solis equi, lucemq́ elatis naribus efflant:
*Campum ad certamen magnæ sub mœnibus vrbis
Dimensi Rutuliq́ viri Teucriq́ parabant:
In medioq́ focos, & * dijs communibus aras
Gramineas, alij fontémq́ ignémq́ ferebant
Velati lino, & verbena tempora vincti.
Procedit legio Ausonidûm, pilatáq́ plenis
Agmina se fundunt portis, hinc Troius omnis
Tyrrhenusq́ ruit varijs exercitus armis:
Haud secus instructi ferro quàm si aspera Martis
Pugna vocet, nec non medijs in millibus ipsi
Ductores auro volitant ostróq́ decori:
Et genus Assaraci Mnestheus, & fortis Asylas,
Et Messapus equûm domitor, Neptunia proles.
Vtq́ dato signo spatia in sua quisque recessit,
*Defigunt tellure hastas, & scuta reclinant.
Tum studio effusæ matres, & vulgus inermum,
Inualidiq́ senes, turres & tecta domorum
Obsedere: alij portis sublimibus astant.
At Iuno ex summo, qui nunc Albanus habetur,
(Tunc neq́ nomen erat neq́ honos aut gloria monti)
Prospiciens tumulo, campum spectabat, & ambas
Laurentum Trouumq́ acies, vrbémq́ Latini.
Extemplo Turni sic est affata sororem
Diua deam,* stagnis quæ fluminibúsq́ sonoris
Præsidet (hunc illi rex ætheris altus honorem
Iuppiter erepta pro virginitate sacrauit)
Nympha, decus fluuiorum, animo gratissima nostro,
Scis vt te cunctis vnam, quæcunque Latinæ
Magnanimi Iouis ingratum ascendêre cubile,
Prætulerim, cœliq́ libens in parte locârim,
Disce tuum (ne me incuses) Iuturna dolorem.
Quà visa est fortuna pati, Parcæq́ sinebant
Cedere res Latio, Turnum & tua mœnia texi:
Nunc iuuenem imparibus video concurrere fatis:

Par.

Locus Homeri. Ili. 7. de Menelai, & Paridis pugna.

Marti, Bellonæ victoriæ: qui in bellis vtriq; parti fauere possunt.

Homerus in Ili. 32.

Iuturna fons est iuxta Numicum fluuium saluberrimus.

Parcarumq; dies & vis inimica propinquat.
Non pugnam aspicere hanc oculis, nō fœdera possum.
Tu pro Germano siquid præsentius audes,
Perge, decet: forsan miseros meliora* sequentur.
Vix ea cùm lachrymas oculis Iuturna profudit,
Terq; quaterq; manu pectus percussit honestum.
Non lachrymis hoc tempus (ait Saturnia Iuno)
Accelera, & fratrem si quis modus, eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumq; excute fœdus.
Author ego audendi. Sic exhortata reliquit
Incertam, & tristi turbatam vulnere mentis.
* Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadriiugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis sex radij fulgentia cingunt,
Solis aui specimen. bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Hinc pater Æneas Romanæ stirpis origo,
Siderio flagrans clypeo, & cœlestibus armis,
Et iuxtà Ascanius, magnæ spes altera Romæ)
Procedunt castris, puráque in veste sacerdos
Setigeræ fœtum* suis, intonsamq; bidentem
Attulit, admouitq; pecus flagrantibus aris.
Illi ad surgentem conuersi lumina solem
*Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisq; altaria libant.
*Tum pius Æneas, stricto sic ense precatur:
Esto nunc sol testis, & hæc mihi terra precanti,
Quam propter tantos potui perferre labores:
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Iuno,
Iam melior, iam diua precor tuq; inclyte Mauors,
Cuncta tuo qui bella pater sub numine* torques:
Fontesq; fluuiósque voco, quæq; ætheris alti
Relligio, & quæ cæruleo sunt numina ponto.
Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,
Conuenit Euandri victos discedere ad vrbem:

Forte posse ordo fatorum mutari.

Homerus in Ili. 39.

Homerus in Ili. 33.

More Romano: vt [illegible] cæsa iungebant fœdera porca.

Homerus in Il. 34.

Homerus in Ili. 34.

Regis.

Cedet Iulus agris, nec pòst arma vlla rebelles
Æneadæ referent, ferróue hæc regna lacessent.
Pro, si Mars annuerit victoriam. Sin nostrum annuerit nobis victoria* Martem,
(Vt potiùs reor, & potiùs dij numine firment:)
Non ego nec Teucris Italos parêre iubebo:
Nec mihi regna peto, paribus se legibus ambæ
Inuictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra deosq; dabo: socer arma Latinus habeto:
Imperium solenne socer, mihi mœnia Teucri
Constituent, vrbiq; dabit Lauinia nomen.
Sic prior Æneas: sequitur sic deinde Latinus
Suspiciens cœlum, tenditq; ad sidera dextram:
Hæc eadem Ænea, terram, mare, sidera iuro,
Latonæq; genus duplex, Ianumq; bifrontem,
Vimq; deûm infernam, & diri sacraria Ditis:
Qui faciendis fœderibus præest. Audiat hæc genitor* qui fœdera fulmine sancit.
Tango aras, mediosq; ignes, & numina testor:
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quo res cunq; cadent, nec me vis vlla volentem
Auertet: non si tellurem effundat in vndas
Diluuio miscens, cœlúmue in Tartara soluat:
Homerus in Ili. 7. *Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam fortè gerebat)
Nunquam fronde leui fundet virgulta nec vmbras,
Cùm semel in syluis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitq; comas & brachia ferro:
Orichalco splendorem auri possidente. Olim arbos, nunc artificis manus ære* decoro
Inclusit, patribusq; dedit gestare Latinis.
Talibus inter se firmabant fœdera dictis,
Conspectu in medio procerum. tum ritè sacratas
In flammam iugulant pecudes, & viscera viuis
Eripiunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.
At verò Rutulis impar ea pugna videri
Iamdudum, & vario misceri pectora motu.
Diligentius. Tum magis vt* propiùs cernunt non viribus æquis,

Ad-

Adiuuat inceßu tacito progreßus, & aram
Suppliciter venerans demisso lumine Turnus,
Tabentésque genæ, & iuuenili in corpore pallor.
Quem simulac Iuturna soror crebrescere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda:
**In medias acies, formam assimulata Camerti:* Homerus in Ili. 39.
(Cui genus a proauis ingens, clarúmque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus armis)
In medias dat sese acies, haud nescia rerum:
Rumorésque serit varios ac talia fatur:
Non pudet ó Rutuli cunctis pro talibus vnam
*Obiectare animam? *numeróne an viribus æqui* Homerus in Ili. 16.
Non sumus? en omnes & Troës & Arcades hic sunt,
Fatalisque manus, infensa Etruria Turno:
Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.
Ille quidem ad superos, quorum se deuouet aris,
*Succedet fama, *viuúsque per ora feretur:* Tanquam de viuo omnes loquentur.
Nos patria amissa dominis parere superbis
Cogemur, qui nunc lenti consedimus aruis.
Talibus incensa est iuuenum sententia dictis,
Iam magis atque magis, serpítque per agmina murmur.
Ipsi Laurentes mutati, ipsíque Latini, Homerus in Ili. 31.
Qui sibi iam requiem pugnæ rebúsque salutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœdúsque precantur
Infectum, & Turni sortem miserantur iniquam.
**His aliud maius Iuturna adiungit, & alto* Homerus in Ili. 132.
*Dat signum cœlo quo non *præstantius vllum* Seruius legit, præsentius, & opinor rectè.
Turbauit mentes Italas, monstróque fefellit.
Namque volans rubra fuluus Iouis ales in æthra,
Littoreas agitabat aues, turbámque sonantem
Agminis aligeri, subitò cum lapsus ad vndas
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus vncis.
Arrexere animos Itali, cunctǽque volucres Redeunt cū clamore.
**Conuertunt clamore fugam (mirabile visu)*

Ætheraq; obscurant pennis, hostemq; per auras
Facta nube premunt, donec vi victus, & ipso
Pondere defecit, prædámque ex vnguibus ales
Proiecit fluuio, penitúsque in nubila fugit.
Venerantur. Tum vero augurium Rutuli clamore* salutant
Expediuntq; manus: primusq; Tolumnius augur
Hoc erat, hoc votis (inquit) quod sæpe petiui,
Accipio, agnoscóq; deos, me, me duce ferrum
Corripite ô Rutuli, quos improbus aduena bello
Territat, inualidas vt aues, & littora vestra
Vi populat, petet ille fugam, penitusq; profundo
Vela dabit: vos vnanimi densate cateruas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, & aduersos telum contorsit in hostes
Procurrens: sonitum dat stridula cornus, & auras
Ineuitabilis *Certa secat. simul hoc: simul ingens clamor, & omnes
Turbati cunei, calefactáque corda tumultu.
Hasta volans, vt fortè nouem pulcherrima fratrum
Corpora constiterant contrà, quos fida crearat
Vna tot Arcadio coniux Tyrrhena Gylippo:
Figuratè, pro vni... Horum* vnum ad medium, teritur qua sutilis aluo
Balteus, & laterum iuncturas fibula mordet:
Egregium forma iuuenem & fulgentibus armis,
Transadigit costas, fuluáque extendit arena.
At fratres, animosa phalanx, accensaq; luctu,
Pars gladios stringunt manibus: pars missile ferrum
Corripiunt, cæciq; ruunt: quos agmina contra
More vndæ fluunt. Procurrunt Laurentum: hinc densi rursus * inūdant
Troes, Agyllinique, & pictis Arcades armis.
Sic omnes amor vnus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it toto turbida cælo
Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Craterásq; focósq; ferunt fugit ipse Latinus,
Pulsatos referens infecto fœdere diuos.

Infrænant alij* currus aut corpora saltu
Subijciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.
Messapus regem, regisq;* insigne gerentem
Tyrrhenum Aulesten, auidus confundere fœdus,
Aduerso proterret equo. ruit ille recedens,
Et miser oppositis a tergo inuoluitur aris
In caput inq; humeros: at feruidus aduolat hasta
Messapus, teloq; orantem multa trabali
Desuper altus equo grauiter ferit. atque ita fatur:
Hoc* habet, hæc melior magnis data victima diuis.
Concurrunt Itali spoliántq; calentia membra.
Obuius ambustum torrem Chorineus ab ara
Corripit, & venienti Ebuso plagámq; ferenti
Occupat os flammis. illi ingens barba reluxit,
Nidorémq; ambusta dedit super ipse sequutus
Cæsariem læua turbati corripit hostis,
Impreßóq; genu nitens, terræ applicat ipsum:
Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
Pastorem. primáq; acie per tela ruentem
*Ense sequens nudo supereminet: ille securi
Aduersi frontem mediam mentúmq; reducta
Disijcit, & sparso latè rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
* Nudato capite, atque suos clamore vocabat.
Quò ruitis: quæue ista repens discordia surgit?
O cohibete iras ictum iam fœdus, & omnes
Compositæ leges. mihi ius concurrere soli.
Me sinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
Firma manu: Turnum iam debent hæc mihi* sacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est:
Incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta:
Quis tantam Rutulis laudem, casúsne deúsne,

Atta-

Id est equos

Diadema.

Idest, Lethali percussus est vulnere. Terent. Captus est, habet.

Homerus in Ili, 147.

Homerus in Ili, 146. Vt posset agnosci.

Quasi a Turno violata.

Attulerit: pressa est insignis gloria facti:
Nec sese Æneæ iactauit vulnere quisquam.
Turnus vt Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatosq; duces, subita spe feruidus ardet:
Poscit equos, atque arma simul, saltuq; superbus
Regit alibi, parat. — Emicat in currum, & manibus* molitur habenas.
Homerus in Ili.277. — *Multa virûm volitans dat fortia corpora letho.
Semineces voluit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
Homerus in Ili.77. — *Qualis apud gelidi cùm flumina concitus Hebri
Sanguineus Mauors clypeo increpat, atque furentes
Bella mouens immittit equos: illi æquore aperto
Homerus in Ili.27. — Ante Notos Zephyrúmque volant: * gemit vltima pulsu
Thraca pedum, circumq; atræ Formidinis ora,
Homerus in Ili.45. — Iræq; insidiæq; dei comitatus aguntur.
Talis equos alacer media inter prælia Turnus
Pro miserabiliter. — Fumantes sudore quatit (*miserabile) cæsis
Hostibus insultans: spargit rapida vngula rores
Sanguineos, mistáq; cruor calcatur arena.
Jamq; neci Sthenelũq; dedit, Thamyrimq;, Polumq;:
Hunc congressus, & hunc, illũ eminus, eminus ambos
Imbracidas, Glaucũ atq; Ladẽ: quos Imbrasus ipse
Homerus in Ili.57. — *Nutrierat Lycia, paribusq; ornauerat armis,
Vel conferre manum, vel equo præuertere ventos.
Parte alia, media Eumedes in prælia fertur,
Homerus in Ili.109. — Antiqui proles bello præclara Dolonis,
Nomine auum referens, animo, manibusq; parentem:
Homerus in Ili.111. — Qui quondã castra vt Danaûm speculator adiret,
Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus.
Illum Tydides alio pro talibus ausis
Id est, pœna — Affecit* pretio: nec equis aspirat Achillis.
Homerus in Ili.30. — Hunc procul vt campo Turnus conspexit aperto,
Antè leui iaculo longum per inane sequutus,
Sistit equos biiuges, & curru desilit: atque

Semia-

Semianimi lapſoque ſuperuenit: & pede collo
Impreſſo, dextra mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tingit iugulo: atq; hæc inſuper addit:
En agros, & quam bello Troiane petiſti
Heſperiam metire iacens. hæc præmia, qui me
Ferro auſi tentare, ferunt: ſic mœnia condunt.
Huic comitem Buten, coniecta cuſpide mittit:
Chloreáque, Sybarimq;, Daretáq;, Therſilochumq;,
Et ſternacis equi lapſum ceruice Thymœten.* [Ferocis, qui facilè ſternit ſedentẽ.]
Ac velut Edoni Boreæ cùm ſpiritus alto
Inſonat Ægeo, ſequiturq; ad littora fluctus,
Quà venti incubuere, fugam dant nubila cœlo:
Sic Turno quacunq; viam ſecat, agmina cedunt,
Conuerſæq; ruunt acies: fert impetus ipſum,
Et criſtam aduerſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantem Phegeus, animumq; frementem:
Obiecit ſeſe ad currum, & ſpumantia frænis
Ora citatorum dextra contorſit equorum.
Dum trahitur, pendetq; iugis, hunc lata retectum
Lancea conſequitur, rumpitq; infixa bilicem
Loricam, & ſummum deguſtat vulnere corpus.* [Leuiter, tangit.]
Ille tamen clypeo obiecto conuerſus in hoſtem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat,
*Quem rota præcipitem & *procurſu concitus axis* [Impetu.]
Impulit, effuditq; ſolo. Turnusq; ſequutus,
Imam inter galeam, ſummi thoracis & oras,
Abſtulit enſe caput, truncumq; reliquit arenæ.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Æneam Mneſtheus, & fidus Achates,
Aſcaniusq; comes caſtris ſtatuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuſpide greſſus.
**Sæuit, & infracta luctatur arundine telum* [Quia non poteſt in pugnam procedere.]
Eripere, auxilióque viam, quæ proxima, poſcit:
Enſe ſecent lato vulnus, teliq; latebram
Reſcindant penitus, ſeſeq; in bella remittant.

Iam-

Iamq; aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Homerus in Ili.28. Jasides,* acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo
Augurium citharámq; dabat, celerésque sagittas.
Ille vt depositi proferret fata parentis,
Homerus in Il.41. *Scire potestates herbarum, vsumq; medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in hastam,
Æneas, magno iuuenum & mœrentis Iuli
Concursu, lachrymisq; immobilis. ille retorto
Medicinalē Pæone deorum medico. *Pæonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medica, Phœbiq; potentibus herbis
Nequicquam trepidat, nequicquam spicula dextra
Sollicitat, prensatq; tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit, nil author Apollo
Homerus in Il.41. Subuenit: & sæuus campis magis ac magis horror
Crebrescit propiusq; malum est. iam puluere cœlum
Stare vident. subeunt equites, & spicula castris
Homerus in Il.116. Densa cadunt medijs: it tristis ad æthera clamor
Bellantum iuuenum, & duro sub Marte cadentum.
Hic Venus, indigno* nati concussa dolore.
Qui natus erat ex vulnere indignè illato. Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem folijs, & flore comantem
Purpureo. non illa feris incognita capris
Gramina, cùm tergo volucres hæsere sagittæ.
A parte totum corpus intelligendum. Hoc Venus, obscuro* faciem circundata nimbo
Detulit: hoc fusum labris splendentibus amnem
Inficit, occultè medicans spargitq; salubris
Ambrosiæ succos, & odoriferam Panaceam.
Fouit ea vulnus lympha longæuus Iapis
Ignorans: subitóque omnis de corpore fugit
Homerus in Ili.182. Quippe dolor, omnis stetit imo vulnere sanguis
Iamq; sequuta manum, nullo cogente sagitta
Excidit, atq; nouæ rediere in pristina vires.
Arma citi properate viro: quid statis? Iapis

Concla-

Conclamat, primusq́ animos accendit in hostes.
Non hæc humanis opibus, non arte magistra
Proueniunt, neque te Ænea mea dextra seruat:
Maior agit deus, atque opera ad maiora remittit.*
Ille auidus pugnæ, suras incluserat auro
Hinc atq; hinc oditq́ moras, hastámq; coruscat.
Postquam habilis lateri clypeus, loricáque tergo est,
Ascanium fusis circum complectitur armis:
** Summáque per galeam delibans oscula, fatur:*
Disce puer virtutem ex me, verumq́ laborem,*
Fortunam ex alijs: nunc te mea dextra bello
Defensum dabit, & magna inter præmia ducet.
Tu facito, mox cùm matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Æneas, & auunculus excitet Hector.
Hæc vbi dicta dedit, portis sese extulit, ingens
Telum immane manu quatiens. simul agmine denso
Antæus Mnestheusq́ ruunt: omnisq́ relictis
Turba fluit castris. tum cæco puluere campus
Miscetur, pulsuq́ pedum tremit excita tellus.
Vidit ab aduerso venientes aggere Turnus,
Vidêre Ausonij, gelidusq́ per ima cucurrit
Ossa tremor. prima ante omnes Iuturna Latinos
Audijt, agnouitq́ sonum: & tremefacta refugit.
Ille volat campóq; atrum rapit agmen aperto.*
** Qualis vbi ad terras abrupto sidere nimbus*
It mare per medium (miseris heu præscia longè
Horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, stragémque satis, ruet omnia latè:*
Antè volant, sonitúmq; ferunt ad littora venti)
Talis in aduersos ductor Rhœteius hostes
Agmen agit: densi cuneis se quisq; coactis
Agglomerant. ferit ense graue Thymbræus Osirim:
Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates,

Apollo inuentor medicinæ.

Homerus in Ili. 72.

Sophocles in Aiace, vbi Aiax filium alloquitur, & in Oedipo tyranno, in extremo.

Pulueris nube coopertum.

Homerus in Ili. 42.

Euertet.

Homerus in Ili. 56.

Vfen-

Vsentemq́; Gyas: cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in aduersos telum qui torserat hostes.
Homerus in Ili 182. *Tollitur in cœlum clamor: versiq́; vicissim*
Puluerulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipse neq́; aduersos dignatur sternere morti:
Nec pede congressos nec equo, nec tela ferentes
Homerus in Ili. 185. *Insequitur: * solum densa in caligine Turnum*
** Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.*
Homerus in Ili. 57. *Hoc concussa metu mentem Iuturna virago,*
** Aurigam Turni media inter lora Metiscum*
Homerus in Ili. 62. *Excutit, & longè lapsum temone relinquit.*
Ipsa subit, manibusq́; vndantes flectit habenas,
Cuncta gerens, vocemq́; & corpus & arma Metisci.
Nigra velut magnas domini cùm diuitis ædes
Peruolat, & pennis alta atria lustrat hirundo,
Pabula parua legens, niduq́; loquacibus escas:
Magnis: vt Vacua atria lustrat Saucius. *Et nunc porticibus * vacuis, nunc humida circum*
Stagna sonat: similis medios Iuturna per hostes
Fertur equis, rapidoq́; volans obit omnia curru:
Iamq́; hic germanum, iamq́; hic ostendit ouantem,
Ab ea parte, qua veniebat Æneas. *Nec conferre manum patitur: volat * auia longè.*
Haud minus Æneas tortos legit obuius orbes,
Vestigatq́; virum, & disiecta per agmina, magna
Voce vocat: quoties oculos coniecit in hostem,
Alipedúmque fugam cursu tentauit equorum,
Auersos toties currus Iuturna retorsit.
Heu quid agat? vario nequicquam fluctuat æstu:
Diuersæq́; vocant animum in contraria curæ.
Homerus in Ili. 29. *Huic Messapus, vti * læua duo fortè gerebat*
Lenta leuis cursu præfixa hastilia ferro,
Horum vnum certo contorquens dirigit ictu.
Texit, vt omnino feriri non posset. *Subsistit Æneas, & se * collegit in arma,*
Poplite subsidens: apicem tamen incita summum
Hasta tulit, summasq́; excussit vertice cristas.
Tum verò assurgunt iræ, insidijsq́; subactus

Diuersos

Diuersos vbi sensit equos, currumq; referri,
Multa Iouem & læsi testatus fœderis aras:
Iam tandem inuadit medios, & Marte secundo
Terribilis, sæuam* nullo discrimine cædem
Suscitat, irarumq; omnes effundit habenas.
Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine cædes
Diuersas, obitumq; ducum, quos æquore toto
Inq; vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Iuppiter: æterna gentes in pace futuras?
Aeneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus
Excipit in latus: & qua fata celerrima, crudo
Transadigit costas & crates pectoris ense.
*Turnus equo deiectum Amicum, fratremq; Diorẽ
Congressus pedes, hunc venientem cuspide longa,
Hunc mucrone ferit. curruq; abscissa duorum
Suspendit capita, & rorantia sanguine portat.
Ille Talon Tanaimq; neci fortemq; Cethegum,
Tres vno congressu, & * mœstum mittit Onytem,
Nomen Echionium, matrisq; genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia missos & Apollinis agris,
Et iuuenem exosum nequicquam bella Menœten
Arcada: piscosæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperq; domus: nec nota potentum
Munera, conductaq; pater tellure serebat.
*Ac velut immissi diuersis partibus ignes
Arentem in syluam, & virgulta sonantia lauro:
Aut vbi decursu rapido de montibus altis
Dant sonitum spumosi amnes, & in æquora currũt,
Quisque suum populatus iter: non segnius ambo
Aeneas, Turnusq; ruunt per prælia, nunc nunc
Fluctuat ira intus: rumpuntur nescia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic, atauos & auorum antiqua sonantẽ

Obtruncat vniuersos æquè: nemini parcit.

Homerus in Ili. 50.

Natura tristem, & seuerum.

Homerus in Ili. 115.

Homerus in Ili. 115.

Homerus in Ili. 115.

Nomina, per regesq; actum genus omne Latinos,
Præcipitem scopulo, atque ingentis turbine saxi
Excutit, effunditq; solo: hunc lora, & iuga subter
Prouoluêre rotæ, crebro super vngula pulsu
Incita, nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hilo animisq; immane frementi
Homerus in Ili. 226. Occurrit, telumq; aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
Dextera nec tua te Graium fortissime Creteu
Eripuit Turno: nec dij texere Cupentum,
Ænea veniente sui: dedit obuia ferro
Pectora, nec misero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt Æole campi
Oppetere, & latè terram consternere tergo.
Occidis, Argiuæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum euersor Achilles.
Homerus in Ili. 226. Hic tibi mortis erant metæ, domus alta sub Ida,
Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepulchrum.
Totæ adeò conuersæ acies, omnesq; Latini,
Omnes Dardanidæ: Mnestheus, acerq; Serestus,
Et Messapus equûm domitor, & fortis Asylas.
Thuscorumq; phalanx, Euandriq; Arcadis alæ:
Pro se quisque viri, summa nituntur opum vi.
Nec mora nec requies: vasto certamine tendunt.
Hic mentem Æneæ genitrix pulcherrima misit,
Iret vt ad muros, vrbiq; aduerteret agmen
Ocyus, & subita turbaret clade Latinos.
Ille vt vestigans diuersa per agmina Turnum,
Oculorum. Huc atq; huc* acies circumtulit, aspicit vrbem
Immunem tanti belli, atq; impunè quietam.
Continuò pugnæ accendit maioris imago.
Mnesthea Sergestumq; vocat, fortemq; Serestum,
Ductores: tumulumq; capit, quo cætera Teucrûm
Concurrit legio, nec scuta, aut spicula densi
Deponunt: celso medius stans aggere fatur:

*Ne-

*Nequa meis esto dictis mora: Juppiter hac stat:
Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
Vrbem hodie,* caussam belli, regna ipsa Latini,
(Ni frænum accipere) & victi parere fatentur.
Eruam: & æqua solo fumantia culmina ponam.
Scilicet expectem libeat dum prælia Turno
Nostra pati? rursusq; velit concurrere victus?
Hoc caput, ô ciues, hæc belli summa nefandi.
Ferte faces properè, fœdusq; reposcite* flammis.
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, densaq; ad muros mole feruntur.
Scalæ improuiso subitusq; apparuit ignis.
Discurrunt alij ad portas, primosq; trucidant:
Ferrum alij torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipse inter primos dextram sub mœnia tendit
Æneas, magnaq; incusat voce Latinum:
Testaturq; deos, iterum se ad prælia cogi:
Bis iam Italos hostes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter discordia ciues:
Vrbem alij reserare iubent, & pandere portas
Dardanidis, ipsumq;* trahunt in mœnia regem:
Arma ferunt alij, & pergunt defendere muros.
Inclusas vt cùm latebroso in pumice pastor
Vestigauit apes, fumóque impleuit amaro:
Illæ intus trepidæ rerum per cærea castra
Discurrunt, magnisq; acuunt stridoribus iras:
Voluitur* ater odor tectis: tum murmure cæco
Intus saxa sonant: vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concussit funditus vrbem.
Regina vt tectis venientem prospicit hostem,
Incendi muros, ignes ad tecta volare,
Nusquã acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnæ iuuenem in certamine credit
Extinctum, & subitò mentem turbata dolore,

Homerus in Ili. 16.

Ob Lauiniã Latini filiam

Id est, flammas fœderis innouemus vrbis incendio. Nam, reposcite, est reuocate, vt ait Seruius.

Pro, trahere volunt: vt videat vrbis discrimen.

Respexit ad colorem fumi. nam in odore color non est.

Se caussam clamat crimenq́, capútque malorum,
Multáq; per mœstum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu discindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.
Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flauos Lauinia crines
Et roseas laniata genas, tum cætera circum
Turba furit: resonant latè plangoribus ædes.
Hinc totam infelix vulgatur fama per vrbem.*

Nuntiat enim res infelices.

Demittunt mentes: it scissa veste Latinus,
Coniugis attonitus fatis, vrbisq; ruina,
Caniciem immundo perfusam puluere turpans:
Multaq; se incusat, qui non acceperit antè
Dardanium Ænean, generúmq; asciuerit vltro.
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes sequitur paucos, iam segnior, atque
Iam minus atque minus successu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
** Commistum clamorem, arrectasq; impulit aures*
Confusæ sonus vrbis, & illætabile murmur.

Ex oppugnatione, & morte reginæ.

Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quísue ruit tantus diuersa clamor ab vrbe?
Sic ait, adductisq; amens subsistit habenis.*

Consilij egens.

Atque huic, in faciem soror vt conuersa Metisci
Aurigæ, currumq; & equos & lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac Turne sequamur
Troiugenas: quà prima viam victoria pandit.
Sunt alij qui tecta manu defendere possunt.
Ingruit Æneas Italis, & prælia miscet:
Et nos sæua manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.*

Cæsorum a te.

Turnus ad hæc:
O soror, & dudum agnoui, cùm prima per artem
Fœdera turbasti, teq; hæc in bella dedisti:
Et nunc nequicquam fallis dea. sed quis Olympo*

Homerus in Ili. 61.

De-

Demissam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miseri lethum vt crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ iam spondet fortuna salutē?
Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
Murranum (quo non superat mihi charior alter)
Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum. Homerus in Ili. 263.
Occidit infelix ne nostrum dedecus Vfens
Aspiceret: Teucri potiuntur corpore & armis. Homerus in Ili. 55.
Excindine domos (id rebus defuit vnum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnū fugientem hæc terra videbit? Homerus in Ili. 52.
**Vsque adeóne mori miserum est? vos ó mihi manes*
Este boni, quoniam superis aduersa voluntas. Fugæ.
Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ,*
Descendam, magnorum haud vnquā indignus auorū.
Vix ea fata erat: medios volat ecce per hostes
Vectus equo spumante Sages, aduersa sagitta
Saucius ora, ruitq́; implorans nomine Turnum, Homerus in Ili. 123.
**Turne, in te suprema salus: miserere tuorum.*
Fulminat Æneas armis, summasq́; minatur
Deiecturum arces Italûm, excidioq́; daturum:
Iamq́; faces ad tecta volant: in te ora Latini,
*In te oculos referunt, *mussat rex ipse Latinus,* Dubitat.
Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera flectat.
Præterea regina tui fidissima, dextra
Occidit ipsa sua, lucemq́; exterrita fugit.
Soli pro portis Messapus & acer Atinas
Sustentant aciem: circum hos vtrinq́; phalanges
Stant densæ, strictisq́; seges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deserto in gramine versas. Multiplice nuntio.
*Obstupuit *varia confusus imagine rerum*
Turnus, & obtutu tacito stetit, æstuat ingens
Imo in corde pudor, mistóq́; insania luctu, Mentis caligo.
Et furijs agitatus amor, & conscia virtus.
Vt primùm discussæ vmbræ, & lux reddita menti*
est,

Ardentes oculorum acies ad mœnia torsit
Turbidus, eq́; rotis magnam respexit ad vrbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum vndabat vortex, turrimq́; tenebat,
Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipse,
Quò posset ad ea loca trahi, quibus instaret. *Subdideratque* rotas, pontesq́; instrauerat altos.*
Iam iam fata, soror superant: absiste morari:
Quò Deus, & quò dura vocat fortuna sequamur.
Stat conferre manum Æneæ: stat quicquid acerbi est
Morte pati. nec me indecorem germana videbis
Amplius: hunc oro, sine me furere ante furorem.
Homerus in Ili. 65. *Dixit, & e curru saltum dedit ocyus aruis:*
Perq́; hostes, per tela ruit, mœstamq́; sororem
Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
Ac veluti montis saxum de vertice præceps
Homerus in Ili. 139. *Cùm ruet auulsum vento, seu turbidus imber*
Proluit, aut annis soluit sublapsa vetustas:
Pars montis *Fertur in abruptum magno mons improbus actu,*
Exultatq́; solo, syluas, armenta virosq́;
Inuoluens secum: disiecta per agmina Turnus
Homerus in Ili. 123. *Sic vrbis ruit ad muros, vbi plurima fuso*
Sanguine terra madet, stridéntq́; hastilibus auræ:
Significatq́; manu, & magno simul incipit ore:
Homerus in Ili. 30. 74. *Parcite iam Rutuli, & vos tela inhibete Latini.*
Quæcunque est fortuna, mea est: me verius vnum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Discessere omnes medij, spatiumq́; dedere.
At pater Aeneas, audito nomine Turni,
Deserit & muros, & summas deserit arces:
Præcipitatq́; moras omnes. opera omnia rumpit,
Lætitia exultans: horrendumq́; intonat armis.
Quantus Athos, aut quãtus Eryx, aut ipse, coruscis
Cùm fremit ilicibus, quantus gaudetq́; niuali
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.
Iam verò & Rutuli certatim, & Troes, & omnes

Con-

Conuertêre oculos Itali, quiq; alta tenebant
Mœnia, quiq; imos pulsabant ariete muros:
Armaq; deposuere humeris, stupet ipse Latinus,
Ingentes, genitos diuersis partibus orbis,
*Inter se coiisse viros, & * decernere ferro.* Antiquam lectionem ait Seruius fuisse, cernere.
Atq; illi, vt vacuo patuerunt æquore campi,
Procursu rapido coniectis eminus hastis,
Inuadunt Martem clypeis atq; ære sonoro:
(Dat gemitum tellus) tum crebros ensibus ictus
*Congeminant: * fors & virtus miscentur in vnum.* Casus in Tur o, virtus in Ænea.
Ac velut ingenti Syla summóue Taburno,
Cùm duo conuersis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pauidi cessere magistri:
Stat pecus omne metu mutum, mussantq; iuuencæ,
Quis pecori imperitet, quẽ tota armenta sequantur:
Illi inter sese multa vi vulnera miscent,
Cornuaq; obnixi infigunt: & sanguine largo
Colla armosq; lauant, gemitu nemus omne remugit:
Haud aliter Tros Æneas, & Daunius heros
Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet. Homerus in Ili. 242.
Juppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, & fata imponit diuersa duorum:
*Quem * damnet labor, & quò vergat pondere lethũ.* Liberet.
Emicat hic, impunè putans, & corpore toto
Altè sublatum consurgit Turnus in ensem:
Et ferit, exclamant Troes, trepidiq; Latini:
Arrectæq; amborum acies, at perfidus ensis Homerus in Ili. 35.
Frangitur: in medioq; ardentem deserit ictu,
Ni fuga subsidio subeat fugit ocyor Euro,
Vt capulum ignotum dextramq; aspexit inermem: Homerus in Ili. 62.
Fama est, præcipitem, cùm prima in prælia iunctos
*Conscendebat equos, * patrio mucrone relicto,* Nam Dauni fuerat gladius lib. 9.
Dum trepidat ferrum auriga rapuisse Metisci:
Idq; diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit: postquã arma dei ad Vulcania ventum est,

Mortalis mucro glacies ceu futilis, ictu
Dissiluit fulua resplendent fragmina arena.
Ergo amens diuersa fuga petit æquora Turnus:
Et nunc huc, inde huc in certos implicat orbes.
Vndique enim densa Teucri inclusere corona:
Atque hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas (quanquam tardante sagitta*
Interdum genua impediunt, cursumque recusant)
Insequitur: trepidique pedem pede feruidus vrget.
Inclusum veluti siquando in flumine nactus,
Ceruum, aut puniceæ septum formidine pennæ,
Venator cursu canis & latratibus instat:
*Ille autem insidijs & ripa * territus alta,*
Mille fugit refugitque vias: at viuidus Vmber
Hæret hians: iam iamque tenet, similisque tenenti
Increpuit malis, morsuque elusus inanis est.
Tum vero exoritur clamor, ripæque lacusque
Responsant circa, & cœlum tonat omne tumultu.
Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes,
Nomine quenque vocans: notumque efflagitat ensem.
Aeneas mortem contrà præsensque minatur
Exitium, si quisquam adeat terretque trementes,
Excisurum vrbem minitans, & saucius instat.
Quinque orbes explent cursu, totidemque retexunt
Huc illuc, nec enim leuia aut ludicra petuntur
Præmia: sed Turni de vita & sanguine certant.
Fortè sacer Fauni foliis oleaster amaris
Hîc steterat, nautis olim venerabile lignum:
Seruati ex vndis vbi figere dona solebant
Laurenti diuo, & votas suspendere vestes:
Sed stirpen Teucri nullo discrimine sacrum
Sustulerant, puro vt possent concurrere campo.
Hîc hasta Æneæ stabat huc impetus illam
Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu conuellere ferrum

Homerus in Ili. 241.

Vulnere ex sagitta illato.

Homerus in Il. 110.88.

Quomodo insidijs? quia videt instrumentum ad terrendas bestias factū

Homerus in Ili. 244.

Homerus in Ili. 241.

Homerus in Ili. 231.

Dardanides, teloq; sequi, quem prendere cursu
Non poterat. tum verò amens formidine Turnus,
Faune precor miserere, inquit: tuq; optima ferrum
Terra tene, colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
Dixit: openiq; Dei non cassa in vota vocauit.
Namque diu luctans, lentoq; in stirpe moratus,
Viribus haud vllis valuit discludere morsus
Roboris Æneas, dum nititur acer, & instat,
Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit, fratriq; ensem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci nymphæ indignata licere,
Accessit, telumq; alta ab radice reuellit.
Olli sublimes armis animisq; refecti,
Hic gladio fidens, hic acer & arduus hasta,
Assistunt contrà, certamine Martis anheli.
Iunonem interea rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulua pugnas de nube tuentem:
Quæ iam finis erit coniux? quid denique restat?
Indigetem Æneam scis ipsa, & scire fateris,
Deberi cælo, fatisq; ad sidera tolli.
Quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere* diuum?
Aut ensem (quid eni m sine te Iuturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vim crescere victis?
Desine iam tandem, precibusq; inflectere nostris:
Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi curæ
Sæpe tuo dul'ci tristes ex ore recursent.
Ventum ad supremum est terris agitare vel vndis
Troianos* potuisti, infandum accendere bellum,
Deformare domum, & luctu miscere hymenæos:
Vlterius tentare veto. Sic Iuppiter orsus:
Sic dea submisso contra Saturnia vultu:
Ista quidem quia nota mihi tua magne voluntas
Iuppiter, & Turnum & terras inuita reliqui.

Homerus in Ili. 3.

Homerus in Ili. 243.

Subaudi futurum.

Homerus in Ili. 265.

Quasi dicat iam non potes: vincunt enim fata.

Nec tu me aëria solam nunc sede videres
Digna indigna pati: sed flammis cincta sub ipsa
Starem acie, traheremq; inimica in prælia Teucros.
Iuturnam misero (fateor) succurrere fratri
Suasi, & pro vita maiora audere probaui:
Non vt tela tamen, non vt contenderet arcum.
Adiuro Stygij caput implacabile fontis,
Vna superstitio superis quæ reddita diuis.
Et nunc cedo equidem, pugnasq; exosa relinquo.
Illud te nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obtestor, pro maiestate* tuorum:
Cùm iam connubijs pacem felicibus (esto)
Component, cùm iam leges & fœdera iungent:
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri iubeas, Teucrosq; vocari:
Aut vocem mutare viros aut vertere vestes.
Sit Latium, sint Albani per secula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago.
Occidit, occideritq; sinas cum nomine Troia.
Olli subridens hominum, rerumq; repertor,
Es germana Iouis, Saturniq; altera proles:
Irarum tantos voluis sub pectore fluctus?
Verùm age, & inceptum frustra submitte furorem:
Do quod vis: & me victusq; volensq; remitto.
Sermonem Ausonij patrium moresq; tenebunt.
Vtq; est, nomen erit: commisti corpore tantùm
*Subsident Teucri, morem ritusq; sacrorum
Adijciam: faciamq; omnes vno ore Latinos.
Hinc genus, Ausonio mistum quod sanguine surget,
Supra homines, supra ire deos pietate videbis:
Nec gens vlla tuos æquè celebrabit honores.
Annuit his Iuno, & mentem lætata retorsit.
Interea excedit cœlo, nubemq; reliquit.
His actis, aliud genitor secum ipse volutat:
Iuturnamq; parat fratris dimittere ab armis.

Homerus in Ili. 161. 156.

Respexit ad Saturnum, qui in Italia quandoque regnauerat.

Quasi latebunt.

Dicun-

Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ:
Quas & tartaream Nox intempesta Megæram
Vno eodémq; tulit partu paribusq; reuinxit
Serpentum spiris, ventosásq; addidit alas.
*Hæ Iouis ad solium, sæuiq; in limine regis
Apparent, acuuntq; metum mortalibus ægris:
Si quando lethum horrificum morbosq; deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat vrbes.
Harum vnam celerem demittit ab æthere summo
Iuppiter, inq; omen Iuturnæ occurrere iussit.
Illa volat, celeriq; ad terram turbine fertur:
Non secus ac neruo per nubem impulsa sagitta,
Armatam sæui Parthus quam felle veneni,
Parthus siue Cydon, telum immedicabile torsit,
Stridens, & celeres incognita transilit vmbras.
Talis se sata nocte tulit, terrasq; petiuit.
Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni
Alitis in* paruæ subitò collecta figuram:
Quæ quondam in bustis aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per vmbras:
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora
Fertq; refertq; sonans, clypeumq; euerberat alis.
Illi membra nouus soluit formidine torpor:
Arrectæq; horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
At procul vt Diræ stridorem agnouit & alas,
Infelix crines scindit Iuturna solutos,
Vnguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis:
Quid nunc te tua Turne potest germana iuuare?
Aut quid iam miseræ superat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin* possum me opponere monstro?
Iam iam linquo acies, ne me terrete timentem
Obscœnæ* volucres, alarum verbera nosco,
Lethalémq; sonum, nec fallunt iussa superba
Magnanimi Iouis. hac pro virginitate reponit?
Quò vitam dedit æternam? cur mortis adempta est

Præstò sunt ad obsequiũ vnde apparitores dicti.

Noctuæ, bubo maior est.

Inuidiosè dixit: nam vna est.

Cen-

Conditio? possem tantos finire dolores
Nunc certè, & misero fratri comes ire per umbras,
Immortalis ego. haud quicquam mihi dulce meorum
Homerus in Ili. 41. Te sine frater erit, ó quæ satis ima dehiscat
Terra mihi, manésque deam demittat ad imos?
Homerus in Ili. 164. Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
Multa gemens, & se fluuio dea condidit alto.
Æneas instat contrà, telúmque coruscat
Ingens arboreum: & sæuo sic pectore fatur:
Homerus in Ili. 243. * Quæ nunc deinde mora est? aut quid iam Turne retractas?
Collige. Non cursu, sæuis certandum est comminus armis.
Verte omnes tete in facies: & * contrahe quicquid
Siue animis siue arte vales: opta ardua pennis
Astra sequi, clausúmque caua te condere terra.
Ille caput quassans: Non me tua feruida terrent
Homerus in Ili. 235. Dicta ferox: dij me terrent, & Juppiter hostis.
Nec plura effatus, saxum circunspicit ingens,
Il. 224. Saxum antiquum, ingens: campo qui fortè iacebat
Ili. 226. Limes agro positus, litem vt discerneret aruis.
Ili. 55. Vix illud lecti bis sex ceruice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus:
Ille manu raptum trepida torquebat in hostem,
Altior insurgens, & cursu concitus heros.
Sed neque currentem se nec cognoscit euntem,
Tollentémue manu saxúmque immane mouentem.
Genua labant gelidus concreuit frigore sanguis.
Homerus in Ili. 242. Tum lapis ipse viri vacuum per inane volutus,
Nec spatium euasit totum nec pertulit ictum.
Ac velut in somnis oculos vbi languida pressit
Nocte quies nequicquam auidos extendere cursus
Velle videmur, & in medijs conatibus ægri
Succidimus: non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires: nec vox nec verba sequuntur:
Sic Turno (quacunque viam virtute petiuit)

Suc-

Successum dea dira negat: tum pectore sensus
Vertuntur varij: Rutulos aspectat & vrbem,
Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit.
Nec quò se eripiat, nec qua vi tendat in hostem:
Nec currus vsquam videt, aurigamque sororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet, murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus volat atri turbinis instar
Exitium dirum hasta ferens, orasque recludit
Loricæ, & clypei extremos septemplicis orbes
Per medium stridens transit femur, incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
Mons circum & vocē latè nemora alta remittunt.
Ille humilis supplexque oculos dextramque precantem
Protendens, Equidem merui, nec deprecor (inquit)
**Vtere sorte tua miseri te siqua parentis*
Tangere cura potest, oro (fuit & tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ:
Et me, seu corpus spoliatum lumine mauis,
Redde meis, vicisti, & victum tendere palmas
Ausonij videre: tua est Lauinia coniux.*
Vlterius ne tende odijs. Stetit acer in armis
Æneas voluens oculos, dextramque repressit.
Et iam iamque magis cunctantem flectere sermo
*Cœperat * infelix humero cùm apparuit alto*
Balteus, & notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri. victum quem vulnere Turnus
Strauerat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
Ille oculis postquam sæui monumenta doloris
Exuuiasque hausit: furijs accensus, & ira*
Terribilis, Túne hinc spolijs indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immo-

Homerus in Ili. 244.

Pro tonitru sine quo nunquam est fulmen.

Interfice hostem.

Certaminis causa.

Quia mortem attulit Turno.

Vidit: vt li. 4. Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto

Homerus in Il. 226.245. *Immolat, & pœnam scelerato ex sanguine sumit.*
Hoc dicens, ferrum aduerso sub pectore condit
Feruidus, ast illi soluuntur frigore membra,
Vitaq; cum gemitu fugit indignata sub vmbras.

MAPHÆ-

MAPHAEI VEGII LAVDENSIS XII. LIBRORVM AEN. *supplementum.*

ARGVMENTVM.

Turnus vt extremo vitam ſub Marte profudit,
Subdunt ſe Rutuli Æneæ, Troiana ſequentes
Agmina: dehinc ſuperis meriti redduntur honores.
Congaudet nato, ac ſocijs memor antè malorum
Actorum pater Æneas. Turni inde Latinus
Morte dolet, patriæ miſeranda incendia Daunus
Euerſæ, & chari deflet pia funera nati.
Connubium inſtaurat natæ, lætoſque Hymenæos
Rex ſocer Aeneæ genero. gens vtraque pacto
Fœdere pacis ouat. tum nomine coniugis vrbem
Inſtruit, & tandem placida ſub pace regentem
Tranſtulit Aeneam Venus aſtra in ſumma beatum.

Tvrnus vt extremo deuictus Marte profudit
Effugientē animā, medioq; ſub agmine victor
Magnanimus ſtetit Æneas Mauortius heros: Quæ poſt Turni cladē acta ſint recenſet Maphæus.
Obſtupuere omnes, gemitumq; dedēre Latini:
Et durum ex alto reuomentes corde dolorem,
Concuſſis cecidēre animis: ceu frondibus ingens
Sylua dolet lapſis Boreali impulſa tumultu.
Tum tela infigunt terræ, & mucronibus hærent: Comparatio
Scutaq; deponunt humeris, & prælia damnant:
Inſanumq; horrent optati Martis amorem:
Nec frenum, nec colla pati captiua recuſant,
Et veniam orare, & requiem finemq; malorum.
Sicut acerbi duo quando in certamina tauri Comparatio
Concurrunt, largo miſcentes ſanguine pugnam.

Cuiq;

Cuiq; suum pecus inclinat: sin cesserit vni
Palma duci: mox quae victo pecora antè fauebant
Nunc sese imperio subdunt victoris: & vltro,
Quanquã animũ dolor altus habet, parêre fatentur.
Non aliter Rutuli licet ingens mæror adhausit
Pectora pulsa metu cæsi Ducis, anclyta malunt
Arma sequi, & Phrygium Æneam, fœdusq; precari
Pacis, & aeternam rebus, belloq; quietem.
Tunc Turnum super assistens placido ore profatur
Aeneas: Quae tanta animo dementia creuit,
Vt Teucros superûm monitis, summiq; Tonantis
Imperio huc vectos, patereris Daunia proles
Italia, & pactis nequicquam expellere tectis?
Disce Iouem revereri, & iussa facessere Diuûm:
Magnum etiam capit ira Iouem: memoresq; malorũ
Sollicitat vindicta Deos en vltima tanti
Meta furoris adest, quo contra iura fidemq;
Iliacam rupto turbasti fœdere gentem.
Ecce suprema dies, alijs exempla sub auum
Venturum missura, Iouem non temnere frustra
Fas sit, & indignos bellorum acendere motus.
Nunc armis letare tuis heu nobile corpus
Turne iacet at non tibi erit Launia paruo:
Nec dextra tamen Aeneae cecidisse pudebit.
Nunc Rutuli hinc auferte ducem vestrum: arma, virumq;
Largior: atq; omnem deflendae mortis honorem.
Sed quae Pallantis fuerant ingentia baltei
Pondera, transmittam Euandro: vt solatia caeso
Haud leuia hoste ferat: Turnoq; exultet adempto.
Vos memores tamen Ausonij melioribus vti
Discite bellorum auspicijs, ego sidera iuro,
Nunquã acies, nunquã arma libens in praelia moui:
Sed vestris actus furijs defendere toto
Optaui, & licuit, Troianas robore partes.

Deorum religio.

Pœna periurij.

Translatio.

Adhortatio vt cautiores sint in suscipiendis bellis.

Nec

Nec fatus plura Æneas, se latus ad altos
Vertebat muros, & Troïa tecta petebat.
Unà ipsum Teucrorum omnis conuersa iuuentus
Exultans sequitur, volucresq; per arua pedum vi
Quadrupedes citat, incusans acri ore Latinos,
Ignauosq; vocans: strepit altus plausibus æther.
Et quamuis inhumata rogis dare corpora surgat
Ingens cura animo, sociosq; imponere flammis:
Maius opus tamen Æneas sub pectore voluens,
Primùm aris meritos superis mandabat honores. Sacrificium.
Tum pingues patrio iugulant ex more iuuencos:
Immittuntq; sues niueasq; in templa bidentes.
Purpuream effuso pulsantes sanguine terram.
Viscera diripiunt: & cæsum in frusta trucidant,
Denudantq; gregem & flammis verubusq; remittūt.
Tum vina effundunt pateris, & dona Lyæi
Accumulant: plenis venerantur lancibus aras.
Thura ignes adolent: onerata altaria fumant.
Tum plausus per tecta mouent, magnumq; Tonantē
Extollunt Veneremq;, & te Saturnia Iuno.
Iam placidam, & meliorem ingenti laude fatentur:
Mauortemq; ipsum: tum cætera turba Deorum
In medium effertur, summis cum vocibus altos
Perlata ad cælos, ante omnes gratior vnus
Æneas duplices mittebat ad æthera palmas.
Et puerum pauca ore dabat complexus Iulum: Consolatur Iulum perpessis tantis laboribus.
Nate in quo spes vna patris, per tanta laborum
Quem varijs actus fatis discrimina duxi,
Ecce inuenta quies: ecce illa extrema malorum,
Ærumnis factura modum, acceptissima semper,
Atque optata dies, quam dura in bella vocatus
Sæpe tibi Dijs auspicibus meminisse futuram
Iam memini, nunc te, cùm primùm Aurora rubebit
Crastina, sublimem Rutulorum ad mœnia mittam.
Dehinc sese ad gentem Iliacam voluebat: & alto

Pectore verba trahens, blando est sic ore locutus:
Commemoratio calamitatum.
O socij, per dura ac densa pericula vecti,
Per tantos bellorum æstus, duplicesq; furores
Armorum, per totq; hyemes, per quicquid acerbum,
Horrendũ, graue, triste, ingens, per quicquid iniquũ,
Consolatio.
Infaustum, & crudele foret, conuertite mentem
In melius: iam finis adest hic meta malorum:
Stabit, & optatam Latia cum gente quietem
Iungemus: dabit inde mihi Lauinia coniux
Bello acri defensa, Italo cum sanguine mistam
Troianam transferre æterna in sæcula gentem.
Vnum oro socij, Ausonios communiter æquo
Ferte animo, & vosmet socero obseruate Latino.
Sceptrum idem sublime geret: sententia mentem
Hæc habet: at bello vos, & præstantibus armis
Discite me pietate sequi: quæ gloria nobis
Cesserit, in promptu est: sed cælum & sidera testor.
Qui vos tantorum eripui de clade malorum,
Idem ego sub maiora potens vos præmia ducam.
Talibus orabat, varios in pectore casus
Præteritos voluens, partamq; labore quietem
Haud partio: nimium ardenti exundabat amore
In Teucros, grauibus tandem euasisse periclis
Exultans, velati exiguis cùm ex æthere gyrans
Incubuit pullis, & magno turbine miluus
Insiliens auido ore furit, stragemq; minatur.
Tum cristata ales perculso pectore mater
Consurgit, misero natorum exterrita casu,
Rostrum acuit, totisq; petit conatibus hostem:
Et multa expulsum vi tandem cedere cogit.
Dehinc parturbatos crocitans exquirit: & omnes
Attonitos cogit pro charis anxia natis:
Et tanto ereptos gaudet superesse periclo.
Non secus Anchisa genitus mulcebat amicis
Troianos dictis, antiquum corde timorem,

Fla-

Flagrantemq; agitans curas, & gaudia longis
Tandem parta malis & quæ perferre molestum
Antè fuit, meminisse iuuat. verùm altior idem
Ingenti, & clarus Æneas supereminet omnes
Virtute excellens, & pro tot numina donis
Exorat: summumq; Iouem cum laudibus effert. Funus Turni.
Interea Rutuli magnum & miserabile funus,
Exanimumq; Ducem tulerant sub tecta frequentes. Hyperbole.
Correpti mœrore animos, largumq; pluentes
Imbrem oculis & iam læto clamore Latinum
Defessum, & varios agitantem pectore casus
Complerant: qui postquam altos crebrescere questus,
Et Turnum ingenti confossum vulnere vidit:
Haud tenuit lachrymas, dehinc mœstũ leniter agmẽ
Corripuit, manibus verbisq; silentia ponens.
Ceu spumantis apri quando per viscera dentes Comparatio
Fulmineos canis excepit præstantior omni
Ex numero: tunc infausto perterrita casu
Cætera turba fugit latrantum, atque ore magistrum
Circunstans querulo palitat, magnoq; vlulatu
Infremit: at commota manu, dominiq; iubentis
Ore silet: gemitumq; premit, seseq; coërcet:
Haud aliter Rutuli suppressa voce queruntur.
Tunc sic illachrymans Rex alto corde Latinus
Verba dabat: Quantos humana negotia motus
Alternasq; vices miscent? quo turbine fertur Sentẽtia deplorans inconstantem Fortunæ aleam.
Vita hominum? o fragilis damnosa superbia sceptri,
O furor, ô nimium dominandi innata cupido,
Mortales quò cæca vehis? quò gloria tantis
Inflatos transfers animos quæsita periclis?
Quot rerum insidias? quot mortes? quanta malorũ Exaggerat regnorum incommoda & calamitates.
Magnorum tormenta geris? quot tela? quot enses
Ante oculos (si cernis) habes? heu dulce venenum,
Et mundi lethalis honos, heu tristia regni
Munera quæ haud paruo constent, & grandia rerũ

Pondera, quæ nunquam placidam permittere paci
Nec requiem conferre queant: heu sortis acerba,
Et miseræ regale decus; magnoq; timori
Suppositos regum casus patiq; negatos.

Conuersio ad Turnum.

Quid Turne ingentis Ausoniam mouisse tumultu,
Et dura Æneadas turbasse in bella coactos,
Quid iuuat? & violasse sacræ promissa quietis
Pignora? quæ tibi tanta animo impatientia venit?
Vt Martem cum gente Deûm iussuq; Tonantis
Huc vecta gereres? & nostris pellere tectis
Vltrò instans velles? natamq; abrumpere fœdus
Pollicitæ genero Æneæ? & me bella negante

Pœna violati fœderis.

Dura mouere manu? quæ tanta insania mentem
Implicuit? quoties te in sæui Martis euntem
Agmina, sublimemq; in equo, & radiantibus armis
Tentaui reuocare, & iter suspendere cæptum?
Corripui & patitans cedentem in limine frustra?

Ab incommodis.

Inde ego quanta tuli, testantur mœnia tectis
Semirutis, magniq; albentes ossibus agri,
Et Latium toto vacuatum robore, & ingens
Exitium, fluuijq; humana cæde rubentes,
Et longi trepidiq; metus, duriq; labores,
Quos toties senior per tanta pericula cepi.
At nunc Turne iaces, vbinam generosa iuuentæ
Gloria, & excellens animus? quò splendidus altæ
Frontis honos? quónam illa decens et frontis imago?

Pathos mouet commiserationem, dum commiscitur quantos dolores pater Turni accepturus sit.

Ah quantas Dauno lachrymas, acrésq; dolores
Turne dabis? quanto circumfluet Ardea fletu?
Sed non degenerì, & pudibundo uulnere fessum
Aspiciet, saltem hoc miseræ solamen habebit
Mentis, vt Aeneæ Troiani exceperis ensem.
Hæc fatus, lachrymisq; genas impleuit obortis,
Tum sese ad turbam voluens, miserabile corpus
Attolli, & charam mœsti genitoris ad vrbem
Deferri, atque pios fieri mandabat honores.

Mox

Mox circum fusi Rutuli lato agmine cæsum
Sublimem ingenti iuuenem posuere pheretro.
Multa super Teucrûm raptorum insignia secum
Et galeas, & equos: ensesq; & tela ferentes.
Post currus Phrygia sudantes cæde sequuntur.
It lachrymans, & ducit equum docta arte Meiiscus
Rorantem, & fletu madidum: qui vexerat ante
Victorem Turnum, atque hostili strage furentem.
Hinc alij aduersa arma gerunt: tum cætera pubes
Flens sequitur, largoq; humectat pectora guttu,
Et iam fessi ibant per muta silentia noctis
Cædentes sese gressumq; in tecta Latinus
Flexerat, ingenti turbatus funere mentem.
Unà omnes lachrymis matres, puerique, senesq;
Fundebant, mœstam implentes mugitibus vrbem.
Inscius at tantos Daunus superesse dolores,
Et natum extremo consumptum Marte superbam
Effudisse animam, largisq; ad mœnia duci
Cum lachrymis, alios gemitus curasq; fouebat.
Namq; ex diuersa caderent dum parte Latini,
Et calido Turnus fœdaret sanguine terram:
Vrbem ingens flamma, & muros inuaserat altos:
Fumabatq; rutis miseri patris Ardea tectis: Incendium Ardeæ.
Et tota in cinerem vergebat: & astra fauillæ
Altiuolæ implebant: nec spes plus vlla salutis.
Siue quidem sic Dijs placitum est: seu præscia Turni
Signum vt fata darent horrendo Marte perempti.
Extemplo concussi animos, turbatáque ciues
Pectora cædentes, miserandæ sortis iniquum
Deflebant casum, longóq; ex ordine matres,
Atque auidos totis fugiebant viribus ignes.
Ac veluti cùm nigra cohors posuere sub alta
Arbore & in fissa radice cubilia longo Comparatio a formicis sumpta.
Formicæ instantes operi: si dura securis
Incumbat, versóq; infringat culmine paruas

Sæua casas, mox certatim sese agmine sparso
Corripiunt mœstaq́ fuga, trepidaq́ feruntur.
Et velut ignitum testudo euersa calorem
Cùm sensit luctata diu, pedibusq́ renitens,
Caudam agitansq́ caput, magna vi cedere tentat:
Adaptatio. *Æstuat, & multo insidias conamine miscet:*
Haud aliter miseri per tanta pericula ciues
Iactabant sese, & turbata mente ferebant.
Ante omnes senio confectus ad æthera voces
Fundebat querulas Daunus superosq́ vocabat.
Augurium sinistrum. *Tum vrò e medijs visa est consurgere flammis,*
Percussisq́ ales volitare per aëra pennis.
Indicium, nomenq́ vrbis versæ Ardea seruans:
Et cui sublimes stabant in manibus arces,
Mutata effusis nunc circumlabitur alis.
Attoniti nouitate omnes monituq́ Deorum
Haud paruis confusi humeros, atque ora tenebant.
At Daunus patriæ ardenti concussus amore
Euersæ, duros gemitus sub corde premebat.
Hac inter magno volitans prænuncia motu
Fama ruit latusq́ animos clamoribus implet:
Aduentare nouum multo cum milite funus,
Et Turnum exanimem, & lethali vulnere victum.
Mox turbati omnes nigras duxere frequentes
Incensas ex more faces, ardentibus agri
Collucent flammis: dehinc se venientibus addunt.
Quos postquam toto videre ex agmine matres,
Percussis vocem palmis super æthera tollunt.
Daunus. *At Daunus chari vt patuerunt funera nati*
Substitit: & demum ingenti correpta dolore
Ora mouens, medium sese furibundus in agmen
Proripuit, Turnumq́ super prostratus, & heros.
Quum primum fari potuit, sic edidit ore:
Nate patris dolor, & fessæ miseranda senectæ
Rapta quies, quò me tantis iactare periclis
Duxisti,

Duxisti, & sæuis tandem deuicte sub armis? — Exclamatio
Quò tua me præstans animi constantia vexit?
Hic claræ virtutis honos? hæc gloria sceptri?
Hoc magni decus imperij? taléśne triumphos
Nate refers? hec illa quies promissa parenti — Pathos ab inconstantia rerum humanarum
Afflicto tecties? hæc meta optata laborum?
Heu miserum quàm præcipites labentia casus
Secla agitant? quanto voluuntur fata tumultu?
Qui iam sublimes referebas clarus honores,
Et magnus toto in Latio: quem Troës in armis
Horrendum, & trepidi toties sensere furentem:
Nunc mi Turne iaces miserandum, & flebile corpus — A naturæ donis quibus præditus erat Turnus.
Iam mutum est sine voce caput: quo pulchrior alter
Non fuit in tota Ausonia, nec gratior vllus
Eloquio, nec quis positis ingentior armis.
Nate vbi forma nitens, niueaq; in fronte serenus — Pulchritudo humana.
Ille decor, dulcisq; oculorum aspectus, & altæ
Sidereus ceruicis honos? hæc gloria Martis
Contigit auspicijs? tali rediture paratu
Discedens voluisti auidis te credere bellis?
Heu mortem insusam: quæ sola vltricibus armis
Elatos frænas animos, corrupta totis
Gentis scepra tenens, æternaq; fœdera seruans.
Quæ magnos, paruosq; teris: quæ fortibus æquas
Imbelles, populisq; Duces, seniumq; iuuentæ.
Heu mortem obscuram: quæ causa indigna coëgit
Eripere, atq; meum crudeli vulnere natum
Afficere? o felix tam grato cædis Amata
Successu, lætare tuæ: quæ tanta dolorum
Fugisti monimenta, grauisq; immania casus
Pondera? quid misero genitori plura paratis
O superi? natum rapuistis, & Ardea flammis — Conuertit sermonem ad superos.
Consumpta in cinerem versa est: nunc æthera pennis
Verberat: ab me Turne tua plus cæde cruenta,
Deerat adhuc sors ista patris suprema senectæ.

Sæua casas, mox certatim sese agmine sparso
Corripiunt mæstaq; fuga, trepidaq; feruntur.
Et velut ignitum testudo euersa calorem
Cùm sensit luctata diu, pedibusq; renitens,
Caudam agitansq; caput, magna vi cedere tentat:
Adaptatio. *Æstuat, & multo insidias conamine miscet:*
Haud aliter miseri per tanta pericula ciues
Iactabant sese, & turbata mente ferebant.
Ante omnes senio confectus ad æthera voces
Fundebat querulas Daunus superosq; vocabat.
Augurium sinistrum. *Tum vro e medijs visa est consurgere flammis,*
Percussisq; ales volitare per aëra pennis.
Indicium, nomenq; vrbis versæ Ardea seruans:
Et cuius sublimes, stabant in manibus arces,
Mutata effusis nunc circumlabitur alis.
Attoniti nouitate omnes monituq; Deorum
Haud paruis confusi humeros, atque ora tenebant.
At Daunus patriæ ardenti concussus amore
Euersæ, duros gemitus sub corde premebat.
Hæc inter magno volitans prænuncia motu
Fama ruit latuq; animos clamoribus implet.
Aduentare nouum multo cum milite funus,
Et Turnum exanimem, & lethali vulnere victum.
Mox turbati omnes nigras duxere frequentes
Incensas ex more faces, ardentibus agri
Collucent flammis: dehinc se venientibus addunt.
Quos postquam toto videre ex agmine matres,
Percussis vocem palmis super æthera tollunt.
Daunus. *At Daunus chari vt patuerunt funera nati*
Substitit: & demum ingenti correpta dolore
Ora mouens, medium sese furibundus in agmen
Proripuit, Turnumq; super prostratus, & hærens,
Quum primum fari potuit, sic edidit ore:
Nate patris dolor, & fessæ miseranda senectæ
Rapta quies, quò me tantis iactate periclis

Duxisti,

Duxisti, & sæuis tandem de uictæ sub armis? | Exclamatio
Quo tua me præstans animi constantia vexit?
Hic claræ virtutis honos? hæc gloria sceptri?
Hoc magni decus imperij? taléisne triumphos
Nate refers? hæc illa quies promissa parenti | Pathos ab inconstantia rerum humanarum
Afflicto tetus? hæc meta optata laborum?
Heu miserum quàm præcipites labentia casus
Secla agitant? quanto voluuntur fata tumultu?
Qui iam sublimes referebas clarus honores,
Et magnus toto in Latio: quem Troës in armis
Horrendum, & trepidi toties sensere furentem:
Nunc mi Turne iaces miserandum, & flebile corpus | A naturæ donis quibus præditus erat Turnus.
Iam mutum est sine voce caput: quo pulchrior alter
Non fuit in tota Ausonia, nec gratior vllus
Eloquio, nec quis positis, ingentior armis.
Nate vbi forma nitens, niueaq; in fronte serenus | Pulchritudo humana.
Ille decor, dulcisq; oculorum aspectus, & altæ
Sidereus ceruicis honos? hos gloria Martis
Contigit auspicijs? tali rediture paratu
Discedens voluisti auidis te credere bellis?
Heu mortem insussam: quæ sola vltricibus armis
Elatos frænas animos, corrupta totis
Gentis sceptra tenens, æternaq; fœdera seruans.
Quæ magnos, paruosq; teris: quæ fortibus æquas
Imbelles, populisq; Duces, seniumq; iuuentæ.
Heu mortem obscuram: quæ causa indigna coëgit
Eripere, atq; meum crudeli vulnere natum
Afficeret o felix tam grato cædis Amata
Successu, letare tuæ: quæ tanta dolorum
Fugisti monimenta, grauisq; immania casus
Pondera? quid misero genitori plura paratis
O superi? natum rapuistis, & Ardea flammis | Conuertit sermonem ad superos.
Consumpta in cinerem versa est: nunc æthera pennis
Verberat: ab me Turne tua plus cæde cruenta.
Deerat adhuc sors ista patris suprema senectæ.

At verò tali se res tum fœdere versant.
Vt quem infesta furens miserum fortuna moratur,
Illum omni petat infrendens,& turbine cogat.
Dixerat:& multa illachrymans largo ora rigabat
Imbre,trahens duros gemitus,rapidosq́; dolores.
Qualis vbi incubuit validis Iouis vnguibus ales,
Cōparatio. *Et paruum effuso diuulsit sanguine fœtum.*
Certa videns miseri turbatur funere nati.
Postera lux latum splendore impleuerat orbem:
Tunc pater infractos fatali Marte Latinus
Defecisse videns Italos,totamq́; potenti
Cedere fortunam Aeneæ,belliq́; tumultum:
Ingenteisq́; animo curas,& fœdera voluens
Connubij promissa,suæ nataq́; Hymenæos:
Oratores ad Æneā mittuntur, & mille viri. *Præstantes vocat electos ex agmine toto*
Mille viros,qui Dardanium comitentur ad vrbem
Spectatum virtute ducem:iungitq́; togatos
Multa Oratores memorans,& euntibus vltro
Imperat,vt quando auspicijs,monitisq́; Deorum
Troianam miscere Italo cum sanguine gentem
Expediat:placido intersint,animóque reuisant:
Aeneadasq́; vehant alta intra mœnia læti.
Interea ipse vrbem labefactam,& vulgus inerme
Componit,solidatq́; animos,requiemq́; futuram
Spondet:& æternam ventura in secula pacem.
Inde iubet meritos turba plaudente triumphos,
Sublimésque domus fieri regalis honores.
Atq; alacris monet,vnanimes vt fronte serena
Occurrant genero venienti,& pectore toto
Excipiant gentem Iliacam,magnisq́; receptent
Plausibus,optatæq́; effundant pacis amores.
Iamq́; instructa cohors,Teucrorum castra subibat
Cincta comas ramis oleæ,pacemq́; rogabat:
Quam bonus Æneas ad se intra regia duci
Tecta iubet,causamq́; viæ placido ore requirit.

Tunc

Tunc senior sic incipiens ardentia Drances
Verba mouet, nimium erepti pro funere Turni
Exultans: O Troianæ Dux inclyte gentis,
Gloria spesq; Phrygum, quo nec pietate, nec armis
Maior in orbe fuit: victi obtestamur, & omnes
Juramus Diuosq; Diuasq; inuitus in vnum
Conflatum vidit Latium, & temerata Latinus
Fœdera: nec Phrygios vnquam turbauit honores.
Quin natæ quando superûm sic vota ferebant,
Connubia, & generum magno te optabat amore,
Sed quicquid tanto armorum flagrante tumultu,
Tantorum furijsq; operũ, atq; laboribus actum est:
Id rapidus Turni, & stimulis incensus iniquis,
Confectusq; odijs furor attulit: ille negansq;
Inuitusq; dedit Latias in prælia gentes.
Illum omnis conuersa cohors poscebat, vt armis
Cederet, & magnum sineret succedere pactis
Connubijs Anchisiaden, inde optimus ambas
Jungebat palmas defessa ætate Latinus
Infractus, nimióq; ardentem Marte rogabat.
Nec nostræ potuere preces inflectere durum:
Nec Diuûm portenta animum: quin acrius ignem
Spumabat ferus ore vomens, bellumq; ciebat.
At verò dignum inuenit pro talibus ausis
Exitium: qui te tandem victore momordit
Nigrantem prostratus humum: nunc improbus ædes
Tartareas visurus eat: quærat q; sub imo
Nunc alias Acheronte acies aliosq; Hymenæos:
Tu melior succede bonis Laurentibus hæres.
In te omnis domus, & fessi inclinata Latini
Spes iacet: vnum omnes Itali super aurea mitti
Sidera, & ingentem bello, & cœlestibus armis
Extollunt: & vera canunt præconia voce.
Te grauium veneranda patrum, consultáq; turba,
Inualidiq; ætate senes: te læta iuuentus,

Excusatio.

Reiicit in Turnũ belli causas.

Pœna rupti fœderis.

Narratio cõtinens precationem.

Amplificatio laudum Æneæ.

Et cupidæ matres, pueri, innuptæq; puellæ
Vnanimes æquo ore volunt, Turnumq; sub armis
Exultant cecidisse tuis: te tota precatur
Ausonia, & claris præstantem laudibus effert.
In te vnum conuersi oculi pater ipse Latinus
Iam senior sola hæc longæuæ munera vitæ,
Qui gnatam tibi iungat, habet: generiq; nepotes
Troianos Italo admistos in secula mittat.
Ergo agè, magne veni Teucrorum ductor, & altos
Ingredere, & celebres cape quos spondemus honores.
Finierat: cunctiq; eadem simul ore fremebant.
Quos pius Æneas hilari cum fronte receptos
Prosequitur paucis, & amico pectore fatur:
Nec vos, nec placida solitum sub pace Latinum
Arguerim: verùm infesti violentia Turni
Tantum opus (haud dubito) & tanti discrimina Martis,
Conciuit, iuuenilis enim plus laudis amore.
Quicquid id est tamen Ausonij, nil pacta recuso
Connubia, & sanctam æterno cum fœdere pacem
Iungere: Rex idem imperium & veneranda tenebit
Sceptra socer, statuentq; mei mihi mœnia Teucri:
Et nomen natæ vrbis erit: sociosq; Penates
Adijciam: vos communes in secula leges
Concordesq; ingenti animo miscetis amores.
Interea quod restat adhuc imponite flammis
Corpora, quæ duri miseranda insania belli
Abripuit: dehinc cùm primùm iam crastina surget
Clara dies, læti Laurentia tecta petemus.
Dixerat, & tanto affatu conuersa tenebant
Ora simul stupefacti omnes & apertius ingens
Mirantes pietatis opus, mox robore toto
Congestas rapuere pyras, ignemq; repostis
Ciuibus immisere: altumq; sub æthera flammis
Euolat: atq; atris cœlum sublime tenebris

Con-

Epilogus.

Annuit Æneas.

Comburuntur socij.

Conditur. innumeras ex omni rure bidentes
Glandiuorosq; sues iugulant, pinguesq; iuuencos:
Immittuntq; rogis: latos incendia campos
Exudant: fremit impulsus clamoribus aër.
Jamq; sequens clarum extulerat lux aurea Phœbum:
Tunc Teucri, Ausoniiq; omnes misto agmine læti
Concedere in equis: & gressum ad tecta mouebant
Laurenti, atque altis erectam mœnibus vrbem:
Ante omnes pius Æneas, post ordine Drances
Multa duci senio memorans: dehinc vnica proles
Ascanius: multúmq; animi maturus Aletbes.
Et grauis Ilioneus, Mnestheusq; acerq; Serestus,
Sergestus, fortisq; Gyas, fortisq; Cloanthus:
Post alij mistimq; Itali, Teucriq; sequuntur.
Interea effusi stabant per mœnia ciues:
Sublimesq; alta statuebant laude triumphos,
Troianam cupido expectantes pectore turbam.
Et iam aduentabant: quos læta fronte Latinus
Occurrens magna excepit comitante caterua.
Ast postquam medio venientem ex agmine vidit
Dardanium Ænean: haud vera illusit imago.
Namque omnes superexcellens, atque altior ibat,
Et latè regalem oculis spargebat honorem
Sidereis, tunc cùm primùm data copia fandi est,
Et voces capere, atque optatas iungere dextras:
Incipit, & prior affatur placido ore Latinus:
Venisti tandem, cupidam nec fixa fefellit
Spes animum, Dux Troianæ clarissime gentis:
Magnorum quem iussa Deûm tot casibus actum
Italia, & nostris voluerunt sistere tectis.
Quanquam humana furens nimis ausa licentia sanctas
Turbarit leges, & Diuûm exercuit iras:
Quinetiam inuitum toties, meq; arma negantem
Tra-

Troiani accedunt ad mœnia Latini.

Aeneæ & Latini congressus.

Tradiderit duri perferre pericula Martis.
Factum etenim: sed nec paruo stat: numina iustas
Indignata animis misere vltricia pœnas.
Hortatio. Nunc age, magne Phrygum ductor quando omnis
origo
Seditionis abest, & tanti criminis author:
Connubijs succede, & promissis Hymenæis.
Sunt mihi regna, manent erectis oppida muris:
Sola autem fessæ spes vnica nata senectæ:
Te generum, & natum tempus complector in omne.
Quem contrà bonus Æneas: Rex maximè nullã
In te horum causam armorum, tantiq; tumultus
Crediderim, placidæ assueto sub tempore pacis:
Et si qua est, pone hanc curam, pater optime quæso.
Nunc adsum, & patrẽ, & socerũ te lætus in omnem
Accipio casus: magni mihi surgit imago
Anchisæ, & rursum ardebo genitoris amore.
Talibus orabant inter se, & tecta subibant
Regia: cum studio effusæ matresq; nurusq;,
Longæuiq; patres stabant, iuuenumq; cohortes,
Pulchra reuisentes Troianæ corpora gentis:
Ante omnes magnum Ænean, cupidoq; notabant
Altum animo genus, & præstantem frontis honorẽ
Quæsitamq; alacres pacem, atque optata quietis
Comparatio Munera laudabant. ceu quando longus, & ingens
Agricolas tenuit resolutis nubibus imber
Suspensos: curuumq; diu requieuit aratrum:
Tunc si clarus equos spatioso lumine Titan
Laxet, & aurato cœlum splendore serenet:
Lætitia exundant & sese hortantur agrestes.
Non secus Ausonij tam læto in tempore rerum
Composuere animos & iam Rex alta Latinus
Atria, regalesq; additus intrarat, & vnà
Optimus Æneas: sequitur quem pulcher Iulus:
Dabant Itali mistiq; Phryges: tum splendida læto
Applau-

Applausu, & magno complentur regia cœtu.
Hæc inter matrum innumera, nuruumq́; caterua — Lauinia.
In medium comitata venit Lauinia virgo
Sidereos deiecta oculos quem Troïus heros
Virtute, & forma ingentem (mirabile dictu)
Vt vidit: prima aspectu stupefactus inhæsit:
Et secum Turni casus miseratus acerbos:
Qui haud parua spe ductus ouans in prælia tantos
Ciuisset motus, duriś; arsißet in armis.
Tum verò æterno iunguntur fœdera nexu
Connubij: multaq́; canunt cum laude Hymenæon:
Dehinc plausu, fremituq́; altum super aëra mittunt
Et lætam vocem per regia tecta volutant.
At fidum interea Æneas affatur Achaten, — Munera.
Vadat, & Andromachæ quondam data munera, vestes
Intextas auro ferat & quod sæpe solebat,
Dum res Troianæ stabant, circumdare collo
Auratum, gemmis circum septumq́; monile:
Præterea magnum cratera in pignus amoris,
Quem Priamus patri Anchisæ donauerat olim.
Nec mora iussa sequēs pulcherrima portat Achates
Munera: tunc socer ingentem cratera Latinus
Donatum capit: at coniux Lauinia vestes,
Atque monile decens, placido dehinc pectore sese
Demulcent: variisq́; trahunt sermonibus horas.
Et iam tarda epulas fugientis tempore lucis
Poscebant: mox regali conuiuia luxu
Effundunt, lætosq́; alta intra tecta paratus.
Conuenere omnes, strato discumbere in ostro
Delicijs iussi, & dapibus se inferre futuris. — Apparatus conuiuij.
Dat manibus crystallis aquas, mensisq́; reponunt
Flauentem Cererem: tum læta fronte ministri
Innumeri magno distringunt ordine curas,

Pars

Pars dapibus reficit mensas, pars pocula miscet,
Craterasq; replet: nunc hac, nunc voluitur illac
Iulus. Turba frequens, varios miscentq; per atria motus.
At puerum pater immotis spectabat Iulum
Luminibus, vultum admirans, moresq; Latinus,
Et grauiter puerili ex ore cadentia verba,
Maturumq; animum ante annos: & multa rogabat,
Permistas referens voces: dehinc oscula figens
Dulcia, complexum manibus, iunctúmq; fouebat:
Et nimium exultans felicem, & munere Diuûm
Donatum Æneam pro tali prole ferebat.

Postquam epulis compressa fames, traducere longã
Incipiunt fando, & labentem fallere noctem.
Confabulātur. Nunc duros Troiæ casus gentesq; Pelasgas:
Nunc fera Laurentis memorantes prælia pugnæ:
Quo primum diffusæ acies, quo tela vicissim
Pulsa loco: qui primus ouans inuaserit agmen,
Fulmineumq; ardens in equo madefecerit ensem.
Præcipuè Tros Æneas, seniorq; Latinus
Magnorum Heroum, Latijq; antiqua potentis
Gesta recensebant: fugientémq; horrida mars
Arma sua Saturnum Italo latuisse sub arui:
Latium. Hinc Latium dixisse, genusq; in montibus altis
Composuisse vagum, legesq;, & iura dedisse;
Et Bacchi, & frugum cultus dehinc tecta secutum
Esse paterna Iouem: vtq; Electra Atlantide cretus
Iasio Idææ cæso Phrygiæ isset ad vrbes
Dardanus, ex Coryto multa cum gente profectus:
Vtq; insignem aquilã dono, & Ioue patre superbus
Hectoreæ gentis signum, illustresq; tulisset
Troianæ gentis origo. Primus auitum titulos, Troianæ stirpis origo.

Talibus atque alijs inter se longa trahebant
Tempora: cùm fremitus lætæq; per atria voces
Alta volant: strepitu ingenti tectum omne repletur:
Dant lucem flammæ, & lato splendore coruscant.

Con-

Consurgunt Phryges, & cithara resonante sequuntur
Ausonij, & plausum ingeminant: seq; agmine toto
Permiscent, variantq; pedes, raptimq; feruntur.
Et iam fessa nouem largo connubia luxu
Attigerant celebrata dies: tum maximus heros
Æneas vrbem curuo signabat aratro:
Fundabatq; domos, & amictas aggere fossas.
Ecce autem fatu haud paruum: diffundere flammã
Ingentem, & fulgore leuem, & sic nubibus altis
Miscentem summo Lauinia vertice visa est.
Obstupuit pater Æneas, duplicesq; tetendit
Ad cælum cum voce manus. Si Iupiter vnquam
Gens monitis Troiana tuis terraq; mariq;
Paruit imperijsq; libens, si numina, vestras
Si metui, coluiq; aras, per si quid agendum est,
Quod restat: placidam felici afferte quietem
Augurio, & firmate, malisq; imponite finem.
Talia iactantem circunstetit aurea mater,
Se Venerem confessa: almo & sic edidit ore:
Gnate animo pone hanc curam, & meliora capesse
Signa Deûm, gaudensq; bonis succede futuris.
Nunc tibi parta quies, nunc meta extrema malorũ.
Nunc tandem optatam componunt secula pacem
Nec flammam ad cælos perlatam e vertice charg
Coniugis horresce: at constantem dirige mentem,
Namq; erit illa, tuum cerebri, quæ sanguine nomen,
Traianosq; auctura duces ad sidera mittet.
Hæc tibi magnanimos sublimi prole nepotes
Conferet egregijs totum qui laudibus orbem
Complebunt: totumq; sua virtute potentes
Sub iuga, victoresq; trahent: quos gloria summo
Oceanum transgressa ingens æquabit Olympo:
Quos tandem innumera ardens post illustria rerum
Gesta Deos factura vehet super æthera virtus.

Æneas designat vrbem aratro.

Venus consolatur Æneam, promittitque immortalitatem.

Exponit prodigium.

Hanc

Hanc flammam ventura tuæ præconia gentis
Designant: hoc Omnipotens & culmine signum
Sidereo dedit, at tantarum in munere laudum
Quam statuis, dicas a nomine coniugis vrbem.
Præterea sacros Troia ex ardente Penates
Ereptos compone noua intra mœnia: & altos
Infer ad æternum mansuros tempus honores.
Hi (tibi mira feram) tanto vrbis amore trahentur:
Vt vecti ad sedes alias, loca prima Latinis
Sponte sua repetent, iterumq; iterumq; reuersi.
O felix, quem tanta manent! dehinc pace tenebris
Sub placida gentem Iliacam: post fessus & æuo
Confectus tandem Elysias socer ibit ad vmbras:
Succedes sceptro: atq; Italis dominabere, leges
Communes Teucrisq; ferens, tum lætus ad altum
Te mittes cœlum, sic stat sententia Diuûm.
Dixit: & inde leues fugiens se vexit ad auras.
Æneas tanto stupefactam numine mentem
Perculsus, Diuæ peragit mandata parentis.
Et iam compositos felici in pace regebat
Dardanidas: & iam decedens sceptra Latinus
Liquerat, & prius Æneas successerat, omnem
Ausoniam lateq; potens ditione tenebat,
Iam paribus Phryges: atq; Itali se moribus vltrò
Et socia ingenti firmabant pectora amore:
Concordesq; æquas miscebant fœdere leges.
Tum medio Venus exultans se immisit Olympo
Ante Iouem: & complexa pedes, sic ore loquuta est:
Omnipotens genitor, qui solus ab æthere summo
Cuncta moues: qui res hominum, curasq; recenses:
Dum Teucros traheret fortuna inimica recordor
Spondebas finem ærumnis, rebusq; salutem.
Nec tua me promissa pater sententia fallit.
Namq; omnes gaudere sacra treis pace per annos
Viderunt Italæ nullo discrimine partes.

Vrbs de nomine vxoris Lauinia dicitur.

Latinus moritur.

Precatio Veneris ad Iouem, vt ad astra recipiat Æneam.

Verùm ad siderei mißurum culmina cœli
Pollicitus magnum Æneam, meritumq; ferebas
Illaturum astris: quid nunc sub pectore versas?
Jamq; optat matura polos Æneïa virtus.
Olli hominũ sator, atq; Deûm dedit oscula, ab alto
Pectore verba ferens: Quantum Cytherea potentem
Æneam, Æneadasq; omnes infeßus amaui
Et terra, & pelago, & per tanta pericula vectos,
Nosti: & sæpe equidem indolui commotus amore
Gnata tuo, tandemq; malis Junone secunda
Imposui finem: nunc stat sententia menti.
Qua ductorem alto Phrygium succedere cœlo
Institui: & firma est numeroq; inferre Deorum
Constat: & id concedo libens: tu si quid in ipso
Mortale est, adime: atq; astris ingentibus adde.
Quin si alios sua habet virtus, qui laude perenni
Accingant sese, & gestis præstantibus orbem
Exornent: illos rursùm super æthera mittam.
Aßensere omnes superi, nec Regia Juno
Abnuit: At magnum Æneam suadebat ad altum
Efferri cœlum, & voces addebat amicas.

Iupiter Veneri.

Tum Venus aërias descendit lapsa per auras,
Laurentumq; petit: vicina Numicius vndis
Flumineis vbi currit in æquora arundine tectus.
Tunc corpus nati abluere, & deferre sub vndas,
Quicquid erat mortale, iubet: dehinc læta recentem
Felicemq; animam secum super aëra duxit:
Immisitq; Æneam astris, quem Julia proles
Indigetem appellat, templisq; imponit honores.

Venus demittit se.

P. VIRGILII MARONIS ALIORVMQVE POETARVM OPVSCVLA, SIVE LVSVS.

P. VIRGILII MARONIS CVLEX, AD OCTAVIVM.

ARGVMENTVM.

Pastor in vmbra dormit, serpens illum impetit, culex morsu pastorem excitat, pastor interimit culicem, iterumque obdormit: qui videns in somnis culicem inferorum curam ei monstrantem, stupefactus excitatur, culicisque sepulchrum egregio ornat artificio.

VSIMVS Octaui gracili modulante Thalia:
Atque vt araneoli tenuem formauimus orsum.
Lusimus. hæc propter Culicis sint carmina dicta,
Omnis & historiæ per ludum consonet ordo,
Notitiæq; ducum voces: licet inuidus adsit,
Quisquis erit culpare iocos, Musamq; paratus:
Pondere vel Culicis leuior, famaque feretur.
Posterius grauiore sono tibi Musa loquetur

Nostra:

Nostra: dabunt cùm securos mihi tempora fructus
Vt tibi digna tuo poliantur carmina sensu.
Latonæ, magniq́ decus Iouis, aurea proles
Phœbus erit nostri princeps, & carminis author,
Et recinente lyra fautor: siue educat illum
Alma Chimæreo Zanthus perfusa liquore:
Seu nemus Asteriæ, seu quà Parnassia rupes
Hinc atque hinc patula præpandit cornua fronte:
Castaliæq́ sonans liquido pede labitur unda.
Quare Pierij laticis decus ite sorores
*Naiades: & celebrate Deum * plaudente chorea.* Ludente.
Et tibi sancta Pales, ad quam ventura recurrit
Agrestum bona cura, sequi sit cura canentis
Aërios nemorum tractus, syluasq́ virenteis:
Te cultrice vagus saltus feror inter & astra.
At tu cui meritis oritur fiducia chartis,
Octaui venerande meis allabere cœptis,
Sancte puer: tibi namq́ canit non pagina bellum,
Phlegra Giganteo sparsa est qua sanguine tellus:
Nec Centaureos Lapithas compellit in enseis.
Vrit Erichthonias Oriens non ignibus arces,
Non perfossus Athos, nec magno uincula Ponto
Iacta, meo quærent iam sera volumine famam:
Non Hellespontus pedibus pulsatus equorum,
Græcia cùm timuit venientes vndiq́ Persas:
Mollia sed tenui pede currere carmina versu
Viribus apta suis Phœbo duce ludere gaudet.
Et tu sancte puer venerabilis & tibi certet
Gloria perpetuum lucis mansura per æuum:
Et tibi sede pia maneat locus, & tibi sospes
Debita felices memoretur vita per annos,
Grata bonis lucens: sed nos ad cœpta feramur.
Igneus ætherias iam Sol penetrârat in arces: Narratio.
Candidaq́ aurato quatiebat lumina curru,
Crinibus & roseis tenebras Aurora fugarat:

Propulit e stabulis ad pabula læta capellas
Pastor & excelsi montis iuga summa petiuit:
Lurida qua patulos velabant gramina colles.
Iam syluis, dumisq; vagæ, iam vallibus abdunt
Corpora: iámq; omni celeres e parte vagantes
Scrupea: desertæ perrepunt ad caua rupis,
Tondentur tenero viridantia gramina morsu
Pendula proiectis carpuntur & arbuta ramis:
Densáq; virgultis auidè labrusca petuntur.
Hæc suspensa rapit carpente cacumina morsu
Vel salicis lentæ, vel quæ noua nascitur alnus:
Hæc teneras fruticum sentes rimatur: at illa
Imminet in riui præstantis imaginis vndam.
O bona pastoris: si quis non pauperis vsum
Mente prius docto fastidiat, & probet: illis
Omnia (luxuriæ pretijs) incognita curis,
Quæ lacerant auidas inimico pectore mentes.
Si non Assyrio fuerint bis lauta colore.
Attalicis opibus data vellera: si nitor auri
Angit. *Sublaqueare domus animum non* tangit auarum,*
Picturæq; decus: lapidum nec fulgor in vlla
Cognitus vtilitate manet: nec pocula gratum
Alconis referent, Bœtiq; toreuma: nec Indi
Conchea bacca maris pretio est: at pectore puro
Sæpe super tenero prosternit gramine corpus:
Geminanteis. *Florida cùm tellus* gemmanteis picta per herbas*
Pulchris. *Vere notat* dulci distincta coloribus arua.*
Atq; illum calamo lætum recinente palustri,
Otiaq; inuidia degentem, ac fraude remota,
Pollentémque sibi viridi cum palmite lucens
Tmolia. ** Vitea pampineo subter coma velat amictu.*
Illi sunt gratæ rorantes lacte capellæ,
Et nemus, & fœcunda Pales, & vallibus imis
Semper opaca nouis manantia fontibus antra.
Quis magis optato queat esse beatior æuo?

Quàm

Quàm qui mente procul pura, sensúq; probando
Non auidas agnouit opes, non tristia bella,
Nec funesta timet validæ certamina classis.
Non spoliis dum sancta Deûm fulgentibus ornes
Templa vel euectus finem transcendat habendi.
Aduersum sæuis vltro caput hostibus offert.
Illi falce Deus colitur, non arte politus:
Ille colit lucos: illi Panchaica thura
Floribus agrestes herbæ variantibus adsunt:
Illi dulcis adest requies, & pura voluptas,
Libera simplicibus curis huc imminet: omneis
Dirigit huc sensus: hæc cura est subdita cordi,
Quolibet vt requie victu contentus abundet,
Iucundóq; locet languentia corpora somno.
O pecudes, ó Panes, & ó gratissima Tempe
Fontis Hamadryadum: quarum non diuite cultu
Aemulus Ascræo pastor sibi quisque poëtæ,
Securam placido traducit pectore vitam.
Talibus in studijs baculo dum nixus apricas
Pastor agit curas: & dum non arte canora
Compacta solidum modulatur arundine carmen,
Tendit inuectus radios Hyperionis ardor,
Lucidáque æthereo ponit discrimina mundo,
Quà iacit Oceanum flammas in vtrunque rapaces,
Et iam compellente vagæ pastore capellæ
Ima susurrantis repetebant ad vada lymphæ,
Quæ subter viridem residebant cærula muscum.
Iam medias operum parteis euectus erat Sol,
Cùm densas pastor pecudes cogebat in vmbras:
Vt procul aspexit luco residere virenti,
Delia Diua, tuo quò quondam victa furore
Venit Nyctileum fugiens Cadmeis Agaue
Infandas scelerata manus e cæde cruenta:
Quæ gelidis bacchata iugis requieuit in antro,
Posterius pœnam gnati se morte futuram.

Hic etiam viridi ludentes Panes in herba,
Et Satyri, Dryadesq́ choros egere puellæ,
Naiadum cœtu, tantum non Orpheus Hebrum
Restantem tenuit ripis, syluasq́ canendo,
Quantum te Peneu remorantem dia chorea,
Multa tibi læto fundentes gaudia vultu.
Ipsa loci natura domum resonante susurro
Queis dabat: & dulci fessas refouebat in vmbra.
Nam primùm prona surgebant valle patentes
Aëriæ platanus, inter quas impia lotos,
Impia, quæ socios Ithaci mœrentis abegit,
Hospita dum nimia tenuit dulcedine captos.
At quibus insigni curru proiectus equorum
Ambustos Phaëthon luctu mutauerat artus,]
Heliades teneris amplexæ brachia truncis
Candida fundebant tentis velamina ramis.
Posterius cui Demophoon æterna reliquit
Perfidiam lamentandi mala perfida multis.
Quam comitabantur fatalia carmina quercus:
Quercus antè datæ, Cereris quàm semina, vitæ:
Illas Triptolemi mutauit sulcus aristis.
Hic magnum Argoæ naui decus edita pinus
Proceras decorat syluas hirsuta per artus.
Appetit aëriis contingere montibus astra
Ilicis & nigræ species, & læta cupressus:
Vmbrosæq́ manent fagus, hederæq́ ligantis
Brachia, fraternos plangat ne populus ictus:
Ipsæq́ excedunt ad summa cacumina lentæ,
Pinguntq́ aureolos viridi pallore corymbos:
Queis aderat veteris myrtus non nescia fati.
At volucres patulis residentes dulcia ramis
Carmina per varios edunt resonantia cantus.
His suberat gelidis manans e fontibus vnda:
Quæ leuibus placidum riuis sonat orta liquorem:
Et quanquam geminas auium vox obstrepit aures

Hanc

Hinc querulæ referunt voces: queis nantia limo
Corpora lympha fouet: sonitus alit aëris Echo:
Argutis & cuncta fremunt ardore cicadis.
At circa passim fessæ cubuere capellæ,
Excelsisq; super dumis: quos leniter adflans
Aura susurrantis possit confundere venti.
Pastor, vt ad fontem densa requieuit in vmbra,* Fronteis.
Mitem concepit proiectus membra soporem,
Anxius insidijs nullis: sed lentus in herbis
Securo pressos somno mandauerat artus.
Stratus humi dulcem capiebat corde quietem:
Ni fors incertos iussisset ducere casus.
Nam solitum voluens ad tempus tractibus ijsdem
Immanis vario maculatus corpore serpens,
Mersus vt in limo magno subsideret æstu,
Obuia vibranti carpens grauis aëra lingua,
Squamosos latè torquebat motibus orbes.
**Tollebant auræ* venientes ad omnia visus.* Pallebant
Iam magis atq; magis corpus reuolubile voluens, Liuentis.
Attollit nitidis pectus fulgoribus, & se* Fert.
Sublimi ceruice capite cui crista supernè* Caput.
Edita purpureo lucens maculatur amictu,
Aspectuq; micant flammantia lumina toruo.
Metabat sese circum loca, cùm videt ingens
Aduersum recubare ducem gregis: acrior instat
Lumina diffundens intendere, & obuia toruo
Sæpius arripiens infringere, quòd sua quisquam
Ad vada venisset: naturæ comparat arma:
Ardet mente, furit stridoribus, intonat ore,
Flexibus euersis torquetur corporis orbis:
Manant sanguineæ per tractus vndiq; guttæ:
Spiritibus rumpit fauces. cui cuncta paranti
Paruulus hunc prior humoris conterret alumnus,
Et mortem vitare monet per acumina: namque

Quà deducta genas pandebant lumina gemmis,
Hac lenioris erat naturæ pupula telo
Icta leui: tum prosiluit furibundus, & illum
Obtritum morti misit: cui dissitus omnis
Spiritus excessit sensus tum torua tenentem
Lumina respexit serpentem comminus inde
Impiger, exanimis, vix compos mente refugit,
Et validum dextræ truncum detraxit ab orno.
Qui casus sociarit opem, numénue Deorum:
Namq; illi dederitne viam casúsue Deusq;
Prodere sit dubium: voluit sed vincere tales.
Horrida squamosi voluentia membra draconis,
Atque reluctantis crebris, fœdéq; petentis
Ictibus ossa feret, cingunt quà tempora cristam:
Et quòd erat tardus, omni languore remota,
Nescius, aspiciens, timor obcæcauerat artus.
Hoc minus implicuit dira formidine mentem.
Quem postquam vidit cæsum languescere sedit.
Iam quatit, & biiuges oriens Erebo cit equos nox,
Et piger aurato procedit Vesper ab Oeta,
Cum grege compulso pastor duplicantibus vmbris
Vadit, & in fessos requiem dare comparat artus:
Cuius vt intrauit leuior per corpora somnus,
Languidaq; effuso requierunt membra sopore:
Effigies ad eum Culicis deuenit, & illi
Tristis ab euentu cecinit conuitia mortis,
(Inquit) Quid meritus, ad quæ delatus acerbas
Cogor adire vices: tua dum mihi charior ipse
Vita fuit vita, rapior per inania ventis:
Tu lentus refoues iucunda membra quiete
Ereptus terris e cladibus: at mea Manes
Viscera Lethæas cogunt transnare per vndas
Præda Charontis agor vidan' vt flagrantia tædis
Lumina collucent infestis omnia templis?

Obuia Tisiphone serpentibus vndiq; compta
Et flammas, & sæua quatit mihi verbera pœnæ
Cerberus, & diris flagrant latratibus ora:
Anguibus hinc, atq; hinc horrent cui colla reflexis,
Sanguineiq; micant ardorem luminis orbes.
Heu quid ab officio digressa est gratia, cùm te
Restitui superis lethi iam limine ab ipso?
Præmia sunt pietatis vbi? pietatis honores
In vanas abiere vices: & rure recessit
Iustitiæ prior illa fides: instantia vidi
Alterius sine respectu mea fata relinquens,
Ad parileis agor euentus: sit pœna merenti,
Pœna sit exitium: modò sit dum grata voluntas,
Existat par officium: feror auia carpens,
Auia Cimmerios inter distantia lucos:
Quem circa tristes densentur in omnia pœnæ.
Nam vinctus sedet immanis serpentibus Othos,
Deuictum mæstus procul aspiciens Ephialten:
Conati quondam cùm sint incendere mundum:
Et Tityos Latona tuæ memor anxius iræ
(Implacabilis ira nimis) iacet alitis esca.
Terreor a tantis insistere, terreor vmbris
Ad Stygias reuocatus aquas. vix vltimus amni
Restat, nectareas Diuûm qui prodidit escas,
Gutturis arenti reuolutus in omnia sensu.
Quid saxum procul aduersa qui monte reuoluit?
Contempsisse dolor quem Numina vincit acerbus
Otia quærentem frustra. vos ite puellæ:
Ite, quibus tædas accendit tristis Erynnis:
Sicut Hymen præfata dedit connubia mortis.
Atq; alias alio densat super agmine turmas,
Impietate fera vecordem Colchida matrem
Anxia sollicitis meditantem vulnera natis.
Iam Pandionias miseranda prole puellas,
Quarum vox Ityn, & Ityn, quod Bistonius Rex,

 Orbus

Orbus Epops mœret volucreis euectus in auras,
At discordantes Cadmeo sanguine fratres
Iam truculenta ferunt, infestaq́; vulnera corpus
Alter in alterius, iamq́; aduersatus vterque
Impia germani manat quòd sanguine dextra.
Eheu mutandus nunquam labor: auferor vltra
In diuersa magis distantia Numina cerno,
Elysiam tranandus agor delatus ad vndam.
Obuia Persephone comites Heroidas vrget
Aduersas perferre faces: Alcestis ab omni
Inuiolata vacat cura, quòd sæua mariti
Ipsa suis fatis Admeti fata morata est.
Ecce Ithaci coniux semper decus Icariotis
Fœmineum incorrupta decus manet: & procul illam,
Turba ferox iuuenum telis confixa procorum.
Quin misera Eurydice tanto mœrore recessit:
Pœnáque respectus & nunc manet Orpheus in te.
Audax ille quidem qui mitem Cerberon vnquam
Credidit, aut vlli Ditis placabile numen,
Nec timuit Phegethonta furentem ardentibus vndis
Nec mœsta obtentu diro, & ferrugine regna,
Defossasq́; domos, ac Tartara nocte cruenta
Obsita: nec faciles Ditis sine iudice sedes,
Iudice, qui vitæ post mortem vindicat acta:
Sed fortuna valens audacem fecerat Orphea;
Iam rapidi steterant amnes, & turba ferarum
Blanda voce sequax regionem insederat Orphei
Iamq́; imam viridi radicem mouerat alte
Quercus humo, steterantq́; amnes, syluaq́; sonora
Sponte sua cantus rapiebant cortice amara.
Labentes biiuges etiam per sidera Lunæ
Pressit equos: & tu currentis menstrua virgo
Auditura lyram tenuisti nocte relicta.
Hæc eadem potuit Ditis te vincere coniux,

Eu-

Eurydicenq; vltro ducendam reddere: non fas,
Non erat in vitam Diua exorabile* numen,* Diræ. Mortis.
Illa quidem nimiùm Manes experta seueros
Præceptum signabat iter: nec rettulit intus
Lumina, nec Diuæ corrupit munera lingua,
Sed tu crudelis, crudelis tu magis Orpheu,
Oscula chara petens rupisti iussa Deorum.
Dignus amor venia paruum si Tartara noscent
Peccatum ignouisse: sed & vos sede piorum,
Vos manet Heroum contrà manus, hîc & vterq;
Aeacides: Peleus namq;, & Telamonia virtus
Per secura patris lætantur numina, quorum
Connubijs Venus & virtus iniunxit honorem:
Hunc rapuit serua: ast illum Nereis amauit,* Feritas.
Assidet hac iuuenis, sociat quem gloria fortis,
Acer, inexcussus, referens a nauibus igneis
Argolicis Phrygios turma feritate repulsos.
O quis non referat talis diuortia belli:
Quæ Troiæ videre viri, videreq; Graij?
Teucria cùm magno manaret sanguine tellus,
Et Simois, Xanthiq; liquor, Sigeaq; præter
Littora, cùm Troës sæuus vos Hectoris ira
Videre in classis inimica mente Pelasgas
Vulnera, tela, neces, igneis inferre paratos.
Ipsa iugis namq; Ida potens feritatis, & ipsa
Æqua faces altrix cupidis præbebat alumnus,
Omnis vt in cineres Rhœtei litoris ora
Classibus ambustis flamma superante daretur.
Hinc erat oppositus contrà Telamonius heros,
Obiectoq; dabat clypeo certamina, & illinc
Hector erat Troiæ summum decus: acer vterq;
Fulminibus cœlo veluti fragor editus alto:
Ignibus hic teluq; super, si classibus Argos
Eripiat reditus: ille vt Vulcania ferro
Vulnera protectus depellere nauibus instet.

Hoc erat Aeacides alter lætatus honore,
Dardaniæq; alter fuso quod sanguine campis
Hectoreo victor lustrauit corpore Troiam.
Rursus acerba fremunt, Paris hunc quòd lethat, & huius
Alma donis Ithaci virtus quod concidit icta.
Huic gerit auersos proles Laërtia vultus,
Et iam Strymonij Rhœsi, victorq; Dolonis
Pallade iam lætatur ouans, rursusq; tremescit
Iam ciconas, iam iamq; horret Læstrigonas atros.
Illum Scylla rapax canibus succincta Molossis,
Ætnæusq; Cyclops: illum metuenda Charybdis,
Pallentesq; lacus, & squalida Tartara terrent.
Hîc & Tantalei generis decus amplus Atrides
Assidet, Argiuûm lumen: quo flamma regente
Doris Erichthonias prostrauit funditus arces.
Reddidit heu grauius pœnas tibi Troia ruenti,
Hellespontiacis obiturus reddidit vndis.
Illa vices hominum testata est copia quondam,
Ne quisquam propriæ fortunæ munere diues
Iret ineuectus cœlum super omne propinquo
Frangitur inuidia telo decus ibat in altum
Vis Argoa petens patriam, ditataq; præda
Arcis Erichthoniæ, comes huic erat aura secunda
Per placidum cursu pelagus: Nereis ad vndas
Signa dabat, pars inflexu superacta carinis,
Cùm, ceu cœlesti fato, seu sideris ortu
Vndique mutatur cœli nitor: omnia ventis,
Omnia turbinibus sunt anxia, iam maris vnda
Sideribus certat consurgere, iamq; supernè
Corruere, & Sol ijs, & sidera cuncta minantur.
Ac venit in terras cœli fragor: hîc modò lætum
Copia, nunc miseris circumdatur anxia fatis,
Immoriturq; super fluctus, & saxa Caphærei
Euboicas & per cautes Heræaq; latè
Littora:

Littora, cùm Phrygiæ passim vaga præda peremptæ
Fluctuat omnis in æquoreo iam naufraga tractu.
Hîc alij sidunt pariles virtutis honore
Heroes, medijsq; siti sunt sedibus omnes,
Omnis Roma decus magni quos suscipit orbis.
Hîc Fabij, Decijq; hîc est & Horatia virtus:
Hîc & fama vetus nunquam moritura Camilli:
Curtius, & medijs quem quondam sedibus vrbis
Deuotum bellis consumpsit gurgitis haustus:
Mucius & prudens ardorem corpore passus
Legitimè cessit cui fracta potentia Regis.
Hîc Curius claræ socius virtutis: & ille
Flaminius, deuota dedit qui corpora flammæ.
Iure igitur talis sedes pietatis honorat,
Illi Scipiadæq; Duces: deuota triumphis
Mœnia, quos rapidos Libycæ Carthaginis horrent.
Illi laude sua vigeant: ego Ditis opacos
Cogor adire lacus, viduos a lumine Phœbi,
Et vastum Phlegethonta pati: quo maxima Minos
Conscelerata pia discernit vincula sede.
Ergo iam causam mortis me dicere vinctæ
Verberibus sæuo cogunt ab iudice pœnæ,
Cùm mihi tu sis causa mali, nec conscius adsis,
Nec tolerabilibus curis hæc immemor audis:
Quæ tamen, vt vanis dimittens omnia ventis,
Digredior nunquam rediturus: tu cole fontes.
Et verideis nemorum syluas, & pascua letus,
Et mea diffusas rapiantur dicta per auras.
Dixit, & extrema tristis cum voce recessit.
Hunc vbi sollicitum dimisit inertia vitæ:
Interiùs grauiter mentem æger, nec tulit vlterà
Sensibus infusum Culicis de morte dolorem.
Quantumcunq; sibi vires tribuere seniles,
Queis tamen infestum pugnans deuicerat hostem;
Riuum propter aquæ viridi sub fronde latentem,

Con-

Conformare locum capit impiger: hunc & in orbem
Destinat, ac ferri capulum repetiuit in vsum,
Gramineam vt viridi foderet de cespite terram.
Iam memor inceptum peragens sibi cura laborem,
Congestum cumulauit opus, atque aggere multo,
Telluris tumulus formatum creuit in orbem
Quem circum lapidem leui de marmore formans
Conserit assidua curæ memor: hic & acanthus,
Et rosa purpureo crescit rubicunda colore,
Et violæ omne genus: hic est & Spartica myrtus,
Atq; hyacinthus: & hic Cilici crocus editus aruo
Laurus item Phœbi surgens decus: hic rhododaphne,
Liliáque, & roris non auia cura marini,
Herbáque thuris, opes priscis imitata Sabinis,
Chrysanthusq; ederæq; nitor pallente corymbo,
Et Bocchus Libyæ Regis memor: hâc amaranthus,
Buphthalmusq; virens, & semper florida picris,
Non illinc Narcissus abest, cui gloria formæ
Igne Cupidineo proprios exarsit in artus,
Et quoscunq; nouant vernantia tempora flores.
His tumulus super inseritur: tum fronte locatur
Elogium, tacita format quod littera voce:

Epitaphium Culicis.

Parue Culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

P. VIRGILII MARONIS DIRAE Ad BATTARUM.

ARGVMENTVM.

Cùm bello ciuili inter Marcum Antonium & Augustum habito, Cremonenses Marco Antonio fauissent, victoria potitus Augustus, cùm in eos vltione puniendos animam direxisset, Arium Centurionem misisse traditur ad diuidendos inter milites Cremonensis populi agros: sed cùm non suffecissent, & vicinorum Mantuanorum agros diuisit: quocirca Virgiliani agri inter alios militibus dati sunt. Quod ægrè ferens Maro, non solùm propter deperditos agros, verùm etiam propter amicam Lydiam in Mantua derelictam; hoc opusculum scripsit Virgilius, & Diras appellauit, hoc est, malę fortunæ imprecationes in hostes factas.

Battare cycneas repetamus carmine voces,
Diuisas iterum sedes, & rura canamus
Rura, quibus Diras indiximus, impia vota.
Antè lupos rapient hœdi, vituli ante leones, Ouid. in Fa. de Arione.
Delphini fugient pisces, aquilæ antè columbas,
Et conuersa retro rerum discordia gliscet
*Multa prius, * fuerit quàm non mea libera auena.* Fient.
Montibus & syluis dicam tua facta, Lycurge,
Impia. Trinacriæ sterilescant gaudia nobis,
Nec fœcunda senis nostri, felicia rura,
Semina parturiant segetes, non pascua colles,
Non arbusta nouas fruges, non pampinus vuas:

Ipsa

Ipse non sylvæ frondes, non flumina montes,
Rursus & hoc iterum repetemus Battare carmen.
Effœtas Cereris sulci condatis auenas:
Pallida flauescant æstu sitientia prata:
Immatura cadant ramis pendentia mala:
Desint & sylvis frondes, & fontibus humor:
Nec desit nostris deuotum carmen auenis.
Hæc Veneris vario florentia serta decore,
Purpureo campos quæ pingit auena colore.
Hinc auræ dulces, hinc suauis spiritus agri
Mutant. **Mittant pestiferos æstus, & tetra venena.*
Dulcia non oculis, non auribus vlla ferantur.
Sic precor: & nostris superent hæc carmina votis.
Ludimus. & multum nostris cantata libellis
Optima syluarum, formosis densa viretis.
Frondeis, *Tondemus virideis* vmbras nec læta comanteis*
Al. herbas. *Iactabis molleis ramos inflantibus auris.*
Nec mihi sæpe meum resonabit Battare carmen:
Succidet. *Militis impia cùm* succedet dextera ferro,*
Formosæq́; cadent vmbræ, formosior illis
Ipsa cades veteris, domini felicia ligna
Nequicquam nostris toties deuota libellis.
Ignibus ętherei flagrabunt: Iuppiter ipse,
Iuppiter hanc aluit, cuius hæc tibi fiat oportet.
Thracis tum Boreæ spirent immania vires:
Eurus agat mistam fulua caligine nubem,
Africus immineat nimbis minitantibus imbrem,
Cùm tua cyaneo resplendens ęthere sylua
Noscet iter, ducens Erebo tua Lydia Ditis.
Vicinæ flammæ rapiant ex ordine viteis:
Pascantur segetes, diffusis ignibus aura
Transuolet arboribus, coniungat & arbor aristas.
Pertica, quæ nostros metata est impia agellos,
Qua nostri fines olim, cinis omnia fiant.
Sic precor, & nostris superent hæc carmina votis.

Vale

Vndæ quæ vestris pulsatis littora lymphis:
Littora, quæ dulceis auras diffunditis agris,
Accipite has voces: migret Neptunus in arua
Fluctibus, & spißa campos perfundat arena.
Quà Vulcanus agros pastor Iouis ignibus arcet,
Barbara dicatur Libycæ soror altera Syrtis.
Tristius hoc, memini, reuocasti Battare carmen.
Nigro multa mari dicunt portenta natare
Monstra repentinis terrentia sæpe figuris,
Cùm subitò emersere furenti corpora Ponto:
Hęc agat infesto Neptunus cæca tridenti,
Atrum conuertens æstum maris vndiq; ventis:
Et fuscum cinerem canis exhauriat vndis.
Dicantur mea rura ferum mare, nauta caueto
Rura, quibus, Diras indiximus, impia vota.
Si minus heu Neptune tuis infundimus aris,
Battare fluminibus tu nostros trade dolores.
Nam tibi sunt fontes, tibi flumina semper amica.
Nil est quòd perdam vlterius: merita omnia dixi.
Flectite currenteis lymphas, vaga flumina retro
Flectite, & aduersis rursum diffundite campis.
Incurrant omnes passim remeantibus vndis,
Nec nostros seruire sinant erroribus agros:
Dulcius hoc, memini, reuocasti, Battare carmen.
Emanent subitò sicca tellure paludes,
Et metat hîc iuncos, spicas vbi legimus olim:
Occupet arguti gryllis caua garrula rana.
Tristius hoc rursum dicat mea fistula carmen.
Præcipitent altis spumantes montibus imbres,
Et latè teneant diffuso gurgite campos,
Queis dominis infesta minantes stagna relinquant,
Vnde relapsa meos agros peruenerit vnda.
Piscetur nostris in finibus aduena arator:
Aduena ciuili qui semper crimine creuit.
O malè deuoti pratorum crimine agelli,* Prætorum.

Tuque inimica tui semper discordia ciuis.
Exul ego, indemnatus, egens mea rura reliqui,
Miles vt accipiat funesti præmia belli,
Hinc ego de tumulo mea rura nouissima visam:
Hinc ibo in syluas: obstabunt iam mihi colles:
Obstabunt montes, campos nec adire licebit.
Dulcia rura valete, & Lydia dulcior illis,
Et casti fontes, & felix nomen agelli.
Tardius ah miseræ descendite monte capellæ:
Mollia non iterum carpetis pabula nota:
Tuque resiste pater: hæc prima, nouissima nobis
Intueor campos: longùm manet hostis in illis.
Rura valete iterum: tuque optima Lydia salue:
Siue eris, & si non, mecum morieris: vtrumque
Extremum carmen reuocemus Battare auena.
Dulcia amara prius fient, & mollia dura:
Candida nigra oculi cernent, & dextera læua:
Migrabunt casus aliena in corpora rerum:
Quàm tua de nostris emigret cura medullis.
Quamuis ignis eris, quamuis aqua, semper amabo.
Gaudia semper enim tua me meminisse iuuabit.
Inuideo vobis agri, formosaque prata:
Hoc formosa magis, mea quod formosa puella
Est vobis: tacitè vestrum suspirat amorem.
Vos nunc illa videt, vobis mea Lydia ludit.
Vos nunc alloquitur: vos nunc arridet ocellis,
Et mea summissa meditatur carmina voce.
Cantat & interea, mihi quæ cantabat in aurem.
Inuideo vobis agri: discetis amare,
O fortunati nimiùm, multùmque beati,
In quibus illa pedis niuei vestigia ponet:
Aut roseis digitis viridem decerpserit vuam
(Dulci namque tumet nondùm viticula Baccho)
Aut inter varios Veneris stipendia flores
Membra reclinarit, teneramque illiserit herbam,

Et

*Et ſecreta meos furtim narrabit amores.
Gaudebunt ſyluæ, gaudebunt mollia prata,
Et gelidi fontes: auiumq; ſilentia fient:
Tardabunt* riui labentes currere lymphæ, Riui labe tes curri
Dum mea iucundas exponat cura querelas.
Inuideo vobis agri, mea gaudia habetis,
Et vobis nunc eſt, mea quæ fuit antè voluptas.
*At mihi tabeſcunt morientia membra dolore, Heu malè.
Et calor infuſo decedit frigore mortis,
Quod mea non mecum domina eſt. non vlla puella
Doctior in terris fuit, aut formoſior: ac (ſi
Fabula non vana eſt) tauro Ioue digna, vel auro.
Iuppiter auertas aureis, mea ſola puella eſt.
Felix taure pater magni gregis, & decus: a te
Vaccula non vnquam ſecreta cubilia captans,
Fruſtra te patitur ſyluis mugire dolore.
Et pater hædorum felix, ſemperq; beate:
Siue petis monteis præruptos ſaxa pererrans,
Siue tibi ſyluis noua pabula faſtidire,
Siue libet campis, tecum tua læta capella eſt.
Et mas quocunq; eſt, illi ſua fœmina iuncta,
Interpellatos nunquam plorauit amores.
Cur non & nobis facilis natura fuiſſet?
Cur ego crudelem patior tam ſæpe dolorem?
Sidera per viridem redeunt cùm pallida mundum,
Inq; vicem Phœbe excurrens, atq; aureus orbis
Luna tua eſt tecum: cur non eſt & mea mecum?
Luna, dolor noſti quid ſit, miſerere dolentis.
Phœbe gerens in te laurus celebrauit amorem,
Et* quem pompa Deûm, non ſyluis fama loquuta eſt. Quæ Pana Deum.
Omnia vos* eſtis ſecum ſua gaudia geſtat,
Aut inſperſa videt mundo quæ dicere longum eſt.
Aurea quin etiam cùm ſecula voluebantur
Conditio ſimilis fuerat mortalibus illis.
Hæc quoque prætereo, notum Minoidos aſtrum.'

Quæq; virum virgo sicut captiua sequuta est,
Lædere Cælicolæ potuit vos nostra quia ætas:
Conditio nobis vitæ quò durior esset?
Ausus egon' primus castos violare pudores?
Sacratamq; meæ vitam tentare puellæ?
Immatura meæ quoq; noxæ soluere fata?
Istius atq; vtinam facti mea culpa magistra
Prima foret: lethum vita mihi dulcius esset.
Non mea, non vllo moreretur tempore fama,
Dulcia cùm Veneris furatus gaudia primus
Dicerer, atq; ex me dulcis foret orta voluptas.
Nam mihi non tantùm tribuerunt impia vota,
Auctor vt occulti noster foret error amoris.
Iuppiter antè sui semper mendacia furti
Cum Iunone, prius coniux quàm dictus vterq; est,
Gaudia libauit dulcem furatus amorem.
Et mecum tenera gauisa est ludere in herba,
Purpureos flores, quos insuper accumbebat,
Candida formoso supponens brachia collo.
Tum, credo, fuerat, Mauors distentus in armis.
Nam certè Vulcanus opus faciebat, & illi
Tristi, turpabatq; mala fuligine barbam.
Non aurora nouos etiam plorauit amores:
Atq; rubens oculos roseo celauit amictu?
Talia Cœlicolæ nunquid minus aurea promo?
Ergo quod Deus, atq; Heros, cur non minor ætas?
Infelix ego, non illo qui tempore natus,
Quò facilis natura fuit sors ô mea læua
Quo. *Nascendi, miserumq; genus, * & sera libido est.*
Tantæ meæ vitæ cordis fecere rapinam,
Vt maneam, quod vix oculis cognoscere possis.

P.VIR-

P. VIRGILII MARONIS CEIRIS, AD MESSALLAM.

ARGVMENTVM.

Virgilius hoc opusculum ad Messallam dirigit, qui Augusti tempore magnis in rebus, præsertim militaribus, insignis: præterea orator non indignus, & poeta erat. Vt igitur Maro beneuolentissimum illum sibi efficeret, Ceirim ad illum mittit, in qua præconium Messallæ celebrat. Hanc autem de Scyllarum transformatione fabulam elegantissimè poeta hic describit.

ET si me vario iactatum laudis amore,
Irritaq; expertum fallacis præmia vulgi
Cecropius suaueis expirans hortulus auras
** Florentis viridi, sophiæ complectitur vmbra:*
Num mea quæret eo dignum, sibi quærere carmen?
Longè aliud studium, atque alios accincta labores,
Altius ad magni suspendit sidera mundi,
*Et placitum * paucis ausa est ascendere cellem.*
Non tamen absistam cœptum detexere munus:
In quo iure meas vtinam requiescere Musas,
Et leuiter blandum liceat deponere morem.
Quòd si mirificum proferre valent genus omnes
Mirificum sæcli, modò sit tibi velle libido,
Si me iam summa sapientia pangeret arce,
Quattuor antiquis quæ hæredibus est data consors,
Vnde hominum errores longè, lateq; per orbem
Despicere, atq; humileis possem contemnere curas:
Non ego te talem venerarer munere tali.

Ceiris ἀπὸ τοῦ κείρειν, Id est, tondere dicitur, quia totondit fatalem crinis apicem patris sui Nisi qui conuersus in auem Haliæetum persequitur Ceirin auē, quæ alio nomine Scylla appellatur. Sic rectè scripsit Aldus ante annos 32. Multis.

Non equidem: quamuis interdum ludere nobis
Et gracilem molli liceat pede claudere versum:
Sed magno intexens (si fas est dicere) peplo,
Qualis Erichtheis olim portatur Athenis,
Debita cùm castè soluuntur * vota Mineruæ,
Tardiue confecto redeunt Quinquennia lustro,
Cùm leuis alterno Zephyrus concrebuit Euro,
Et prono grauidum prouexit pondere cursum.
Felix ille dies, felix & dicitur annus:
Felices qui talem annum videre, diemq;:
Ergo Palladiæ texuntur in ordine pugnæ:
Magna Giganteis ornantur pepla trophæis:
Horrida sanguineo pinguntur prælia cocco:
Additur aurata deiectus cuspide Typho,
Qui prius Ossæis consternens æthera saxis
Emathio celsum duplicabat vertice Olympum.
Tale Deæ velum solenni in tempore portant:
Tali te vellem iuuenum doctissime ritu
Purpureos inter Soles, & candida Lunæ
Sidera, cæruleis orbem pulsantia bigis,
Naturæ rerum magnis intexere chartis:
Æternum sophiæ coniunctum carmine nomen
Nostra tuum senibus loqueretur pagina sæclis.
Sed quoniam ad tantas nunc primū nascimur artes
Nunc primùm teneros firmamus robore neruos:
Hæc tamen interea, quæ possumus, in quibus æui
Prima rudimenta, & primos exegimus annos,
Accipe dona meo multùm vigilata labore,
Et præmissa tuis non magna exordia rebus.
Impia prodigijs vt quondam exterruit amplis
Scylla, nouosq; auium sublimis in aëre cœtus,
Viderit & tenui conscendens sidera penna,
Cæruleis sua tecta superuolitauerit alis,
Hanc pro purpureo pœnam scelerata capillo,
Proque patris soluens excisa funditus vrbe:

Com-

ona.

Complures illam, & magni Messalla poëtæ
(Nam verum fateamur: amat Polymneia verum)
Longè alia perhibent mutatam membra figura,
Scyllæum monstra in saxum conuersa vocari.
Illam esse ærumnis, quam sæpe legamus Ulyssi
Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto
Deprensos nautas canibus lacerasse marinis.
Sed neq; Mæoniæ hæc patiuntur credere chartæ,
Nec malus istorum dubijs erroribus author.
Namque alias alij vulgo finxere puellas:
Quæ Colophoniaco Scyllæ dicuntur Homero. Hecaten intelligit in
Ipsi seu Lamiæ mater sit, siue Cratæis, Persea, sicut
Siue illam monstro genuit Persæa biformi, in monstro
Siue est neutra parens: atque hoc in carmine toto, biformi
Inguinis est vitium, & Veneris descripta libido, Phorcum.
Siue etiam * exactis speciem mutata venenis Pharrhas. in
Infelix virgo. quid enim commiserat illa? Claudian.
Ipse pater * timidam sæua complexus arena Iactis.
Coniugium charæ violauerat Amphitrites: Nudam.
Attamen exegit longo pòst tempore pœnas:
Ut cùm cura sui veheretur coniugis alto,
Ipsa trucem multo misceret sanguine pontum.
Seu verò, vt perhibent, forma cùm vinceret omneis
Et cupidos quæstu passim * spoliaret amanteis Popularet.
Piscibus, & canibus rabidis vallata repentè est:
Horribileis circum vidit sibi sistere formas.
Heu quoties mirata nouos expalluit artus!
Ipsa suos quoties heu pertimuit latratus!
Ausa quòd est mulier numen fraudare Deorum,
Et dictam Veneri votorum vertere pœnam:
Quam mala multiplici iuuenum quod septa caterua
Dixerat, atque animo meretrix iactata ferarum.
Infamem tali meritorum more fuisse Scyllam Pa-
Docta * Palæphatia testatur voce papyrus. læphatus meretricem

fuisse tradit, quæ cum degluberet amatores, indignatione deorum in maris monstrum conuersa est Parthas.

Quicquid, & vt quisquis tali de clade loquutus,
Omnia sint: potius liceat notescere Cirin:
Atq; vnam ex multis Scyllam non esse puellis.
Quare & quæ cantus meditanti mittere certos
Magna mihi cupido tribuistis præmia Diuæ
Pierides: quarum castos altaria postes
Munere sæpe meo inficiunt, foribusq; hyacinthi
Deponunt flores aut suauè rubens narcissus,
Aut crocus alterna coniungens lilia caltha,
Sparsaq; liminibus floret rosa, nunc age Diuæ
Præcipuè nostro nunc aspirate labori:
Atq; nouum æterno prætexite honore volumen.
Sunt Pandionijs vicinæ sedibus vrbes,
Actæos inter colleis, & candida Thesei
Purpureis latè ridentia littora conchis:
Quarum non vlli fama concedere digna
Stat Megara, Actæi quondam munita labore
Alcathoi, Phœbiq;: Deus namque adfuit illi:
Vnde etiam citharæ voces imitantur acutæ
Sæpe lapis recrepat Cyllenia munera pulsus,
Et veterem sonitu Phœbi testatur honorem.
Hanc vrbem, ante alios, qui tum florebat in armis
Fecerat infestam populator remige Minos:
Hospitióque seni fuit hippolydosaq; victo,
Carpathium fugiens, & flumina Ceratea
Texerat. hunc bello repetens Gortynius Heros,
Attica Cretæa sternebat rura sagitta.
Sed neque tunc ciues, neque tunc Rex ipse veretur
Infesto ad muros volitanteis agmine turmas
Ducere, & indomita virtute retundere menteis:
Responsum quoniam satis est meminisse Deorum.
Nam capite a summo Regis (mirabile dictu)
Candida cæsaries, florebant tempora lauro,
Et roseus medio fulgebat vertice crinis:
Cuius quàm seruata diu natura fuisset,

Tam

Tam patriam incolumem Nisi, regnumq́; futurum,
Concordes stabili firmarunt numine Parcæ.
Ergo omnis charo residebat cura capillo:
Aurea solenni comptum quoque fibula ritu
**Mopso pio tereti nectebat dente cicadæ.* Corsellæ.
Nec verò hæc vobis custodia vana fuisset,
Nec fuerat, nisi Scylla nouo concepta furore
Scylla patris miseri patriæq́; inuenta sepulchrum:
O nimium cupidis si non inhiasset ocellis.
Sed malus ille puer, quem nec sua flectere mater
Iratum potuit, quem nec pater, atque auus idem
Iuppiter: ille etiam Pœnos domitare leones,
Et validas docuit vires mansuescere tigris.
Ille etiam Diuos homines, sed dicere magnum est
Idem tum superis acuebat paruulus iras
Iunonis magnæ: cuius periuria Diuę
Olim se meminisse diu per iura puellæ
Non ulli liceat: violauerat inscia sedem,
Dum sacris operata Deæ lasciuit: & extra
Procedit longè matrum, comitumq́; cateruam,
Suspensam gaudens in corpore ludere vestem,
Et tumidos agitante sinus Aquilone relaxans.
Necdum etiam castos agitauerat ignis honores,
Nec dum solenni lympha perfusa sacerdos
Pallentis folijs caput exornarat oliuæ:
*Cùm lapsa e manibus fugit pila, cumq́; *relapsa*
Procurrit virgo: quo vtinam ne prodita ludo
Aurea tam gracili soluisset corpora palla.
Omnia, quæ retinere gradum, cursumq́; morari
Possent, ô tecum vellem tua semper haberes:
Non vnquam violata manu sacraria Diuæ,
Iurando infelix nequicquam iura piasses.
Et si quis nocuisse tibi periuria credat,
Caussa pia est: timuit fratris te ostendere Iuno.
At leuis ille Deus, cui semper ad vlciscendum

Quæritur ex omni verborum iniuria dicto?
Nisu. *Aurea fulgenti depromens tela pharetra,*
Intereà. *Heu nimium tereti, nimium Tyrinthia * visu*
*Virginis * in tenera defixerat omnia mente.*
Quæ simulac venis hausit sitientibus ignem,
Et validum penitus concepit in ossa furorem:
Sæua velut gelidis ciconum Bistonis in oris,
Ictaue Barbarico Cybeles antistita buxo,
Infelix virgo tota bacchatur in vrbe.
Non storace Idæo flagranteis picta capillos
Cognita, non teneris pedibus Sicionia seruans,
Non niueo retinens baccata monilia collo.
Multùm illi incerto trepidant vestigia cursu,
Sæpe redit patrios ascendere perdita muros
Æreasq; facit caussam se visere turreis,
Sæpe etiam tristeis voluens in nocte querelas,
Sedibus ex altis cœli speculatur amorem:
Castraq; prospectat crebris lucentia flammis.
Nulla colum nouit: carum nec respicit aurum.
Non arguta sonant tenui psalteria chorda:
Plauduntur. *Non Lybico molles * clauduntur pectine telæ.*
Nullus in ore rubor: vbi enim rubor, obstat amori.
Atque vbi nulla malis reperit solatia tantis,
Tabidulamq; videt labi per viscera mortem,
Quo vocat ire dolor, subigunt: quò tendere fata,
Fertur, & horribili præceps impellitur œstro:
Vt patris ab demens crinem de vertice ferret
Furtim, atque arguto detonsum mitteret hosti.
Namq; hæc conditio miseræ proponitur vna,
Tanti sceleris. *Siue illa ignorans: quis non bonus omnia malit*
*Credere quàm * scelere tanto damnare puellam?*
Heu tamen infelix (quid enim imprudentia prodest?)
Nise pater: cui direpta crudeliter vrbe,
Vixerit vna super sedes in turribus altis,
Fessus vbi extructo possis considere nido.

Tu

Tu quoque auis moriere: dabit tibi filia pœnas.
Gaudet ô celeres subnixæ nubibus altis,
Quæ mare quæ virides syluas, lucosq; sonanteis
Incolitis: gaudete vagæ, blandæq; volucres,
Vosq; adeò humani mutatæ corporis artus.
Vos ô crudeli fatorum lege puellæ
Dauliades (crudele) venit charissima vobis
Cognatos augens reges, numerumq; suorum
Ciris, & ipse pater, vos ô pulcherrima quondam
Corpora, cæruleas preuertite in æthera nubes,
Quà nouus ad Superûm sedes Calcheius, & quà
Candida concessos ascendat Ciris honores.
Iamq; adeo dulci deuinctus lumina somno
Nisus erat vigilumq; procul, custodia primis
Excubias foribus studio iactabat inani,
Cùm furtim tacito descendens Scilla cubili
Auribus arrectis nocturna silentia tentat,
Et pressis tenuem singultibus aëra captat:
Tum suspensa leuans digitis vestigia primis
Egreditur ferroq; manus armata bidenti
Euolat, at demptę subita in formidine vires,
Cæruleas sua furta prius testantur ad vmbras.
Nam quà se ad patrium tenebat semita limen,
Vestibulo in thalami paulum remoratur: & altum
Suspicit ad culti nutantia sidera mundi,
Non accepta piis promittens munera Diuis
Quam simul Ogygij Phœnices filia Charme
Surgere sensit anus (sonitum nam fecerat illi
Marmoreo æratus stridens in limine cardo)
Corripit extemplo fessam languore puellam,
Et simul ô nobis sacrum caput, inquit alumna
Non tibi nequicquam viridis per viscera pallor
Ægrotas tenui suffudit sanguine venas.
Nec leuis hãc faciem (neque enim pote) cura subegit,
Haud fallor, quod te potius Rhamnusia fallit.

Nam

Nam qua te caußa nec dulcis pocula Bacchi,
Nec grauidos Cereris dicam contingere fœtus?
Quæ caussa ad patrium solam vigilare cubile
Tempore quo fessas mortalia pectora curas,
Quo rapidos etiam requiescunt flumina cursus?
Dic age nunc miseræ saltem, quod sæpe petenti
Jurabas nihil eße mihi, cùm mœsta parentis
Formosos circum virgo morerere capillos?
Hei mihi, ne furor ille tuos inuaserit artus,
Jlle Arabis Myrrhæ quondam qui cœpit ocellos:
Vt scelere infando, quod nec sinit Adrastea,
Lædere vtrumque vno studias errore parentem.
Quòdsi alio quouis animo iactaris amore:
(Nam te iactari, non est Amathusia nostri
Tam rudis, vt nullo poßim cognoscere signo)
Sin conceßus amor noto te macerat igne,
Per tibi Dictynnæ præsentia numina iuro,
Prima Deûm quæ te mihi dulcem donat alumnam,
Omnia me potius digna, atq; indigna laborum
Millia visuram, quam te tam tristibus istis
Sordibus, & scoria patiar tabescere tali.
Hæc loquitur, mollíq; vt se velauit amictu,
Frigidulam iniecta circundat veste puellam,
Quæ prius in tenui steterat succincta corona,
Dulcia deinde genis rorantibus oscula figens,
Persequitur miseræ caussas exquirere taleis:
Nec tamen antè vllas patitur sibi reddere voces,
Marmoreum tremebunda pedem quàm rettulit intra.
Illa autem, Quid nunc me (inquit) nutricula torques?
Quid tantùm properas nostros nouisse furores?
Non ego consueto mortalibus vror amore,
Nec mihi notarum deflectunt lumina vultus,
Nec genitor cordi est: vltro namq; odimus omneis.

Nil

Nil amat hic animus, nutrix, quod oportet amari,
In quo falsa tamen lateat pietatis imago,
Sed media ex acie, medijs ex hostibus. eheu,
Quid dicam? quóue ipsa malum hoc exordiar ore?
Dicam equidem quoniam quid tu tibi dicere nutrix
Non sinis? extremum hoc munus morientis habeto.
Ille, vides nostris qui mœnibus assidet hostis,
Quem pater ipse Deûm sceptri donauit honore,
Cui Parcæ tribuêre nec vllo vulnere lædi:
(Dicendum est, frustra circumuehor omnia verbis)
Ille mea, ille idem oppugnat præcordia Minos.
Quòd te per Diuûm crebros obtestor amores,
Perq; tuum memoris haustum mihi pectus alumnæ,
Vt me si seruare potes, ne perdere malis.
Sin autem optatæ spes est incisa salutis:
Ne mihi, quam merui, inuideas nutricula mortem.
Nam nisi te nobis malus, ó malus, optima Charme,
Ante hunc conspectum casúsue, Deúsue tulisset,
Aut ferro hoc (aperit ferrum, quod veste latebat)
Purpureum patris demsissem vertice crinem,
Aut mihi præsenti peperissem vulnere lethum.
Vix hæc ediderat, cùm clade exterrita tristi
Intonsos multo deturpat puluere crineis,
Et grauiter questu Charme complorat anili:
O mihi nunc iterum crudelis reddite Minos,
O iterum nostræ Minos inimice senectæ
Semper: & aut olim nata ó te propter eundem,
Aut amor insanæ luctum portauit alumnæ.
Tène ego tam longe capta, atq; auecta nequiui,
Tam graue seruitium, tam duros passa laboees
Effugere, vt sistam exitium crudele meorum?
Iam iam nec nobis ea quæ senioribus vllum
Copia viuendi vitæ genus. vt quid ego amens
Te erepta ó Britomarti: meæ spes vna salutis,

Te Britomarti diem potui producere vitæ?
Celeri non. *Atq; vtinam * Cereri, nec tantùm grata Dianæ*
Venatus esses virgo sectata virorum:
Gnossia neu Partho contendens spicula cornu
Dictæas ageres ad gramina nota capellas.
Nunquam tam obnixè fugiens Minois amores,
Præceps aëreis specula de montibus isses:
Vnde alij fugisse ferunt, & numina Phocæ
Virginis assignant alij quò notior esses,
Dictynnam dixere tuo de nomine Lunam.
Sint hæc vera velim, mihi certè gnata peristi.
Nunquam ego te summo volitantẽ in vertice montũ
Hyrcanos inter comites, agmenq; ferarum
Conspiciam: nec te redeuntem amplexa tenebo.
Verùm hæc tum nobis grauia, atq; indigna fuere
Tum mea alumna, tui cùm spes integra maneret:
Et vox ista meas nondum violauerat aureis.
Téne etiam fortuna mihi crudelis ademit?
Téne ô sola meæ viuendi causa senectę?
Sæpe tuo dulci nequicquam capta sopore,
Cùm premeret natura, mori me velle negaui,
Vt tibi Corycio glomerarem flamea luto,
Quò nunc me infelix, aut quæ me Numina seruant?
An nescis qua lege patris de vertice summo
Edita candenteis prætexat purpura canos?
Quæ tenui patriæ spes sit suspensa capillo?
Si nescis, aliquam possum sperare salutem:
Inscia quandoquidem scelus es conata nefandum.
Sin est, quod metuo: per me, mea alumna, tuumq;
Expertum multis miseræ mihi rebus amorem,
* Te. *Per * me, & sacra precor per flumina Ilithyia,*
Ne tantum in facinus tam nulla mente sequaris,
Non ego te incepto, fieri quod non pote conor.
Flectere amor, neque sit cum Dijs contendere nostrũ:
Sed patris incolumi potiùs te nubere regno,

Atq;

Atq; aliquos tamen esse velis tibi, alumna Penateis:
Hoc vnum exitio docta, atq; experta monebo.
Quòd si non alia poteris ratione parentem
Flectere: sed poteris (quid enim non vnica possis?)
Tunc potius tamen ipsa, pio cùm iure licebit,
Cùm facti causam, tempusq; doloris habebis:
Tunc potius conata tua, atq; incepta referto.
Meq; Deosq; tibi comites, mea alumna futuros
Polliceor, nihil est quod texas ordine longum.
His vbi sollicitos animi releuauerat æstus
Vocibus, & blanda pectus spes vicerat ægrum:
Paullatim tremebunda genis obducere vestem
Virginis, & placidam tenebris captare quietem:
Inuerso bibulum restinguens lumen oliuo,
Incipit ad crebros insani pectoris ictus
Ferre manum, assiduis mulcens præcordia palmis.
Noctem illam sic mœsta super morientis alumnæ
Frigidulos cubito subnixa pependit ocellos.
Postera lux vbi læta diem mortalibus almum,
*Et *gelido veniens mani quatiebat ab Oeta,*
Quem pauidæ alternis fugitant, optantq; puellæ,
Hesperium vitant, optant ardescere Solem:
Præceptis paret virgo nutricis, & omneis
Vndiq; conquirit nubendi sedula causas.
Tentantur patriæ summissis vocibus aures,
Laudanturq; bonæ pacis bona multus ineptæ
Virginis insolito sermo nouus errat in ore.
Nunc tremere instantis belli certamina dicit,
Communemq; timere Deum: nunc regis amicos
(Namq; ipso verita est orbari mœsta parente)
Cum Ioue communeis qui quondam habuere nepotes;
Nunc etiam conficta dolo mendatia turpi
Inuenit, & Diuûm terret formidine ciueis:
Nunc alia ex alijs, nec desunt, omnia quærit.
Quin etiam castos ausa est corrumpere vates:

* Gelida mani pro mane, antiquè. Plaut. A mane vsque ad vesperam.

Vt

Vt, cùm cæsa pio cecidisset victima ferro,
Essent qui generum Minoa authoribus extis
Iungere, & ancipites suaderent tollere pugnas.
At nutrix patula componens sulfura testa,
Narcissum, casiámque herbas incendit olenteis:
Terq; nouena ligat triplici diuersa colore
Fila ter in gremium mecum (inquit) despue virgo,
Despue ter virgo: numero Deus impare gaudet.
Hinc magno generata Leui. **Inde Ioui geminat magno frigidula sacra,*
Sacra nec Idæis senibus, nec cognita Graijs.
Pergit Amyclaeo spargens altaria thallo,
Regis Iolchiacis animum defigere votis.
Verùm vbi nulla mouet stabilem fallacia Nisum,
Nec possunt homines, nec possunt flectere Diui,
Tanta est in paruo fiducia crine cauendi:
Rursus ad inceptum sociam se adiungit alumnæ.
Purpureumq; parat rursus tondére capillum,
Cùm longo quòd iam captat succurrere amori.
Non minus illa tamen reuehi quòd mœnia crescant,
Gaudeat: & cineri patriæ est iucunda sepulto.
Ergo metu capiti Scylla est inimica paterno.
Tum coma Sidonio florens succiditur ostro:
Tum capitur Megara, & Diuûm responsa probantur:
Tum suspensa nouo ritu de nauibus altis,
Per mare cæruleum trahitur Niseia virgo.
Complures illam Nimphæ mirantur in vndis:
Miratur pater Oceanus, & candida Tethys,
Et cupidas secum rapiens Galatea sorores:
Illa etiam, iunctis magnum quæ piscibus æquor,
Et glauco bipedum curru metitur equorum,
Leucothoë paruusq; Dea cum matre Palæmon.
Ille etiam alternas sortiti viuere luces
Suboles. *Chara Iouis* soboles, magnum Iouis incrementum*
Tyndaridæ niueos mirantur virginis artus.

Has

Has adeò voces atque hæc lamenta per auras
Fluctibus in medijs questu voluebat inani,
Ad cælum infelix ardentia lumina * *tollens,* Tendens.
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Supprimite ô paullum turbati flamina venti,
Dum queror: & Diuos, quanquam nil testibus illis
Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Vos ego, vos adeò venti testabor, & auræ,
Vos * *Numantina si qui de gente venitis,* omantina.
Cernitis: illa ego sum cognato sanguine vobis
Scylla, quod ah salua liceat te dicere Progne,
Illa ego sum Nisi pollentis filia quondam:
Certatim ex omni petijt quam Græcia regno,
Quà curuus terras amplectitur Hellespontus.
Illa ego sum, Minos, sacrato fœdere coniux
Dicta tibi: tamen hæc, & si non accipis, audis.
Vinctáne tam magni tranabo gurgitis vndas?
Vincta tot assiduas pendebo ex ordine luces?
Non equidem me alio possum contendere dignam
Supplicio, quòd sic patriam, charosque Penateis
Hostibus, immitique addixi ignara tyranno.
Verum * *est hoc Minos, illos scelerata putaui,* Esto hæc.
Si nostra antè aliquis nudasset fœdera casus,
Facturos: quorum direptis mœnibus vrbis,
O ego crudelis flamma delubra petiui.
Te verò victore prius vel sidera cursus
Mutatura suos, quàm te mihi talia captæ
Facturum metui, iam iam scelus omnia vincit.
Ten' ego plus patrio dilexi perdita regno?
Ten' ego? nec mirum, vultu decepta puella
Vt vidi, vt perij? vt me malus abstulit error?
Non equidem ex isto sperauit corpore posse
Tale malum nasci forma, vel sidere fallor.
* *Non me delicijs commouit regia diues,*
Diues coralio fragili & lachrymoso electro.

Anadiplosis est: hic versus in impressis libris hactenus deprauatus fuit.

Me non florentes æquali corpore Nymphæ,
Non metus incensum potuit retinere Deorum.
Omnia vincit amor, quid enim non vinceret ille?
Nec mihi iam pingui sudabunt tempora myrrha
Pronuba nec castos accendet pinus odores,
Nec Libys Assyrio sternetur lectulus ostro.
Magna queror: nec & illa quidem communis alumna
Omnibus iniecta tellus tumulauit arena.
Méne inter comites, ancillarumq́ cateruas:
Méne alias inter famularum munere fungi?
Coniugis atq́ tuæ (quæcunq́ erit illa) beatæ
Non licuit grauidos penso deuoluere fusos?
At belli saltem captiuam lege necasses.
Iam fessæ tandem fugiunt de corpore vires:
Et caput inflexa lentum ceruice recumbet:
Marmorea adductis labascunt brachia nodis.
* *Æquorei pisces, immania corpora Ponti*
Vndique conueniunt, & glauco in gurgite circum
Verbere caudarum, atque oris minitantur hiatu.
Iam tandem casus hominum, iam respice Minos:
Sit satis hoc tantum solam vidisse malorum:
Vel fato fuerit nobis hæc debita pestis,
Vel casu incepto, merita vel denique culpa.
Omnia nam potius quam te læsisse, putabo.
Labitur interea reuoluta ab littore classis:
Magna repentino sinuantur linea Coro,
Flectitur in viridi remus sale: languida fessæ
Virginis in cursu moritur querimonia longo.
Deserit angustis inclusum fauc ibus Isthmon,
Cypselidæ magni florentia regna Corinthi:
Præterit abruptas Scironis protinus arces:
Infestumq́ suis diræ testudinis exit
Spelæum, multoq́ cruentas hospite cautes.
Iamque adeò tutum longè Piræea cernit,

Et notas secum heu frustra respectat Athenas.
Iam procul e fluctu Minoïa respicit arua:
Florentesq́ue videt iam Cycladas, hinc Strophadasq́ue:
Hinc sinus, hinc statio contra patet Hermionia.
Linquitur ante alias longè gratissima Delos
Nereidum matri, & Neptuno Ægæo.
Prospicit incinctam spumanti littore Cythnon,
Marmoreamq́ue Paro, viridemq́ue allapsa Donysam,
Aginamq́ue simul, sementiferamq́ue Seriphum
Fertur: & incertis iactatur ad omnia ventis.
Cymba velut magnas sequitur cùm paruula classes
Afer & hyberno bacchatur in æquore turbo:
Donec tale decus formæ vexauit, & ægros
Non tulit, & miseros mutauit virginis artus,
Ceruleo pollens coniux Neptunia regno.
Sed tamen externam squamis vestire puellam,
Infidosq́ue inter teneram committere pisces
Non statuit: nimium est auidum pecus Amphitrites
Aërijs potius sublimem sustulit alis,
Esset vt in terris factis de nomine Ciris:
Ciris Amyclæo formosior ansere Ledæ.
Ac velut in niueo teneræ cùm primitus ouo
Effigies animantis & internodia membris
Imperfecta nouo fluitant concreta calore:
Sic liquido Scyllæ circumfusum æquore corpus
Semiferi incertis etiam nunc partibus artus
Vndiq́ue mutabant, atque vndiq́ue mutabantur.
Oris honos primùm, & multis optata labellæ,
Et patulæ frontis species concrescere in vnum
Cœpêre, & gracili mentum producere rostro.
Tum, quà se medium capitis discrimen agebat,
Ecce repentè velut patrios imitatus honores,
Purpuream concussit apex in vertice cristam, Membris.
At mollis varios intexens pluma colores,

Marmoreum volucri vestiuit tegmine corpus,
Lentaq; perpetuas fuderunt brachia pennas:
Inde alias parteis, minioq; infecta rubenti
Noua macies pelle. *Crura,* * *nouámque aciem obduxit squalida* * *pellis,*
Et pedibus teneris vngues confixit acutos.
Et tamen hoc demum miseræ succurrere pacto
Vix fuerat placida Neptuni coniuge dignum.
Nunquam illam posthac oculi videre suorum
Purpureas flauo retinentem vertice vittas:
Non thalamus Tyrio fragrans accepit amomo,
Nullæ illam sedes; quid enim iam sedibus illis,
Quæ simul vt sese cano de gurgite velox
Cum sonitu ad cælum stridentibus extulit alis,
Et multum latè dispersit in æquore rorem,
Infelix virgo ne quicquam morte recepta
Incultum solis in rupibus exigit æuum,
Rupibus, & scopulis, & littoribus desertis.
Nec tamen hoc iterum pœna sine, namque Deûm Rex
Omnia qui imperio terrarum millia versat,
Commotus talem ad Superos volitare puellam,
Cùm pater extinctus cæca sub nocte lateret:
Illi pro pietate sua (nam sæpe petenti
Sanguine taurorum supplex resperserat aras:
Sæpe Deûm largo decorarat munere sedes)
Reddidit optatam mutato corpore vitam,
Fecit & in terris Haliæetus ales vt esset.
Quippe aquilis semper gaudet Deus ille coruscus.
Huic verò miseræ (quoniam damnata Deorum
Iudicio, gnati ?, & coniugis antè fuisset)
Infesti, apposítiq;, odium crudele parentis.
Namque vt in æthereo signorum munere præstans,
Vnum quem duplici stellarum sidere vidi,
Scorpius alternis clarum fugat Oriona:

Sic

Sic inter sese tristeis Haliæetus iras,
Et Ciris memori seruant ad secula fato.
Quacunq; illa leuem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
Insequitur Nisus, quà se fert Nisus ad auras,
Illa leuem fugiens raptim secat æthera pennis.

P. VIRGILII MARONIS MORETVM.

ARGVMENTVM.

Virgilij hoc opuſculum Moretum ab eo inſcriptum eſt, a paſtilli, ſeu placentę, ac cruſti genere, ex pane & herbis confecto: in quo deſcribendo ingenij vbertatem abundè aperit, dum in re tam tenui, tamq́ue vt ita dicam, nulla, graphicè & diſertè deſcribit ruſticanam in ſurgendo ante lucem (pręſertim hiberno tempore) diligentiam, continentiam, & parſimoniam, ſubinſerens horti feracis commoda.

IAM nox hibernas bis quinque peregerat horas
Excubitorq́ diem cantu prædixerat ales,
Simulus exigui cultor cùm ruſticus horti,
Triſtia venturæ metuens ieiunia lucis,
Membra leuat ſenſim vili dimiſſa grabato;
Solicitaq́ manu tenebras explorat inerteis,
Veſtigatq́ focum, læſus quem denìq; ſenſit,
Paruulus exuſto remanebat ſtipite fumus,
Et cinis obductæ celabat lumina prunæ:
Admouet his pronam ſummiſſa fronte lucernam,
Et producit acu ſtupas humore carenteis,
Excitat & crebris languentem flatibus ignem.
Tandem concepto tenebræ fulgore recedunt,
Oppoſitaq́ manu lumen defendet ab aura.
Et reſerat clauſa quę præuidet, oſtia claui.
Fuſus erat terra frumenti pauper aceruus:
Hinc ſibi depromit, quantum menſura petebat,
Quæ bis in octonas excurrit pondere libras.

Inde

Inde abit, assistitq; molæ, paruaq; tabella
Quam fixam paries illos seruabat in vsus,
Lumina fida locat: geminos tunc veste lacertos
Liberat, & cinctus villosæ tegmine capræ
Peruertit cauda silices gremiumq; molarum.
Admouet inde manus operi, partitus vtranque:
Læua ministerio, dextra est intenta labori.
Hæc rotat assiduis gyris & concitat orbem.
Trita Ceres silicum rapido decurrit ab ictu.
Interdum fessæ succedit læua sorori,
Alternatq; vices: modò rustica carmina cantat,
Agrestiq; suum solatur voce laborem.
Interea clamat Cybale: hæc erat vnica custos,
Afra genus, tota patriam testante figura,
Torta comam, labroq; tumens, & fusca colore:
Pectore lata, iacens mammis compressior aluo,
Cruribus exilis spatiosa prodiga planta,
Continuis rimis calcanea scissa rigebant:
Hanc vocat atque arsura focis imponere ligna
Imperat, & flamma gelidos adolere liquores:
Postquam impleuit opus iustum versatile finem
Transfert inde manu fusas in cribra farinas:
Et quatit, ac remanent summo purgamina dorso:
Subsidit syncera, foraminibusq; liquatur
Emundata Ceres, læui tum protinus illam
Componit tabula, tepidas superingerit vndas:
Contrahit admistos tum fonteis atque farinas:
Transuersat durata manu, liquidoq; coacto
Interdum grumos spargit sale: iamq; subactum
Format opus, palmisq; suum dilatat in orbem,
Et notat impressis æquo discrimine quadris.
Infert inde foco (Cybale mundauerat aptum
Ante locum) testisq; tegens superaggerat igneis.
Dumq; suas peragit Vulcanus, testaq; parteis,
Simulus interea vacua non cessat in hora:

Verùm aliam sibi quærit opem: neu sola palato
Sit non grata Ceres, quas iungat, comparat escas.
Non illi suspensa focum carnaria iuxta
Durati sale terga suis, tuncíq; vacabant:
Traiectus medium sparto sed caseus orbem,
Et vetus adstricti fascis pendebat anethi.
Ergo aliam molitur opem sibi prouidus heros.
Hortus erat iunctus casulæ, quem vimina pauca,
Et calamo redimita leui munibat arundo:
Exiguus spacio, varijs sed fertilis herbis.
Non illi deerat quod pauperis exigit vsus.
Interdum locuples a paupere plura petebat:
Nec sumptus erat illud opus, sed regula curæ,
Siquando vacuum casula, pluuiæue tenebant,
Festáue lux, si fortè labor cessabat aratri,
Horti opus illud erat. varias disponere plantas
Norat, & occultæ committere semina terræ,
Vicinosq; aptè cura summittere riuos.
Hîc olus, hîc latè fundentes brachia betæ,
Fœcundusq; rumex, maluæq; inulæq; virebant.
Siser. *Hîc *cicer, & capiti nomen debentia cæpe.*
Hîc etiam nocuum capiti, gelidumq; papauer,
Grataq; nobilium requies lactuca ciborum,
Et grauis in latum demissa cucurbita ventrem.
Verùm hic non domini (quis enim contractior illo?
Nouisque. *Sed populi prouentus erat: *certisq; diebus*
Venaleis olerum fasceis portabat in vrbem,
Inde domum ceruice leuis, grauis ære redibat,
Vix vnquam vrbani comitatus merce macelli.
Cæpa rubens sectiq; famem donat area porri,
Quæq; trahunt acri vultus nasturtia morsu,
Intubaq;, & Venerem reuocans eruca morantem.
Tunc quoq; tale aliquid meditans intrauerat hortũ:
Ac primùm leniter digitis tellure refossa,
Quattuor educit cum spissis alia fibris.

Inde

Inde comas apij gracileis, rutamq; virentem
Vellit, & exiguo coriandra trementia filo.
Hæc vbi collegit, letum consedit ad ignem,
Et clara famulam poscit mortaria voce.
Singula tum capitum numerosa cortice nudat,
Et summis spoliat corijs contemptaq; passim
Spargit humi,atq; abicit: seruatum gramine bulbum
Tingit aqua, lapidisq; cauum demittit in orbem.
Hinc salu inspergit micas: sale durus adeso*
Caseus adijcitur. dictas superingerit herbas,
Et læua vestem setosa sub inguina fulcit.
Dextera pistillo primùm fragrantia mollit
Allia: tum pariter misto terit omnia succo.
It manus in gyrum, paullatim singula vires
Deperdunt proprias: color est e pluribus vnus.
Nec totus viridis, quia lactea frustra repugnant:
Nec de lacte nitens, quia tot variatur ab herbis.
Sæpe viri nares acer iaculatur apertas
Spiritus, & simo damnat sua prandia vultu.
Sæpe manu summa lachrymantia lumina tergit,
Immeritoq; furens dicit conuitia fumo:
Procedebat opus, non iam salebrosus, vt antè,
Sed grauior lentos ibat pistillus in orbeis.
Ergo Palladij guttas instillat oliui,
Exiguique super vires infundit aceti,
Atque iterum commiscet opus, mistumq; retractat.
Tum demum digitis mortaria tota duobus
Circuit, inq; globum distantia contrahit vnum,
Constet vt effecti species, nomenq; Moreti.
Eruit interea Cybale quoque sedula panem:
Quem lotis recipit manibus, pulsoq; timore
Iam famis, inq; diem securus Simulus illam,
Ambit crura ocreis paribus, tectusq; galero
Sub iuga parentis cogit lorata iuuencos,
Atque agit in segetes, & terræ condit aratrum.

P. VIRGILII MARONIS * COPA.

Copa, mulier quæ cauponam exercet. Alciatus Parergon lib. 4. cap. 12.

ARGVMENTVM.

Vult Mecænatem deliciari. Itaque non nisi rebus iucundissimis & amœnissimis atq; multarum rerum copia eundem ad sese allicit & inuitat insinuatione quadam vtens Copæ Mecænatis libertæ.

COPA Syrisca caput Graia redimita mitella,
Crispum sub crotalo docta mouere latus:
Ebria famosa saltat lasciua taberna
Ad cubitum raucos excutiens calamos.
Quid iuuat æstiuo defessum puluere abesse,
Quàm potius bibulo decubuisse toro?
Sunt cupæ, calices, cyathi, rosa, tibia, chordę,
*Et * trichila vmbriferis frigida arundinibus.*
Est & Mænalio quæ garrit dulcè sub antro,
Rustica pastoris fistula in ore sonans.
Est & vappa cado nuper diffusa picato:
Est strepitans rauco murmure riuus aquæ.
Sunt etiam croceo violæ de flore corollæ,
Sertaq; purpurea lutea mista rosa:
Et quæ virgineo libata Achelois ab amne
Lilia vimineis attulit in calathis.
*Sunt & caseoli quos * iuncea fiscina siccat:*
*Sunt * autumnali cerea pruna * die,*
Castaneaq; nuces, & suauè rubentia mala:
Est hîc munda Ceres, est Amor, est Bromius.
Sunt & mora cruenta, & lentis vua racemis:
Est pendens iunco cæruleus cucumis.
*Hus * Alibida veni: fessus iam sudat asellus.*

Despaut. li. 3. Artis ver. legit, Triclina vmbrosis pro Triclinia, per syncopen.

Scirpea.

Autumnalis Deæ.

Ad liba.

Parce

Parce illi: vestrum delicium est asinus.
Nunc cantu crebro rumpunt arbusta cicadæ:
Nunc etiam in gelida sede lacerta latet.
Si sapis, æstiuo recubans nunc prolue vitro,
Seu vis crystallo ferre nouos calices.
* Eia age pampinea fessus requiesce sub vmbra, Hic.
Et grauidum roseo necte caput strophio.
*Candida formosæ decerpens ora puellæ, Formosus teneræ.
Ah pereat, cui sunt prisca supercilia.
Quid cineri ingrato seruas bene olentia serta?
An ne coronato vis lapide ista * legi? Ita Pierius de Hieroglyphicis. lib. 55.
Pone merum: & talos: pereat, qui crastina curat.
Mors aurem vellens, viuite, ait, venio.

CORNELII SEVERI *ÆTNA.

ÆTNA mihi, ruptiq; cauis fornacibus ignes,
Et quæ tam fortes voluant incendia causæ:
Quod fremat imperium, quid raucos torqueat æstus,
Carmen erit, dexter venias mihi carminis author: Ætnam quidam Quinctilij V[illegible]ri esse autumant teste Iulio Scaligero Poëtices lib. 6.
Seu te Cynthos habet, seu Delos gratior illa,
Seu tibi Dodone potior: tecumq; fauentes
In noua Pierio properent a fonte sorores
Vota: per insolitum Phœbo duce tutius itur.
Aurea securi quis nescit secula regis?
Cùm domitis nemo Cererem iactaret in aruis,
Venturisq; malæ prohiberet frugibus herbas,
Annua sed saturæ complerent horrea messes,
Ipse suo flueret Bacchus pede, mellaq; lentis
Penderent folijs, & pinguis Pallas oliua,
Secretos amnes ageret cùm gratia ruris.
Non cessit cuiquam meliùs sua tempora nosse.
Vltima quis tacuit iuuenum certamina Colchos?
Quis non Argolico defleuit Pergamon igni
Impositam? & tristem gnatorum funere matrem?

Auer-

Auersúmue diem, sparsúmue in semine dentem?
Quis non periuræ doluit mendacia puppis,
Desertam vacuo Minoida littore questus?
Quicquid in antiquum iactata est fabula carmen,
Fortius ignotas molitur pectore curas:
Qui tanto motus operi, quæ caussa perenneis
Explicet indensum flammas, & ructet ab imo
Ingenti sonitu moles, & proxima quæque
Ignibus irriguis vrat, mens carminis hæc est.
Principio, ne quem capiat fallacia vatum,
Sedes esse Dei, tumidisq; e faucibus ignem
Vulcani ruere, & clausis resonare cauernis
Festinantis opus: non est tam sordida Diuis
Cura, neque extremas ius est dimittere in artcis
Sidera: subducto regnant sublimia cælo
Illa neque artificum curant tractare laborem.
Discrepat a prima facies hæc altera vatum:
Illis Cyclopas memorant fornacibus vsos,
Cùm super incudem numerosa in verbera fortes,
Horrendum magno quaterent sub pondere fulmen,
Armarentq; Iouem: turpe est sine pignore carmen.
Proxima viuaces Ætnæi verticis igneis
Impia sollicitat Phlegræis fabula castris.
Tentauere (nefas) olim detrudere mundo
Sidera, captiuiq; Iouis transferre Gigantes
Imperium, & victo leges imponere cælo.
His natura sua est aluo tenus, ima per orbeis
Squameus intortos sinuat vestigia serpens.
Construitur magnis ad prælia montibus agger.
Pelion ossa terit, summus premit Ossan Olympus,
Iam coaceruatas nituntur scandere moles:
Impius & miles metuentia comminus astra
Prouocat infestus cunctos ad prælia Diuos.
Prouocat admotis.
Iuppiter e cælo metuit: * dextramq; coruscā

Arma-

Armatus flamma remouet caligine mundum.*
Incursant vasto primùm clamore Gigantes,
Hic magno tonat ore pater, geminatq; feuenteis
Vndique discordes comitum simul agmine ventos.
Densa per attonitas funduntur fulmina nubes:
Quin & in arma ruit quaecunque potentia Diuûm
Et Mars sæuus erat, iam cætera turba Deorum,
Stant vtrinque metus. validos tum Juppiter igneis
Increpat, & iacto proturbat fulmine monteis.*
Illinc deuictæ verterunt terga ruinæ,
Infestæ Diuis acies, atque impius hostis
Præceps cum castris agitur materq; iacenteis
**Impellens victos. Tum pax est reddita mundo:*
Tum liber celsa venit per sidera cæli,
Defensiq; decus mundi nunc redditur astris.
Gurgite Trinacrio morientem Juppiter Ætna
Obruit Enceladum: vasti qui pondere montis
Æstuat, & patulis expirat faucibus igneis.
Hæc est mendosæ vulgata licentia famæ.
Vatibus ingenium est: hinc audit nobile carmen
Plurima pars scen.: verùm est fallacia: vates
Sub terris nigros viderunt carmine Maneis,
Atque inter cineres Ditis pallentia regna
Mentiti vates Stygias vndásq; canesq;.
Hi Tityon septem strauere in iugera fœdum,
Sollicitant magna te circùm Tantale pœna,
Sollicitantq; siti Minos, tuaq; Æace in vmbris
Jura canunt, ijdémq; rotant Ixionis orbem,
Quicquid & interius falsi sibi conscia terra est.
Non est terra satis. speculantur numina Diuûm:
Nec metuunt oculos alieno admittere cœlo.
Norant bella Deûm: norunt abscondita nobis
Coniugia. & falsa quoties sub imagine peccent,
Taurus in Europen, in Ledam candidus ales:
Juppiter vt Danaæ pretiosus fluxerit imber.

Dextraque coruscam Flammam reuocat.

Victor.

Amplexa est gnatos.

Debita

Debita carmini huic libertas ista: sed omnis
In vero mihi cura, canam quo feruida motu
Æstuat Ætna nouosq; rapax sibi congerat igneis,
Quacunque immensus terræ se porrigit orbis,
Extremiq; maris curuis incingitur vndis,
Non totum est solidum: desit namque omnis hiatu,
Secta est omnis humus, penitusq; cauata latebris,
Exiles suspensa vias agit: vtq; animantis,
Per tota errantes percurrunt corpora venæ,
Ad vitam sanguisq; omnis qua commeat idem,
Terra voraginibus conceptas digerit auras.
Scilicet haud olim diuiso corpore mundi
In maria, ac terras: & sidera: sors data cælo
Prima, secuta maris, desiditq; infima tellus,
Sed tota rimosa cauis: & qualis aceruus
Exilit, imparibus iactis ex tempore saxis,
Vt crebro introrsus spatio vacuata corymbos,
Pendeat in sese: simili quoque terra figura
In tenueis laxata vias non omnis in arctum
Nec stipata coit, siue illi causa vetusta est,
Nec nata est facies: seu liber spiritus intrà,
Effugiens molitur iter: seu lympha perenni
Edit humum limo, furtimq; obstantia mollit:
Aut etiam inclusi solidum exedere vapores,
Atque igni quæsita via est: siue omnia certis
Pugnauere locis, non est hic causa docendi
Dum stet opus causæ, quis enim non credat inaneis
Esse sinus, penitus tantos emergere fonteis
Cùm vidit, ac torrentem imo se emergere hiatu?
Non ille ex tenui, vocemq; agat acta necesse est,
Confluuia. *Cùm fluit errantes arcessant vndique & vndas,
Et trahat ex pleno quòd fontem contrahat amne.
Flumina quin etiam latis currentia riuis
Occasus habuere suos, aut illa vorago
Direpta præceps fatali condidit ore.

Aut occulta fluunt tectis adoperta cauernis,
Atq; inopinatos referunt procul edita cursus.
Quòd si diuersos emittat terra canaleis
Hospitium fluuiorum: aut semita nulla profectò
Fontibus, & riuis constet via: pigraq; tellus
Conferta in solidum segnis sub pondere cesset.
Quòd si præcipiti conduntur flumina terræ,
Condita si redeunt, si qua antè incognita surgunt;
Haud mirum clausis etiam si libera ventis
Spiramenta latent, certis tibi pignora rebus,
Atq; oculis hæsura vias dabit ordine tellus.
Immensos plerunq; sinus, & iugera pessum
Intercepta leges, densæq; abscondita nocti,
Prospectare procul Chaos, ac sine fine ruinæ
Cernis, & in syluis spatiosa cubilia retrò,
Antraq; demissis pedibus fodisse latebris.
Incomperta via est operum, tantùm influit intra,
Argumenta dabunt ignoti vera profundi.
Tu modò subtileis animo duce perspice curas,
Occultamq; fidem manifestis adstrue rebus.
Nam quò liberior, quoq; est animosior ignis,
Semper & inclusus, nec vectus, sæuior ira est
Sub terra, penitusq; mouens: hoc plura necesse est
Vincla magis soluant, magis hoc obstantia pellant.
Nec tamen in rigidos exit contenta canaleis
Vis animæ: flamma auertit, quà proxima cedunt
Obliquumq; secat, quà visa tenerrima causa est.
Hinc terræ tremor, hinc motus, vbi densus hiatus
Spiritus exagitat venas, cessantiaq; vrget.
Quòd si spissa foret, solidoq; instaret inani:
Nulla daret miranda sui spectacula tellus,
Pigraq;, & in pondus confestim mobilis esset.
Sed summis si fortè putas concredere causis
Tantum opus, & summis alimentum viribus oris,
Quæ valida in promptu cernis, validosq; recessus,

Falle

Fallere sed nondum tibi certa hæc lumine recto.
Namq; illud quodcunq; vacat, specus omnis hiatu
Et res introitu soluunt, aditúque patenti
Conuersæ languent vires, animósq; remittunt.
Quippe vbi contineat ventos, qua quiq; morantes
In vacuo desint: cessat, tantumq; profundo
Limite. Explicat erranteis, & in ipso* limine tardat.
Augustis opus est turbare in faucibus illos.
Feruet opus, densiq; fremunt, premiturq; ruina
Hinc furtim Boreæ, atque Noto: nunc vnus vterq; est,
Hinc venti rabies, hinc sæuo quassat hiatu,
Fundamenta solo trepidant, vrbesq; caducæ,
Inde, neque est aliud, si fas est, credere, mundo
Venturam antiquam faciem, veracius omen.
Hæc primo species rerum, naturáque terræ,
Intorsus cessante solo trahit vndiq; ventus.
Ætna sui manifesta fides, & proxima vero est.
Non illic, duce me, occultas scrutabere caussas:
Occurrent oculis ipsæ, cogentq; fateri.
Plurima namque patent illi miracula monti.
Hinc vasti terrent aditus, merguntq; profundo:
Corrigit hinc arctus, penitusq; quod exigit vltrà.
Hinc spissæ rupes obstant, discordiáq; ingens
Varios mediosque. Inter opus nectunt* varium, mediumq; coërcent.
Pars igni domitæ, pars ignes ferre coactæ,
Vt maior species Ætnæ succurrat inanis.
Hæc illis sedes, tantarumq; area rerum est.
Nunc opus artificem incendit, causamq; reposcit
Non illam parui, aut tenuis discriminis, ignes
Mille sub exiguo ponent tibi tempore veras
Res: oculiq; docent res ipsæ credere cogunt.
Quin etiam tactu moneant contingere toto,
Si liceat: prohibent flammæ, custodiaq; ignis
Illi operum est, arcent aditus diuinaq; rerum.

Vt maior ſpecies Ætnæ ſuccurrat inanis,
Cura ſine arbitrio eſt, eadem procul omnia cernis.
Nec tamen eſt dubium, penitus quis torqueat Ætnã
Aut qui mirandus tantæ faber imperet arti.
Pellitur exuſtæ glomeratus nimbus arenæ:
Flagrantes properant moles: voluuntur ab imo
Fundamenta: fragor tota nunc rumpitur Ætna:
Nunc fuſca pallent incendia miſta ruina.
Ipſe procul magnos moratur Iuppiter igneis,
Néue ſepulta noui ſurgant in bella Gigantes:
Neu Diuum regni pudeat, neu Tartara cœlo
Vertat in occulto: tantùm premit omnia dextra.
Congeries operis ſaxorum, & putris arena
(Quæ nec ſponte ſua faciunt, nec corporis vlli
Suſtentata cadunt robuſtis viribus) omnis
Exigitur: vertit vaſa omnia vertice ſæuo:
In denſum congeſta rotant, voluuntq́; profundo.
Hac cauſa expectata ruunt incendia montis.
Spiritus inflatis nomen languentibus aër.
Nam propè natura par eſt violentia ſemper.
Ingenium velox illi motusq́; perennis,
Verum opus auxilio eſt, vt pellat corpore: nullus
Impetus eſt ipſi: quà ſpiritus imperat audit.
Nunc princeps, magnusq́; ſub hoc duce militat ignis,
**Nunc quoniam in promptu eſt operis natura, ſolúq́;* * Huic.
Vna ipſi venti, quæ res incendia paſcit,
Cùm ſubitò cohibetur, ineſt quæ cauſa ſilenti,
Subſequar: immenſus labor eſt, ſed fertilis idem.
Digna laborantis reſpondent premia curis.
Non oculis ſolum pecudum miranda fuere
More, nec effuſis in humum graue paſcere corpus:
Noſſe fidem rebus dubiasq́; exquirere cauſas
Sacra perurgentem, capitiq́; attollere cœlum:
Scire quot, & quæ ſint cui magno tali mundo
Principia occaſus metuunt, ad ſecula pergunt:

Et firma æterno religata est machina mundo.
Solis scire modum, & quãto minor orbita Lunæ est:
Cur illi breuior, cur isti peruolet orbis
Annuus: ille monet quæ certo sidera currant
Ordine, quæue sua careant incondita cura.
Scire vices etiam signorum, & tradita iura:
Nubila cur cœlo, terræ denuntiat imbres,
Quo rubeat Phœbe, quo frater palleat igni.
Tempora cur variant anni, primaq; iuuenta
Ver prest æstatem: cur æstas ipsa senescit:
Autumnoq; obrepit hyems, & in orbe recurrit.
Axem scire Helices, & tristem nosse cometen:
Lucifer vnde micet, qualis Hesperus, vnde Bootes:
Saturni cur stella tenax: cur Martia pugnax:
Quo rapiant nautæ, quo sidere lintea tendant.
Scire vias maris, & cœli prædicere cursus.
Quò volet Orion, quò Sirius incubet index:
Et quæcunque iacent tanto miracula mundo,
Non digesta pati, nec aceruo condita rerum,
Sed manifesta notis certa disponere sede
Singula: diuini est animi, ac iucunda voluntas.
Sed prior hæc hominis cura est cognoscere terram,
Et quæ nunc miranda tulit natura, notare.
Hæc nobis magna affinis cœlestibus astris.
Nam quæ mortales, spes est, quæ amentia maior,
In Iouis errantem regno perquirere velle?
Tantum opus ante pedes transire, & perdere, segnes?
Torquemur miseri in paruis, premimurq; labantes,
Dum sese pretio redimant, verumq; professæ,
Tum demum viles taceant, inopesq; relictæ.
Noctes atq; dies festinant arua coloni,
Callent rure manus: glebarum vsu experiuntur
Fertilis hæc, segetesq; feracior, altera vitis.
Hæc platanis humus, hæc herbis dignissima tellus
Hæc duri melior pecori, syluisq; fidelis,

Ari-

Aridiora tenent oleæ, succosior vlmis
Grata leues cruciant animos, & corpora causæ,
Horrea vti saturent, tumeant & dolia musto,
Plenaq; desecto surgant fœnilia campo.
Sic auidi semper, qua visum est carius istis.
Implendus sibi quisque bonis est artibus, illæ
Sunt animi fruges: hæc rerum maxima merces,
Scire quid occulto naturæ terra coërcet:
Nullum fallere opus, non multos cernere sacros
Ætnæi montis fremitus animumq; furentis:
Non subito pallere sono, non credere subter
Scrutamur rimas, euertimus omne profundum.
Quæritur argenti semen, nunc aurea vena,
Torquentur flamma terræ, ferroq; domantur.
Cælestis migrasse minas ad Tartara mundi.
Nosse quid impediat ventos, quid nutriat igneis:
Vnde repente quies, & multo fœdere pax sit.
Concrescant animi penitus: seu fortè cauernæ,
Introitusq; ipsi feruent: seu terra minutis
Rara foraminibus, ne venis abstrahat auras.
Plenius hoc etiam rigido qua vertice surgit,
Illinc infestus, atque hinc obnoxius, intus
Vndique diuersas admittere cogitat auras,
Et coniuratis addit concordia vires:
Siue introrsus agunt nubes, & nubilus Auster:
Seu forsan flexere caput, tergoq; feruntur.
Præcipitis delata sono premit vna, fugatq;
Torrenteis curas, pulsataq; corpora densat.
Nam veluti resonante diu Tritone canoro,
Pellit opes collectus aquæ, victusq; mouere
Spiritus, & longas emugit buccina voces,
Carmineq; irriguo magni cortina theatri
Imparibus numerosa modis canit arte regentis,
Quæ tenuem impellens animam subremigat vndā:
Haud aliter submota furens torrentibus aura

Pugnat in angusto, & magnũ cõmurmurat Ætna.
Credendum est etiam ventorum existere causas
Sub terris simileis harum, quas cernimus extra,
Vt cùm densa cremant inter se corpora, turba
Elisa in vacuum fugiunt: & proxima secum
Nomina tota trahunt, tutaq; in sede resistunt.
Quòd si fortè mihi quædam discordia tecum est,
Principijsq; alijs credas consurgere ventos,
Non dubium rupes aliquas, penitusq; cauernas
Proruere ingenti sonitu, casuq; propinquas
Diffugere, impelliq; animas hinc cernere ventos,
Aut humore etiam nebulas effundere largo:
Vt campis, agrisq; solent, quos obruit amnis.
Vallibus exoriens caligat nubilus aër.
Flumina parua ferunt auras: vis proxima vẽto est,
Eminus aspirat fortis, & verberat humor.
Atque hæc in vacuo si tanta potentia rerum est,
Hoc plura efficiant infra, clusiq; necesse est.
His igitur causis extrà, penitusq; coactis
Exagitant ventos, pugnant in faucibus arctè:
Pugnantes suffocat inius & vt vnda profundo
Terq; quaterq; exhausta graueis vbi perbibit Euros,
Ingeminat fluctus, & primos vltimus vrget:
Haud secus astrictus certamine tangitur ictu
Spiritus inuoluensq; suo sibi pondere vires,
Densa per ardenteis exercet corpora venas,
Et quacunq; iter est, properat, transitq; morantem,
Donec conflauio reuolutus æstibus amnis
Exilit, atque furens tota vomit igneus Ætna.
Quòd si fortè put[illegible] decurrere ventos
Faucibus, atque ips[illegible]ulsis remeare: notandas
Res oculis locus ipse dabit, cogetq; negare.
Ioue. *Quamuis cæruleo siccus sit frigeat æther,*
Purpureoq; rubens surgat iubar aureus ostro:
Illinc obscura semper caligine nubes,

Pi-

Pigraq; defuso circum stupet humida vultu:
Prospectat sublimis opus, vastosq; recessus
Non illam videt Ætna, nec vllo intercipit æstu:
Obsequitur quacunque iubet leuis aura, reditq;.
Placanteis etiam cœlestia Numina thure,
Summo cerne iugo, vel quà liberrimus Ætna
In prospectus hiat, tantarum semina rerum,
Si nihil irritet flammas, stupeatq; profundum.
Huic igitur credis, torrens vt spiritus ille,
Qui rupes terramq; vorat, qui fulminat igneis,
Cur egit vires, & præceps flexit habenas.
Præsertim ipsa suo decliuia pondere nunquam
Corpora diripiant, validoq; absolueret arcu.
Quod nisi fallor, adest species, tantusq; ruinis
Impetus attentos oculorum transfugit ictus.
Nec leuitas tantos igitur ferit aura, mouetq;:
Sparsa liquore manus sacros vbi ventilet igneis.
Verberat ore tamen, pulsataq; corpora nostra
Incursant: adeò tenuis vim causa repellit.
Non cinerem stipulámue leuem, non arida sorbet
Gramina: non tenuis plantis liquor exit iisdem.
*Surgit *adoratis sublimis fumis ab aris.* *Odoratis.
Tanta quies illi est, & pax innoxia parti.
Siue peregrinis igitur, propriisue potentes
Coniurant animæ causis, ille impetus ignis
Et montis parteis atras subuertit arena,
Vastaq; concursu trepidantia saxa fragoris,
Ardenteisq; simul flammas, ac fulmina rumpunt.
Haud aliter, quàm cùm prono iacuere sub Austro,
Aut Aquilone fremunt syluæ, dant brachia nodo
Implicitæ, hæc serpunt iunctis incendia ramis.
Nec te decipiant stolidi mendacia vulgi
Exhausto, cessare sinus: dare tempora rursus,
Vt rapiant vires, repetantq; in prælia victi.
Pelle nefas animo, mendacemq; exue famam.

Non est diuinis tam sordida rebus egestas,
Nec paruas mendicat opes, nec corrogat auras:
Præsto sunt operi ventorum examina semper.
Causa latet, quærunt pariter, coguntq; morari.
Sæpe premit fauces magnis * extructa ruinis — Exhausta.
Congeries: clauditque vias luctamine ab imo,
Et scisso veluti tecto sub pondere præsto est — Sicco.
Haud secus ac teneros cùm * secum frigida * monti — Monte.
* Desilia est, tutoq; licet discedere monteis. — Desudat.
Post vbi continuere moram, velociùs vrgent,
Pellunt oppositas moles, ac vincula rumpunt:
Quicquid in obliquum est, frangunt iter. acrior ictu
Impetus exoritur. magnis operata rapinis
Flamma micat, latosq; ruens exundat in agros.
Si cessant a rure ferunt spectacula venti,
Nunc superant quæcunque regunt incendia syluæ.
Quæ flammas alimenta vocent, quid nutriat Ætna
Incendi poterunt, illis vernacula causis
Materia, oppositumq; igni genus vtile terrent:
Vritur assiduè calidus nunc sulfuris humor,
Nunc spissus crebro præbetur vimine succus.
Pingue bitumen adest, & quicquid comminus atras
Irritat flammas, illius corporis Ætna est:
Atque hanc materiam penitus discurrere fontes,
Infestiæ erumpunt & aquæ radice sub ipsa.
Pars oculis manifesta iacet quæ corpore dura est,
Ac lapis in pingui feruent incendia succo.
Quin etiam variè quædam sine * nomine saxa
Toto monte liquant illis custodia flammę — Vimine.
Vera, tenaxq; data est: sed maxima causa molaris
Illius incendi lapidis sic vindicat Aetnam.
Quem si fortè manu teneas, & robore cernas,
Nec seruare putes ignem, nec spargere posse:
Sed simul ac ferro quæras, respondet & ictu
Scintillat calor, hunc multis circundare flammis,

Et

Et potes extorquere animos atque exue robur,
Fundetur ferro citius, nam mobilis illi,
Et metuens natura mali est, vbi cogitur igni.
Sed simul atq; hausit flammas, non tutior haustis
Vlla domus seruans aciem, duramq; tenaci
Septa fides: tutum est illi, patientia victo,
Vix vnquam redit in vires, atq; euomit ignem.
Totus enim denso stipatur robore, tarda
Per tenues admissa vias incendia nutrit,
Cunctanterq; eadem, pigrèq; accepta remittit.
Nec tamen hoc vno quod montis plurima pars est,
Vincit, & incendi causam tenet: illa profectò
Miranda est lapidum viuax, animosaq; virtus.
Cætera materies, quæcunq; est fertilis igni,
Vt semel accersa est, moritur: nec restat in illa,
Quod repetas: tantùm cinis, & sine semine terra est.
Hic semel atq; iterum patiens, ac mille perhaustis
Ignibus instaurat vires: nec desinit antè
Quàm leuis* excocto defecit robore pumex:
In cinerem, putresq; iacet delapsus arenas.
Cerne locis etiam similes arsisse cauernas.
Illic materiæ nascentis copia maior,
Sed genus hoc lapidis certissima signa coloris,
Quod nullas adiunxit opes, & languit ignis.
Dicitur insidijs flagrans Ænaria quondam
Nunc extincta super: tectisq; Neapolin inter
Et Cumas locus est, multis iam frigidus annis:
Quamuis æternum pinguescat ab vbere sulfur.
In mercem legitur, tanto est fœcundior Ætna
Insula, cui nomen facies dedit ipse rotunda,
Sulfur enim solum, nec obesa cacumine terra est,
Et lapis accretus regerendis ignibus aptus.
Sed rarò fumat, qui vix, si accenditur, ardet:
In breue mortales flammas quod copia nutrit,
Insula durata Vulcani nomine sacra,

Pars tamen incendi maior refrixit: & alto
Iactatas recipit classeis, portuq; tuetur.
Quæ restat, minor, & diues satu vbere terra est;
Sed non Ætneis vires quas conferat illi.
Atq; hæc ipsa tamen iam quondam extincta fuisset
Ni furtim aggeneret secretis callibus humor
Materiam, syluamq; suam, pressoq; canali
Huc illuc ageret ventos, & pasceret igneis.
Sed melius res nota ipsa est, spectataq; veris
Occurrit signis: nec tentat fallere pestem.
Nam circa latera, atq; imis radicibus Ætna
Candenteis efflat lapides, disiectaq; saxa
Intereunt venis, manifesta vt credere possit
Pabula, & ardendi caussam lapidem esse molarem:
Cuius defectus ieiunus colligit ignis.
Ille vbi collegit flammas, iacit & simul ictu
Materiam accendit, cogitq; liquescere secum:
Haud equidem mirum factu, quod cernimus extrá,
Si lenitur opus, restat magis: vritur illic,
Sollicitatq; magis vicina incendia saxum:
Certaq; venturæ præmittit pignora flammæ.
Nam simul atq; mouet curis, turbamq; minutus
Diffugit, extemploq; solum trahit, ictaq; ramis,
Et graue sub terra murmur demonstrat, & igneis.
Tum pauidum fugere, & sacris tum credere rebus,
Parere & tuto speculaberis omnia colli.
Nam subito efferuent onerosa incendia raptis:
Accensæ subeunt moles, truncæq; ruinæ:
Prouoluunt, atq; atra sonant examina arenæ:
Nec recipit flammas mons, hinc defessus anhelat,
Atq; aperit se hostis, decrescit spiritus illic:
Haud aliter, quàm cùm læto deuicta trophæo
Prona iacet campis acies, & castra sub ipsa
Tum si quis lapidum summo pertabuit igni:
Asperior sopita est & quædam sordida fæx est:

Quæ-

Qualem purgato cernes discedere ferro.
Verùm vbi paullatim exiluit sublata caducis
Congeries, saxis angusto è vertice surgunt:
Sic veluti in fornace lapis torretur, & omnis
Exuitur penitus venis, subit altiùs humor
Amissis opibus, leuis sine pondere pumex
Excoquitur liquor ille magis seruare, magisq;
Fulminis in speciem mitis procedere tandem
Incipit, & primis dimittit collibus vndas:
Illæ paullatim bis sena in millia pergunt.
Quippe nihil reuocat, curtis nihil ignibus obstat:
Nulla tenet frustra moles: simul omnia pugnant,
Nunc syluas, rupesq; vorant hæc tela, solumq;,
Ipsa adiutat opes, facilesq; sibi induit annos.
Quòd si fortè cauis cunctatus vasibus hæsit,
Vtpote inæquales voluens perpascitur agros,
Ingeminat fluctus, & stantibus increpat vndis:
Sicut cùm curuo rapidum mare cernitur æstu,
Ac primùm tenuis sinus agit vlteriores,
Progrediens latè diffunditur, & succernens,
Flumina consistunt ripis, ac frigore durant:
Paullatimq; ignes coëunt, ac flammea messis.
Exuitur facies tunc prima: vt quæque rigescit,
Effumat moles, atq; ipso pondere tracta
Voluitur ingenti strepitu, præcepsq; sonanti
Cùm solido inflexa est pulsantes dissipat ictus:
Et quà disclusa est, candenti robore fulget,
Et micat examen plagis, ardentia saxa.
Scintillat, procul esse fide procul esse ruentes
Incolumi feruore cadunt, verùm impetus ignes
Si fumant, quondam vt ripas traiecerit amnis:
Vix iunctis quisquam fixo dimouerit illas.
Vicenos persæpe dies iacet obruta moles:
Sed frustra certis disponere singula causis
Tentamus, si firma manet tibi fabula mendax:

Materiam vt credas aliam, furere igne fauillam,*
Plurima proprietate, simul concrescere: sicq;
Commistum lento flagrare bitumine sulfur.
Exustam. Nam post* exhaustam cretam quoq; robora fundit:
Et figulos huic esse fidem dein frigoris vsu
Duritiem reuocare suam & constringere venas.
Sed signum commune leue est, atq; irrita causa,
Quæ trepidat: verùm vbi certo pignore constat.
Nam velut arguti natura est æris & ignis,
Cùm domitum constat, eademq;, & robore saluo,
Utramq; vt possis æris cognoscere portam:
Haud aliter lapis ille tenet. seu fortè madentis
Effluit in flammas, seu sit securus ab illis:
Conseruatq; notas: nec vultu perdidit igneis
Quin etiam externam multis color ipse resoluit,
Non odor, aut leuitas, putris magis ille, magisq;
Vna operis facies, eadem perq; omnia terra est.
Nec tamen inficior lapides ardescere certos,
Interius furere accensos hæc propria virtus.
Quin ipsis quædam Siculi cognomina saxis
Imposuere: Fricas etiam ipso nomine signant,
Fusilium esse notas, nunquam tamen illa liquescunt
Quamuis materies foueat succosior intus:
Nec penitus venæ fuerint commissa molari.
Quòd si quis lapidis miratur fusile robur:
Cogitet obscuri verissima dicta libelli
Heracleiti, & ibi nihil insuperabile gignit:
Si Omniaque. *Omnia quæ rerum natura semina iacta,
Sed nimirum hoc mirum, densissima corpora sæpe
Et solido vicina tamen compescimus igni.
Non animos æris flammis succumbere cernis?
Lentitiem plumbi non exuit? ipsaq; ferri
Materies pr dura tamen subuertitur igni?
Spißaq; suspensi fornacibus aurea saxa
Exudant pretium: quædam fortaße profundo

In-

Incomperta iacent similiq; obnoxia sorti.
Nec locus ingenio est: occulti te iudice vincent.
Nec lapis ille riget perculsus, & ignibus obstat.
Si paruus torrere velis: cœloq; patenti
Candentem, pressumq; agedum fornace coërce:
Nec sufferre potest, nec sæuum durat in hostem:
Vincitur, & soluit vires, captusq; liquescit.
Quæ maiora putas autem tormenta moueri
Posse manu? quæ tanta putas incendia nostris
Sustentari opibus, quantis fornacibus Ætna
Vritur, a sacro nunquam non fertilis igne?
Sed non qui nostro feruet moderatior vsu,
Sed cœlo propter: vel quali Iuppiter ipse
Armatus flamma est: his viribus additus ingens
Spiritus, astrictis elisus faucibus: vt cùm
Fabriles operæ rudibus contendere massis
Festinant, igneis quatiunt, folleisq; trementeis
Exanimant, pressoq; instigant agmine ventos.
Hæc operis fama est sic nobilis vritur Ætna
Terra foraminibus vires trahit, vrget in arctum,
Spiritus incendi viuit per maxima saxa.
Magnificas laudes, operosaq; visere templa*
Diuitijs hominum, aut sacra memorare vetusta
Traduce materia, & tetris per proxima fatis
Currimus: atque audi veteris mendacia famæ
Eruimus, cunctasq; libet percurrere genteis.
Nunc iuuat Ogygijs circundata mœnia Thebis,
Cernereq; & fratres: ille impiger, ille canorus
Condere felices alieno interserit æuo.
Inuitata pio nunc carmine saxa, lyraq;,
Nunc gemina ex vno fumantia saxa vapore
Miramur, septemq; Duces, raptumq; profundo.
Detinet Eurotas illic & sparsi Lycurgi,
Et sacer in bellum numerus sua turba recenti.
Nunc hic Cecropiæ varijs spectantur Athenæ

Car-

Carminibus gaudetq; sui victrice Minerua.
Excidit hic reduci quondam tibi perfide Theseu
Candida sollicito permittere vela parenti.
Tu quoque Athenarum carmen tam nobile sidus
Erigone, sedes vestra en Philomela canoris
Euocat in syluis, & tu soror hospita tectis
Acciperis: solis Tereus ferus exulat agris.
Miramur Troiæ cineres, & flebile victis
Pergamon, extinctosq; suos Phrygas: Hectora primũ
Conspicimus magni tumulũ Ducis. hic & Achilles
Impiger: & victus magni iacet Hectoris vltor.
Quin etiam Graiæ fixos tenuere tabellæ,
Signaue, nunc Paphiæ rorantes parte capilli,
Sub truce nunc parui ludentes Colchide gnati,
Nunc tristes circa subiectæ altaria ceruæ,
Velatusq; pater nunc gloria viua Myronis:
Minaces. *Quin etiam illa manus operum, turbaq; * morantem,*
Hæc visenda putas terræ dubiusq;, marisq;?
Artificis naturæ ingens opus aspice: nulla
Cùm tanta humanis Phœbus spectacula cernes
Præcipueq; vigil, feruens, cùm Sirius ardens
Insequitur miranda tamen sua fabula montem:
Nec minus ille pius, quanquam sors nobilis ignis.
Nam quando ruptis excanduit Ætna cauernis,
Et velut euersis penitus fornacibus ignes,
Et vecta in longum rapidis feruoribus vnda:
Haud aliter sæuo quàm cùm Ioue fulgurat æther.
Et nitidum obscura cœlum caligine torquet.
Ardebant aruis segetes, & mollia culta
Iugera cum dominis, syluæ, collesq; virentes.
Vix dum castra putant hostem mouisse tremebant
Et iam finitimæ portas euaserat vrbis.
Tum verò, vt cuique est animus, viresq;, rapina
Tutari conantur opes: gemit ille sub auro:
Colligit ille arma, & stulta ceruice reponit:

De-

Defectum raptis: illum sua carmina tardant.
Hic velox nimium properat sub pondere pauper:
Et quod cuique fuit chari fugit ipse sub illo,
Sed non incolumis dominum sua prȩda secuta est,
Cunctanteis vorat ignis, & vndiq; torret auaros,
Consequitur fugisse ratos, & præmia captis Deis.
Concrepat, ac nullis parsura incendia pascunt,
Vel solis parsura pijs, namq; optima proles* Ita legit Mariangelus Accursius in Diatriba in Ausonium.
**Amphinomus, fraterq; pari sub munere for te s*
Cùm iam vicinis streperent incendia tectis,
Aspiciunt pigrumq; patrem, matremq; senemq;
Eheu defessos posuisse in limine membra.
Parcite auara manus dites attollite prædas:
Illis diuitiæ solæ, materq; paterq;:
Hanc rapiunt prædam, mediumq; exire per ignem
Ipso dante fidem properant, ó maxima rerum,
Et meritò pietas, homini tutissima virtus.
Erubuere pios iuuenes attingere flammæ:
Et quacunque ferunt illi vestigia, cedunt.
Felix illa dies, illa est innoxia terræ.
Dextra sæua tenent, læuaq; incendia feruent.
Ille per obliquos igneis, fraterq; triumphans,
Tutis vterq; pio sub pondere sufficit illa:
Et circa geminos auidus sibi temperat ignis.
Incolumes abeunt tandem, & sua Numina secum
Salua ferunt: illos mirantur carmina vatum.
Illeq; se posuit claro sub nomine Ditis
Nec sanctos iuuenes attingunt sordida fata:
Sed verè cessere domus & iura piorum.

C. PEDO-

C. PEDONIS ALBINOVANI IN MÆCENATIS OBITVM ELEGIA.

DEfleram iuuenis tristi modò carmine fata:
Sunt etiam merito carmina danda seni.
Vt iuuenis deflendus erat tā candidus, & tam
Longius annoso viuere dignus auo,
Irreligata ratis nunquam defessa carina
It, redit in vastos semper onusta lacus.
Illa rapit iuuenes prima florente iuuentas
Non oblita rapit sed tamen illa senes.
Nec mihi Mæcenas tecum fuit vsus amici:
Lollius hoc ergo conciliauit opus.
Fidus erat nobis nam propter Cæsaris arma,
Cæsaris, & similem propter in arma fidem.
Regis eras genus Etrusci: tu Cæsaris almi
Dextera, Romanæ tu vigil vrbis eras.
Omnia cùm posses, tanto tam charus amico:
Te sensit nemo posse nocere tamen.
Pallade cum docta Phœbus donauerat arteis
Tu decus, & laudes huius & huius eras.
Vincit vulgareis, vincit Beryllus arenas,
Littore in extremo quas simul vnda mouet.
Quòd discinctus eras, animo quoque, carpitur vnū:
Diluitur nimia simplicitate tua.
Sic illi vixere, quibus fuit aurea virgo:
Quæ bene præcinctos postmodò pulsa fugit.
Inuide, quid tandem tunicæ nocuere solutæ?
Aut tibi ventosi quid nocuere sinus?
Num minus vrbis erat custos, & Cæsaris hospes?
Num tibi non tutas fecit in vrbe vias?
Violauit. *Nocte sub obscura quis te* spoliauit amantem?*
Quis tetigit ferro durior ipse latus?

Maius

Maius erat potuisse tamen nec velle triumphos:
Maior res, magnis abstinuisse fuit.
Maluit vmbrosam quercum, Nymphasq; canenteis,
Paucaq; pomosi iugera certa soli.
Pieridas, Phœbumq; colens in mollibus hortis
Sederat argutas garrulus inter aueis.
Marmora Mæonij vincunt monumenta libelli:
Viuitur ingenio, cætera mortis erunt.
Quid faceret? defunctus erat, comes impiger idem,
Miles & Augusti fortis, & vsque pius.
Illum piscosi viderunt saxa Pelori
Ignibus hostilis reddere ligna ratis.
Puluere in Emathio fortem videre Philippi.
Quàm tunc ille tener, quam grauis hostis erat?
Cùm freta Niliacæ texerunt lata carinæ,
Fortis erat circum fortis & ante Ducem.
Militis Eoi fugientis terga sequutus:
Tertius ad Nili dum fugit ille caput.
Pax erat: hæc illos laxarunt otia cultus.
Omnia victores Marte sedente decent.
Accius ipse lyram plectro percussit eburno,
Postquam victrices conticuere tubæ.
Hic modò miles erat: ne posset fœmina Romam
Dotalem stupri turpis habere sui.
Hic tela in profugos (tantùm curauerat arcum)
Misit ad extremos exorientis equos.
Bacche colorato, postquam deuicimus Indos,
Potasti galea dulce iuuante merum:
Et tibi securo tunicæ fluxere solutæ
Te puto purpureas tunc habuisse ducas.
Sum memor, & certè memini sic ducere thyrsos
Brachia purpurea candidiora niue.
Et tibi thyrsus erat gemmis ornatus & auro:
Serpentes ederæ vix habuere locum,
Argentata tuos etiam sandalia talos

Vinx-

Vinxerunt certè:nec,puto,Bacche negas.
Mollius es solitò mecum tum multa loquutus:
Et tibi consultò verba fuere noua.
Impiger Alcide multo defuncte labore,
Sic memorant curas te posuisse tuas,
Sic tecum tenera lætum lusisse puella
Oblitum Nemeæ,iamq; Erimanthe tui.
Vltra nunquid erat? torsisti pollice fusos:
Lenisti morsu læuia fila parum.
Percussit crebros te propter Lydia nodos,
Te propter dura stamina rupta manu.
Lydia te tunicas iussit lasciua fluenteis
Inter lanificas ducere sæpe suas.
Claua torosa tibi pariter cum pelle iacebat,
Quam pede suspenso percutiebat Amor.
Quis fore credebat,premeret cùm iã impiger infans
Hydros ingenteis vix capiente manu?
Cùmue renascentem tereret velociter Hydram?
Frangeret immaneis vel Diomedis equos?
Vel tribus aduersis communem fratribus aluum,
Et sex aduersas solus in arma manus?
&Eolidas. *Fudit * & Aloidas postquam dominator Olympi,*
Bouem. *Dicitur in nitidam procubuisse * diem:*
Atq; aquilam misisse suam,qua quæreret,ecquis
Posset amaturo vina referre Ioui:
Valle sub Idæa dum te formose sacerdos
Inuenit,& presso molliter vngue rapit.
Sic est: victor amet, victor potiatur in vmbra,
Victus. ** Victor odorata dormiat inq; rosa.*
Victus aret, ** Victorem victus metuat:metus imperet illi,*
victusque. *Membra nec in strata sternere discat humo.*
metat. *Tempora dispensant vsus & tempora cultus:*
Hæc homines,pecudes, hæc moderantur aues.
Lux est,taurus arat:nox est,requiescit:arator
Liberat emerito seruula colla boui.

Con-

Conglaciantur aquæ, scopulis se condit hirundo:
Verberat & gelidos garrula Vere lacus.
Cæsar amicus erat: poterat vixisse solutè,
Cùm iam Cæsar idem, quod cupiebat, erat.
Indulsit meritò non est temerarius ille:
Vicimus Augusto iudice dignus erat.
Ergo saxa pauens postquam Scylleia legit,
Cyaneosq́; metus iam religanda ratis:
Viscera dissecti * *mutauit in arietis agnum*
Æetias, & succis omne perita suis. Mutauerat arietem agno Æetias Medea Æetæ regis Colchorum filia.
His te Mæcenas iuuenescere posse decebat:
Hæc vtinam vobis Colchidos herba foret.
Redditur arboribus florens reuirentibus ætas:
Ergo non homini, quod fuit antè redit?
Viuacesq́; magis ceruos decet esse pauenteis,
Si quorum in torua cornua fronte rigent?
Viuere cornices multos dicuntur in annos:
Cur nos angusta conditione sumus?
Pascitur Auroræ Tithonus nectare coniux:
Atq; ita iam tremulo nulla senecta nocet.
Vt tibi vita foret semper medicamine sacro,
Te vellem Auroræ complacuisse virum.
Illius aptus eras croceo recubare cubili:
Et modò puniceo rore leuante torum.
Illius aptus eras roseas * *adiungere bigas:* Tu iungere.
Tu dare purpurea lora regenda manu:
Tu mulcere iubam, cùm iam torsisset habenas
Procedente die respicientis equi.
Quæsiuere tori iuuenem sic Hesperon illum,
Quem nexum medio soluit in igne Venus.
Quem nunc in fuscis placida sub nocte nitentem
Luciferum contra currere cernis equis.
Hic tibi Corycium, casias hic donat olenteis,
Hic è palmiferis balsama missa iugis.
Nunc pretium candoris habes: nunc redditus vmbris,

Te sumus obliti decubuisse senem.
Ter Pylium fleuere sui, ter Nestora canum:
**Dicebant tamen hunc non satis esse senem,*
Nestoris annosi vixisses secula, si me
Dispensata tibi stamina nente forent.
Nunc ego quid possum? tellus leuis ossa teneto:
Pendula librato pondus & ipsa tuum.
Semper serta tibi dabimus, tibi semper odores,
Non vnquam sitiens, florida semper eris.
Sic est Mæcenas fato veniente loquutus,
Frigidus, & iam iam cùm moriturus erat:
Mene, inquit, iuuenis primæuis Iuppiter ante
Augustam Bruti non cecidisse fidem?
Pectore maturo fuerat puer, integer æuo,
Et magnum magni Cæsaris illud opus.
Discedo: vellemq; prius non omnia dixit:
Inciditq; pudor, quæ propè dixit amor.
Sed manifestus erat moriens: quærebat amatæ
Coniugis amplexus, oscula verba manus.
Si tamen hoc satis est, vixi te Cæsare amico:
Et morior, dixit dum moriorq; satis.
Mollibus ex oculis aliquis tibi procidet humor,
Cùm dicar subita voce fuisse tibi.
Hoc mihi contingat. iaceam tellure sub æqua:
Nec tamen hoc vltra me potuisse, velim.
Sed meminisse velim, viuam sermonibus: illic
Semper ero semper si meminisse voles.
Et decet, & certè viuam tibi semper amicus:
Nec tibi qui moritur, desinit esse tuus.
Ipse ego quicquid ero cineres, interq; fauillas,
*Tunc * ego non potero non memor esse tui.*
Exemplum vixi te propter molle beatè:
Vnus Mæcenas teq; ego propter eram.
Arbiter ipse fui: volui, quod contigit esse:
Pectus eram verè pectoris ipse tui.

Dicebantque tamen nouo.

Quoque.

Vim

Viue diu mi chare senex: pete sidera serò.
Est opus hoc terris: te quoque velle decet.
Et tibi succrescant iuuenes bis Cæsare digni:
Et tradant porrò Cæsaris vsq; genus.
Sic secura tibi cùm primùm Liuia coniux,
Expleat amissi munera rupta gener.
Cùm Deus in terris Diuis insignis auitis,
Te Venus in patrio collocet alma sinu.

P. VIRGILII MARONIS EPIGRAMMATA.

Laudes hortuli.

Iambici Senarij.

DESTE Musæ, maximi proles Iouis:
Laudes feracis prędicemus hortuli.
Hortus salubres corpori præbet cibos,
Variósque cultus sæpe cultori refert:
Olus suaue, multiplex herba genus,
Vuas nitentes, atque fœtus arborum
Non deest hortis & voluptas maxima,
Multaq; mista commodis iucunditas.
Aquæ strepentis vitreus lambit liquor,
Sulcoq; ductus, irrigat riuus sata.
Flores nitescunt discolore gramine,
Pinguntq; terras gemmeis honoribus.
Apes susurro murmurant gratè leui,
Cùm summa florum, vel nouos rores legunt.
Fœcunda vitis coniuges vlmos grauat,
Textásue inumbrat pampinis arundines,
Opaca præbent arbores vmbracula,
Prohibentq; densis feruidum Solem comis.
Aues canoros garrulæ fundunt sonos,
Et semper auras cantibus mulcent suis.
Oblectat hortus, aduocat, pascit, tenet,
Animoq; mœsto demit angores graueis:
Membris vigorem reddit, & visum capit:
Refert labori pleniorem gratiam;

Tribuit

Tribuit colenti multiforme gaudium.

De Venere & vino.

Nec veneris, nec tu vini capiaris amore:
Vno namque modo vina, Venusq́; nocent.
Vt Venus eneruat vires, sic copia Bacchi
Et tentat gressus, debilitatq́; pedes.
Multos cæcus amor cogit secreta fateri:
Arcanum demens detegit ebrietas.
Bellum sæpe parit ferus exitiale Cupido:
Sæpe manus itidem Bacchus ad arma vocat.
Perdidit horrendo Troiam Venus improba bello:
At Lapithas bello perdis Iacche graui.
Denique cùm menteis hominum furiarit vterque,
Et pudor, & probitas, & metus omnis abest.
Compedibus Venerem, vinclis constringe Lyæum:
Ne te muneribus lædat vterque suis.
Vina sitim sedent: gnatis Venus alma creandis
Seruiat. hos fineis transiliisse nocet.

De Liuore.

Carmen Phalæuciũ.

Liuor tabificum malis venenum
Intactis vorat ossibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem:
Quod quisquis furit, inuidetq́; sorti,
Vt debet, sibi pœna semper ipse est,
Testatur gemitu graueis dolores.
Suspirat, fremit, incutitq́; denteis:
Sudat frigidus intuens quod odit,
Effundit mala lingua virus atrum
Pallor terribilis genas colorat,
Infelix macies renudat ossa,
Non lux, non cibus est suauis illi:
Nec potus iuuat, aut sapor Lyæi,

Nec si pocula Iuppiter propinet,
Aut hæc porrigat, & ministret Hebe,
Aut tradat Ganymedes ipse nectar.
Non somnum capit, aut quiescit vnquam,
Torquet viscera carnifex cruentus.
Vesanos tacitè mouet furores
Intentans animo faces Erynnis
Lethalis, Tityiq; vultur intus,
Qui semper lacerat, comestq; mentem,
Viuit pectore sub dolente vulnus:
Quod Chironia nec manus leuarit,
Nec Phœbus, sobolesué clara Phœbi.

De cantu Seirenum.

Seirenes varios cantus Acheloïa proles,
Et solitæ miseros ore ciere modos.
Illarum voces, illarum Musa mouebat
Omnia, quæ Thymele carmina dulcis amat:
Quod tuba quod litus, quod cornua rauca queruntur,
Quodq; foraminibus tibia mille sonat:
Quodq; leues calami, quod suauis cantat Aëdon,
Quod lyra, quod citharæ, quod moribundus olor.
Illectos nautas dulci modulamine vocis
Mergebant auidæ fluctibus Ionijs.
Sanguine Sisyphio generatas magnus Vlysses
Hac tutos sola præstitit arte suos:
Illeuit cera sociorum callidus aures:
Atque suas vinclis præbuit ipse manus.
Transiluit scopulos, & inhospita littora classis,
Illæ præcipites desiluere freto.
Sic blandas vocisq; notas, & carmina vicit:
Sic tandem exitio monstra canora dedit.

De

De natali die.

Clarus inoffenso procedat lumine Titan,
Lætificusq; dies eat omnibus æthere puro.
Vosq; simul iuuenes animis, & voce fauentes
Concelebrate diem votis felicibus almum:
Prosper vt is semper redeat, vatiq; quotannis
Asmenidæ referant alacres sua munera nati.

De Orpheo.

Threïcius quondam vates fide creditur canora
Mouisse sensus acrium ferarum,
Atque amnes tenuisse vagos,
Et surda cantu concitasse saxa.
Suauisonosq; modos testudinis arbores secutæ
Vmbram feruntur præbuisse vati.
Sed placidus hominum dictis fera corda mitigauit,
Doctaq; vitam voce temperauit.
Iustitiam docuit: cœtu quoque congregauit vno,
Moresq; agrestes expoliuit Orpheus.

De Ludo.

Sperne lucrum: vexat mentes vesana libido.
Fraude carete graues, ignari credite doctis.
Lusuri nummos, animos quoque ponere debent.
Pone malas, quoties ludendo vinceris, iras.
Ludite securi quibus æs est semper in arca.
Si quis habet nummos veniens, exibit inanis.
Lusori cupido semper grauis exitus instat.
Sancta probis pax est: irasci desine victus.
Nullus vbique potest felici ludere dextra.
**Principio Furijs Ira est tribus addita quarta.*

Initio Furijs ego sum.

Flecte truces animos, vt vere ludere possis.
Ponite maturè bellum, precor, iraque cesset.

De Littera Y.

Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemq; aditum primùm spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata sed vltima meta
Præcipitat captos, voluitq; per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus virtutis amore
Vicerit ille sibi laudemq; decusq; parabit.
At qui desidiam, luxumq; sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis, inopsq; simul miserabile transiget æuum.

De XII. laboribus Herculis.

Prima Cleonæi tolerata ærumna Leonis.
Proxima Lernæam ferro & face contudit Hydram.
Mox Erymantheum vis tertia perculit aprum.
Æripedis quarto tulit aurea cornua cerui.
Stymphaledas pepulit volucres discrimine quinto.
Threïciam sexto spoliauit Amazona balteo.
Septima in Augeæ stabulis impensa laboris.
Octaua expulso numeratur Adorea tauro.
In Diomedeis victoria nona quadrigis.
Geryone extincto decimam dat Iberia palmam.
Vndecimum mala Hesperidum distracta triumphũ.
Cerberus extremi suprema est meta laboris.

De eisdem.

Compressit Nemeæ primùm virtute Leonem.

Ex-

Extincta est anguis, quæ pullulat, Hydra secundo.
Tertius euictus sus est Erymanthius ingens.
Cornibus auratis Ceruum necat ordine quarto.
Deijcit horrisono quinto Stymphalidas arcu.
Abstulit Hippolytæ sextò sua vincula victæ.
Septimus Augiæ stabulum labor egerit vndis.
Octauo domuit magno luctamine Taurum.
Tum Diomedis equos nonò cùm Rege peremit.
Gerionem decimo triplici cum corpore vicit.
Vndecimò abstractus vidit noua Cerberus astra.
Postremò Hesperidum victor tulit aurea mala.

EST ET NON
INCERTI AVTHORIS.

Est, & non cuncti monosyllaba nota frequentant:
His demptis, nihil est hominum quod sermo volutet:
Omnia in his, & ab his sunt omnia, siue negoti,
Siue oti quicquam est: seu turbæ, siue quietis:
Alterutro, pariter nonnunquam sæpe seorsis.
Obsistunt dubijs, vt mores ingeniumq;
Vel faciles, vel difficiles, contentio nacta est.
Si consentitur, mora nulla interuenit, est, est:
Sin controuersum, dissensio subijciet, non:
Hinc fora dissultant clamoribus, hinc furiosi
Iurgia sunt Circi, cuneati hinc læta theatri
Seditio: & tales agitat quoque curia lites.
Coniugia & nati cum patribus ista quietis,
Verba serunt studijs, salua pietate loquentes.
Hinc etiam placidis schola consona disciplinis,
Dogmaticas agitat placido certamine lites.
Hinc omnis certat dialectica turba sophorum.
Est lux? ést nec? dies ergo, non conuenit istuc.
Nam facibus multis, aut fulgoribus quoties lux,
Est nocturna homini, non est lux ista dieī.

Est, & non igitur quoties lucem esse fatendum est:
Sed non esse diem, mille hinc certamina surgunt.
Hinc pauci, multi quoque talia commeditantes
Murmure concluso rabiosa silentia rodunt.
Qualis vita hominum, duo quã monosyllaba versãt.

Vir bonus.

Vir bonus & sapiens, qualem vix repperit vnum
Millibus e cunctis hominum consultus Apollo,
Iudex ipse sui totum se explorat ad vnguem.
Quid proceres, vaniq; ferat, quid opinio vulgi,
Securus mundi instar habens, teres atque rotundus,
Externæ ne quid labis per læuia sidat.
Ille dies quàm longus erit sub sidere Cancri,
Quantaq; nox tropico se porrigit in Capricorno,
Cogitat: & iusto trutina se examine pensat,
Ne quid hiet, nequid protuberet, angulus æquis
Partibus vt coëat: nil vt deliret amussis.
Sit solidum quodcunque subest, nec inania subtus
Iudicet admotus digitis pellentibus ictus.
Non prius in dulcem declinat lumina somnum,
Omnia quàm longi reputauerit acta diei.
Quæ prætergressus, quid gestum tempore quid non,
Cur isti facto decus absuit? aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? cur hæc sententia sedit?
Quam melius mutare fuit? miseratus egentem
Cur aliquem fracta persensi mente dolorem?
Quid volui, quod nolle bonum foret? vtile honesto
Cur malus antetuli? num dicto, aut denique vultu
Perstrictus quisquam? cur me natura magis, quàm
Disciplina trahit? sic dicta & facta per omnia
Ingreditur, ortuq; a vespere cuncta reuoluens,
Offensus prauis dat palmam, & præmia rectis.

De

De ętatibus Animalium.

Ter binos, deciesq́ nouem superexit in annos
Iusta senescentem quos implet vita virorum.
Hos nouies superat viuendo garrula cornix:
Et quater egreditur cornicis secula ceruus.
Alipedem ceruum ter vincit coruus: at illum
Multiplicat nouies fœnix reparabilis ales.
Quem vos perpetuò decies prævertitis æuo
Nymphæ Hamadryades, quarum longissima vita est.
Hi cohibent fines viuacia fata animantum,
Cætera secreti nouit deus arbiter æui.

De Musarum inuentis.

Clio gesta canens transactis Tempora reddit.
Melpomenè Tragico proclamat mœsta boatu.
Comica lasciuo gaudet sermone Thalia.
Dulciloquis calamos Euterpe flatibus vrget.
Terpsichore affectus citharis mouet, imperat, auget
Plectra gerens: Erato saltat pede, carmine, vultu.
Carmina Calliope libris Heroica mandat.
Vrania cœli motus scrutatur, & astra.
Signat cuncta manu: loquitur Polymneia gestu.
Mentis Apollineæ vis has mouet vndique Musas.
In medio residens complectitur omnia Phœbus.

De eisdem prosa oratione.

Clio historias inuenit, Melpomene Tragœdias, Thalia Comœdias, Euterpe Tibias. Terpsichore Psalterium, Erato Geometriam, Calliope literas, Vrania Astrologiam, Polymneia Rhetoricam.

DE IMAGINE IN VNDA DISTICHA.

Redditur effigies liquida spectantis in vnda:
Qualis in aduerso speculorum cernitur orbe.

Formam Obiecti qualis. Videtur.

** Formas pura refert oculis spectantibus vnda:*
** Obiecto quales speculi fulgore* videntur.*

Fontis aquæ reddunt simulachra imitantia verum:
Qualia læue referi speculi, cùm cernimus æquor.

Exprimit oppositas immobilis vnda figuras:
Læuati qualeis speculi nitor ipse remittit.

Apparet mendax illimi fonte figura:
Qualem reiectat speculi nitidissimus orbis.

Vnda quieta refert alto de gurgite formas:
Ac veluti speculum nitido splendore coruscat.

Spectantis faciem mundissimus assimilat fons:
Sicut in opposito speculi solet æquore cerni.

Forma repercussus liquidarum fingit aquarum:
Qualeis purifico speculorum ex orbe reducit.

Fontibus in liquidis simplex generatur imago:
Vt solet a speculo facies splendente referri.

Effigies liquido respondet ab æquore fontis:
Qualis & à speculo simulatrix vmbra resultat.

Effin-

Effingit species purissimus humor aquarum:
Plana velut speculi viuas imitantia formas.

Fonte repulsatur depicta tuentis imago:
Seu leui in speculo solet apparere figura.

DE AMNE GLACIE CONCRETO DISTICHA 12.

Quà ratis egit iter, iuncto boue plaustra trahũtur:
Postquam tristis hyems frigore vinxit aquas.

Sustinet vnda rotam, patulæ modò peruia puppi:
Vt concreta gelu marmoris instar habet.

Quas modò plaustra premunt vndas ratis ante se-
Postquam brumali diriguere gelu. [cabat,

Vnda rotam patitur, celerem nunc passa carinam:
In glaciem solidam versus vt amnis abit.

Quæ solita est ferre vnda rateis, fit peruia plaustris
Vt stetit in glaciem marmore versa nouo.

Semita fit plaustro, quà puppis adunca cucurrit,
Postquam frigoribus bruma coëgit aquas.

Orbita signat iter, modò quà cauus alueus exit:
Strinxit aquas tenues vt glacialis hyems.

Amnis iter plaustro dat, qui dedit antè carinæ:
Duruit vt ventis vnda, fit apta rotis.

Plaustra boues ducunt, qua remis acta carina est,
Postquam diriguit crassus in amne liquor.

Vnda capax ratium plaustris iter algida præbet,
Frigoribus sæuis vt stetit amnis iners.

Plaustra viam carpunt, quà puppes ire solebant,
Frigidus vt Boreas obstupefecit aquas.

De Iride tristicha.

Thaumantis proles varianti veste figuras,
Multicolor picto per nubila deuolat arcu:
Cùm Sol ardenteis radios in nubila iecit.

Cùm Sol horrifico nimbos fulgore repleuit:
Apparet varij radijs distincta coloris
Iris, & insigni decorat curuamine cælum.

Clara sub æthereis fulget Thaumantia proles
Nubibus, vt radijs pluuium Sol attigit imbrem,
Et picturato cælum velamine cingit.

Discolor æthereis apparet nubibus Iris:
Postquam flammiferi rapuerunt lumina Solis,
Et cælum varijs miranda coloribus ornat.

Imbriferas nubeis radijs vbi contigerit Sol,
Luce sub aduersa varios iacit vnda colores:
Dicitur hæc Iris picto spectantibus arcu.

Dum nubes radijs tetigit fulgentibus atras
Phœbus, & aduerso lumen resplenduit imbri,
Tunc Iris vario circundat nubila cinctu.

Mirifice

Mirifico nubes ambit Thaumante creata:
Quas cùm ex aduerso tetigit rota fulgida Solis,
Tum iacet insigneis per nubila densa colores.

Nuntia Iunonis vario decorata colore,
Æthera nubificum complectitur orbe decoro,
Cùm Phœbus radios in nubem iecit aquosam.

Nubila cùm Phœbus perfudit lumine claro,
Tum fit vt humor aquæ suffulgeat, atque colores
Sub varia specie iaciat mirabilis arcus.

Cùm radijs imbres, & aquarum pendulus humor
Frangitur: apparet, quam Græcia nominat Irin,
Multorum insignis vario splendore colorum.

Iris habet varios subiecta luce colores:
Quam Sol imbrifera fulgens de nube creauit,
Cùm pepulit radijs obstantia nubila claris.

Luce repentina cùm Sol impleuit aquosas
Aduersas nubes, effulget protinus Iris
Picta veste decens, & multi coloribus alis.

DE ORTV SOLIS TETRASTICHA.

Aurora Oceanum croceo velamine fulgens
Liquerat, & bijugis vecta rubebat equis:
Luce polum nitida perfudit candidus orbis,
Et clarum emicuit Sole oriente iubar.

Roscida puniceo Pallantias exit amictu,
Astrigerum inficiens luce oriente polum.

Sol insigne caput radiorum ardente corona
Promit, ab æquoreis Tethyos ortus aquis.

Extulit Oceano caput aureus igniferum Sol,
Fugerunt toto protinus astra polo:
Concessere Deo tenebræ, rebusq; colores
Lux iterum cunctis reddidit alma suos.

Tithoni coniux roseo sub lumine terras
Inficit & cælum lutea sidereum:
Cùm Sol igniferos currus e gurgite magno
Sustulit, & claris astra fugauit equis.

Nox abit, astrifero velamine cincta micanti,
Et redigit stellas, exoriturq; dies.
Emicat Oceano Phœbi rota clara relicto:
Illustrata nitent lumine cuncta suo.

Aurea fulgebat roseis Aurora capillis,
Et matutino rore madebat humus:
Tethyos vndiuagæ cùm prosilit æquore Titan,
Flammiferos vultus ore micante ferens.

Exoritur Phœbus perfundens luce nitenti
Et maria, & terras, stelliferumq; polum:
Astraq; cesserunt fulgentia crinibus aureis,
Et nox sidereas occulit atra faces.

Sol oriens, currusq; suos e gurgite tollens
Oceani, claro reddidit orbe diem.
Flammiferumq; iubar, terræq;, poliq; reduxit,
Et pepulit radijs astra repentè suis.

Memnonis vt genitrix infecerat humida cælum,
Et roseis manibus sidera dispulerat:

Phœbus

Phœbus Atlanteis è fluctibus aureus orbem
Sustulit igniferum, luxq; diesq; redit.

Præuia flammiferi currus Aurora rubebat,
Extuleratq; alto gurgite Phœbus equos:
Noctiuagosq; simul radijs flagrantibus igneis
Depulerat cœlo, reddideratq; diem.

Vix Aurora suo rubefecerat æthera curru,
Summaq; canebat roribus herba nouis:
Prosilit è medijs candens rota Tethyos vndis,
Et vaga cesserunt sidera Solis equis.

Surgit ab Oceano Tithoni fulgida coniux,
Et veste ab rosea subruit ipsa pedes:
Tum Phœbus radijs rutulum fulgentibus orbem
Depulit è tenebris, noxq; peracta fuit.

DE SIGNIS COELESTIBVS HEXASTICHA.

Primus adest Aries, Taurusq; insignibus auro
Cornibus, & Fratres, & Cancer aquatile signum,
Tum Leo terribilis Nemees, atq; innuba Virgo,
Libra subit, caudaq; Animal quod dirigit ictum,
Armatusq; arcu Chiron, & corniger Hircus,
Fusor aquę simul, & fulgentis limine Pisces.*

Piscis in anno al. alueo.

**Portitor est Helles, & *portitor Europæus,*
Et gemini iuuenes, & pressus ab Hercule Cancer,
Horrendusq; Leo sequitur, cùm Virgine sancta,
Libraq; lance pari, & Violentus acumine caudæ:
Inde Sagittiferi facies senis, & Capricornus,
Et qui portat aquam puer vrniger, & duo Pisces.

Proditor proditor.

Signorum princeps Aries, & Taurus, & vnà
Tyndaridæ Iuuenes, & feruida brachia Cancri,
Herculeusq; Leo Nemeæ pauor, almaq; Virgo:
Libra iugo æquali pendens, & Scorpius acer,
Centaurusq; senex Chiron, & cornua Capri,
Et Iuuenis gestator aquæ, Piscesq; supremi.

Corniger astrorum ductor, Taurusq; secundus,
Tum sidus Geminum, & Cancri gemmantis imago,
Truxq; Leo, & Virgo quæ spicea munera gestat:
Et Libram, quam Cæsar habet: Chelæq; minaces:
Atq; arcu pollens, & salsi gurgitis Hircus,
Vrnaq; nimbiferi, Piscesq; nouissima forma.

Dux Aries, & frons Tauri metuenda minacis,
Et Ledæ soboles, & Cancri torridus ignis,
Terribilisq; Leo, species quoque Virginis almæ,
Momentumq; sequens, caudaq; timendus adunca,
Hinc Tendens arcum, liquidi Caper æquoris inde,
Troianusq; puer, geminiq; sub æthere Pisces.

Nubigenûm iuuenum Vector, Tauriq; trucis frons
Et proles duplex Iouis, & Nepa torrida flammis:
Æstifer inde Leo iusta cum Virgine fulgens:
Quem sequitur Libra, & violenta cuspide Sæuus
Semifer Arcipotens subit, & Capricornus aquosus,
Et cui nomen Aquæ faciunt, Piscesq; gemelli.

Corniger inprimis Aries & corniger alter
Taurus item Gemini, sequitur quos Cancer adustus,
Terribilisq; Feræ species, & iusta puella,
Libra simul, nigrumq; ferens in acumine virus,
Centaurusq; biformis adest, pelagiq; Procella,
Atq; amnem Fundens, & Pisces sidus aquosum.

Corniger*i*

Corniger, Ductor gregis, Europæ quoq; Vector,
Et duo Tyndaridæ, tum Cancer Sole perustus,
Herculeaq; manu pressus Leo, & optima Virgo,
Hinc Trutinæ species venit, armatusq; veneno
Scorpius, atq; Sagittifer, æquoreiq; Capri frons.
Quiq; vrnam gerit, & Pisces duo signa sub vno.

Principium signis ouium Sator, inde Iuuencus,
Progenies duplex, & aquarum Cancer alumnus,
Pressa sub Herculeis manibus Fera, iustaq; Virgo
Libra subest, caudaq; Ferens lethale venenum.
Tum geminus Chiron, & Corniger æquoris alti,
Dilectusq; Ioui puer, & duo sidera Pisces.

Dux gregis, & placidũ pandẽs subit æthera Taurus,
Germaniq; pares, & Cancro iam comes æstus,
Atq; Leo primus labor Herculis, & pia Virgo,
Libra comes sequitur, minitans, & Scorpius ictu,
Et qui tela gerit Centaurus, & æquoris Hircus,
Deucalionis Aquæ, & Piscis postrema figura.

Velleris aurati fulget pecus aurea cœlo:
Zetus, & Amphion, Cancriq; figura calentis,
Insequitur Leo sæuus, & almæ Virginis astrum,
Hinc æquale iugum, caudaq; Venenifer vnca,
Centaurusq; minax arcu, & Neptunia Proles,
Quiq; refundit aquas, & Pisces vltimus ordo.

DE QVATVOR ANNI TEMPESTATIBVS, TETRASTICHA.

Vere sinum tellus aperit, floresq; ministrat.
Tempore Solis ager messes fert pinguis opimas.

 Fœcun-

Fœcundos Autumne lacus de vitibus imples.
Vis Hyemis glacie currenteis alligat vndas.

Frigoribus pulsis nitidum Ver æthera mulcet.
Scindit agros Æstas Phœbeis ignibus ardens.
Autumno dat Hyems mistum vicina teporem:
Albenteis hæc durat aquas, & flumina nectit.

Ver pingit vario gemmantia prata colore.
Ignea vestit agros culmis Cerealibus Æstas.
Vitibus Autumnus turgenteis detrahit vuas.
Frigore at Hyberna est grauidus niue nubilus æther.

Vere Venus gaudet florentibus aurea sertis.
Flaua Ceres Æstatis habet sua tempore regna.
Vinifero Autumno summa est tibi Bacche potestas.
Imperium sæuis Hyberno tempore ventis.

Vere grauis fundit tellus cum floribus herbas.
Frugiferas aruis fert Æstas torrida messeis.
Pomifer Autumnus tenero dat palmite fructum.
Mox humus Hybernis albescit operta pruinis.

Vere nouo lætis decorantur floribus arua
Ac riget Æstiuis hirsutus campus aristis.
Labra per Autumnum musto spumantia feruent.
Deponunt frondeis Hyemali frigore sylux.

Ver placidum vario nectit de flore coronas.
Spicea serta gerit calidissima Solibus Æstas.
Temporaq; Autumni cingunt tua Bacche racemis.
Tristis Hyems monteis niueo velamine vestit.

Ver agrum gemmis nitidum stellantibus ornat:
At feruens Æstas pinguissima frugibus arua:

Mox

Mox Autumnali redolet vindemia fœtu.
Fronde nemus malè nudat Hyems, amnesq; rigescunt.

Purpureo flores humus affert Vere comanti.
At Cereris donis horrescunt arua per Æstum.
Bacche tuo tempus fluit Autumnale liquore.
Obtegitur tellus per frigora veste niuali.

Vere tepet picto Zephyris spirantibus aër.
Decrescunt celeres Æstiuis ignibus amnes.
Temperies Autumne fluit tua nectare dulci.
Perq; Hyemem lentus cœlo niuis aduolat imber.

Veris honos tepidi floret. Vere omnia rident.
Arua sub æstiuis vndant horrentia flabris.
Vite coronatas Autumnus degrauat vlmos.
Decutit ipse rigor syluis Hyemalis honorem.

Flore solum vario depingit odoriferum Ver,
Falciferamq; Deam messes remorantur in Æstu.
Dat musto grauidas Autumnus pomifer vuas.
Sithonia glacialis Hyems niue cana senescit.

P. Ouidij Nasonis Lib. 2. Meta. de ijsdem.

Verq; nouum stabat cinctum florente corona,
Stabat nuda Æstas, & spicea serta gerebat,
Stabat & Autumnus calcatis sordidus vuis,
Et glacialis Hyems, canos hirsuta capillos.

P. VIRGILII MARONIS IN LAVDEM AVGVSTI.

Nocte pluit tota, redeunt spectacula manè:
Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet.

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores:
Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis vellera fertis oues.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boues.

In eundem Monostichon.

Iuppiter in cœlis, Cæsar regit omnia terris.

In Balistam.

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus
Dic tutum *Nocte, dieq; tuum carpe viator iter.*

In puerum formosum.

Dum dubitat Natura marem, faceréťne puellam,
Factus es ô pulcher pene puella puer.

Incerti authoris.

Tarpeo quondam consedit culmine cornix:
Est bene, non potuit dicere: dixit, erit.

Incerti authoris.

Littera rem gestam loquitur, res ipsa medullam

Verbi

Verbi, quam viuax mens videt, intus habet.

Mors trium, incerti authoris.

Sus, iuuenis, serpens, casum venêre sub vnum:
Sus iacet ex ictu, pede serpens, ille veneno.

Anguis, aper, iuuenis, pereunt vi, vulnere, morsu:
Hic fremit, ille gemit, sibilat hic moriens.

Sus, serpens, iuuenis pariter periere vicissim:
Dente perit iuuenis, serpens pede, porcus ab ictu.

CAELII FIRMINIANI SIMPHOSII DE FORTVNA.

O fortuna potens, quàm variabilis,
Tantum iuris atrox quæ tibi vendicas,
Euertisq; bonos, eligis improbos,
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus:
Fortuna innocuos cladibus afficit:
Iustos illa viros pauperie grauat:
Indignos eadem diuitijs beat.
Hæc aufert iuuenes, & retinet senes,
Iniusto arbitrio tempora diuidens.
Quod dignis adimit, transit ad impios:
Nec discrimen habet, rectâue iudicat,
Inconstans, fragilis, perfida, lubrica:
Nec quos clarificat, perpetuò fouet:
Nec quos deseruit, perpetuò premit.

* C. Iulij Cæsaris. Germanici Augusti.

Thrax puer astricto glacie dum ludit in Hebro.

Pondere concretas frigore rupit aquas.
Dumq; imæ partes rapido traherentur ab amne,
Abscidit heu, tenerum lubrica testa caput.
Orba quod inuentum mater dum conderet vrna:
Hoc peperi flammis, cætera, dixit, aquis.

P. Ouidij Nasonis.

Cùm foderet ferro castum Lucretia pectus,
Sanguinis & torrens egrederetur, ait:
* *Testetur cunctis me non violasse pudorem.*
Ante virum sanguis, spiritus ante Deos.
Quam bene producti pro me post fata loquentur,
Alter apud Manes, alter apud Superos.

Accedant testes me non fauisse Tyranno: al. Procedãt testes.

Incerti authoris de Narcisso.

Hic est ille, suis nimium qui credidit vndis:
Narcissus vero dignus amore puer.
Cernis ab irriguo repetentem gramine ripam
Vt per Quas perijt, crescere possit aquas.

* Hadriani Imperatoris.

Cytherij Sidonij de pastoribus.

*Almo, Theon, Thyrsis, * nati sub monte Pelori,*
Semine dispari Laurente, Lacone, Sabina:
Vite Sabina, Lacon sulco, sue cognita Laurent.
*Almo puer, * pubesq; Theon, & Thyrsis Ephebus.*
Thyrsis oues, vitulos Theon egerat, Almo capellas
Canna Almo, Thyrsis stipula, Theon ore melodus.
Naïs amat Thyrsin, Glauce Almona, Nisa Theona.
Nisa rosas, Glauce violas, dat lilia Naïs,

orti. Iuuenisque.

Eiusdem de Amazonum pugna.

Vt belli sonuere tubæ, violenta peremit

Hyppolyte

Hyppolyte Teutbranta, Lyce Clonō, Oebalon Alce:* Donin.
Oebalon ense, Clonon iaculo, Teuthranta sagitta:
Oebalus ibat equo, curru Clonus, & pede Teuthras:
*Plus puero Teuthras, puer Oebal⁹, & * Clonus infās* Ac Clonus heros.
Figitur ora Clonus, latus Oebalus, ilia Teuthras.
Carus Epo Teuthras, Doricli Clonus, Oebalus Idæ.* Doridi.
Argolicus Teuthras Mæsus Clonus, Oebalus Ar-* Marsus.
(cas.

Pulicis antiqui Poëtæ de Hermophrodito.

Dum mea me genetrix grauida gestaret in aluo,
Quid pareret fertur consuluisse Deos.
Mas est Phœbus ait, Mars fœmina, Iunoq; neutrum:
Cumq; forem natus, Hermophroditus eram.
Quærenti lethum sic Juno ait: occidet armis,
Mars cruce, Phœbus aquis, sors rata quaq; fuit.
Arbor obumbrat aquas, ascendo: decidit ensis,
Quem tuleram: casu labor & ipse super.
Pes hæsit ramis, caput incidit amne: tuliq;
Fœmina, vir, neutrum, flumina, tela, crucem.

Acis.

Acidos hæc cernis montana cacumina busti,
Æquor & ex imis fluminis ire iugis.
Ista Cyclopei durant monumenta furoris,
Hic amor, hic dolor est candida nympha tuus.
Sed bene, si perijt, iacet hac sub mole sepultus,
Nomen & exultans vnda perenne vehit.
Sic manet ille quidem, neque mortuus esse feretur,
Vitaq; per liquidas cærula manat aquas.

Tumulus Hectoris.

Defensor patriæ iuuenum fortissimus Hector,

Qui murus miseris ciuibus alter erat.
Occubuit telo violenti victus Achillis,
Occubuere simul spesque salusque Phrygum.
Hunc ferus Aeacides circum sua mœnia traxit,
Quae iuuenis manibus texerat ante suis.
O quantos Priamo lux attulit illa dolores,
Quos fletus Hecubae, quos dedit Andromache?
Sed raptum pater infelix auroque repensum
Condidit, & mœrens accumulauit humo.

Tumulus Achillis.

Peleides ego sum, Thetydis notissima proles,
Cui virtus clarum nomen habere dedit:
Qui straui toties armis victricibus hosteis,
Inque fugam solus millia multa dedi:
Hectore sub magno summa est mihi gloria caeso,
Qui saepe Argolicas debelitauit opes,
Ille interfectus subijt me vindice pœnas,
Pergama tunc ferro procubuere meo.
Laudibus immensis victor super astra ferebar,
Hostilem pressi fraude peremptus humum.

VARIA P. VIRGILII MARONIS, OPERVMQVE EIVS PRAECONIA.

P. Virgilius Maro de seipso.

**Mœnium quisquis*Romanus nescit Homerum,*
Me legat, & lectum credat vtrumque sibi.
Illius immensos miratur Græcia campos:
At minor est nobis, sed bene cultus ager.
**Hic tibi nec pastor, nec curuus deerit arator,*
Hæc Graijs constat singula, trina mihi.

Mellifluum. Romanum.

Non miles, pastor, curuus non desit.

Alcinoi.

De numero vatum si quis seponat Homerum,
Proximus à primo tum Maro primus erit.
Et si post primum Maro seponatur Homerum,
Longè erit à primo quisque secundus erit.*

Quisque, pro quicunque.

Cornelij Galli ad Augustum Cæsarem, de Æneide Virgilij.

Temporibus lætis tristamur, maxime Cæsar,
Hoc vno amisso, quem gemo Virgilium.
Sed vetuit relegi, si tu patiere libellos:
In quibus Æneam condidit ore sacro.
Roma rogat, precibus totus tibi supplicat orbis,
Nè pereant flammis tot monumenta Ducum.
Atq; iterum Troiam, sed maior flamma cremabit,
Fac laudes Italûm, fac tua facta legi.
Æneamq; suo fac maior nuntius ornet:
Plus satis possunt Cæsaris ora Dei.

Octauij

Octauij Augusti edictum de Æneide Virgilij non abolenda.

Ergóne supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in igneis,
Magnaq́; doctiloqui morietur Musa Maronis?
Ah scelus indignum: soluetur littera dives?
Et poterunt spectare oculi? nec parcere honori
*Flamma suo? * dignumq́; operis seruare decorem?* — Ductumque operi seruabit amorem.
** Noster Apollo veta: Musæ prohibete Latinæ.* — Pulcher.
Liber, & alma Ceres succurrite vester in armis
Miles erat, vester docilis per rura colonus.
Nam docuit, quid Ver ageret, quid cogeret Æstas,
Quid daret Autumnus, quid Bruma nouissima ferret
Arma reformauit: saciauit vitibus vlmos:
Curauit pecudes: apibus sua castra dicauit.
Hæc dedit vt pereant? ipsum si dicere fas est.
Sed legum seruanda fides: suprema voluntas
Quod mandat fieriq́; iubet, parêre necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quum tot congestos noctesq́; diesq́; labores
*Hauserit vna dies, supremaq́; * iussa parentis* — Verba.
Amittant vigilasse suum, si fortè furenti
Errauit in morte dolor: si lingua loquuta est
Nescio quid titubante animo, non sponte, sed altis
Expugnata malis: odio languoris iniqui
Si mens cæca fuit: iterum sentire ruinas
Troia suas? iterum cogetur reddere voces?
Ardebit misera post vulnera vulnus Elisæ?
** Hoc opus æternum ruet? & tot bella tot enses* — Tam sacrum soluetur opus tot.
In cineres dabis hora nocens, & perfidus error?
Huc huc Pierides nemorum per lustra loquacis
Tendite, & ardenteis igneis fluuialibus vndis
Mergite, ne pereat tam clari mensa poëtæ
Flammaq́; vanescat: viuat Maro clarus in orbe,

In-

Ingratusq; sibi: sed quod male iusserat ipse,
Sit vetuisse meum. sacer est post tempora vitæ,* Satis.
** Sicq; erit æternum tota resonante Camœna* Immo sit
*Carmen & * imperij diui sub nomine viuat.* In populo.
Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

Alia exemplaria habent.

Huc huc Pierides date flumina cuncta sorores.
Expirent ignes: viuat Maro doctus vbiq;,
Ingratusq; sui, studiorumq; inuidus orbi,
Et factus post fata nocens. quod iusserat ille,
Sit vetuisse meum, satis est post tempora vitæ.
Immo sit æternum tota resonante Camæna
Carmen, & in populo Diui sub numine nomen.
Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

Sulpitij Carthaginensis.

Iusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere Ducem.
*Tucca vetat, * Varusq; simul: tu maxime Cæsar* Variusque.
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamon igni,
Et pene est alio Troia cremata rogo.

P. Ouidij Nasonis in laudem Æneidos.

Et profugum Ænean altæ primordia Romæ:
Quo nullum Latio clarius extat opus.

Eiusdem ad Augustum.

Et tamen ille tuæ felix Æneidos author,
Contulit in Tyrios arma, virumq; toros,

Phyllidis

Phyllidis hic idem, teneræq; Amaryllidis igneis,
Bucolicis iuuenis luserat antè modis.

ΧΡΙΣΤΟΔΟΡΟΥ.

Καὶ φίλος αὐσονίοισι λιγύθροος ἔπρεπε κύκνος
Πλείας ἐνίπνεων Βιργίλλιος: ὅν ποτε ῥώμης
Θυμβριὰς ἄλλον ὅμηρον ἀνέτρεφε πάτριος ἠχώ.

Sexti Propertij 2. lib. 24. Eleg. 9.

Actia Virgilium custodis littera Phœbi,
Cæsaris & fortes dicere posse rates:
Qui nunc Æneæ Troiani suscitat arma,
Iactaq; Lauinis mœnia littoribus.
Cedite Romani scriptores, cedite Graij:
Nescio quid maius nascitur Iliade.
Tu canis umbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, & attritis Daphnin arundinibus.
Vtq; decem possint corrumpere mala puellam:
Missus & impressis hœdus ab uberibus.
Felix, qui uiles pomis mercaris amores:
Huic licet ingratæ Tityrus ipse canat:
Felix, intactum Corydon qui tendas Alexin,
Agricolæ domini carpere delicias.
Quamuis ille sua lassus requiescat auena,
Laudatur faciles inter Hamadryadas.
Tu canis Ascræi ueteris præcepta poëtæ,
Quo seges in campo, quo uiret uua iugo.
Tale facis carmen docta testudine quale
Cynthius impositis temperat articulis.

ILLVS-

ILLVSTRIVM VIRORVM IN VIRGILIVM EPITAPHIA.

Palladius.

Conditus hîc ego sum, cuius modò rustica Musa
Per syluas, per rus venit ad arma virûm.

Asclepiades.

Tityron ac segetes cecini Maro, & arma, virumq́;
Mantua me genuit, Parthenope sepelit.

* Eusthenius. Eusebius.

Virgilius iacet hîc, qui pascua versibus edit,
Et ruris cultus, & Phrygij arma viri.

*Pompeianus. Pompelianus.

Qui pecudes, qui rura canit, qui prælia vates,
In Calabris moriens, hac requiescit humo.

Maximianus.

Carminibus pecudes, & rus, & bella canendo
Nomen in extinctum Virgilius meruit.

Vitalis.

Mantua mî patria est: nomen Maro: carmina sylua
Ruraq́, cum bellis: Parthenope tumulus.

Basilius.

Basilius.

Qui syluas, & agros, qui prælia versibus ornat,
*Mole sub hac situs est ecce poëta Maro.

Conditur hoc tumulo

Asmodianus.

*Assintinus.

Pastorum vates ego sum, cui rura, Ducesq;
Carmina sunt: hic me pressit acerba quies.

Vouianus.

A syluis ad agros, ab agris ad prælia venit:
Musa Maronis adest nobilis ingenio.

Eugenius.

Bucolica expressi, & ruris præcepta colendi:
Mox cecini pugnas: mortuus hic habito.

Iulianus.

Hic data Virgilio requies, qui carmine dulci,
Et Pana, & segetes, & fera bella canit.

Hilasius.

Pastores cecini: docui qui cultus in agris:
Prælia descripsi. contegor hoc tumulo.

Eiusdem de Virgilij imagine.

Subduxit morti viuax pictura Maronem,
Et quem Parca tulit, reddit imago virum.

Aliud

Aliud eiusdem.

Lucis damma nihil tanto nocuere Poëtæ,
Quem præsentat honos carminis, & platei.

Virgilius.

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Incerti authoris.

Tristia fata tui dum fles in Daphnide Flacci
Docte Maro, fratrem Dijs immortalibus æquas.

Incerti authoris.

Pastor, arator, eques: paui, colui, superaui
Capras, rus, hostes: fronde, ligone, manu.

ARGVMENTA OMNIVM LIBRORVM P. VIRGILII MARONIS INCERTI AVTHORIS.

Monosticha.

Pastorum Musam vario certamine promit.
Ruris item docilis culturam carmine monstrat,
Arboribus vitem, prolem quoque iungit oliuæ.
Pastorumq; Palen, & curam tradit equorum.
Tunc apium seriemq;, & mellis dona recensit.
Æneas profugus intrat Carthaginis oras.

Conuiuis series narratur Troica belli.
Tertius ac complet narrantis in ordine gesta.
Ardet amans Dido fatum sortita supremum.
Quintus habet varia tumuli spectacula patris.
Infernos ditis Maneis & regna pererrat.
In latium Æneas, Italas simul intrat in oras.
Intonat hinc bellum tecti de culmine Turnus.
Euryalum, & Nisum deflet cum matre iuuentus.
Mezenti interitus canitur, post funera Lausi.
Ultaq; de hinc fertur telo mactata Camilla.
Turni vita fugit infernas mœsta sub vmbras.

P. OVIDII NASONIS ARGVMENTA IN GEORGICA.

Tetrasticha.

Qualis Bucolicis, quantus tellure domanda
Vitibus, arboribusq;, apibus, pecoriq;, satisq;
Æneadum fuerit vates: tetrasticha ducent.
Contineat quæ quisque liber, lege carmina nostra.

Primi.

Quid faciat lætas segetes: quæ sidera seruet
Agricola, vt facilem terram proscindat aratris:
Semina quo iacienda modo: (*ultusq; locorum*
* *Edocuit, messeis magno* * *olim fœnore reddi.*

Culruque. Et docuit cùm.

Secundo.

Hactenus aruorum cultus, & sidera cœli:
Pan, in eas canit * *inde comas collesq; virenteis,*

Iste.

Descrip-

*Discriptasq́; *locis viteis, & dona Lyæi,* Loci.
Atq; oleæ ramos pomorum ex ordine lectos.

Tertij.

*Teq; Pales, & te * pastor memorande per orbem,* Pastorum.
Et pecorum cultus, & gramine pascua læta,
Queis habitent armenta locis, stabulentur & agri,
Omnia diuino monstrauit carmine vates.

Quarti.

Protinus aërij mellis redolentia regna.
Hybleas & apes alueorum & cerea tecta,
Quique apibus flores, examina quæque legenda,
Indicat, humentesq́; fauos, cœlestia dona.

ARGVMENTA XII. LIBRORVM AENEID.

Monosticha.

Æneas primo Libyes appellitur oris.
*Funera a Dardania narrat, fletusq; *secundo.* Secundus.
Tertius errores canit amissumq; parentem.
Vritur in quarto Dido flammasq; fatetur.
Quintus habet ludos, & classem corripit ignis.
Queruntur Sexto Manes, & Tartara Ditis.
Septimus Æneam reddit fatalibus aruis.
Præparat Octauo bellum, quos mittat in hosteis.
Nonus habet pugnas, nec adest Dux ipse tumultu.
Occidit Æneæ Decimo Mezentius ira.
Vndecimo victa est, non æquo Marte Camilla.
Duodecimo Turnus diuinis occidit armis.

ARGVMENTA XII. LIBRORVM AENEID.

Pentasticha.

Primi.

Æolus immitit ventos Iunone precante,
Traianosq; vagos Lybicas expellit in oras.
Solatur Venerem dictis pater ipse dolentem.
Æneam recipit pulchra Carthagine Dido:
Cui Venus Ascanij sub imagine mittit Amorem.

Secundi.

Cogitur Æneas bellorum exponere casus,
Graiorumq; dolos, & equum, fraudemq; Sinonis:
Excisamq; vrbem, Priamiq; miserrima fata:
Vtq; patrem impositum forti ceruice per igneis
Extulerit, claramq; amiserit ipse Creusam.

Tertij.

Post casum Troiæ fabricata classe superstes
Vela dat Æneas: vrbemq; in littore Thracum,
Mox aliam pulsus Creteis condit in oris.
*Cedit & hinc, Helenumq; videt, præceptaq; * discit.* Sumit
** Ætnæum Cyclopa fugit, sepelitq; parentem.* Et cæcum.*

Quarti.

Ardet amore graui Dido, soror Annaq; suadet
Nubere: iunguntur nimbo cogente sub antro.
Incusat precibus patrem contemptus Hiarbas,

Na-

Nauigat Æneas iußu Iouis: illa dolore
Impatiens & amore, necem sibi protinus infert.

Quinti.

In Siculas iterum terras Fortuna reducit
Æneam tumuloq; patris persoluit honorem.
Tum cogit naueis incendere Troadas Iris.
Troës ibi linquunt socios, Venus anxia placat
Neptunum: Somnus Palinurum mergit in vndis.

Sexti.

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in vrbem
Rex Phrygius, vatisq; petit responsa Sibyllæ.
Misenum sepelit: post hæc adit infera regna:
Congressusq; patri, discit genus omne suorum,
Quoq; modo casus valeat superare futuros.

Septimi.

Tandem deueniunt Laurentia Troës in arua,
Et pace accepta læti noua mœnia condunt.
Nocte satum Iuno Furiam euocat illa Latinos
Inter & Æneadas bellum serit, & ciet arma.
Protinus auxilijs terra instruit Itala Turnum.* Turmas.

Octaui.

Vidit vt Æneas summa vi bella parari:
Arcades, Euandrumq; senem sibi fœdere iungit.
Dardanioq; duci sociatur Etruria tota.
Arma petit genitrix, dat Mulciber: in clypeoq;
Res pingit Latias, & fortia facta nepotum.

Noni.

Ad Turnum properè Iunonia mittitur Iris,
Instigatq; animos: acies mouet ille, Phrygasq;
Inde igne euersa. *Obsidet:* * *in Nymphas versa est Æneia classis.*
Euryalus Nisusq; luunt nece prælia noctis.
Vi Turnus potitur castris: mox pellitur inde.

Decimi.

Vxorem. *Placat & * vxoris dictis, & iurgia gnatæ*
Iuppiter, auxilijs instructus Troïus heros
Aduenit: occurrunt Rutuli, atq; in littore pugnant.
Occidit a Turno Pallas, victorq; superbus
Æneæ eripitur: Mezentius interit acer.

Vndecimi.

Occisis proprium pars vtraq; reddit honorem.
Supplicibus Calydone satus negat arma Latinus:
Cum Drance alterno iurgat certamine Turnus.
Æneas equitem præmittit, & obuia virgo
Excipit: extincta Rutuli dant terga Camilla.

Duodecimi.

Troianis, Rutulisq; placet coniungere fœdus.
Id Rutuli rumpunt: gnato Venus alma medetur
Dictamno: Rutuliq; luunt periuria victi.
Cogitur Æneæ Dauni concurrere proles.
Pallantea necem misero dant cingula Turno.

P. IOVI-

P. OVIDII NASONIS EX EPIGAMMATIS XII. LIBRORVM ÆNEIDOS ARGVMENTA.

Decasticha.

Quantum Virgilius magno concessit Homero,
Tantum ego Virgilio Naso poëta meo.
Nec me prælatum cupio tibi ferre poëtam,
Ingenio si te subsequor, hoc satis est.
Argumenta quidem librorum prima notaui.
Errorem ignarus ne quis habere queat.
Bis quinos feci legerent quo carmine versus,
Æneidos totum corpus ut esse putent.
Affirmans grauitate mea, me carmine nullo
Liuore hunc titulum præposuisse tibi.

Primi.

Vir magnus bello, nulli pietate secundus,
Æneas odijs Iunonis preßus iniquæ,
Italiam quærens Siculis errauit in vndis:
** Iactatus tandem Libya peruenit ad oras,* & tandem Libycas dimissus in.
Ignarusq́; loci, fido comitatus Achate,
Indicio matris regnum cognouit Elisæ.
Quin etiam nebula septus peruenit ad vrbem,
Abreptosq́; vndis socios cum classe recepit.
Hospitioq́; vsus Didûs per cuncta benignæ,
Excidium Troiæ iussus narrare parabat.

Secundi.

Conticuere omnes, tunc sic fortissimus Heros
Fata recensebat Troiæ, casusq́; suorum.

Fallaces Graiosq́ simulataq́ dona Mineruæ,
Laconis pœnam, & laxantem claustra Sinonem:
Somnum, quo monitus acceperat Hectoris, atrum.
Iam flammas cœli, Troum patriæq́ ruinas,
Et Regis Priami fatum miserabile semper:
Impositumq́ patrem tollo dextraq́ prehensum
Ascanium, frustra a tergo comitante Creusa.
Ereptam hanc fato, socios in monte[a] repertos.

Receptos.

Tertij.

Post euersa Phrygum regna, vt fuga cœpta moueri,
Vtq́ sit in Thracem primò deuectus, ibiq́
Mœnia condiderit, Polydori cæde piata:
Regis & hospitium, vt Phœbi responsa canebant:
Cœptum iter in Creten, rursus noua fata reperta:
Naufragus vt fuerit[a] Strophadas compulsus ad vndas.
Inde fugā,[a] & diræ narrat præcepta Celenus:
Liquerit vtq́ Helenum, præceptis ordine fatis.
Supplicē Achæmenidē, Polyphemo vrgēte, receptū:
Amissumq́ patrē Drepanis, atq́ hic deinde quieuit.

Strophadum
Atque iterū enarrat.

Quarti.

At regina graui Veneris iam carpitur igni:
Consulitur soror Anna: placet succumbere amori,
Fiunt sacra Deis, venerantur Numina voluis.
Itur venatum. Veneris clàm fœdera iungunt.
Facti fama volat monitus tunc numine Diuûm,
Æneas, classemq́ fugæ sociosq́ parabat.
Sensit amans Dido, precibus conata morari,
Post quam fata[a] iubent, nec iam datur vlla facultas:
Conscenditq́ pyram, dixitq́ nouissima verba,
Et vitam infelix multo cum sanguine fudit.

Videt.

Quinti.

Nauigat Æneas, Siculas defertur ad oras.
Hic manes celebrat patrios, vnà hospes Acestes
Ludos ad tumulum faciunt, certamina ponunt,
Prodigium est cunctis ardens allapsa sagitta.* Delapsa.
Iris anum Beroën habitu mentita senilis,* al. Nutricem Beroën
Incendit naueis, subitus quas vindicat imber.
In somnis pater Anchises, quæ bella gerenda,
Quòque duce ad Manes possit descendere, monstrat.* Narrat.
Transcribit matres vrbi, populumque volentem:
Et placidum Æneas Palinurum quærit in vndis.

Sexti.

Cumas deinde venit, fert hinc responsa Sibyllæ.
Misenum sepelit: mons seruat nomen humati.
Ramum etiam: Diuûm placato numine portat.
Et vates longæua vnà descendit Auernum.
Agnoscit Palinurum, & ibi solatur Elisam:
Deiphobumque videt lacerum crudeliter ora.
Vmbrarum pœnas discit, narrante Sibylla.
Conuenit Anchisen penitus in valle virenti:* Conualle.
Agnoscitque suam prolem, monstrante parente.
Hæc vbi percepit, graditur sociosque reuisit.

Septimi.

Hic quoque Caietam sepelit: tum deinde profectus
Laurentem venit: hanc verbis cognouit Iuli
Fatalem terram, mensis en vescimur, inquit.
Centum oratores veniam pacemque petenteis
Ad regem mittit lectos tum sorte Latinum:
Qui cum pace etiam gnatæ connubia pactus,

Hoc fortè Alecto Iunonis dissipat ira.
Concurrunt dictis, quamuis pia fata repugnent.
Belli caussa fuit violatus vulnere ceruus.
Tum gentes socia arma parant: fremit arma iuuentus

Octaui.

Dat belli signum Laurenti Turnus ab arce,
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad vrbem.
Qui petat auxilium, & doceat quæ caussa petendi.
Æneas Diuûm monitis adit Arcada Regem
Euandrũ, Arcadia profugum, noua regna petentẽ
Accipit auxiliũ: huic gnatũ, & socia agmina iũgit
Euander Pallas fatis comes ibat iniquis.
Iamq; habilis bello, & maternis letus in armis,
Fataq; fortunasq; Ducum, casusq; suorum
Sortitus clypeo, admiratus in arte est.

Noni.

Atque ea diuersa penitus dum parte geruntur,
Iunonis monitu Turnus festinat in hostem.
Teucrorum naues, Rutulis iaculantibus ignem.
Nympharum in speciem diuino numine versa.
Euryali & Nisi cœptis fuit exitus impar.
Pugnatur; castra Æneadæ vallumq; tuentur.
Audacem Remulum dat letho pulcher Iulus.
Fit via vi. Turnus Bitian & Pandaron altum
Deijcit, & totis victor dat funera castris:
Iamq; fatigatus recipit se in castra suorum.

Decimi.

Concilium Diuis hominum de rebus habetur.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant.

Aduenit Æneas multis cum millibus heros.
Mars vocat, & totis in pugnam viribus itur.
Interimit Pallanta potens in prælia Turnus:
Ceduntúrq; Duces cadit & sine nomine vulgus.
Subtrahitur pugnæ Iunonis numine Turnus.
Æneas perstat Mezenti cæde piata,
Et Lausum inuicta perimit per vulnera dextra:
Mox vltor gnati Mezentius occidit ipse.

Vndecimi.

Constituit Marti spoliorum ex hoste trophæum:
Exanimumq; patri gnatum Pallanta remittit:
Iura sepulturæ tribuit tempusq; Latinis.
Euander patrios affectus edit in vrbe.
Corpora cæsa virûm passim digesta cremantur.
Legati referunt Diomeden arma negasse.
Drances & Turnus, leges æquante Latino,
Concurrunt dictu. Æneas imminet vrbi.
Pugnatur vincunt Troës: cadit icta Camilla.
Deinde duces castris donec cessere minantur.

Duodecimi.

Turnus iam fractis aduerso Marte Latinis,
Semet in arma parat, pacem cupiente Latino.
Fœdus percutitur passuris omnia victis.
Hoc Turni Iuturna soror confundit, & ambos
In pugnam populos agit, ementita Camertem.
Æneas volucri tardatur membra sagitta.
Anxia pro gnato seruauit cura parentis.
Vrbs capitur: vitam laqueo sibi finit Amata.
Æneas Turnum campo congressus, vtrinque
Circunfusa acie, vita spoliauit & armis.

FINIS.

IN GEORGICA VIRGILII ANNOTATIONES, MAGNAM PARTEM EX DOCTORVM VIRORVM SCRIPTIS COLLECTÆ.

Loca insignia, quæ ab alijs rei rusticæ scriptoribus latè explicantur, notata.

Pagina 68. versu 19. *dijq.* Deos consentes intelligit, quos inuocat Varro in principio de re rustic. 29. *emat.* Alludit ad veterem ritum nuptiarum, quæ per coëmptionem fiebant 71.5. *tenera depasc.* Quod Virgilius hîc dicit segetem in herba depascere, Plinius lib. 18.c.22. vocat segetem pectinare. 72. 9. *esset rubig.* quidam robigo vnde Robigalia a Numa instituta. Eius quod mox, *& ruris opaci Falce premes vmbras*, rationem dedit in Bucol. nocent & frugibus vmbræ. 24 *mystica vann.* Varro, *vallus.* 73.1. *æquanda.* Idē innuit Plin. 18.29. Columella quoque 2.20. aream pauculis aut molari lapide æquādam præcipit. Paulo pòst, *Cùm se nux plur.* amigdalum intelligit, teste Seru. 74.10, *abscondantur.* id fit circa kalendas Octob. 75.18. *vallos.* palos, sudes. 22 *festis quædam.* De ijs quæ festis diebus agere fas sit. vide Columel. lib. 2.c.22. Sic & infra de obseruationibus dierum Lunæ, Varr. 1.37.

77.29. *hostia frug s.* Ambaruale sacrum intelligit, de quo vide Macrobium 3. Saturn. cap. 3. De præsagijs verò pluuiæ, æstus, &c. vide Plinium 18.c.vlt, 78.15. *præcipites cælo labi.* Absurdum est putare stellas posse labi, proinde certum

certum intelligi hîc ignis ætherei ἀποῤῥοίας, traiectiones, & scintillas, quas διαΐσσοντας, καὶ διαθέοντας ἀστέρας vocant, de quibus Arist. Meteo. 1. Seneca: Sic quæ transuersæ dicuntur stellæ & cadentes, præteruolant, & secant aëra, Cælius. 11.5 Brod. 1.30. 29. *Bibit ingens Arcus.* Vide eundem Cælium 22.c.9. vbi hunc locum & multa de Iride affert, & explicat. 79. 28. *reuisere nidos.* Coruorum impietatem notat, qui multos sępe dies a pullis absunt: quanquam hoc alij illorum obliuioni tribuunt, tanquam nesciant ad nidos reuerti. 80. 7. *comprehenderit aëra.* quidam vet. lib. *aëre.* 11. *Sin ortu in quarto.* Alij præpositionem omittunt. quartam Lunam maximè obseruant Ægyptij teste Plin. 18.c.vlt. 16 *Glauco.* Hunc versum venustè, mutatis duobus vocabulis ex Parthenio suum fecit, ita enim ille, γλαύκῳ καὶ νηρεῖ καὶ ἰναλίῳ μελικέρτῃ. paulo tamen aliter, quàm Agellius, adducit hunc Macrobius: qui nisi me ratio fugit, ex illo emēdandus est. Sed & sequentia ad verbum ex Arati Phænom sumpsit. 81. 6. *ruptu fornacibus.* Aetnę incendia, quamuis alijs temporibus contigerint, ad mortem tamen Cęsaris in gratiam Augusti detorquet, 84.14. *namque alia.* differentia arborum triplex. nam aut sponte proueniunt, aut semine, aut radice. In persequendis autem diuisionis membris, ex eo quòd hic tertium est, secundum facit. 85. 34. *plantis & dura.* In vetust. libris est. *edura,* id est, valdè durę, vt lib. 4. Eduramque pirum & spinos, &c. 86.7. *simplex.* videtur potius dicere non simplicem & vnum esse insitionis, & inoculationis modum: sed esse multos, & varios

rios: de quibus vide Pli. 17. c. 14. Col. 6 c. 9. Pallad. 3. c. 17. 19. *nascuntur*. Oliuarum species vide Pallad. 3. c. 18. Plin. 15. c. 3. 31. *sūt etiam An.* Alciatus dispunctionū l. 1. 29. legit. *Sunt etiam Aminea* Reliqua de varia terræ natura sumpsit ex Varr. lib. 1. 7. 87. 18. *balsamaq; & bac.* balsamum Iudææ vni concessum. Plin. 12. 25. & Ioseph. 10. 4. 20 *tenuia Seres.* Hinc etiam conuincere nititur Bro. 2. 22. vestes Coas, seu bombycinas (eædem ipsi sunt) a vermiculis elaboratas, alias esse a Sericis quas ex Arrian. Dione, Srabone, & Pausan. syluarum lanificium, χλιδῆς βομβύκων (non Coæ) ἔργον appellat. 88. 1. *nec pulcher Gang.* Italiæ encomium, de quo & Varr. 1. 2. Polyb. 2. Halicarn. 1 Plin. 37. cap. vlti. Clitumnum fontem describit Plin. Iunior. lib. Epist. 8. 23. *Lari maximè.* Alij, Lari, Maxime, vt verbanum idiomate peregrino, Maximum vocet: G. Fabricius in Obseruat. Ibi autem *Lucrinoq; addita claustra*: opus Iulum intelligit, quo mare Lucrinum est exclusum. Plin. 35. 15. 89. 6. *aruorum.* Agrorum qualitates & discrimina latè exequitur Varro 1. 9. & Columel. 11. 1. Seorsum autem de loco vitibus serendis accommodato Columel. 3. 3. Idem Tarentina pascua egregiè commendat. 7. 4. 90. 19. *Ora.* Creditur a Virgil. primum Nola scriptum fuisse, sed ob denegatam sibi a Nolanis aquam, inducto Nolę nomine, Ora substituisse Agell. 7. 30. 91. 15. *& quis cui color.* Rectè Manutius, non ineptę tamen & alij libr. *Et quis cuique color scelerat.* 24 *vigilantia.* Hoc idem præceptum Cato 46. Plin. 17. 10. De arborum ordinibus Var. 17. sic de scrobium ratione Colum. 3. c. 1. & 19. 92. 22. *vinεta.* Var. 1. 25; Colu. 4. 11. 12.

Serenda

Serenda sunt autumno, aut vere. Pall. 4. 1. Col. 4. 14. 93. 29. *cùm primùm.* vet. lib. Fabric. j. *prima:* vt nomen sit loco aduerbij. 35. *quæcunque premes.* Magonem Carthaginensem hic sequitur Col. 5. 4. 94. 20. *manibus frondes.* Hanc frondium auulsionem scriptores rei rusticæ in solationem vocant. 26. *dum frons tenera.* Seruius, *fruns* legit, atque ex eo illa Nonij ita corrigenda videntur. Fruns pro fronde. Vir. Geor. 2. Præterea cùm, &c. 95. 1. *præmiaq; ingentes.* q. lib. *ingenijs.* 3. *vnctos saliere.* Diomedes *saluere.* ἀσχωλιασμὸν intelligit, quo in ἀσχωλίοις, seu Bacchi festo, vtres vnctos, & inflatos in medio theatri positos vno pede insiliebant, vt delabentes risum excitarent. Ex Athenæo annotat. Cæl. 5. 4. 31. *laudato.* Hęc diligentissimè expendit Colum. 1, 3. De oleæ cultu, Plin. 15. Varr. 3. 28. Colum. 3. 17. 97. 5. *Rhætumq;* alij, *Rhæcum* ex Callimachi comment, & versu 17. pro illic in q. vet. l. est illi, antiquè, pro illic; quod occasionem præbuisse videtur, cur in Manut. & alibi scribatur illis. 13 *Ephyreiaq; æra:* Corynthia quibus cùm vehementiùs delectaretur Augustus, Corinthiarius dici cœpit. Ex hoc Virgil. loco restitui sic posse videtur alius apud Arbitrum, Aes Ephyreum conlaudabat miles: in ima quæsitus tel. 101. 1. *Magna Pales,* In honorem Palis Romani instituerunt Palilia, ne pabuli angustijs premerentur. Ouid. Fast. 7. *Aut illaudati* quòd, teste Ouidio, Iupiter eius sacrificia nunquam approbauerit. Nonius exponit, ne nominandi quidem alij, feri, & immanis. Peirio respexit Virg. ad locum quendam Isocratis, vbi ait eum, qui Busiridem laudare conatus sit hoc modo efficere, vt odio om-

omnium dignus iudicetur. 19 *illi.* quidam illi pro illic, vt supra, centum missus, Circenses sunt, inquit Seru. vnius diei, centum enim currus mittebantur. Cùm enim quatuor essent aurigantium factiones diuersis coloribus distinctæ: ex singulis factionibus vno die xxv. mittebatur currus. Suet. in Domit. Quod addit, ad flumina, antiquè etiam dixit, vt cætera: olim enim in littore fluminis Circenses agitabantur. *Cuncta.* id est, ex alijs agonibus ad me certatura Græcorum multitudo conueniet, per Alphæum Elidis fl. Olympici certaminis agonem significat, vt per Molorchi lucum, Nemeæi. 36. *vel scena.* eum significat, quę periactos habet, vbi versatiles sunt machinę, quæ versatæ, quæ extra vrbem, aut quę in vrbe erant ostendebant. Nam inde, tollant aulea, manifestum est loqui illum hìc de ludis scenicis, & theatralibus, in quibus aulæum tendi solebat, vt paulo antè de palęstricis, & gymnasticis. Porrò ijs verbis, *Solidoq; elephanto Gargaridum.* latentur optat, & auguratur Augusto victoriam, & lauream de gente armis Romanis, aliorumque intacta: quo res Augusti aliorum facta superent. Turn. Adu. 5. 4. 102. 19. *bouis.* de hac Plin. 8. 45. Varro. 2. 5. Colum. 7. 2. 103. 14. *Spadices.* De coloribus equorum Agell. 2. 26. & non pauca Nonius: quò te ea re libentius remittimus, quòd certi sumus D. Iunij nostri diligentia effectum esse, vt & emendatius ille a te legi, & minore negotio intelligi possit. 104. 13. *atque equitem,* equum Agel. & Non. 19. *Neptuniq;.* quia Neptunus quorundam equorum author fuit, vt Pegasi, & alterius in Thracia percusso scopulo: veluti

Medusa Arionis, Ceres Odorini, quem Adrastus habuit. 23. *florentesq̃.* lib. vet. *Pubentes*, magis placet : nam gregibus equorum prata magis conueniunt, quæ delicatis & mollibus herbis abundant, quam quę proceris 26. *volentes.* de industria. 105.22. *sacra.* In Pierij manusc.est *sacros*, quod æquè placet. De cura grauidarum eq. Var. 2.7. Col.7.25. Sic de vitulis Varr. 2.5. Col. 6. 24 & 25. 106.4. *mulctralia.* In q. vet *mulctraria*, in alijs *mulgaria*, qua etiam voce vsus est Valgius. 17. *accesserit ætas.* In optimo vet.lib. Pierij est, *acceperit æstas*; placet:iubet enim Varro post annum trinum pullos domari. 23. *hyperboreus Aquilo.* Licentiose contra opinionem Græcorum,& vocabuli notionem. Tur. adu. 5.4. 107.5 *lata.* Seru.ne sit facilis natatus nimium tenuiter,imò vt omnes cæci amoris stimuli auertantur,& longitudine simul prospectus, & vaporoso, siue aqueo, vt ita dicam, halitu interiecto : id est,ne vratur videndo,neu notas odor adferat auras.Ergo,videndo, passiuè accipiendum pro dum in conspectu est, quomodo in Buc. Cantando rumpitur anguis, pro, dum incantatur. Et Cic. ad Pætum, Ades ad imperandum,pro,vt ego tibi imperem, tu pareas. 22. *pernix.* perseuerans, a pernitendo. Seru.eamque lectionem agnoscunt omnes libri vet. 108.25. *Potniades*, veram historiam vide in Pierio. 29. *Vere magis.* De equarum insigni furore Col lib. 7. 25 vbi etiam hunc locum adducit Plin 4 21.& 8.42. 109 3. *distillat.* In omni vet, lib. Pierij est, *destillat.* vt paulo pòst, *deuertitur orbita.* vtrumque placet. Hippomanes quid sit, optimè Arist.de nat.ani.

6.22.

6.22. 18. *oues*, de ouibus Colum. 8. c. 1. 2 3. 4. 5. De Capris Var. 2. 2. 27. *tuenda*. vet. lib. *Hæc tuenda*. vt de capris loquatur antiquo more, qui hæc tam in femin. vsurpant, quàm in masc. 110. 21. *Nemus accubet vmbra*. imò ipsa vmbra potius accubat in nemore, ac sub arboribus iacet; sic suprà, & saxea procubet vmbra. 34 *iniusto*. magno propter arma, vestes, alimenta. Ita Veg. & Pedianus, aliter Nonius, sed malè. *hosti stat*. contra hostem, vel vt Seru. stat, pro obstat, per aphæres. *ante expectatũ*. citius, quàm expectarat. In Veg. & q. v. est, *hostem*. 111. 16. *humida vina*. Quinctiliano epitheton otiosum est; nihil minus: imò summam antitheseos gratiam huic loco conciliat. cui enim non nouum securim adhiberi secandis humidis. An vinum & acetum gelascant, quod Aphrodisæus negabat. Brod. 5. 31. 112. 4. *illũ autẽ*. Lingua arietis velleri concolor esse debet Colum. 7. 5. vbi & locus adducitur. 30. *clamore premes*. Premere verbũ est venatoriũ, vt agitare & excitare alibi: Aut spumãtis apri cursũ clamore premẽtem. De canibus alendis Col. 7. 12. 115. 10. *immemor herbæ*, i. victoriæ: vt Nonius, & Crucius, & videtur expressisse Ouid & Sil. vel graminis, & pabuli, vt Budæus. 119. 18. *Palma* &c. locum hũc interpretatur Colum. 9 5. quo capite pleraque quæ hic latissimè pertractantur. 120. 6. *sedere larem*, circa Thermodoontem amnem Arist. de nat. anim. 5. 12. 14. *vbi pulsam*. Totam apum remp. pulcherrimè describit Plin. 11. 17. 20. *fingunt*. in alijs lib. *figunt*. 26. *meliphylla* pro melissophylla, per syncopen, 121 16. *ambos*. In plerisque vet. lib. *ambo*. & ita Caris. & Maurus. Præceptum istud Virg. habes apud Varr. 3. 16.

Quæ sit optimi regis forma, Colum. 9. 29. Plin. 11. 16, quomodo apes continendæ sint, Columel. 9. 12. Plin. 11. 17. 122. 13. *pot. g. inter riuis.* vt de satiuis loquatur, citat que hunc locum ita Non. In quodam tamen vet. lib. & apud Prisc. est, *positu* (vel potis) *fibris*, quomodo alibi: & amatis intuba fibris. 15. *Nec sera comantem.* In plerisque Pierij lib. est *serò* aduerbium, vlt. breui, quomodo alibi, crebro, & Stat sero memor thalami. Seruius non videtur dissentire. Certè quòd veterum authorum illustria loca præcipites, & rancidi Grammaticorũ canones corruperint, aut saltem obscurarint, vnius Gifanij nostri Lucretius satis locuples testis esse potest. 18. *sub Oebaliæ.* in agro Tarentino: fuit enim Tarentum aliquando instauratum ab Herculis nepotibus, Laconiæ (quæ & Oebalia) regibus. 20. *relicti,* Vnico verbo attingit diuisionem agri Tarentini factam à Pompeio veteranis militibus & paucis Cilicibus (poëta Corycios hic vocat, ab vrbe Coryco) quibus vsus erat remigibus: è quorum remigum numero senem hunc agripetam vidisse se poeta ait. Seru. hæc profectò satis exiliter. 34. *illi tiliæ.* Aliter Col. 9. 4. vbi tiliam apibus inprimis noxiam esse tradit. 124. 23. *Ipsæ folijs.* Plin. lib. (vbi eadem hæc de apibus tractantur) cap. 16. putat apes gallinarum more incubare.

FINIS.

G. FABRICII OBSERVATIONES IN LIBROS ÆNEID.

Pag. 137. v. 7. *Ille ego.* Priores quatuor versus sine dubio Virgilij sunt, sed (vt interpretes aiunt) à Tucca, & Vario sublati: qui rectè an secus id fecerint, alio fortasse loco dicemus. 138. 23. *Nec posse.* Donatus legit, Non posse, sensu eodem, affectu vehementiore. 139. 16. *& tollere vento.* Donato placuit, Et tollere ventos: & eodem modo citat Helenius, supra illud, Quo non arbiter Adriæ maior, tollere, seu ponere vult freta. 140. 35. *iam fortis Achatæ.* Charisius mutata declinatione, Achati. 141. 28. *magno in populo.* Hoc rectum, & sonorum: contra illos, qui epitheton ad seditionem referunt, & genus mutant. Ac veluti magna in populo cùm sæpe coorta est Seditio. 142. 26. *Antea si quem.* Antea, à proprio ἀντιὺς aliter enim numerus non constat. vt, Pecti nihil me, sicut antea, iuuat. In sequenti dictione diuersitas inter veteres. Seruius legit, si quem, ait que esse vetus παρέλκον, quo vtantur Lucillius, & Terentius. Ex Charisio constat quosdam legere, si qua, pro, si quo in loco. Ego à Seruio nolui hoc loco discedere. 143. 33. *cùm Juppiter.* Duplici littera scribitur antiqua consuetudine, vt in nummo argenteo Neronis IVPPITER CVSTOS. & antiquo auctoris incerti epigrammate, IVPPITER ASTRA. FRETVM NEPTVNVS. TARTARA PLVTO. REGNA PATERNA TENENT

TRES TRIA, QVISQVE SVVM. 144. 33. *vrbem & promissa Lauini*. Alij capulam omittunt, vt sequentia sint ἐπεξήγησις: vrbem, mœnia Lauinij. 34. *feres ad sidera*. Allusit ad vaticinium Ennianum: vnus erit, quem tu tolles in cęrula cœli. Hoc Virgilius ad Æneam retulit, Ouidius ad Romulum, Versus ex Ennio citatur à Varrone. 145.30. *Accipies*. Vetustũ Adspicies. 146.3. *Vt terræ, vtq; nouæ*. Ita in vet. lib. in alijs, Vt terræ, atque. 148.15. *Italiamquaero, & genus ab*. Distinctio nostra appositionem, vt vocant duplicem habet. Patriam ab Ioue, propter oraculum, genus ab Ioue, propter Dardanum. Ita in tertio: Da mœnia fessis, Et genus. 149.14. *veniendi posc*. Aldini codicis lectionem retineo, alij, veniendo exposcere, quod reijcio. 150.13. *Aerea cui gradibus surg*. Ad vrbis Romanæ prçclara ædificia sui temporis interdum alludit, vt hoc loco ad Pantheum, in quo in hunc vsque diem Æneæ trabes & valuæ conspiciuntur. At Iani Gemini sacellum æneum. lib. 7. Sunt geminæ belli portæ, sic nomine dicunt, Centum ærei claudunt vectes. Ad Apollinis Palatini templum marmoreum, lib. 6. Tum Phœbo, & Triuiæ solido de marmore templa Instituam. Ad Augusti Palatium, & porticum ἑχατόνταυλον, lib. 7. Tectũ augustum, ingens, centum sublime columnis. 151 19. *permistum agnouit Ach*. Præsens tempus quod in alijs libris est, conuenientius est picturæ. 153.34. *vrbem quã statuo, vest*. Rectius per interrogationem, & subiectionem. ita enim Seruius, & Terentij interpres: quamuis aliter Diomedes. 156.7. *cum peteret*. Vulgati habent, peterent.

peterent, quod & ad numeros aptius, & ad inuidiam atrocius. 20. *mea magna potentia solus.* Distinguendũ contra multorum citationes temerarias, vt dictio solus pertineat ad posteriora, Solus natc. 157.19. *aurea composuit sponda.* Aura vtrum, regina an sponda? Si sponda, dactyli analysis obseruanda est. Vel in pedem peregrinũ, quod figuratè fit ob numerum superfluum, vt hoc loco, vel in anapęstum: vt, Fluuiorum rex Eridanus, vel in proceleusmaticum: vt, Intexũt abiete costas. De hoc nonnihil dictum in eo libro, quem de virtutibus, & vitijs carminis Elegiaci scripsimus. 25. *ordine longo Cura penũ str.* Donatus, Seruius. Charisius legũt longã Cura penum struere, & quia penus longa est, rectè structores ait esse curiosos & dispositos. 158.5. *insidiat quant.* Seru. & in hũc locũ. & in lib. 7. Insidiat, verã agnoscit lectionẽ quæ & ἀρχαϊσμὸν & ἑλληνισμὸν habet. 159.9 *Omnibus errantẽ terris, & fluct.* In quibusdã exemplaribus transposita sunt verba, sed ordinẽ priorem apud Heleniũ reperi, ideo nihil muto. 163.20. *& super ipsi Dardan.* Hanc lectionẽ, vti in Aldino est; ita retinui. 26. *fuerint quæcunq.* Considerando elegi, Fuerit quodcunq;. 164 1. *Pauper in arma, pater.* Id est, imbellis: contrà, Acreq; in prælia Turnũ. An potius paupertas militiæ: causa fuit? vt Achæmenides de se fatetur l. 3. & senex Comicus in Heautontimor. 165.34. *vestrũ testor numen.* Manuscriptũ, vestæ testor numen; minus rectè. Receptus à Priamo Sinon τῷ διασυρμῷ deos inuocat: per ignes enim & Vestales possunt intelligi, hoc est, Troiani: & Græcorũ quoq;, ad quos mactãdus erat.

ideo certum nomen non exprimendum. Quod Seruius adfert de ſideribus, alienū ab hoc loco eſt. Conuenit Sinonis factum cum Riſacis, qui eodem decepit iuramento Darium in Sacas expeditionem facientem, vt eſt apud Polyenum lib. 7. 166. 30. *Hanc tamen imm.* In vetuſto hanc adeò immenſam 167. 9. *Hic aliud.* Donat. Huc aliud. 168. 2. *clypeiq; ſub.* Clypeum qui deducunt ἀπὸ τοῦ γλύφειν. vt Plinius Græcam vocalem retinent: qui ἀπὸ τοῦ κλέπτειν quod corpus ſubducat ac tegat, vt nonnulli Grammatici, ſcribunt ſimpliciter. 35. *Se robore promunt.* Non produnt, vt alij, ſed promunt alibi enim, nota conduntur in aluo. 169. 2. *Demiſſum lap.* Nonius, dimiſſum, & dimittere interpretatur deſuper mittere. 171. 9. *Maximus armis.* In alijs, annis, rectè, ſequitur enim: Iphytus æuo Iani grauior. 172. 2. *Quondam etiam victis.* Legitur & Quædam. Sed illa generalis ſententia ſapientior, quæ aduerbio ſignificatur, nec aliter legit Helenius. 26. *Arma dabunt.* Seruius: Arma? dabunt ipſi. Perturbati hominis eſt, ſuis ipſum reſpondere interrogationibus: vt, ſic? ſic iuuat ire ſub vmbras. 175. 66. *rumpunt aditus.* Manuſcriptum rapiunt aditus. 176. 14 *ſimulacra tenebant.* Ita lego de Ouidij verſu. qui hunc imitatus locum 13. Met. ita canit, Dardanidas matres patriorum ſigna deorum. Dum licet amplexas, ſuccenſaque templa tenentes, Inuidioſa trahunt victores præmia Graij. 177. 29. *Jamq; adeò.* Duo & viginti verſus in hoc loco ſunt a quibuſdam ſublati, quod cum ijs, quæ in Deiphobi hiſtoria lib. 6. ſcribuntur, non cohereāt. Ibi enim Helenam non in arce deprehenſā, ſed pro-

proditionis adiutricem in mariti cubiculo fuisse dicitur. Videmus tamen poëtas non rarò diuersa scribere. non ignoratione historiæ, sed dissentionibus eorum scriptorum, quos sequũtur. 178.30. *verùm inclementia diuûm.* Quanto maiorem vim habet illa κατ' ἀναφορὰν βεβαίωσις, quæ est in libris antiquis, Diuûm Has euertit opes quam lectionem Terentianus interpres in Andriam apertè asserit. 180.18. *perituræq; addere Troiæ Teq; tuosq;.* Ex interpretatione Donati aliam ipsum secutum lectionẽ apparet: quam cùm non sequendam censeam, nec adferam quidem in medium. 195. 32. *enixa tulimus*, id est, subiugatæ & labore exercitatæ, vt Nonius duobus locis exponit. Seruij enim interpretatio non placet. In alijs est aduerbium, enixè, vt grauitas seruitij exprimatur. 198. 33. *prudentia vati. Si. q.* Melior hæc est distinctio, prudentia vati Si qua fides: vt prudentia ad Heleni experientiam, fides ad diuinandi scientiam referatur. 35. *Præq; omnibus vnum.* Manuscripti lectio est, pro omnibus eandẽ approbantibus Diomede, & Donato. Ille pro omnibus esse ait, quod ὑπὲρ πάντων, hîc pro omnibus exponit, pro commodo omnium desideriorum. 199. 6 *Cumeam.* Alij Cumarum vrbem, vt classes inuectas Tibridis vndam 203. 6 *mutat latus.* Mutare latus, vt arma, & vestem mutare, non dicitur. Vera autem lectio est: motat latus, vt sit frequentatiuum a moueo. 8. *tecti syluis.* Magis hoc virgilianum est quàm si addatur præpositio, in. 204. 4. *Nomine Achæm.* Scripsi nomen Achęmenides. 11. *dictu affabilis*, id est, sermone, non explicabilis, sed

lectio, effabilis, rectior est nam & faciem Cyclopi tyrannicam, & morum vastitatem tribuit talem, vt nemo illũ posset, & sine consternatione intueri, & absque periculo alloqui: ἄγριον οὔτε δίκας εὖ εἰδότα οὔτε θέμιστας. vt Homer. inquit. 25. *terebramus.* Donatus, Tenebramus: nulla aucthoritate. nos terebramus, ex Homero & Euripide. Homerus enim, ἐν ὀφθαλμῷ δινέομεν. Euripides: τορνεύει, ἕλκει. 205. 6. *hanc primùm ad lit.* Donat. legit, hanc partẽ ad littora, idest, ad huius regionis littora: & habet aliquid antiquitatis hic sermo. Lucret. 3. Non minimam partem formidine mortis aluntur. 17. *Solamenq́ mali.* Hemistichium quod vulgò adjicitur miror vnde irrepserit: magis etiam, cur hactenus permanserit. nam & interpretes omittunt & libri antiqui: nec est vlla fistulæ apud Homerũ mentio. Theocritus tamen, & Ouid. cum eum Galateam sectantem inducunt, fistulæ meminerunt. ait autem poëta oues voluptati fuisse videnti, quæ nunc solatio essent cæco.

206. 7. *leti discrimine paruo.* Ita Seruius in 9. legit supra illud, & morti prętendere muros.

209. 20. *quæ me suspensam insomnia.* Apollonij est, δειλὴ ἐγὼν οἷόν με βαρεῖς ἐφόβησαν ὄνειροι. Vnde lectionem vulgatam antefero ei, quam esse antiquæ elocutionis admonet interpres. 210. 3 *quàm te violem, aut tua iura resoluam.* Aruntius, Charisius, Diomedes, cuncti indicatiuum agnoscunt: Antè pudor, quàm te violo, aut tua iura resoluo. vt sit illi Terentiano simile, Omnia experiri certum est prius, quam pereo. Pacuu. Iliona. Dij me etsi perdunt, tamen esse ad vitã expetunt, Quod priùs, quàm pereo, spatiũ

vlciſcendi dabunt. In libro Seruij manuſcr. quem à viro doctiſſimo, & in omni officij genere amando Vulfgango Fuſio accepi, eadem lectio, integra & incorrupta manſit. 212.2. *Magnum; & memorabile numen.* Mutanda eſt & lectio, & diſtinctio, Magnum & memorabile nomen. & referendum ad ſequentia, Vna dolo diuûm. Ouid. 10. Met. habebis Hippomene victo magnum & memorabile nomen. 14. *Lybycas auerteret oras.* Antiqua conſuetudine dictum vt, Abducimus tuam Bacchidem. Vſitatius enim foret, aduerteret, & adducimus. Afranius in Simul. Sæuum ferre te hæc, ſimul & gnatam ab illo abducere. Virg. 1. Æn. Quod pelago & curtiis ſecum aduexere, pro adducere & auexere. Obſeruarunt hoc itidem antiqui Grammatici.

213.12. *Cui pharetra ex auro.* Pro aurea pharetra: vulgatam enim lectionem repudio. Vtuntur hac adiectiui circumſcriptionem poëtæ in iis, quæ materiam ſignificant, vt hoc loco: item quæ habitum, vt equites in armis, pro armatis equitibus, 11. Aen. item quæ locum, vt puer ex aula, pro aulico puero, apud Horatium. De hoc in lib. de Syntaxi partium orationis apud Græcos, adoleſcentes ſtudioſos admonui. 215. 24. *rapto potitur.* Manuſcriptum, raptu. Raptum vel raptio, eſt violenta iniuriæ perpetratio. Raptus eſt ſtuprum ipſum: illud cauſæ, hoc effectus. 216.31. *Materno veniens ab auo.* Omiſſus in quibuſdam hic verſus & poſſe omitti videtur. 217.15. *Mortales viſus.* In manuſcr. Cyllenius ore loquutus Mortalis. *βροτῷ ἀνδρὶ ἐοικώς.* Ita in 9. Sic orſus Appollo Mortalis, medio aſpectus ſermone reliquit.

220.

210.9. *eiectum littore, egentem Exc.* Primum tempestatis, alterum inopiæ, ita enim distinctio facienda est, vel ex simili loco Comici: apud Andrum eiectus, tum ille egens. 19. *&* *nomine Dido sæpe voc.* Dido, κλητικὸν, vocatiuus est: sin simplex, accusatiuus: vt luctificam Alecto. 223.29. *viri monumenta iubes.* Alij iuuat, vt non ad Missylæ voluntatem, sed ad Didonis referatur cupiditatem. 224.24. *Leniebant curas.* Hic quoque versus in exemplaribus nonnullis omissus. 30. *En quid agam.* In manuscr. En quid ago. Donatus in Eunuchũ legit, Heu, pro En. quod non probo, & de huius particulæ vsu in Hecyram diximus. 228.30. *trepidoq; exterrita cursu.* Donat. ita distinguit, vt à rumore dolentis perturbatæque affectum discriminet. 229.15. *ingemuitq; reperta.* Donatus legisse videtur, Repertam. Eadem diuersitas apud Cic. in Catone maiore: Senectutem vt adipiscantur omnes optant, eandem accusant adeptam. ita in manuscriptis duobus, alij enim legunt, adepti.

236.4. *Iterum pet* Vel ita distingue, Quò diuersus abis iterum? pet. vel, Quò diuersus abis? iterum: pet. primum est per indignationem interrogantis, alterum admirantis, tertium imperantis. 241.3. *super mad.* pro, super fusus. ita Seru. 242.1. *hunc.* v. libri Huc. 18. *pugna* legendum palma, ex Grammaticis antiquis, & libris. 243.8 *rigebant.* Cæstuum forma hæc. Coria bibula, quibus plumbum, ferrúmue insutum erat, articulis manus in volam flexæ circundata, & vt pondus sustinere ferientium manus valerent, brachiis illigata. ex marmorib. 246.31. *Summe.* In aliis summè, ineptè. 247.

14 *Dic*

14. *Dic ait.* Similem synonymi repetitionē habes lib. 4. 6. & 11. & Terent. And. Cedo, cui puerum hunc apposuisti, dic mihi. 248, 24. *Hunc morem.* v. liber hunc morem, hos curs. Sic lib. 8. Non hæc sollennia nobis, Has ex more dapes hanc tanti nu. &c. 249. 31. *Agis res.* Ita rectè alij agit res. 251. 27. *Nautes.* Alludit ad historiam, qua Sp. Nautius (familia ab hoc Æneæ socio nata) cum Menenio Agrippa popularem tumultum sedauit in secessione Auentina. Dionys. 252. 8. *animus did.* Melius & figuratū magis, animum. authoritate vti non est opus. 253. 13. *Sacerdos, ac lucos.* Alludit ad morem Rom. & templum Iuleum, quod & flaminem habuit, & lucum. Anchiseo, pro Anchiseio; vt suprà cineri Sicheo, pro Sicheio; & Ouid. sepulcrum Orpheum, pro, Orpheium. 254. 5. *Reliquias*: Vetus lectio & distinctio: Nec pœnam traxse per omnem Relliquias: Troiæ cineres atque ossa peremptæ Insequitur. Sic alibi, vixset pro vixisset. 255. 33. *Æneam credam quid.* Cur committā Æneam ventis fallacibus, & mutabilibus; etiā toties deceptus (cùm nec ars, nec diligentia mea valuit) fraude sereni cæli. id est, quod tempestates (arte Iunonis concitatæ) repentè semper excipiunt? Donatus aliter legit; aliter etiam Seruius; ab ambobus dissentit Helenius, qui ita citat: Méne huic concredere monstro Æneam, toties deceptus fraude sereni. Difficilimus profectò locus. 256, 2. Ecce Deus ramum &c.

285. 22. *Sic fatur.* Ita Seru. v. l. Probus tamen hos duos versus superiori libro adiicit. 261. 2. *terra.* alij, terræ scilicet pericula. 14. *Audentior ito, Quà.* Alij Quàm. 24. *Præcepi.*

cepi. Ita Nonius, & Latinius est, quàm, percepi. 263.35. *Et sic ore p.* poëtæ non est, vt sentit & Seruius. & Æneas non orat sed optat. 264.17. *Gemina*, eâdem, vt Gramma. Legitur &, geminæ s. columbæ. 265.21. *Vnde*. malo inde, &. Aornon ἄορνον antè scilicet, quàm Iulius arboribus excisis & purgata ripa locum salubriorem effecit. Hodie similis est vallis inter Neapolim & Puteolos, Sulfuraria nomine. 268.24. *nec me deus*. Seruius dist. neque me Deus æque propter illud. 271.9. *fata*. u.l. fas. repugnant interpretes. & Gell. ac Macrob. scribunt inamabilis, non v.l. 273.18. *aluo*, sic antea, fœta armis. v. liber. aluus. 21. *Ingentem*. vt latè lucem spargeret. Donat. Ardentem, non ita placet. 275.21. *honorem* timeri volebat; quo se maximos indicant tyranni. In q.l. est, honores, vt dicatur & coli voluisse & timeri, vt Deus. 30. *tundens*. tundendo pascens, volucrum more. alij, tondens ex Hom. [illegible] 276.15. *Infelix Theseus*. Quidam Terens, legit. non probo. Cur tamen conditorem Athenarum, & in deorum numero habitum huic loco affigit? non honoris caussa, est enim infelix: & quomodo æternum, cum ab Hercule fingatur liberatus: non temere, nam f[illegible]tasse (vt aliquid dicam, & alios deinde audiam) de Proserpinæ raptu intelligenda sunt, propter quam & humana & diuina iura violauit libidine, atque superbia. 17. *Discite iustit.* Eadem Ixion apud Pind. In agro Patauino puella fanatica Græcè & Latinè, cum rudis ante insaniam fuisset, optimè loquens, hanc apud Virg. esse præstantissimam sententiam ter clara voce rogata respondit. 279.11, *Tandem lat.* Seruius. &

v.l. me.

v.l.mecum lętere. 280.34. *Pometios* Ita leg.& tragœdia fuit Nęuij. Militum Pometinensium. 281.12. *geminas nunc fl.* v. l. huc flecte, vt repetitione excitetur attentio. 16. *Diuûmgenus*, liber v.& Rom.Florentinæque edit.& Seru.habent, Diui, scilicet Cæsaris, qui factus est Deus, & in nummum iuuenili effigie, ita inscriptum vidi, *Cæsar Diui F*.& Romæ ad pontem Ælium huiusmodi marmor est, *Imp. Cæsar Diui F. Augustus Pontifex maximus Tribunic. potest.* C X V I I. & aliud in Triumuirali palatio Ti.*Cæsar Augusti F. Diui N.* 282.24. *Sanguis meus*. Rufinianus mauult, pius: vt dicatur, priorem Cæsarem debere parcere, quia sit Anchisæ pius sanguis; & ab Olympo genus ducat. 287 21. *socijs*. alij, socios. 288. 32. *monstris*.Donati exemp.sollicitus monstrorum, vt securus pelagi. 289.3. *Contulit*.Lege. Cùm tulit propter sententiam. 17. *Aspicit*. Helen. Respicit. 290 3. *namq;* N. r. Hæc parenthesi include. 25.*diditur*. differtur, spargitur. Eius actiuo vtitur Hor.serm.l.2. participio Catul.in Mallij epithal. 292.17.*Auruncos*. lege Aruncos.Nam Arunci sunt Latij populi Rutilis vicini, quorum dux Turnus belli author: Arunci, Campaniæ, Calenis & Suessanis finitimi, vel, vt alij, ipsi Suessani, quorũ princeps Halesus, Turni socius: vide lib.10. 293.10. *dextramq; pot.* Ciceronem imitatur, quem tacito iudicio Ilioneo Oratori confert. Ita enim ille de Cęsare totum hominem tibi trado, de manu, vt aiunt, in manum tuam istam & victoria & fide præstantem. 294.31 *ab vsq; Pachinno*. Præpositio, cõtra opinionẽ Seruij, præpositioni iũgitur: vt in Persa de procul. & in marmore Veronensi,

Petu-

Petimus nequis nos inquietet; & ex area nostra, neque ab ante aliter ponat, nec commoueat. Sic apud Propert. a in ante. Jungitur & aduerbio, vt ab vsque. Virg. de repente, ter sub posteaquam, Cic. 32. *sidere.* Prisc. & vulg. fidere terræ: & infrà, fidere nocti. Linacer tamen, fidere terra. 293.4. *at credo,* legendum censeo, an, vt dicat se nec fatigatam dest. &c. An, credo, vim habere in ironijs annotauimus in Phorm.

297.17 *turbo.* Charis. apud Tibul. legit turben. ait tamen stulte dictū. 28. *Euoios* acclamatio Bacchica εὐοῖ, alij dictum volunt quasi εὖ υἱὲ, vt sit Iouis filio ex bello Giganteo reuertenti gratulantis. 30. *Te lustrare choros.* Aut ellipsis est, Te, id est, propter te tui honoris caussa: aut te lustrare choro: quod habet edit. Veneta Egnatij, & argentor. Gerbelli. 298. 4. *vbi quaque.* v. liber & Prisc. vbicunque, 299. 34. *aquæ vis.* Hæc lectio a poëta relicta est; quam retineo contra Tuccæ, & Vari, Probi & Macrobij iudicia, qui substituunt, aquai. Similitudo est homerica verbis plenissima, ac varietate copiosa. 300.12. *Speculata locum quo littore.* Noue inter duo nomina vnum pronomē posuit. paullo antè, Audacis Rutuli ad muros, quam dicitur vrbem, non aduertit Seru. 301. 12. *petit stabul.* Ita distinctum in antiquis placet. 306.4. *Preneslina* Scribūt sine diphthongo I, & marmora antiqua; ἀπὸ τῶν πρίνων, vt Seru. Festi deriuatio inepta est. Solinus & Martianus huius oppidi conditorem faciunt Prenesten Vlyssis nepotem. 307.31. *Abellæ.* Nomen & oppidi & montis, & fluuij in Samnitibus Oppidum in monte situm, despectans populos

qui

qui hic a Poëta nominantur, Mons ipse niuibus, intemperie, ventis horridis, quasi ἀέλλα dictus; Latinis modò est Abella, modò Auella. 308.31. *Phœbigenam.* Ita Prob. & v.l. At Ser. Phœnigeam: & exponit pœna matris genitum. Pindarus in re dubia nomen a mortuis reuocari non expressit. Eratosthenes nominat Hyppolitum, Orpheus Hymeneum, Stesichorus Capaneum, Telesarchus Orionem, Diodorus Otum, Epiphanius Eucleem, Pausanias Semelen, Propertius Androgeonem, quibus alij addunt Glaucum & Tyndareum. Sunt, qui plures simul vitę restitutos asserunt. Pherecides, Delphis mortuos; Philarchus, Phinei filias; Polyanthus, filias Pręti. Si in fabula conuenirent omnes, fabula ampliùs non esset. 309.18. *Aruncæ.* Ita scribendum, vel vt v. liber Aruncę. Et hinc colligas Aruncorum terras possedisse Rutulos, Auruncorum Suessanos. 25. *Vfens.* Pompeius, lib. Liuiani, marmora antiqua Venetiæ & insubriæ perpetuò scribunt Oufens, vnde Oufentina tribus, & Oufentes populi. 313.15. *Concessere Deum.* Hemistichium, quod Seruius adijcit, & in antiquis est, Profugis noua mœnia Teucris, inducendum. 314. 11. *tuo.* Rectiùs alij, tu ô gen. vt sit ἀναφορὰ ἐκφωνητικὴ, etsi lectio vulgata Enniana est magis. 17. *propiùs.* Sic lib. 10. donat. placidus. irrepticium videtur. 29. *rumore secundo.* secundo amne, æstu fluctuque secundo. Antiquus poëta apud Cic. de diuinat. Soluere imperat rumore secundo. Prouerbiale fuit veteribus pro cuiusuis negotij facessu læto & optato. Vide Nonium & Macrob. pro celerant, alij peragunt

non probo. 318.5. *Ac furtis Cac.* Seru.v.liber. furit.& Propert. 4.furem sonuere iuuenci, Furis, & impl. Furis nomen & olim & nunc in Italia maximè infame. 23. *oculis.* Oculi mentis indices. Monet Seru. legi etiam, oculi, (est in v libro) vulgatam lect. tamen exponit & lib. 9.retinet. 319.16.*Pericli est.* Omittendum est, vt super valeat superest.l.7. si qua super fortuna laborum. & Silius Virg. imitator. 321.19. *Aureaq.*, v liber, & Helenius, Aurea, quæ. 23. *Ausoniæ.* Numerus requirit vt scribatur, manus Ausonia. 322.14. *Iouem.* Ita Donat. alij, deum. 323.28. *Liquidoq. potest el.* Pollicetur firma & splendida, ex electri & ferri temperatura. De numerorum ratione assentior Politiano; & Grammaticorum conuicia contemno. 34. *Ceu feminæ.* v. liber, cum fem. nec aliter interpres Terentij, a quo Terentio etiam hæc similitudo sumpta est. 336. 1. *Sedemq. petit Euandri.* Hæc lectio a Politiano defensa, quem nunc sequimur. 12. *Video medium discedere cælum.* Hanc lectionem propriam & elegantem antiqui libri Aldini habent, & imitando significauit veram esse Vidas. Discedere hoc loco, & apud Ciceronem de Diuinatione, est idem quod Græcis χάζειν & eiusmodi discessus cœli, chasmata Plinius nominauit: cuiusmodi horribile fuit in Hermunduris & Melibocis, ante quadriennium, die sexta Nouembris. 21. *Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est.* In plerisque libris hic versus desideratur. &, si dicendum est, huc translatus videtur ex 8. Æneid. 337.16. *Aditumq. per auia quærit.* Quod in alijs legitur, a litumque & peruia quærit, non Virgilianum est. Incensi hominis est aditum per

per auia, hoc est vbi nullus sit, quęrere. 25. *Aut quà via clausos excutiat Teucros vallo.* Quà idest, in quoloco. Via, id est, accessio ad muros. Sunt aliæ duæ lectiones, quas, quoniam neutram sequior, ne ponere quidem volo. 30. *Atque manum pinu flagranti feruidus implet.* Alij, infert, quod & Donat. videtur agnoscere. Ita infra, Fumiferos infert Mezentius ignes. Implet retinui, vel quasi proprium, vel vt antecedens ponatur pro consequente. 338. 17. *O genitrix, quò fata vocas?* Seruius videtur legisse, Trahis, nec aliter codex antiquus: sed ego nihil muto. 25. *Nereia Doto.* Hoc verum nomen, ex Hesiodo, vbi Nerei & Thetyos filias recensit. 339. 10. *Quot prius æratæ steterant ad littora proræ.* Ex sequenti libro huc translatus versus καὶ περιμβεβλημένος, desideratur in antiquis etiam. Habet τὸ ἀνακόλουθον vim suam, nec caret exemplo. vt lib. 2. millia quot magnis nunquam venere Mycenis. 340. 26. *Rectores iuuenum, & rerum dedit esse magistros.* Rectores iuueni, germana lectio, quam & hoc loco, & infra in 10, Donatus est secutus, super illo, Nũ puero summam belli, num credere muros? 341. 27. *Nec fas non, ita me referas.* Distinctione τὸ πλῆθος illustratur. In Cul. Eurydicemq; vltro ducendam reddere, non fas, Nõ erat. contrà 11. Æn. Non vitæ gaudia quęro, Nec fas. Theoc. οὐ θέμις ὦ ποιμὰν τὸ μεσημβρινόν, οὐ θέμις ἄμμιν συρίσδεν. 343. 22. *Insuper id campi quod rex [illegible] ipse Latinus.* Malo legere, insuper his, id est, præter hęc, vel (vt Seruius) super hęc. Horat. 2. Serm. Et paulum syluę super his foret. Ita aliquoties Silius, [illegible] volunt imitator.

346.39. *Perplexum iter omne reuoluens Fallacis siluæ.* Diuersitas lectionis apud vet. Grammaticos non omittenda. Donat. & Vrbanus ita legerunt; & distinxerunt: Quaue sequar rursus perplexum iter omne reuoluens, Fallaces siluas simul & vestigia retro Obseruata legit. 348. 6. *Transadigit costas, & pectora candida rumpit.* Dixit pectora, & adiecit πάθος candida: item rumpit, non rupit, κατ' ἐνέργειαν. Probat hanc lectionem Donat. probant libri vet. 15. *Instat non segnius*, Seruius, non secius. Quidam in meo manusc. seci us in segnius mutauerat. 29 *Tepidaq; recentem Cæde locum*, Hęc Seruij. & Macrobij lectio: est enim ὑπαλλαγμένον more poëtico. Rectum illud lib. 8. semperque recenti Cæde tepebat humus. Obseruanda diligenter varietas, & copia poëtæ. 30. *Plenos spumanti sanguine riuos.* Rursus Seruius, Pleno spumantes sanguine riuos. 349.2. *Æratasq; acies in prælia cogit Quisque suas* Distinguo, & lego, Æratasque acies in prælia cogit Quisque suos. vt sit σύνθεσις. Turnus adhortabatur milites, ad oppugnationem oppidi sese pararent: duces eum secuti cohortes expediebant, & quisque colligebat suos. 24. *Canibus data præda Latinis.* Mihi placet, date pręda, vt in 8. Decus addite diuis. 25. *Nec te tua funera mater Produxi.* Donat. hoc loco, Nec te in tua funera: & in 11. nec te tua, funere mater Produxi. Nisi corrupta exemplaria sunt vtrobique commissus error est. Funera sunt doloris participes, vt ad quas funus pertinet, præficę, planctus alieno in funere ministrę, quæ mercede conducebantur. Funeræ producebant cadauera, præficæ sequeban-

bantur: funerarum quæstus parietibus continebatur: præficarum clamor ad Libitinam & in publico personabat. 350. 20. *Immanem Teucri mo'em voluuntq; trahuntq;*. Ita Donatus & antiqua Lectio vulgaris magis poëtica, voluuntque, ruuntque. Vt, Spumas salis ære ruebant. 352. 33. *Morti prætendere muros.* Morti, non interpretor bello: quòd bella sequantur, mortes. Sed accipio simpliciter: quasi diceret: nihil interesse inter vitam & mortem, nisi muros. Qui Seruij annotationem non rectè accipiunt, Marti scripserunt, pro morti. 353. 30. *Sonat vna letifer arcus.* Donatus, Fatifer. 354. 21. *Mortales medio adspectu sermone reliquit.* Donati lectio, sic orsus Apollo Mortalis, medio, &c. 357. 27. *Alcandrumq; Haliumq; Noëmonaq; Prytanimq;*. Versus Homericus ex 5. Il. quem eodem modo descripsit Ouid. 13. Met. Eosdem non potuit ad Troiam Vlysses, de quo Hom. & Ouid loquuntur, & in Latio Turnus occidere, de quo Virgil. itaque hæc nomina ad ornatum poëmatis ficta, non ad historię fidem tradita sunt. 362. 9. *Et placitum læti componere fœdus.* Placitum, mihi inquit Seruius. Imperantis enim maiestatem magis decet, quàm placidum. Eodem modo exemplaria antiqua. 19. *Inundant sanguine fossæ.* Inundant neutrum actiuè posuit, vt in 8. annotat. Prisc. nec aliter exponit Seruius. Antea legebatur fossæ: quod natum ex illo libri 11. Dum distinet hostem Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ. 363. 12. *Est celsa mihi Paphos atq; cithera.* Alijs est celsa Paphos, atq; alta Cithera e verbis Iunonis. Vulgata lectio propter nu-

numeros melior. 364. 14. *Nósne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo Conamur? nos? an miseros, &c.* Distinctionem hanc qui veram esse non intelligit, nec illud videt, quàm vehemens fiat & acris μετάστασις minutis istis interrogatiunculis, & repetita persona sua, cum accusatione acerba partis aduersariæ. 25. *Venturos nautis portantia ventos.* Non portantia, sed prodentia, scribendum: illud ortum ex huius interpretatione. 26. *Rerum cui summa potestas.* Donat. prima potestas. sed & hoc videtur ex glossula profectum. 365. 16. *Hos Germani Sarpedonis ambo, Et clarus Ethemon.* Sequor & lectionem, & distinctionem diuersam, in nostro videlicet codice expressam: Hos germani, Sarpedonis ambo, & Clarus & Hemon. Germani, fratres vterini. Sarpedonis ambo, scilicet filij. Clarus ea flexione, vt Panthus. 367. 4. *Qui sunt Minionis in aruis.* Minionis accolæ sunt Ceretani: Munionis, olim Fesulani, nũc Florentini. 369. 28. *Littora præripere.* Donat præcipere: id est præoccupare. Cum Donat. non facio, qui nec lectionem obseruauit, & verborum interpres non exquisitus fuit. 31. *In manibus Mars ipse viris.* Acrior est adhortatis sententia: In manibus Mars ipse, viri ex manusc. S l. 11. Stant campus, & arma, Et Mars in manibus. huic contrarium mox subijcit prouerbiũ, Mars in pedibus itẽ, Mars in lingua. 11. Æneid. 33. *Facta patrũ laudes.* Qui aliter legunt, nec interpretes sequuntur vetust. nec obseruãt orationis elegentiam. 35. *Audentes fortuna iuuat.* Sententia Philetę Coi, poëtæ antiquissimi, quã certatim, vt notum studiosis est, imitati sunt Latini. 371. 3. *Ecce Pharo voces dum, &c.* Seruij lectio & ordo hic est, Ecce intorquens iaculum

Pharo

Pharo clamanti, dum iactat voces inanes, in ore sistit. Scita fictio, quòd ore conuicium faciens, & verbis sese extollens, per os traijcitur. 371. 5. *Stant obnixi omnia contra.* Hoc modo legit Arusianus, vt referatur ad ventos: Seruius ξυνικῶς intelligit, Stant obnixa omnia contrá, 373. 16. *At velut optato ventus æstate coortis:* Optatò, ex voto, & in tempore: vt, Optatò aduenis 374. 8. *Extremi addensant acies.* Virgilianum est, addensent, pro addensant: nec aliter in antiq. legimus apud Horat. in odis, Mixta senum ac iuuenum densentur funera. Vet. primam coniugationem mutarunt aut in secundam, vt densare densere: aut in tertiam, vt educare educere. Secundam, in tertiã vt feruêre, feruere: tertiam in quart, vt accersere accersire. 375. 28. *Sanguis animusq; sequuntur.* Sanguis vltimam olim longam sine dubio habuit. & imitatione vetustatis sic Virgilium scripsisse auguror. 31. *Quem Turnus super assistens.* Quod additur in quibusdam, Sic ore profatur, in ducendum est: non enim additum a poëta, lib. Antiquissi. sunt testimonio. 377. 27. *Truncumq; repentè Prouoluens.* Manusc truncúque tepentem: id est, palpitantem adhuc a recenti cæde. 380. 18. *Illum autem Æneas, &c.* Contra Vrbanum probat, & tuetur hanc lectionem, Seruius. 38. 34. *Pars belli haud temnẽda, viris.* Casum muto, & distinctionẽ: Pars belli haud temnenda, viri iacet altus Orodes. 384. 18. *Tuaq; optima facta.* Rectius tuaq; optime facta. 31. *Diffugit arator, omnis & agricola, &c* Ita Don. ita lib. vet. nam a in cæsura communis vocalis est. Tibul. Te canit agricola, magna cùm venerit vrbe. Ouid. Nomen amicitia, nomẽ inane fides. 385. 1. *Nubem belli dum detonet, &c.*

Detonet, pro detinet scripsi, ex interprete, & I. vet. prudenter enim & mediatè de proxima similitudine translationem sumpsit. 391.9. *Forset vota facit*. Forset, pro fortè antiquum. Horat. l. 1. Sat. 6. mutata litera, forsit honorem iure mihi inuideat quiuis. Hoc prisc. l. 15. illud Seru. agnoscit. vtrunque antiqua exemplaria, Eodem tamen lib. Prisc. legit bis, Fors & distinctis dictionibus: vbi probat loco aduerbiorum nomina poni per casus diuersos. Nominatiuum, Fors & vota facit. Item Sole recens orto, pro fortè, & recenter. 393.1. *Equidem & viuis concedere vellem*. Donat. mallem, Magis (inquit) vellem & viuis præstare beneficium pacis. Aliqui omittunt, &. Equidem viuis concedere mallem. 394.35. *Meritis vacat his tibi solus, &c.* In Terent. Andriam, hanc lectionem vt sinceram laudauimus. Erudita hoc in loco Seruij interpretatio. 396.23. *Sedet in medijs & maximus æuo, & primus sceptris*. Ita scripsi ex bonis cod. Ætatis enim prouectu, & regia dignitate venerabilem Latinum, tristem consedisse ait, ab eius persona duplicem affectum mouens. 397.18. *Coniugis infandæ*. Fuit cùm legerem, Coniugis (infandum) prima inter lumina, dextra Oppetiit. Sed altera lectio Homerica, οὐλομένης ἀλόχοιο, quo epitheto lib. 4. & 9. Odyssex vtitur. 398.23. *Nec victi possunt absistere ferro*. Hoc sonorum magis videtur quàm bello, vt citat Helenius. 35. *Aurunci Rutuliq*. Legendum Arunci: de quibus antea bis dictū est. 400.31. *Tot quando stragis aceruos Teucrorum*. Quando breuis est naturaliter, ait in 4 Ænei. Seru. sed id nullo probauerit Virgilij exemplo, nisi in

com-

compositione, vt in quandoquidē igitur recentiores fecerunt eam syllabam communem. 401. 4. *Pulsus ego, aut quisquā.* Donat. ἀποφαντικῶς: Haud quisquam meritò, fœdissime pulsum Arguet. quod non placet. 35. *Sunt illi sua funera.* Illi, pro illic, in parte scilicet aduersaria. antiquum aduerbium est. 402. 4. *Multos alterna reuisens Lusit.* Acron legit. Multos mutata. altera lectio magis exprimit Græcam vocem ἀλλοπρόσαλλος, quòd Fortunæ, & Martis est epitheton. Horat. de Fortuna: Præsens vel imo tollere de gradu mortale corpus, vel superbos Vertere funeribus triumphos. 8. *Nec tarda sequetur Gloria delectos Latio.* Hæc Seruij lectio est, quam esse incorruptam arbitror. 10. *Solum Æneas vocat? & vocet. oro.* Distinctio ista repetitionem facit haud paulo vehementiorem. 403. 10. *Cætera quà iusso.* Iusso antiquum pro iussero. venit mihi in mentem loci apud Liuium deprauati l. 1. ab V.C. Is ita legendus est Juppiter pater, si est fas, hunc Numam Pomp. cuius ego caput teneo, regem Romæ esse, tua nobis signa acclarassis inter eos fines, quos feci. Verba sunt auguris auspicia peragentis. ita autem legitur in Liuiano exemplari principis Mutuani, quod inspexi Hatauij. 404. 30. *Est curuo anfractu valles.* . alles antiq; pro vallis propter carmen. 405. 24. *Versanti subito.* Hæc distinctio bona, vt sequatur: Vix hęc sententia sedit. In subitis cogitationibus animus difficulter concilium capit, aut rem expedit. 408. 18. *Et nunc lenta manu spargens, &c.* Donat. læta, pro lenta: quia dixit, Exultat Amazon. Seru. & Prisc. denset, pro densat. Horum sententi-

am probo: illius in medio relinquo: videtur enim poëta lenta hastilia, & validam bipennem posuisse, ad peritiam & laudem Camillæ, quæ omni telorum genere aptè & militaliter vteretur. 410.2 *Sed nullo iam cursu euadere pugna Posse.* Manusc. euadere pugnæ. τῷ ἑλληνισμῷ, vt in 10. Tempus desistere pugnę. 411.2. *Choros indixit.* Per Choros τὴν σικιννίδα intelligit, quæ saltatio fuit Bacchi propria, de qua apud Euripidem in Cyclope, & Lucianum περὶ ὀρχήσεως. 412. 13. *Totumq; incensa per agmen Fœmineo, &c.* Legendum, incauta per agmen. Duo tribuit puellæ: imprudentiam, quæ reddebat incautam, & cupiditatem, quæ incensam. Fœmineus amor, pro vehementissimo. vt fœmineus clamor, in hoc ipso libro, & fœmineus vlulatus, in secundo. 31. *Nihil ipsa nec auræ. Nec sonitus memor.* Auras pro auræ. Asper, & Seruius: vt sit Græcæ & antiquæ declinationis genitiuus αὔρα αὔρας. 414. 4. *Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam profuit.* Donat. Hoc tibi desertæ, &c. per figuræ mutationem alterum in simplicitate magis affectuosum, vt potius querela sit, quàm accusatio. 416. 3. *Continuo pugnas incant.* Ita scripsi ex manusc. 421. 15 *Actoris Arunci spolium.* Non Aurunci, Turno scilicet vel patria, vel cognatione coniuncti. Legit eodem modo poëta Iuuenal. qui hoc distichum transcripsit. 423. 23. *Illi ad surgentem conuersi lumina solem.* Repudiaui alteram lectionem, tanquam inscitam, & minus poëticam. 425. 28. *Quo non præstantius vllum.* Legendum, non præ-

præſtantius, ſed præſentius: id eſt magis in tempore oblatum, ideoque ad animos turbandos efficacius. 427.21. *Sparſo latè rigat arma cruore.* Scripſi, Latè rigat arma cerebro. Rigat ad vulneris magnitudinem, quia caput ſecuri diminutum erat. 428.18. *Miſerabile, cæſis Hoſtibus inſultans.* Miſerabile aduerbium, quod in perentheſi πάθος clementiæ habet: vt illud pudoris apud Horat. lib.2. Cùm fracta virtus & minaces (Turpe) ſolum tetigere mento, quamuis aliter ibi intelligant vetuſti interpretes. 429.10. *Ac velut Edoni Boreæ.* Controuerſia hic eſt de media ſyllaba, quam Virgil. Horat. Propert. Ouid. producunt, & Græcè eſt ἠδωνοί, contra Lucanus, & Silius, poſthabita illorum authoritate, corripiunt. Ouidij locus, quia corruptus eſt, emendandus videtur. Is igitur 3. de Arte, Ibat vt Edonio referens Trieterica Baccho. Hic in Italicis impreſſionibus Edonio, in Germanicis Aemonio, vtrunque falſò legitur. Scribendum autem Aonio, ex manuſcripto Georgij Agricolæ, philoſophi clariſſimi, & ex vetuſta impreſſione Auguſtana. Aonius autem Bacchus a Bœotia quòd Thebas patriam habuerit: Bœotiam verò Aones primùm tenuerunt: author lib. 6. & 8. Strabo. 430.21. *Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida.* Donat. legit, Ipſa manu genitrix, nec veriſimile eſt herbam nomine fuiſſe expreſſam, quæ a loco, qualitatibus, vſu ita deſcribitur, vt qualis ſit dubitari non poſſit. In ea autem pingenda Theophraſtum dicitur ſequutus: nam Dioſcorides eam & flore & fructu carere dicit, Plinius etiam caule.

432. 5. *Ipse neque auersos dignatur sternere morti, Nec pede congressos, &c.* Hæc manuscripti lectio est, & quidem optima. Dicit Aeneam nec fugientes occidisse, nec armis paribus congressos repulisse, nec ferientes cominus insecutum fuisse. 434. 2 *Ingenti turbine saxi.* Ita Donatus. vt suprà, Ingenti fragmine montis. alij malunt, Ingentis, vt alteri substantiuo respondeat epitheton. 8. *Fuso stetit hasta cerebro.* Donatus, Fixo cerebro. 435. 17. *Testaturq; Deos, iterum se ad prælia cogi.* Rem eandem dicere bis non debuit, quæ mox repetitur. placet igitur Donati lectio: Testaturq; Deos, se inuitum ad prælia cogi. Causa voluntatis coactæ additur: Bis iam Italos hostes, hæc altera fœdera rumpi. 32. *Incendi muros, ignesq; ad tecta volare.* Vt probem nostri manuscripti lectionem, incessi muros, Seruius facit 4. Georgic. & hoc loco, vide ipsum supra hunc versum, Regibus incessit magno discordia motu. 439. 5. *Inter se coiisse viros, & decernere ferro.* Hanc lectionem probat Priscianus: Seneca, & Seruius, cernere ferro, agnoscunt: quod ego magis iudico Ennianum. 11. *Ac velut ingenti silua.* Sila legendum, non silua. Sila enim Brutiorum est nemus, vt Vibius equester: Lucaniæ, vt Seruius, hoc est, extremę Italiæ, quæ nomen adhuc retinet. Eiusdem mentionem fecerunt. Salustius in historia, & Cicero in Bruto, inquiens: Cùm in silua Sila facta cędes esset, notique homines interfecti. quem locum primus ego ex manuscripti codicis vestigijs restitui.

14. *Stat pecus omne metu mutum.* Mutus metu, pro exanimi, dixit etiam libro 9. ita Ouidius 2. de remedio: Subito muta dolore fuit. quem lo-

locum ex eadem impreſſione Auguſtuna emendaui. 44?. 30. *Et uotas ſuſpendere veſtes.* Verum eſt, votas: id eſt voto promiſſas, vt Donatus legit: cuius tamen expoſitio mihi non placet. 33. *Huc impetus illam Detulerat fixam & lenta in radice tenebat.* Seruius legit Fixam & lenta radice tenebat. pro, quam radix fixam tenebat. id enim ait plenum eſſe Donatus: Huc impetus illam Detulerat mollem, & lenta radice tenebat: iudicium ſit lectoris. 443. 29. *Aut quid tam miſeræ ſuperat mihi.* Vetuſtum: Duræ ſuperat mihi. cum quo conſentit Seruij interpretatio. 445. 28. *Infelix humero cùm apparuit ingens Balthæus.* Omnium librorum veterum lectio iſta eſt, quam mutauerunt, qui bina vni nomini epitheta adiungi vitioſum exiſtimant, idque in decem verſibus poëtam feciſſe annotauit alicubi Seruius: non in Bucolicis vnum, vnum in Georgicis, octo in Æneid. obſeruauimus.

FINIS.

Gulielmus Way 8
Ejus Liber Pretium 2

[illegible]

[illegible]
[illegible]